Yrittäjyyden arvottaminen akateemisten nuorten argumentoinnissa

Kirsti Tonttila

Väitöstyö esitetään Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan
suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi
Helsingin yliopiston päärakennuksen auditoriumissa XII (Unioninkatu 34)
perjantaina marraskuun 5. päivänä 2010 klo 12.

Helsingin yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
2010

Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2010: 2
Sosiaalipsykologia

©Kirsti Tonttila

Painettua julkaisua myy ja välittää:
Yliopistopainon kirjamyynti
http://kirjakauppa.yliopistopaino.fi
books@yliopistopaino.fi
PL 4 (Vuorikatu 3 A) 00014 Helsingin yliopisto

ISSN-L 1798-9124
ISSN 1798-9124 (painettu)
ISSN 1798-9051 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-10-6610-8 (nid.)
ISBN 978-952-10-6611-5 (pdf)

Kansi: Jere Kasanen

Yliopistopaino, Helsinki 2010

English abstract

Evaluation of entrepreneurship in the speech of academic students and newly qualified young academics.

In Finland very few university students plan to become entrepreneurs. The aim of this research was to examine entrepreneurial attitudes expressed in speech. The material was gathered from interviews with university students and newly qualified young academic adults. The method of qualitative attitude research (Vesala & Rantanen 1999, 2007) was used in the interviews.

The subject of the research was how university students and newly qualified young adults viewed entrepreneurship as a general phenomen and in relation to the academic world. The focus was also on the attitudes expressed toward entrepreneurial university education and the possibility of combining entrepreneurship and academic knowledge. Of interest were also questions such as whether academic studies, knowledge and the university itself are resources or barriers to entrepreneurial intentions and entrepreneurship whether university students received any support for their entrepreneurial ambitions from the university and their fellow academic students. The problems tackled by this research were thus the following: How was entrepreneurship seen, both as a general phenomen and in an academic context, when it was evaluated positively, negatively or neutrally by the interviewees? In what way was entrepreneurship constructed in the interviewees' attitudes? How were entrepreneurship and the academic world related in the interviewees' attitudes? What kind of role did the university as an academic context play in the interviewees' attitudes – for example were university education and academic knowledge seen as resources or barriers to their entrepreneurial intentions.

The empirical source material was the interviews of 20 newly graduated young adults and soon-to-graduate students from three faculties at the University of Helsinki. The nearly graduated or newly qualified interviewees commented on twelve different sentences with claims formulated using research literature and views that have appeared in public discussions. The interviewees were divided into three different groups based on their self-expressed entrepreneurial intentions. The intention groups were: (1) likely to become an entrepreneur (Y), (2) considering entrepreneurship among other employment alternatives (Y/P) and (3) unlikely to become an entrepreneur (P).

Traditional attitude studies claim that attitudes are a stable property of an individual. In contrast, rhetorical social psychological and qualitative attitude studies emphasize the contextual and linguistic aspects of attitude, and they offered an alternative viewpoint for this research. The study was based on two general assumptions: attitudes have objects and are evaluative. Here attitude was defined as an evaluative interpresentation made towards an object; adopting an attitude is a contextual process in the sense that attitudes are always concerned with the action context of the persons presenting them. Entrepreneurship, both as a general phenomen and in an academic context, was specified as the object to which an

attitude was taken. From a theoretical point of view, qualitative methods suited the general structure of this research well. In a particular, qualitative approach which emphasized contextual elements proved to be both empirically valid and useful for avoiding the problematic assumptions associated with traditional attitude study. The subject of the analysis was the argumentative speech produced by the interviewees. The research material was studied using two interpretative theories: (1) The planned behaviour theory (Ajzen 1985, 1991a, b), which makes it possible to focus on the separate elements (attitude towards an act, subjective norms and perceived feasibility) necessary for intentions to develop; and (2) The theory of the two views of entrepreneurship (Vesala 1996), where individualism and relationism can be seen as resources for evaluating entrepreneurship.

The results of the study show the subjects' responses to three main ways of viewing entrepreneurships. The first was an individualistic, ideal image of entrepreneurship. This was mostly evaluated positively and gained wide approval especially among interviewees (Y, Y/P) who included entrepreneurship among their employment choices. Entrepreneurship was seen as the decision to earn one's living independently. In this individualistic view of entrepreneurship, the social context was hardly ever mentioned. Elements which were seen to threaten this ideal image were evaluated negatively. When entrepreneurship was evaluated negatively using the individualistic image of entrepreneurship, it was mentioned that it forced one into a never ending cycle of work and uninterested duties. The relationistic view of entrepreneurship was used as a speech resource when the social context was constructed as an economic resource or a threat to the ideal image of entrepreneurship. In the second view, entrepreneurship was characteristically seen as being based on economics, which was seen as a threat to the ideal individualistic view of entrepreneurship. The risk of economic failure was seen as a limiting factor to entrepreneurial ambitions as it forced entrepreneurs to work around the clock. The third view concerned the relationship between entrepreneurship and the academic world. Entrepreneurship as an employment choice for university educated persons was evaluated as relevant, and thus positively, when university education was constructed as a resource for entrepreneurship - and irrelevant and thus negatively when it was construed as an obstacle, too wide, or when successful entrepreneurship was seen as being mostly based on an individual's personal characteristics. The interviewees (P) with no entrepreneurial intentions expressed the view that academic education didn't provide the proper skills and knowledge for entrepreneurship. The interviewees also expressed interest in university entrepreneurship education, although none had experience on this. The interviewees emphasized the fact that the University didn't encourage them to consider entrepreneurship as a relevant employment choice. The assumption made by this study was that becoming an entrepreneur is a conscious decision, the environment may influence an individual's decisions on how to make a living as it tends to socialise people to act in accordance with cultural traditions.

Keywords: Entrepreneurship, Attitudes towards entrepreneurship, Intentional behaviour, Entrepreneurial intention, University entrepreneurship education,

Qualitative attitude research (Vesala & Rantanen 1999, 2007), Rhetorical social psychology (Billig 1986), The theory of entrepreneuship's two views: individualism and relationism (Vesala 1996), The planned behaviour theory (Ajzen 1985, 1991a, b)

ESIPUHE

Jossain vaiheessa tutkimus tavoittaa päätepisteeseensä ja tutkijan on aika sulkea aineistonsa - useita vuosia jatkuneen tutkimusprosessini viimeiset palat ovat asettumassa paikoilleen. Tämän työn valmistuminen on ollut pitkä prosessi, johon on mahtunut ilon, innostuksen ja epätoivon hetkiä. Koska olen tehnyt väitöstäni yliopistoyhteisön ulkopuolella ja samalla vailla tutkijayhteisön päivittäistä henkistä tukea, haluan erityisen lämpimästi kiittää niitä henkilöitä ja tahoja, jotka ovat tukeneet tutkimustani ja mahdollistaneet sen valmistumisen.

Dosentti Kari Vesalan ohjauksessa tutkimus sai uusia ulottuvuuksia ja valmistui väitökseksi. Karin kanssa käydyt keskustelut auttoivat ja kannustivat minua tutkimukseni eri vaiheissa ja lopulta luotsasivat tutkimusmatkani satamaan. Kiitän tutkimuksentekoon liittyvistä neuvoista! Käsikirjoitukseni esitarkastajina toimivat professori Paula Kyrö ja dosentti Teemu Rantanen. Heidän lausuntonsa sekä yksityiskohtaisen työhöni perehtymisen ja rakentavan palautteen myötä olen pyrkinyt parantamaan tutkimustani. Kiitos siitä! Haluan kiittää myös tutkimukseeni osallistuneita nuoria, ilman heitä tutkimus ei olisi mahdollistunut.

Tutkimustani ovat rahoittaneet useat tahot, joilta saadut apurahat ovat olleet ensiarvoisen tärkeä tuki työni etenemiselle. Osoitan kiitokseni Yksityisyrittäjäin säätiölle, Emil Aaltosen säätiölle, Liikesivistysrahastolle sekä Yrjö Uiton säätiölle.

Kiitos myös taustajoukoilleni. Kiitän vanhempiani ja appivanhempiani kannustuksesta sekä käytännön avusta, joka on helpottanut perheeni arkea. Kiitos myös ystävilleni, jotka ovat kannustaneet eteenpäin.

Erityiskiitokseni kohdistan perheelleni, jonka tukea ilman tämä väitöskirja ei olisi ehkä valmistunut. Aviomiestäni ja lapsiamme kiitän arjen jakamisesta ja jaksamisesta toisinaan hajamielisen ja tutkimuksesta stressaantuneen puolison ja äidin tukena ja rinnalla. Te olette tehneet elämästäni toiveitteni mukaisen! Erityisesti kiitän puolisoani, joka on epäuskon hetkillä valanut luottamusta tulevaan – lämmöllä muistan esim. muutaman vuoden takaista syksyiltaa Cafe Ursulassa.

Toisaalta haikeana, mutta samalla huojentuneen tyytyväisenä kirjoitan työni viimeiset rivit kotonani Helsingin Vuosaaressa syyskuun lopulla 2010.

Kirsti Tonttila

SISÄLLYS

1 Johdanto 1

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat sekä teoreettiset ja metodologiset taustat ja menetelmät 1

1.2 Tutkimuksen tulkintateoriat: 1) Ajzenin asenneteoria ja 2) individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva 7

1.3 Tutkimuskysymykset 10

1.4 Raportin rakenne 11

2 Yrittäjyys akateemisten työllistymisvaihtoehtona 13

2.1 Akateemisen yrittäjyyden yleisyys 13

2.2 Yrittäjyyden ja yliopiston suhteen muuttumisesta 15

2.3 Yrittäjyyteen kasvaminen ja yliopisto-opiskelijan tuleva ammattikuva 17

2.4 Pohdintaa akateemisen yrittäjyyden vähäisyydestä 19

2.5 Pohdintaa akateemisen yrittäjyyden mahdollisuuksista 23

2.6 Koulutusalakohtaiset erot akateemisessa yrittäjyydessä 24

2.7 Yrittäjyysvalmiuksien ja yrittäjyyden opettaminen yliopistossa 26

2.8 Voidaanko yrittäjyyteen opettaa, onko kyse synnynnäisestä ilmiöstä vai prosessista? 35

2.9 Suomalaisten opiskelijanuorten yrittäjyysasenteet 37

3 Yrittäjyys 41

3.1 Yrittäjyyden käsitteistä ja aatehistoriallisesta taustasta 41

3.2 Yrittäjyystutkimuksesta 45

3.3 Yrittäjyystutkimuksen – ja keskustelun kaksi yrittäjyyskuvaa: individualistinen ja relationistinen 48

3.3.1 Individualistinen yrittäjyyskuva 48

3.3.2 Relationistinen yrittäjyyskuva – individualismin kritiikkiä 59

4 Dispositionaalinen asennetutkimus 76

4.1 Asennetutkimuksen historiallisia taustoja 76

4.2 Asenne ja toiminta 78

4.3 Odotusarvomallit asenteen ja toiminnan yhteyden todentamisessa 81

4.4 Harkitun toiminnan teoriasta suunnitellun toiminnan teoriaan 83

4.5 Käsitykset ja uskomukset toimintaintention taustatekijöinä 84

4.6 Toimintaintentio 88

4.6.1 Asenne intention elementtinä 90

4.6.2 Subjektiivinen normi intention elementtinä 91

4.6.3 Pohdintaa havaitusta vaikutusmahdollisuudesta 91

4.6.4 Havaittu vaikutusmahdollisuus intention elementtinä 94

4.6.5 Elementtien painotus intention muodostumisessa ja toiminnan toteutumisessa. 99

5 Laadullinen asennetutkimus 101

5.1 Laadullisen asennetutkimuksen teoreettinen tausta perinteisen dispositionaalisen asennetulkinnan kritiikissä 101

5.2 Retorinen sosiaalipsykologia 102

5.3 Kontekstin merkitys argumentaatiossa 107

5.4 Laadullinen asennetutkimus 109

5.5 Argumentaation tulkitseminen asenteeksi 112

6 Tutkimuksen toteuttaminen 119

6.1 Tutkimukseen osallistuneet ja aineiston keruu 119

6.2 Haastattelu ja lauseväittämät 121

6.3 Analyysiperiaatteet 125

6.4 Laadullisen analyysin vaiheet ja tarkennetut tutkimuskysymykset 127

7 Väittämät 1 - 4 134

7.1 Väittämä 1: Yrittäjyys suhteessa muu työ 134

7.2 Väittämä 2: Riskinotto 143

7.3 Väittämä 3: Yritystoiminnan kasvuodotukset 156

7.4 Väittämä 4: Innovatiivisuus 166

7.5 Asenne-ulottuvuus väittämissä 1 - 4, yhteys yrittäjyysintentioon 174

7.6 Subjektiivinen normi -ulottuvuus väittämissä 1 - 4, yhteys yrittäjyysintentioon 178

7.7 Havaittujen vaikutusmahdollisuuksien ulottuvuus väittämissä 1 - 4, yhteys yrittäjyysintentioon 178

7.8 Yrittäjyyskuvat ja niiden kytkeytyminen Ajzenin asenneteorian ulottuvuuksiin sekä haastateltavien yrittäjyysintentioihin väittämissä 1 - 4 183

8 Väittämät 5 - 8 187

8.1 Väittämä 5: Yrittäjä ”oma herransa” 187

8.2 Väittämä 6: Sosiaalinen verkosto 199

8.3 Väittämä 7: Tuki, uhka, luottamus, kontrolli 209

8.4 Väittämä 8: Taloudellisille arvoille sitoutuminen 219

8.5 Asenne-ulottuvuus väittämissä 5 - 8, yhteys yrittäjyysintentioon 231

8.6 Subjektiivinen normi -ulottuvuus väittämissä 5 - 8, yhteys yrittäjyysintentioon 234

8.7 Havaittujen vaikutusmahdollisuuksien –ulottuvuus väittämissä 5 - 8, yhteys yrittäjyysintentioon 236

8.8 Yrittäjyyskuvat ja niiden kytkeytyminen Ajzenin ulottuvuuksiin sekä haastateltavien yrittäjyysintentioihin väittämissä 5 - 8 240

9 Väittämät 9 - 12 245

9.1 Väittämä 9: Käytäntö - teoreettisuus 245

9.2 Väittämä 10: Akateemisten menestymismahdollisuudet yrittäjinä 257

9.3 Väittämä 11: Opintoalakohtaisuus 269

9.4 Väittämä 12: Yrittäjyystietouden ja koulutuksen riittävyys 280

9.5 Asenne – ulottuvuus väittämissä 9 - 12, yhteys yrittäjyysintentioon 292

9.6 Subjektiivinen normi – ulottuvuus väittämissä 9 - 12, yhteys yrittäjyysintentioon 295

9.7 Havaittujen vaikutusmahdollisuuksien ulottuvuudet väittämissä 9 - 12, yhteys yrittäjyysintentioon 297

9.8 Yrittäjyyskuvat ja niiden kytkeytyminen Ajzenin asenneteorian ulottuvuuksiin sekä haastateltavien yrittäjyysintentioihin väittämissä 9 - 12 300

10 Loppupäätökset ja keskustelu 304

10.1 Tutkimustulokset 304

10.1.1 Yrittäjyyden konstruointi yrittäjyyden ideaaliin vetoamalla – yrittäjyyden positiiviseksi arvottaminen 305

10.1.2 Yrittäjyyden konstruointi yrittäjyyden ideaali kyseenalaistamalla – irrottautuminen yrittäjyyden positiiviseksi arvottamisesta 307

10.1.3 Yrittäjyyden konstruointi talouteen perustuvana toimintana – yrittäjyyden positiiviseksi, negatiiviseksi ja neutraaliksi arvottaminen 309

10.1.4 Yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen konstruointi – positiiviseksi ja negatiiviseksi arvottaminen 312

10.2 Valintojen ja toteutuksen arviointi 319

10.3 Jatkotutkimusehdotuksia 327

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat sekä teoreettiset ja metodologiset taustat ja menetelmät

Suomalaisten asenteet yrittäjyyttä kohtaan ovat viime vuosina muuttuneet myönteisimmiksi. Yrittäjyyden suotuisasta merkityksestä yhteiskunnalle ollaan nykyisin varsin yksimielisiä. Monen muun maan tavoin sen edistäminen on Suomessa keskeinen talouspoliittinen tavoite; yrittäjyyteen pyritään panostamaan. Kansantaloudellisten tavoitteiden lisäksi yrittäjyyden odotetaan olevan varteenotettava mahdollisuus myös yksilötason työllistymisongelmien ratkaisuissa. Viime vuosina on työvoimapoliittisissa keskusteluissa yrittäjyyttä tuotu voimakkaasti esille vaihtoehtona perinteiselle palkkatyölle ja yrittäjyys on nostettu keskeiseksi työllistymiskeinoksi. On myös painotettu, että koulutuksen tulisi kehittää itsensä työllistämiseen tarvittavia valmiuksia ja lisätä nuorten tietoisuutta yrittäjyydestä ja yrittäjyyden eri muodoista.

Akateemisten kiinnostus yrittäjyyttä kohtaan on herännyt yhteiskunnallisten muutosten myötä. Akateemisten työttömyys ja vastavalmistuneiden työmarkkinoille sijoittumisen ongelmat nousivat esille laman myötä 1990-luvulla, jolloin työmarkkinoiden rakennemuutos romutti perinteisiä akateemisia työllistymispolkuja. Myös julkisen alan työpaikat vähenivät ja muuttuivat määräaikaisiksi. Akateemisille perinteisesti outo yrittäjyys alkoi nousta palkkatyön vaihtoehdoksi.

Vuonna 2006 yrittäjistä noin 9 % oli suorittanut akateemisen loppututkinnon. Koulutustaso on noussut uusien yrittäjien myötä. He ovat tulleet toimialoille, jotka edellyttävät hyvää osaamista ja korkeaa ammattitaitoa. Akateemisesti koulutettujen yrittäjien suhteellinen osuus yrittäjäkannasta on pysynyt vakaana, joskin määrällisesti korkeasti koulutettujen yrittäjien osuus on noussut ennätystasolle. (Yrittäjyyskatsaus 2008, 79.) Palkansaajien etumatka on silti vielä merkittävä akateemisesti koulutettujen keskuudessa. (Paasio & Pukkinen 2006.) Korkeakoulututkinnon suorittaneista selkeä vähemmistö työllistyy yrittäjiksi - esim. vuonna 2006 julkaistun tiedon mukaan 5 % kaikista työelämässä olevista akavalaisista on toiminut pää- tai sivutoimisina yrittäjinä tai ammatinharjoittajina, vuonna 2002 vastaava luku oli 3 %. (Kts. Akavan työmarkkinatutkimus 2002; Paasio & Pukkinen 2006.) Vaikka yrittäjyys ei ole siis tavanomainen uravaihtoehto korkeasti kouluttautuneille, se on yleistymässä. Yhä useampi yrittäjä on korkeasti koulutettu. Vaikka yrittäjyys näyttää siis olevan hienoisessa nousussa akateemisten keskuudessa, uusilla yrittäjillä on silti useimmiten muu kuin akateeminen koulutustausta. (Kts. Suomen yrittäjät 2004.)

Mistä akateemisten vähäisen yrittäjyyden arvioidaan johtuvan? Selvää on, että yksittäiselle akateemiselle yrittäjäksi ryhtymisen motiiviksi ei riitä se, että kansantalous tarvitsee nopeasti uusia yrittäjiä. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan yrittäjyyteen asennoitumista akateemisen koulutuksen saaneiden nuorten

keskuudessa. Yrittäjyys tulkitaan toiminnaksi, jonka toteutumista edeltää yksilön positiivinen toimintaintentio; toimintaintention muodostumiseen vaikuttavat tekijät ohjaavat tarkastelun yrittäjyyteen asennoitumiseen. Tutkimuksessa käytetään lähestymistapana retorista sosiaalipsykologiaa, jossa asenteet tulkitaan luonteeltaan sosiaalisiksi ja argumentatiivisiksi eli kiistanalaisten kysymysten kannattamiseen ja vastustamiseen liittyviksi. (Billig 1986.) Kun asennetutkimusta jäsennetään retorisen sosiaalipsykologian näkökulmasta, tarkastellaan asenteita sosiaalipsykologisesta näkökulmasta ihmisen ja jonkin kohteen välisenä suhteena. Koska asenteet ymmärretään valtavirtatutkimuksesta poiketen sosiaalisina ilmiöinä, on mahdollista tehdä näkyväksi asenteen sosiaaliset ja toiminnalliset funktiot, se sosiaalinen kenttä (esim. akateemisuus, yliopistoyhteisö), jossa asenteet saavat ilmenemismuotonsa.

Koska tutkimuksessa tarkastelun ja asemoinnin keskiössä ovat akateemisten nuorten yrittäjyysasenteet, on luontevaa tarkastella aineistoa akateemisuuden viitekehyksessä. Tarkastelun keskiössä on siis se, miten yrittäjyys rakentuu akateemisten haastateltavien puheissa. Mielenkiintoista on, miten akateemisuus näkyy puheessa, vedotaanko akateemisuuteen sekä mikä on akateemisuuden suhde yrittäjyysasenteisiin ja yrittäjyysaikomuksiin. Koska asenteiden kohteet ymmärretään sosiaalisesti konstruoituviksi ilmiöiksi, on perusteltua olettaa, että asenteet - myös yrittäjyysasenteet - opitaan. Yliopistossa on havaittu esiintyvän yhteisesti jaettuja taustaotaksumia, arvoja, normeja ja toimintatapoja, toisin sanoen eri tieteenalojen läpäisevää akateemista kulttuuria. Koska pitkät perinteet ja samansuuntaiset muutokset luovat yhteistä kulttuuria ja jaettuja merkitysvarantoja, ei näkemys erityisestä akateemisesta kulttuurista kumpua vain yliopiston ulkopuolisesta näkökulmasta ja vertailuista muihin instituutioihin vaan myös yliopiston sisältäpäin. (Ylijoki 2003.)

Keskeiseksi tarkastelun kohteeksi nousee yrittäjyyden konstruoituminen eli se millaiseksi toiminnaksi yrittäjyys rakentuu akateemisten nuorten puheissa yleisellä tasolla sekä akateemisuuden kontekstissa. Tämä tutkimus pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: mitä yrittäjyydellä tarkoitetaan silloin, kun se arvotetaan myönteisesti tai kielteisesti, miten konteksti – tässä ensisijaisesti akateemisuus ja yliopistoyhteisö - ilmenee yrittäjyyden konstruoinneissa. Tarkoituksena on esim. perehtyä akateemisten nuorten käsityksiin oman oppiaineen tarjoamista valmiuksista yrittäjäksi ryhtymiselle sekä miten yrittäjyys työllistymiskeinona ja ylipäätään ilmiönä on ollut esillä yliopistollisessa opetuksessa.

Akateemisen yrittäjyyden vähäisyyden pohdinta on mahdollista kytkeä yksilötasolla sosiaalisessa kontekstissa tapahtuvaan yrittäjyyteen asennoitumiseen. Erääksi keskeiseksi yrittäjyyden realisoitumiseen vaikuttavaksi tekijäksi voidaan nostaa sosiaalisen kontekstin yksilölle välittämät työllistymismallit. Erilaisten kulttuurien on arvioitu ohjaavan joko yrittäjiksi tai palkansaajiksi. Omassa sosiaalisessa kontekstissaan, yliopistossa, akateemista tutkintoa suorittavalta ei tavallisesti odoteta yrittäjyyttä uravalintana. (Gibb 1987; Nyyssölä & Saarinen 1997; Leskinen 1999; Havusela 1999; Melin 2001; Römer- Paakkanen 2007.) Yliopistoissa valitsevat mallit ja uravalintaa ohjaavat odotukset mahdollistavat siis erään näkökulman yrittäjyyden realisoitumisen vähäisyydelle. Työllistymisen

käytäntöjen arvioidaan ohjaavan yliopistokoulutuksen saaneita yrittäjyyden sijaan muualle. Korkeakoulutuksen väitetään valmentavan edelleen ensisijaisesti palkkatyöhön suuryritysten palvelukseen ja julkiselle sektorille; virkamies- ja palkkatyöhön ohjaavassa kulttuurissa yrittäjyyttä ei arvioida tavanomaiseksi uravalinnaksi. Yrittäjyys ei kuulu akateemiseen perinteeseen. (Kts. Nyyssölä & Saarinen 1997; Koskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000; Römer-Paakkanen 2001; Römer-Paakkanen & Stenberg 2006.) Akateemisten yrittäjien vähäisyyden vuoksi esikuvia akateemisista yrittäjistä ei liiemmin löydy, eikä niitä välttämättä tietoisesti tuoda esille. Kuitenkin yrittäjäuran valitsemisen perusteena käytetään yleensä itselle merkityksellisten ihmisten toiminnan ja esimerkin seuraamista. Yrittäjäksi ryhtyminen ilman tieteenalan tarjoamia esimerkkejä ja malleja oletetaan isoksi kynnykseksi korkeakoulutetuille. (Ristimäki 2004a, b.) Yrittäjien ja työyhteisöjen arvioidaan pystyvän välittämään oppilaille realistista kuvaa yrittämisestä ja sen edellyttämistä valmiuksista. (Pitkänen 2002.) Lisäksi on syytä huomioida, että koska yrittäjyyteen työllistymisen perinteet saattavat vaihdella akateemisten keskuudessa tiedekunnittain, on mahdollista olettaa, että myös yrittäjyysasenteissa löytyy tiedekuntakohtaisia eroja.

Syitä mahdollisen yrittäjyyspotentiaalin kadottamiseen ja vähäiseen akateemiseen yrittäjyyteen on etsitty myös korkeakoulujen ja yritysmaailman eroista; niiden on mm. väitetty painottavan ja mieltävän asioita eri tavalla. Akateemisen maailman opiskelijoille välittämät kulttuuriset arvot eivät välttämättä ole yhdensuuntaisia yrittäjyydessä tärkeiksi koettujen arvojen kanssa. Akateemisten alhaisen yrittäjyysinnostuksen taustalla uskotaan ainakin osittain olevan korkeakouluissa annettava opetus, jossa yrittäjyys on perinteisesti ollut vieras elementti. (Kts. Gibb 1987; Nyyssölä & Saarinen 1997; Leskinen 1999; Ruskovaara 2007.) Lisäksi yrittäjyyttä ei nähdä ammattina, johon pätevöidytään korkeakoulutuksen kautta. Akateemisten ei niin ikään uskota arvottavan yrittäjyyttä uravalintana myönteisesti, koska sen ei väitetä vastaavan työelämälle asetettuihin toiveisiin. Storeyn (1994, 128) mukaan pitkälle kouluttautuneiden arviot yrittäjyydestä paljon rutiinityötehtäviä sisältävänä epäintellektuellina toimintana ovat omiaan nostamaan henkiseen työhön valmennettujen akateemisten yrittäjäksi ryhtymisen kynnystä. Mäen ja Vafidiksen (2000) tutkimuksessa kauppakorkeakoululaiset eivät pitäneet yrittäjyyttä parhaana keinona saavuttaa työuralle asetettuja tavoitteita. Lisäksi koulutuksen on väitetty ehkäisevän riskinottohalua. Kohtuullisen koulutustason on osoitettu turvaavan saman tulotason ja paremman sosiaaliturvan palkansaajana kuin yrittäjänä. (Kevätsalo 2006.) Akateemisten on arvioitu haluavan varman ja vakaan työpaikan, urakehityksen ja turvallisen elämän. Yrittäjyyttä pidetään riskialttiina. (Peltonen 1986; Leskinen 1999; Tuominen 1999, 8-9; Römer-Paakkanen 2007.) Yrittäjyys määrittyy epävarmaksi valinnaksi, johon kaivataan enemmän tietoa ja yhteiskunnan konkreettista tukea.

Yleisesti vallitsevasta myönteisestä yrittäjyysilmastosta huolimatta harva nuori siis päättää perustaa yrityksen. Yrittäjän työtä arvostetaan, mutta epäonnistumisen pelko puristaa nuorista yrittämishalut. (Paakkunainen 2006; 2007.) Toisaalta Ristimäen (2004a, b) tutkimuksen mukaan varsin suuri määrä opiskelijoista lukee

mukaan ammatilliseen identifioitumiseen myös yrittäjyyden mahdollisuuden. Pietikäisen ja Röningin (2007) mukaan hyppy tohtoriopiskelijasta yrittäjäksi on yllättävän pieni, sillä tutkijan ja yrittäjän työssä on monia yhteisiä piirteitä. Molemmissa tarvitaan taitoa myydä omaa osaamista – toisessa tiedeyhteisölle ja rahoittajille, toisessa asiakkaille. Molemmat vaativat kykyä itsenäisesti luoda omia uusia ideoita ja sinnikkyyttä sekä uskoa ja polttavaa halua oman idean toteuttamiseen. Työn itsenäisyys on niin ikään itseisarvo molemmissa.

Syitä akateemisten alojen marginaaliseen yrittäjyyteen on siis ainakin osittain löydettävissä niistä ajatusmalleista, joihin koulutusalat sosiaalistavat opiskelijansa. Perimmältään yrittäjyyden tulkitsemisessa mahdolliseksi akateemiseksi työllistymisvaihtoehdoksi onkin kyse sosiaalipsykologian perusongelmasta - yhteisön ja yksilön - kulttuurisen ja persoonallisen välisestä suhteesta: miten kulttuuri uusiutuu sosiaalisesti, missä määrin ihmiset ovat kulttuurin tuotetta, missä määrin sen tuottajia. (Vrt. Ylijoki 2003, 26, 138.) Positiivisen yrittäjyysintention muodostuminen ja eritoten yrittäjäksi ryhtyminen on tulkittavissa monitasoiseksi ilmiöksi, johon vaikuttaa niin yksilöön liittyvät kuin myös ulkoisiin olosuhteisiin ja kulttuuriin kytkeytyvät tekijät.

Myös tapa, jolla yrittäjyyttä käsitellään puheessa ja tiedotusvälineissä saattaa vaikuttaa yrittäjyysasenteisiin ja sitä kautta siihen, nouseeko vai madaltuuko yrittäjäksi ryhtymisen kynnys. (Vrt. Ristimäki 2004a, b.) Yrittäminen usein mystifioidaan. Siitä ei puhuta elinkeinona vaan vaikeana tienä, joka ei sovellu tavalliselle ihmiselle. Tällainen tulkinta voi vahvistaa mielikuvaa yrittäjästä aktiivisena ja riskejä kaihtamattomana poikkeusyksilönä, joka voittoa ja omaa etua tavoitellen ansaitsee elantonsa yksin puurtaen. Usein yrittäjäksi ryhtymisen primäärisiksi kannustimiksi arvioidaan joko synnynnäiset ominaisuudet tai tahtotila. Tämänkaltaisessa tarkastelussa yrittäjyys on ihmisessä ”sisäisesti” ja yrittäjyys nähdään deterministisesti, kohtalonmukaiseksi – esim. koulutuksen rooli tulkitaan sekundääriseksi. (Kts. Leskinen 1999.) Yrittäjistä puhutaan varsin usein yksilöön keskittyvillä lähestymisillä ja tyypittelyillä. Yrittäjyyden konstruoinnissa korostuu yksin tekemisen eetos; yrittäjän sosiaaliset kontekstit ja riippuvuussuhteet rajataan joko yrittäjyyden taustoiksi tai kokonaan tarkastelun ulkopuolelle. Kun yrittäjyys esitetään osoituksena yksilön itsenäisyydestä, riippumattomuudesta ja taloudellisesta hallinnasta, ollaan Vesalan (1996) mukaan innostuneita yrittäjätoiminnan individualistisesta merkityksestä.

Yrittäjyyden ja individualismin kytkentä voidaan tulkita yleiseksi kulttuuriseksi puhetavaksi ja merkityksenannoksi – ympäristötekijäksi, jonka voidaan olettaa muokkaavan yrittäjyyteen asennoitumista ja yrittäjyyden realisoitumista työllistymisen vaihtoehdoksi. (Vesala 1996.) Yrittäjänä menestyminen tulkitaan yrittäjään itseensä kytkeytyväksi ja hänestä riippuvaksi tekijäksi. Yrittäjän toimintaa ja vastuuta korostavassa tarkastelussa vapauden ja vaurastumisen edellytykset, sekä toisaalta riskinoton ja epäonnistumisen mahdollisuudet katsotaan aitoon yrittäjyyteen kuuluviksi tekijöiksi. Yrittäjä tulkitaan oman visionsa motivoimaksi seikkailijaksi, joka voi eksyä, mutta toisaalta myös löytää jotain sellaista, mitä palkkatyössä ei ole mahdollista saavuttaa; yrittäjyys koetaan monilta ominaisuuksiltaan palkkatyön vastakohdaksi. Yrittäjiä pidetään yleisesti erilaisina,

poikkeuksellisen rohkeina ja riskejä kaihtamattomina yksilöinä. Rohkeuden puutetta on pidetty eräänä laimeaa yrityksen perustamisinnostusta selittävänä tekijänä. Erityisesti ansionhankintaan liittyvä riskinotto on arvioitu vieraaksi suomalaisessa kulttuurissa vallitsevalle elämänhallinnan ihanteelle, jossa kartetaan sopivan kokoisiakin riskejä. Monelta on arvioitu puuttuvan myös vaadittavaa uskallusta tuoda omaa osaamistaan esille. Lisäksi yrittäjänä toimivalta oletetaan voimakasta sitoutumista ja kiinnittymistä omaan yritystoimintaan, mikä näkyy työskentelynä ilman vapaa-aikaa, lomia tai yritystoiminnan ulkopuolista elämää. Yrittäjyyteen liittyy siis monia pelkoja; sen ajatellaan sisältävän suuria taloudellisia riskejä ja liikaa työtä. Yrittäjyydestä rakentuu kertojasta riippuen joko kauhukuva tai ihanne, mediassa yrittäjyydestä näkyvät ensisijaisesti dramatisoidut menestystarinat tai epäonnistumiset työn arjen jäädessä sivuosaan. (Kts. Hytti 2005; Pietikäinen & Röning 2007; Paakkunainen 2006.)

Toisaalta yrittäjyydelle voidaan antaa edellisestä poikkeavia merkityksiä, joissa yrittäjänä toimimista ja yrittäjyyttä konstruoidaan osana toimintakontekstia yrittäjyyteen liittyvät kytkökset ja riippuvuussuhteet huomioiden. (Kts. Aldrich & Zimmer 1986; Koskinen 1996; Vesala 1992; 1996; 2005; Swedberg 2000c.) Tällöin yrittäjyyden sisällöllinen konstruointi laajenee ja yrittäjää tarkastellaan yksilöstä käsin yrittäjyyden kontekstuaalista luonnetta kuitenkaan unohtamatta. (Vesala 1996.) Sosiaalisessa kontekstissa syntyvien ja toimivien verkostosuhteiden tarkastelu kytkee yrittäjää ja yrittäjyyttä koskevat tulkinnat relationistiseen lähestymiseen. (Koskinen 1996; Swedberg 2000a, b, c.) Yrittäjyyden kontekstuaalisuus ja tilannetekijät tunnistamalla ja huomioimalla on purettu myyttiä tietyt piirteet omaavasta menestyvästä yrittäjästä. Ns. ”yrittäjäpersoonallisuuden” erittelyiden ei ole arvioitu tuottaneen selvyyttä yrittäjyysilmiöön. (Kts. Keskinen & Virtanen 2001.) Tutkimustulosten mukaan menestyvä yrittäjyys voi olla hyvin monenlaista; selkeätä yrittäjän standardia ei ole löydettävissä. (Aldrich & Zimmer 1986; Niittykangas & Tervo 1993.)

Tässä tutkimuksessa perehdytään kvalitatiivisen eli laadullisen asennetutkimuksen (Vesala1996; Vesala & Rantanen 2007) keinoin haastatteluaineistoa apuna käyttäen siihen, minkälaisiksi asenteiksi yrittäjyys konstruoituu akateemisten yliopisto-opintojen loppuvaiheessa olevien ja yliopistosta juuri valmistuneiden nuorten puheissa. Mielenkiinto kohdistuu siis siihen, miten akateemiset nuoret kommentoidessaan arvottavat yrittäjyyttä. Teoreettisen valinnan ohjaamana tässä tutkimuksessa asennetta tarkastellaan subjektin ja kohteen välisenä vuorovaikutuksena. Asennetta ei siis tulkita dispositionaalisesti ihmisen sisäisenä rakenteena vaan ollaan kiinnostuneita arvottamisen tavoista. Empiirisenä tutkimusaineistona käytetään yksilöhaastatteluja, jotka rakentuvat argumentatiivisesti. Kommentointiaineistoa on eritelty ja jäsennetty laadullisen asennetutkimuksen keinoin; argumentaatiota on luokiteltu asenteiden hahmottamiseksi.

Haastateltaville esitettiin väittämiä (12 kpl), joita he saivat vapaasti kommentoida. Väittämät ovat nousseet tutkimuskirjallisuudesta ja arkielämän uskomuksista. Ne ovat tarkoituksellisesti kiistanalaisia, niiden sisällöistä voidaan olla monta mieltä. Haastateltaville tähdennettiin juuri hänen vastauksensa tärkeyttä,

ei ole olemassa ”oikeita” tai ”vääriä” vastauksia. Avoimeen kommentointiin perustuva puheaineisto ja sen kvalitatiivinen analyysi tarjoaa olennaista tietoa siitä, miten haastateltava kommentoi ja perustelee asenteitaan ja minkälaiseen asiayhteyteen kommentoija asenteen kohteen liittää. Kommentoinnin ja arvottamisen kohteina olivat siis väittämät, jotka esitettiin haastateltaville sekä suullisesti että kirjoitettuna. Väittämät jäsentyvät teema-alueisiin siten, että väittämät 1 - 4 käsittelevät yrittäjyyden arvottamista työnä, väittämät 5 - 8 yrittäjyyden arvottamista sosiaalisessa kontekstissa tapahtuvana työnä ja väittämät 9 - 12 yrittäjyyden arvottamista akateemisuuden kontekstissa.

Tutkimuksessa käytetään lähestymistapana retorista sosiaalipsykologiaa, jossa asenteet tulkitaan luonteeltaan sosiaalisiksi ja argumentatiivisiksi eli kiistanalaisten kysymysten kannattamiseen ja vastustamiseen liittyviksi. (Billig 1989.) Väittämien esittämisellä viritettävä kommentointi oli keskeinen strategia, jolla haastatteluista pyrittiin luoman argumentatiivisia tilanteita tai kontekseja. Asennetutkimusta jäsennetään retorisen sosiaalipsykologian näkökulmasta siten, että kaikkea inhimillistä ajattelua ja toimintaa voidaan arvioida argumentatiivisesti joko puolesta tai vastaan; väitteelle on aina löydettävissä vastaväite. Yhtälailla inhimilliselle ajatukselle on luonteenomaista variaatio. Tyypillistä on asioiden ja ilmiöiden, myös yrittäjyyteen liittyvien, punnitseminen monelta kantilta. Kysymys on nimenomaan asioiden arvottamisesta, mikä jäsentyy keskenään kiistelevien näkökantojen arvioimisen, kannattamisen ja vastustamisen kautta. Retoriselta kannalta olennainen osa arvottamisen ilmaisemista ovat perustelut, joissa kannanotto nivotaan tietynlaisiin asiayhteyksiin ja joissa kannanoton kohde määrittyy tarkemmin. (Vesala 1996; Vesala & Rantanen 2007.) Tässä tutkimuksessa tarkastellaan asenteita sosiaalipsykologisesta näkökulmasta ihmisen ja jonkin kohteen välisenä suhteena; asenteet ymmärretään sosiaalisina ilmiöinä. Näin on mahdollista tehdä näkyväksi asenteen sosiaaliset ja toiminnalliset funktiot, se sosiaalinen kenttä (esim. yliopistoyhteisö), jossa asenteet saavat ilmenemismuotonsa.

Tutkimusaineisto koostuu 20 haastattelusta. Kaikki haastattelut on nauhoitettu ja purettu sanatarkasti tekstiksi. Tutkimuksen kohderyhmän muodostivat pääasiassa Helsingin yliopiston valtiotieteellisen ja oikeustieteellisen tiedekunnan opintojen loppuvaiheessa olevat ylempää loppututkintoa suorittavat opiskelijat ja vastavalmistuneet maisterit (18/20). Mukana oli lisäksi kaksi Helsingin yliopiston eläinlääketieteellisessä tiedekunnassa opintojaan päättelevää nuorta (2/20). Edellä mainitut koulutusalat eroavat toisistaan yrittäjyysinnostuksen suhteen tutkimustulosten perusteella. (Nyyssölä 1996; Nyyssölä & Saarinen 1997.) Ikäjakaumaltaan haastateltavat ovat 25 - 30 vuotiaita. Haastateltavat jakautuivat henkilökohtaisten yrittäjyysintentioiden mukaan seuraaviin ryhmiin: 1) ”yrittäjäksi aikova” (7/20) (Y), 2) ”yrittäjyyttä palkkatyön vaihtoehtona harkitseva” (6/20) (Y/P) ja 3) ”palkkatyöhön tähtäävä” (7/20) (P). Tarkoituksena on selvittää miten näissä kolmessa intentioryhmässä asenteet yrittäjyyttä kohtaan eroavat toisistaan ts. minkälaiseksi yrittäjyys asenteen kohteena konstruoituu, kun siihen omakohtaisena uravaihtoehtona suhtaudutaan joko erittäin kiinnostuneesti, harkitsevasti tai kokonaan poissulkien. Intentioryhmien yrittäjyysasenteiden tarkastelut ja erittelyt

ovat mielekkäitä, koska nimenomaan ilmaistujen intentioiden on väitetty olevan käyttäytymisen parhaimpia selittäjiä ja ennustajia. (Reitan 1996.) Intentio on arvioitu kiinnostavaksi tutkimuskohteeksi akateemisten yrittäjäksi ryhtymistä käsittelevässä tutkimuksessa. (Leskinen 1999; Pihkala 2008a.)

Lisäksi tutkitaan akateemisten nuorten käsityksiä akateemisten opintojen tarjoamista yrittäjyysvalmiuksista sekä sitä onko akateemisuus ja yrittäjyys yhdistettävissä. Tutkimuksessa tarkastellaan siis minkälaisia asenteita yrittäjyydestä sekä akateemisuuden ja yrittäjyyden yhteensovittamisesta ilmaistaan. Lisäksi perehdytään haastateltavien asenteisiin yrittäjyyskoulutusta kohtaan. Tarkoituksena on selvittää toiveita yrittäjyyskoulutuksen sisällöstä, mille akateemisille kohderyhmille yrittäjyyskoulutusta toivotaan tarjottavan, minkä laajuisena ja kenen toimesta toteutettuna. Kommentointiaineistosta löydettyjä asenteita tarkastellaan kahdella tulkintateorialla: 1) Suunnitellun toiminnan teoria (Ajzenin1985, 1991a, b), jota valtavirtatutkimuksesta poiketen tulkitaan laadullisen asennetutkimuksen keinoin sekä 2) individualistisen ja relationistisen yrittäjyyskuvan teorialla (Vesala 1992; 1996).

1.2 Tutkimuksen tulkintateoriat: 1) Ajzenin asenneteoria ja 2) individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva

1) Ajzenin asenneteoria:

Aineistosta löydettyjä asenteita tulkitaan Ajzenin (1985; 1991a, b) kognitiivisella kvantitatiivisen asennetutkimuksen valtavirtaan lukeutuvalla asenneteorialla (the theory of planned behavior, tässä suunnitellun toiminnan teoria). Ajzenin (mt.) asenneteoria on kehitelty versio Martin Fishbeinin ja Icek Ajzenin (1975) teoreettisesta mallista. (Manstead 1996.) Edeltäjänsä tavoin Ajzenin asenneteorian tavoitteena on osoittaa tavoitteellisen toiminnan toteutumiseen vaikuttavat elementit ja viimekädessä ennustaa toiminnan toteutumista. Mielenkiinto kohdistuu toiminta-aikomukseen eli intentioon. Teon suorittaakseen henkilöllä tulee olla positiivinen intentio teon suorittamista kohtaan. Positiivinen intentio määräytyy yksilön tekoon kohdistamista myönteisistä asenteista (tässä tutkimuksessa asenne tarkoittaa tietyn toiminnan arvottamista), yksilön tärkeiksi kokemien henkilöiden tai ryhmien tekoa kohtaan osoittamasta hyväksynnästä sekä henkilön havaitsemista teon toteuttamisen edellyttämistä vaikutusmahdollisuuksista (perceived control). Ajzenin teoreettisen mallin intention muodostumiseen vaikuttavat tekijät voidaan tähän tutkimukseen soveltaen koota seuraavasti:

1) asenteet toimintaa eli yrittäjyyttä kohtaan. Uskomukset yrittäjyyden seurauksista sekä niiden arviointi.

2) subjektiiviset normit. Kuinka tärkeänä henkilön arvostamat yksilöt tai sosiaaliset ryhmät pitävät teon suorittamista, hyväksyykö sosiaalinen viiteryhmä teon vai ei. Kuinka motivoitunut henkilö on toimimaan subjektiivisen normin mukaisesti. Erityisesti tarkastellaan

käsityksiä akateemisen viiteryhmän (esim. yliopistoyhteisön ja oppialan) suhtautumisesta yrittäjyyteen.

3) henkilön subjektiiviset arviot toiminnan (tässä yrittäjänä toimimisen) toteuttamisen edellyttämistä vaikutusmahdollisuuksista ja voimavaroista (esim. taloudelliset ja taidolliset resurssit, usko omiin kykyihin, yhteistyö toisten kanssa). Kiinnostuksen kohteena on erityisesti missä määrin ja miten henkilö arvioi itse pystyvänsä vaikuttamaan yrittäjänä onnistumiseensa. (Kts. Bandura 1977; 1982)

Tutkimuksessa Ajzenin teorian intention muodostumiseen vaikuttavat elementit tulkitaan laadullisen asennetutkimuksen kautta siten, että asenne-elementin ohella myös subjektiivista normia ja kontrollia ilmentävät konstruoinnit tulkitaan asenteiksi, joilla yrittäjyyttä arvotetaan. Niin ikään intentio tulkitaan arvottamisen kohteeksi. Haastateltaville esitettyjen väittämien oletetaan synnyttävän havaittua kontrollia, yrittäjyyttä ja subjektiivista normia käsittelevää asenteen ilmaukseksi tulkittavaa arvottavaa puhetta. Tulkintateoriana Ajzenin teoria tarjoaa siis välineen, jolla tarkastellaan sitä miten akateemiset nuoret arvottavat yrittäjyyttä. Ajzenin teorian käsitteitä käytetään argumentaation jäsentämisessä. Käytännössä tarkastellaan sitä, miten Ajzenin teorian olettamat asiat näyttäytyvät väittämiin esitettyjen kannanottojen ja niiden perusteluiden erittelyyn perustuvassa aineistossa – ts. tulkitaan sitä, mitä kommentointiaineistossa näkyy, kun sitä katsotaan Ajzenin käsitteiden näkökulmasta.

Ajzenin asenneteorian tavoin asennetutkimuksen valtavirrassa toiminta-aikomukseen vaikuttavat tekijät tulkitaan yksilön sisäisiksi asioiksi, asenne määrittyy ihmisen sisäiseksi dispositionaaliseksi rakenteeksi. Laadullisessa asennetutkimuksessa asenne sen sijaan tulkitaan tietyssä sosiaalisessa kontekstissa tuotetuksi ja jaetuksi. Laadullisessa asennetutkimuksessa juuri argumentatiivisen puheen konteksti muodostaa keskeisen kontekstin, kvantitatiivisessa asennetutkimuksessa keskeinen konteksti on mittauksen konteksti. Tässä tutkimuksessa Ajzenin asennetutkimusta käytetään laadullisen asennetutkimuksen tulkintateoriana. Koska asenne, subjektiivinen normi ja havaitut vaikutusmahdollisuudet arvioidaan intentioon vaikuttavina elementteinä tärkeiksi, on syytä olettaa Ajzenin asenneteoria tulkintateoriana mielekkääksi työvälineeksi akateemisten nuorten yrittäjyysasenteiden laadulliseen asennetutkimukseen perustuvassa tarkastelussa. Esim. yrittäjyyteen myönteisesti asennoitumista ei yksin ole arvioitu riittäväksi yrittäjäksi ryhtymisen motiiviksi. (Kts. Ristimäki 2004b; Paakkunainen 2006; 2007; Pihkala 2008a.) Sen ohella oletetaan olevan muitakin yrittäjyyden realisoitumiselle tärkeitä tekijöitä. Esim. subjektiivisen normin (vrt. Nyyssölä & Saarinen 1997; Koskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000; Römer-Paakkanen 2001, 145; Römer-Paakkanen & Stenberg 2006) sekä omiin pystyvyyskäsityksiin liittyvien arvioiden (vrt. Leskinen 1999; Pietikäinen & Röning 2007; Paakkunainen 2006; 2007; Pihkala 2008a) on väitetty vaikuttavan yrittäjyyden konstruoitumiseen mahdolliseksi uravalinnaksi. Ajzenin teoria tarjoaa mielenkiintoisen tulkintakehyksen sille, minkälaisena toimintana yrittäjäksi ryhtyminen nähdään, ja siksi sitä on kiinnostavaa käyttää argumentoivan puheen tarkastelussa - mahdollistaahan Ajzenin teoria asenteiden ohella myös

subjektiivisten normien ja pystyvyyskäsityksien huomioimisen intention muodostumiseen vaikuttavina elementteinä. Laadullisen asennetutkimuksen keinoin on mielenkiintoista selvittää ovatko väittämiin esitetyt kommentoinnit tulkittavissa tästä lähestymisestä - ts. vedotaanko kommentoinneissa Ajzenin teorian olettamusten mukaisesti havaittuihin vaikutusmahdollisuuksiin, omiin asenteisiin tai käytetäänkö arvottamisen retorisina resursseina esim. eksplisiittisiin yksilöihin tai yleistyneisiin toisiin viittaavaa subjektiivista normia. Väittämien kommentointien synnyttämiä asenteita tulkitaan Ajzenin asenneteorian elementtien kautta siten, että niihin kytkeytyvät asenteen ilmaukset tulevat nyt käytettävän laadullisen asennetutkimuksen metodin myötä arvottamisen alaisiksi ja siten kiistanalaisiksi.

Seuraavaksi tarkastellaan tutkimuksen toista tulkintateoriaa, individualistista ja relationistista yrittäjyyskuvaa.

2) Individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva

Yrittäjyystutkimuksesta on noussut esille kaksi yrittäjyyskuvaa: individualistinen ja relationistinen. (Vesala 1996.) Individualismi on ollut vallitsevana viitekehyksenä yrittäjyystutkimuksessa, erityisesti psykologiset mallit (mm. piirreteoriat) ovat suosineet sitä. Yrittäjää tarkastellaan yksilöllisten ominaisuuksiensa kautta, tarkastelun keskiössä on yksilö. Individualistista yrittäjyyskuvaa ilmentävät tyypillisesti ilmaukset: ”yrittäjä on oman onnensa seppä”, ”yrittäjänä on mahdollista olla oma herransa”. Individualistisen yrittäjyyskuvan kritiikistä sen rinnalle on noussut toinen lähestymistapa, sosiaalisen ympäristön huomioiva relationistinen yrittäjyyskuva. Siinä yrittäjyyttä hahmotellaan yksilöstä käsin yrittäjyyden kontekstuaalista luonnetta kuitenkaan unohtamatta. (Esim. Aldrich & Zimmer 1986; Koskinen 1996; Vesala 1992; 1996.) Relationistisessa näkemyksessä keskeistä on siis se, että siinä pyritään saamaan samaan yrittäjyyskuvaan sekä yrittäjä yksilönä että hänen ympäristönsä (esim. työntekijät, kilpailijat, asiakkaat, yhteistyökumppanit, perhe). Individualistista ja relationistista yrittäjyyskuvaa voidaan pitää yleisinä kulttuurisina puhetapoina ja merkityksenantoina. Tällaista yleistä kulttuurista yrittäjyyden tulkitsemista voidaan pitää ympäristötekijänä, jonka voidaan olettaa vaikuttavan henkilökohtaisiin yrittäjyystulkintoihin, yrittäjyysasenteisiin ja viimekädessä yrittäjäksi ryhtymiseen.

Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten nämä kaksi yrittäjyyskuvaa nousevat esille haastateltavien arvottavissa puheissa sekä mikä on niiden ja yrittäjyysintentioiden keskinäinen suhde. Tarkoituksena ei ole siis esim. selvittää missä määrin tai kuinka paljon tutkimusaineistossa esiintyy individualistista ja relationistista yrittäjyyskuvaa, sen sijaan keskeistä on se, miten nämä yrittäjyyskuvan näkyvät ja miten ne kytkeytyvät yrittäjyyden arvottamiseen. Yrittäjyyskuvia tulkitaan arvottamisen resursseina, niiden ei sellaiseen arvioida kytkeytyvän yksinomaan yrittäjyyden positiiviseksi tai negatiiviseksi arvottamisiin, kumpaakin voi esiintyä. Vesala (1996) totesi yrittäjien käyttävän yrittäjyydestään puhuessaan sekä individualistista että relationistista yrittäjyyskuvaa. Tässä tutkimuksessa arvottamisen subjektit ovat yrittäjyydessä kokemattomia akateemisia nuoria – tarkastelun fokus on siinä, miten he puhuessaan käyttävät yrittäjyyskuvia

ja onko relationistisiin tai individualistisiin yrittäjyyskuviin vetoavilla puheilla yhteys intentioihin sekä onko tämä yhteys positiivinen vai negatiivinen. Kiinnostuksen kohteena on siis se, mikä asema yrittäjyyskuvilla on työllistymistään harkitsevien akateemisen nuoren ajattelussa, yrittäjyysasenteissa ja -intentiossa.

Kummallakin tutkimuksen tulkintateorialla pyritään täsmentämään yrittäjyyden arvottamisen tarkasteluja ja tulkintoja. Tulkintateorioiden tulkintatasot ovat toisestaan poikkeavat: yrittäjyyskuvia koskeva lähestyminen kytkee tarkastelun yrittäjyystutkimukseen, Ajzenin asenneteoria yleisempään tarkasteluun. Eri tasoihin kytkeytyvillä tulkinnoilla pyritään syventämään tutkimuskysymysten tarkastelua. Yrittäjyyskuvien tulkinnat viittaavat puhetapoihin, joita käytetään yrittäjyyden arvottamisessa, ne viittaavat arvoihin. Individualistiseen yrittäjyyskuvaan vetoavalla puheella on esim. mahdollista saada esille erilaisia asioita kuin relationistiseen yrittäjyyskuvaan vetoamalla. Yrittäjyyskuvat tulevat esille ennen kaikkea arvottamisen perusteluissa, niitä voidaan käyttää puheessa arvottamisen resurssina. Yrittäjyyskuvissa huomio kohdistuu siis puheen arvottamiseen individualistista tai relationistista yrittäjyystulkintaa resurssina käyttäen. Ajzenin teoriassa tarkastelu kohdistuu sitä vastoin intentioon sekä sen muodostumiseen vaikuttaviin elementteihin – asenteeseen, subjektiiviseen normiin ja havaittuihin vaikutusmahdollisuuksiin. Tulkintateorioina niin Ajzenin asenneteoria kuin yrittäjyyskuvat mahdollistavat tarkastelun, jossa niitä yhdessä apuna käyttäen pyritään syventämään tutkimuskysymyksen ja yrittäjyyden arvottamisien tarkasteluja. Ne tarjoavat tietynlaisen tavan katsoa arvottamisia ja itsessään an sich syventävät arvottamisien näkökulmia.

1.3 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa eritellään laadullisen asennetutkimuksen mukaisesti sitä, miten akateemiset nuoret ottavat kantaa ja perustelevat heille esitettyjä yrittäjyyttä käsitteleviä väittämiä. Laadullisen asennetutkimuksen mukaisesti jäsennettyä aineistoa tulkitaan haastateltavien yrittäjyysintentiot huomioiden kahdella edellä esitellyllä tulkintateorialla. Tarkastelun kohteena on, miten akateemiset nuoret arvottamisen subjekteina suhtautuvat yrittäjyyteen yleisellä tasolla ja akateemisuuden viitekehyksessä. Mielenkiinto kohdistuu siihen, miten asennoidutaan yrittäjyyteen ja yrittäjyyden ja akateemisuuden yhteensovittamiseen. Tarkoitus on perehtyä siihen onko korkeakoulutaustassa jotain millä voidaan perustella yrittäjyyden arvottamista positiiviseksi tai negatiiviseksi – ja tehdä ymmärretyksi se, miksi harva akateeminen nuori päätyy yrittäjäksi. Yliopistonuorten yrittäjyysasenteita ei juuri ole maassamme tutkittu. Erityisesti niiden tarkastelu kvalitatiivisen asennetutkimuksen keinoin tarjoaa uutta ja mielenkiintoista tietoa tästä vähän kartoitetusta aihepiiristä. Tutkimuskysymyksiä käsitellään tarkemmin kappaleessa 6.4.

Tulkintateorioiden ja viitekehyksen myötä tutkimuskysymykset tarkentuvat seuraaviksi:

– *Millaiseksi yrittäjyys konstruoituu akateemisten nuorten ilmaisemissa asenteissa.* Mitä yrittäjyydellä tarkoitetaan, kun yrittäjyydessä kokemattomat akateemiset nuoret arvottavat sen yleisenä ilmiönä ja sosiaalisessa kontekstissa myönteisesti tai kielteisesti.

– *Millaiseksi yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde konstruoituu akateemisten nuorten ilmaisemissa asenteissa*. Miten akateemisuus näkyy akateemisten nuorten puheissa, vedotaanko puheissa ja yrittäjyyden arvottamisissa akateemisuuteen. Onko akateemisuus ja yrittäjyys yhdistettävissä.

Väittämien teema-alueisiin jakautuvissa kokoavissa tulkinnoissa eritellään se, kommentoivatko haastateltavat väittämiä henkilökohtaisella tasolla (haastateltavan esittämät henkilökohtaiset yrittäjyysasenteet / pystyvyysarviot) vai yleistetyllä tasolla (haastateltavan esittämät yrittäjyyttä yleisesti koskevat yrittäjyysasenteet / pystyvyysarviot).

1.4 Raportin rakenne

Tutkimusraportti noudattaa seuraavaa rakennetta. Luvussa 2 tarkastellaan akateemisuuden ja yrittäjyyden yhteensovittamista. Akateemisen yrittäjyyden vähäisyys siivittää akateemisuuden kontekstissa tapahtuvaa tarkastelua yrittäjyysuravaihtoehdon konstruoitumisen haasteisiin ja mahdollisuuksiin. Luvussa 3 tarkastellaan yrittäjyysilmiötä erilaisista lähestymisistä käsin tuomalla esille yrittäjyyden eri funktioita ja yrittäjyystulkintoja. Erityisesti perehdytään yrittäjyyden tutkimukseen ja keskusteluun tämän tutkimuksen tulkintateorioina olevien yrittäjyyskuvien näkökulmista; eritellään siis sitä, minkälaiseksi yrittäjyys konstruoituu individualistisissa ja relationistisissa tulkinnoissa. Luvussa 4 tarkastellaan asennetta tutkimuksen kontekstissa. Perehdytään esim. asennetutkimuksen valtavirtaan, joka perustuu kognitiiviseen otteeseen ja dispositionaaliseen tulkintaan. Vaikka tämä tutkimus sitoutuu teoreettisesti ja operationaalisesti kognitiivisen asennetutkimuksen kritiikistä kumpuavaan laadulliseen asennetutkimukseen, on tärkeää perehtyä sosiaalipsykologisen asennetutkimuksen valtavirtaan, jotta tämän lähestymisen kritiikki tulisi perustelluksi. Lisäksi on perusteltua paneutua asennetutkimuksen kognitiiviseen perinteeseen, koska se on tutkimuksen toisen tulkintateorian - Ajzenin asenneteorian - teoreettinen perusta. Luvussa 5 tarkastellaan kognitiivisen asennetutkimuksen kritiikistä noussutta retorista sosiaalipsykologiaa ja laadullista asennetutkimusta, perehdytään tutkimusmetodiin ja analyysiperiaatteisiin. Luvussa 6 kerrotaan tutkimuksen toteuttamisesta sekä selvennetään analyysiperiaatteita. Luvuissa 7 -9 esitetään empiirisen aineiston analyysi. Analyysien lisäksi näistä

luvuista löytyy myös kokoavaa tulkintaa varsinaisten loppupäätösten ja tutkimuksen yleisen arvion ollessa luvussa 10.

2 Yrittäjyys akateemisten työllistymisvaihtoehtona

Tässä luvussa perehdytään yrittäjyyteen työllistymisvalintana akateemisuuden kontekstissa. Akateemisen yrittäjyyden vähäisyys ohjaa tarkastelun yrittäjyyteen sosiaalistumisen haasteisiin ja mahdollisuuksiin. Lisäksi tarkastellaan akateemisessa yrittäjyydessä ilmeneviä koulutusalakohtaisia eroja. Luvun lopuksi esitellään ensisijaisesti akateemisuuden kontekstissa käytyä yrittäjyyskoulutuskeskustelua sekä suomalaisten opiskelijanuorten yrittäjyysasenteita. Yrittäjyysintentiokeskustelu alkaa luvusta 4.6.

Suomen korkeakoululaitos muodostuu kahdesta rinnakkaisesta sektorista: yliopistosta ja ammattikorkeakoulusta – tämän tutkimuksen konteksti on ensin mainittu. Yliopistolaitoksen toiminnan lähtökohtana on tutkimus ja opetus: yliopistojen perustehtävänä on harjoittaa tieteellistä tutkimusta ja antaa siihen perustuvaa ylintä opetusta. Yliopistoissa voi suorittaa alempia (kandidaatti) ja ylempiä (maisteri) korkeakoulututkintoja sekä tieteellisiä jatkotutkintoja (lisensiaatin ja tohtorin tutkinnot). Yliopistollinen koulutus järjestetään pää- ja sivuainepohjaisina opintoina tai koulutusohjelmina. Yliopistoissa järjestetään myös täydennyskoulutusta ja avointa yliopisto-opetusta. (Paasio et al. 2005, 15–16.) Tässä tutkimuksessa haastatelluilla nuorilla on maisteritason yliopistokoulutus.

2.1 Akateemisen yrittäjyyden yleisyys

Suomi menestyy erinomaisesti kansainvälisissä PISA-tutkimuksissa ja edustaa innovaatioindikaattoreilla mitaten kansainvälistä huippua. (Kts. Kyrö et al. 2008, 270.) Suomalaisen tietoyhteiskunnan yhtäältä menestymisen ja toisaalta tutkimuksin todetun yrittäjyysvajauksen on havaittu muodostavan mielenkiintoisen paradoksin: eikö tietoyhteiskuntana menestyminen edellytä yrittäjyyttä? (Kts. Vesalainen et al. 2006, 63.) Suomessa yrittäjyyteen suhtaudutaan varsin positiivisesti, eivätkä akateemiset tee tässä poikkeusta. Positiivinen asenne ei kuitenkaan näytä siirtyvän toiminnaksi, yrittäjäksi ryhtymisaktiivisuus ei ole juurikaan kasvanut myönteisten asenteiden myötä. (Paasio & Nurmi 2006, 54; Pihkala 2008a.) Yrittäjiin verrattuna palkansaajien etumatka on merkittävä akateemisesti koulutettujen keskuudessa. (Paasio & Pukkinen 2006.)

Vuoden 2002 lopussa vajaa 15 % työllisistä toimi yrittäjinä. (Paasio et al. 2005.) Korkea-asteen koulutuksen suorittaneista alle 3 prosenttia päätyy yrittäjiksi. (Arenius et al. 2005; kts. Kyrö et al. 2008, 270.) Työ- ja elinkeinoministeriön arvion mukaan yritysten määrä on Suomessa lisääntynyt – vuoden 2007 alussa maassamme oli reilut 258 000 yritystä. Kansainvälisen vertailun (GEM) mukaan yrittäjyysaktiivisuus on Suomessa varsin korkealla tasolla ja monet uusista yrittäjistä ovat naisia ja korkeasti koulutettuja. Yrittäjien koulutustaso on noussut uusien yrittäjien myötä, lisäksi naisyrittäjät ovat koulutetumpia kuin miesyrittäjät. Vuoden 2007 lopussa naisyrittäjiä oli noin 1/3 yrittäjien määrästä; heitä on

Suomessa enemmän kuin Euroopassa keskimäärin. Niin ikään tapayrittäjyys on yleistynyt Suomessa, eli uusia yrityksiä perustavilla on usein aiempaa kokemusta yrittäjyydestä. Lisäksi Suomessa on paljon osa-aikayrittäjyyttä, varhaisvaiheen yrittäjistä 40 % on osa-aikaisia. (Yrittäjyyskatsaus 2008.) Huolimatta myönteisestä kehityksessä Suomen luvut ovat kuitenkin Euroopan keskitason alapuolella, kun yritysten määrä suhteutetaan asukaslukuun. Pohjoismaista yritystiheys on korkein Ruotsissa, jonka jälkeen tulevat Norja, Tanska ja Suomi. (Mt., 2008, 9-10.)

Akateemisen loppututkinnon suorittaneiden innostus yrityksen perustamiseen on muuta väestöä vähäisempää; koulutustason noustessa yrittäjien osuus näyttää laskevan. On tosin huomioitava, että työllisyystilastoista johtuvat yrittäjän määrittelyongelmat koskevat nimenomaan korkeasti koulutettuja yrittäjiä, jotka työskentelevät esimerkiksi osaamista vaativilla toimialoilla ja osakeyhtiömuotoisissa tiimiyrityksissä. Henkilö tilastoituu yrittäjäksi vasta, jos hän omistaa itse tai perheensä kautta vähintään puolet yrityksestä – esimerkiksi kolmen akateemisen omistamassa yrityksessä, jossa kukaan ei yksin omista 50 prosenttia, kaikki tilastoituvat palkansaajiksi. Työllisyystilastot eivät tunnista kaikkia yhtiömuotoisissa yrityksissä työskenteleviä yrittäjiä. (Yrittäjyyskatsaus 2008, 78.)

Yhtä kaikki, Suomessa akateemisesti koulutettujen yrittäjyysaktiivisuus ei ole kovin korkea, jos tilastoihin sisältyvät määrittelyongelmat jätetään huomioimatta. Yrittäjyys henkilökohtaisena työllisyysvalintana näyttää kytkeytyvän koulutustasoon. Yrittäjyyshalut laskevat koulutuksen lisääntyessä, vaikka lahjakkaiden, korkeasti koulutettujen ammattilaisten hakeutuminen aiempaa enemmän yrittäjän uralle olisi suotavaa. (Mt., 79.) Yhä edelleen yrittäjyys on ensisijaisesti alhaisen ja keskiasteen koulutuksen saaneen väestön työllisyysvalinta. Tilastokeskuksen sijoittumistilaston mukaan vuosina 1999 - 2003 Suomessa toimi yrittäjinä yliopistotutkinnon suorittaneista 2,2 prosenttia ja ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista 2,7 prosenttia. Vuonna 2005 yrittäjiä oli yliopistotutkinnon suorittaneista 1,3 prosenttia ja ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista 2,5 prosenttia. (Pihkala 2007, 161; 2008a, 29.) Toisaalta vuonna 2006 yrittäjistä noin 9 prosenttia oli suorittanut akateemisen loppututkinnon. He olivat toimialoilla, jotka edellyttävät hyvää osaamista ja korkeaa ammattitaitoa. Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan akateemisesti koulutettujen yrittäjien suhteellinen osuus yrittäjäkannasta on pysynyt vakaana, joskin määrällisesti korkeasti koulutettujen yrittäjien osuus on noussut ennätystasolle. (Yrittäjyyskatsaus 2008, 79.) Korkeakoulutaustaisten yrittäjien osuus on noussut yrittäjien yrittäjyysetujärjestössä ja Akavassa. Suomen Yrittäjien jäsenkunnasta 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä yrityksen perustaneista 30–50 vuotiaista hieman yli kymmenes oli akateemisia, vuoden 2000 jälkeen heitä oli lähes viidennes. (Kts. Suomen Yrittäjät 2004.) Vuonna 2006 julkaistun tiedon mukaan 5 % kaikista työelämässä olevista akavalaisista oli toiminut pää- tai sivutoimisina yrittäjinä tai ammatinharjoittajina, vuonna 2002 vastaava luku oli 3 %. (Kts. Akavan työmarkkinatutkimus 2002; Paasio & Pukkinen 2006.)

2.2 Yrittäjyyden ja yliopiston suhteen muuttumisesta

Yhteiskunnallisten ja koulutuspoliittisten tavoitteiden mukaan jatkossa yhä useamman korkeakoulutetun tulisi harkita yrittäjyyttä varteenotettavana työllistymisvaihtoehtona ja työuransa jossakin vaiheessa työllistää itsensä yrittäjänä. Yrittäjyyden merkityksen voimistumista akateemisten keskuudessa voidaan perustella toisiinsa kytkeytyvillä tekijöillä: yhteiskunnallisilla muutoksilla ja suomalaisen yliopistosektorin yhteiskunnallisen merkityksen voimistumisella. (Kts. Heinonen & Hytti 2008, 327; Paasio & Nurmi 2006, 54–55)

Akateemisten työttömyys ja vastavalmistuneiden työmarkkinoille sijoittumisen ongelmat nousivat esille 1990- luvun laman myötä, kun työmarkkinoiden rakennemuutoksen seurauksena akateemisten työttömyys kasvoi. Tästä lähtien yliopistoista valmistuneiden keskeiset työllistäjät, julkinen sektori ja suuryritykset, eivät ole pystyneet työllistämään valmistuneita samoin kuin aikaisemmin. Lisäksi julkisen sektorin työpaikkoja on muuttunut määräaikaisiksi. Ratkaisua ongelmaan on haettu yrittäjyydestä, yrittäjyys on oletettu varteenotettavaksi palkkatyön vaihtoehdoksi akateemisille. Pieneen yritykseen työllistyminen ja itsensä työllistäminen yrittäjyyden kautta ovat nousseet työllistymiskeinoiksi. Lisäksi palkkatyön ja yrittäjyyden väitetään lähentyneen toisiaan – palkkatyö on muuttunut yrittäjämäisemmäksi. (Heinonen & Hytti 2008.) Yrittäjyyden tavoin palkkatyössä vaaditaan itsenäisyyttä, oma-aloitteisuutta ja luovuutta. Myös töiden projektiluontoisuus ja tulosvastuu lähentävät palkkatyötä ja yrittäjyyttä. (Paasio & Nurmi 2006, 54.)

Akateemiseen yrittäjyyteen on kiinnitetty viime vuosina paljon poliittista huomiota mm. siihen liitettyjen ominaisuuksien vuoksi: yritysten oletetaan menestyvän hyvin ja vaikuttavan positiivisesti taloudelliseen kasvuun ja työllisyyteen. Korkea koulutustaso liitetään innovatiivisiin kasvuyrityksiin, joissa sovelletaan uusinta teknologiaa, hyödynnetään edistyksellisiä liiketoimintamalleja sekä panostetaan laaja-alaiseen kehitystoimintaan. Tyypillisesti akateeminen yrittäjyys ymmärretäänkin voimakkaaseen kasvuun ja työllistämiseen tähtäävänä korkean teknologian yrittäjyytenä. (Kts. Hytti et al. 2004, 11; Yrittäjyyskatsaus 2008, 79.) Suomessa akateeminen yrittäjyys näyttää olevan kuitenkin keskimäärin vähemmän kasvuorientoitunutta ja akateemiset perustavat yrityksen useimmiten palvelualoille. (Paasio et al. 2005; Paasio & Pukkinen 2006.) Niin ikään Englannissa tehdyn tutkimuksen mukaan akateemiset perustavat usein perinteisiä palvelualan yrityksiä. (Rosa 2003.)

Yrittäjyyden merkityksen kasvaminen akateemisille mahdollisena työllistymiskeinona kytkeytyy myös siihen, että yliopistosektorin merkitys yhteiskunnallisena vaikuttajana on kasvamassa. (Heinonen & Hytti 2008, 325.) Vuonna 2005 voimaantullut yliopistolain uudistus määrittää yliopistojen uuden tehtävän: ”Tehtäviään hoitaessaan yliopistojen tulee toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten vaikuttavuutta”. Lakiuudistuksen jälkeen yliopistojen kahden perustehtävän, tutkimuksen ja koulutuksen rinnalla on siis uusi, kolmas tehtävä - yhteiskunnallinen vaikuttaminen. (Paasio & Nurmi 2006, 35–36.)

Nykyään odotetaan, että yliopistot toimivat aktiivisesti taloudellisen kasvun ja alueellisen kehityksen hyväksi. Yliopistot nähdään tärkeinä uuden teknologian ja yritystoiminnan tuottamisessa. Yrittäjyys linkittyy useisiin yliopistoissa tapahtuviin muutoksiin. (Paasio & Nurmi 2006, 55.) Lainsäädäntöä selkiytettiin korkeakoulukeksintöihin liittyvien oikeuksien osalta vuonna 2007, samaan aikaan lisättiin yliopistojen taloudellista itsehallintoa. Euroopan unionin komission (2008) suositusten mukaisesti korkeakouluille tarvitaan mm. työ- ja elinkeinoelämää sekä yliopistojen yhteistyötä tukevaa lainsäädäntöä, yrittäjyysstrategioita ja yrittäjyyden johdantokursseja kaikille opiskelijoille. (Pihkala 2008b, 210.) Yliopiston ja elinkeinoelämän suhteen muuttuessa hämärtyy jyrkkä raja käytännön toiminnan sekä teorian ja tieteellisen tutkimuksen ja opetuksen välillä. Yliopistot tekevät yhä enemmän yhteistyötä yritysten ja muiden sidosryhmiensä kanssa; yliopistoissa tuotettu tieto palvelee ympäröivää aluetta. Elinkeinoelämälähtöinen täydentävä rahoitus näyttää myös tulleen jäädäkseen yliopistojen toimintaan. (Kts. Paasio & Nurmi 2006, 55; Heinonen 2004.)

Euroopan unionin komission strategia, työllisyyden suuntaviivat ja tavoitteet painottavat yrittäjyyttä niin uuden työn luojana, urana, osaamisena kuin laajempana kulttuurisena muutosprosessina, johon koulutus kytkeytyy. Taustalla on ajatus, että monimuotoisessa yhteiskunnassa yksilöt tarvitsevat yrittäjämäisiä valmiuksia. Komission yrittäjyyskasvatusta koskeva tiedonanto korostaa yrittäjyyden liittämistä osaksi opettajainkoulutusta ja koulutuksen eri tasoja korkeakoulutukseen asti. (Kts. Pihkala 2008b, 207.) Yrittäjyys ja yrittäjämäisyys oletetaan tulevaisuudessa keskeiseksi osaksi yksilön kilpailukykyä. Rohkeimpien arvioiden mukaan yhteiskunnassa on käynnissä paradigman muutos: siirtymä palkkatyöyhteiskunnasta yrittäjyysyhteiskuntaan. Paradigman muutoksen arvioidaan vaikuttavan laajasti yliopistojen toimintatapoihin sekä yliopistojen ja yrittäjyyden suhteeseen. (Kts. Paasio & Nurmi 2006, 54–55.)

Yrittäjyyden edistäminen on siis läsnä useilla eri tavoilla yliopiston toiminnassa - yrittäjyydellä on monipuolinen kosketuspinta yliopistoissa ja yrittäjyyttä tukevia uudistuksia on toteutettu. (Pihkala 2008b, 210.) Keskustelua käydään myös siitä, miten opetukseen, opetussuunnitelmiin, henkilökuntaan ja opiskelijoihin kyetään luomaan nykyistä innostavampi kuva yrittäjyydestä. Lisäksi yrittäjyyden on toivottu yhdistävän yliopiston voimavaroja esim. opetuksessa ja tutkimuksessa. (Heinonen 2004; Paasio et al. 2005, 13–14.) Yliopistoissa onkin tunnistettu paine akateemisten yrittäjien ja yrittäjyyden lisäämiselle. Monet opetukselliset toimet keskittyvät yrittäjyyden ymmärtämiseen ja sisäisen yrittäjyyden edistämiseen, mikä osaltaan saattaa madaltaa yrittäjäksi ryhtymisen kynnystä ja tuoda yrittäjyyttä akateemisille tutummaksi. (Paasio & Nurmi 2006, 50–51.)

Yliopistoistamme 4-5 on laatinut yrittäjyysstrategian. (Pihkala 2008b, 210.) Paasio, Nurmi ja Heinonen (2005) tutkivat yrittäjyyden edistämistä yliopistojen koulutus- ja tutkimusympäristöissä käyttämällä kirjallista tutkimusaineistoa (opinto-oppaat, yrittäjyyteen liittyvät strategia-asiakirjat), yliopistojen internet-sivustoja sekä yliopistokohtaisten toimijoiden haastatteluja. Tutkimuksen piirissä olivat kaikki suomalaiset yliopistot. Useimmissa yliopistoissa todettiin, että yliopiston ensisijaisena tehtävänä ei ole tuottaa lisää yrittäjiä. Kuitenkin laajemmin

tulkiten yritystoiminnan käynnistäminen ja sen kehittäminen nähtiin monissa yliopistoissa tavoittelemisen arvoisena. Joissakin yliopistoissa yritysten ja yrittäjien määrän lisäämistä pidettiin tärkeänä. Myös pk-sektorille suuntautuminen suuryritysten ja julkisen sektorin orientaation sijaan nousi esille. Tutkimus osoitti, että yrittäjyys tunnistettiin yliopistoissa keskeiseksi strategiseksi kysymykseksi. Suhde yrittäjyyteen vaihteli sekä yliopistojen välillä että sisällä. Suomen yliopistokentässä ei ollut selvästi tunnistettavissa tietynkaltaisia yliopistoja sen perusteella, miten yrittäjyys ymmärrettiin tai millaisena yliopistojen rooli yrittäjyyden edistäjänä nähtiin. (Paasio et al. 2005; kts. Paasio & Nurmi 2006.)

Tämän tutkimuksen eräs keskeinen konteksti on yliopisto, huomio kohdistuu akateemiseen yrittäjyyteen ja tarkemmin yliopistokoulutettujen nuorten yrittäjyysasenteisiin. Akateeminen yrittäjyys ei ole yksiselitteinen käsite. Kapeassa määritelmässä akateemisella yrittäjyydellä tarkoitetaan akateemisten tutkijoiden perustamia omaan tieteenalaansa sidoksissa olevia yrityksiä, yliopiston sivutuotteena syntyviä yrityksiä. Akateeminen yrittäjyys ymmärretään teknologian ja osaamisen siirron kautta, niinä eri tapoina, joilla yliopiston osaamista ja siellä kehitettyä teknologiaa siirretään yliopiston ulkopuolelle. (Kts. Hytti et al. 2004.) Tämän kaltaisissa tulkinnoissa akateemista yrittäjyyttä tarkastellaan lähinnä yliopiston, ei yksilön näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa akateemisella yrittäjyydellä tarkoitetaan laajasti akateemisesti koulutettujen yrittäjyyttä. Akateemista yrittäjyyttä tarkastellaan ensisijaisesti yksilön näkökulmasta - huomio on yliopistokoulutuksen saaneen nuoren yrittäjyysasenteissa ja mahdollisessa yrittäjäksi ryhtymisessä jossakin elämän vaiheessa**.** (Mt., 10–11.) Lisäksi tarkastelu kohdentuu käsityksiin ja asenteisiin, joita yliopistokoulutuksen saaneella nuorella on yliopiston roolista ja edellytyksistä yrittäjyyden edistämisessä – huomio kohdistuu yliopiston yrittäjämäisyyteen. (Kts. Paasio et al. 2005, 23.)

2.3 Yrittäjyyteen kasvaminen ja yliopisto-opiskelijan tuleva ammattikuva

Sosiaalipsykologisessa lähestymisessä yksilön tarkasteluun on yhdistetty sosialisaatioprosessin vaikutus. Keskeistä on kulttuurin välittyminen yksilölle sosialisaatioprosessin kautta. Prosessimallisessa yrittäjäkäsityksessä yrittäjyys on kehittyvä, vaiheittainen ilmiö, johon voidaan kouluttautua tai johon yksilö voi kasvaa ja kehittyä elämäntilanteiden vaikutuksesta. (Leskinen 1999, 284.) Yhteiskunnassa kulttuurin olennainen osa on työ. Havusela (1999) toteaa, että kulttuurit ohjelmoivat yksilöt joko yrittäjiksi tai palkansaajiksi. Työhön orientoituminen kehittyy ennakoivan sosialisaation vaiheessa, perheen, lähiympäristön ja koulun vaikutuspiirissä. Vanhempien vaikutus yrittäjäksi ryhtymiseen on osoitettu useissa tutkimuksissa; yrittäjyys näyttää periytyvän. (Esim. Stanworth et al. 1990; Huuskonen 1992; Gibb 1993; Koiranen & Peltonen 1995; Uusitalo 2001; Ristimäki 2007.) Lähisukulaisten yrittäjyyden arvioidaan auttavan yrittäjyyden tietoisuuden kasvattamisessa, antavan esikuvan sekä

kasvattavan kiinni yrittäjyyden kannalta olennaisiin verkostoihin. (Leskinen 1999, 191–192.) Nurmen (1999, 31–32) mukaan yrittäjyys on sosiaalista perintöä lapsuudenkodista, vertaisryhmästä tai muusta voimakkaasta lähiyhteisön vaikutteesta, myös yksilöllisillä tekijöillä kuten motivaatiolla ja osaamisella on merkitystä.

Kun yrittäjyyttä tarkastellaan yksilön kehitysprosessina, sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta, on kysymys oppimisprosessista. Yksilön kehittyminen riippuu menneisyyden kokemusperustasta, ympäristöstä, henkilökohtaisista ominaisuuksista ja tilanteesta, jossa yksilö toimii. Yksilöllisissä kehitysprosesseissa yhteisenä menneisyytenä ja ympäristönä on kulttuuri, jossa yksilö toimii. (Kyrö & Nissinen 1995, 23–24; kts. myös Krueger & Carsrud 1993.) Todellisuus on läpikotaisin sosiaalisesti konstruoitunut, se on rakentunut merkitystulkinnoista ja tulkintasäännöistä, joilla ihmiset orientoituvat arkielämään. (Alasuutari 1999, 60.) Perheen ja lähipiirin lisäksi korkeakoulujen kaltaiset instituutiot vaikuttavat nuoren työtä kohtaan kehittyviin asenteisiin, odotuksiin ja tulkintoihin. Yliopistojen opetus muovaa ja kehittää ammatillista identiteettiä. (Aaltio 2007, 74.) Aution ja Ulfstedtin (1997, 12) mukaan korkeakouluympäristön koettu tuki ja yrittäjyyden koettu imago työllistymisvaihtoehtona vaikuttavat henkilön vakuuttumiseen yrittäjyyden sopivuudesta omalla kohdalla.

Koulutusjärjestelmällä on siis merkittävä tehtävä nuoren ammatillisen identiteetin etsinnässä. (Leskinen 2001; Aaltio 2007.) Lisäksi on syytä tiedostaa, että tässä elämänvaiheessa nuoren uravalintamahdollisuudet joko laajenevat tai kaventuvat. Yliopisto voi edistää tai ehkäistä yksilössä olevaa yritteliäisyyttä ja yrittäjyysintentioiden realisoitumista. (Kts. Gibb 1993.) Koulutusohjelmat ohjaavat opiskelijoita hakemaan ammatillista identiteettiään sen pohjalta mitä heille mahdollisista ammattikuvista kerrotaan. Edes silloin, kun yliopistojen koulutusohjelmat eivät suoraan välitä mallia identifikaation välineeksi, ohjaavat ne ajattelua ja identifikaation etsintää. Tätä kautta ne vaikuttavat siihen, mistä yliopisto-opiskelija hankkii mallinsa valitsemallaan opiskelu-uralla. (Ristimäki 1998, 105–108.) Ristimäen (mt.) mukaan kyseessä ei ole ammattiuralle ohjauksen tai identifikaation suhteen deterministinen malli, mutta kiistatonta hänen mukaansa on, että suuntautuminen tapahtuu luontevimmin osoitetulle polulle, kuin suuntaan, josta ei juuri mainita.

Tajfelin (1982 ref. Ylijoki 2003, 132) ja työryhmän mukaan sosiaalinen identiteetti perustuu yksilön ryhmäjäsenyyksiin: yksilö samastuu ryhmäänsä ja siinä vallitseviin näkemyksiin. Positiivista minäkäsitystä ylläpitääkseen hän suosii ja korostaa ryhmänsä omaksumia arvoja ja samalla vahvistaa muista ryhmistä erottautumistaan. Näkökulmassa korostuu yksilötaso. Harrelaisessa lähestymisessä sen sijaan keskitytään yhteisötason kulttuuriseen ja kielelliseen tarkasteluun, vaikka yksilön merkitys kulttuurin muokkaajana tunnistetaankin. Yksilö on yhteisönsä kulttuuristen jäsennysten kantaja, muuntaja ja uusija. Vaikka kulttuuri on kollektiivinen ilmiö, se on syntynyt yksilöiden ymmärryksen ja vuorovaikutuksen kautta. Esim. akateemisten opiskelijoiden sosialisaatio tarkoittaa oman tieteenalan toimintatapojen, arvojen ja uskomusten omaksumista, mutta niin, että kukin opiskelija muokkaa yhteisöllistä ainesta omalla erityisellä tavallaan. Näin

akateemisen identiteetin muovautuminen ja kytkeytyminen esimerkiksi tiettyihin työllistymisvalintoihin koostuu kahdesta toisiinsa limittyvästä prosessista: akateemisen kulttuurin omaksumiseen kiinnittyvästä sosiaalisesta identiteettiprojektista ja kollektiivisen kulttuurin muuntamiseen perustuvasta persoonallisesta identiteettiprojektista. Yrittäjyyttä voidaan siten tarkastella yksilöllisen ja sosiaalisen vuorovaikutteisena prosessina. Perimmältään yrittäjyyden tulkitsemisessa mahdolliseksi työllistymisvalinnaksi on siis kyse keskeisestä sosiaalipsykologian perusongelmasta, yhteisön ja yksilön, kulttuurisen ja persoonallisen välisestä suhteesta ja vuorovaikutuksesta: miten kulttuuri uusiutuu sosiaalisesti, missä määrin ihmiset ovat kulttuurin tuotetta, missä määrin sen tuottajia. (Vrt. Ylijoki 2003, 132, 216.)

Koska tässä tutkimuksessa asenteiden kohteet ymmärretään sosiaalisesti konstruoituviksi ilmiöiksi, on perusteltua olettaa, että asenteet – myös yrittäjyysasenteet – opitaan. Lisäksi on perusteltua olettaa, että tässä oppimisprosessissa yliopistolla on oma roolinsa. Yliopistossa on havaittu esiintyvän yhteisesti jaettuja taustaotaksumia, arvoja, normeja ja toimintatapoja, toisin sanoen eri tieteenalojen läpäisevää akateemista kulttuuria. Koska pitkät perinteet ja samansuuntaiset muutokset luovat yhteistä kulttuuria ja jaettuja merkitysvarantoja, ei näkemys erityisestä akateemisesta kulttuurista kumpua vain yliopiston ulkopuolisesta näkökulmasta ja vertailuista muihin instituutioihin vaan myös yliopiston sisältä. (Kts. Ylijoki 2003.) Ristimäki (2004b, 180) painottaa, että uravalinnan kannalta ei ole merkityksetöntä, millaisen tulkintataustan yksilö saa. Sosiaalinen ympäristö, tietoisesti tai tiedostamatta, tavoitteellisesti tai tavoitteettomasti, vaikuttaa tähän yrittäjyysvalinnan osatekijään. Korkeakoulut voivat toimillaan vaikuttaa siihen konstruoituuko yrittäjyys ammattivaihtoehdoksi. (Vrt. Mt., 148.) Huuskosen (1995, 61) mukaan yrittäjäksi ryhtyminen on yksilön subjektiivinen päätös, joka perustuu mm. tietämykseen vaihtoehdoista.

2.4 Pohdintaa akateemisen yrittäjyyden vähäisyydestä

Miksi korkeakoulututkinnon suorittanut ei todennäköisesti työllistä itseään? Minkälaisia ovat akateemisessa maailmassa vallitsevat yrittäjyyteen liitetyt merkitysvarannot, jotka ohjaavat työllistymistä toisaalle? Onko niin, että yrittäjyyteen ei rakennu opiskelijoiden näkökulmasta riittävästi merkityksiä, joihin he voisivat samaistua, jotka he voisivat kokea omakseen ja joiden kautta he saisivat kytköksiä oman ammatillisen identiteettinsä rakentamiseen. (Vesalainen et al. 2006, 61.) Yhtä kaikki, akateemisten alhainen osuus yrittäjien keskuudessa selittyy viimekädessä sillä, että muut vaihtoehdot ovat edelleen houkuttelevimpia.

Syitä akateemisten vähäiseen yrittäjyyteen on haettu mm. työllistymisen perinteistä. Korkeakoulutuksen arvioidaan valmentavan ensisijaisesti palkkatyöhön suuryritysten palvelukseen ja julkiselle sektorille; yrittäjyyttä ei nähdä ammattina, johon saadaan pätevyys korkeakoulutuksella. (Koskisen 1999; Uusitalo 2001.) Palkkatyö ja laaja julkinen sektori vetävät potentiaalisia yrittäjiä – tämä vetovoima

on tosin pienentynyt. (Heinonen & Hytti 2008, 327.) Yliopistosta oletetaan valmistuttavan virkamiehiksi, ei yrittäjiksi. Esim. virkamiesammatin ja yrittäjyyden rinnakkaiselo on herättänyt asenteiden tasolla kriittistä keskustelu vaikka lakisääteinen sivutoimilupa-järjestely onkin selkiinnyttänyt tilannetta. (Paasio et al. 2005, 13.)

Yrittäjäksi ryhtyminen ilman tieteenalan esimerkkejä ja malleja on arvioitu isoksi kynnykseksi korkeakoulutuksen saaneelle. (Nyyssölä & Saarinen 1997; Koskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000.) Esim. Huuskonen (1995), Hytti (2004) ja Pihkala (2008a) painottavat roolimallien merkitystä. Hytin (2004, 147–148) mukaan akateemisten opiskelijoiden näkemyksiä yrittäjyydestä värittävät stereotyyppiset kuvat koulutusta vailla olevista yrittäjistä, jotka ovat kulkeneet pitkän tien käden taitojen ammateista yrittäjiksi. Hytin ja Kuopusjärven (2004) tutkimuksessa monet Turun kauppakorkeakoulun opiskelijat kuvasivat tyypilliseksi yritykseksi perinteisen teollisuus- ja palvelualan yrityksen. Tutkijoita hämmästytti, että opiskelijoille luontevampi identifioitumiskohde asiantuntijayrittäjän sijaan näytti olevan metallipajan yrittäjä. He toteavat: ”Yliopistollisen yrittäjyyskoulutuksen keskeinen haaste on, miten opiskelijoille tuodaan omaan tulevaisuuteen soveltuvia yrittäjäroolimalleja ja identifioitumiskohteita, joihin samaistua.” Lisäksi opiskelijat eivät selkeästi erottaneet pienyrityksen johtajaa ja yrittäjää; pienyrittäjyyden johtaminen tuntui olevan opiskelijoille pienyrityksen omistajajohtajuutta ja toimitusjohtajan roolissa toimimista. (Hytti & Kuopusjärvi, 2004.)

Yrittäjyyden poissulkevan työllistymisperinteen ohella eräiksi akateemisen yrittäjyyden esteiksi on väitetty mielikuvia yrittäjän työn sisällöistä. Akateemiset eivät arvioi yrittäjyyttä koulutustaan vastaavaksi työllistymiseksi. (Nyyssölä 1994; Kupferberg 1998; Arenius & Autio 1999; Leskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000; Ristimäki 2004b.) Storeyn (1994, 128) mukaan arviot yrittäjyydestä rutiinitehtäviä sisältävänä epäintellektuellina toimintana ovat omiaan nostamaan henkiseen työhön valmennettujen akateemisten yrittäjäksi ryhtymisen kynnystä. Akavan työmarkkinatutkimuksessa akateemiset liittivät yrittäjänä toimimiseen mielikuvia tehtävistä, joita he eivät pitäneet pitkän koulutuksen antamiin taitoihin nähden mielekkäinä. (Akavalaiset työmarkkinat 1999.)

Niin ikään yrittäjyyden tarjoama sosiaalinen status ei välttämättä vastaa akateemisten työlle asettamia tavoitteita; palkkatyö houkuttelee korkean sosiaalisen arvostuksen ja vakaan ansiotulon vuoksi. (Kupferberg 1998, 174–179.) Edes yrittäjyyden mahdollistava vapaus ja haasteet eivät välttämättä houkuttele yrittäjäksi, koska akateemiset arvioivat palkkatyönkin itsenäiseksi ja haastavaksi. (Mäki & Vafidis 2000, 61.) Lisäksi pitkälle koulutetuilla on arvioitu olevan suhteellisen suuret tulo-odotukset. Palkkatyöhön verrattuna yrittäjyyden ei nähdä oleellisesti parantavan ansiomahdollisuuksia. Kohtuullisen koulutustason arvioidaan turvaavan saman tulotason ja paremman sosiaaliturvan palkansaajana kuin yrittäjänä. (Storey 1994; Nyyssölä 1997a; Kupferberg 1998; Akavalaiset työmarkkinat 1999; Kevätsalo 2006.) On sanottu, että mitä korkeampi on koulutustaso ja työsuhteen palkka, sitä pienempi on todennäköisyys siirtyä työsuhteesta yrittäjäksi. (Holm 2000, 9.) Kun lisäksi huomioidaan yrityksen

perustamiseen liittyvät taloudelliset riskit, kannustinrakenteen ei arvioida Suomessa houkuttelevan korkeasti koulutettuja yrityksen perustamiseen.

Epäonnistumisen pelon – riskin toteutumisen uhan – on väitetty salpaavan nuorten yrittäjyyshaluja. (Paakkunainen 2006; 2007.) Akateemiset opiskelijat arvelevat yrittäjien tekevän paljon töitä ilman varmaa toimeentuloa; opiskelijat haaveilevat turvallisesta urakehityksestä. (Römer-Paakkanen 2007, 173, 188.) Riskit huomioon ottaen yrityksen perustaminen ei siis välttämättä ole akateemisille taloudellisesti kilpailukykyinen vaihtoehto muihin vaihtoehtoihin tai edes työelämän ulkopuolelle jäämiseen verrattuna. (Arenius & Autio 1999, 10.) Edes työttömyyttä ei ole väitetty akateemiselle riittäväksi uhaksi yrittäjäksi ryhtymiseen, onhan akateemisten työttömyysaste selvästi kokonaistyöttömyysastetta pienempi. (Kts. Nyyssölä 1997a.) Hytin (2004, 148) mukaan akateemiset nuoret ovat valmiita ryhtymään yrittäjiksi vain, jollei ole muita vaihtoehtoja tai on jo hankittu riittävä omaisuus, jonka turvin yrittäjänä voi toteuttaa itseään. Riskien vastapainoksi yritysidean täytyy olla varma ja tuottoisa, jotta yrittäjyys arvioidaan taloudellisesti kannattavaksi. (Mäki & Vafidis 2000, 51; Römer-Paakkanen 2007, 189; Pihkala 2008a.) Tilannetta ei liene helpota se, että koulutuksen on väitetty ehkäisevän riskinottohaluja. (Peltonen 1986; Leskinen 1999.)

Syitä akateemisten vähäiseen yrittäjyyteen on etsitty myös siitä, että korkeakoulujen ja yritysmaailman on väitetty preferoivan ja mieltävän asioita eri tavalla. Yrittäjyyteen on liitetty bisnesmaailmalle tyypilliseksi katsottuja arvoja – voitontavoittelua ja riskinottoa – joiden on väitetty olevan ristiriidassa esim. humanistien arvomaailman kanssa. (Kupferberg 1998.) Lisäksi yrittäjän väitetään havainnoivan ja ymmärtävän maailmaa henkilökohtaisten ja konkreettisten kokemusten ja tapahtumien kautta, joihin välittyvät emotionaaliset tuntemukset. Sitä vastoin akateemiseen maailmaan arvioidaan kuuluvan asioiden tarkkailu ulkopuolelta, symbolinen ajattelu ja pyrkimys objektiivisiin johtopäätöksiin. (Gibb 1987.) Yrittäjyyteen on totuttu yhdistämään käytännönläheisyys ja arkipäiväinen toiminta. Akateeminen opetus puolestaan perustuu tieteelliseen, tutkittuun tietoon ja pyrkii opiskelijoiden teoreettisen, analyyttisen ja kriittisen ajattelun kehittämiseen. (Hytti 2004.) Lisäksi omatoimisiin ja aktiivisiin yrittäjiin verrattuna akateemisten on väitetty valmistuessaan suureksi osaksi viettäneen aikaansa koulun penkillä ja tottuneen luottamaan ulkopuolelta annettuihin oppeihin. (Mielonen 1994, 52.) Nurmi (1999, 39) määrittää menestyvän yrittäjän idearikkaaksi markkinoiden tiedustelijaksi, joka valmistelee päätöksensä riittävien tietojen perusteella jäämättä kuitenkaan tiedemiehen tavoin keräämään niitä loppu iäksi. Helsingin yliopistosta tehdyn imagotutkimuksen mukaan opiskelijat ja henkilöstö eivät pitäneet yliopistoa innovatiivisena tai dynaamisena. Opiskelijoista yli puolen mukaan opiskelija-aines ei ole yrittäjähenkistä. Henkilöstöstä samaa mieltä oli 71 % ja yliopistoa lähellä olevista vaikuttajista (julkishallinto, liike-elämä ja viestintä) jopa 83 %. (Kivikoski et al. 1996, 13–19.)

Yrittäjyyttä vahvistavan ilmapiirin synnyttäminen on arvioitu haasteelliseksi yliopiston kaltaisessa ympäristössä, jossa paradoksaalista kyllä on arvioitu yrittäjyyden tavoin vallitsevan yksin tekemisen perinne. (Forsman 2007.) Gibb (1993) on verrannut korkeakouluopetusta ja yrittäjän toimintatapoja. Hänen

mukaansa yrittäjyyttä on vaikea juurruttaa korkeakouluopintoihin, koska korkeakoulujen ja yritysmaailman tavat preferoida ja mieltää asioita ovat ristiriidassa. Gibb asettaa vastakkain didaktiset ja yrittäjämäiset oppimistavat. Ensinmainittuja ovat mm. oppiminen opettajalta, passiivinen rooli kuuntelijana, oppiminen opettajan antamasta palautteesta ja muistiinpanoista. Jälkimmäisiä ovat mm. oppiminen toisilta, aktiivinen oppiminen tekemällä, oppiminen toisten ihmisten reaktioista ja ongelmanratkaisun kautta. Gibbin mukaan yrittäjyyttä ei voida opettaa kuten muita aineita, vaan se muodostaa oman oppimisfilosofiansa. (Kts. Hytti & Kuopusjärvi 2004, 59.)

Myös korkeakouluopetuksen tiedolliset sisällöt saattavat estää positiivisten yrittäjyysmielikuvien syntymistä, jos esim. yrittäjyyden riskejä korostettaan. Yrittäjyysopetukseen peräänkuulutetaankin riskinoton ja epävarmuudessa toimimisen valmiuksien opettelemista. (Kyrö 2006; 2008a.) Lisäksi yritystoiminnan riskien rinnalle toivotaan yritystoiminnan menestystarinoiden esilletuomista. Sekä yrittäjyyden hyvät puolet että riskit on syytä tuoda realistisesti esille opetuksessa. (Mäki & Vafidis 2000, 36, 56.) On myös osoitettu, että akateemiset eivät tunne pk-yritysten erityisproblematiikkaa. (Leskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000; Römer-Paakkanen 1999, 2001, 2007.) Pihkalan (2008a) tutkimuksessa opiskelijat arvioivat yrittäjyyskoulutuksen osana opintoja tärkeäksi. Koulutuksen avulla kaikkien opiskelijoiden tietoisuuden yrittäjyydestä nähtiin lisääntyneen yleisellä tasolla. Helsingin yliopistosta valmistuneista sosiaalipsykologeista erityisesti yksityisellä sektorilla työskentelevät pitivät puutteena opintojensa vähäistä liiketoimintasuuntautuneisuutta sekä riittämättömiä työelämäkontakteja. Lisäksi opintojen teoreettisuuden ja käytännön yhdistämisen arvioitiin jäävän liiaksi opiskelijan ratkaistavaksi. (Olakivi 2008.)

Taloudelliset ja sosiaaliset kannustimet yrittäjyyteen voivat olla liian vaatimattomat monella korkeasti koulutetulla potentiaalisella kasvuyrittäjällä. Muodollisesti korkeasti koulutettujen yrittäjyyteen voi sisältyä myös ylioptimistisia odotuksia. Ylisuuret odotukset omasta etevyydestä ja yrittäjäosaamisesta tai markkinoiden vedosta voivat olla yksi syy joidenkin akateemisten lyhytaikaisiin yrittäjäkokeiluihin. Syy ei ole aina kannustimien puutteesta. Pelkästään muodollinen korkea koulutus ei tee kenestäkään menestyvää yrittäjää. (Yrittäjyyskatsaus 2008, 80.) Myös vähäinen työkokemus arvioidaan vastavalmistuneiden yrittäjäksi ryhtymisen esteeksi. Työkokemuksen merkitystä yrittäjäksi ryhtymisen kannalta painotetaan korkeakouluopetuksen teoreettisuuden vastapainoksi. Kauppakorkeakouluopiskelijoiden mielestä ei ole järkevää perustaa yritystä suoraan koulun penkiltä, vaan ensin hankkia työkokemusta. Työkokemus tuo tuntumaa yrityksen operatiivisiin osa-alueisiin ja kartuttaa käytännön osaamista. (Mäki & Vafidis 2000, 26, 36.) Yliopisto-opiskelijat harvoin perustavat yrityksen heti valmistumisen jälkeen. (Paasio et al. 2005, 29.)

2.5 Pohdintaa akateemisen yrittäjyyden mahdollisuuksista

Kansainvälisen vertailun (GEM) mukaan monet uusista yrittäjistä on korkeasti koulutettuja. (Yrittäjyyskatsaus 2008.) Tätä suuntausta ennakoivat useat tutkimukset, jotka noin 10 vuotta sitten nostivat akateemiset kiinnostavaksi kohderyhmäksi yrittäjyyden kannalta. Esim. Areniuksen ja Aution (1999) tutkimuksessa akateemiset ennakoivat, että uudelle yritystoiminnalle on avautumassa mahdollisuuksia. Samalta ajalta akavalaisten työmarkkinakatsauksessa (1999, 101) arvioitiin, että akateemisten perustamien, pitkälle erikoistuneiden ja asiantuntijuuteen pohjaavien yritysten määrä tulee kasvamaan. Akateemisten yritysten toiminnan uskottiin perustuvan innovatiivisiin ideoihin ja perusteelliseen ammattitaitoon sekä työkokemukseen. Niin ikään Mäki ja Vafidis (2000, 15) arvioivat korkeasti koulutettujen yrittäjien voivat olla Suomelle merkittävä voimavara. Myös Silvennoisen (1999, 121–123) tutkimus antoi viitteitä siitä, että akateemisten yrittäjyysinnostus saattaa olla nousussa. Tutkimuksessa lähes puolet akateemisista työllisistä ja kolmannes akateemisista työttömistä ilmaisi kiinnostuksensa yrityksen perustamiseen. Nämä lukemat olivat selvästi muita koulutusasteita korkeammat. Toisaalta tutkimuksen mukaan yrittäjäksi ryhtymiseen asennoiduttiin erityisesti työttömyysuhan alla harkitusti, jopa epäilevästi. Kun yleinen työttömyysuhka kasvoi suureksi, korkeakoulutettujen halukkuus yrityksen perustamiseen väheni. Ristimäen (2004b) tutkimuksen opiskelijoista varsin moni luki mukaan ammatilliseen identifioitumiseensa yrittäjyyden mahdollisuuden. Koulutettujen työllistymisessä eräs suuntaus onkin pyrkiä työllistymään asiantuntijayrittäjäksi. Heinosen ja Ruuskasen (1998, 54) tutkimuksen työttömät akateemiset ovat esimerkki tästä. Tutkimuksessa arvioitiin ESR-rahoitteista ”Polut yrittäjyyteen” toimenpidekokonaisuutta, jonka keskeisenä sisältönä oli luoda hyvät toimintaedellytykset kannattavalle yritystoiminnalle. Ensinnäkin koulutustasovertailussa akateemiset olivat selvästi muita aktiivisempia yrityksen perustajia. Toiseksi he olivat perustaneet oman alansa asiantuntijayrityksiä, joiden lähtökohtana oli itsensä työllistäminen.

Positiivisista kehitysnäkymistä huolimatta yrittäjyys ei kuitenkaan toistaiseksi ole akateemisen valtavirran työllistymiskeino – akateemisten on kuitenkin siis osoitettu menestyvän yrittäjinä varsin hyvin. Aho, Kivimäki ja Koski (1995, 30) totesivat koulutuksella olevan merkitystä yrittäjänä menestymiseen. Korkeakoulutetut menestyivät keskimäärin paremmin kuin muut. (Kts. myös Ristimäki 1998, 48.) Storey (1994) arvioi koulutuksen tuottaman henkisen pääoman avaintekijäksi yrittäjänä menestymisessä. Jopa yrittäjyysperinteiltään vaatimattomien akateemisten koulutusalojen, esim. humanistisen koulutuksen, arvioidaan valmentavan yrittäjyyden kannalta hyödyllisiin taitoihin kuten kulttuurien ymmärtämiseen, kommunikaatiotaitoihin ja analyyttiseen ajatteluun. (Kupferberg 1998.) Koulutuksen tarjoamaksi henkiseksi pääomaksi voidaan tulkita myös Mäen ja Vafidiksen (2000, 57) tutkimuksessa esiinnoussut arvio korkea-asteen koulutuksen saaneiden - tässä kauppatieteilijöiden - pystyvyydestä; kauppakorkeakouluopiskelijat ja toisen palveluksessa työskentelevät ekonomit arvioivat ekonomien pystyvän halutessaan toiminaan menestyvinä yrittäjinä.

Kiinnostavaa oli, että tutkimukseen osallistuneet eivät korostaneet yrittäjänä menestymisen kannalta olennaisina tekijöinä toimintaympäristön olosuhteita, sen sijaan pohdinta kytkeytyi tavallisesti henkilökohtaisiin valmiuksiin hallita ympäristöolosuhteita. Akateemisten yrittäjien onkin osoitettu selviävän yrittäjinä muita paremmin haasteellisissa olosuhteissa esimerkiksi lama-aikana. (Holm 2000, 8.)

On myös osoitettu, että korkealla koulutustasolla on yhteys yritystoiminnan alun menestymiseen. Littunen (1996, 34) tutki yrityksen alkuvaiheen menestymisen yhteyttä yrittäjän koulutustasoon. Yritykset jaettiin kahteen ryhmään: tutkimushetkellä toimiviin ja toimintansa jo lopettaneisiin. Toimivissa yrityksissä korkea-asteen koulutus oli 32 % yrittäjistä, lopettaneilla 9 %:lla. Keskitason tai alemman koulutuksen saaneiden yrittäjien yrityksistä prosentuaalisesti suurempi osuus oli tutkimushetkellä lakkauttanut toimintansa verrattuna toiminnassa oleviin. Ilman ammatillista koulutusta olevien yrittäjien yrityksistä toiminnassa oli 11 %, toiminnan lopettaneita oli 29 %.

Tutkimukset siis osoittavat, että akateemiset yrittäjät onnistuvat varsin hyvin. Korkea koulutustaso näyttää auttavan yrittäjänä menestymisessä; koulutustason ja ylipäätään koulutuksen voidaan olettaa vaikuttavan myönteisesti yrittäjyyteen. Tämä osaltaan kumoaa myyttiä siitä, että menestyvä yrittäjä on peruskoulun kesken jättänyt henkilö, jonka kohdalla ns. yrittäjäominaisuudet korvaavat muodollisen koulutuksen. Vaikka esim. käytännön kokemus on arvioitu yritystoiminnassa menestymisessä kriittiseksi tekijäksi, yrittäjät näyttävät hyötyvän myös koulutuksesta. Parhaat mahdollisuudet kannattavaan yritystoimintaan arvioidaan olevan yrittäjillä, joilla on sekä kokemusta että koulutusta. (Kts. Saapunki 1993, 56.)

2.6 Koulutusalakohtaiset erot akateemisessa yrittäjyydessä

Kiinnostus yrittäjyyttä kohtaan vaihtelee akateemisten keskuudessa koulutusaloittain. Opiskelijabarometrin (Lempinen 1997, 72–73) mukaan kiinnostuneimpia yrittäjyydestä ovat oikeustieteiden, tekniikan ja lääketieteen opiskelijat. Vähiten yrittäjyys kiinnostaa kasvatustieteiden, humanististen tieteiden ja luonnontieteiden opiskelijoita. Tieteenalakohtainen yrittäjyysaktiivisuuden tarkastelu osoittaa, että vuosi valmistumisen jälkeen yleisimmin yrittäjäksi ryhdytään eläinlääketieteiden, hammaslääketieteiden, taideteollisen sekä kuvataiteen aloilta. Vuosi valmistumisen jälkeen vähäisintä yrittäjyys on farmasian, teologian, kasvatustieteen, oikeustieteen, luonnontieteen, teknillisen ja lääketieteen aloilla. On tosin muistettava, että yliopisto-opiskelijat ryhtyvät harvoin yrittäjiksi heti valmistumisensa jälkeen. (Paasio et al. 2005, 29; Tolonen 2007, 22.) Tämä ei yllätä, sillä useimmat akateemiset tutkinnot eivät ole ammattiin valmistavia, vaan tarjoavat yleissivistäviä valmiuksia. Työuransa alussa olevien on kenties vaikea tunnistaa konkreettista osaamista, jonka varaan yrityksen voisi perustaa. (Harju et al. 2004.) Yrittäjyys uravaihtoehtona saattaa konkretisoitua palkkatyössä kerättyjen

kokemusvuosien jälkeen, tosin akateemisten yrittäjyysaktiivisuus ei myöhemmälläkään iällä yllä samalle tasolle kuin matalammin koulutettujen. (Paasio et al. 2005, 27.)

Tavallista enemmän yrittäjyyttä esiintyville akateemisille aloille on yhteistä, että ne ovat perinteisiä ja pitkälle professioituneita. Näillä aloilla yrittäminen on vakiintunut instituutioksi, johon on kohtuullisen helppo siirtyä esim. julkisen sektorin palveluksesta tai ohella. Professioiden hallitsemilla aloilla yrittäjyys lähentelee palkkatyötä, koska vähäinen kilpailu ja monopolisoitu ammatinharjoittaminen takaavat kohtuullisen tulotason ilman suuria riskejä. Lisäksi samanaikainen virka julkisella sektorilla pienentää yrittäjyysriskiä. (Nyyssölä 1996; Nyyssölä & Saarinen 1997.)

Yrittämisen perinteet puuttuvat lähes tyystin yleissivistäviltä ja vähän professioituneilta aloilta, kuten yhteiskuntatieteistä ja humanistisista tieteistä. Tämä selittää osaltaan näiden alojen marginaalista yrittäjyyttä. Syitä vähäiseen yrittäjyyteen on haettu mm. arvoeroista ja yrittäjyyden tarjoamasta vähäisestä mahdollisuudesta sosiaaliseen nousuun. Humanistien perustamien yrityksien määrän arvioidaan kuitenkin olevan nousussa, nykyisessä työmarkkinatilanteessa korkeakoulutettujen työllisyysvaihtoehdot ovat aikaisempaa rajallisemmat. Aikaisemmin pääasiassa yksityiselle sektorille kohdistuneen tulosvastuun rantautuminen julkiselle sektorille on johtanut valtion- ja kunnanhallinnoissa päällekkäisyyksien ja byrokratian karsimiseen. Lisäksi taloudellisista ja ideologisista syistä johtuva hyvinvointivaltion karsiminen on kaventanut humanistien uravaihtoehtoja. Yhteiskunnalliset muutokset ovat osaltaan vaikuttamassa sosiaalisen ilmaston muuttumiseen niin, ettei humanistisen koulutuksen saaneen yrittäjyyttä välttämättä arvioida aikaisempien vuosien kaltaiseksi kummajaiseksi – olkoonkin, että se edelleen on harvinaista. (Kts. Kupferberg 1998, 173–174.)

Idea itsensä työllistämisestä on siis rantautumassa perinteisille virkamiesaloille. Esim. sosiaalityön perusopintojen keskeisen tenttikirjan uusimmassa painoksessa (Raunio 2009, 55–57) eritellään sosiaalityöntekijän yrittäjäksi ryhtymisen mahdollisuuksia - aikaisemmassa painoksessa (Raunio 2004) näin ei tehdä. Pohjoismaisten tutkimusten mukaan toiveet työn itsemääräämisestä, työtehtävien haasteellisuudesta ja kehitysmahdollisuuksista sekä ammatin arvostuksesta ja hyvästä palkasta voivat lisätä kokeneiden sosiaalityöntekijöiden kiinnostusta itsenäiseen ammatinharjoittamiseen. (Kts. Dellgran & Höjer 2005; Roysum 2004.) Rissasen ja Sinkkosen (2005, 320) mukaan joitakin suomalaisia sosiaalityöntekijöitä toimii yrittäjinä sosiaalipalveluissa – he toimivat konsultteina, työnohjaajina tai ovat perustaneet esim. lastensuojelun yksikön. Ruotsalaisista sosiaalityöntekijöistä toimi 2000-luvun alussa 7 % itsenäisinä ammatinharjoittajina – heistä kuitenkin vain 12 %:lla oli kokopäiväinen yksityispraktiikka loppujen yhdistäessä ammatinharjoittamisen ja julkisen sektorin työpaikan. (Dellgran & Höjer 2005, 50). Sosiaalityöntekijät eivät ryhdy yrittäjiksi pian valmistumisen jälkeen. (Tolonen 2007, 22.) Raunion (2009, 57) mukaan ruotsalaisen esimerkin perusteella on kuitenkin mahdollista, että sosiaalityöntekijöiden yrittäjyys lisääntyy maassamme.

Vaikka taloustieteiden opiskelijat asennoituvat myönteisesti yrittäjyyteen, heistä harva työllistää itsensä. Vajaa prosentti vastavalmistuneista ekonomeista perustaa yrityksen ja kaikista ekonomeista alle 7 % toimii yrittäjinä. (Kts. Römer-Paakkanen 2001, 143–144.) Ekonomiopiskelijoiden yrittäjyysasennetutkimuksissa ilmiötä on selitetty toiveella varmasta tasaisesta toimeentulosta muissa tehtävissä - ja tiedon puutteella. Mäen ja Vafidiksen (2000, 37) tutkimuksessa ekonomit totesivat, että opiskeluaikana yrittäjyyttä ei tuotu juuri esille. Toisaalta uskottiin, että kauppakorkeakoulussa saa yritystoiminnan kannalta hyödyllistä tietoa. Ekonomiliiton teettämässä jäsenkyselyssä ekonomit antoivat omille yrittäjyysvalmiuksilleen kouluarvosanan 6.4 eli korkeintaan tyydyttävän, ellei jopa huonon. Vielä runsaat kymmenen vuotta sitten ekonomit eivät siis pitäneet kauppatieteellistä koulutusta hyvänä pohjana yrittäjyyteen. Väite, että kauppatieteistä siirrytään suuryritysten palvelukseen, saa vahvistusta. Kauppakorkeakoulujen väitetään painottavan managementia, optimointia ja hyötyajattelua inhimillisen johtajuuden sijaan. Yrittäjän työssä sitä vastoin korostuvat inhimilliset aspektit. Yrittäjyys on hyvin pitkälle ihmisen taloutta, inhimillistä taloutta, perheiden taloutta. (Mäkilä 1996, 34.) Mäen ja Vafidiksen (2000, 26) tutkimuksessa kauppatieteilijät arvioivat, että henkilökohtainen yrittäjyyskokemus antaa positiivisemman ja kokonaisvaltaisemman käsityksen yrittäjyydestä kuin kauppatieteellinen koulutus - opintoja yksinomaan ei katsota tiedollisesti riittäväksi tueksi yrittäjyyteen. Toisaalta kauppatieteilijöiden vähäistä yrittäjyyttä on selitetty sillä, että koulutuksen myötä syntyy realistinen kuva yrittäjyydestä; tunnetaan yrittämisen vaatimukset ja osataan arvioida valmiuksien riittävyys. (Kts. Tamminen 1988, 33; Jokinen & Salminen 1993, 40; Leskinen 1999; Mäki 1999.)

2.7 Yrittäjyysvalmiuksien ja yrittäjyyden opettaminen yliopistossa

Viimeisten vuosikymmenien aikana yrittäjyyden asema on voimistanut korkeakouluopetuksessa ja tutkimuksessa. (Gustafsson-Pesonen 2009, 270; Ristimäki 2004b, 168.) Opetusmenetelmien kehittämisen ja uuden tutkimustiedon myötä yrittäjyysopinnoilla on entistä vahvempi sija yliopistoissa. (Kyrö 2006, 2008a.) Yrittäjyyden opetuksen laajentuminen ja organisoiminen yliopistoissa on murtamassa perinteisiä rajoja. Tiedekuntarakenteen ja hallinnon rinnalle on muodostumassa yrittäjyyteen keskittyviä yksiköitä, yliopistojen välisiä verkostorakenteita ja yrittäjyyteen profiloituvia yliopistoja sekä Euroopassa että Pohjois-Amerikassa. (Kyrö & Ripatti 2006, 16.)

Yrittäjyys on mahdollista valita pääaineeksi taloustieteissä viidessä yliopistossa. Tutkintoihin sisällytettäviä opintokokonaisuuksia ovat tarjonneet Helsingin yliopisto, joka on integroitunut Tampereen yliopiston opintokokonaisuuksiin, Joensuun yliopisto, Rauman opettajakoulutuslaitos ja Tampereen yliopisto. Lisäksi yrittäjyysopinnot ovat saatavilla kaikille korkeakouluopiskelijoille korkeakoulujen

välisen opinto-oikeutta koskevan sopimuksen myötä. (Kts. Kyrö et al. 2007, 20–21; Paasio & Nurmi 2006; Kyrö & Ripatti 2006, 14.) Yrittäjyyden opettaminen yliopistossa tulee todennäköisesti tehostumaan äskettäin toimintansa käynnistäneessä Aalto-yliopistossa. (Kts. Kyrö et al. 2009, 227.) Vaikka yrittäjyyden laajempi käsite on alkanut jalkautua rakenteisiin ja opetussuunnitelmiin, vielä on matkaa yhtenäiseen käsitteenmuodostukseen ja yrittäjämäiseen pedagogiikkaan. (Kyrö & Ripatti 2006, 16.)

Yrittäjyysopintojen on todettu kiinnostavan erityisesti yliopiston ei-taloustieteen opiskelijoita. Kiinnostus saattaa yrittäjyyden sijaan kohdistua ensisijaisesti haluun ymmärtää talouteen liittyviä asioita. (Kts. Heinonen & Hytti, 2008, 329.) Korkeakouluopiskelijoilla ei välttämättä ole kovin selkeätä käsitystä työelämästä ja sen mahdollisuuksista - akateemista koulutusta on usein arvosteltu siitä, että hyvästä koulutuksesta huolimatta työelämään valmentautuminen jää vähäiseksi. (Kts. Aaltio 2007, 64.) Tieto ei ole absoluuttista, vaan sosiaalisesti konstruoituvaa. (Kyrö & Nissinen 1995, 27; Leskinen 1999, 204.) Tarjoamalla tietoa työllistymisen vaihtoehdoista ja käytännön toimenpiteistä annetaan akateemisille mahdollisuus harkita vaihtoehtoja realistiselta pohjalta. Työllistyminen on subjektiivinen päätös, joka perustuu tietämykseen. (Vrt. Huuskonen 1995, 61.) Yrittäjyyskasvatuksen ja -koulutuksen tavoitteena on opettaa asennetta, taitoja ja tietoja, joita tarvitaan työnteossa toisen palveluksessa tai itsenäisenä yrittäjänä. (Kyrö & Ristimäki 2008, 260.)

Yrittäjäkoulutuksen funktio voidaan siis nähdä laajemmin kuin yksinomaan uutta yrityskantaa luovana. (Römer-Paakkanen 2001; Kyrö & Ristimäki 2008.) Esim. opintoihin sisältyvä yritysprojekti voidaan mieltää sekä ulkoisen että sisäisen yrittäjyyden harjaannuttamiseksi. (Leskinen 1999, 310.) Römer-Paakkasen (1999; 2001) mukaan yrittäjyyttä voidaan edistää kolmella tavalla: kouluttamalla yrittäjiä, kouluttamalla yrittäviä työntekijöitä ja kouluttamalla yrittäjyyttä ymmärtäviä päättäjiä. Lisäksi monimutkaistuvassa maailmassa kaikkien väitetään tarvitsevan yrittäjämäisiä valmiuksia; kulttuurinen ja yhteiskunnallinen muutos edellyttävät näkemystä yrittäjämäisen toiminnan perusteista. Yrittäjyysopinnoilla arvioidaan olevan merkitystä esim. itsenäisyyden, luovuuden ja oma-aloitteisuuden kehittymisessä. (Paasio & Nurmi 2006, 54.) Lisäksi kaikille kohdennettu yrittäjyyskoulutus tuo tietoa ja ymmärrystä yrittäjyydestä. (Kyrö et al. 2007, 16; Pihkala 2007, 105.)

Yrittäjyysopintojen lyhyen aikavälin tärkeänä tavoitteena on siis yrittäjämäisen toimintatavan istuttaminen opiskelijoihin, pitkällä aikavälillä voidaan toki tavoitella yrittäjien määrän lisäämistä. (Mt.) On arvioitu, että mitä enemmän kansakunnassa on sisäistä yrittävyyttä, sitä enemmän yrittäjyys konkretisoituu uusiksi yrityksiksi. (Routamaa 1995; Koskinen 1999.) On myös huomioitava, että yrittäjäksi ryhtyminen ei todennäköisesti konkretisoidu pian opintojen päätyttyä. Tavallisesti yrittäjäksi ryhdytään työ- ja elämänkokemuksen kartuttua. (Hytti 2004; Paasio & Nurmi 2006.) Pihkalan (2007, 105) mukaan yrittäjyyskoulutuksella ei välttämättä saada lisää yrittäjiä, se on kuitenkin keino tavoittaa yrittäjyydestä kiinnostuneita opiskelijoita. Vaihtoehtona nähdään yrittäjyyskasvatuksen suuntaaminen todelliseen ”yrittäjäainekseen”. Pihkala (2008a, 115) peräänkuuluttaa yrittäjyyteen

suuntautuvien opiskelijoiden tunnistamista heti opintojen alussa. Koulutuksen avulla uskotaan voitavan istuttaa potentiaaliin yrittäjään menestymisen uskoa. Korkeakouluista valmistuu laadullisesti ja määrällisesti hyvää ja potentiaalista yrittäjäainesta. (Juhala 1998, 72.) Juhalan (mt., 16.) mukaan haaste on todellisen yrittäjäpotentiaalin kohottaminen piilevän yrittäjäpotentiaalin tasolle. Jos omakohtaisesta yrittäjyydestä kiinnostunut henkilö ei saa tukea aikeelleen, yritys saattaa jäädä perustamatta. (Kts. Mäki & Vafidis 2000; Pihkala 2008a.)

Tutkimusten mukaan yrittäjämäisessä oppimisessa on keskeistä affektiivisen, konatiivisen ja kognitiivisen konstruktion vuorovaikutteinen dynamiikka, johon liittyvien metavalmiuksien ja itsesäätelyprosessin välinen vuorovaikutus kytkeytyy toiminnallisuuteen ja yhteistoimintaa. Tärkeää on toiminnan ja ryhmädynamiikan hyödyntäminen. (Kyrö et al. 2008, 269.) Snowin, Cornon ja Jacksonin (1994, 243) persoonallisuuden ja älykkyyden kolmiosaisen jäsennyksen jako noudattelee historiallisesti tunnettua jakoa tietoon, tahtoon ja tunteeseen. (Kts. Kyrö et al. 2008, 273.) Jäsennys havainnollistaa yrittäjyyskasvatuksen kehittämistarpeita kognitiivisen ulottuvuuden tarkastelua laajemmin; kaikissa osa-alueissa tulee tapahtua kehitystä. (Kts. myös Koiranen & Ruohotie 2001, 103.) Kyrön (2008b) mukaan edellä kuvattuja elementtejä huomioiva tutkimus on kuitenkin harvinaista yrittäjyyskasvatuksessa. Sen edellytys on tietoisuuden lisääminen prosesseista eli metavalmiuksien kehittymisestä - keskeiseksi nousevat yksilön meta-tason itsesäätelytaidot ja niiden oppiminen.

Erityisesti affektiivisen ja konatiivisen ulottuvuuden kehittäminen edellyttää tiedostamattomien tekijöiden ja prosessien saattamista tietoisiksi prosesseiksi ja valinnoiksi, yrittäjämäisen oppimisen ytimessä ovat mm. itsesäätelyprosessit. Itsesäätelytaidot liittyvät oppimaan oppimisen valmiuksiin eli yksilön aktiiviseen ja tietoiseen oman oppimisprosessin kehittämiseen. (Kyrö et al. 2008.) Kyrön (2006) mukaan metaprosesseissa erityisesti affektiivisella konstruktiolla ja sen suhteella kahteen muuhun konstruktioon on keskeinen merkitys yrittäjämäisessä oppimisessa. Hän korostaa, että riskin oppimisessa on kyse affektiivisten ja konatiivisten prosessien huomioimisesta. Kyrö käyttää riskin oppimisesta ja opettamisesta riskipedagogiikan käsitettä. Niin suoritusmotivaatiota, epäonnistumisen pelkoa, riskinottokykyä, mahdollisuuksien luomista kuin hyödyntämistäkin voidaan tarkastella affektiivisen konstruktion näkökulmasta. (Kyrö et al. 2008, 274.)

Yrittäjyyskasvatuksessa on olennaista tunnistaa luovuuden ja riskinottohalukkuuden merkitys ja yhteys. (Kakkonen 2008, 213.) Leskisen (1999) mukaan riski on yrittäjyyden ytimessä ja riskin hallinnan oppiminen on olennainen osa yrittäjyyteen oppimista. Yritystoimintaa harjoitetaan voiton tavoittamiseksi, kääntöpuolella on epäonnistumisen mahdollisuus. Riski voidaan ymmärtää taloudellista riskiä laajemmin epävarmuudensietokykynä. Mitä enemmän opiskelijalla on epävarmuudensietokykyä, sitä todennäköisemmin hänellä on riskinsietokykyä. (Kakkonen 2008, 213–217; Kyrö 2006.) Kyrö (2006) on tutkinut opiskelijoiden riskinsietokykyä epävarmuuden sietokyvyn näkökulmasta. Kyrön mukaan riskin käsitettä tulee tarkastella laaja-alaisesti. Yrittäjyyden ja johtamisen tutkimuksissa riski on nähty lähinnä epätietoisuutena, jolloin riskinhallinta

edellyttäisi kognitiivisia valmiuksia eli tiedon lisäämistä. Kyrö esittää, että epätietoisuuden lisäksi riski tulee nähdä epävarmuutena, joka liittyy yksilön kykyyn kohdata tuntemattomia ja monimutkaisia tilanteita ja niihin liittyviä toimijoita. Näin tarkasteltuna riskinhallinnan keinot näyttävät liittyvän toimintaan ja edellyttävän kognitiivisten valmiuksien sijasta affektiivisia ja konatiivisia valmiuksia. (Kts. myös Peltonen 2007, 222.) Oppimisen tulee tapahtua toiminnan avulla epävarmoissa olosuhteissa. Keskeistä on oppia epävarmuuden ja monimutkaisuuden tilanteissa tarvittavia taitoja. Virheiden salliminen oppimisessa on tärkeää. (Gibb 1993; 2001.) Kyrö ja Tapani (2007) painottavat riskin ottamisen ja epävarmuudessa toimimisen opettamista nimenomaan toimintaan sidottuna prosessina - siihen liittyy sekä epätietoisuuden että epävarmuuden kokemuksia. Yrittäjyyskoulutuksen erääksi sisällölliseksi tavoitteeksi onkin nostettu epävarmuuden kohtaamisen sietäminen ja tulkitseminen uhan sijaan mahdollisuudeksi. (Leskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000; Gibb 2001; Kyrö 2001; 2008a; Pihkala 2008a.)

Kyrön (2006) mukaan on hämmästyttävää, kuinka vähän riskistä tiedetään niin opettamisen kuin oppimisenkin näkökulmasta, vaikka riskin käsite ja sen oppimisen dynamiikka arvioidaan keskeiseksi yrittäjyyteen oppimisessa. Hänen (2008a) mukaansa riskinottokykyä voidaan parhaiten opettaa ryhmissä, joissa kannustetaan kykyä ja halua toimia epävarmuudessa ja saavuttaa positiivisia tuloksia epävarmuudessa toimimalla. Ryhmässä jaetut epäonnistumisen ja onnistumisen kokemukset kasvattavat oppijan riskinottokykyä. Kyrön ja Tapanin (2007) ajatus ryhmätilanteessa jaetusta onnistumisesta ja epäonnistumisesta – riskin ottamisen ja hallinnan oppimisesta - avaa uusia näkökulmia yrittäjyyskoulutukseen.

Riskin ohella yrittäjyyteen ja yrittäjämäiseen käyttäytymiseen liitetään usein luova ongelmanratkaisutaito, uusien mahdollisuuksien näkeminen, uudet liikeideat ja tulevaisuuden visiot. (Kakkonen 2008, 212.) Luovuus liittyy asiantuntijuuteen, luovaan ajatteluun ja motivaation luovuuden hyödyntämiseen. (Amabile 2001.) Yksilön riskinottohalukkuus ja luovat aikaansaannokset liittyvät yhteen (Dewett 2004), opiskelija tarvitsee sekä rohkeutta että kannustusta uuden kokeiluun. Riskin ohella luovuus ja mahdollisuuksien havaitseminen ovat siis keskeisiä yrittäjyyteen ja yrittäjämäiseen käyttäytymiseen liittyviä ilmiöitä, siten luovuuden merkitys yrittäjyydessä ja yrittäjyyskasvatuksessa on keskeinen. (Gibb 1993; 2001; kts. Kakkonen 2008.)

Carrierin (2005) mukaan jäljiteltyjen ideoiden arvioinnin sijaan tulee harjoitella liikeidean luomista. Hänen mukaansa liiketoimintasuunnittelun opettamisen ongelma on, että mahdollisuuksien tunnistamista saati luomista on vaikea opettaa. Myös Klapper (2005) päätyy samankaltaisiin tuloksiin liiketoimintasuunnittelun opettamista käsittelevässä tutkimuksessaan. Kyrö ja Niemi (2007) toteavat, että liiketoimintasuunnitteluun tulee löytää lähestymistapa, joka nojaa innovatiivisuuteen ja kokonaisvaltaiseen inhimilliseen oppimiseen. Konstruktiivinen tutkimusmenetelmä on kehitetty vastaamaan ongelmaan. Se tarjoaa tavan ratkaista ongelmia käytännön ja teorian vuorovaikutuksena. Päätöksenteko-orientoituneen lähestymistavan sijaan se nojaa heuristisiin innovaatioihin. Konstruktiivisen tutkimusotteen ideaalitulos on, että tosielämän

ongelma ratkaistaan kehittämällä ja soveltamalla uutta konstruktiota. (Kts. mt.) Luovuuden opiskelussa ongelmallista on kuitenkin se, miten sitä voidaan realisoida opintojen aikana, jolloin tulevat asiantuntijat ovat vielä noviiseja. Lisäksi luovuuden opettaminen ja luovuuteen kannustaminen on haasteellista, koska luovuus on osittain kulttuuri- ja kontekstisidonnaista. (Kakkonen 2008, 217.)

Erääksi yrittäjyyskoulutuksen suunnittelun työkaluksi on ehdotettu Leskisen (1999; 2001) ns. neliapilamallia, joka koostuu yrittäjyyden ulottuvuuksista: visiosta, toiminnasta, autonomiasta ja interaktiosta. Mallin mukaan niiden jatkuvassa prosessinomaisessa vuorovaikutuksessa syntyy riskikenttä, joka on myös muutoksen ja oppimisen kenttä, jossa tavoitellaan mahdollisuuksia. Myös toimintaympäristö huomioidaan; neliapilaa ympäröi konteksti, joka osaltaan vaikuttaa yrittäjyyden toteutumiseen. Neliapila istuttaa yrittäjyyskoulutuksen laajaan viitekehykseen; se osoittaa, minkälaisia ulottuvuuksia yrittäjyyskasvatukseen tulee sisällyttää.

Kuinka yrittäjyysopinnot tulee järjestää? Gibbin (2001, 175) mukaan yrittäjyyskasvatus tulee saada osaksi olemassa olevaa opetussuunnitelmaan, sillä opetussuunnitelmassa ei ole tilaa uusille sisällöille. Hänen mukaansa sisältöjä tulee muokata siten, että yrittäjämäinen oppiminen mahdollistuu. Mäki ja Vafidis (2000, 59) peräänkuuluttavat oppiaineiden nivoutumista, jotta yritystoiminta hahmottuisi opiskelijoille kokonaisuutena. Leskisen (1999, 94) mukaan yrittäjyyskasvatuksen sisällyttäminen ”läpäisyperiaatteella” eri oppiaineisiin saattaa kuitenkin aiheuttaa ongelmia, jos kokonaisvastuu yksittäisen oppilaitoksen yrittäjyyskasvatuksesta puuttuu. Toisaalta yrittäjyyskasvatus omana oppiaineena voi jäädä irralliseksi eikä mukaudu oppiaineiden integrointia korostavaan oppimisnäkemykseen. Pihkalan (2008a, 105, 109) mukaan yrittäjyysopinnot tulee ajoittaa koko opintojen keston ajalle. Lisäksi ne tulee jaksottaa muiden opintojen lomaan mielekkäästi, käytännönläheisesti ja opiskelijan alaan kytkeytyvästi. On myös ehdotettu, että tyypillisten yrittäjyyden johdanto- ja peruskurssien sijaan tulee harkita intensiivistä koulutusta, jossa vahvistuvat omiin kykyihin luottamisen kokemukset. (Mt.; kts. Kyrö 2008a.) Korkeakoulujen on arvioitu tarjoavan tehokkaita palveluita yrittäjyysprosessin ”loppupäähän” vaiheeseen, jolloin positiivisen yrittäjyysintention omaava opiskelija ilmaisee tahtonsa yrityksen perustamiseen. Kuvaan astuvat yrityshautomot, osuuskunnat ja sukupolvenvaihdosten tukemiseksi kehitetyt konseptit. Sitä vastoin yrittäjyysprosessin alkuvaihetta vahvistavat palvelut ovat vasta muotoutumassa. (Forsman 2007.)

Yrittäjyysopinnot saatetaan kokea ylimääräisiksi ja yliopiston perustehtävään kuulumattomiksi. Opinto-ohjelmissa on edelleen vähän esim. oman yrityksen liiketoimintaan suoranaisesti liittyvää oppiainesta. Pihkalan (2007, 105) tutkimuksessa opiskelijat toivoivat yrittäjyysopintojen nykyistä selkeämpää konkretiaa ja liittämistä omaan ammattialaan; niiden tulee olla konkreettisia ja käytäntöön kytkeytyviä. Römer-Paakkasen (1999, 133) mukaan opintoihin tulee sisällyttää yrittäjyysvalmiuksia ja yrittäjyyttä vahvistavia aineksia, kuten esim. osaamisen ja tieto-taidon hyödyntämistä yrityksessä. Lisäksi yrittäjyysopinnoille asetettavien tavoitteiden, sisältöjen ja menetelmien tulee olla koherentteja kohderyhmän ja asetettujen tavoitteiden kanssa. (Paasio et al. 2005, 26.)

Oppilailla tulee olla mahdollisuus myös yksilölliseen oppimiseen; opiskelijoita ei tule kohdella yksikkönä vaan heille tulee luoda mahdollisuus henkilökohtaisiin oppimispolkuihin. (Gibb 1993; 2001; Römer-Paakkanen & Pekkala 2008.) Akola ja Heinonen (2007, 298) korostavat koulutusohjelmien räätälöintiä ja kohdentamista. He ihmettelevät, miksi nämä onnistumisen edellytykset näyttävät usein jäävän opintoja toteutettaessa taka-alalle. Koulutuksen tehokkuus ja oppimistulokset ovat vaarassa kärsiä pyrittäessä vastaamaan heterogeenisen osallistujajoukon moninaisiin tarpeisiin. Myös Römer-Paakkanen (2001; 2007) on peräänkuuluttanut yksilöllisesti räätälöityä otetta yrittäjyyskoulutuksessa; yrittäjyysopetuksen tulee lähteä yksilöllisistä tarpeista ja kannustaa luovuuteen. Helsingin maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa yrittäjyysopetus on toteutettu siten, että yrittäjyyttä yleisluonteisesti käsittelevällä kurssilla opetus on perinteistä luento-opetusta, muilla kursseilla toimitaan pienryhmissä. Tavoitteena on mahdollistaa opiskelijoille edellytykset luoda holistinen käsitys yrittäjyydestä.

Akolan ja Heinosen (2007) mukaan yrittäjyyden oppiminen on yrittäjyyden tavoin kokonaisvaltaista, sen jakaminen kontrolloitaviin osiin tai vaiheisiin on mahdotonta menettämättä yrittäjyys-sanan todellista merkitystä. Oppimisen tulee tapahtua soveltamisen, itse tekemisen, kokeilemisen ja virheiden kautta. Oppimistulokset syntyvät dynaamisessa prosessissa, jossa käytännön tilanteessa kokeillaan ja sovelletaan käytössä olevaa tietoa ja kokemusta. (Vrt. Rae 2006.) Lisäksi yrittäjyyden kouluttamisen ei tule rajoittua luokkahuoneympäristöön, vaan sitä tulee toteuttaa vuorovaikutuksessa elinkeinoelämän kanssa. (Pihkala 2008b.) Koiranen ja Peltonen (1995) toteavat, että parasta yrittäjyyskasvatusta on työharjoittelu yrityksissä ja oppijoiden omissa liiketoimissa. Akolan ja Heinosen (2007) mukaan yrityscaset, vierailut ja luennot valottavat yrittämisen ja yrittäjän todellisuutta ja arkea - ja todellisen projektin, esimerkiksi yrityksen perustamisen, eteenpäin vieminen ja suunnittelu tukevat oppimista. Harjoitusten tulee olla sellaisia, että ne koetaan todellisiksi. Mikäli yhteys käytäntöön on löyhä, oppimistulokset heikentyvät. Keskeistä on, että koulutus antaa yritystoiminnasta realistisen kuvan käytännönläheisten opetusmenetelmien ja kokemusperäisen tiedon avulla. Yrityshautomo- ja harjoitusyritystoiminta liittyvät kiinteästi tähän. (Mäki & Vafidis 2000; Akola & Heinonen 2007; Pihkala 2008a, b.)

Gibbin (1993, 16–25) mukaan pienyrityksen kaltainen toimintasuuntautunut ympäristö edistää yrittäjämäistä käyttäytymistä kokonaisvaltaisella ja epävarmuutta sisältävällä tehtävärakenteella. Hänen mallissaan yrittäjämäistä oppimista sovelletaan luokkahuoneeseen mm. ongelmakeskeisen projektityöskentelyn ja yrittäjämäisen opetustyylin avulla. Leskinen (1999, 121) tosin painottaa, että vaivattomasti koulukontekstiin sopivalla ”kouluyrittäjyydellä” ei välttämättä ole mitään tekemistä varsinaisen yrittäjyyden kanssa. Pihkalan (2008a, 105–109) mukaan opintojen aikaiset yritys- ja yrittäjäkontaktit eivät välttämättä vaikuta opiskelijan yrittäjyysaikomuksiin, vaikka edistävätkin myönteistä suhtautumista yrittäjiin ja helpottavat yritystoiminnan kansantaloudellisen merkityksen ymmärtämistä. Yrityskontaktien määrän sijaan tulee korostaa laatua. Opiskelijat arvioivat työelämälähtöiset projektit, oppilastyöt ja yritysten toimeksiannot yrittäjyyskoulutuksen kehittämisen välineiksi. (Pihkala 2008a, 105–109.)

Huuskonen (1995, 63) painottaa roolimallien ja pienyrityskokemuksen merkitystä. Yrittäjyyden kanssa aikaisemmin tekemisissä olleiden on osoitettu olevan muita tietoisempia yrittäjyyden tarjoamista mahdollisuuksista ja havaitsevan mahdollisuudet yrittäjyyteen muita herkemmin. (Mäki & Vafidis 2000, 26, 36.) Yrittäjyyden taustalta löytyy usein kodin esimerkki; suuri osa yrittäjistä on yrittäjäperheiden lapsia. (Krueger et al. 2000.) Kannustavimpina yrittäjäesimerkkeinä pidetään oman ikäisiä ja samassa vaiheessa opintoja olevia tai samasta oppilaitoksesta valmistuneita yrittäjänuoria, samoin oman oppilaitoksen yritystoimintaa harjoittavia opettajia. (Mäki & Vafidis 2000, 60; Pihkala 2008a, 106.) Roolimalleilla on tosin vaikutusta yrittäjyysaikomuksiin ainoastaan, jos ne muuttavat yksilön asenteita ja uskomuksia. (Krueger et al. 2000.)

Tutkimusten mukaan yrittäjyyskasvatukseen sisältyvän yrittäjyysprojektin tulee olla vapaaehtoinen ja aikataulultaan riittävän väljä. Pakon on todettu lisäävän kielteisiä yrittäjyysasenteita. (Gibb 1993; 2001; Leskinen 1999; 2001.) Toisaalta Mäki ja Vafidis (2000, 39) arvioivat yrittäjyyden realistisen esilletuomisen peruskurssien aikana tärkeäksi, koska opiskelijat eivät välttämättä hakeudu yrittäjyyskursseille. Leskisen (1999, 277) tutkimuksessa ammattikorkeakoulussa pakollisena toteutetun yrittäjyyskoulutuksen myötä pelot yrittäjän riskistä ja työmäärästä kasvoivat osalla opiskelijoista: koulutuksesta oli enemmän haittaa kuin hyötyä. Pihkalan (2008a, 105–109) tutkimuksessa yrittäjyysopintojen ylimitoitetut tavoitteet, yrittäjäksi kannustamisen ja siihen liittyvän henkisen tuen puute sekä yrittäjyysopintojen laatu ja ajoitus lisäsivät opiskelijoiden epäluottamusta omiin yrittäjyyskykyihinsä. Huomiota tuleekin kiinnittää opiskelijan itsearvioinnin tukemiseen sekä omien vahvuuksien tunnistamiseen. Opiskelijat toivoivat yrittäjyydestä realistista kuvaa.

Yrittäjyysopintoja voidaan tarkastella myös sosiaalisena prosessina. (Peltonen 2009.) Yrittäjyyden oppiminen on yksilöllinen prosessi, jota toiset voivat tukea. (Akola & Heinonen 2007, 296.) Kokeileminen ja yhdessä oppiminen muodostavat keskeisen oppimistilanteen. Ryhmä on kokemuksen ja tiedonvaihdon lähde sekä reflektoinnin foorumi. (Peltonen 2008, 298; Römer-Paakkanen & Pekkala 2008, 353.) Yhteistoiminnallisen oppimisen haasteena on yksilöllisten erojen huomioiminen samaan aikaan sekä ryhmä- että yksilöprosesseissa. (Kyrö 2006, 119.) Yhtä kaikki, tiiminä toimimisen on osoitettu edistävän sekä yksilön että tiimin oppimista. (Peltonen 2007.) Esim. Kyrön (2006) mukaan yhteistoiminnallinen oppiminen näyttää tuottavan hyviä tuloksia. Interaktiivinen tiimiopetus edellyttää ja kehittää intra- ja interpersoonallisia taitoja sekä tukee riskinottamisen oppimista ja opettamista. (Peltonen 2007, 237–241.) Ryhmässä toteutettavat yrittäjyysopinnot lisäävät oppijoiden yrittäjyysvalmiuksia ja -kykyjä sekä kykyä toimia toisten ryhmänjäsenten oppimisen tukena. Ryhmän tuki lisää ryhmän jäsenten luottamusta kykyihinsä. (Peltonen 2008, 320.) Yliopistoissa asiantuntijuuteen ja tieteeseen perustuvien innovaatioiden on todettu todennäköisesti syntyvän prosesseissa, joissa eri tieteiden tutkijat työstävät niitä yhdessä intensiivisesti. (Kts. Heinonen & Hytti 2008.) Vaikka yrittäjyyden ryhmäopetuksen on osoitettu tuottavan hyviä tuloksia, sitä ei ole juuri tutkittu. (Peltonen 2008.)

Kuten edellä osoitettiin, yrittäjäksi kasvamisessa on usein monivaiheinen prosessi, johon tarvitaan ulkopuolista apua, kannustusta ja vierellä kulkemista. (Vrt. Hyrsky 2007, 337.) Opiskelutoverien ohella myös opettajan rooli on merkittävä yrittäjyyskasvatuksessa ja yrittäjyysintentioiden vahvistamisessa. Yrittäjyyden tavoin yrittäjyyskasvatuksessa väitetään tarvittavan ”yrittäjyyden kipinää” sekä opettajassa että opiskelijoissa, jotta myönteinen oppimiskokemus mahdollistuu. (Ristimäki 1998; Leskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000; Peltonen 2008; Carrier 2005; Gustafsson-Pesonen 2009.) Huomiota on kiinnitetty yrittäjyyttä opettavan henkilökunnan koulutukseen. Yliopistohenkilökunnalle on suunnattu yrittäjyyden opintokokonaisuuksia ammatillisena täydennyskoulutuksena. (Pihkala 2008b.) Lisäksi peräänkuulutetaan opettajien työelämäyhteyksien vahvistamista sekä kontakteja yrittäjiin ja yrityksiin. (Pihkala 2008a.)

On osoitettu, että opettajilla on positiivinen asenne yrittäjyyttä kohtaan, mutta asenne yrittäjyyskasvatusta kohtaan vaihtelee positiivisesta negatiiviseen riippuen siitä, onko opettaja saanut yrittäjyyskasvatusaiheista koulutusta. (Ruskovaara 2007, 137; Gustafsson-Pesonen 2009.) Tenhusen ja Luopajärven (2007) tutkimuksessa ammattikorkeakoulujen opettajat suhtautuivat yrittäjyyteen varsin myönteisesti. Toisaalta yli 70 % opettajista arvioi omat yrittäjyystietonsa ja – taitonsa tyydyttäviksi tai huonoiksi. (Kts. Pihkala 2008b, 207.) Paradoksi on, että samalla kun yrittäjyyskoulutuksen merkitys on kasvanut, opettajien ei väitetä olevan kiinnostuneita omaksumaan yrittäjämäistä pedagogiikkaa ja yrittäjyyskasvatuksen metodeja. Yrittäjyyskoulutuksen ei uskota kiinnostavan opettajia. (Römer-Paakkanen 2007, 178; Peltonen 2008.) Yrittäjyyskoulutus voi siten olla haaste kouluttajille ja opettajille, joiden on panostettava omien kouluttajataitojensa kehittämiseen. (Hannon 2008, 224.) Lisäksi opetukseen liittyvä haaste on mm. yrittäjyyteen liittyvien uskomusten tiedostaminen ja käsittely. Esim. Ruskovaaran (2007, 137) tutkimuksessa opettajat puhuivat yrittäjyydestä negatiivisin kielikuvin (velkataakka, ei työaikoja, kahle ja hajottaa).

Yrittäjyyskasvatus on pitkäjänteistä asennekasvatusta. (Ristimäki & Vesalainen 1997.) Mielikuvat yrittäjyydestä saattavat arkiajatteluun perustuen olla kapeita ja stereotyyppisiä. Erityisen yksipuolisia niiden on osoitettu olevan ihmisillä, joilla ei ole kokemusta yrittäjyydestä. (Ristimäki 2004b, 148.) Koirasen ja Ruohotien (2001) mukaan Suomessa vallitsee myyttejä, joiden mukaan ”kaikista ei ole yrittäjiksi”, ”yrittäjä on työnsä vanki”, ”on tehtäviä tai toimialoja, joihin yrittäjyys ei sovi”, ”yrittäjyys ei sovi kouluun, koska se korostaa kaupallisuutta” ja ”yrittäjyys on geenivirhe, kasvatuksella voida asiaa auttaa”. Kari Hietalan (1987) mukaan Suomessa on kaksi vastakkaista ja kilpailevaa yrittäjyyskuvaa: positiivinen ja negatiivinen. Kyrö ja Nissinen (1995) kuvaavat näitä termeillä ”spekulantti” ja ”rehellinen mies”. Tämänkaltaiset yrittäjyyden kuvaukset syntyvät yleistyksistä, joissa tavallisesti sivuutetaan yrittäjäympäristöjen ja yrittäjyyden erilaiset luonteet. Yrittäjyys kuvataan raskaaksi työnteoksi, jolle tyypillistä on pitkä käytännön perehtyminen, kova kilpailu, pitkät työpäivät, epävarmat tulot, uhka nurkan takana vaanivasta konkurssista, velkasaneeraus, perhe-elämän näivettyminen. Toisaalta yrittäjyyttä on mahdollista tarkastella toimintaympäristöön sidottuna ilmiönä. Sopivassa toimintaympäristössä yrittäjyydelle voi olla luonteenomaista alhainen

riski, mahdollisuus aloittaa helposti esim. osa-aikaisena ja vähäinen pääoman tarve. (Kts. Nyyssölä 1996.) Yrittäjyys voi siis luoda mielikuvan mahdollisuudesta toteuttaa itseä, tehdä mielekästä työtä, luoda uutta, rikastua, synnyttää työpaikkoja, määrätä omasta elämästä, laajentaa nykyistä liiketoimintaa tai organisoida toimiva liiketoimintakonsepti. Lisäksi yrittäjyys mahdollisuuksien toteuttamisena voidaan ymmärtää taidoksi hyödyntää muutoksia ja epävarmuutta, haluksi toteuttaa sisäisiä päämääriä, tilaisuudeksi työllistää itsensä ja muita. (Puhakka & Mainela, 2007.)

Yrittäjyyden myyttejä on mahdollista purkaa huomioimalla yrittäjyyden konteksti ja tilannetekijät. Menestyvät yrittäjät ovat lukuisten tutkimusten mukaan monenlaisia, yhtä yhteistä piirrettä ei ole eivätkä ns. yrittäjäpersoonallisuuden erittelyt ole tuottaneet erityistä näkökulmaa yrittäjyysilmiöön. Erilaiset yksilöt voivat olla menestyksekkäitä yrittäjiä. (Kts. Keskinen & Virtanen 2001.) Mäen ja Vafidiksen (2000) kauppatieteilijöiden yrittäjyysasenteita käsittelevässä tutkimuksessa lähes kaikki opiskelijat epäilivät menestyvien yrittäjien tyypittelyä luonteenpiirteiden perusteella. Koska yrittäjyys väitettiin usean tekijän summaksi, kenen hyvänsä arvioitiin voivan ryhtyä yrittäjäksi. Esim. ekonomien uskottiin halutessaan pystyvän toiminaan menestyksekkäästi yrittäjinä. Opiskelijat arvioivat yrittäjyyden yksilötason valinnaksi. Heidän mukaansa yrittäjäksi ryhtymistä esti lähinnä motivaatio ja kiinnostuksen puute. Ristimäen ja Vesalaisen (1997) mukaan yrittäjyyskasvatuksen tuleekin antaa monipuolinen ja monenlainen kuva yrittämisestä ja yrittäjistä. Yrittäjänä menestyminen on monien tekijöiden säätelemä prosessi, jossa oppiminen ja kehittyminen ovat avainasemassa. Lisäksi eräs yrittäjyydelle ominainen piirre on, että toiminnan käynnistämiseen ei liity muodollista valintaprosessia, vaan yksityinen ideointi ja luomistyö ovat keskeisellä sijalla.

Kuinka paljon yrittäjyyskoulutuksesta sitten on hyötyä? Lisääkö se yrittäjäpotentiaalien henkilöiden yrittäjyyttä? Pihkala (2008a) osoitti, että painotetun yrittäjyyskoulutuksen nopeuttavat tekijät eivät vaikuta yrittäjyysintentioihin; yrittäjyysintentiot ovat suhteellisen pysyviä opintojen ajan. Toisaalta keskeinen välittävä tekijä yrittäjyyskoulutuksessa mukana olleiden työllistymisponnistelujen tehostumisessa on itsetunnon kohoaminen ja aktiivisuuden lisääntyminen. Tärkeitä oppimistuloksia olivat myös oman tilanteen analyysitaitojen oppiminen, ryhmätyö- ja tiedonhankintataitojen parantuminen ja markkinointitaitojen kehittyminen. (Turunen 1997.) Toisaalta Pihkalan (2008a) ja Leskisen (1999) tutkimukset osoittavat yrittäjyysopintojen voivan lisätä yrittäjyysriskin pelkoa ja epävarmuutta omiin yrittäjyyskykyihin luottamisessa.

On myös ehdotettu kriittisen etäisyyden ottamista akateemiseen yrittäjyyden ihanteeseen. Esim. monien työnkuvien muutosta ja työtehtävien uudelleenorganisoimista koskevien näkemysten arvioidaan olevan amerikkalaista perua, jossa työtehtävien on väitetty rakentuvan ”hire and fire”- ajattelulle. Pohjoismaissa tällaiset näkemykset voivat tuntua yhteiskunnallisista muutoksista huolimatta vierailta. Lisäksi työttömyysongelmaa ei välttämättä arvioida pysyväksi ja työttömyyden laskun uskotaan parantavan ensimmäiseksi koulutettujen työllisyystilannetta. Yrittäjyyskasvatuksen, sisäiseen yrittäjyyteen valmentamisen

ja yrittäjyysvalmiuksien lisäämisen on arvioitu voivan kiteytyä tietyn historiallisen ajanjakson diskurssiksi. (Kts. Nyyssölä & Saarinen 1997, 116.)

2.8 Voidaanko yrittäjyyteen opettaa, onko kyse synnynnäisestä ilmiöstä vai prosessista?

Jäljelle jää kysymys: voidaanko ihminen kouluttaa yrittäjäksi vai onko kyseessä synnynnäinen tai kotoa omaksuttu ominaisuus, jota koulutuksen avulla on turha tavoitella? Suomalaisen yrittäjyystutkimuksen uranuurtaja Iiris Marjosola (1979, 17) totesi 1970-luvulla pessimistisesti: ”yrityksen perustaminen ja yrittäjän ammatinvalinta ovat tapahtumia, joihin ulkopuoliset eivät voi vaikuttaa. Ei ole kouluja, jotka valmistavat yrittäjiä henkilöistä, joilla ei ole itsellään käsitystä yrityksestä, jonka he voisivat perustaa”.

Yrittäjyyskasvatuksen tieteellistä keskustelua 1980-luvun lopusta 1990-luvun puoliväliin luonnehti luopuminen yrittäjyyden biologisesta selitysperustasta ja suuntaaminen yrittäjyyteen kasvamisen laajempaan, käyttäytymistieteelliseen tarkasteluun. (Kyrö et al. 2007, 22.) Opiskelijoiden keskuudessa yrittäjyyden tulkitsemisella synnynnäiseksi ominaisuudeksi näyttää kuitenkin olevan kaikupohjaa. Esim. Leskisen (1999) tutkimuksessa opiskelijoiden käsityksiä leimasivat yrittäjyyden sisäsyntyiset tekijät. Tämä korostui yrittäjävanhempien lapsilla, miesopiskelijoilla ja vahvan intention omaavilla opiskelijoilla. Useat opiskelijat nostivat esille koulutuksen sekundaarisena yrittäjyyteen johtavana tienä. Heidän mukaansa yrittäjäksi aikovan tulee ensisijaisesti omata joko synnynnäisiä ominaisuuksia tai tahtoa; koulutus auttaa sen jälkeen selviytymään. Ennen koulutusta oli opiskelijoiden käsitysten mukaan siis oltava ”jotakin”, jotta yrittäjäksi – ainakin menestyväksi – tullaan. Yrittäjyyttä ei nähty ammattina, johon voidaan kouluttaa kuka tahansa. Myöskään Mäen ja Vafidiksen (2000) tutkimuksessa ekonomit eivät uskoneet, että opetuksella voi täysin ei-yritteliäästä ihmisestä tehdä yrittäjää. Leskisen (1999) tutkimuksessa yrittäjäksi ryhtymisen halun arvioitiin vaikuttavan jopa koulutuksen valintaan siitäkin huolimatta, että koulutus nähtiin yrittäjyyden kannalta motivaatioon verrattuna sekundäärisenä. Huomionarvoista tosin oli, että haastateltava saattoi esittää keskenään ristiriitaisia käsityksiä siitä onko yrittäjyys synnynnäistä vai voidaanko siihen kouluttautua. Leskisen mukaan mielenkiintoisia pedagogisia implikaatioita syntyy sen seurauksena, että suuri osa opiskelijoista näkee yrittäjyyden synnynnäisenä ominaisuutena tai tahtotilana. Hän kysyykin miten kouluttaa opiskelijoita, jotka yhtyvät tulkintaan, jonka mukaan ennen koulutusta on oltava sisäinen perusta yrittäjyydelle. (Kts. Leskinen 1999; Römer-Paakkanen 2001.)

Edellä kuvatuille tulkinnoille yhtymäkohtia voidaan löytää esim. Peltosen (1986) sisäisesti motivoituneesta yrittäjästä ja McClellandin (1961) suoriutumismotivaatiosta. (Vrt. Leskinen 1999, 195.) Toisaalta myös optimistisempia käsityksiä löytyy. Ivancevichin (1991) mukaan yrittäjyyttä sekä voidaan että ei voida opettaa. Hän arvioi, että luovuuden, innovatiivisuuden ja

riskinoton opettaminen on verrattain vaikeaa. Sitä vastoin ongelmanratkaisu, viestintä ja integraatio ovat taitoja, joita yrittäjäkoulutuksen avulla voidaan vahvistaa. Oleellista on, että henkilöllä on jokin osaaminen tai taito, jonka pohjalta hän voi työstää yritysideaansa.

Yhtä kaikki, näkemys oppivasta ihmisestä rakentuu ajattelulle, jonka mukaan ihminen on ilmikäytökseltään perityn ja opitun yhteisvaikutusta. Kyse ei ole ”joko tai” vaan ”sekä että” – tyyppisestä ihmis- ja oppimiskäsityksestä. Gibbin (1993) mukaan yrittäjämäinen käyttäytyminen heijastaa sekä synnynnäisiä että opittuja ominaisuuksia. Hänen mukaansa yrittäjyyttä voidaan edistää koulutuksella; yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on kehittää yrittäjämäistä käyttäytymistä, taitoja ja ominaisuuksia sekä edistää opiskelijan näkemystä ilmiöstä. Koiranen ja Ruohotie (2001) mieltävät yrittäjyyskasvatuksen kodin ja oppilaitosten yhteiseksi haasteeksi, yrittäjyyden oppiminen on ajallinen jatkumo lapsuudesta eläkevuosiin. Yrittäjäksi ryhtyminen on prosessi, joten yrittäjyyskoulutuksenkin on sitä oltava. Yrittäjyys nähdään kehittyvänä, vaiheittaisena prosessina, johon yksilö voi kouluttautua tai johon yksilö voi myös kasvaa ja kehittyä elämäntilanteiden vaikutuksesta. (Leskinen 1999, 284; Römer-Paakkanen 2001, 146–147; Pihkala 2008a.) Yrityksen perustamista edeltävä aikomus ryhtyä yrittäjäksi ja tämän aikomuksen syntyminen on siis pitkä innovatiivisuutta ja käytänteiden uudistamista sisältävä prosessi – yrittäjyystutkimuksen painopiste onkin laajentunut yrityksen käynnistämisen problematiikasta yrittäjyysvalmiuksien kehittymiseen, erityisesti intentio- ja innovaatiotutkimukseen. (Kts. Kyrö et al. 2007, 15.)

Tärkeä lähtökohta yliopiston yrittäjyyskoulutuksessa on se, että yrittäjämäinen ajattelutapa on omaksuttavissa ja opetettavissa. (Vesalainen et al. 2006.) Yhteisymmärrys siitä, että yrittäjäksi kasvetaan pikemmin kuin synnytään, näyttäytyy opetustarjonnan kehityksessä. (Kyrö et al. 2007.) Akateemisessa keskustelussa on hyväksytty ajatus yrittäjyyteen valmentamisesta selkeäksi vasta-argumentiksi sille, että varsin monet - esim. yrittäjät – ovat väittäneet, että yrittäjäksi synnytään eikä siihen voida kouluttautua. (Ede & Panigrahi 1998.) Yrittäjyyskasvatuksen nostaminen esille koulutusjärjestelmässä on siten selkeä kannanotto sen puolesta, että yrittäjyyttä voidaan oppia ja opettaa. Perustana on usko koulutuksen vaikuttavuuteen sekä yrittäjyyden opettamisen ja oppimisen mahdollisuuteen. Garavanin ja O’Cinneiden (1997) mukaan yrittäjäksi ei synnytä, vaan yrittäjät ”tehdään”. Heidän mukaansa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on hankkia tietoa ja taitoja yrittäjyydestä, stimuloida yrittäjämäistä kykyä, kehittää riskinottokykyä ja rohkaista yrityksen perustamiseen. Kyrö ja Carrier (2005) toteavat: ”Sen sijaan että pohtisimme onko yrittäjyyttä mahdollista oppia ja opettaa, tulisi pikemminkin tarkastella sitä kuinka yrittäjyyttä tulisi oppia ja opettaa. Yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen edellyttää sekä yrittäjämäistä oppimista että yrittäjämäistä opettamista”. (Kts. Peltonen 2007.)

2.9 Suomalaisten opiskelijanuorten yrittäjyysasenteet

Nuoret arvostavat yrittäjiä. (Suokas 1990.) Myös ruotsalaisnuorten parissa tehdyssä tutkimuksessa yrittäjiin suhtauduttiin myönteisesti. (Davidsson 1994.) Opiskelijat arvostavat yrittäjiä, koska he ovat rohkeita ihmisiä; rohkeita he ovat siksi, että ryhtyvät toimeen, jossa ottavat suuria riskejä ja voivat menettää kaiken. Yrittäjiä arvostetaan myös siksi, että he tekevät enemmän työtä kuin muut. Yrittäjien arvostus liittyy ennen kaikkea rohkeuteen ja kovaan työntekoon. (Leskinen 1999.) Leskisen (mt.) tutkimus osoittaa opiskelijoiden enemmistön mielikuvien lepäävän stereotyyppisessä, ihannoidussa yrittäjäkäsityksessä. Toisaalta käsitykset yrittäjän ammatista eivät vaikuta kovinkaan innostavilta. Leskinen (mt., 279–281) jaottelee opiskelijoiden yrittäjyyskäsitykset kolmeen perusluokkaan:

Rohkea yrittäjä: Yrittäjä on rohkea, innovatiivinen ja ihailtava. Käsitys on vahvasti positiivinen myös yhteiskunnan arvostuksen ja median suhteen. Käsitystä leimaa yrittäjän sisäinen soveliaisuus ammattiin sekä siihen yhteydessä oleva käsitys konkurssista yrittäjän syynä. Yrittäjien ei kuitenkaan uskota helposti joutuvan konkurssiin.

Raatava riskeeraaja: Käsitys on negatiivinen ja yrittäjyyden haittapuolia korostava. Yrittäjä raataa työtaakan alla, ottaa suuria riskejä ja saavuttaa pieniä voittoja. Raatava riskeeraaja on sisäisesti sopiva yrittäjäksi. Tässä luokassa näkymät ovat pessimistiset.

Ammatillinen yrittäjä: Käsityksessä tunnustetaan ja tunnistetaan yrittäjän työmäärä ja riskit, mutta niihin ei liity tunnevaltaista yrittäjän ihailua eikä suhteettomia uhkakuvia. Yrittäjänä toimiminen on ammatti muiden joukossa. Käsitys rakentuu yrittäjän ammatilliselle osaamiselle, ei vahvoille sisäisille tekijöille.

(Kts. Römer-Paakkanen 2007, 182–83.)

Kauppakorkeakouluopiskelijoiden mielestä itsenäisyys oli vahvin houkutin yrittäjyyteen. Itsenäisyys liitettiin yritystoiminnan tavoitteisiin ja keinoihin, asiakkaiden ja sidosryhmien tarpeisiin vastaamisen arvioitiin rajoittavan itsenäisyyttä. (Mäki & Vafidis 2000, 45.) Myös Ristimäen (2004b, 125–128) opiskelijoiden yrittäjyysasenteita käsittelevässä tutkimuksessa yrittäjyyden myönteisinä luonnehdintoina nousivat esille itsenäisyys ja vapaus. Erityisesti yrittäjyyteen suuntaavat opiskelijat korostivat työn haastavuutta ja kiehtovuutta. Melinin (2001, 219) ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevien nuorten mukaan tärkeäksi yrittäjyyteen motivoivaksi välinearvoksi nousi ”olisin itsenäisempi ja riippumattomampi”. Myös yrittäjyyden haasteellisuus koettiin tärkeäksi. (Vrt. Blackburn & Curranin 1993.) Leskisen (1999, 213–215) tutkimuksessa yrittäjyyden motiiveista tärkein oli autonomia, jota seurasivat tässä järjestyksessä elanto, rikastuminen, kutsumus, itsensä toteuttaminen, menestys, yritysidean löytäminen, halu yrittäjyyteen, osaaminen, perheyrittäjyys. Paasion ja Pukkisen (2006) selvityksen mukaan yrittäjyys tarjoaa mahdollisuuden mielekkääseen ja laadukkaaseen työhön, josta voi saada palkkatyötä paremmat ansiot.

Yrittäjän työn kielteisinä puolina esille on noussut käsitys yrittäjyydestä suurta työmäärää ja riskinottoa sisältävänä toimintana. (Kts. Vesalainen et al. 2006, 61)

Akateemiset haluavat varman työpaikan ja turvallisen elämän; yrittäjyyttä pidetään riskialttiina. (Tuominen 1999, 8-9.) Römer-Paakkasen (2007, 188–189) tutkimuksessa suuri taloudellinen ja urakehitykseen liittyvä riski koettiin yrittäjyyden esteeksi opiskelijoiden keskuudessa; yrittäjyyteen liittyvää riskiä pidettiin kohtuuttomana. Opiskelijoiden mukaan yrittäjät tekevät paljon töitä ilman varmaa toimeentuloa. Suurimpia yrittäjyyden esteitä olivat siis yrittäjyyden huono kannattavuus ja niukka toimeentulo. Myös yrittäjyyden alhainen arvostus akateemisessa maailmassa nousi yrittäjyyden esteeksi. Lisäksi hyvän liikeidean puuttumista perusteltiin sillä, että yrittäjyys ei omalla kohdalla kiinnosta. Opiskelijat haaveilevat turvallisesta urakehityksestä ja heidän näkemyksensä yrittäjän urasta oli polarisoitunut: toisille yrittäjäksi ryhtyminen oli itsestäänselvyys ja toisille kauhistus.

Leskisen (1999) tutkimuksessa opiskelijoiden mielissä yrittäjän riski jäsentyi primäärisesti pelkona. Huomionarvoista oli, että lukuvuoden pituisessa pitkittäistutkimuksessa käsitys riskistä pelkoon kytkeytyvänä epäonnistumisena pysyi lähes ennallaan; yritysprojekti ei tukenut opiskelijoiden käsitysten laadullista muutosta toisenlaiseen riskikäsitykseen. Opiskelijoiden pelkokäsitykset kiinnittyivät projektin edetessä taloudellisen tilanteen huononemisesta koskevasta pelosta epäonnistumisen pelkoon. Lisäksi myönteisyys yrittäjyyttä kohtaan lisääntyi vain muutamalla opiskelijalla, suunta näytti olevan kohti kielteisyyden vahvistumista. Myös Pihkalan (2008a, 103–108) tutkimus osoitti yrittäjyysopintojen voivan lisätä pelkoa yrittäjyyttä kohtaan; yrittäjyysriskien käsittely aiheutti osalle opiskelijoista epävarmuutta. Niin ikään yrittäjyyskoulutuksen ylimitoitetut tavoitteet, laatu ja ajoitus lisäsivät opiskelijoissa epävarmuutta omiin kykyihin luottamisessa. Samoin sitä lisäsivät yrittäjäksi kannustamisen ja siihen liittyvän henkisen tuen puute. Odotusten vastaisesti yrittäjyyskoulutus ei aikaansaanut muutosta opiskelijoiden yrittäjyysintentioissa; yrittäjyysintentiot olivat kehittyneet jo ennen ammattikorkeakouluopintoja ja opiskelijoiden yrittäjyysintentioilla näytti olevan pysyvyyttä opintojen ajan. Lisäksi käsitykset ja uskomukset muiden nuorten yrittäjyyskiinnostuksesta muuttuivat kielteisemmiksi. Yrittäjyysopintojen myötä opiskelijoiden uskomukset muuttuivat siten negatiiviseen suuntaan, he näkivät opintojen alussa nuorten halun ryhtyä yrittäjiksi todennäköisempänä kuin opintojen lopussa. Pihkalan (mt.) mukaan on kuitenkin perusteltua liittää koulutukseen yrittäjyyttä; opiskelijoiden tietoisuus yrityksen ja yrittäjien yhteiskunnallisesta merkityksestä vahvistui. Opintoihin toivottiin kuitenkin enemmän konkretiaa, vahvempaa kytkeytymistä omaan ammattialaan sekä yrittäjyysopintojen oikeata jaksottamista ja ajoittamista.

Opiskelijoiden pelkokäsityksissä yrittäjyyttä sävyttävät suuremmat pelot kuin palkkatyötä. Edes irtisanomiset eivät aiheuta yrittäjänä epäonnistumisen kaltaista pelkoa. Yrittäjän ammatti tulkitaan pelon kautta - konkurssin uhka on jatkuvasti läsnä. Pelko rahan menetyksestä on huomattavasti suurempi kuin usko menestykseen; opiskelijoiden käsitysten enemmistö kytkeytyi yrittäjän menetyksen pelkoihin, ei tulon mahdollisuuksiin. (Leskinen 1999.) Koska opiskelijoiden vahva tunnelataus liittyy yrittäjän ammatin riskeihin, Leskisen (mt. 228–233, 276–277) mukaan on mahdollista, että käsitys riskin suuruudesta ja siihen liittyvästä pelosta

ohjaa opiskelijoiden intentioita. Pelko saattaa siis estää opiskelijoita näkemästä yrittäjän ammatin hyviä puolia, se toimii merkittävänä esteenä ja jarruna intentiolle ja ammatinvalinnalle. Tämä herättää Leskisen mukaan vakavia kysymyksiä riskinhallinnan opetuksen ja oppimisen suhteen. (Vrt. Pihkala 2008a.) Lisäksi Leskinen (mt., 235–236) pohtii arvostaako opiskelija yrittäjää, koska arvioi tämän pystyvän siihen, mihin itsellä ei ole rohkeutta. Toisaalta tutkimuksen mukaan rohkeus voidaan arvottaa myös kielteisesti, kun se piirteenä kytketään oman ja perheen elannon ja omaisuuden vaarantamiseen.

Tutkimukset osoittavat, että opiskelijat arvioivat yrittäjien työpäivät pitkiksi ja työmäärän palkkatyöntekijöihin verrattuna suureksi. (Suokas 1990; Davidsson 1994; Leskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000; Römer-Paakkanen 2007.) Leskisen (1999, 204) mukaan on mahdollista, että riskin ohella käsitys yrittäjän valtavasta työmäärästä ohjaa opiskelijoiden intentioita ja haluttomuutta yrityksen perustamiseen - olkoon, että työmäärän pelko osoittautui hänen tutkimuksessaan riskiin verrattuna toissijaiseksi yrityksen perustamiseen liittyväksi pelkokäsitykseksi. Yhtä kaikki – ympärivuorokautinen työ ei näytä houkuttelevan nuoria. Leskisen (mt., 209) mukaan yrittäjän työmäärään ja yrittäjyysriskiin pohjaavien käsitysten vuoksi uuden yrittäjäsukupolven tuleminen ei ole todennäköistä; yrittäjyys saattaa jo varhaisessa vaiheessa karsiutua vaihtoehtojen joukosta. Erityisesti naisopiskelijoilla pelko ja rohkeuden puute osoittautuivat vahvoiksi esteiksi yrittäjäksi ryhtymiselle; palkkatyö arvioitiin turvallisemmaksi vaihtoehdoksi. (Mt.) Kiinnostavaa onkin, miksi erityisesti yrittäjyyteen liitetään riskit ja ”kova työ”. Vaikka yrittäjyys ja palkkatyöläisyys faktisesti usein muistuttavat toisiaan, niihin näyttää kulttuurissamme liittyvän erilaisia merkityksiä. Yksi haasteista onkin yrittäjyyteen liittämien merkitysten ”väljentäminen” ja ”monipuolistaminen”. (Kts. Vesalainen et al. 2006, 61.)

Yrittäjyyskasvatukselle asettaa erityisiä haasteita niin ikään se, että yrittäjyyttä ei arvioida yhteiskunnallisena ilmiönä, vaan vahvan deterministisesti psykologian ja piirreteorian kautta. (Leskinen 1999, 241–243.) Leskinen (mt., 201–202, 276–277) mukaan yrittäjyyden ”myyttiset” elementit näyttävät elävän sitkeästi opiskelijoiden yrittäjyyden esikäsityksissä. Yrittäjät miellettiin piirreteoreettisen tulkinnan mukaisesti henkilöiksi, jolla on tiettyjä – useimmiten positiivisia – piirteitä, sen sijaan, että heidät olisi nähty monenlaisina ihmisinä. Esimerkiksi yrityksen perustamisen motiivierittelyssä korostuivat sisäiset vetovoimatekijät. Lisäksi yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet arvioitiin yrittäjän toiminnan menestyksellisyyttä selittäviksi tekijöiksi - lähes 2/3 opiskelijoista arvioi, että konkurssi johtuu yrittäjästä, loput näkivät myös ulkoisten tekijöiden vaikutuksen. Pitkittäistutkimus (mt., 259–260) tosin osoitti, että lukuvuoden pituisen seurannan aikana näkemys yrittäjyydestä synnynnäisenä piirteenä vähentyi.

Omakohtaisten yrittäjyyskokemusten, yrittäjyyttä harjoittavien tuttavien tai esim. opintoihin liittyvien harjoittelujen ohella mm. media välittää kuvaa yrittäjyydestä ja saattaa olla yksi vaikuttava tekijä opiskelijoiden yrittäjyyskäsityksien muodostumisessa. (Ristimäki 2004b, 152.) Merkityksellistä on, minkälaista viestiä yrittäjyydestä välitetään. Leskisen (1999, 241) tutkimuksessa yli kolmasosa opiskelijoista arvioi uutisoinnin yrittäjyydestä

pääasiallisesti kielteiseksi ja lähinnä suuryrityksiin liittyväksi. Koska on mahdollista, että mieleen jäävät sensaatiohakuiset ja kielteiset uutiset, on Leskisen tavoin syytä kysyä, mikä vaikutus niillä on opiskelijoiden yrittäjyyspelkoihin.

Tässä luvussa tarkasteltiin yrittäjyyttä työllisyysvalintana akateemisuuden kontekstissa. Tutkimusten perusteella akateemiset näyttävät arvottavan yrittäjyyden itselleen ensisijaisesti irrelevantiksi vaihtoehdoksi. Vaikka yrittäjyyteen yleisenä ilmiönä asennoiduttaisiin myönteisesti, sitä ei välttämättä tulkita itselle sopivaksi valinnaksi. Akateemisen koulutuksen ei arvioida valmentavan yrittäjyydessä tarvittavaan osaamiseen; omat pystyvyysarviot yrittäjänä onnistumisessa saatetaan arvioida heikoiksi, tai niitä ei tunneta. Yrittäjyyttä ei siis nähdä ammattina, johon korkeakoulutuksen kautta saadaan pätevyys. Tämänkaltaiset arviot saattavat vaikuttaa esim. siihen, että yrittäjyys voi näyttäytyä paljon riskiä sisältävänä toimintana. Yrittäjyyteen sisältyvään riskiin ei olla halukkaita sitoutumaan; yrittäjyyttä pidetään palkkatyötä epävarmempana valintana. Niin ikään yrittäjän työtä ei välttämättä arvioida kiinnostavaksi; yrittäjyys ei vastaa työteon sisällöllisiin tai statukseen liittyviin tavoitteisiin. Yliopistoa sosiaalisena kontekstina ei myöskään arvioida yliopistonuoria yrittäjyyteen sosiaalistavaksi; yliopistoissa ja korkeakouluissa yrittäjyyttä väitetään pääsääntöisesti pidettävän akateemisille epätavallisena työllisyysvalintana.

Myönteisten ja kielteisten yrittäjyysaikomusten syntymiseen näyttää vaikuttavan moni tekijä: yrittäjyyteen asennoitumisen ohella vertaisryhmän yrittäjyyskäsityksillä ja omia yrittäjyyskykyjä koskevilla arvioilla on merkitystä. Erityisesti viimeksi mainittu ohjaa tarkastelua yrittäjyyden piirreteoreettisiin tulkintoihin: yrittäjyyttä pidetään mahdollisena uravalintana sopivat ominaisuudet omaaville henkilöille. Tässä individualistiseen yrittäjyyskuvaan kytkeytyvässä lähestymisessä yrittäjänä toimiminen ja onnistuminen määrittyvät yksilöstä käsin. Tarkastelun rajautuessa yksilöön kontekstuaalisten tekijöiden merkitykset jäävät huomioimatta tai marginaaliin. Yrittäjyyteen sosiaalistumista käsittelevä pohdinta kytkee tarkastelun relationistiseen tulkintaan; yrittäjyys arvioidaan sosiaaliseksi perinnöksi, yrittäjäksi ryhtyminen tulkitaan vuorovaikutuksessa tietyssä kontekstissa tapahtuvaksi kehitysprosessiksi. Individualistista ja relationistista yrittäjyyskuvaa koskevaa problematiikkaa tarkastellaan luvussa kolme, jossa perehdytään yrittäjyysilmiöön esittelemällä erilaisia näkökulmia yrittäjyyden funktioihin ja tulkintoihin.

3 Yrittäjyys

Tämän luvun alussa esitellään yrittäjyyden aatehistoriallisia taustoja, minkä jälkeen siirrytään yrittäjyystutkimuksen erittelyyn pääpainon ollessa kahden yrittäjyyskuvan – individualistisen ja sen kritiikistä nousseen relationistisen – tarkasteluissa. Teoria individualistisesta ja relationistisesta yrittäjyyskuvasta (Vesala 1996) on tämän tutkimuksen toinen tulkintateoria. Yrittäjyyden individualistiset ja relationistiset kytkennät tulkitaan yleisiksi kulttuurisiksi puhetavoiksi ja merkityksenannoiksi ts. ympäristötekijöiksi, joiden oletetaan osaltaan muokkaavan akateemisten nuorten yrittäjyyteen asennoitumista ja yrittäjyyden realisoitumista uravaihtoehdoksi. Yrittäjyyskuvat oletetaan kommunikaation välineiksi; niitä tarkastellaan kielellisinä ilmauksina. Tässä luvussa eritellään mm. taloudellista tavoittelua, riskinottoa, kasvua, innovatiivisuutta, toimintakontekstia ja kontrolliodotuksia individualistisen ja relationistisen yrittäjyyskuvan tulkinnan kautta.

3.1 Yrittäjyyden käsitteistä ja aatehistoriallisesta taustasta

Yrittäjyys-käsitteen semanttisen alkuperä voidaan jäljittää 1100-luvun Ranskaan. Ranskan verbin ”entreprendre” merkitys oli ”tehdä jotakin”. ”Entre” tarkoittaa olla keskellä jotakin, ”prendre” tarttumista tai hyökkäämistä. (Haahti 1989; Ristimäki 1998.) Niin ikään latinalaista alkuperää edustava englanninkielinen sana ”entrepreneur” tarkoittaa sitä, joka menee eteenpäin, ottaa aloitteen. (Huuskonen 1992.) Vertailun vuoksi suomenkielen sanat yrittäjä ja yrittäjyys ovat peräisin teonsanasta yrittää, joka merkitsee pyrkimistä johonkin päämäärään, ahkerointia ja ponnistelua. Yrittäjyydellä tarkoitetaan usein yritteliäisyyttä. Sana yritteliäs taas merkitsee mm. toimeliasta, puuhakasta ja aloitekykyistä. (Nykysuomen sanakirja 1989.) 1400-luvulla termi entrepreneur samaistettiin käsitteeseen ”contractor”, sopimuksen tekijä, joka sisältää elinikäisen uran sijasta oletuksen tekemisestä ja siihen liittyen sovittavasta tehtävästä. Yrittäjyyden lähtökohdat sen ensimmäisistä merkityksistä lähtien liittyivät siis toimintaan ja toimijoihin; yrittäjyys on tarkoittanut tekemistä, eteenpäin menemistä ja aloitteen ottamista. 1500-luvulla käsite sai seurakseen negatiivisen merkityksen, ”väkivaltainen, sodan kaltainen toimi”. Yrittäjällä viitattiin myös henkilöihin (”clerics”), jotka tekivät suuria sopimuksia kruunun kanssa julkisten tehtävien hoidosta. (Haahti 1989, 214–216.) Historiallisesti tarkasteltuna merkitykset yrittäjyydestä eivät siis suoranaisesti viittaa pienyritysympäristöön tai pienen yrityksen johtamiseen. Pikemminkin merkitykset liittyvät toimijaan ja toimintaan, itsellisen tehtävän toteuttamiseen ja riskien ottamiseen, jotka eivät välttämättä ole luonteeltaan taloudellisia. Keskeistä on aktiivinen tavoittelu. Samoin syntyy mielikuva julkisen vallan ja yksittäisen henkilön välisestä sopimuksenvaraisesta toiminnasta ja toimeksiannosta. (Kyrö & Nissinen 1995, 78.)

Varhaisin yritys liittää yrittäjyys-käsite taloudelliseen sisältöön löytyy 1700-luvulta ranskalaiselta Belidorilta, jonka mukaan yrittäjyys on työvoiman ja tarvikkeiden ostamista epävarmalla hinnalla ja tuotteen myymistä sovitulla hinnalla. (Gopakumar 1995, 2.) Yrittäjän ja yrittäjyyden määrittelyyn liitettiin talouteen kytkeytyvä epävarmuus ja riski. Yrittäjä tulkittiin talouden katalysaattoriksi, staattisten markkinoiden vartijaksi. Lisäksi yrittäjä pyrittiin erottamaan kapitalistista. Alkuvaiheen yrittäjyyden merkitykseen liittyi myös erilaisia, jopa vastakkaisia arvokäsityksiä. Käsitteitä yrittäjyys ja yrittäjä saatettiin siis käyttää eri tavoin eri konteksteissa; yrittäjä saatettiin mieltää esimerkiksi joko spekulantiksi tai rehelliseksi henkilöksi. Myös innovatiivisuuden merkitystä pohdittiin. (Leskinen 1999, 39–46.)

Kyrö (1997, 2001) on jäsentänyt yrittäjyyden historiallista kehystä. Hänen mukaansa yrittäjyydelle on ollut tyypillistä yhtäältä, että se on noussut merkitykselliseksi murroksissa ja toisaalta, että se on säilynyt luonteeltaan samanlaisena, mutta kussakin aikakaudessa kiinnittynyt uusiin ilmiöihin. (Kts. Laitinen & Nurmi 2007, 81.) Kyrön (2001) mukaan yrittäjyys on kiinteästi liittynyt työn uudelleen muotoutumiseen. Sen merkitys korostui valistuksen aikana, modernin murroksessa ja on jälleen noussut keskeiseksi nykyisessä postmodernin murroksessa. Valistuksen aikana näkemys maailman ja ihmisen suhteesta muuttui. Fysiokraateille, yrittäjyyden ensimmäiselle koulukunnalle, maatalous oli maan hyvinvoinnin ensimmäinen ja olennainen perusta. Cantillon (1680–1734), joka fysiokraattien kanssa kuuluu ranskalaiseen perinteeseen, esitteli käsitteen ”yrittäjä” nimenomaan taloudellisessa kontekstissa. Cantillon tutki kolmenlaisia taloudellisia toimijoita – maanomistajia, yrittäjiä ja palkkalaisia. Vähitellen maanviljelyn ohelle merkittävään asemaan nousi yrittäjyyteen kytkeytyvä teollinen toiminta. Omistajuus alkoi painottua yrittäjyyden kuvauksissa, minkä seurauksena työtätekevä luokka jakautui yrittäjiin ja palkollisiin. Yrittäjä ja yrittäjyys mursivat syntymään perustuvia yhteiskunnallisia toimintamalleja ja instituutiota, kuten feodaalijärjestelmää, ammattikuntalaitosta ja merkantilismia. Yrittäjyyden mallitus liittyi makrotalouteen ja yhteiskunnallisen muutoksen tarkasteluun ja yrittäjyyden selitysperustat löytyivät taloustieteistä ja sosiologiasta. (Kyrö 1997.)

Valistuksen ajan aatteiden innoittamana yrittäjyys siis kytkeytyi uusiin työn ja omistamisen muotoihin, joissa keskeisenä elementtinä oli vapaa yksilö. Ihanteeksi nostettiin yksilön kyky, halu ja oikeus luoda oma paikkansa yhteiskunnassa ja siten edistää yhteiskunnan uudenlaista hyvinvointia. Yksilöllä oli oikeus ja velvollisuus vastata elannostaan sekä vuorovaikutuksessa luonnon ja ympäristön kanssa yhdistää uudella tavalla resursseja ja luoda yhteiskunnan lisäarvoa. Yksilö oli innovoiva toimija, riskin kantaja ja tiedon soveltaja. (Gopakumar 1995.) Kyrön (1997; 2001) mukaan valistuksen ajan yrittäjyyden näkemyksistä löytyy yrittäjyyden alkuperäinen olemus ja suhde maailmaan ja ihmiseen.

Siirryttäessä moderniin aikaan yrittäjyyden suhde luontoon katosi. Se haki liitosta elannon ansainnassa yritykseen. Ideana oli, että vapaat yksilöt luovat yrityksiä, joiden perustaminen on vapaata ja jotka toimivat vapailla markkinoilla avoimessa kilpailussa. Taloudessa liiketoiminnan synnyttämistä ja aikaansaamista käsiteltiin omana luonnosta ja yhteiskunnasta irrallisena järjestelmänä. Yrittäjyyden

määrittelyn keskeisenä teemana oli yrittäjän ja uuden liiketoiminnan synnyttämisen välinen jännite. Uutta alkavaa modernia aikakautta leimasi kaikilla elämän alueilla suunnittelu ja järjestäminen, osittaminen ja standardointi. Moderni aika loi oman tuotteensa - organisaation - ja sen seurauksena byrokratisoitumisen ja hierarkisoitumisen; ihmisen toimintavapaus supistui. (Kyrö 2001, 98.)

Viime vuosina on yrittäjyyden määrittämisessä voitu havaita taloudellisen kontekstin ”väljenemistä” ja yrittäjällä on alettu viitata keneen tahansa, joka omaa ”yrittäjyyttä” toiminnasta riippumatta. Peltosen (1986) mukaan yrittäjyyttä voidaan luonnehtia yläkäsitteeksi, johon sisältyy sekä ”ulkoinen” että ”sisäinen” yrittäjyys. Ulkoisen yrittäjyyden eli yrittäjänä toimimisen rinnalle on noussut sisäisen yrittäjyyden käsite; yrittäjä voidaan tulkita luovaksi yksilöksi, joka ei välttämättä toimi liike-elämässä. (Leskinen 1999.) Sisäiseksi yrittäjäksi määritellään henkilö, joka toimii yrittäjämäisesti jonkin organisaation palveluksessa. (Pinchot & Pinchot 1996.) Koiranen ja Peltonen määrittävät sisäisen yrittäjyyden työyhteisön jäsenen yrittäjämäiseksi ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistavaksi. (Peltonen 1986; Koiranen & Peltonen 1995.) Sisäinen yrittäjyys perustuu schumpeteriläiselle yrittäjyyskäsitykselle korostaen yrittäjyyden vuorovaikutteista prosessia ympäristön kanssa sekä innovatiivista, olemassa olevien mahdollisuuksien havainnoimista ja niihin tarttumista kuvaavaa luovaa otetta olematta silti yrityksen omistaja. (Heinonen 2001.)

Siitä huolimatta, että yrittäjyys on jokapäiväinen, kaikille tuttu käsite, yrittäjän ja yrittäjyyden täsmällinen määritteleminen on osoittautunut varsin hankalaksi. Englanninkielinen ”entrepreneurship” on usein tiettyjen yrittäjätyyppien laatumääre. Suomenkielessä ”yrittäjä” tarkoittaa sekä ”entrepreneuria” että ”small business owneria/manageria”, kun taas angloamerikkalaisessa terminologiassa näillä on suuri ero. ”Entrepreneur” on yritystoiminnan syntyvaiheen uudistaja ja toimivassa yrityksessä kasvuorientoitunut henkilö. ”Small business manager” on pienen yrityksen johtaja, joka voi mielenlaadultaan olla joko ”entrepreneur” tai ei, samoin kuin pienen yrityksen omistajakin. (Koiranen & Peltonen 1995.) Yrittäjyys-sanan alkuperää ja nykymerkitystä pohdittaessa on syytä tiedostaa, että universaalin kielen puuttuessa ihminen on ollut ja tulee olemaan luonnollisten kielten varassa ja samalla niiden vanki. Luonnolliset kielet ja niiden käyttö perustuvat kulttuuritaustaan ja samalla vangitsevat meidät niiden suomien mahdollisuuksien rajoihin. (Kts. Ristimäki 2004b.)

Teoreettisessa kirjallisuudessa ei ole kyetty esittämään yhtä yleisesti hyväksyttyä yrittäjän määrittelyä ja yrittäjyystutkimuksessa onkin kiistelty siitä, miten laajasti yrittäjyyskäsite on ymmärrettävä. (Vesala 1996, 16–20.) Yrittäjyyttä ja yrittäjää on määritelty monella tavalla ja niissä on nostettu tarkastelun kohteeksi ilmiön eri puolia kuten suhtautumista riskiin, voittoon, osaamiseen ja omiin mahdollisuuksiin, suoriutumismotivaatioon, innovatiivisuuteen ja johtamistaitoihin. Yrittäjä on tulkittu innovaattoriksi, riskinottajaksi, perustajaksi, johtajaksi, organisoijaksi ja yrityksen omistajaksi. Tutkijat painottavat yrittäjän ja yrittäjyyden eri puolia, jotka ulottuvat henkilön persoonallisuuspiirteiden korostamisesta yrittäjän legaaliseen asemaan tai funktionaaliseen tehtävään talouden kokonaisuudessa. (Aho & Koski 1995, 6; Huuskonen 1992, 36–38.) Yleisimmin

määrittely tehdään talouden lähtökohdista tai sen mukaan, mikä on itsensä työllistäneen suhde tuotantovälineisiin. Myös yrittäjyyden ja sille ”läheisten termien” kuten itsensä työllistämisen suhdetta ja jännitettä on pohdittu. Vaikka itsensä työllistäminen on yrittäjyyttä, on hyvä havaita näiden kahden sanan vivahde-ero. Itsensä työllistäminen on luonnehdittu yrittäjyydestä poikkeavaksi siten, etteivät toiminnan tavoitteet asetu yrityksen tavoitteeksi, vaan yrittäjän ensisijainen tavoite on työn luominen itselle; yritys ja yrittäjyys asettuvat vasta toissijaisiksi tavoitteiksi. (Kovalainen & Simonen 1996, 45.)

Yhteiskunnallisten ja työelämän muutosten keskellä yrittäjyys on noussut useissa jälkiteollisissa länsimaissa jälleen keskustelun kohteeksi. Vesalan (1996) mukaan yrittäjyysretoriikalla tai yrittäjyysinnostuksella tarkoitetaan laajaa niin yhteiskuntapolitiikkaan kuin tutkimukseen liittyvää keskustelua, jossa yrittäjyyttä korostetaan ratkaisuna kansantaloudellisiin rakenneongelmiin. Yrittäjyyden toivotaan helpottavan työelämän tarpeita ensinnäkin siten, että työllistyminen tapahtuisi uusien yritysten kautta ja toisekseen niin, että jo olemassa olevien organisaatioiden toiminta tehostuisi. Lisäksi yrittäjyyden toivotaan tukevan ihmistä selviytyjäksi muuttuvissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa. (Kts. Leskinen 2001, 112.)

Länsimaiden tavoin Kyrön (1997; 2001) mukaan Suomi elää siirtymävaiheessa työmarkkinoiden muututtua aiempaa epävakaimmiksi. Suomea 1990-luvulla kohdannut taloudellinen lama ja sen mukanaan tuoma työttömyysongelma nostivat yrittäjyyden ja sen edistämisen talouspoliittisessa keskustelussa ensiarvoiseen asemaan. Yrittäjyys ja yrittäjähenkisyys nähtiin tärkeinä mahdollisuuksina pyrittäessä ratkaisemaan yhteiskuntaa kohdannutta työttömyysongelmaa. (Laukkanen & Vesalainen 1993; Routamaa 1995; Silvennoinen 1999.) Työttömyys on Suomessa kasautunut ”normaalin” työuran alku- ja loppuvaiheen saumakohtiin. Nuorten työttömyysluvut ovat olleet muita ikäryhmiä korkeampia ja pitkäaikaistyöttömyys on muodostunut erityisesti iäkkäiden työttömien ongelmaksi. (Vähätalo 1998.) Perinteisen akateemisesti koulutettujen sijoittumispaikan, julkisen hallinnon, on arvioitu olevan pysyvästi tukossa; maisteriputkesta on ryhdyttävä kehittelemään uusia selviytymisstrategioita. (Ristimäki 1998, 11–12.)

Suomessa pienyrittäjyyden uusi tuleminen 1990-luvulla sai voimansa lamasta, työttömyydestä, ulkoistamisista kuin myös palvelusektorin kehittymisestä ja naisyrittäjyyden voimistumisesta. (Kovalaisen 1997.) ”Yrittäjyyden nousua” voidaan pitää yleismaailmallisena ilmiönä. Ennen kaikkea Thatcher ja Reagan, vaikuttivat omissa maissaan ja ideologisesti mahdollisesti laajemminkin markkinamyönteisen poliittisen ilmapiirin nousuun. Pienyrittäjyyteen kannustettiin; teollisuustyöpaikkojen vähentymisestä seuranneen työttömyysongelman kasvun toivottiin taittuvan yrittäjyyteen panostamalla. (Swedberg 2000a, 7-8.) Yrittäjyyteen innostamista on siten mahdollista tarkastella yhteiskunnallisena ilmiönä, jota voidaan ymmärtää suhteessa kansantalouden vaikeuksiin ja tuotannon rakennemuutoksiin. (Kts. Vesala 1996, 2.) Innovaatioista ja muutoshalukkuudesta on haettu toivoa globaalissa maailmantaloudessa selviämiseen. Innovaatiota, tai pyrkimystä innovoimiseen, on sanottu 1990-luvun uskonnoksi. (Swedberg 2000a, 7-8.)

3.2 Yrittäjyystutkimuksesta

1970-luvulla vallinnutta melkeinpä yrittäjävihamielistä ilmapiiriä on selitetty silloin harjoitetulla suurteollisuutta kannustaneella talouspolitiikalla ja läpipolitisoituneella asenneilmastolla, joka ei suosinut voitontavoittelua ja itsenäistä ammatinharjoittamista. (Peltonen 1986; Huuskonen 1992.) Sitä seuranneiden vuosikymmenten aikana yrittäjyyteen liittyvä arvolataus koki muutoksen yrittäjyydelle myönteiseen suuntaan. Yritystoiminnan keskeinen rooli yhteiskunnassa on tunnustettu laajalti. EVAn 2007 julkaisema raportti osoittaa, että yli puolet (52 %) suomalaisista on sitä mieltä, että vaikka julkisista palveluista muodostuva turvaverkko on tärkeä, hyvinvoinnin todellinen moottori ja ylläpitäjä on yksityinen yritystoiminta. EVAn 1994 julkaiseman asennetutkimuksen mukaan neljä viidestä suomalaisesta koki yrittäjämyönteisyyden hallitsevan mielipideilmastoa. Peräti 85 % kansalaisista oli tämän lisäksi sitä mieltä, että mikäli maassamme suhtauduttaisiin myönteisesti yrittämiseen, siitä hyötyisi koko yhteiskunta. 2000-luvun alussa tapahtunut yrittäjyyden arvostuksen hienoinen notkahdus osoitettiin siivutetuksi EVAn 2007 julkaisemassa tutkimuksessa: yrittäjyyden arvostus tilastollisesti mitattuna hipoo jälleen 90-luvun alun lukemia, kahdeksan kymmenestä suomalaisesta arvioi yhteiskunnan hyötyvän yrittäjämyönteisyydestä. (EVA 1995; 2007; Silvennoinen 1999.)

Asenteiden muutos on heijastunut myös yrittäjyystutkimukseen. Aikaisemmin esim. sosiologisessa tutkimuksessa yrittäjyyttä tarkasteltiin luokka- ja kerrostumanäkökulmasta. Myöhemmin näkökulmat ovat laajentuneet poliittisten, taloudellisten ja sosiaalisten muutosten tarkasteluun. Yrittäjyystutkimukseen liittyy kuitenkin paljon ongelmia ja yrittäjyystutkimuksen kenttä on hajanainen; mitään selvää tutkimusperinnettä ei ole muodostunut. Määritelmien rakentaminen, käsitteistö ja metodologia on usein epäjohdonmukaista, mikä vaikeuttaa tutkimuksen vertailtavuutta. Yrittäjyyden tarkastelusta puuttuu myös systemaattinen tutkimus. (Carsrud & Johnson 1989.) Kilby (1971) onkin osuvasti kuvannut yrittäjyyttä möhköfantiksi, jota useista metsästysyrityksistä huolimatta ei ole onnistuttu pyydystämään. Yrittäjyys on osoittautunut pirstaleiseksi ilmiöksi, jota yhden teorian ja käsitteistön avulla on mahdoton kattavasti kuvata. Tämän lisäksi yrittäjyystutkimusta rasittaa ideologinen painolasti, jossa objektiivinen totuus ja yrittäjyyden poliittinen edistäminen usein sekoittuvat. (Nyyssölä 1996; Kilby 1971.) Marjosolan (1979) mukaan yrittäjyyden tutkiminen on arvosidonnaisempaa kuin monen muun alan. Yrittäjyydellä on mitä ilmeisimmin jo sanana poikkeuksellisen vahva merkityssisältö.

Yrittäjyystutkimuksessa yleisimmin käytetyt näkökulmat ovat taloustieteellinen, sosiologinen ja psykologinen. (Mäkinen 1977; Aldrich & Zimmer 1986; Pitkänen & Vesala 1988; Stevenson, & Jarillo 1991; Juhala 1998; Keskinen & Virtanen 2001.) Nämä näkökulmat on mahdollista integroida toisiinsa. Taloustieteellinen näkökulma tuo esiin yrittäjyyden välttämättömän ehdon, markkinatilanteen antaman mahdollisuuden. Markkinamahdollisuus ei kuitenkaan yksin riitä vaan tarvitaan yksilön aktiivista toimintaa, joka perustuu pitkälti psykologisiin ja sosiologisiin tekijöihin. (Esim. Schumpeter 2000; kts. myös Juhala 1998.)

Yrittäjyystutkimuksen näkökulmista ensin mainitussa, lähinnä neoklassisessa taloustieteellisessä tutkimuksessa käytetty lähestyminen painottaa taloudellisen ympäristön merkitystä. Taloudellisessa näkökulmassa tarkastelun kohteena on se, miten kulloinkin olemassa oleva markkinatilanne mahdollistaa investoinneille saatavan mahdollisimman tuottoisan hyödyn. Yrittäjyyden arvo ilmenee siinä, että yrittäjien väitetään korjaavan resurssien tuhlausta, jonka muut ovat sivuuttaneet epätäydellisen informaation ja muiden markkinatehottomuuksien tilana. Kun otetaan huomioon, että ympäristömuutokset jatkuvasti siirtävät markkinoita epätasapainoon, mikä luo uusia mahdollisuuksia, pitävät taloustieteilijät yrittäjiä ihmisinä, jotka suuntaavat voimavaroja uudelleen saavuttaakseen voittoja yrityksilleen. Taloustieteellisestä näkökulmasta yrittäjämäistä käytöstä tarvitaan sopeutumisessa lisääntyvään ympäristön monimutkaisuuteen ja epäjatkuvuuteen. (Juhala 1998, 6.)

Myös sosiologisessa näkökulmassa tarkastelu keskittyy yhteiskunnalliseen makrotasoon. Sosiologisessa yrittäjyystutkimuksessa havainnoidaan yhteisöllisiä ja kulttuurisia tekijöitä, jotka ohjaavat tietyn väestöryhmän jäseniä yrittäjiksi ja ylipäätään vaikuttavat yrittäjyyteen koko yhteiskunnassa. Sosiologisessa näkökulmassa päähuomio on siis yhteiskunnallisten, kulttuuristen sekä esim. myös uskonnollisten tekijöiden ja yrittäjyyden yhteydessä. Yleisellä tasolla sosiologinen näkökulma yrittäjyyteen on luonteeltaan kollektiivinen, yrittäjyyttä yhteiskunnallisena ilmiönä tarkasteleva. Keskeisenä yrittäjyyteen liittyvänä kriteerinä pidetään pääoman kasautumista ja luokkateorian näkökulmasta omistuksellisuutta. (Kyrö 1997.) Erityisesti Karl Marxin ja Max Weberin vaikutus on eri voimakkuuksin nähtävissä lähes kaikessa sosiologisessa yrittäjyystulkinnassa. (Ristimäki 2004b, 14.)

Kolmas, psykologinen näkökulma painottaa yrittäjyyden tarkastelua yksilötasolla. Yleinen lähestymistapa on ollut erilaisten motivaatioteorioiden etsiminen yrittäjyyden taustalle. (Pitkänen & Vesala 1988, 6-7.) Keskeisenä kysymyksenä on, miksi juuri tietyt yksilöt perustavat yrityksiä tai menestyvät yrittäjinä. Erityisesti on tutkittu tarpeiden ja arvojen yhteyttä yrittäjyyteen. Kontrolliodotus on yksi yrittäjyyteen liitetyistä psykologisista tekijöistä. Sen on oletettu selittävän yrittäjänä menestymistä ja erottelevan yrittäjiä muusta väestöstä. Suoriutumismotivaatioteoria (McClelland 1961) ja sisäisen kontrolliodotuksen teoria (Rotter 1966) ovat tunnetuimpina yrittäjäksi ryhtymistä ja yrittäjänä menestymistä tarkastelevia teorioita. McClellandin voidaan psykologisen otteen ohella havaita hyödyntäneen myös sosiologista näkökulmaa, sillä hänen teoriassaan suoriutumistarpeen muodostumiseen vaikuttavat yksilöön keskittyvien tekijöiden lisäksi kulttuuriset arvot.

Psykologista lähestymistapaa on kyseenalaistettu mm. siitä, että yrittäjän piirteet on oletettu pysyviksi, ympäristöolosuhteiden epävakaisuudesta riippumattomiksi ominaisuuksiksi. Lisäksi on kritisoitu pitäytymistä motivaatioteorioiden kaltaisissa yksinkertaistavissa selitysmalleissa. Tutkimuksissa on harvemmin huomioitu makrotason ilmiöitä, eikä mikro- ja makrotason yhteyksien tarkasteluun ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota. Kohtaamastaan kritiikistään huolimatta psykologisten ja myös sosiologisten lähestymistapojen ansioiksi on katsottu, että ne

keskittyvät yksilöihin, painottavat yrittäjien piirteitä (persoonallisuus, taustatekijät, taidot) sekä katsovat myös ympäristötekijöillä olevan vaikutusta yrittäjyyspäätöksen tekoon ja yrittäjänä menestymiseen. (Stevenson & Jarillo 1991.) Toisaalta ensisijaisesti psykologista yrittäjyystutkimusta on kritisoitu liiallisesta yksilöllisyyden korostamisesta; yrittäjän ympäristö on tulkittu lähinnä joksikin, jossa yrittäjä näyttää ja ilmentää suoriutumistaan, itsenäisyyttään ja kykyään kontrolloida tapahtumia. Yrittäjän ympäristön merkitys yrittäjyydelle on kutistunut lähinnä yrittäjyyden kuvaamisen kannalta välttämättömäksi taustaksi. Yrittäjyystutkimuksen individualistisen otteen kritiikissä on mm. sosiaalipsykologisiin näkökulmiin vetoamalla peräänkuulutettu yrittäjyyden kontekstuaalisuuden esiintuomista. (Greenfield et al. 1979; Aldrich & Zimmer 1986; Carsrud & Johnson 1989; Vesala 1992; 1996.)

Psykologista ja sosiologista selitysmallia kokoavana lähestymisenä voidaankin pitää sosiaalipsykologisesti orientoitunutta yrittäjyystulkintaa, jossa ympäristötekijät on nostettu aikaisempaa keskeisempään asemaan esim. yrittäjyysidentiteetin tarkastelussa (Vesala & Peura 2002; Vesala 2005, kts. myös Hytti 2003; Ristimäki 2004b) sekä yrittäjyyteen liittyvissä asenteissa ja käsityksissä (Matikainen 2002; kts. myös Leskinen 1999; Melin 2001). Siinä missä psykologinen tarkastelu keskittyy ensisijaisesti yksilöön, sosiaalipsykologinen tarkastelu hakee yhteyttä laajempaan kontekstiin. Siinä painottuvat yhteiskunnalliset ja kulttuuriset lähtökohdat taloudellista kuvausympäristöä enemmän. Tarkastelu on siirtymässä monimuotoisempaan, integroidumpaan, prosessinomaisempaan ja vuorovaikutusta korostavaan suuntaan. (Kyrö & Nissinen 1995, 140.)

Myös yrittäjyyden sosiaalitieteellinen tutkimus on kohdannut kritiikkiä. Jarillon ja Stevensonin esittämän näkemyksen mukaan sosiaalitieteiden avulla on kyllä mahdollista lisätä ymmärrystä yrittäjyyden syistä (miksi) ja seurauksista (mitä), mutta ei niinkään siitä, mitä yrittäjämäinen käyttäytyminen on eli mitä yrittäjä tekee silloin, kun hän käyttäytyy yrittäjämäisesti (kuinka). Swedberg on vastannut kritiikkiin toteamalla, että edellä esitetyt näkökulmat ovat kaikki sosiaalitieteellisen yrittäjyystutkimuksen kiinnostuksen kohteita; sosiaalitieteellisen yrittäjyystutkimuksen avulla on mahdollista lisätä ymmärrystä yrittäjyydestä niin teoreettisella kuin käytännön tasolla esim. tuottamalla tietoa yrittäjyyden käytännön seuraamuksista. Lisäksi Swedbergin mukaan sosiaalitieteellisen yrittäjyystutkimuksen tuottamia tuloksia on teoreettisen kehitystyön ohella mahdollista soveltaa suoraan käytäntöön. (Kts. Swedberg 2000a, 7-9, 37.)

3.3 Yrittäjyystutkimuksen – ja keskustelun kaksi yrittäjyyskuvaa: individualistinen ja relationistinen

3.3.1 Individualistinen yrittäjyyskuva

Individualismi on ollut vallitsevana viitekehyksenä yrittäjyystutkimuksessa, erityisesti psykologiset ja talousteoreettiset selitysmallit ovat suosineet sitä. Yrittäjyyteen kohdistuvan tutkimuksen lisäksi yrittäjyyteen kannustavat ja yrittäjyyden kansantaloudellisiin ongelmiin ratkaisuksi nostavat tahot rakentavat yrittäjyyttä käsittelevät argumentointinsa usein varsin individualistisesti. Esim. viimeaikaisten työelämän muutosten – mm. korkean työttömyyden – vaihtoehtona on korostettu yksilön aktiivisuutta ja vastuuta omasta toimeentulostaan. Työsuhteiden ja työurien yksilöityminen on asetettu tavoitteeksi, niin ikään hyvinvointiyhteiskunnan tukijärjestelmien ja palkkatyön etujärjestöasetelmien karsimista tavoitellaan. Työelämän muutoksia voidaan kuvata yhteiskunnassa yleisesti vallitsevaksi individualismin nousuksi ja kollektivismin laskuksi. Kun yrittäjyys esitetään osoitukseksi yksilön itsenäisyydestä, riippumattomuudesta ja taloudellisesta hallinnasta, ollaan innostuneita yrittäjyystoiminnan individualistisesta merkityksestä. (Kts. Vesala 1996, 2.) On kuitenkin syytä huomioida, että yksinomaan kansantaloudellisiin syihin vedoten saattaa olla suuri haaste saada ihmiset kokemaan pelkän tuloksen tekemisen ja tehokkuuden palkitsevaksi. Yksittäisen ihmisen yrittäjyysmotiivien syntymisen voidaan arvioida kumpuavan ensisijaisesti muista kuin elinkeinoelämän määrittämistä tavoitteista; tärkeiksi nousevat henkilökohtaiset päämäärät ja tavoitteet.

Yrittäjyyden ja individualismin kytkentä voidaan siis tulkita yleiseksi kulttuuriseksi puhetavaksi ja merkityksenannoksi, joka sellaisenaan liittyy myös individualismin ja kollektivismin mukaan jäsentyvään ideologiseen keskusteluun. Yrittäjän kuvaaminen esim. oman onnen seppänä ja itsensä herrana voidaan ymmärtää osana tällaista keskustelua. (Vesala 1996.) Suomalaisten periaatteessa myönteistä yrittäjyyteen asennoitumista on selitetty osaltaan sillä, että suomalaiset uskovat yksilöiden olevan oman onnensa seppiä. EVAn (2007) arvo- ja asennetutkimuksessa reilu enemmistö (56 %) yhtyi väitteeseen ”yksilön menestyksen määrää ensisijaisesti hänen oma toimintansa ja tahtonsa, ei yhteiskunta eikä olosuhteet”. Jotta individualistinen yrittäjyystulkinta tulisi ymmärretyksi osaksi laajempaa individualistisen ajatusmallin kokonaisuutta, on aluksi hyvä luoda lyhyt katsaus individualismin aate- ja kulttuurihistoriallisiin virtauksiin.

Individualismi on varsin laaja ideoiden kokonaisuus. Sen juuret ovat Ranskan vallankumouksessa ja valistuksen ajan filosofiassa. Lukesin (1973) jaottelu tuo esille individualismin monimuotoisuuden; hän esittelee yksitoista individualismin keskeistä ajatusmallia. Ensimmäinen on yksilön arvokkuus; jokainen yksilö voidaan nähdä keskeisenä, jokainen on arvokas omana yksilönään. Toinen on autonomia; vapaus ja yksilön itsemääräämineen sekä itseohjautuvuus on asetettu päämääriksi. Kolmas on yksityisyys, niin tietosuojan kuin omistamisenkin

muodossa. Neljäs individualismin ajatusmalli käsittelee yksilön kehittymistä. Viidentenä on idea abstraktista yksilöstä; jokaisella yksilöllä on ominaiset piirteensä. Kuudes on poliittinen individualismi; yksilö ajaa omia etujaan mm. vapaissa vaaleissa äänestämällä. Seitsemäntenä Lukes mainitsee taloudellisen individualismin; taloudellisen liberalismin markkinatalousperiaatteiden mukaisesti yksityisen yritystoiminnan tärkeyttä korostetaan. Kahdeksantena on uskonnollinen individualismi; ihminen voi olla suorassa yhteydessä jumalaansa ilman uskonnollisten auktoriteettien valvontaa ja avustusta. Yhdeksäntenä mainitaan eettinen individualismi, joka painottaa moraalisuuden yksilötasoista tai egoistista perustaa. Kymmenentenä Lukes mainitsee epistemologisen individualismin. Tällä tarkoitetaan tietoteoreettista lähtökohtaa: yksilön kokemus on perimmäinen tiedon lähde. Viimeisenä on metodologisen individualismin oppi, jonka mukaan kaikkien sosiaalisten ja yksilöllisten ilmiöiden selittämisen on perustuttava yksilön käsitteeseen. Edellä esitellyt individualismin ideat liittyvät eri tavoin toisiinsa, kaikissa niissä yksilön asema on keskeinen. (Kts. myös Vesala 1996, 9-10.)

Yrittäjyys määritellään individualistisen viitekehyksen kautta oman taloudellisen edun tavoitteluksi mieluiten vapaassa kilpailutilanteessa. Taloudelliseen individualismiin kytkeytyy myös yksityisyyden idea, mikä yksityisen omistamisen muodossa on yrittäjyyden lähtökohtana. Kuten edellä esitetty individualismin jäsennys osoittaa taloudellinen individualismi on vain yksi muoto ja historiallinen juonne individualismista. Yrittäjyyteen on liitetty myös muita, ei-taloudellisia individualistisia elementtejä, esimerkiksi autonomian idea. (Vesala 1996, 10–11.) Niin yhteiskunnallisessa yrittäjyysinnostuskeskustelussa kuin yrittäjyystutkimuksessa autonomia - taloudellinen ja työn sisältöjä koskeva itsenäisyys ja riippumattomuus - on nähty yrittäjälle keskeisenä motiivina ja arvona. (Stanworth & Curran 1976; Peltonen 1986; Stevenson & Jarillo 1991.) Toisena esimerkkinä voidaan mainita abstraktin yksilön ideaan liittyen yrittäjyyden korostaminen yksilön erottautumisen, yksilöllisyyden muotona. Yrittäjä erottuu muista ihmisistä olemalla kilpailutilanteissa parempi kuin muut, myös työnrakenteiden ja työurien yksilöllisyyttä korostetaan. Yrittäjyys on siis tapa toteuttaa yksilön yleisempää yksilöllisyyden ja sen kehittämisen potentiaalia. Sosiaalipsykologisessa näkökulmassa yrittäjyyden individualismin tulkintoina käytetyt autonomia ja yksilöllisyys ovat erityisen kiinnostavia. Jopa yrittäjyyttä taloudellisena tavoitteluna on täysin mahdollista autonomiaa ja yksilöllisyyden korostusta sisältävien kuvausten tavoin lähestyä sosiaalipsykologisesti, pohjaavathan ne viimekädessä ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Yrittäjyysinnostuksessa ja -tutkimuksessa ei yrittäjyyttä ole siis lähestytty yksinomaan taloudellisen individualismin kautta vaan mukaan on kuljetettu muitakin individualistisen ideologian elementtejä. (Vesala 1996, 10–12.)

Utilitaristinen ja ekspressiivinen individualismi. Individualismin kahta muotoa, utilitaristista ja ekspressiivistä, on sovellettu yrittäjyystutkimuksessa. Utilitaristista individualismia edustaa taloustieteiden uusklassisen suuntauksen edustama omanvoitonmaksimointiajattelu. Utilitaristinen individualismi painottaa yksilöä oman etunsa maksimoijana. Yrittäjyyden taloudellista hyötyä painottava lähtökohta määrittää yrittäjyyden utilitaristisen individualismin mukaisesti ymmärretyksi

toiminnaksi, jolla tavoitellaan mahdollisimman suurta voittoa. Myös sosiaalisen kanssakäymisen nähdään perustuvan sopimuksiin, joiden lähtökohtana on osallistuvien yksilöiden oman edun tavoittelu. Uusklassisen koulukunnan teoreetikoksi lukeutuvan Smithin (1882) lanseeraama termi ”homo oeconomicus” ilmentää individualistista yrittäjyyttä. ”Homo oeconomicus” näyttäytyy passiivisena, kasvottomana, persoonattomana, rationaalisena, omaa hyötyään tavoittelevana voitonmaksimoijana, joka reagoi tehokkaasti markkinoilla tapahtuviin hinnanmuutoksiin. Vain talous on ratkaiseva; yksilön luonteenpiirteet ja hänen sosiaaliset suhteensa eivät vaikuta talouden toimintaan. (Kts. Vesala 1996.)

Yrittäjän autonomisuutta korostavassa lähestymisessä viitataan ekspressiiviseen eli ilmaisulliseen individualismiin. Ekspressiivinen individualismi syntyi vastareaktioksi utilitaristiselle individualismille, jossa ihmisen tulkitseminen on kaventunut taloudellista voittoa tavoittelevan oman edun maksimoijan tarkasteluun. Ekspressiivisen individualismin tulkinnassa painotetaan jokaisen yksilön ainutlaatuisen tunteen ja intuition ydintä, joka toteutuakseen vaatii yksilöllistä ilmaisua. Materiaalisen hyvinvoinnin sijaan keskeisiä yrittäjyyttä selittäviä tekijöitä ovat itsensä ilmaiseminen ja toteuttaminen sekä itsensä löytämisen idea. Oleellista on, että yrittäjyyden voidaan arvioida pohjaavan muuhun kuin yksinomaan taloudellisen edun tavoitteluun. (Bellah et al. 1985.) Vesalan (1996, 12–13) mukaan ekspressiivistä individualismia kuvaavia iskusanoja ovat mm. ”itsensä löytäminen”, ”itsensä toteuttaminen” ja ”luova itseilmaisu”. Yrittäjänä oleminen ja esimerkiksi siihen kiinnittyvä itsenäisyys ja riippumattomuus korostuvat oman edun tavoittelun sijaan. Keskeistä on, että sekä utilitaristisen että ekspressiivisen yrittäjyystulkinnan tavoitteena ja lähtökohtana on tarkastella sitä, mitä yrittäjyydellä pyritään tavoittelemaan. Näissä kahdessa tulkinnassa yrittäjyydelle asetetut tavoitteet on kehystetty toisistaan poikkeavasti, minkä seurauksena niiden mahdollistamat yrittäjyyden tulkinnat eroavat toisistaan. (Peltonen 1986; Vesala 1996.) Voidaan sanoa, että yrittäjyyden taloustieteelliset mallit ovat lähinnä kiinnostuneita yrittäjän roolista taloudessa kun taas yrittäjyyden psykologisissa tulkinnoissa tarkastelu fokusoituu yrittäjään yksilönä; yrittäjä arvioidaan ratkaisevaksi lenkiksi yrittäjyyden selittämisessä. (Katila 2000, 15.)

1900- luvun alun organisaatio- ja johtamisoppien lähtökohtana oli taloudellinen hyöty. Myöhemmin huomattiin, että ihmiset motivoituvat työhönsä myös työn itsensä ja sen tekemisen kautta, ei vain ulkoisten palkintojen kautta. Ilmaisullisen individualismin tulkinnassa yrittäjän uskotaan kokevan yrittäjänä toimimisen itsessään palkitsevaksi. Yrittäjyystutkimuksen individualistisessa kentässä suuntauksena on ollut, että ulkoisen palkinnon merkitystä korostava utilitaristinen tulkinta on saanut rinnalleen itsen ilmaisemista korostavan ekspressiivisen tulkinnan. Ekspressiivistä ja utilitaristista individualismia ei siis tarvitse nähdä toisensa poissulkevana; ekspressiivinen individualismi voidaan nähdä utilitaristisen yksilökuvan uudelleentulkintana. Utilitaristiselle toiminnalle annetaan uudenlainen merkitys; yrittäjyydellä tavoiteltavien ilmauksellisten pyrkimysten korostaminen mahdollistaa ehkäpä ihmisarvoisemman, ylevämmän ja humaanimman yrittäjyyden tulkinnan, kuin mihin olisi mahdollista päätyä yksinomaan taloudellisia näkökulmia korostavalla tulkinnalla. Koska ekspressiivistä ja utilitaristista tulkintaa ei siis

tarvitse nähdä toisensa poissulkevana, ei myöskään ole syytä kieltää sitä mahdollisuutta, että yrittäjänä toimiva ihminen saattaa tulkita yrittäjyytensä keinoksi tavoitella sekä taloudellista että henkistä hyvää. Peltosen (1986) yrittäjän motiiveja koskevassa jaottelussa on havaittavissa sekä utilitaristisen että ekspressiivisen individualismin tulkinnan piirteitä. Hän löytää kolme yrittäjyysmotiivia: väline- (esim. raha), tunne- (riippumattomuus) ja kehitysmotiivit (luovuus, haasteellisuus ja itsensä kehittäminen).

Yrittäjyys on viime kädessä talouteen pohjaavaa toimintaa, jossa rahalla on merkitystä. Rahaa on pidetty myös eräänä yritystoiminnan onnistumisen mittarina ja tulkinnan välineenä, minkä vuoksi yritystoiminnan erääksi keskeiseksi lähtökohdaksi on luontevaa nostaa se, että yrittäjä pyrkii taloudelliseen hyötyyn tai voittoon. Tällaisessa painotuksessa on selvästi utilitaristisen individualismin piirteitä. Toisaalta se, että yrittäjällä ei ole mitään rikastumista vastaan, on eri asia kuin se, että hän tietoisesti asettaa tavoitteekseen rikastumisen. (Kts. Vesala 1996, 12–33, 110.)

Riskinotto, kasvuhakuisuus ja innovatiivisuus. Yrittäjyystutkimuksen keskeisiä teemoja ovat riskinotto, kasvuhakuisuus ja innovatiivisuus. (Esim. Peltonen 1986; Koiranen 1993; Vesala 1996; Leskinen 1999; Swedberg 2000a.) Perinteisesti näiden teemojen tarkastelu kohdentuu yrittäjänä toimivaan yksilöön, tarkemmin yrittäjän taloudelliseen toimintaan ja siinä menestymiseen. Suurin osa yrittäjyyden määritelmistä sisältää riskin jossakin muodossa. Riski ja epävarmuus kuuluvat yrittäjyyteen. Riski on kytketty keskeiseksi yrittäjyyskäyttäytymiseen liittyväksi tekijäksi yrittäjyystutkimuksessa. (Esim. Leskinen 1999; Kyrö 2006, 2008a; Arpiainen 2009.) Knight mukaan ainoastaan riski, joka johtaa ”yrittäjämäisiin” voittoihin, on ainutlaatuista epävarmuutta. Hänen mukaansa tämä ainutlaatuinen epävarmuus aiheutuu äärimmäisestä vastuullisuuden harjoittamisesta, eikä sitä voi vakuuttaa tai ostaa, eli sitä ei voi siirtää erilaisin sopimuksin yrittäjältä toiselle. Tässä mielessä riski ei ole kvantifioitavissa. (Kts. Juhala 1998.) Huuskosen (1992) mukaan yrittäjyyden funktiot ovat vastuunotto, riskipääoman sijoittaminen sekä ylimmän päätäntävallan ja auktoriteetin käyttäminen yrityksessä. Stevensonin ja Jarillon (1991) mukaa riskinotto on keskeistä sekä pääoman sijoittamisessa että yritystoimintaan sisältyvän epäonnistumisen mahdollisuuden kohtaamisessa.

Yrittäjyydestä riippuen yrittäjyyteen sisältyvä riski saattaa olla määrällisesti ja laadullisesti hyvin erilaista. Das ja Teng erottavat lyhyen ja pitkän aikavälin riskinottoa. He ehdottavat, että riski kytkeytyy yksilön käsitykseen ”ajanvirrasta tulevaisuudessa”. Dickson ja Giglierano puolestaan luonnehtivat yrittäjyysriskiä joko ”veneen upottamisena” (yritystoiminnan epäonnistumisena) tai ”veneestä jäämisenä” (mahdollisuuksiin ei tartuta). Yrittäjien on arvioitu olevan haavoittuvaisia nimenomaan ”veneestä jäämiselle”, sillä ensimmäinen mahdollisuus saattaa olla myös viimeinen. Käsityöläisyrittäjille on arvioitu tyypilliseksi ”veneen upottaminen”, ”opportunistille” puolestaan ”veneestä jääminen”. (Kts. Leskinen 1999, 55; 2001, 116.)

Yrittäjäksi ryhtymiseen on arvioitu liittyvän taloudellisesta panostuksesta johtuvan riskin lisäksi muitakin riskitekijöitä, kuten yrittäjän urariski, sosiaalinen riski ja psyykkinen riski. Lilesin mukaan yrittäjä riskeeraa taloudellisen

hyvinvointinsa, uramahdollisuutensa, perhesuhteensa sekä psyykkisen hyvinvointinsa. Yrittäjyyteen liittyvän riskin väitetään vaikuttavan yritystoiminnan jatkuvuuteen ja kohdistuvan epävarmuuden ohella myös yrittäjän henkilökohtaiseen elämään. (Brockhaus 1982, 46–48.) Myös Leskinen (1999) tulkitsee opiskelijoiden yrittäjyyskäsityksiä käsittelevässä tutkimuksessaan yrittäjyysriskin joko taloudelliseksi tai maineen ja elämäntyön menetykseen liittyvän pelon myötä psyykkiseksi. Yrityksen epäonnistuminen saattaa viime kädessä kulminoitua individualistisesti yksilön epäonnistumiseksi. (Kts. myös Pihkala 2008a, b.)

Vaikka yrittäjämäisen toiminnan saatetaan arvioida vaativan huomattavia taloudellisia ja henkilökohtaisia investointeja, yrittäjyys itsessään ei edellytä yltiöpäistä ja holtitonta riskinottoa. Riskinoton edellytyksenä tosin on jonkinasteinen epävarmuuden sietokyky. Tätä epävarmuudensietokykyä ei välttämättä pidetä staattisena tilana, vaan sen väitetään kasvavan yrittäjyysprosessin mukana. (Kts. Lehtipuro et al. 1999.) Tämän valossa yrittäjäksi ryhtyvä kohtaa todellisen haasteen, koska riskin väitetään korostuvan juuri perustamisvaiheessa, kun paljon investointeja saatetaan joutua tekemään ja yrittäjä on mahdollisesti ainoa työntekijä. Kun yritystoiminta on käynnistynyt ja vakiintunut, on oletettavaa, että epävarmuus ja pelko omaisuuden ja elinkeinon menettämisestä hälvenee. On todettu, että konkurssiriski on suurimmillaan yrityksen ensimmäisten viiden elinvuoden aikana. (Holm 2000, 10; Mäki & Vafidis 2000, 51.)

Yrittäjälle riskin ei tarvitse kuitenkaan olla yksinomaan negatiivinen; riskin myötä sekä utilitaristisen että ekspressiivisen tulkinnan mukainen onnistumisen ja menestyksen mahdollisuus saattaa toteutua. Hallittua riskinottoa voidaan pitää yritystoimintaan yleisesti kuuluvana tekijänä, se osaltaan mahdollistaa hyvän tuloksen ja kehittymisen. Brockhaus (1982) määrittelee riskinottoalttiuden havaittuna todennäköisyytenä saada palkkioita menestyksestä. Yrittäjän saamaa voittoa onkin pidetty oikeutettuna nimenomaan sillä perusteella, että hän on saavuttanut sen toimimalla epävarmuudessa epäonnistumisen riskin väijyessä taustalla. (Kts. Vesala 1996, 18.)

Varsinkin palkansaajan näkökulmasta yrittäjien saatetaan kuitenkin arvioida ottavan merkittäviä riskejä yrityksiinsä sitoutumisen myötä. Yrittäjän riski saattaa konkretisoitua siten, että yrittäjän sosiaaliturva arvioidaan palkkatyöntekijän turvaa huonommaksi. (Holm 2000, 17; Mäki & Vafidis 2000, 50; Pihkala 2008a, b.) Huuskosen (1992) mukaan yrittäjät ovat keskinkertaisia riskin preferoijia; he eivät ole korostuneen riskisuuntautuneita. Toisaalta Simon et al. (1999) painottaa, että yrittäjäksi ryhtymisellä on yhteys riskin arvioon; yrittäjiksi todennäköisesti päätyy ihminen, joka arvioi yrittäjyyteen liittyvät riskit pieniksi. Lisäksi on osoitettu, että yrittäjien keskuudessa riskinottoon suhtautuminen vaihtelee. Riski on siis varsin suhteellinen käsite: toisen mielestä suuri riski voi olla toisen mielestä pieni. Yhtälailla yrittäjä voi myös kokea, ettei toimintaan liity lainkaan riskiä. (Mäki & Vafidis 2000.) Riskinottohalukkuuden arvioidaan olevan yhteydessä sukupuoleen, suomalainen naisyrittäjyys on perinteisesti suuria taloudellisia riskejä karttavaa pienyrittäjyyttä. (Vainio-Korhonen 2001.) Huuskosen (1992) muistuttaa, että yrittäjien riskisuuntautuneisuutta on vaikea arvioida, sillä riskit ovat erisuuruisia.

Hän arvelee, että tutkijat saattavat sekoittaa riskihakuisuuden ja riskin kantamisen yrittäjän tehtävinä toisiinsa. Yhtä kaikki, riskin realisoituminen onnistumisen vaihtoehtona on mahdollinen, vaikkakaan ei toivottava tai tavoiteltava tilanne yrittäjyyden kaltaisessa toiminnassa, jonka keskeisiksi kulmakiveksi on arvioitu epävarmuuden kohtaaminen. Koska yrittäjyyteen sisältävä riski siis sisältää epäonnistumisen mahdollisuuden, on Lahti (2001) korostanut, että vararikon ja konkurssin tehneelle yrittäjälle tulee antaa uusi mahdollisuus.

Kiinnostusta on herättänyt se, ovatko laajentumisorientoituneet yrittäjät halukkaampia ottamaan muita yrittäjiä suurempia riskejä ja esimerkiksi sijoittamaan enemmän pääomaa. Vesala (1992) päätyi tähän tulokseen pienyrittäjiä koskevassa tutkimuksessaan. Riskinotto- ja kasvuhalukkuuksien korrelaatio on todettu myös muissa yrittäjyystutkimuksissa. Olisiko vielä niin, että yritystoimintaansa laajentavien yrittäjien tavoitteena olisi taloudellisen voiton maksimointi – onhan yrittäjyyden eräänä keskeisenä tavoitteena pidetty voiton maksimointia yritystä kasvattaen ja yritystoimintaa laajentaen. Vesalan mukaan kasvutavoitteet on toisaalta mahdollista nähdä strategisina edellytyksinä yrityksen kilpailukyvylle. Hänen mukaansa kasvu kilpailustrategisena tavoitteena on eri asia kuin yrittäjän henkilökohtaisen voiton maksimoinnin välineenä. (Kts. Vesala 1996.)

Erityisesti taloudellisessa lähestymisessä yrittäjää tarkastellaan ensisijaisesti rationaalisena päätöksentekijänä, joka reagoi markkinatilanteeseen pyrkien maksimoimaan hyödyn investoinneilleen. Odotus yritystoiminnan kasvattamisesta ja voiton maksimoinnista voidaan tulkita siten, että yrittäjä ei tyydy jo saavuttamiinsa tuloksiin, vaan asettaa itselleen uusia tulostavoitteita. Suinkaan kaikki yritykset eivät kuitenkaan ole kasvuyrityksiä ja puhtaasti voittoon tähtäävä yrittäjätyyppi ei kata läheskään kaikkea yrittäjätoimintaa. Suuri osa pk-yrityksistä perustuu lähinnä yrittäjien ja heidän perheidensä elannon ansaitsemisen motiiville. Yritystoiminnan tavoitteena voi siis jatkuvan kasvun sijasta olla yrittäjän ja hänen perheensä toimeentulon turvaaminen tai esim. perheyrityksen jatkuvuuden takaaminen. Kilpailu- ja voittomotiivit jäävät silloin taustalle, yritystoiminta nähdään yksinkertaisesti tapana ansaita riittävä ja varma toimeentulo tai toisaalta keinona varmistaa yritystoiminnan elinkelpoisuus. Esim. yritystoiminnan tietoiseen pysyttämiseen suhteellisen pienissä mittasuhteissa voidaan arvioida sisältyvän pyrkimys varmistaa oma toimeentulo ja elanto. Vastaavasti kasvuhakuiseen yrittäjyyteen sisältyisi pyrkimys taloudellisen voiton maksimoinnista. (Kts. Bergman et al. 1980; Vesala 1992.) Tosin individualistisen yrittäjyyskuvan mukaiseen itsenäisyystavoitteeseen voi liittyä myös haluttomuus laajentaa yritystoimintaa. (Kts. Vesala 1996.)

Innovatiivisuutta on yrittäjyystutkimuksessa korostettu eräänä keskeisenä lähtökohtana yrittäjän toiminnassa ja roolissa; yrittäjyys ja innovatiivisuus kulkevat käsi kädessä. (Esim. Schumpeter 1965; Brockhaus & Horwitz 1986; Kanter 2000; Carrier 2005.) Yrittäjän toiminnan aktiivista otetta on korostettu yrittäjän innovatiivisen roolin kautta. Schumpeterin mukaan yrittäjää voidaan pitää taloudellisen kehityksen aktiivisena edistäjänä. Yrittäjä innovaattorina ei ole siis vain passiivinen markkina-aukkoihin reagoija vaan taloudellisen kehityksen tavoitehakuinen aktiivinen eteenpäinviejä, joka voimistaa kapitalistista kasvua.

Schumpeter pitää yrittäjyyttä eräänä taloudellista kasvua selittävänä tekijänä ja asettaa innovaation tässä taloudellisen kehityksen yleisessä prosessissa keskeiseen asemaan; hän määrittää innovaation voittoja selittäväksi tekijäksi. (Juhala 1998, 5.) Schumpeterin mukaan yrittäjän toiminta perustuu keskeisesti uusien tuotteiden ja tuotantotapojen kehittämiseen, uusien markkinoiden löytämiseen, uusien raaka-aineiden käyttöönottoon ja uusien tuotannon organisointitapojen kehittämiseen. Soveltaminen on eräs keskeinen innovaation ilmentymä; yrittäjän tulee yhdistää olemassa olevia elementtejä uusiksi yhdistelmiksi ja kokonaisuuksiksi. (Schumpeter 1965; 2000.)

Niin ikään Stevensonin ja Jarillon (1991) yrittäjyysmääritelmässä korostuu yrittäjän innovatiivinen rooli. He ovat määritelleet yrittäjyyden ”mahdollisuuden tavoittelun prosessiksi”. Myös Eversin ja kumppaneiden mukaan yrittäjyyden keskeisiin valmiuksiin kuuluu analyyttinen kyky nähdä ja ratkoa ongelmia. Kyky analyyttiseen erittelyyn ei kuitenkaan yksin riitä, tarvitaan myös kykyä synteesiin eli kokoavaan ajatteluun. Juuri hahmottamis- ja visiointikyky mahdollistaa ”mahdollisuuksien näkemisen” ja lopulta ”tilaisuuteen tarttumisen” yrittäjämäisenä käytöksenä. Yrittäjältä edellytetään kykyä hahmottaa asioita ja virittää aloitteellisuutta sekä muuttaa luutuneita käytäntöjä. (Evers et al. 1998.) Koiranen ja Ruohotie (2001) luonnehtivat yrittämistä ajattelun ja tekemisen yhteispeliksi ja yrittäjää näkijäksi ja tekijäksi. Kanterin (2000) mukaan innovaatioprosesseihin - olivatpa ne teknologisia tai hallinnollisia, tuotteisiin tai toimintamalleihin liittyviä – sisältyy epävarmuus ja ennakoimattomuus, uutta tietoa luova ote, vaihtoehtoisten mallien hylkäämisen myötä kiistanalaisuus ja raja-aitoja ylittävä laajakatseisuus. Arrowin (2000) mukaan innovaatio on hyppy tuntemattomaan. Sisältämänsä epävarmuuden vuoksi innovaatioprosessia onkin metaforisesti kuvattu ”tutkimusmatkaksi vieraaseen maahan”. Edellä kuvattujen näkemysten perusteella innovatiivisuuden vaatimusta on mahdollista tulkita siten, että yrittäjä ei tyydy olemassa oleviin vaihtoehtoihin, vaan epävarmuudenkin keskellä aktiivisesti etsii ja kokeilee uutta.

Edellä yrittäjyyskäsitettä on täsmennetty erittelemällä yrittäjän toiminnallista roolia voiton ja yritystoiminnan kasvattamisen, epäonnistumisen riskin sekä aktiivisen, uusia ratkaisuja etsivän tavoitteellisen toiminnan kautta. Edellä esitetyt yrittäjyyden aspektit, innovatiivisuus, riskinotto ja kasvuhakuisuus kytkeytyvät usein jollain intensiteetillä toisiinsa, esimerkiksi kasvu ja innovatiivisuus sisältävät riskejä. Teemoja yhdistää se, että ne ovat kytköksessä yrittäjän taloudelliseen toimintaan ja menestymistavoitteisiin; yrittäjyyden individualistinen näkemys kytkeytyy niissä ensisijaisesti taloudelliseen kehitykseen ja vaurauden tavoitteluun. (Kts. Vesala 1996, 18–22.) Seuraavaksi tarkastelemme individualistisen yrittäjyyskuvan kontrolliodotuksia, piirreteoriaa ja sisäistä yrittäjyyttä käsitteleviä tulkintoja.

Yrittäjien kontrolliodotukset. Individualismin ideologian jäsennykseen kuuluu halutun toimintatavan (yksin vai yhteistyössä) lisäksi usko siihen, mistä oman toiminnan onnistuminen tai epäonnistuminen johtuu tai kontrolloituu. Yrittäjyysinnostuksen individualistisessa retoriikassa ihanteena esitetään idea ”oman onnensa sepästä”, jossa yrittäjän menestys attribuoidaan yrittäjään itseensä;

menestys tulkitaan yrittäjästä itsestään riippuvaksi. Psykologisessa yrittäjyystutkimuksessa tämä tarkastelu kytkeytyy teoriaan yrittäjän sisäisestä kontrolliodotuksesta. Sen on oletettu selittävän yrittäjänä menestymistä ja erottelevan yrittäjät muista väestöryhmistä. Yrittäjän tavoittelun individualistisen kehystämisen kannalta sisäinen kontrolliodotus johtaa tulkintaa, jossa yrittäjä yksilönä säätelee ja hallitsee taloudellisia prosesseja ja tapahtumia ympäristössään. Tässä tulkinnassa esim. yhteistyö viittaa asetelmaan, jossa tunnustetaan menestyksen riippuvan useista ihmisistä ja heidän välisistä suhteistaan, se ei näinollen vastaa individualistista ”oman onnensa seppä”-ideaa. Tältä kannalta yhteistyöhön liittyvä sitoutuminen toisten osapuolten kontrolliin voidaan tulkita kielteisesti. (Vesala 1996, 5–6, 36–37.)

Kontrolliodotuksen käsite on peräisin Rotterin (1966) sosiaalisen oppimisen teoriasta. Kontrolliodotus tarkoittaa ihmisen oppimaa uskoa tai odotusta siitä, missä hänelle tärkeiden tapahtumien kontrolli sijaitsee. Ihmisen oppimat käsitykset tapahtumien kontrollista jäsentyvät sisäinen-ulkoinen -ulottuvuudella. Sisäisen kontrolliodotuksen mukaan uskotaan, että tapahtumat kontrolloituvat itsestä; yksilö voi toimillaan ja kyvyillään vaikuttaa asioihin. Ulkoisen kontrolliodotuksen mukaan tapahtumien väitetään ohjautuvan sattumasta, ulkoisista olosuhteista tai muista ihmisistä. Keskeinen hypoteesi on, että sisäinen kontrolliodotus edesauttaa aktiivista ja sinnikästä tavoittelua, ulkoinen kontrolliodotus liittyy passiivisuuteen ja luovuttamiseen.

Vaikutusmahdollisuuksien kontrolloitavuutta ovat Rotterin ohella käsitelleet useat tutkijat, mm. Bandura (1982), jonka teoretisointi on innoittanut tämän tutkimuksen toisen tulkintateorian Ajzenin (1985) Suunnitellun toiminnan teorian havaittuja vaikutusmahdollisuuksia käsittelevää ulottuvuutta (kts. luku 4). Rotterista poiketen Bandura ei tulkitse vaikutusmahdollisuuksia dispositionaalisiksi, tilanteesta riippumattomiksi yleistyneiksi arvioiksi vaan tilannekohtaisiksi spesifeiksi arvioiksi. (Banduran pystyvyys-käsitettä tarkastellaan luvussa 4.)

Yrittäjien on väitetty omaavan muita ihmisiä voimakkaamman uskon omaan sisäiseen kontrolliinsa. Useat tutkimustulokset ovat yhdistäneet voimakkaan sisäisen kontrolliodotuksen ja yrittäjyyden. (Esim. Brockhaus 1982; Juhala 1998.) Yrittäjyystutkimuksissa sisäinen kontrolliodotus on siis nähty yrittäjiä ja heidän toimintaansa luonnehtivana piirteenä. Ensinnäkin kontrolliodotusten on väitetty olevan yhteydessä korkeaan suoriutumismotivaatioon, jota pidetään eräänä yrittäjyyden edellytyksenä; voimakkaan sisäisen kontrollin omaavilla ihmisillä on väitetty olevan voimakas tarve suoriutua. (Rotter 1966.) Uskon itsen kontrolliin on siis arvioitu nostavan ja ylläpitävän motivaatiota tavoitella jotakin aktiivisesti. Suoriutumisen tarpeen on väitetty ajavan ihmisiä yrittäjiksi sekä edesauttavan heidän menestymistään. (Aldrich & Zimmer 1986; McClelland 1961.) Suoriutumistarpeesta ja kontrolliodotuksesta saadut empiiriset tulokset eivät kuitenkaan ole olleet täysin yksiselitteisiä. (Carsrud & Johnson 1989; Vesala 1992.) Brockhausin ja Horwitzin (1986) mukaan suoriutumistarpeen ja sisäisen kontrolliodotuksen voimakkuuden yhteys vaihtelee yrittäjyyden elinkaaren eri

vaiheissa; yrittäjät ovat suoriutumisorientoituneita ja sisäisen kontrolliodotuksen omaavia erityisesti yrittäjyyden alkuvaiheessa.

Toiseksi yrittäjien vahvan sisäisen kontrolliodotuksen on perusteltu liittyvän onnistumisen odotukseen ja sitä kautta välineelliseen oppimiseen ja käyttäytymisen adaptiivisuuteen. Yrittäjyys vaatii aktiivista ja sinnikästä välineellistä tavoittelua ja uskoa menestymiseen. Kolmanneksi yrittäjien vahvaa sisäistä kontrolliodotusta on perusteltu yrittäjyyden individualistisen tulkinnan mukaisella väitteellä. Kulttuurisena yleistietoutena voidaan pitää mielikuvaa yrittäjän rooliin sisältyvästä odotuksesta, jossa yrittäjä aktiivisesti vaikuttaa pärjäämiseensä ja uskoo vaikutusmahdollisuuksiinsa. (Vesala 2005.) Yrittäjyyden keskeiseksi motiiviksi on arvioitu halu toimia ”oman itsensä herrana”. (Marjosola 1979; Peltonen 1986.) Yrittäjä nähdään tyhjästä aloittaneena, omin avuin ja omalla työpanoksellaan menestyksensä luoneena ”oman onnensa seppänä”. (Marjosola 1979; Hietala 1987.)

Tutkimustulokset eivät yksiselitteisesti tue sisäisen kontrolliodotuksen ja yrittäjyyden yhteyttä. Pitkäsen ja Vesalan (1988) tutkimuksessa yrittäjien osoitetaan olevan vahvoja uskossaan sekä sisäiseen kontrolliin että myös ulkoiseen toisten ihmisten taholta tulevaan kontrolliin. Yrittäjien uskon toisiin ihmisiin arvioidaan selittyvän Suomessa vallalla olevalla käytännöllä, jossa yrittäjän toimintaa säädellään yhteiskunnallisin toimin. Juhalan (1998) mukaan lähinnä valtiovallan ja rahoittajien yrittäjiin kohdistaman ohjauksen ja säätelyn myötä yrittäjät ”oppivat” siirtämään kontrolliodotustaan sisäisestä kohti ulkoista.

Individualismin piirreteoreettiset lähtökohdat. Individualismiin kytkeytyvä piirreteoria korostaa yksilön persoonallisia ominaisuuksia yrityksen perustamisessa ja yritystoiminnan ylläpitämisessä. Individualistisessa yrittäjyystulkinnassa yrittäjyys ymmärretään elämänasenteeksi, joka on sidoksissa persoonallisiin tekijöihin. Erityisesti psykologiset selitysmallit suosivat piirreteoreettista yrittäjyyden tulkintaa. (Carsrud & Johnson 1989.) Piirreteoreettisissa malleissa pyritään selvittämään yrittäjäpersoonallisuutta määrittäviä tekijöitä. Yrittäjäpersoonallisuuteen on kohdistettu monia vaatimuksia. Peltosen (1986) mukaan yrittäjäpersoonallisuudessa kiteytyvät perinteiset arvot, kiinnostus rahan hankkimiseen sekä kilpailuhalu. Persoonallisuuteen sidotut määritelmät usein korostavat, että yrittäjä on henkilö, johon personoituu mm. luovuus, korkea suoriutumismotivaatio, uskallus, näkemyksellisyys, kilpahenkisyys ja halu hyväksyä riskejä. Erityisesti riskinotto, kasvuorientaatio, luovuus, uutteruus ja autonomiapyrkimykset nousevat tutkimuksissa keskeisiksi yrittäjyyttä kuvaaviksi peruspilareiksi. (Greenfield et al. 1979; Suokas 1990; Huuskonen 1992.) Itsenäisyyden ja riippumattomuuden on arvioitu olevan yrittäjille keskeisiä arvoja ja motiiveja. (Peltonen 1986; Stevenson & Jarillo 1991.) Osa Vesalan (1996) tutkimukseen osallistuneista yrittäjistä nosti elannon ja itsenäisyyden rinnalle tyypillisiksi yrittäjäpersoonan piirteiksi haasteellisuuden, riskien pelkäämättömyyden ja kovan työinnon. Autonomian korostaminen myös yrittäjyyden kontekstissa ilmentää, paitsi itsemääräämistä ja kontrollia, myös riippumattomuutta ympäristön kontrollista. Tämänkaltaisessa lähestymisessä yrittäjyyttä tulkitaan individualistisesti yrittäjille tyypillisten ominaisuuksien kautta.

Lukesin (1973) mukaan yksi individualismin piirre on yksilön autonomian korostaminen.

McClelland (1961) on tunnetuin piirreteoreettisen koulukunnan edustaja. Hänen tutkimuksiaan voidaan pitää perustana suuntauksille, joissa pyritään selvittämään, liittyykö yrittäjiin muista poikkeavia persoonallisuuspiirteitä. McClellandin mukaan yrittäjille on tunnusomaista muita korkeampi suoriutumistarve eli tarve menestyä tai tulla paremmaksi: he haluavat itse ratkaista ongelmia, asettaa tavoitteita ja pyrkiä niihin omin ponnistuksin. McClellandin suoriutumistarveteorian mukaan yrittäjäksi valikoituu yksilö, joka innostuu haasteellisista tehtävistä, suosii kohtuullista riskinottoa ja omakohtaista vastuuta sekä haluaa välitöntä palautetta. Hän haluaa johtaa, kilpailla muiden kanssa, saavuttaa tietyn aseman sekä saada materiaalisia palkkioita. Suoriutumisen tarpeen korostamisessa kiteytyy oletus yrittäjästä aktiivisena, tavoitetason ja onnistumisen maksimointiin pyrkivänä toimijana. (McClelland 1961; Niittykangas 1992; Vesala 1996; Vesala & Peura 2002.) McClelland ei edellyttää, että yrittäjä on yrityksen omistaja - yrittäjiä ovat kaikki, joilla on päätöksentekovastuu. Tähän määritelmään sopivat yrittäjiksi siis myös palkkajohtajat. (Huuskonen 1992.)

McClellandin (1961) painottama henkilökohtainen vastuu on liitettävissä itsenäisyyden ja autonomian idean korostamisen myötä individualistiseen tulkintakontekstiin. Lisäksi yksilötason suoriutumisorientaation kautta taloudellisen individualismin kulttuuriset arvot välittyvät aktiiviseksi ja dynaamiseksi taloudelliseksi toiminnaksi. Mielenkiintoista on, että McClelland (mt.) liittää yrittäjille tyypillisen korkean saavuttamistarpeen weberiläisittäin yhteiskuntien ja kulttuurin kautta uskontoon. Näin perin psykologiselle piirreteoreettiselle lähestymistavalle saadaan itse asiassa sosiologiset juuret, kun korkea suoriutumistarve yhdistetään protestanttiseen etiikkaan. Yhtä kaikki, ajatus suoriutumisen tarpeesta on johdonmukainen tässä työssä esiteltyjen yritystoiminnan strategisten perusorientaatioiden - kasvupyrkimyksen, riskinoton ja innovatiivisuuden - kanssa.

Piirreteoreettisissa tarkasteluissa yrittäjiä kuvataan usein myönteisessä sävyssä. Poikkeuksen tekee Kets de Vries (1977; 1991). Hänen mukaansa yrittäjän perhetaustaa leimaavat erilaiset koettelemukset, joilla voi olla vaikutuksia aikuisen yrittäjän minäkuvaan. Ongelmia saattaa syntyä erityisesti itsearvostuksen ja epävarmuuden, luottamuksen puutteen ja piiloaggressiivisuuden suhteen. Tuloksena voi olla läpi elämän kestävä työongelma, koska henkilö on vaikeasti sopeutuva, epäsovinnainen ja kapinoiva. Hänen ajavana voimanaan on alemmuuden- ja avuttomuudentunteiden kompensointi. Joillekin yrittäjille tyypillisen yliaktiivisuuden on väitetty olevan reaktio näihin tunteisiin. (Huuskonen 1992.) Yrittäjän saattaa olla vaikeata luottaa ja turvautua toisiin, hän kokee ympäröivän maailman uhkana. Tyypillinen Kets de Vriesin kuvaama yrittäjä omaa siis persoonallisuuspiirteitä, jotka saattavat ainakin pitkällä aikavälillä vaarantaa yrityksen menestymisen.

Piirreteoreettisen tutkimuksen lähtökohtana on ollut yksilön käyttäytyminen yrittäjyyden selittäjänä. Pyrkimys kuvata yrittäjyyttä ja yrittäjiä muista erottelevien piirteiden kautta on luonteva osa yrittäjyyden individualistista tulkintaa; yrittäjän

roolia ei haluta katsoa yrittäjän ja hänen ympäristönsä välisen suhteen, vaan yrittäjänä toimivan yksilön kautta. Piirreteoreettinen tutkimus ei kuitenkaan ole kyennyt todistamaan yhtä piirrettä tai piirteiden tihentymää, joka selittäisi yrittäjyyttä; empiiriset tutkimukset eivät ole tuottaneet selkeitä tuloksia, jotka osoittaisivat ns. yrittäjäpersoonallisuuden olemassaolon. (Kts. (Chell 1985; Aldrich & Zimmer 1986.) Mäki ja Vafidis (2000) toteavat, että yrittäjyysmotivaation kannalta oleellisinta olisi keskittyä käsityksiin yrittäjyydestä ja sen houkuttelevuudesta sen sijaan, että tarkasteltaisiin demografisia ja persoonallisuustekijöitä. Piirreteorioiden käyttökelpoisuutta huonontaa erityisesti niiden staattisuus; ne eivät pysty erottelemaan yrittäjiä muista ihmisistä. Staattinen lähestymistapa ei ota huomioon potentiaalisten yrittäjien kehityskykyä eikä erilaisia elämäntilanteita ja -vaiheita. Piirreteoreettisia selityksiä onkin kritisoitu kontekstuaalisuuden puutteesta. Gartnerin (1985) mukaan yrittäjien keskuudessa on vaihtelua aivan yhtä paljon kuin yrittäjien ja ei-yrittäjien välillä. Yrittäjät ovat heterogeeninen joukko. Piirreteoriat eivät myöskään erottele menestyviä yrittäjiä epäonnistujista. (Keskinen & Virtanen 2001.) Päällimmäiseksi näyttää jäävän havainto: menestyvillä yrittäjillä on yksi yhteinen piirre, he ovat kaikki erilaisia. Vesala (1996, 39) toteaa: ”se mikä yrittäjät selvimmin erottaa muista ihmisistä on yrittäjyys: he toimivat yrityksen omistajina ja johtajina toisin kuin ne, jotka eivät toimi. Tätä kautta heihin tietysti kohdistuu myös erilaisia rooliodotuksia kuin muihin työtä tekeviin”.

Kaikesta huolimatta tunnetaan psykologisia piirteitä, jotka esiintyvät erityisen usein yrittäjillä, kuten esimerkiksi vahva tunne oman elämän hallinnasta ja korkea suoriutumisen tarve. (Aho et al. 1995.) Huomionarvoista kuitenkin on, että nämäkään henkilötekijät eivät sellaisinaan pysty selittämään yrittäjäksi ryhtymistä, niillä on merkitystä vain yhdessä muiden tekijöiden kanssa. Kautta yrittäjyystutkimuksen historian on pyritty löytämään vastauksia kysymyksiin, kuka ryhtyy yrittäjäksi ja miksi, kuitenkaan siinä onnistumatta. Siitä huolimatta ajatus yrittäjyydestä yksilön ominaisuutena on varsin elinvoimainen ja yksi selkeä muoto siitä on sisäisen yrittäjyyden käsite.

Sisäinen yrittäjyys. Kuten edellä osoitettiin yrittäjyyden taustalla ja sitä selittämässä on arvioitu olevan ominaisuuksien sikermä. Yrittäjyyden on väitetty olevan kimppu ominaisuuksia, jonka ei nykykäsityksen mukaan välttämättä tarvitse kanavoitua yksinomaan yrityksen perustamiseen, omistamiseen tai yrittäjän ammatissa toimimiseen eli ulkoiseen yrittäjyyteen. Yrittäjyyttä voi ilmetä myös toisen palveluksessa tai jonkin yhteisön jäsenenä. Tästä käytetään termiä *sisäinen yrittäjyys*. Termillä viitataan yrittäjäominaisuuksien toivottuun esiintymiseen suurempien yrityskokonaisuuksien sisällä. Sillä tarkoitetaan ”yrittäjämäistä” työntekoa ja työasennetta toisen palveluksessa. Huomionarvoista on, että sisäisestä yrittäjyydestä keskusteltaessa korostetaan vastaavia rooliodotuksia kuin ulkoisenkin yrittäjyyden kohdalla, esim. innovatiivisuutta, aloitteellisuutta, ahkeruutta, riskinottoa, tuloshakuisuutta. (Koiranen & Pohjansaari 1994; Yrittäjyys ja alkavien yritysten liikeideoiden taso Suomessa 1995.) Peltonen (1986) on käyttänyt sisäisen yrittäjyyden synonyymina yrittävyyttä. Hietala (1987) on ehdottanut englannin kielen sisäistä yrittäjyyttä tarkoittavan termin

”intrapreneuring” suomenkieliseksi vastineeksi ”sisuttaja”. Siinä yhdistyisivät sisäisen yrittäjyyden käsite ja suomalainen sisu, joka Hietasen mukaan on organisaation sisäiselle kehitykselle tavoiteltava ominaisuus.

Sisäistä yrittäjyyttä ilmentävällä ”yrittäjähenki”- käsitteellä viitataan perusvireeseen, jossa on lupa kokeilla uutta. ”Innovatiivinen minä” merkitsee joustavuutta, aloitekykyä, luovuutta, omatoimisuutta ja riskinottokykyä. (Kovalainen et al. 1996.) Myös Koiranen ja Pohjansaari (1994) nostavat innovatiivisuuden erääksi sisäisen yrittäjyyden keskeiseksi elementiksi. Heidän mukaansa sisäinen yrittäjä täyttää keksijöiden ja ammattijohtajien välisen innovaatiokuilun. Sisäinen yrittäjä on siis eräänlainen organisaation osasten kokoonpanija, joka toiminnallaan saa erilliset osat toimimaan yhteisen tavoitteen eteen. Heikkisen (2001, 91) mukaan sisäinen yrittäjyys on ”nykyaikaisen työntekijän oikea asenne työhönsä, sitoutumista innovaatioiden ja tiedon jatkuvaan tuotantoon”. Laukkasen (2000) mukaan sisäisen yrittäjyyden tavoitteena on pyrkiä kehittämään koko yrityksen hyvinvointia parantamalla sen työntekijöiden luovuutta, vapautta ja motivaatiota.

Ristimäen (1998, 19) mukaan sisäinen yrittäjä on turhautunut byrokraattisiin systeemeihin, lisäksi hän on kunnianhimoinen ja kilpailukykyinen. Peltonen korostaa, että yrittäjyys on ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapa, joka saa yrityksen henkisine ja aineellisine voimavaroineen järjestäytymään ja toimimaan sekä sen yksilöt ja työyhteisöt käyttäytymään tehokkaasti asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Uudenlainen yrityskulttuuri korostaa sisäistä yrittäjämäistä toimintaa, jossa yksilöt sitoutuvat yrityksen tavoitteisiin. Yrittäjällä tai yrityksen työntekijällä on halu ja kyky tehdä päätöksiä myös vaikeissa tilanteissa. Menestyksen perustana on tuloshakuisuus ja halu tehdä luottamuksellista yhteistyötä. Menestystekijöitä ovat vastuunottaminen omasta työstä ja kokonaisuuden toimivuudesta. Kehittämisen halu ja eteenpäinmeno ovat tärkeitä toimintatapoja. Yrittäjä saatetaan kuvata myös henkilöksi, jolle on tärkeää oman taloudellisen edun tavoittelu. Yrittäjyys on yksilön halu saada aikaan tuloksia ja menestyä alallaan. Yrityksen menestymisessä ”sisäinen yrittäjyys” näkyy työntekijöiden haluna menestyä ja puhaltaa yhteen hiileen. (Kts. Kovalainen et al. 1996, 92.)

Sisäisen yrittäjyyden luonnehdinnassa individualistisen yrittäjäkäsitteen retoriikka elää ilmeisen voimallisesti. Tässä tutkimuksessa keskitytään yksinomaan ulkoiseen yrittäjyyteen, tarkemmin akateemisten nuorten asenteisiin ulkoista yrittäjyyttä kohtaan. Individualismia tarkastellaan yrittäjyyden kuvaamisessa käytettynä tulkintakehyksenä ja retorisena resurssina, eikä sen eri aatehistoriallisia muotoja ole tarkoitus tämän laajemmin kartoittaa. Huomio kohdentuu siihen, miten haastateltavat kuvaavat yrittäjyyttä yksilöä korostavien ilmausten kautta.

3.3.2 Relationistinen yrittäjyyskuva – individualismin kritiikkiä

Yrittäjää on tarkasteltu monesta eri näkökulmasta: pääomanomistajana, riskinottajana, päätöksentekijänä, liikkeenjohtajana, uusien tuotantomallien ja

teknologioiden innovaattorina. Yrittäjyyden luonnehdinnan yleisissä mielikuvissa toistuvat usein tietyt elementit. Yrittäjyyden arvioidaan ilmentävän uusien mahdollisuuksien löytämistä, yrittäjänä toimivalla ihmisellä arvioidaan olevan poikkeuksellisia visioita ja unelmia. Yrittäjän väitetään löytävän mahdollisuuksia, joita toiset eivät huomaa, hänen arvioidaan päämäärätietoisesti tavoittelevan hyötyä havaitsemistaan mahdollisuuksista. Uuden löytämisen ja mahdollisuuksien hyödyntämisen väitetään edellyttävän valmiutta riskinottoon, päätöksentekoon, voimavarojen ja mahdollisuuksien yhdistämiseen sekä halua tekniseen kehittymiseen. Periaatteessa tämänkaltainen toiminta on yrityksen koko elinkaaren kattava prosessi; jatkuvasti muuttuvilla kilpailluilla bisnesareenoilla yhtämittaisen muutoksen prosessi on elinehto. Keskeistä on se, että menestyäkseen yrityksen on herkeämättä oltava valmis vastaamaan ympäristön asettamiin tarpeisiin ja paineisiin. (Lindh de Montoya 2000, 342.)

Viimevuosien tutkimukset ovat voimakkaasti painottaneet toimintalähtöisen epävarmuuden näkökulmaa. Sen juuret ovat yrittäjyyden varhaisessa metodologisessa keskustelussa ja intentionaalisen toiminnan uranuurtajan Ludwig von Misesin (1966) epistemologisissa kirjoituksissa. Misesin mukaan yrittäjyyden lähtökohta on inhimillisessä toiminnassa ja vuorovaikutuksessa eli siinä, miten toimijat ennakoivat, reagoivat ja sovittautuvat toinen toistensa tarpeisiin, kykyihin, tietoon ja suunnitelmiin. Hänelle epätietoisuus talousteoriassa tarkoitti yksilöiden välisiin suhteisiin liittyvää epätietoisuutta. Janney ja Dess (2006) painottavat riskikäsitteen suhteellisuutta. Kyse on yrittäjän havaitsemasta riskistä, joka vaihtelee yksilöittäin suhteessa hänen hallussaan olevaan ja/tai hankkimaan tietoon. Tieto taas liittyy tiedonjakamisen yhteisöihin. He erittelevät kaksi tapaa, jolla yrittäjä hankkii ainutlaatuista tietoa. Toinen näistä liittyy todellisten mahdollisuuksien päättelyyn ja toinen sosiaaliseen pääomaan. Ensin mainitussa yrittäjä tekee vaiheittaisia päätöksiä seurausten pohjalta - hankkimalla uutta tietoa aiemmin tuntemattomasta asiasta hän pienentää riskiä. Tämä tiedonhankintaprosessi on arvokas oppimisprosessi. Toinen tiedonhankintatapa liittyy sosiaaliseen pääomaan. Mikäli yrittäjä esim. kuuluu vahvasidoksisiin verkostoihin, joissa hän voi jakaa onnistumisten ja epäonnistumisen kokemuksia, on todennäköisempää, että hän ryhtyy uuteen liiketoimintaan. Olennaista on, että yrittäjällä on tietoa, josta muut eivät ole selvillä – tästä syystä muut arvioivat riskin suuremmaksi kuin yrittäjä. (Kts. Kyrö 2008a, 172-176.)

Yrittäjän ja toimintaympäristön suhteen voidaan väittää siis olevan selkeästi vuorovaikutteinen. Tämänkaltainen tulkinta kyseenalaistaa individualistisen yrittäjyyskuvan; menestyvän yrittäjän ei väitetä toimivan ympäristöstään irrallisena saarekkeena vaan hänen arvioidaan tuntevan toimintaympäristönsä hyvin, jotta hän kykenee reagoimaan sen tarjoamiin mahdollisuuksiin ja vastaamaan sen edellyttämiin tarpeisiin. Parkkisen (1999) mukaan yrittäjän on tunnettava oman yrityksensä ja siihen liittyvien lainalaisuuksien, kilpailijoiden ja koko yrityssektorin lisäksi se yhteiskunnallinen ympäristö, jossa yritys toimii.

Liiketoimintamahdollisuuden luominen ja toteuttaminen eivät siis ole ympäristöstä irrallisia yksilöön sulkeutuvia sisäisiä prosesseja. Kyse on prosesseista, joissa yrittäjän mentaalinen luominen ja ympäristö ovat voimakkaassa

ja jatkuvassa vuorovaikutuksessa. (Puhakka & Mainela 2007, 390.) Useimmat tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että luovuus vaatii sosiaalista sopeutumista uusiin tilanteisiin eli se on kykyä kehittää jotain uutta usein tiedostamattoman prosessin tuloksena. Luovuus on perimmiltään oivalluskykyä. (Hägg 2007, 364.) Lavoienin mukaan kulttuuri kehystää yrittäjyyden prosessia; se vaikuttaa olemassa olevien mahdollisuuksien löytämiseen ja ymmärtämiseen, mikä sellaisenaan edellyttää todellista luovuutta ja taitoa kulttuuristen koodien tulkinnassa. Tavallisesti luovat prosessit tapahtuvat varsin huomaamattomasti; yrittäjämäisyys toteutuu esimerkiksi silloin, kun tartutaan olemassa oleviin mahdollisuuksiin, joita toiset eivät ole huomanneet. Lavoien vertaa yrittäjyyteen kuuluvaa ”voiton mahdollisuuksien” havaitsemista haasteellisten kirjoitusten ponnisteluja vaativaan tulkintaan, ei esimerkiksi liikennemerkkien kaltaisiin automaattisesti havaittaviin ja ymmärrettäviin signaaleihin. Kun yrittäjä havaitsee toisten sivuuttamia mahdollisuuksia, hän Lavoienin mukaan ”lukee monimutkaisen tilanteen sisältämiä valikoituja vihjeitä, joita toiset eivät ole lukeneet”. Hänen mukaansa juuri kulttuurissa vallitsevien koodien ymmärtäminen avaa tien visioiden syntymiselle ja toteutumiselle. Swidlerin esittämän kielikuvan mukaan kulttuuria voidaan tarkastella eräänlaisena työkalupakkina, josta on mahdollista valita sopivia tapoja, taitoja tai tyylejä kulloiseenkin tilanteeseen ja ongelmatilanteen ratkaisemiseen. Sen lisäksi, että yrittäjä yhdistelee voimavaroja ja mahdollisuuksia, hän valitsee ja soveltaa kulttuurissa vallitsevia käyttäytymismalleja, joilla hänen on mahdollista tavoitella asettamiaan päämääriä. Vaikka individualistisessa yrittäjyyskuvassa yrittäjä kuvataan riippumattomaksi oman tiensä kulkijaksi, on keskeistä siis huomioida, että hänen kykynsä havainnoida ympäristössä olemassa olevia mahdollisuuksia ei kumpua eristymisestä vaan vahvasta herkkyydestä havainnoida nimenomaan sitä, mitä toiset ihmiset tarvitsevat. (Kts. Lindh de Montoya 2000, 343-350.) Kanterin (2000, 179-182) mukaan uusien oivallusten kehittelyssä keskeistä on toisilta saatava palaute. Ympäristön innovaatioprosessiin kohdistamien positiivisten asenteiden voidaan olettaa edesauttavan uusien ideoiden kehittämistä.

Yhtälailla kuin yrittäjän itsensä on välttämätöntä tuntea toimintaympäristönsä kulttuuri ja käytännöt myös ulkopuolisen tarkkailijan on mahdollista hakea ymmärrystä yrittäjän toimintaan perehtymällä tämän toimintaympäristöön. Lavoien on kritisoinut yrittäjyystutkimusta siitä, että se usein sivuuttaa kulttuurin ja yrittäjyyden yhteyden. Hänen mukaansa juuri kulttuurin merkitysten moninaisuuksiin perehtyminen mahdollistaa toiminnan ymmärrettävyyden. Lavoien mukaan esim. kieli on tärkeä tarkastelun kohde; yhteisö koostuu yksilöistä, yksilöiden käyttämä kieli muokkaa yhteisöä. Loppumaton kommunikaatio muovaa talouden, politiikan ja sosiaalisten instituutioiden kehittymistä, ne puolestaan omalta osaltaan muovaavat kulttuuria. (Lindh de Montoya 2000, 343.)

Myös Vesala (1996; 2005) kyseenalaistaa individualistisen yrittäjyystulkinnan korostamalla yrittäjyyden kontekstisidonnaisuutta. Hänen mukaansa yrittäjyyden kuvauksissa usein käytetyt määreet kuten menestys, innovatiivisuus ja kasvuhakuisuus voidaan tulkita sosiaalisiksi, ihmisten välisiin vertailuihin perustuviksi ilmiöiksi. Tämänkaltaiset määrittelyt eivät tapahdu tyhjiössä, yksittäisen yrittäjän kohdalla ne perustuvat ajatteluun, kokemiseen ja reflektointiin,

jossa ihminen havainnoi itseään ja suhdettaan ympäristöönsä, omaan toimintaansa ja tilanteeseensa.

Suomessa yrittäjistä 60 % oli yksinyrittäjiä vuonna 2007. (Yrittäjyyskatsaus 2008, 4.) Yrittäjyyttä pidetään usein edelleen yksilölajina; termi *yksityisyrittäjyys* ymmärretään kirjaimellisesti. Koska mielikuvissa yrittäjyys on perinteisesti kytketty yrittäjään, henkilöön, saattaa sillä ymmärryksessämme usein edelleenkin siis olla varsin individualistinen luonne. Yrittäjyyteen on kuitenkin aina sisältynyt yhteistyötä. Perimmältään yrittäjän ei oleteta siis toimivan sosiaalisessa tyhjiössä; yrittäjä, yritys ja ympäristö ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään. Kyrö (1999, 9) korostaa yrittäjyyden ja yhteiskunnan vuoropuhelun tärkeyttä. Ansoffin (1979) mukaan yrittäjämäisen käytöksen merkitys konkretisoituu nimenomaan sopeutumisessa lisääntyvään ympäristön monimutkaisuuteen ja epäjatkuvuuteen. Keskeistä on huomata, että yrittäjyys ilmiönä on kehittynyt ja jatkossakin kehittyy kiinteässä vuorovaikutuksessa ympäristön tapahtumien kanssa. Santalan (2000, 57) mukaan yritys on mahdollista tulkita yhteisön jäseneksi siinä kuin ihmisetkin. Jokainen jäsen vaikuttaa yhteisön toimintaan, yrityskin. Yrittäjyyden ympäristöönsä kohdistamat vaikutukset saattavat ilmetä työllisyyden kautta, yhteisön taloudellista aktiviteettia tai muuta elinvoimaisuutta lisäämällä tai muilla elämän laatuun vaikuttavilla tavoilla.

Perinteinen näkemys yrittäjyyden individualistisuudesta korostaa kilpailua yhteistyön sijasta. Taloudellisen liberalismin mukaan ajatellaan, että yrittäjien tavoitellessa kukin omaa etuaan vapaassa kilpailutilanteessa myös yleinen taloudellinen kehitys ja sitä kautta yhteinen hyvä tulee parhaiten toteutetuksi. Kilpailun oletetaan aktivoivan ja motivoivan kaikkia osapuolia tehokkaaseen työpanokseen. Individualistinen yrittäjyyspuhe, jossa korostetaan yksilön vapautta ja itsenäisen työnteon asemaa, tekee sosiaalista sitoutumista vaativan yhteistyön vähemmän houkuttelevaksi. Enemmän kuin taloudellista etua sinänsä tavoitellaankin tietynlaista, vapaaksi ja itsenäiseksi tulkittua tilannetta tai asemaa. Paradoksaalista kyllä, itsenäisyyden korostamisen on osoitettu verkostoitumisen lisäksi ehkäisevän myös yritystoiminnan kasvattamista ja laajentamista, mitkä kuitenkin on usein nostettu eräiksi yrittäjyyteen kohdistetuiksi kansantaloudellisiksi odotuksiksi. Individualistinen ajattelu ei välttämättä siis ohjaa sellaisiin toimintastrategioihin, mitä yrittäjyydeltä odotetaan. Yrittäjien voimakkaan individualistinen, itsenäisyyttä ja riippumattomuutta korostava ajattelu ehkäisee tehokkaiden ja joustavien tuotantomallien edellyttämää verkostoitumista ja yhteistyötä. Laajempaan taloudelliseen tehokkuuteen pyrkivä toimintamalli on siis alisteinen individualistiselle retoriikalle, jossa korostetaan yksilön vastuuta toimeentulostaan. Yrittäjyyden ja individualismin kytkentä ei siten ole ongelmatonta. (Vesala 1992, 71; 1996, 3-4.)

On syytä kuitenkin huomioida, että myös individualistisessa tulkinnassa saatetaan tarkastella niitä yrityksen sidosryhmiä, joihin yrittäjän tavoittelu on suhteessa. Nämä usein näyttäytyvät kuitenkin lähinnä yrittäjän roolin kuvaamisen kannalta välttämättöminä taustoina. Sen sijaan yrittäjyyden ja toimintakontekstin vuorovaikutusta esiintuova tulkinta mahdollistaa yrittäjän sosiaalisten suhteiden tarkastelussa ainakin kahdenlaisia painotuksia. Ensimmäinen on se, että sosiaalisten

suhteiden ja kontaktien keskeisyys tarkoittaa myös sosiaalisen vaikutuksen ja vuorovaikutuksen, erityisesti kommunikoinnin strategioiden ja tapojen keskeisyyttä yrittäjän tavoittelussa. Verrattuna vaikkapa riskinoton, kasvupyrkimyksen ja innovatiivisuuden individualistisiin tulkintoihin sosiaalisen vaikuttamisen ja kommunikoinnin esiinnostaminen täsmentää yrittäjän tavoittelun tapaa varsin eri tavalla ja tasolla. Toiseksi sosiaalisten suhteiden korostaminen herättää yleisemmän kysymyksen näiden suhteiden laadusta. Perinteisesti sosiaalisten suhteiden tarkastelu on keskittynyt lähinnä tarkastelemaan niitä rakentavasta näkökulmasta. Kuitenkin niissä saattaa olla mukana myös vähemmän rakentavia, ristiriitoja ja skismoja aiheuttavia tekijöitä. Esimerkiksi tasapuolisen vaihdon idea liittyy osaltaan tähän. Yksi tapa luoda myönteistä kuvaa on pyrkiä toimimaan tasapuolisesti siten, että toiselle osapuolelle muodostuu kuva molempia hyödyttävästä suhteesta. Hyväksikäytön vaikutelma on aina riski sosiaaliselle suhteelle. Saadakseen ympäristön resurssit haluamaansa käyttöön yrittäjän on osattava taivutella, suostutella ja oltava innokas. Onnistuakseen tässä hänen on kyettävä arvioimaan asioita myös toisen osapuolen näkökulmasta. Tämä jo itsessään tarkoittaa sen tunnistamista, että toisetkin vaikuttavat omaan pärjäämiseen. (Vesala 1996, 49.) Carsrudin & Johnsonin (1989, 26) mukaan yrittäjän suhteissa onkin kysymys ”kaksisuuntaisesta kadusta”.

On väitetty, että individualistinen kieli ei ole erityisen käyttökelpoinen kommunikoinnissa, jossa yrittäjä pyrkii luomaan ja ylläpitämään tavoittelunsa kannalta tärkeitä sosiaalisia suhteita. Oman itsenäisyyden ja asioiden yksipuolisen hallinnan korostamisen ei arvioida edustavan viisasta kommunikatiivista strategiaa, kun kysymyksessä ovat molemmin suuntaisen vaikuttamisen ja sidonnaisuuden suhteet, ”kaksisuuntaiset kadut”. Esim. utilitaristinen oman edun tavoitteen korostaminen ei ole viisasta, mieluummin tulisi tuoda esiin molempia hyödyttävää suhdetta. (Vesala 1996, 151.)

Ruuskanen (1995) nostaa yrittäjän itsenäisyyttä ja sitoutumattomuutta korostavan näkökannan rinnalle yhteistyön positiiviseksi arvottavaa asennetta, jossa painottuu kumppanuus. Hän puhuu maaseudun verkostoyrittäjyyttä käsittelevässä tutkimuksessaan sosiaalisesta individualismista ja sen tarpeesta. Keskeistä sosiaalisessa individualismissa on se, että yrittäjän roolin suhteet ulkopuolisiin tahoihin tulkitaan myönteisiksi. Ruuskasen mukaan yrittäjän voidaan arvioida tavoittelevan omaa taloudellista etua joko yksin tai yhteistyössä toisten kanssa. Huomionarvoista kuitenkin on, että kummassakin vaihtoehdossa lähtökohtana on nimenomaan yrittäjyyden individualistinen tulkinta: yrittäjän arvioidaan tavoittelevan omaa taloudellista etuaan omien lähtökohtiensa määrittämänä. Yksintoimimista ja itsenäisyyttä korostava tulkinta on kuitenkin varsin ongelmallinen, koska siinä helposti sivuutetaan esimerkiksi asiakkaan rooli päähuomion kohdistuessa yrittäjän itsenäisen roolin tarkasteluun suhteessa mahdolliseen henkilökuntaan ja yritysverkostoitumiseen. Yrittäjän voidaan kuitenkin arvioida oman toimintansa jatkumisen varmistamiseksi tavoittelevan varsin sitoutunutta suhdetta ainakin juuri asiakkaisiinsa – kyseessä on korostuneesti vaihtosuhde, mikä yrittäjyyden individualistista ihannetta korostavan tulkinnan mukaan on mahdollista arvioida eräänlaiseksi riippuvuudeksi. Samalla on kuitenkin

ilmeistä, että kyseenalaistuu itsenäisyyttä korostava individualistisen tulkinnan mukainen näkemys menestymisen kytkemisestä yksinomaan itsestä määrittyväksi tekijäksi. (Kts. Vesala 1996.)

Vesalan (1996, 5-9) mukaan yksintoimimisen voidaan arvioida ilmentävän sosiaalisen sidonnaisuuden tunnistamista. Tulkinta, jonka mukaan yrittäjä voi toimia kahdella tavalla - joko itsenäisenä ja riippumattomana tai sitten yhteistyössä toisten kanssa - on periaatteellisesti kyseenalainen, tai ainakin rajallinen. Tämä huomataan siitä, että yhteistyön osapuoliksi mielletään tyypillisesti joko toiset yritykset (verkostoituminen) tai palkatut työntekijät (yritystoiminnan laajentaminen). Pelkästään yrittäjän, yrittäjäperheen tai muutaman palkatun työntekijän voimin toimiva yritys edustaisi tällöin riippumatonta ja itsenäistä yrittäjyyttä. Yrittäjyyden ytimessä olevan voiton tavoittelun tavaroita tai palveluja myymällä mahdollistaa viimekädessä kuitenkin asiakas; riippuvuus asiakassuhteesta on perustavaa yrittäjyydelle. Asiakassuhde - ja siihen liittyen myös kilpailijasuhde - on yrittäjälle keskeinen ja sitoo hänet riippuvuuteen sosiaalisista suhteista. (Kts. Vesala 1996).

Viimekädessä jokaisen yrittäjän menestyminen kytkeytyy siis sosiaaliseen ympäristöön - jos ei muuhun niin juuri asiakkaisiin. Asiakkaan mielipiteet ja mielikuvat yrittäjästä ja hänen palveluistaan ovat olennaisia asiakassuhteen jatkumiselle ja yrityksen olemassaololle. Vesala onkin ihmetellyt kuinka pitkälle yrittäjän riippuvuus asiakkaista on mahdollista sivuuttaa puhuttaessa itsenäisyydestä ja yhteistyöstä. Hänen näkemyksensä mukaan sitä ei ole mahdollista unohtaa silloinkaan, kun itsenäisyyttä yrittäjyyden yhteydessä arvioidaan yleisenä individualistisena ideana. Lisäksi hän on kyseenalaistanut sosiaalisen individualismin edellyttämän positiivisen suhtautumisen yhteistyöhön, tai ylipäätään sen, onko yhteistyön edellytyksenä aina sen positiivinen arvottaminen. Hänen mukaansa yhteistyö saattaa saada eri muotoja esimerkiksi sen mukaan millaiseksi toisen osapuolen kontrolli kulloinkin tulkitaan. Yhteistyöhön voidaan osallistua esimerkiksi taloudellisilla perusteilla, vaikka toisen osapuolen kontrolli tulkittaisiinkin oman itsenäisyyden kannalta kielteiseksi tai uhkaavaksi. Luottamuksen sijaan yrittäjän ajattelua voi tällöin leimata epäily ja konflikteihin varautuminen, vaikka yhteistyötä silti tapahtuu. (Vesala 1996.)

Yrittäjyysinnostuksen individualistista painotusta on siis kritisoitu siitä, ettei se tavoita yrittäjän tavoittelun edellyttämiä ajattelutapoja kuin varsin kapeasta ja yksipuolisesta näkökulmasta. (Aldrich & Zimmer 1986; Carsrud & Johnson 1989; Vesala 1992; 1996.) Vesala (1996) on nostanut yrittäjyystutkimukseen individualismin rinnalle Hollanilta lainaamansa termin relationismi, jolla hän tarkoittaa yrittäjän ja ympäristön - esimerkiksi sidosryhmien - keskinäistä riippuvuussuhdetta. Tässä individualistisen yrittäjyystutkimuksen kritiikistä nousseessa lähestymistavassa - sosiaalipsykologisesti orientoituneessa relationistisessa yrittäjyyskuvassa - huomionarvoista on se, että yrittäjyyttä hahmotellaan yksilöstä käsin kuitenkaan yrittäjyyden kontekstuaalista luonnetta unohtamatta. Relationistisessa näkemyksessä halutaan saada samaan yrittäjyyskuvaan sekä yrittäjä yksilönä että hänen ympäristönsä (esim. työntekijät, kilpailijat, yhteistyökumppanit, perhe, ystävät). Relationistista sosiaalipsykologiaa

voidaan pitää lähestymistapana, jossa yksilön psykologisia prosesseja ja rakenteita tutkitaan kuvauksina yksilön suhteesta ympäristöön ja tilanteeseen; relationismi täydentää individualistista yrittäjyystulkintaa varsin olennaisella tavalla. (Kts. Vesala 2001.)

Sisällöllisesti relationistinen yrittäjyyskuva on individualistista kuvaa laajempi. Erityisesti sosiaalipsykologian tasolla ero ”puhtaan” individualistiseen tulkintaan on varsin selkeä; relationismin tarkastelu individualismista erottuvana ajattelutapana on luontevaa. Merkillepantavaa on, että niin individualistisessa kuin relationistisessa tulkinnassa yrittäjyys nähdään taloudellisena tavoitteluna ja siten samana asiana; oman edun tavoitetta ei kyseenalaisteta. Individualistinen, yksilöä korostava kuva esittää yrittäjän autonomisena, taloudellisia prosesseja omalla aktiivisella ja luovalla tavoittelullaan hallitsevana itsensä toteuttajana. Relationistinen kuva sen sijaan esittää yrittäjän tavoittelijana, joka taloudellisten päämääriensä vuoksi on jo lähtökohdaltaan sidoksissa sosiaalisiin suhteisiinsa ja jonka tavoittelussa tämän sidonnaisuuden tunnistaminen johtaa erityisesti interaktiivisten ja kommunikatiivisten strategioiden keskeisyyteen. Näiden strategioiden perustana taas on sen tunnistaminen, että toinen osapuoli voi olla yhtä hyvin uhka tai tuki omalle tavoittelulle, niin kilpailu- kuin yhteistyösuhteissakin. (Vesala 1996, 8.)

Relationistisesta näkökulmasta sosiaaliset suhteet ovat yrittäjän tavoittelussa olennaisia, koska yrittäjän tavoittelussa on kysymys taloudellisen edun tavoittelusta järjestelmässä, joka perustuu työnjaolliseen erikoistumiseen ja sitä kautta taloudellisten prosessien sosiaaliseen sidonnaisuuteen. Kyse on siis varsin erilaisesta yksilön tavoittelua koskevasta tulkinnasta, kuin mitä individualismi edustaa. Vesala (1992) on jäsentänyt yrittäjyyden kontekstiksi, jossa voidaan erottaa kahdentasoisia prosesseja. Ensinnäkin ovat taloudelliset tulosprosessit: yritykselle tuloja ja menoja synnyttävät tapahtumaketjut. Toiseksi ovat sosiaaliset prosessit yrittäjän ja muiden tulosprosesseihin vaikuttavien tekijöiden välillä. Toisin sanoen, on taloudelliset, rahassa mitattavat tapahtumat, ja ihmisten väliset tapahtumat, joiden puitteisiin taloudelliset tapahtumat sijoittuvat. (Vesala 1996, 50–69.)

Yrittäjyyden relationistisessa linjauksessa ei ole kyse kollektivismista. Yrittäjää ei nähdä toisista riippuvaisena siten, että hän toimisi toisten avun varassa. Sitä vastoin relationistinen yrittäjyyskuva uudelleenkehystää utilitaristisen oman edun tavoittelun korostaen tavoittelun ympäristösidonnaisuutta. (Vesala 1996.) Yrittäjyyden tarkastelussa on toki mahdollista ottaa askel myös kollektiivisempaan suuntaan. Tällöin yritystoimintaa tulkitaan harjoitettavan siten, että individualististen motiivien rinnalla on altruistisempia, yhteisön etuja ajavia motiiveja. Yrittäjyys nähdään enemminkin elämäntapana kuin liiketoimintana tai tietoisena uravalintana. (Römer-Paakkanen 2007, 188.) Katila (2000) on osoittanut sukupolven vaihdoksen myötä maanviljelijäyrittäjäksi ryhtyneitä henkilöitä käsittelevässä tutkimuksessaan eräiksi yrittäjyyden keskeisiksi kulmakiviksi ja/tai toiminnan toteuttamisen edellytyksiksi edellisestä sukupolvesta huolehtimisen, tilan monisukupolvisen jatkuvuuden varmistamisen sekä poismuuttaneita perheenjäseniä kohtaan osoitetun ilmaisen työn vaatimuksen. Tässä tulkinnassa sekä talouden että

yksilön toiminnan arvioidaan olevan vahvasti uppoutunut sosiaalisiin maailmoihin; perhe nähdään taloudellista toimintaa harjoittavana hoiva- ja tunneyhteisönä. Tutkimus osoittaa, että yritystoiminnan universaali perusperiaate – voittoon pyrkiminen tuotteita ja/tai palveluita tuottamalla ja myymällä – on mahdollista kehystää muillakin kuin yksinomaan yksilöllisyyteen kytkeytyvillä tavoilla. (Mt.)

Yhteisöllisyys on yritystoiminnan uusi näkökulma, joka Suomessa 1990-luvulla herätti kiinnostusta esim. uusosuustoiminnan kasvun myötä. Liiketaloudellisten tavoitteiden rinnalla yhteisöyrityksen tehtävissä korostuvat yrityksen omistajien, jäsenten ja sidosryhmien tarpeet ja tavoitteet. (Köppä et al. 2000.) Yhteisöyrityksen tehtävissä painottuvat omistajien voiton tavoittelun sijasta muutkin tekijät. Ne voivat olla työllisyyden turvaamista tai elämisen laadun parantamista tai molempia, mutta ennen kaikkea niissä korostuvat omistajien ja jäsenten sekä yhteisöyrityksen ympäristön tarpeet ja tavoitteet. (Laukkanen 2000, 105.) Yhä enemmän on korostunut näkemys, jonka mukaan yrityksillä voi olla muitakin kuin taloudellisia tavoitteita ja että yritys voi olla vastuussa myös yhteisölle, jossa se toimii. (Santala 2000, 57.) Esim. teollisuusmaissa toimintaansa edullisen työvoiman maihin siirtäviltä yrityksiltä on alettu vaatia yhä selkeämpää yhteiskuntavastuuta. (Kts. Sorsa 2006.)

Tässä tutkimuksessa individualismin vaihtoehto kollektivismin tai yhteisöllisyyden sijaan on relativismi. Tässä lähestymisessä yrittäjän tulkitaan toimivan jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa ympäristönsä kanssa. Juuri vuorovaikutuksen kaksisuuntaisuuteen vedoten yrittäjä oletetaan aktiiviseksi toimijaksi, joka ympäristön tarpeisiin ja toiveisiin vastaamalla mahdollistaa oman toimintansa toteuttamisen. Seuraavaksi tarkastellaan sosiaalisia verkostosuhteita ja vaikutusmahdollisuuksia relationistisen tulkinnan kautta.

Sosiaaliset verkostosuhteet. Talouselämän muuttuminen yhä verkottuneemmaksi edellyttää yrittäjiltä uudenlaisia toimintamalleja. Institutionaaliset ja yritystason suhteet jäsentyvät uusilla tavoilla toimijoiden luovissa käytännöissä, ne edistävät monimuotoisen sosiaalisen pääoman syntymistä. Yrittäjän on oltava paitsi spesialisti ja alansa hallitsija, myös generalisti, joka luovalla tavalla yhdistää tarvittavan osaamisen. Yritysidea ja tekniset taidot tarvitsevat rinnalleen sosiaalisia taitoja, luottamukseen perustuvien verkostojen luomista ja ylläpitämistä. Yrittäjältä edellytetään uudistuvia ammatillisia identiteettejä, jotka ovat aikaisempaa joustavampia ja laaja-alaisempia. (Aaltio 2007.) Verkostotalouden kehitys nähdään yrittäjyydelle merkittävänä mahdollisuutena. Esille ovat nousseet yritysten yhteistoiminnan tarve sekä tuotannon organisoitumiseen liittyvät muutokset. Yrittäjänä menestymisen arvioidaan riippuvan pitkälti sosiaalisten verkostojen ja kontaktien toimivuudesta; yrittäjillä tulee olla oikeat kontaktit oikeaan aikaan. Yrittäjä - tai kuten Burt (2000) sanoo ”pelaaja” - tuo kilpailuareenalle vähintään kolmenlaista pääomaa. Ensinnäkin hänellä on taloudellista pääomaa, esimerkiksi käteistä ja/tai säästöjä. Toiseksi hänellä on henkistä pääomaa, esimerkiksi terveyttä, älyä, taitoja, koulutusta, tietyn työtehtävän edellyttämää työkokemusta, karismaa. Kolmanneksi hänellä on sosiaalista pääomaa, mikä keskeisesti mahdollistaa taloudellisen ja

henkisen pääoman käyttöönoton. Yksittäisten ihmisten sosiaalisista pääomista muodostuu yrityksen sosiaalinen pääoma.

Yrityksen kaltaisissa organisaatioissa tarvitaan ihmisiä takaamaan tuotteiden valmistus (taloudellinen ja henkinen pääoma) ja asiakaskontaktit (sosiaalinen pääoma). Ensin mainittuja tarvitaan suorittavaan työhön, viimeksi mainittu mahdollistamaan tavoiteltava voitto. Taloudellinen ja henkinen pääoma eroavat sosiaalisesta pääomasta kahdella tavalla. Ensinnäkin ne joko kokonaan tai osittain ovat yksilön omaisuutta, toisekseen ne määrittävät sijoittumista markkinoilla. Taloudellista pääomaa tarvitaan raakamateriaaliin ja tuotantovälineisiin, henkistä pääomaa tarvitaan kilpailukykyisten tuotteiden tuottamisessa. Sosiaalista pääomaa ei ole mahdollista kuvata edellisillä luonnehdinnoilla. Ensinnäkin se on verkoston osapuolien yhteisessä hallinnassa, toisekseen sen mahdollistamien kontaktien myötä taloudellinen ja henkinen pääoma on mahdollista valjastaa voitontavoittelun välineiksi. (Burt 2000, 282–284.) Taloudellisen, aineellista vaurautta mittaavan pääoman ja inhimillisen, yksilöiden ominaisuuksia mittaavan pääoman rinnalla sosiaalinen pääoma koostuu yhteisöllisistä tekijöistä, toimintasäännöistä, yhteisöverkoista ja luottamuksesta. (Köppä 2000, 11–13.)

Sosiaalista pääomaa voidaan lähestyä kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin se mahdollistaa pääsyn tavoiteltavia resursseja omaavien toimijoiden luokse. Toiseksi sosiaalisten rakenteiden mahdollistamat verkostot jo itsessään ovat merkittäviä pääomia. Yrittäjyyttä toteuttava henkilö toimii välittäjänä verkoston eri toimijoiden välillä. Esimerkki tämänkaltaisen verkoston toimijasta on yrittäjä, jonka markkinointiponnistelujen seurauksena tuotteen valmistaja ja sitä tarvitseva taho linkittyvät toisiinsa. Verkoston eri toimijaryhmiä yhdistävän kytköksen puuttuminen synnyttää ns. rakenteellisen aukon, jonka täyttäminen siis mahdollistuu yrittäjän ryhtyessä osapuolia linkittäväksi toimijaksi. Keskeistä on, että verkosto hyödyttää kaikkia sen osapuolia. Kummatkin lähestymistavat valottavat sosiaalisen pääoman merkitystä; sosiaalista pääomaa voidaan luonnehtia verkoston kontaktien rakenteeksi ja niiden mahdollistamiksi resursseiksi. Tarkastelun kohteeksi kulminoituu se, miten tavoittelu tapahtuu ja ketä tavoitellaan. (Burt 2000, 284–285; Swedberg 2000b, 278.) Menestymistä määrittää entistä enemmän se ”kenet tunnet” kuin se ”mitä tiedät”. (Burt 2000, 283.)

Jokaisella yrittäjällä on kontaktiverkosto, tietyt toimijat ovat verkostoituneet keskenään. Yrittäjyyden kilpakenttää voidaan tarkastella siinä esiintyvän sosiaalisen rakenteen kautta; tietyt toimijat luottavat toisiinsa, tuntevat velvollisuudekseen toinen toisensa tukemisen, ja vaihdon myötä ovat riippuvaisia toisistaan. Jokaisella toimijalla on oman verkostonsa takaamat kontaktit, jotka muodostuvat kaikista hänen tuntemistaan ihmisistä sekä ihmisistä, jotka tuntevat hänet, vaikka hän ei heitä tuntisikaan. Jokin verkostojen rakenteessa sekä toisaalta toimijoiden kontaktien sijoittumisessa tässä sosiaalisessa rakenteessa mahdollistaa kilpailullisen hyödyn, joka ilmenee kilpailijoihin verrattuna korkeampana investoinneille saatavana tuottona. (Burt 2000, 281.)

Laaja sosiaalinen verkosto on arvioitu suppeaa verkostoa hyödyllisemmäksi. Karkeasti sanottuna: mitä isompi sen parempi, mitä enemmän kontakteja sitä todennäköisemmin päästään toivotun tiedon äärelle. Toisaalta verkoston

kontrolloimaton kasvu saattaa heikentää sen merkitystä ja tehokkuutta. Olennaista ei siis välttämättä olekaan verkostosuhteiden määrä vaan ennen kaikkea laatu ja luonne. Lisäksi verkostosta saadun hyödyn takaamiseksi sekä liiallisesti aikaa ja voimavaroja kuluttavan jatkuvan yhteydenpidon välttämiseksi olisi toivottavaa, että siinä mukana olevien jäsenten keskinäiset kontaktit eivät olisi jatkuvia. Yritystoiminnan menestymistä edistävien uusien resurssien saaminen ei ole todennäköistä, kun kaikki osalliset ovat koko ajan ja joka tapauksessa keskenään yhteydessä. Kahdesta samankokoisesta verkostosta tehokkaampi on se, jossa ei ole ”turhia” kontakteja. (Burt 2000, 284–293.) Verkostojäsenten ei niin ikään välttämättä kannata ajautua riippuvaiseksi vain yhdestä verkoston toimijasta, riskin hajauttaminen on usein järkevää. (Swedberg 2000b, 279.) Pienyrittäjyydessä on osoittautunut ongelmalliseksi asiakaskunnan rajoittuminen vertikaalisesti yhteen isoon kontaktiin. (Vesala 2005, 10.)

On ilmeistä, että yrittäjälle asiakkaiden ja kilpailijoiden lisäksi siis työntekijät, alihankkijat, maahantuojat, erilaiset muut yhteistyöyritykset, rahoittajat yms. muodostavat sosiaalisen ympäristön, johon hän on monin tavoin riippuvuussuhteissa, paitsi silloin kun resursseja hankitaan tai suhdeverkkoa luodaan, myös yrityksen normaalin, jokapäiväisen toiminnan ylläpitämisessä. Yrittäjyystutkimuksessa verkostoajattelu on keskittynyt myös yrittäjän henkilökohtaisten ja epävirallisten ihmiskontaktien tarkasteluun (perhe ja ystävät). Ihmisten on todettu solmivan sosiaalisia suhteita itsensä kaltaisten ihmisten kanssa (koulutus, tulot, ammatti ja ikä). Ihmisten samankaltaisuus mahdollistaa molemminpuolisten vahvojen suhteiden muodostumisen ja ylläpitämisen. Sosiaalisesti samankaltaiset ihmiset viettävät aikaa samoissa paikoissa, mikä mahdollistaa suhteiden spontaanin kehittymisen. Suhteet syntyvät helposti, ne tuntuvat miellyttäviltä ja helposti ylläpidettäviltä. Toisaalta ”vaivattomat” suhteet eivät laajenna sosiaalista verkostoa samassa suhteessa kuin mitä ne kasvattavat sitä. Esimerkiksi suhteiden ylläpitoon kuluva aika heikentää verkoston tehokkuutta ja vaikuttavuutta. (Burt 2000, 285–289.)

Kohdentamalla tarkastelun yrittäjän henkilökohtaisiin suhteisiin verkostonäkökulma tarjoaa individualismiin verrattuna varsin poikkeavan tulkintakehyksen. Sosiaalisten verkostojen tärkeys on ilmeinen. (Aldrich & Zimmer 1986; Koskinen 1996; Vesala 1996; Swedberg 2000a.) Esimerkiksi naiset ovat pyrkineet luomaan omia verkostojaan perinteisten ”hyvämies” verkostojen rinnalle. Verkostoja on myös luotu tasapainottamaan perinteisiä jäykkiä organisatorisia rakenteita. Lisäksi verkostojen avulla pyritään luomaan organisaatioiden välistä uudentyyppistä kanssakäymistä. Verkostoilla on keskeinen merkitys myös etnistä taustaa olevien yrittäjien toiminnassa. (Swedberg 2000b, 278.) Maahanmuuttajien ja muiden vähemmistöryhmien sisäinen ryhmäsolidaarisuus on osoittautunut hyödylliseksi yrityksen perustamisen voimavaraksi. Toisaalta silloinkin kun ulkoiset olosuhteet mahdollistavat yrittäjyyden, ryhmän jäsenenä yksilö joutuu tasapainottelemaan omaan etniseen ryhmään kuulumisen ja ulkoryhmästä – ulkopuolisista - erottautumisen välillä. Tätä tasapainottelua määrittävät yksilön kontrollin ulkopuoliset historialliset ja taloudelliset tekijät. (Granovetter 2000, 268.)

Yrittäjyyteen motivoitumisen kannalta keskeisessä asemassa saattaa olla siis sosiaalinen verkosto, joka tarjoaa yrittämisen kannalta hyödyllisiä mahdollisuuksia. Kun ihmisen ulottuvilla on monia yrittäjyyden kannalta suotuisia mahdollisuuksia, hän voi valita joko niihin tarttumisen tai niiden sivuuttamisen. Ilman tämänkaltaisia olosuhteita valinnan vaihtoehtoa ei välttämättä ole. (Burt 2000, 302-304.) Sosiaalisten verkostojen on todettu olevan merkityksellisiä erityisesti yrityksen alkumetreillä, mutta myös koko yrityksen elinkaaren ajan. Koskinen (1996, 14-17) määrittelee uusien pienyrittäjien toimintakenttää erilaisten areenojen kautta. Yritystä perustettaessa yrittäjän keskeisen huomion vie yrityksen koko toiminnan ja puitteiden, *tuotantoareenan* eri osien suunnittelu ja hyödyketuotannon järjestäminen niin, että yritystoiminta voidaan käynnistää. Alkuvaiheessa korostuu myös yrittäjän *henkilökohtainen areena*, yrittäjän oma panos ja rooli, oman tehtävän suunnittelu ja aktiivinen suuntaaminen. *Lähipiirin areenalla* on tärkeää vuorovaikutus perheen ja niiden ihmisten kanssa, joiden tuen yrittäjä kokee tärkeäksi. Liiketoiminnan käynnistyessä *markkina-areena* ja yhteydet asiakkaisiin, tavarantoimittajiin ja liikekumppaneihin korostuu. Yhteydet pääoma-*areenalle*, pankinjohtajiin ja muihin rahoittajiin painottuvat pienyrityksissä sen mukaan, missä määrin yrittäjällä on toiminnan käynnistyessä omaa pääomaa ja kuinka suuria investointeja yrityksen toiminnan käynnistäminen ja kasvutavoitteet edellyttävät. Areenat ovat toisiinsa läheisesti liittyviä ja osittain limittäisiä, toisiinsa kietoutuvat tekijät ohjaavat pienyrittäjän toimintaa. Areenat voivat synnyttää joko liiketoimintaa vahvistavia voimia tai toimintaa rajoittavia vastavoimia.

Vaikka relationistinen yrittäjyystulkinta on nykyisin hyväksytty, myös individualistisella käsityksellä näyttää olevan kaikupohjaa. Yhä edelleen saattaa kuulla väitteen, jonka mukaan ”suomalainen yrittäjä on kykenemätön yhteistyöhön”. Verkostosuhteet edellyttävät monensuuntaista yhteistoimintaa, joka on arveltu suomalaiselle yrittäjyydelle vieraaksi ja vaikeaksi. Erityisesti yrittäjien vuorovaikutustaidot on epäilty puutteellisiksi. Kansainvälisessä yhteistyösuhteita vertailevassa tutkimuksessa suomalaisten pkt-yrittäjien on kuitenkin todettu sijoittuvan tutkimuksen keskivaiheille. Lisäksi myös todettiin, että suomalaisten yritysten yhteistyösuhteet olivat moniin muihin maihin verraten intensiivisiä ja integroituneita. Tulosten valossa suomalainen pkt-yritys ei ole siis sen yhteistyöhaluttomampi kuin vastaavankokoinen eurooppalainen yritys, pikemminkin päinvastoin. (Niittykangas et al. 1992.) Useat seikat viittaavat siihen, että yritysten yhteistyö eri muodoissaan on kehittymässä. Tarve yhteistyöhön on ilmeinen: harvalla yrittäjällä on niin syvälle menevää osaamista ja resursseja kaikilta yritystoiminnan osa-alueilta, että ”sooloyritys” johtaisi hyvään lopputulokseen yhä ahtaammiksi käyvillä markkinoilla. (Vesalainen 1993.)

Verkostoituminen mahdollistaa yhteistyön, jonka tavoitteena on yritystoiminnan menestymisen varmistaminen. Hyvä esimerkki löytyy Piilaaksosta Kaliforniasta. Saxenian (2000) on osoittanut Piilaakson tietotekniikkayritysten pyrkivän vastaamaan kustannuspaineisiin, uuden teknologian jatkuvasti kiihtyviin kehittämis- ja käyttöönotto-odotuksiin sekä alati etenevään teknologiseen kehitykseen nimenomaan panostamalla ja kehittämällä eri tuotantovaiheissa mukana olevien yritysten välistä alueen sisäistä ja ulkopuolista yhteistoimintaa.

Yhteistyössä kehitettyjen ja tuotettujen uusien sovelluksien myötä prosessiin käytetty aika on saatu kutistumaan samalla, kun yritysrajat ylittävä toinen toiselta oppiminen on noussut yhteistyön jatkuvuutta edistäväksi ja motivoivaksi resurssiksi. Vastavuoroinen toinen toiselta oppiminen on arvioitu tärkeäksi voimavaraksi; keskeistä on, että osapuolet hyötyvät toistensa osaamisesta. Ilman tämänkaltaista yhteistyötä yksittäisten yritysten arvioidaan olevan mahdotonta vastata kuluttajien odotuksiin alati kehittyvistä teknisistä sovelluksista. Lisäksi nopea tuotantoprosessi vaikeuttaa kilpailevien yritysten plagiointipyrkimysten onnistumista. (Mt., 308–311, 326.)

Piilaakson tietoliikenneyritysten verkostot ovat osoittaneet mahdolliseksi uuden teknologian kehittämiseen ja innovointiin kytkeytyvän riskinoton ja kustannusten hajauttamisen. Toisaalta luottamukseen perustuva pitkäikäinen kumppanuus on hämärtänyt itsenäisten yritysten rajoja. Yrityksen alihankkijoita ei pidetä pimennossa viimeisimmästäkään kehitysinnovaatiosta, mikä konkretisoituu tuotantoprosessin eri vaiheissa tehtävänä yhteistyönä, ja on omiaan molemminpuolisen tiedonjakamisen myötä kasvattamaan kummankin osapuolen innovatiivisuutta. ”Meidän menestyksemme on heidän menestyksensä” tai ”haluamme heidän tuntea olevansa osana laajenevaa perhettä” kaltaiset relationistisen yrittäjyyskuvan mukaiset sloganit ovat realisoituneet käytännöksi siirryttäessä lyhyen aikajänteen kontakteista pitkäkestoisten suhteiden rakentamiseen. (Kts. mt., 310–315.)

Piilaaksossa verkostoitumiseen pohjaavan yhteistyön perustana ovat luottamukselliset suhteet, tosin kirjalliset sitoumukset ovat myös tavanomaisia. Yhteistyön ja kontrollin välinen jännite on kuitenkin jatkuvasti läsnä. Todellisen yhteistyön toteutuminen ei tapahdu yhdessä yössä; luottamuksen kehittyminen ja alihankkijalle annettavan vastuun kasvattaminen vie vuosia. Lisäksi, kuten ihmisten välisissä suhteissa yleensä, myös yritysten välisissä suhteissa väärinymmärryksen vaara on olemassa. Saxenian mukaan yllättävää onkin, että huomattavan moni yhteenliittymistä ei ainoastaan ole olemassa vaan myös kukoistaa. Liiallista riippuvuutta kuitenkin vältetään, jottei osapuolista tulisi riskin kasvamisen myötä haavoittuvia. Verkostoitumisella tavoiteltava riskinhallinta edellyttää onnistuakseen tasapainottelua. Huomionarvoista on myös, että tiiviistä yhteistyöstä huolimatta kummankin osapuolen keskeinen tavoite on autonomian säilyttäminen. (Mt., 318.)

Oman itsenäisyyden korostaminen ja sosiaalisten verkostosuhteiden keskeisyyteen panostaminen eivät kuitenkaan välttämättä ole toisensa poissulkevia tavoitteita, kummatkin ovat mahdollisia ja toisiaan täydentäviä. Antropologi Lindh de Montoya (2000) kuvauksissa venezuelalaisen mansikkakauppiaan yrittäjyydestä nämä kummatkin yrittäjyyskuvan tulkinnat ovat samanaikaisesti vahvasti läsnä. Tutkimuksessa perehdytään yrittäjän toimintaan siinä sosiaalisessa kontekstissa, missä yrittäjyys toteutuu. Yrittäjä toimii eräänlaisena linkkinä paikallisten mansikanviljelijöiden ja lähialueen asiakasyrittäjien (leipomot, jäätelökioskit, ravintolat) välillä. Hänen toimintansa on mahdollistanut uusien markkinoiden syntymisen, mikä sellaisenaan on tulkittavissa innovatiiviseksi teoksi. Tutkimuksessa korostuu yrittäjän ja asiakasyrittäjien keskinäisen toiminnan ja yhteisymmärryksen tärkeys; osapuolten toimeentulot kytkeytyvät keskeisesti

verkostosuhteen toimivuuteen. Toisaalta yrittäjän henkilökohtaisten asiakaskontaktien tärkeyttä esiinnostavassa havainnossa on yrittäjän näkökulmasta tarkasteltuna löydettävissä myös individualistisen yrittäjyyskuvan mukaista korostusta: yrittäjä arvioi yrityksensä menestymisen kannalta juuri henkilökohtaiset asiakaskontaktinsa siinä määrin keskeisiksi, että uskoo avustajan palkkaamisen riskiksi yritystoiminnalleen. Vain yrittäjä itse arvioi kykenevänsä vastaamaan asiakkaiden yksityiskohtaisiin tarpeisiin. Lisäksi yrittäjä on asettanut työnteolleen päämäärän: hän haluaa olla oma pomonsa ja työskennellä itsekseen, yksin.

Vaikutusmahdollisuuksien relationistinen tulkinta. Kulttuurisen yleistietouden mukaisen mielikuvan mukaan yrittäjän rooliin kuuluu odotus ja oletus siitä, että yrittäjä aktiivisesti vaikuttaa omaan pärjäämiseensä ja myös uskoo omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. (Vesala 2005.) Tämänkaltaisessa tulkinnassa itsenäisyyden ja riippumattomuuden halu on siis kytketty käsitykseen menestyksen riippumisesta itsestä. Yhteistyön halu - tai haluttomuus - on nivottu käsitykseen, jossa menestys riippuu itsen lisäksi myös toisista ihmisistä. Sosiaalisia verkostosuhteita on mahdollista tarkastella kontrolliodotusten relationistisesta näkökulmasta: toiminnassa onnistuminen tai epäonnistuminen voi riippua samanaikaisesti sekä omasta että toisten kontrollista. Kontrolliodotuksen sekä-että-ajattelu poikkeaa melkoisesti individualistiselle tulkinnalle tyypillisestä joko-tai-ajattelussa, jossa korostetaan sitä, että toimija joko itse kontrolloi täysin asioitaan tai vaihtoehtoisesti on täysin kontrolloitavana. (Kts. Bellah et al. 1985.)

Vesalan (1992; 1996) tutkimukset osoittavat yrittäjien sekä-että-ajattelun kontrollisuhteissa tavalliseksi. Vesala (1992) luokittelee ihmiset kontrollitekijöinä yrityksen sisä- ja ulkopuolisiin tekijöihin. Yrityksen sisäpuolisten tekijöiden kontrolli perustuu työn tekemiseen, tuloksen tavoittelun subjektina olemiseen. Yrityksen sisäpuolisia kontrollitekijöitä jäsennetään kolmella pääkäsitteellä: yrittäjä, perheenjäsenet ja työntekijät. Yrityksen ulkopuolisia kontrollitekijöitä ovat: asiakkaat, kilpailijat, yhteiskunnalliset tahot (esim. valtiovalta) ja yhteistyötahot (esim. rahoittajat, yritysketjut, tilitoimisto, yrittäjäjärjestöt). Relationistisessa näkökulmassa korostetaan yrittäjän sidossuhteita ja niiden suomia vaikutusmahdollisuuksia sekä niihin muodostuvaa riippuvuutta.

Kuten aikaisemminkin on tuotu esille, relationistista ja individualistista yrittäjyyskuvaa ei tarvitse nähdä toisensa poissulkevina vaan toisiaan täydentävinä tapoina tarkastella yrittäjyyttä ilmiönä. Yrittäjyystarkastelun viitekehykseksi on mahdollista valita esimerkiksi ekspressiivinen yrittäjyyskuva, joka painottaa yrittäjän yksilönä olevan itsenäinen, riippumaton ja hallitsevan taloudellisia prosesseja. Tai se voidaan nähdä pyrkimyksenä tähän. Toisaalta yrittäjyyttä voidaan tarkastella myös relationistisen yrittäjyyskuvan kautta ja nähdä se osoituksena siitä, miten yrittäjä taloudellista etua tavoitellessaan on riippuvainen vuorovaikutuksesta toisten ihmisten kanssa. Sosiaalisten verkostojen ja niiden kautta saavutettavien resurssien merkitystä on korostettu yrityksen perustamisessa ja yleensä sen alkutaipaleella. (Starr & MacMillan 1991.) Tutkimustulokset ovat varsin mielenkiintoisia, koska erityisesti yritystoiminnan alkuvaiheessa yrittäjien on todettu omaavan myös suuren suoriutumismotivaation ja uskon sisäiseen kontrolliin. (Brockhaus & Horwitz 1986.) Tulkinta sisältää ajatuksen, jonka

mukaan vaikutusmahdollisuuksien arvio voi muuttua kontekstin vaihtuessa tilanteen ja ajankohdan mukaan. Vaikutusmahdollisuuden arvion yhteyttä yrittäjyyteen ja yrittäjäksi ryhtymiseen tulisi tarkastella elämäntilanteen, kokemusmaailman ja sosiaalisen ympäristön kontekstissa. Kun pohditaan olosuhteita, jossa yrittäjyys syntyy ja toteutuu, keskeistä on siis havaita henkilön ja tilanteen senhetkinen vuorovaikutus. Yrittäjäksi ryhtymisen ja yrittäjänä toimimisen kannalta keskeisiksi elementeiksi on arvioitu arviot onnistumisen ja menestymisen mahdollisuuksista sekä motivaatio. Esim. yksilön arvot tai kyvyt saattavat olla esteenä yrittäjäksi ryhtymiselle. Yrittäjäksi ryhtymisen mahdollisuuksia saatetaan myös aktiivisesti etsiä. Tässäkin tilanteessa yrittäjäksi ryhtyminen on epätodennäköistä silloin, kun menestymisen mahdollisuudet arvioidaan pieniksi. (Burt 2006, 302.)

Vaikutusmahdollisuuksia on lähestytty lukuisilla kontrollikäsitteillä, joista useimmat (esim. Rotterin kontrolliodotus) kytkeytyvät dispositionaaliseen lähtökohtaan, jossa korostetaan yleistynyttä eli tilanteesta riippumatonta uskoa omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Banduran pystyvyyskäsite korostaa tilannekohtaisuutta ja sitä, että usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin voi koskea hyvinkin rajattuja toimintoja ja toimintajoukkoja. Tilannekohtaisuus relationistisena korostuksena tarkoittaa, että vaikutusmahdollisuuksien kokemuksesta on perusteltua puhua yrittäjyyteen eikä elämään yleensä liittyvänä asiana, ja yrittäjäkontekstin sisällä esimerkiksi markkina-areenaan ja tuotantoareenaan kumpaankin erikseen liittyvänä ilmiönä. Yksi relationistisen lähestymisen kannalta olennainen täsmennys onkin erottelu vaikuttamisen välineisiin (esim. toimijan keinot ja välineet) ja toisiin toimijoihin (esim. asiakkaat). Useissa tilanteissa on tunnistettavissa toisten toimijoiden vaikutus siten, että toimijan oma vaikutus on tavalla tai toisella niistä riippuvainen. Tällöin vaikuttaminen näihin toisiin osapuoliin on yksi olennainen vaikuttamisen keino tai väline. (Vesala 2005, 9.)

Vesalan (2005, 98) monialaisia maatilayrittäjiä käsittelevässä tutkimuksessa todettiin, että tuotantokeskeisessä, oman työsuorituksen laatuun ja edullisuuteen vetoamalla rakennetussa vaikutelmassa yrittäjän vaikutusmahdollisuudet näyttäytyvät rajallisemmilta kuin markkinointikeskeisessä vaikutelmassa. Vesalan ja Peuran (2002, 61–67) tutkimuksessa erityisesti asiakasaktiivisuuden, asiakkaiden lukumäärän, mutta toisaalta myös yrityksen taloudellista suorituskykyä ilmentävien tekijöiden, kuten kilpailukyvyn ja toiminnan kannattavuuden, osoitettiin selittävän positiivista uskoa omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Lisäksi monialaisten maatilayrittäjien muita yrittäjiä vähäisempi usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin johtui ennen kaikkea siitä, että heillä oli vähemmän asiakkaita ja heidän asiakassuhteensa olivat passiivisempia kuin muilla yrittäjillä. Lisäksi yrittäjäidentiteetti, kokemus itsestä yrittäjänä, oli sitä voimakkaampi mitä enemmän tutkittavat arvioivat omaavansa asiakkaita, asiakasaktiivisuutta, yhteistyökumppaneita ja kilpailijayhteistyötä.

Kilpailusuhteet ovat asiaankuuluva osa yrittäjän tavoittelun luonnetta. Kuitenkin konfliktit yrittäjän sosiaalisissa suhteissa edustavat aina riskiä taloudelliselle tavoittelulle. Riskit kuuluvat yrittäjyyteen, mutta yhtä lailla myös pyrkimys

epäonnistumisen välttämiseen. Ristiriitojen välttämisellä ja niiden ratkaisemisella voidaan väittää olevan siis tärkeä merkitys yrittäjän tavoitteluun ja sosiaalisen vuorovaikutuksen strategioihin. Yrittäjyystutkimuksessa pitkään vallinnut individualistisen yrittäjyyskuvan valta-asema on kuitenkin osaltaan saattanut johtaa siihen, että työelämän tutkimukseen verrattuna yrittäjän sosiaalisten suhteiden kielteiset ja ei-rakentavat puolet ovat olleet varsin vähän esillä. Konfliktit osana sosiaalisia suhteita ovat kuitenkin myös individualistiseen yrittäjyyskuvaan liittyvä kysymys. (Esim. Kets de Vries 1977; 1991.) Tällainen pimeä puoli voidaan hyvin tulkita korostuneena individualistisen yrittäjyyskuvan mukaisena suhtautumisena. Oman suoriutumisen, itsenäisyyden ja tapahtumien kontrolloinnin ideat voivat helposti johtaa siihen, että toiset ihmiset nähdään uhkana. (Kts. Vesala 1992; 1996.)

Verkostonäkemyksen mukaan yrittäjä on riippuvainen sosiaalisista suhteista. On kuitenkin huomattava, että riippuvuus suhteista ja kontakteista muihin ihmisiin ei tarkoita samaa kuin riippuvuus muista ihmisistä. Se tarkoittaa kuitenkin sitä, että menestys ei riipu yksin yrittäjästä. (Carsrud & Johnson 1989; Vesala 1996; 2005.) Granovetter (2000) on osoittanut, että yritystoiminnan harjoittamisessa luottamusta ja solidaarisuutta ilmentävä sosiaalinen kanssakäyminen on talouteen kytkeytyvien tekijöiden kaltainen yrittäjän menestymistä määrittävä tekijä. Niiden kummankin merkitys tulee huomioida. Yritysten välisen yhteistyön tarkastelun lisäksi esimerkiksi yrityksen asiakassuhteiden on osoitettu sisältävän riskin ja luottamuksen aspekteja. (Lindh de Montoya 2000.)

Sosiaalisen riippuvuuden tulkitsemisessa vuorovaikutukseksi ja yhteistyöksi, ja sitä kautta sen edelleen tulkitsemisessa tuki ja uhka-ideoiden mukaisiksi myönteisiksi tai kielteisiksi vuorovaikutuksen muodoiksi, voidaan relationistisen yrittäjyyskuvan ohella nähdä myös individualistisen yrittäjyyskuvan mukainen pyrkimys korostaa yrittäjän oman kontrollin ja vaikuttamisen tärkeyttä. Jälkimmäisessä lähestymisessä vuorovaikutuksen arvioiminen myönteiseksi on mahdollista tulkita yrittäjän omaa kontrollia ja vaikuttamisen tärkeyttä korostavaksi teoksi. Vastaavasti vuorovaikutuksen kielteinen arvottaminen on mahdollista tulkita uhaksi ja peloksi siitä, että asiat ovat tai päätyvät kokonaan yrittäjän hallinnan ulkopuolelle. (Kts. Vesala 1996, 150.)

Luottamus on keskeinen tekijä sosiaalisissa suhteissa. Luottamuksellinen suhde perustuu molemminpuoliseen lojaaliuteen. (Burt 2000, 289.) Yritysten välisessä yhteistyössä ja kanssakäymisessä luottamuksen syntymisen ja kasvamisen edellytyksenä on, että yrityksillä on hanketta koskevat yhteisesti jaetut oletukset ja päämäärät, kummatkin osapuolet luottavat toisen osapuolen aktiivisesti pyrkivän näiden yhteisesti määriteltyjen oletusten ja päämäärien saavuttamiseen, kummatkin osapuolet kykenevät toteuttamaan oman osuutensa yhteisestä hankkeesta. (Kanter 2000, 217.)

Individualismia ja relationismia voidaan tarkastella yrittäjän vaikutusmahdollisuuksia kuvaavina kielellisinä ilmauksina. On arvioitu, että yrittäjät ovat haluttomia käyttämään relationistista kieltä, jossa korostuu näkemys siitä, että yrittäjä tarvitsee sekä toista että kykyä seistä omilla jaloilla. (Kts. Carsrud & Johnson 1989.) Päinvastaiseen tulokseen on päätynyt Vesala (1996, 150–152), joka totesi tutkimuksessaan relationismin olevan lähempänä yrittäjien ”äidinkieltä”

kuin individualismin. Hän osoitti individualismin eräänlaiseksi ”edustuskieleksi”, jota osataan käyttää, mutta jonka varassa omaa tavoittelua ei keskeisesti jäsennetä ja tarkastella. Vesalan mukaan yrittäjät itse rakentavat identiteettiään individualistisella ja relationistisella puhetavalla; tutkimus osoitti yrittäjät relationistisen kielen hyviksi taitajiksi eli siten ainakin kaksikielisiksi. Vaikka yrittäjien puheissa oli tunnistettavissa yrittäjän itsenäisyyden ja hallinnan korostamista, näiden ideoiden välitön kritisointi osoitti, että yrittäjät olivat varsin tietoisia siitä, että nämä ovat vain yhtä puolta asioista korostavia – ja helposti myös ylikorostaen käytettyjä ajatuksia. Yrittäjien puheessa nousi vahvasti esille nimenomaan yrittäjän ja hänen sosiaalisen ympäristönsä molemminpuolista riippuvuutta korostavia ajatuksia. Lisäksi yrittäjät saattoivat eksplisiittisesti tuoda esille relationistisen kielen etuja. Sosiaalista sidonnaisuutta esiintuova kieli tarjosi individualismista poikkeavan näkökulman, jonka avulla yrittäjän oli mahdollista korjata ja säännellä omaa tavoitteluaan vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin strategioiden avulla esimerkiksi suhteessaan vieraisiin työntekijöihin. Vesalan näkemyksen mukaan on kuitenkin mahdollista, että jossain muussa kuin tutkimustilanteesta individualismi saattaa nousta keskeisempään asemaan; kielen funktiot vaihtelevat tilanteesta toiseen. Keskeistä Vesalan mukaan on itsenäisen yrittäjän asema sidossuhteiden kentässä. Sidossuhteisiin liittyvät vaikutusmahdollisuudet voidaan tätä kautta tulkita tärkeiksi yrittäjämäisen identiteetin määrittäjiksi, relationistisen vaikutusmahdollisuuden tulkinnan ohella niissä korostuu identiteetin sosiaalinen aspekti.

Tässä tutkimuksessa akateemisten nuorten yrittäjyysasenteiden toisena tulkintateoriana on individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva. Yrittäjyyskuvat oletetaan haastateltavien tietyssä sosiaalisessa kontekstissa käyttämiksi kommunikaation välineiksi ja resursseiksi. Individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva ymmärretään tapoina puhua yrittäjyydestä; individualismia ja sosiaalista sidonnaisuutta tarkastellaan yrittäjyysasenteiden kielellisinä ilmauksina. Lisäksi yrittäjyyden individualistiset ja relationistiset kytkennät tulkitaan yleisiksi kulttuurisiksi puhetavoiksi ja merkityksenannoiksi ts. ympäristötekijöiksi, joiden osaltaan oletetaan muokkaavan yksilöiden ja myös akateemisten nuorten yrittäjyyteen asennoitumista ja lopulta yrittäjyyden realisoitumista uravaihtoehdoksi. Yrittäjyystutkimuksessa kiinnostusta herättävät yrittäjyyden ilmiöt kuten esim. taloudellinen tavoittelu, riskinotto, kasvu, innovatiivisuus, toimintakonteksti ja kontrolliodotus- tai pystyvyysarviot määrittyvät tietynlaisiksi riippuen siitä kumpaan yrittäjyyskuvan viitekehykseen tarkastelu kytkeytyy. Yrittäjyys konkretisoituu tekemisessä. Jotta tämä konkretisoituminen tapahtuisi työllistymisvaihtoehtona, yrittäjyyteen liitetyillä asenteilla voidaan olettaa olevan merkitystä. Tärkeätä on se, millaisiksi yrittäjyysasenteet konstruoituvat ja mitkä yrittäjyyden elementit yhteisö ja yksilö nostavat yrittäjyyttä keskeisesti määrittäviksi tekijöiksi. Tässä prosessissa kiinnostavaa on se, kumpi yrittäjyyskuva - individualistinen vai relationistinen - on vallitseva tulkinta ja ennen kaikkea se, millaiseksi yrittäjyys silloin konstruoituu. Kuten on tuotu esille, yrittäjyyteen työllistymisvalintana liittyy asenteen lisäksi myös muita tekijöitä kuten subjektiivinen normi ja pystyvyyskäsitykset. Näiden

elementtien lähempi tarkastelu mitä ilmeisimmin selventää ymmärrystä ilmiöstä. Elementtien kytkeytyminen asenteeseen tulkitaan erilailla kvalitatiivisessa ja kvantitatiivisessa tutkimusperinteessä. Kvantitatiivisessa lähestymisessä niitä tarkastellaan erillisinä rakenteina, kvalitatiivisessa lähestymisessä asenteen ilmauksina. Lisäksi asenteen tulkitsemisessa löytyy eroja: kvantitatiivisessa perinteessä asenteet tulkitaan yksilön sisäisiksi rakenteiksi ja siten suhteellisen pysyviksi, kvalitatiivisessa perinteessä sosiaalisessa kontekstissa syntyviksi ja muuttuviksi ilmauksiksi. Kvalitatiivisessa perinteessä asennetta ei siis dispositionaalisesti tulkita ihmisen sisäisenä rakenteena, sen sijaan ollaan kiinnostuneita arvottamisen tavoista. Yhtä kaikki, asennetta, subjektiivista normia ja pystyvyyskäsitteitä yhdessä ja erikseen voidaan tarkastella yrittäjyyteen asennoitumista ja yrittäjyysintentiota keskeisesti määrittävinä tekijöinä.

Seuraavaksi siirrytään asenteiden tarkasteluun. Luvussa 4 käsitellään kvantitatiivista lähestymistä, luvussa 5 esitellään kvalitatiivista lähestymistä. Vaikka tämä tutkimus on kvalitatiivinen asennetutkimus, on perusteltua paneutua myös kvantitatiiviseen asennetutkimukseen, koska tutkimuksen toinen tulkintateoria - Ajzenin suunnitellun toiminnan teoria - edustaa tätä tutkimussuuntaa. Samalla myös mahdollistuu historiallisen katsauksen esittäminen asenneteoreettisen tarkastelun kehityskulkuihin ja paneutuminen niissä vaikuttaneisiin ja yhä vaikuttaviin suuntauksiin.

4 Dispositionaalinen asennetutkimus

Tämän luvun alkuosassa tarkastellaan asennetutkimuksen valtavirtaan lukeutuvan dispositionaalisen lähestymisen kehityssuuntia huomion kiinnittyessä erityisesti asenteen ja teon välisen yhteyteen. Luvun lopussa eritellään tutkimuksen toista tulkintateoriaa - Ajzenin asennetutkimusta.

4.1 Asennetutkimuksen historiallisia taustoja

Asenteiden tarkastelu on perinteisesti ollut yksi sosiaalipsykologian keskeisistä tutkimuskohteista. Ensimmäisen kerran asenteen käsitteenä esittivät sosiologit Thomas ja Znaniecki, jotka määrittelivät sen ”kulttuurin subjektiiviseksi puoleksi”. (Helkama et al. 1998.) Tässä määritelmässä huomioidaan asenteen sosiaalinen luonne, yhteistä varhaisimmille 1900-luvun alkupuolella vaikuttaneille teoreetikoille kuitenkin oli, että he tulkitsivat asenteet vähintään jossain määrin biologisiksi. Esimerkiksi Allportin mukaan asenne on kokemuksen jäsentämä mentaalinen ja hermostollinen valmiustila, joka suorasti ja dynaamisesti vaikuttaa ihmisen asenteen kohteesta tekemään arvioon. Allportin omaksuman tulkinnan mukaan neurologisia tekijöitä voidaan eksplisiittisesti pitää perustana ajattelun ja tekojen johdonmukaisuudelle siitäkin huolimatta, että hän ei vahvasti korostanut neurologisten tekijöiden keskeisyyttä teoretisoinnissaan. Esimerkiksi Eysenckin pohdinta kytkeytyi edellistä selkeämmin neuropsykologisiin reaktioihin. Myös myöhemmässä asennetutkimuksen valtavirrassa on korostunut teoreettinen oletus asenteesta yksilön sisäisenä tekijänä. (Ajzen 1991b.)

1950- ja 60-luvun taitteessa behavioristisen ihmiskuvan korvasi kognitiivinen näkemys, jossa painotetaan ihmisen tiedonkäsittelyn aktiivisuutta. Hovland kollegoineen väitti, että asenteet muodostuvat asenteen kohteesta saatavilla olevan tiedon pohjalta. Kognitiivisessa lähestymistavassa keskitytään asenteen ja käyttäytymisen välisen yhteyden osoittamiseen. Tämä innoitti asenteen muutoksen vaikutusta käyttäytymisen muutokseen käsittelevää tutkimusta. Asenteen muuttuminen arvioitiin mahdolliseksi, kun asenteen kohteesta on saatavilla uutta tietoa. Asenteen kohteesta tarjottavan uuden tiedon mahdollistaman asennemuutoksen myötä ihmisen käyttäytymistä arvioitiin voitavan muuttaa toivottuun suuntaan. Tämä lähestyminen ohjasi asennetutkimusta useiden vuosien ajan, se tiedetään nyt yksinkertaistetuksi malliksi. (Ajzen & Fishbein 2000, 4.)

Vaikka asenteesta on vuosien myötä tullut yksi eniten käytetyistä sosiaalipsykologista käsitteistä, sen määrittelyssä ja käytössä voidaan edelleen havaita melkoisia eroja tutkimusasetelmien ja teoreettisten lähtökohtien mukaan. Perinteinen suppea tapa määritellä asenne on tulkita se johonkin henkilöön, kohteeseen tai kysymykseen liittyväksi yleiseksi ja pysyväisluonteiseksi, myönteiseksi tai kielteiseksi kannanotoksi. Platonista asti juontuva perinne on määritellä asenne edellistä laveammalla tavalla siten, että se käsittää ajatuksen,

tunteen ja toiminnan. (Helkama et al. 1998.) Rosenberg ja Hovland (1960) esittivät ensimmäisinä jälkimmäiselle asenteen tulkinnalle rinnasteisen ja sittemmin sosiaalipsykologian piirissä yleisesti hyväksytyn asenteen komponenttien kolmijaon: kognitiiviset reaktiot, tunnereaktiot ja käyttäytyminen. (Mm. Ajzen 1988; Eagly & Chaiken 1993; Manstead 1996.) Ajzen (1988) on lisäksi esittänyt mallin, jossa asenteen kolmijaon elementit voivat kukin olla luonteeltaan joko verbaalisia tai nonverbaalisia. 1960- luvulta alkaneen kognitiivisen lähestymistavan suosion myötä useat ihmisen aktiivisuutta käsittelevät teoreettiset mallit (esim. Festingerin kognitiivisen dissonanssin teoria, Heiderin balanssiteoria) arvioivat ihmisen psyykkisen hyvinvoinnin edellytykseksi nimenomaan asenteen komponenttien keskinäisen ja yksittäisen komponentin sisäisen yhdenmukaisuuden. (Rainio & Helkama 1974.)

Perinteisesti asenteella viitataan henkilön omaksumaan, suhteellisen pysyvään suhtautumistapaan johonkin tiettyyn kohteeseen tai kohdekategoriaan. Tulkinnan mukaan asenne on eräänlainen alttius tai taipumus muodostaa positiivinen tai negatiivinen suhtautuminen johonkin kohteeseen, henkilöön, instituutioon tai tapahtumaan. Huomionarvoista on, että sekä asennetutkimuksen behavioristinen että kognitiivinen tulkinta on sitoutunut asenteen dispositionaaliseen tulkintaan, jossa asenne oletetaan yksilön sisäiseksi tekijäksi, eräänlaiseksi mentaaliseksi tilaksi tai piirteeksi tai yksilön oppimaksi taipumukseksi arvottaa jotain kohdetta tietyllä tavalla. Tällainen taipumus oletetaan jonkinasteisesti pysyväksi. On syytä kuitenkin huomioida, että jo 1910- luvulla Thomasin ja Znanieckin varhaisessa asennemääritelmässä korostui myös asenteen sosiaalinen elementti, joka tosin sittemmin sivuutettiin asennetutkimuksen valtavirrassa Allportin 1930- luvulla esittämän dispositionaalisen asennetulkinnan saavuttaessa suosiota. (Kts. Vesala & Rantanen 2007, 22.) Asennetta ilmiönä voidaan siis lähestyä erilaisista lähtökohdista rajaamalla se yksinomaan psykologiseksi tapahtumaksi tai sisällyttämällä tarkasteluun myös sosiaalisen kontekstin vaikutuksia. Nykykäsityksen mukaan on mielekästä huomioida nämä kummatkin tasot: inhimillisessä toiminnassa yksilöön ja ympäristöön liittyvien elementtien arvioidaan toimivan jatkuvassa vuorovaikutuksessa. (Kts. Ajzen 1988, Sherman & Fazio 1983; Ajzen 1991a, 180–181.)

Vaikka asenteen määrittelystä ollaan teoreetikoiden piirissä siis montaa mieltä, yhtä mieltä ollaan sen kohdetta arvottavasta luonteesta. Eaglyn ja Chaikenin (1993) määritelmän mukaan asenne on asenteen kohteen myönteistä tai kielteistä arvottamista osoittava tendenssi. Myös McGuiren (1985) sekä Fishbeinin ja Ajzenin (1975) määritelmissä asenteen kohteiden arvottaminen nousee asenteen keskeiseksi elementiksi. Itse asiassa juuri kohteellisuus ja arvottavuus ovat kaksi yleistä piirrettä, jotka näyttävät yhdistävän erilaisia asenneteorioita. (Potter & Wetherell 1987, 43; Vesala & Rantanen 1999,11.) Asenteen kohde voi olla mikä tahansa eriteltävissä oleva sosiaalisen tai fyysisen ympäristön aspekti kuten esine tai asia (esim. auto, huumeet), ihminen tai ihmisryhmät (esim. lääkäri, yrittäjä), käyttäytyminen (esim. lenkkeily, yrittäjäksi ryhtyminen) tai abstrakti käsite (esim. yrittäjyys, uskonto). (Kts. Stroebe 2000, 14.)

Yleisesti siis ollaan yksimielisiä asenteen kohdetta arvottavasta luonteesta, kuitenkin jopa asennetutkimuksen valtavirran piirissä on joitakin epäselvyyksiä asenteen määrittelyssä. Eräs koskee asenteen komponenttien keskinäistä suhdetta, esimerkiksi yleisen arvottamisen ja tunteiden välistä eroa ei ole selvästi eritelty. Varhaisimmat tutkijat saattoivat esim. käyttää tunne- termiä osoitukseksi asenteen positiivisesti tai negatiivisesti arvottavasta luonteesta. 1930- luvulla Thurstone määritteli asenteen positiiviseksi tai negatiiviseksi jotain arvottavaa objektia kohtaan osoitetuksi tunteeksi. Sittemmin tunne terminä on määritelty osoittamaan mielentilaa tai tunneperäistä ilmausta. Esim. Ajzen ja Fishbein tulkitsevat tunteen yleiseksi tarkemmin määrittelemättömäksi ja kohteettomaksi mielentilaksi tai emootioksi (pelko, viha, ylpeys), joka sellaisenaan toki on luonteeltaan arvottava. Vaikka Ajzen ja Fishbein erottavat asenteen ja tunteen toisistaan, he eivät kiistä tunteiden vaikutusta asenteen muodostumisessa. (Ajzen & Fishbein 2000.) Lisäksi jotain tiettyä asennetta tarkasteltaessa olisi perusteltua ja mahdollista olettaa, että sitä kuvaavat elementit – kognitiivinen, affektiivinen ja konatiivinen – ilmentäisivät tätä kyseistä asennetta ja korreloisivat keskenään. Tämän osoittamisessa ei kuitenkaan ole yksiselitteisen johdonmukaisesti onnistuttu. (Ajzen 1991b.)

4.2 Asenne ja toiminta

Sanoista tekoihin on pitkä matka.
Cervantes (ref. Ajzen 1991b.)

Moniulotteisen luonteensa vuoksi ihmisen käyttäytyminen on vaikea ja useita aspekteja sisältävä tutkimuskohde. Inhimillistä toimintaa on pyritty ennustamaan ja selittämään luonteenpiirteiden ohella myös asenteilla. Asenteen kolmijaon taustalla on olettamus asenteen elementtien (kognitio, affektio ja konatio) keskinäisesti tasapainosta. Kolmijakomalli tarjoaa selkeän teoreettisen perustan asenteen ja toiminnan välisen yhteyden oletukselle. Tässä teoreettisissa kehittelyissä psykologiset prosessit nousevat tarkastelun kohteiksi, esim. kognitiivinen itsesäätely arvioidaan keskeiseksi inhimillistä toimintaa kuvaavaksi elementiksi. Festingerin (1957) kognitiivisen dissonanssin teoria on esimerkki tämän kaltaisesta tarkastelusta. Kognitiivisen dissonanssin teoriassa asenteiden ja toiminnan yhdenmukaisuus arvioidaan tavoiteltavaksi ideaaliksi. Festingerin mukaan ihminen pyrkii välttämään tilaa, jossa hänen kognitionsa ovat kognitiivisessa dissonanssissa eli ristiriidassa keskenään joko muuttamalla kognitioitaan, asenteitaan tai käyttäytymistään. Teorian mukaan tasapainon saavuttaminen tapahtuu tavallisesti asenteita muuttamalla; asenteita muutetaan niin että ne ovat linjassa esimerkiksi jo tapahtuneen toiminnan kanssa.

Sosiaalisia kysymyksiä käsittelevien tutkimusaineistojen innoittamina sosiaalipsykologit ovat keskittyneet tarkastelemaan asenteen kognitiivisia, affektiivisia ja konatiivisia elementtejä sekä asennemuutoksen ja suostuttelevan viestinnän tehokkuutta. (McGuire 1985; Petty & Cacioppo 1986; Ajzen 1991b, 25–

26.) Asenteiden muutosta ja viestinnän tehokkuutta käsittelevän tarkastelun rinnalla ja osittain siihen kuuluvana on ollut asenteen ja käyttäytymisen yhteyden osoittaminen. Dispositionaalisen yksilön keskeisyyttä korostavan asennekäsityksen hengen mukaisesti soveltavassa psykologiassa (esim. terveyteen, kulutustottumuksiin ja poliittiseen käyttäytymiseen liittyvät tutkimukset) ollaan oltu kiinnostuneita aseiden ja toiminnan välisestä yhteydestä; asenteita muuttamalla on tavoiteltu muutosta ihmisen käyttäytymisessä. Taustalla on joko implisiittinen tai eksplisiittinen oletus ihmisen rationaalisuudesta, jossa asenteiden muutoksella pyritään aikaansaamaan käyttäytymisen muuttuminen. (Helkama et al. 1998; Bohner & Schwarz 2001.) Asenteen ja toiminnan yhteyttä käsittelevän tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on ollut paljastaa ne edellytykset, jotka mahdollistavat toiminnan selittämisen ja ennustamisen asenteita apuna käyttäen. Asenteen kolmijaon hengen mukaisesti asenteen ja toiminnan välistä yhteyttä käsittelevässä tutkimuksessa keskeisenä oletuksena on ollut nimenomaan niiden välinen yhteys; yksilön asenteiden on oletettu vaikuttavan toiminnan toteutumiseen. On pyritty selvittämään ilmaistujen asenteiden yhteyttä käyttäytymiseen esimerkiksi eri organisaatioita ja instituutioita (esim. kirkko, työ) sekä vähemmistöryhmiä (esim. etniset ryhmät) käsittelevissä tutkimuksissa. Koska yrityksistä huolimatta yleisillä asenteilla ei ole empiirisesti kyetty ennustamaan käyttäytymisen toteutumista, on saatettu turhautuneina ehdottaa jopa asennekäsitteen hylkäämistä. 1960- ja 1970-lukujen taitteessa toiminnan ennustettavuus asenteilla arvioitiin yleisesti mahdottomaksi. (Kts. Manstead 1996.)

Pessimistisistä johtopäätöksistä huolimatta osa sosiaalipsykologeista jatkoi asenteen ja toiminnan yhteyttä käsittelevän teoretisoinnin parissa pyrkimyksenään osoittaa ne edellytykset, jotka mahdollistavat käyttäytymisen selitettävyyden ja ennustettavuuden asenteiden avulla. Tilastolliseen metodiikkaan pohjaan valtavirtatutkimuksen puitteissa käynnistyi kriittinen keskustelu, joka tähtäsi metodiseen ja teoreettiseen kehittelyyn kvantitatiivista otetta ja dispositionaalista lähtökohtaa kuitenkaan kyseenalaistamatta. Eräs tarkastelun kohde oli yleisten asennemittausten ja spesifien käyttäytymisten keskinäisten yhteyksien osoittamisen mielekkyyden uudelleenarvioiminen. (Kts. Vesala & Rantanen 2007, 20–21.) Laajojen asenteiden ja käyttäytymisen välistä yhteyttä käsittelevien tutkimuksien pohjalta esim. Fishbein ja Ajzen arvioivat toiminnan ennustettavuuden tarkkuuden parantuvan, kun asenteen ohella tarkastellaan toimintaa koskevia normeja (Fishbein & Ajzen 1974; Ajzen & Fishbein 1977) sekä toteuttamismahdollisuuksien havaitsemista (Ajzen 1985). Lisäksi he esittivät kaksi ehtoa asenteen ja käyttäytymisen välisen yhteyden osoittamiselle: asenteiden ja käyttäytymisen välinen yhteys on mahdollinen ja todennäköinen, kun asenteiden ja käyttäytymisen mittaukset ovat ensinnäkin keskenään luotettavia ja toisekseen yhteensopivia. Nämä kaksi Ajzenin ja Fishbeinin osoittamaa ehtoa voidaan kiteyttää agregaation ja yhdenmukaisuuden periaatteiksi.

Agregaatioperiaatteen keskeinen sanoma on, että pyrittäessä todentamaan asenteen ja toiminnan välinen yhteys, tärkeätä on yksittäisten tekijöiden sijaan tarkastella useita asenteen kohdetta ja toimintaa kuvaavia ja käsitteleviä tekijöitä. Ajzen ja Fishbein (Fishbein & Ajzen 1974; Ajzen & Fishbein 1977) osoittivat, että

tavoiteltaessa korrelaatiota yleisluonteisen asenteen ja toiminnan välillä on välttämätöntä tarkastella kyseisen toiminnan variaatiota eri konteksteissa. Agregaatioperiaatteen mukaisesti asenteen yleiset mittaukset eivät ennusta yksittäisen toiminnan toteutumista. Ollakseen reliabiliteetiltaan luotettava asenteen ja toiminnan mittauksen tulisi pohjata useisiin havaintoihin.

Yhdenmukaisuuden periaate on agregaatioperiaatteen luonnollinen laajennus. Sen mukaan arvioitavien asenteiden ja käyttäytymisen tulee olla yhteensopivia. Asenteen ja käyttäytymisen mittaukset ovat yhteensopivia, kun kummassakin yleistettävyyden taso on yhtenevä ja samanlainen. Yhdenmukaisuusperiaatetta noudattaen on Ajzenin ja Fishbein (1977) mukaan mahdollista havainnoida tarkasteltavien asenteiden ja käyttäytymisien yhteensopivuuksia, yhdenmukaisuuksia ja todentaa asenteiden ja käyttäytymisien välinen korrelaatio. Jokaista yksittäistä käyttäytymistä tarkasteltaessa tulee huomioida, että kyseessä on 1) spesifi toiminta, 2) jolla tavoitellaan tiettyjä päämääriä, 3) tietyssä kontekstissa 4) tiettynä aikana. Toiminta (esim. ympäristöystävällinen käyttäytyminen) ei siis vaihtele ainoastaan suoritettavan *teon* mukaan (esim. vetoomuksen allekirjoittaminen, kierrättäminen), vaan myös toiminnan *kohde* (esim. paperin- tai lasinkierrätys), toiminnan *konteksti* (esim. kotona, työpaikalla) ja toiminnan *ajankohta* (esim. viikonloppuna, viikolla, kesällä, talvella) voivat vaihdella. Yhteensopivuuden periaatteessa on oleellista, että asenteen ja käyttäytymisen sekä niiden keskinäisen yhteyden arvioimisessa yleistettävyyden eli spesifioimisen taso on yhteismitallinen päämäärän, tavoitteiden, kontekstin ja ajanjakson kriteereillä; nämä kaikki neljä elementtiä tulisi huomioida asenteen ja toiminnan välisen yhteyden tarkastelussa. (Manstead 1996; Ajzen & Fishbein 2000, 16-17.)

Yhteensopivuuden periaatteen mukaisesti kyettiin siis todentamaan ne edellytykset, joiden vallitessa asenteiden ja toiminnan yhteys on mahdollinen. Ajzen ja Fishbein mukaan pyrittäessä selittämään ja ennustamaan jossain tietyssä kontekstissa tapahtuvaa toimintaa on syytä kiinnittää huomio nimenomaan niihin asenteisiin, jotka kohdistuvat tähän kyseiseen toimintaan. Kun tavoitteena on selvittää esimerkiksi paperinkeräykseen liittyviä asenteita, on mielekästä perehtyä yleisten ympäristönsuojeluun liittyvien asenteiden sijaan spesifisti nimenomaan paperinkeräykseen liittyviin asenteisiin. Yhteensopivuuden periaatteen mukaan spesifin teon ennustettavuuden parantamiseksi tarkastelu tulee siis kohdentaa kyseistä tekoa kohtaan osoitettuihin asenteisiin. (Bohner & Schwarz 2001, 425-426; Manstead 1996, 12.)

Ongelmalliseksi ja toiminnan toteutumisen ennustettavuutta heikentäväksi tekijäksi osoitettiin siis se, että tiettyjä toimintoja oli pyritty ennustamaan asenteilla, jotka eivät spesifisti kytkeytyneet kyseisiin toimintoihin. Huomattava osa negatiivisista tutkimustuloksista johtui siten siitä, että yleisluonteisilla asenteilla (esim. rasismia, terveyskäyttäytymistä tai ympäristönsuojelua koskevilla) oli pyritty ennustamaan ja selittämään spesifiä tietyssä kontekstissa tapahtuvaa toimintaa. Selkeä este vahvan asenne–toiminta yhteyden löytymiselle oli siis näiden kahden yhteensopimattomuus. Esim. terveysasenteita ja -käyttäytymistä käsittelevässä tutkimuksessa havaittiin, että tietyt spesifit toiminnat, kuten säännöllisesti hammaslääkärin vastaanotoilla käyminen tai vitamiinivalmisteiden

nauttiminen, eivät olleet yhteydessä yleisiin terveyden edistämisen tärkeyttä ilmentäviin asenteisiin. (Ajzen & Timko 1986.) Toimintaa kohtaan esitettyjen spesifien asenteiden todettiin selittävän ja ennustavan kyseistä toimintaa selvästi paremmin kuin yleisellä tasolla toimintaan kytkeytyvien asenteiden. (Stroebe 2000, 14-16; Ajzen & Fishbein 2000, 16-17.)

4.3 Odotusarvomallit asenteen ja toiminnan yhteyden todentamisessa

Kognitiiviset odotusarvomallit ovat tarjonneet keskeisen teoreettisen taustan asenteen ja toiminnan välistä yhteyttä tarkastelevalle dispositionaaliselle tutkimukselle. Metodologiselta ratkaisultaan odotusarvomalli nojaa perinteisiin kvantitatiivisiin menetelmiin. (Helkama et al. 1998, 92–94.) Odotus-arvomallin mukaan asenteiden kognitiivista perustaa voidaan havainnoida ja ymmärtää perehtymällä yksilön asenteen kohteesta esittämiin käsityksiin. Asenteiden väitetään siis olevan yhteydessä asenteen kohteesta muodostettuihin uskomuksiin ja käsityksiin; asenteet muodostuvat käsityksistä tai uskomuksista, joita ihmisellä on asenteen kohteesta. Suurimmassa osassa kognitiivisia asenneteorioita asenteen kohteesta muodostettujen attributioiden ja näiden funktioiden arvioidaan muodostavan asenteen. (Esim. Rosenberg 1960; Fishbein & Ajzen 1975; Sutton 1987.) Esim. jonkin toiminnan suorittamisesta muodostettavan asenteen väitetään pohjaavan arvioihin käytöksen seuraamuksista sekä näiden seuraamuksien arvioimisesta. Jokainen toimintaa käsittelevä uskomus tuo oman lisänsä toiminnan seuraamusten arvioimiseen, ja näin osaltaan vaikuttaa toiminta-asenteen muodostumiseen. (Ajzen 1991a, 191; Stroebe 2000, 14.)

Asenteiden ja uskomusten yhteyttä on Fishbeinin ja Ajzenin (1975) mukaan mahdollista tarkastella kvantitatiivisesti odotusarvomallin avulla. Asenne jotain tiettyä käyttäytymistä kohtaan muodostuu käyttäytymisellä tavoiteltavien päämäärien subjektiivisista arvottamisista sekä arviosta, voidaanko käyttäytymisellä saavuttaa sille asetettuja tavoitteita. Esim. asenne säännöllistä kuntoilua kohtaan muodostuu havaittujen todennäköisyyksien (ts. kyseisellä toiminnalla tavoiteltavat seuraamukset esim. verenpaineen alentuminen tai kunnon kohottaminen) subjektiivisten merkitysten funktioista. Odotusarvomalleissa käyttäytymiseen vaikuttavan päätöksenteon väitetään pohjaavan siis kahdenlaiseen kognitioon: ensinnäkin subjektiivisiin arvioihin toiminnan seuraamuksista ja toiseksi näiden seuraamusten arvottamisiin. Ihmisen väitetään oppivan suosimaan toimintoja, joiden seuraukset hän arvioi positiivisiksi, vastaavasti hänen väitetään muodostavan negatiivisia asenteita toiminnasta, jonka seuraamukset hän arvioi kielteisiksi. Käsitysten voimakkuudet ovat suorassa yhteydessä muodostettaviin toiminta-asenteisiin ts. subjektiivisiin arvioihin kyseessä olevan toiminnan seuraamuksista. Nämä teoreettiset mallit perustuvat olettamukselle ihmisen harkinnan rationaalisuudesta: ennen toimintaa tai käyttäytymistä tietoisesti

eritellään toiminta- tai käyttäytymisvaihtoehtojen todennäköisiä seurauksia ja vaikutuksia. (Ajzen 1991a, 191; Stroebe 2000, 14-18.)

Odotusarvomallissa asenteiden taustalta löytyvät käsitykset tai uskomukset saattavat saada vaikutteita useista kognitiivisista ja motivaatioon pohjaavista prosesseista, ne voivat perustua epäoleelliseen ja valikoituun tietoon, olla tarkoitushakuisia tai muulla tavalla epäyhtenäisiä todellisuuden kanssa. Ne ovat muodostuttuaan muistinvaraisesti käytettävissä ja niiden väitetään muodostavan kognitiivisen perustan asenteiden muodostumiselle. Odotusarvomallin asennetulkinta ei ole siis täysin yhtenevä perinteisen asennetulkinnan kanssa, jossa asenteet ymmärretään pysyviksi, jotain psykologista kohdetta määrittäviksi myönteisyyttä tai kielteisyyttä ilmentäviksi dispositioiksi. (Ajzen & Fishbein 2000, 7-8.)

Asenteiden odotusarvomallissa asenteiden muodostumisen väitetään olevan systemaattista; asenteet pohjaavat asenteiden kohteista muistista saatavilla oleviin käsityksiin ja uskomuksiin. Esim. jotain henkilöä koskevat asenteemme muodostuvat niistä käsityksistä, joita meillä on henkilön ominaisuuksista. Yhtälailla johonkin toimintaan asennoituminen muodostuu toiminnasta muodostettujen käsitysten funktiosta, lähinnä toiminnan seurausten negatiivisista tai positiivisista arvottamisista. Koska asenteen muodostumiseen vaikuttaa asenteen kohteesta saatavilla olevat käsitykset, on oletettavaa, että usean käsityksen varaan rakentuva asenne on voimakkaampi ja ajallisesti kestävämpi kuin muutaman käsityksen pohjalta muodostuva asenne. (Ajzen & Fishbein 2000, 10.)

Odotusarvomallin mukaan jotain tiettyä toimintaa koskevat uskomukset ja käsitykset ovat lähtökohtaisesti arvotettu siis joko myönteisiksi tai kielteisiksi; toiminta-asenne muodostuu toimintaa koskevien käsitysten ja uskomusten automaattisesta arvottamisesta. Vastaavasti myös jo muodostuneet asenteet aktivoituvat automaattisesti ilman tietoista kognitiivista ponnistelua. Odotusarvomallissa tämän automaattisen aktivoitumisen oletetaan olevan riippumaton käsityksen voimakkuudesta tai saatavuudesta. Osa teoreetikoista, esimerkiksi Fazio (1990) tosin arvioi, että ainoastaan voimakkaat asenteet voivat aktivoitua automaattisesti. On kuitenkin empiirisesti osoitettu, että asenteen voimakkuus ei vaikuta sen saatavuuteen; kaikki asenteet - vahvat ja heikot - voivat aktivoitua automaattisesti. (Ajzen 1991a; Bargh et al.1996.)

Odotusarvomalli mahdollistaa esim. vastavalmistuneen maisterin työllistymisvaihtoehtojen pohdintaan liittyvän päätöksentekotilanteen erittelyn. Tavoitteita asettaessaan ihminen saattaa miettiä erilaisia toimintavaihtoehtoja ja niiden mahdollisia seurauksia vaikkapa seuraavasti: ” Menenkö palkkatyöhön vai työllistänkö itseni yrittäjänä? Omaanko riittävät valmiudet yrittäjänä toimimiseen? Kumpi työllistymiskeino - palkkatyö vai yrittäjyys - takaa paremman rahallisen korvauksen tai toisaalta turvan? Mitä opiskeluyhteisöni ja vanhempani ajattelevat jos ryhdyn yrittäjäksi?” Yksilö arvioi a) subjektiivisia todennäköisyyksiä, joilla tietty valinta johtaa johonkin seuraukseen, ja b) tämän seurauksen arvoa itselleen esimerkiksi seuraavasti: a) ”yrittäjäksi ryhtyminen sisältää suuren taloudellisen riskin”, ja b) ”riskinotto ahdistaa minua”, tai a) ”sekä palkkatyö että yrittäjyys sisältävät kumpikin omat riskinsä”, b) ”joita inhoan” tai b) ”jotka eivät minua

liiemmin huoleta”. Kuten aikaisemmin todettiin, odotusarvomalleissa oletetaan harkinnan rationaalisuuteen pohjaten yksilön valitsevan vaihtoehdoista sen, jonka arvioi johtavan parhaaseen tulokseen. Lisäksi malleissa otetaan huomioon merkitsevien muiden ihmisten odotukset ja niiden tärkeys (esim. a. ”vanhempani kannustavat minua yrittäjyyteen”, b. ”mutta viis siitä” tai c. ”ja heidän mielipiteensä on minulle tärkeä”). (Vrt. Helkama et al. 1998, 155–165.)

Käyttäytymisen odotusarvomalli on useiden teoreettisten mallien taustalla esimerkkeinä Fishbeinin ja Ajzenin mallit. Näissä teorioissa asenne on eräs, vaikkakaan ei ainoa tekoa ennustava ja selittävä tekijä. Seuraavaksi tarkastellaan Fishbeinin ja Ajzenin (1975) kehittämää Harkitun toiminnan teoriaa (the theory of reasoned action) ja sen kehittyneempää versiota Suunnitellun toiminnan teoriaa (the theory of planned behavior, Ajzen 1985), joka on tämän tutkimuksen toinen tulkintateoria.

4.4 Harkitun toiminnan teoriasta suunnitellun toiminnan teoriaan

Fishbeinin ja Ajzenin (1975) kehittivät kvantitatiiviseen metodiikkaan pohjaavan harkitun toiminnan teorian tahdonalaisen toiminnan ennustamiseen. Tässä kontekstissa se osoittautui varsin onnistuneeksi. Teorian mukaan toiminta-aikomuksen muodostumiseen vaikuttavat toiminta-asenne sekä ympäristön henkilöön kohdistamat normatiiviset odotukset. Myöhemmin kuitenkin havaittiin, että käyttäytymisen kontrolloitavuuteen liittyvät ongelmat koskevat varsin monenlaisia käyttäytymisiä. Jopa varsin arkinen ja helposti hallittava toiminta tai käyttäytyminen, esim. työmatka omalla autolla, saattaa tietyissä olosuhteissa (esim. rengasrikko) olla vaikeasti toteutettava. Käyttäytymisen kontrolloitavuutta voidaan tarkastella jatkumona; toisessa ääripäässä ovat toiminnat, jotka ovat täysin tai lähes täysin kontrolloitavissa (esim. numeron merkitseminen vaalilipukkeeseen), toista ääripäätä edustavat toiminnat, joita voidaan vähän tai ei lainkaan kontrolloida (esim. niistäminen tai hengittäminen). Suurin osa toiminnoista sijoittuu kahden ääripään välille. (Ajzen 1991b, 127–128.) Koska harkitun toiminnan teoriassa erityistä mielenkiintoa ei kohdisteta toiminnan hallittavuuden subjektiiviseen arvioon, ongelmia on ilmaantunut, kun sitä käyttämällä on pyritty selittämään ja ennustamaan käyttäytymistä, jonka toteuttaminen ei ole yksilön kontrolloitavissa.

Koska osittain kontrolloitavan toiminnan ennustaminen osoittautui vaikeaksi, Ajzen (1985) kehitti suunnitellun toiminnan teorian poistamaan ongelmaa. Edeltäjänsä tavoin suunnitellun toiminnan teoriassa toiminnan toteuttamisen arvioidaan perustuvan positiiviseen toiminta-aikomukseen eli intentioon. Intentiolla tarkoitetaan aikomusta toteuttaa jokin toiminta. Esim. yrittäjäksi ryhtyvä henkilö on intentionaalisesti käyttäytyvä. Motivaatio ja intentio ovat toisiinsa liittyviä, mutta hieman eritasoisia termejä. Intentio on tärkeä filosofinen käsite, joka on erityisen keskeinen ihmisen toiminnan tutkimuksessa. Sitä on tavallisesti käytetty kognitiivisissa teorioissa sekä toiminta-analyyseissä. (Kts. Huuskonen 1992.) Harkitun toiminnan teorian ja suunnitellun toiminnan teorian mukaan toiminnan

toteuttaminen on sitä todennäköisempää mitä voimakkaampi on siihen kohdistuva toimintaintentio.

Harkitun toiminnan teorian tapaan suunnitellun toiminnan teoriassa toiminta-aikomuksen väitetään muodostuvan toiminta-asenteista sekä ympäristön henkilöön kohdistavista normatiivisista odotuksista. Näiden lisäksi, ja harkitun toiminnan teoriasta poiketen, suunnitellun toiminnan teoriassa toimintaintentio määrittyy vielä kolmannesta itsenäisestä elementistä, havaitun vaikutusmahdollisuuden arviosta. Havaitulla vaikutusmahdollisuudella tarkoitetaan subjektiivista arviota varsinaisen toiminnan toteuttamisen helppoudesta. Sen oletetaan vaikuttavan toimintaan joko suoraan tai toimintaintention kautta välillisesti. Sisällyttämällä havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion intentiota edeltäväksi ja sitä määrittäväksi elementiksi Ajzen pyrki parantamaan erityisesti osittain kontrolloitavan ja suunnitelmallisuutta vaativan toiminnan selitettävyyttä ja ennustettavuutta. Teoreettiselle kehitystyölle asetettujen tavoitteiden mukaisesti havaitun vaikutusmahdollisuuden lisäyksen on arvioitu parantaneen osittain kontrolloitavan toiminnan selitettävyyttä ja ennustettavuutta (Ajzen & Madden 1986), mutta ei niinkään helposti suoritettavien toimintojen selitettävyyttä ja ennustettavuutta (Kelly & Breilinger 1995). Havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion liittäminen asenteen ja subjektiivisen normin ohelle kolmanneksi intentioon itsenäisesti vaikuttavaksi elementiksi on arvioitu välttämättömäksi, koska suuri osa ihmisen toiminnoista ei kytkeydy yksinomaan ihmisen haluun tai intentioon vaan myös motivaatiotekijöiden ulkopuolisilla tekijöillä on vaikutuksensa. Esimerkiksi voimavaroja tai tilannetekijöitä koskevilla arvioilla väitetään olevan yhteys toiminnan toteutumiseen. (Bohner & Schwarz 2001, 428–431.)

Monet ihmisen sisäiset tai ulkopuoliset tekijät voivat häiritä toiminnan toteuttamisen kontrolloitavuutta. Esimerkkejä sisäisistä tekijöistä ovat taidot, kyvyt, tieto ja riittävä suunnittelu. Ulkoisia tekijöitä ovat mm. aika, tilaisuus ja toisten ihmiset kanssa tehtävä yhteistyö. Ajzenin mukaan toiminnan tarkan ennustettavuuden varmistamiseksi tulee intention ohella ja lisäksi arvioida toiminnan toteuttamisen kontrolloitavuutta. Toiminnan hallittavuuden eli kontrolloitavuuden merkitys on herättänyt kiinnostusta tutkijoiden keskuudessa. Heidän mukaansa tulee huomioida esimerkiksi ”helpottavien tekijöiden” (Triandis 1977), ”tilaisuuden kontekstin” (Sarver 1983) tai ”voimavarojen” (Liska 1984) olemassaolo, jotta voitaisiin mahdollisimman hyvin ennustaa osittain kontrolloitavan toiminnan toteutumista. Myös psykologit ovat huomanneet toimintakontrollin merkityksen hoitaessaan epätoivotuista tavoista, peloista tai estoista kärsiviä ihmisiä (esim. Kanfer & Hagerman 1981). (Ajzen & Madden 1986, 456–460.)

4.5 Käsitykset ja uskomukset toimintaintention taustatekijöinä

Suunnitellun toiminnan teoria rakentuu sekä yhdenmukaisuusperiaatteen ja odotusarvomallin lähtökohdille. Asenteen ja toiminnan väitetään ohjautuvan niistä

uskomuksista ja käsityksistä, jotka liittyvät siihen kontekstiin, jossa asenne ilmaistaan ja jossa toiminta tapahtuu. Vahva asenteen ja toiminnan välinen yhteys riippuu saatavilla olevien asenteiden ja tekoon liittyvien uskomusten yhtäläisyydestä. Yhdenmukaisuuden periaatteen (Ajzen 1996; Ajzen & Sexton 1999) mukaisesti esimerkiksi asenteen ja toiminnan välisen yhteyden voidaan olettaa olevan selkeä siis ainoastaan, kun näiden kahden kontekstit ovat yhtenevät ja samat. Yhtälailla toiminnan ennustaminen ei mahdollistu asenteella, jonka konteksti eroaa tarkasteltavana olevan toiminnan kontekstista - tai tarkemmin - asenteen taustalta löytyvien käsitysten konteksteista. Asenteet ennustavat parhaiten toiminnan toteutumista, kun niitä määrittävät tekijät ovat yhteneviä sekä asenteen muodostumisen että toiminnan toteuttamisen hetkellä. (Ajzen & Fishbein 2000, 22–23.)

Suunnitellun toiminnan teoriassa tarkastellaan toiminta-asenteita, subjektiivista normia ja havaittuja vaikutusmahdollisuuksia edeltäviä tekijöitä ts. niitä tekijöitä, jotka viimekädessä vaikuttavat toimintaintention muodostumiseen ja toiminnan toteutumiseen. Odotusarvomalleille tyypillisesti suunnitellun toiminnan teoriassa käyttäytyminen tai toiminta oletetaan seuraukseksi saatavalla olevasta tiedosta – käsityksistä ja uskomuksista. Teoriassa eritellään kolmenlaisia uskomuksia tai käsityksiä: asenteiden muodostumiseen vaikuttavat käyttäytymisuskomukset, subjektiivista normia edeltävät normatiiviset uskomukset ja havaitun vaikutusmahdollisuuden arviota edeltävät kontrolliuskomukset. Harkitun toiminnan teoriasta poiketen suunnitellun toiminnan teoriassa toiminnan toteuttamiseen ja intention muodostumiseen vaikuttavien uskomusten joukosta on mahdollista erottaa siis ne, jotka käsittelevät subjektiivisia arvioita välttämättömien voimavarojen ja mahdollisuuksien olemassaolosta tai puuttumisesta. Nämä uskomukset saattavat pohjata henkilön aikaisempaan kokemukseen, ystävien kautta saatuun toisen käden tietoon tai henkilön arvioon tekijöistä, jotka helpottavat tai vaikeuttavat kyseisen toiminnan toteuttamista. Mitä paremmiksi henkilö arvioi voimavaransa ja mahdollisuutensa ja samalla mitä pienemmiksi hän arvioi toiminnan toteuttamisen esteet sitä todennäköisemmin hän teorian mukaan toteuttaa toiminnan. (Ajzen & Madden 1986, 463; Ajzen 1991b, 131-136.) Suunnitellun toiminnan teoriassa keskeistä on tulkinta tapahtumien syysuhteiden kausaalisuudesta; tietyn toiminnan toteutuminen on seurausta positiivisesta toiminta-aikomuksesta, toiminta-aikomus puolestaan on muodostunut ja johdonmukaisessa kausaalisuhteessa asenteeseen, subjektiiviseen normiin ja havaitun vaikutusmahdollisuuden arvioon, jotka puolestaan ovat muodostuneet saatavilla olevista käsityksistä ja uskomuksista. (Ajzen 1991b, 33.)

Suunnitellun toiminnan teorian mukaan ihmisen toimintaa ohjaavat siis: 1) toimintakäsitykset: käsitykset toiminnan seurauksista, 2) normatiiviset käsitykset: muiden ihmisten asettamat odotukset ja 3) kontrollikäsitykset: arviot tekijöistä, jotka helpottavat tai vaikeuttavat toiminnan toteuttamista. Näistä kukin erikseen kiteytyy seuraavasti: 1) toimintakäsityksistä muodostuu myönteinen tai kielteinen asenne toimintaa kohtaan, 2) normatiivisista käsityksistä muodostuu subjektiivinen normi, joka ilmentää henkilön arvioita siitä, hyväksyvätkö lähipiirin ihmiset toiminnan toteuttamisen ja 3) kontrollikäsityksistä muodostuu havaitun

vaikutusmahdollisuuden arvio eli ihmisen subjektiivinen arvio toiminnan toteuttamisen helppoudesta tai vaikeudesta. (Ajzen & Fishbein 2000, 17–18.)

Ihminen muodostaa elämänsä aikana monia käsityksiä ja uskomuksia eri kohteista, toiminnoista ja tapahtumista. Nämä käsitykset saattavat pohjata suoraan havainnointiin, päättelyprosessin tuloksena syntyviin ajatusrakenteisiin tai ne voivat muodostua epäsuorasti, kun hyväksymme esim. ystäviemme tai tiedotusvälineiden välittämät tiedot. Osa käsityksistä ja uskomuksista säilyy ajassa, osa heikkenee tai jopa katoaa uusien syntyessä. Teoreettisen mallin mukaan sekä heikot (toisen käden tietoihin pohjaavat) että vahvat (omakohtaiseen tietoon, kokemukseen pohjaavat) asenteet, subjektiiviset normit ja havaitun vaikutusmahdollisuuden arviot aktivoituvat automaattisesti. Verrattuna esim. toisen käden informaation pohjalta muodostettuihin asenteisiin, omakohtaiseen tietoon pohjaavat asenteet ovat selkeästi pysyvämpiä; ne ovat hyvin perusteltuja ja myös ajassa suhteellisen muuttumattomia. (Doll & Ajzen 1992; Ajzen & Fishbein 2000, 22-23.) Odotusarvomalliin pohjaavassa suunnitellun toiminnan teoriassa asenteiden stabiilisuuteen ts. pysyvyyteen suhtaudutaan siten, että mikä tahansa tekijä, joka kiinnittää huomion asenneobjektin positiiviseen tai negatiiviseen aspektiin voi muuttaa asennetta kyseiseen suuntaan. (Ajzen & Fishbein 2000, 15–16.)

Toiminnan attribuutioiden määrä lisääntyy jokaisella siihen liitetyllä toiminnan seuraamusta käsittelevällä uskomuksella tai käsityksellä. (Ajzen & Madden 1986, 454–455.) Ihmisellä saattaa olla siis useita käsityksiä jostain tietystä kohteesta, vaikkakin hän kykenee käsittelemään niitä kerrallaan vain rajallisen määrän, eräiden arvioiden mukaan noin 8-9. Juuri nämä saatavilla olevat käsitykset tai uskomukset ovat niitä, joiden pohjalta asenteet, subjektiiviset normit ja havaitun vaikutusmahdollisuuden arviot muodostuvat. (Fishbein & Ajzen 1975; Ajzen 1991b, 33.) Pelkistetysti suunnitellun toiminnan teorian mukaan käyttäytymisen voidaan tulkita syntyvän sille relevanttien saatavilla olevien uskomusten tai käsitysten funktiosta. (Ajzen 1991a, 189.)

Suunnitellun toiminnan teoriassa toiminta oletetaan siis harkituksi tai perustelluksi niin, että toiminnan todennäköiset seuraukset, läheisten ihmisten normatiiviset odotukset ja toiminnan toteuttamiseen vaikuttavat elementit on huomioitu. Tämä prosessi oletetaan automaattiseksi. (Ajzen & Fishbein 2000, 17–18.) Huolimatta siitä, että ihmisten käsitykset ja uskomukset saattavat olla epärealistisia ja yksipuolisia, niiden pohjalta spontaanisti ja harkitusti syntyneet asenteet, subjektiiviset normit ja arviot havaituista vaikutusmahdollisuuksista muodostavat yhdessä toimintaintention, joka on yhdenmukainen käsitysten ja uskomusten yleisen linjauksen kanssa. Tämä kaikki ei välttämättä edellytä tietoista tiedon muistiin palauttamista tai esim. ennen jokaista yksittäistä toimintaa edeltävää käsitysten ja uskomusten kognitiivista käsittelyä. Sitä vastoin toiminnan toteuttamista harkittaessa asenteiden, subjektiivisten normien ja havaitun vaikutusmahdollisuuksien arvioiden oletetaan olevan automaattisesti saatavilla. (Ajzen & Fishbein 2000, 18–19.) On kuitenkin syytä huomioida, että aktiivinen ponnistelu vaikuttaa asenteen, subjektiivisen normin ja havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion muodostumiseen ja muistiin palautumiseen. Riittävällä motivaatiolla ja kognitiivisella kyvykkyydellä ne ovat reaaliajassa

tarkoituksellisesti ja tietoisesti palautettavissa tietoisuuteen, kun niille relevanttia uutta tietoa on saatavilla. (Kts. Ajzen & Fishbein 2000, 26–27.)

Suunnitellun toiminnan teoriassa toiminta oletetaan siis rationaaliseksi, harkituksi ja tarkoituksenmukaiseksi. Vaikka ihmisen ei oletetakaan jokaisen toimintamahdollisuuden tullen pohtivan ja erittelevän kaikkia toiminnan toteuttamisen mahdollisia seurauksia, intention keskeiseen asemaan nostaminen ilmentää kognitiivisen prosessin tärkeyttä toiminnan toteuttamisessa. Tämänkaltaisia vahvasti kognitiivisuuteen painottuvia tulkintoja on kritisoitu väittämällä, että ainakin satunnaisesti ihmisen toiminta saattaa olla järjenvastaista tai tapoihin kytkeytyvää. (Stroebe 2000, 36–37; Gibbons et al. 2003.) Eräiden teoreetikoiden mukaan toimintaa, joka pohjaa aikaisempaan toimintaan tai tapoihin ei ylipäätään ole mahdollista ennustaa asenteilla, subjektiivisella normilla tai intentiolla. Ouellette ja Wood (1998) väittävät, että aikaisempi käyttäytyminen helpottaa tulevaisuudessa tapahtuvan käyttäytymisen ennustamista; samankaltaisessa kontekstissa usein toistettu toiminta tekee toiminnasta tavan (esim. turvavyön käyttäminen). Toisaalta toiminnat, jotka eivät ole yhtä opeteltuja tai joiden konteksti on muuttunut, herättävät ihmisen tietoisen kontrollin: aikaisempi toiminta saattaa vaikuttaa tulevaan toimintaan epäsuorasti intention kautta. Suunnitellun toiminnan teorian väitetään keskittyvän ainoastaan tietoiseen ja tahdonalaiseen toimintaan, sen ei siis väitetä ennustavan sen kaltaisen toiminnan toteuttamista, joka ei pohjaa intentioon tai hyötyä tavoittelevaan harkintaan. (Kts. Fazio 1986.) Ajzen ja Fishbein (1980) mukaan heidän teoreettinen mallinsa jättää tilaa mahdollisuudelle, että ihminen ottaa käyttöönsä aikaisemmin muodostamansa toimintaintention ilman, että uutta tarvitsee uudelleen muodostaa. (Kts. Bohner & Schwarz 2001, 428–431.)

Lisäksi Ajzenin ja Fishbeinin (2000, 26–27) ovat vastanneet esitettyyn kritiikkiin toteamalla olevan vain vähän todisteita väitteille, joiden mukaan eritoten monimutkaiset toiminnat tapahtuisivat täysin ilman kognitiivisia prosesseja yksinomaan automaattisesti tai tapoihin pohjaten. Heidän mukaansa monimutkaiset sosiaaliset toiminnat näyttävät olevan kognitiivisesti määriteltyjä jopa silloin, kun ne ovat vain vähän tiedostettuja. Tässä viitekehyksessä suunnitellun toiminnan teoria tarjoaa heidän mukaansa hyödyllisiä välineitä monimutkaisen sosiaalisen käyttäytymisen ennustamiseen ja selittämiseen. Esim. rasismia käsittelevissä tutkimuksissa on perehdytty asenteiden automaattiseen vaikutukseen käyttäytymisessä. On osoitettu, että valtaväestön vähemmistöä kohtaan osoittama ennakkoluulo ei välttämättä ilmene verbaalisina ilmauksina; mm. afrikkalaisperäisten amerikkalaisten kohtaamat ennakkoluulot saattavat olla ensisijaisesti nonverbaalisia. Rasistista asennoitumista voidaan siis häivyttää kognitiiviseen prosessiin pohjaavalla kontrolloinnilla ja jopa kompensoinnilla. Tämänkaltaisen toiminnan voidaan Ajzenin ja Fishbeinin (2000, 18–19) mukaan tulkita ilmentävän kognitiivista valintaa, ei niinkään tapoihin pohjaavaa toimintaa.

Kvantitatiiviseen metodiikkaan pohjaaviin asenneteorioihin lukeutuvassa Ajzenin suunnitellun toiminnan teoriassa asenteet tulkitaan käsitysten aritmeettisiksi yhdistelmiksi. Ongelmalliseksi on tällöin arvioitu se, että tilastollisin menetelmin tavoiteltavien keskiarvomääritelmien seurauksena kadotetaan toimintaa

koskevien uskomusten ja käsitysten moninaisuus. (Jaspars & Fraser 1984.) Myös asenteiden ambivalenssiuden häivyttäminen on noussut Ajzenin mallin kritiikiksi. Asenteen ambivalenssi tarkoittaa sitä, että asenteen kohde määritellään samanaikaisesti sekä negatiivisesti että positiivisesti. Uskomusten ja käsitysten ambivalenssi ei tule huomioiduksi, koska matemaattisesti tarkasteltuna asenne määrittyy samanlaiseksi tilanteissa, joissa se pohjaa kuuteen neutraaliin käsitykseen tai kolmeen negatiiviseen ja kolmeen positiiviseen käsitykseen. Koska asenteen luonteen ambivalenssius hämärtyy, sitä ei ole mahdollista perusteellisemmin tarkastella. On kuitenkin mahdollista, että asenteiden ambivalenssiuden ymmärtäminen ja tutkiminen tarkentaisi asenteen ja toiminnan välisen yhteyden tuntemista ja asenteen määrittelyä. (Jonas et al. 2000, 62–67.) Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan lähemmin toimintaintentiota ja siihen vaikuttavia elementtejä.

4.6 Toimintaintentio

Kognitiivisten teorioiden tavoin suunnitellun toiminnan teorian keskeinen ajatus on, että ihmiset ajattelevat, suunnittelevat ja järkeilevät toimintaansa. Lähtökohtana on oletus toiminnan mielekkyydestä. Toiminnan sisältö ja muoto eli teot määräytyvät toimijan aikomusten perusteella ts. ihmisen oletetaan toimivan rationaalisesti, harkitusti ja tarkoituksenmukaisesti. Kaikki inhimillinen toiminta on siten tavoitteellista; ihmisen oletetaan harkitsevan saatavilla olevan tiedon pohjalta implisiittisesti tai eksplisiittisesti jonkin tietyn toiminnan seuraamuksia. Yhdenmukaisuuden periaate tarjoaa perustan suunnitellun toiminnan teorialle yhtä lailla kuin sitä edeltäneelle harkitun toiminnan teorialle. Teorioiden mukaan toiminta-aikomuksen tulkitaan olevan sitä läheisemmässä suhteessa toimintaan mitä spesifimmin kumpaakin tarkastellaan. Toimintaintentio ilmentää toiminnan toteuttamisen edellyttämää motivaatiota, jollaisena voidaan pitää ilmausta siitä kuinka voimakkaasti ihminen on halukas yrittämään toiminnan toteuttamista. Mitä voimakkaampi on ihmisen toimintaintentio, sitä kovemmin hänen oletetaan pyrkivän toiminnan toteuttamiseen ja sitä suurempi on toiminnan toteutumisen todennäköisyys. (Ajzen & Madden 1986, 454-455; Ajzen 1991a, 182.)

Huuskosen (1989) mukaan motivaatio yrittäjäksi ryhtymiseen syntyy henkisessä kasvuprosessissa, johon vaikuttavat henkilö- ja tilannetekijät. Henkilö ryhtyy todennäköiseksi yrittäjäksi, jos hän on motivoitunut ja tilanne suosii yrittäjäksi ryhtymistä. Varsinaiseen päätökseen ryhtyä yrittäjäksi vaikuttavat lisäksi esim. työtilanne, muiden vaihtoehtojen määrä, ympäristön yrittäjämyönteisyys tai muuten suotuisat olosuhteet sekä henkilökohtaiset olosuhteet ja elämäntilanne. Ulkoiset olosuhteet vaikuttavat henkilön maailmankuvan kautta. Maailmankuva sisältää subjektiivisesti värittynyttä ja tulkittua tietoa päämääristä, tilanteesta ja niistä keinoista, joiden avulla kyseisessä tilanteessa voi edetä päämääriin.

Intentio sisältää toiminnan motivaationalisen aspektin, joka ilmentää, kuinka voimakkaasti ihminen on valmis yrittämään toiminnan toteuttamista.

Toimintaintentio on toimintavalmiutta osoittava elementti, joka sopivan tilaisuuden ja ajankohdan tullen aikaansaa toiminnan tosiasiallisen toteutumisen. Positiivinen toimintaintentio herättää tarpeen toimia, kun toiminnan toteuttaminen on ihmisen kontrolloitavissa. Ilmaistun toiminta-aikomuksen voidaan siis olettaa ennustavan kontrolloitavissa olevan toiminnan toteutumista. (Ajzen 1991b.) Koska suunnitelmallisuutta edellyttävien toimintojen – kuten yrittäjäksi ryhtymisen – oletetaan pohjaavan intentionaalisuuteen, tulisi niitä selitettäessä ja ennustettaessa tarkastelu kohdentaa asenteiden, uskomusten, persoonallisuuspiirteiden tai esimerkiksi demograafisten tekijöiden sijaan nimenomaan toimintaa kohtaan osoitettuun intentionaalisuuteen ja sen erittelyyn. Intention huomioiminen arvioidaan erityisen mielekkääksi tarkasteltaessa toimintaa, jonka toteuttaminen ei yksittäisen henkilön kohdalla ole usein toistuvaa vaan pikemminkin suhteellisen harvinaista. Intentionaalisuuden tarkastelun voidaan olettaa edistävän esimerkiksi yrittäjäksi ryhtymistä edeltävien prosessien erittelyä ja ymmärtämistä. (Kts. Krueger & Carsrud 1993, 315-318.)

Intentiota voidaan tarkastella siis toimintaa edeltävänä elementtinä, jonka ohjaamana toiminnan toteuttaminen on kontrolloitua ja harkittua. Lisäksi toiminnan toteuttamisen kannalta on ratkaisevaa, että ihmisellä on tosiasialliset toiminnan toteuttamisen edellytykset. Mikäli ihminen kykenee realistisesti arvioimaan toiminnan toteutumisen esteitä ja voimavaroja, havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion voidaan väittää ilmentävän tosiasiallista kontrollia sekä lisäävän toiminnan ennustettavuutta. (Ajzen & Fishbein 2000, 17–18.) Intention yhteys toiminnan toteuttamiseen on osoitettu niin laboratoriossa kuin tutkimalla monimutkaisia sosiaalisia elementtejä sisältäviä toimintoja. (Ajzen 1991a, 186.) Intention validius toiminnan ennustamisessa on havaittu esim. toiminta-asenteen vastaavaa arvoa merkittävästi paremmaksi. (Ajzen 1991b, 114.) Tässä teoreettisessa mallissa toiminnan suorittaminen arvioidaan ensisijaisesti intention ja havaitun vaikutusmahdollisuuden funktioksi. Ajatus toiminnan toteuttamisen kytkeytymisestä motivaatioon (intentioon) ja kykyihin (kontrolliin) ei sellaisenaan ole uusi, se on luonut pohjan monelle teoreettiselle tutkimussuunnalle eläinten ehdollistumiskäyttäytymisen tutkimuksesta (Hull 1943) attribuutioiden tutkimiseen (Heider 1944).

Ajzenin teoreettista mallia on kritisoitu mm. sitä, että se ei keskity intention ilmaisemisen ja tosiasiallisen toiminnan toteuttamisen välisen ajanjakson tarkasteluun. Malli ei selvennä sitä, miksi ilmaistu toimintaintentio ei aina johda toimintaan. Kritiikki kohdentuu siis siihen, että verbaalinen ilmaus intentiosta ei välttämättä johda sitä vastaavaan toimintaan. (Schwarzer & Renner 2000.) Ajzenin (1988) mukaan useiden ehtojen tulee täyttyä pyrittäessä toiminnan toteuttamisen tarkkaan ennustamiseen. Ensinnäkin intention ja sitä edeltävien elementtien - asenteen, subjektiivisen normin ja havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion - tulee pohjata yhteneviin arvioihin toiminnasta, jota niillä pyritään ennustamaan. Tämä edellyttää sitä, että intentiota ja sitä edeltäviä elementtejä tulee arvioida suhteessa kiinnostuksen kohteena olevaan toimintaan niin, että konteksti pysyy muuttumattomana. Yhdenmukaisuusperiaatteen mukaisesti ja ennustettavuuden toteutumisen varmistamiseksi havaintojen tulee pohjata samankaltaisiin arvioihin

toiminnalla tavoiteltavasta päämäärästä, kontekstista, toimintamuodosta ja ajallisista elementeistä. (Ajzen 1991b, 99.)

Toinen tarkan ennustamisen edellytys on, että toiminnan arvioimisen ja toiminnan toteuttamisen välisellä ajanjaksolla intentio ja sitä edeltävät elementit pysyvät muuttumattomina. Jos jotain ennakoimatonta tapahtuu, on mahdollista, että asenteessa, subjektiivisessa normissa tai havaitun vaikutusmahdollisuuden arviossa tapahtuvan muutoksen myötä intentio muuttuu. Esim. mitä pidempi ajallinen periodi erottaa intention toiminnan toteuttamisesta sitä todennäköisemmin välintulevat tekijät aikaansaavat muutoksia käyttäytymispyrkimyksissä. (Ajzen 1991b, 99.) Ajan kuluessa intentio siis saattaa muuttua; mitä suurempi aikaväli sitä todennäköisemmin ennakoimattomat asiat ja tapahtumat saavat aikaan muutoksen. Intention mittauksen ja toiminnan toteutumisen todentamisen välisen aikajänteen kasvaessa ennustettavuuden tarkkuus yleensä kärsii. (Ajzen 1991b, 115.) Kolmas tarkan ennustettavuuden edellytys liittyy havaituista vaikutusmahdollisuuksista muodostetun arvion tarkkuuteen. Arvio havaituista vaikutusmahdollisuuksista lisää toiminnan ennustettavuutta erityisesti, kun tämä arvio kuvaa realistisesti todellista kontrollia. (Ajzen 1991a, 184–185.) Seuraavaksi tarkastellaan intention muodostumiseen vaikuttavia elementtejä – asennetta, subjektiivista normia ja havaittua vaikutusmahdollisuutta.

4.6.1 Asenne intention elementtinä

Suunnitellun toiminnan teoriassa asenteen käsitettä ei liiemmin eritellä; kaikki positiivisiksi tai negatiivisiksi määriteltävissä olevat reaktiot voidaan tulkita asenteen ilmauksiksi. (Ajzen 1991a, 200.) Teorian mukaan toiminta-asenteet määräytyvät niistä toiminnan toteuttamiseen liittyvistä uskomuksista ja käsityksistä, jotka ovat henkilön saatavilla. Jokaisen toimintaa käsittelevän uskomuksen myötä arvio toiminnan seuraamuksista tarkentuu. Toiminnan seuraamuksen subjektiivinen arvio, ts. toimintauskomus, vaikuttaa toiminta-asenteeseen voimakkuuteensa mukaan. Ihminen saattaa esimerkiksi uskoa, että ”yrittäjäksi ryhtyminen” (toiminta) ”mahdollistaa mielekkään työn” tai ”edellyttää ajankäyttöön liittyviä muutoksia ” (toiminnan seuraamus). Asenteen muodostumiselle keskeisiä elementtejä ovat siis uskomukset toiminnan seuraamuksista (esim. yrittäjyys mahdollistaa mielekkään työn) sekä toiminnan oletettavien seuraamusten arvioiminen (esim. mielekäs työ on tavoiteltavaa). Yrittäjäksi ryhtymisen seuraamuksia käsittelevät uskomuksen ja arviot saattavat kytkeytyä vaikkapa käsityksiin työn mahdollistamasta autonomiasta tai työn vaikutuksesta ihmisen terveyteen ja stressitasoon sekä siihen, miten tärkeäksi ihminen nämä kohdallaan arvioi. Toiminta-asennetta määriteltäessä tulee huomioida yhteisarviot toiminnan suorittamisen seuraamuksista sekä niiden voimakkuuksista. (Ajzen & Madden 1986, 454; Ajzen 1991b, 117–122; Krueger & Carsrud 1993, 324.)

4.6.2 Subjektiivinen normi intention elementtinä

Suunnitellun toiminnan teorian toisen keskeisen intention määrittäjän, subjektiivisen normin, oletetaan niin ikään syntyvän uskomusten tai käsitysten funktiosta, jotka tosin poikkeavat luonteeltaan edellä kuvatusta. Nyt kyseessä ovat ihmisen käsitykset tai uskomukset hänen lähipiirinsä ihmisten tai ryhmien toiminnan toteuttamista koskevista positiivisista tai negatiivisista asenteista. Toisin sanoa kyseessä on ihmisen arvio siitä, suhtautuvatko hänelle tärkeät ihmiset toiminnan toteuttamiseen kielteisesti vai myönteisesti. Näillä normatiivisilla käsityksillä tarkoitetaan sitä todennäköisyyttä, jolla tärkeiksi arvioimat ihmiset tai ryhmät hyväksyvät tai paheksuvat toiminnan toteuttamista. Jokaiseen normatiivisen uskomuksen voimakkuuteen vaikuttaa ihmisen motivaatio toimia kyseisen ihmisen tai ryhmän arvioiden mukaisesti. Sosiaalisen normin muodostumiseen vaikuttaa osaltaan jokaisen saatavilla olevan lähipiirin ihmisen esittämä käyttäytymisen toteuttamista koskeva arvio. (Ajzen & Madden 1986, 454–455.)

On täysin mahdollista, että tärkeiksi koettujen henkilöiden arviot esim. yrittäjäksi ryhtymisestä saattavat olla hyvinkin erilaisia. Tällöin sosiaalisen normin kannalta merkityksellistä on se, kuinka motivoitunut henkilö on noudattamaan kutakin yksittäistä arviota. (Bohner & Schwarz 2001, 429–431.) Kun ne ihmiset, joiden arvioiden mukaan henkilö on motivoitunut toimimaan, esittävät hyväksyviä tai jopa kannustavia arvioita toiminnan toteuttamisesta, sosiaalinen paine toiminnan toteuttamiseen on varsin suuri. (Ajzen 1991b, 121.) Sosiaalisen normin vaikutus intention muodostumiseen on havaittu vähäisemmäksi ihmisillä, jotka omaavat muita korkeamman uskon omaan sisäiseen kontrolliinsa tai joilla on vahva sisäinen orientaatio toiminnan suorittamiseen. (Kts. Krueger & Carsrud 1993, 325.) Vaikka yrittäjyystutkimuksessa on saatettu tarkastella ihmisiä ikään kuin he toimisivat sosiaalisessa tyhjiössä, on mahdollista havaita myös tätä näkemystä kyseenalaistavaa lähestymistä. Esim. Aldrich ja Zimmer (1986) painottavat sosiaalisten seikkojen kuten ”merkittävien ihmisten” käsitysten ja mielipiteiden vaikutusta päätöksentekoon.

4.6.3 Pohdintaa havaitusta vaikutusmahdollisuudesta

Ajzenin (1985) suunnitellun toiminnan teoriassa havaitun vaikutusmahdollisuuden arvio (perceived behavior control) on lisätty asenteen ja subjektiivisen normin ohelle ennustamaan intentiota ja toiminnan toteuttamista. Ennen kuin perehdytään tarkemmin havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion intentiota ja toiminnan toteuttamista selittävään ja ennustavaan rooliin, on tarpeen verrata tätä käsitettä muihin hallinta- ja kontrollikäsitteisiin.

Arvio toiminnan kontrolloitavuudesta on kiinnostanut useita tutkijoita erityisesti 1970- luvulta alkaen. (Esim. Averill 1973; Janis & Rodin 1979; Langer 1983; Rothbaum et al. 1982; Steiner 1970.) Vaikutusmahdollisuuksien tarkastelut ovat tuottaneet psykologisia ja sosiaalipsykologisia kontrollikäsitteitä. (Kts. Skinner 1996.) Tällaisia ovat mm. opittu avuttomuus (Abramson et al. 1978), koherenssin

tunne (Antonovsky 1979), haastehakuisuus (Kobasa 1982), pystyvyyskäsitys (Bandura 1977; 1982), hallintatavat (Lazarus & Folkman 1984) sekä havaitun kompetenssin käsite (Wallston 1992). Tämä innostus on ainakin osittain saanut alkunsa hallinta- ja kontrolliodotuksia (locus of control) koskevan tutkimuksen uranuurtajan Rotterin (1966) teoretisoinnista, jossa hän määritteli kontrolliodotus-käsitteen tarkoittamaan yleistynyttä eli tilanteesta riippumatonta uskoa tai odotusta siitä, että vahvistavat tapahtumat riippuvat joko yksilöstä, hänen toiminnastaan tai yksilön hallinnan ulkopuolisista voimista. (Ajzen & Madden 1986, 456-460.)

Rotterin (1966) sisäistä ja ulkoista kontrolliodotusta kuvaava teoreettinen malli (locus of control) pohjaa ihmisen subjektiiviseen tulkintaan ja uskomuksiin tapahtumien syistä. Se voi olla sisäinen – omalla toiminnalla on mahdollista vaikuttaa asioiden kulkuun – tai ulkoinen – itsestä riippumattomat tekijät kuten sattuma ja toiset ihmiset vaikuttavat asioiden kulkuun. Rotterin mukaan hallintaodotukset muodostavat jatkumon, jonka toisessa ääripäässä on varma sisäinen ja toisessa varma ulkoinen kontrollikäsitys. Kyse on nimenomaan dispositionaalisesta yleistyneestä odotuksesta, joka on muokkaantunut yksilön oppimisprosessien ja aikaisempien kokemusten myötä. Vahvan sisäisen kontrolliodotuksen oletetaan liittyvän suoritusmotivoitumiseen, onnistumisen odotuksiin ja aktiivisuuteen. Selkeän ulkoisen hallintaodotuksen Rotter arveli liittyvän passiivisuuteen ja heikkoon motivaatioon. (Uutela & Härkäpää 1993, 36–37.)

Yleisillä kontrolliodotuksilla ei kuitenkaan ole kyetty ennustamaan tai selittämään spesifiä toimintaa. Rotter (1966) itsekin tiedosti tarpeen havaittujen kontrolliodotusten eriytyneempään tarkasteluun; huolimatta teoretisointinsa yleisestä luonteesta Rotterin eräänä alkuperäisenä tarkoituksena oli kehittää spesifejä kontrolliodotuksia ilmentäviä mittareita. Rotterin yksiulotteista teoriaa on sittemmin kehitetty kohti multidimensionaalista mallia, jossa tavoitteena on huomioida useita hallittavuuteen vaikuttavia komponentteja (esim. Wallston et al.1976). Rotterin sisäistä ja ulkoista kontrolliodotusta käsittelevän teoretisoinnin variaatioilla on pyritty parantamaan toiminnan toteutumisen ennustettavuutta. (Lefcourt 1982; Ajzen & Madden 1986, 456–460; Ajzen 1991b, 103–105.)

Ajzenin havaitun vaikutusmahdollisuuden arvio eroaa selkeästi edellä kuvatusta Rotterin (1966) kontrolliodotuksesta. Ajzenin havaitun vaikutusmahdollisuuden käsite voidaan määrittää ihmisen käsitykseksi tai tulkinnaksi siitä, onko hänen mahdollista toteuttaa tietty toiminta. Keskeistä on siis se, arvioiko ihminen jostain tietystä toiminnosta suoriutumisen olevan hänelle helppoa tai vaikeaa; huomio kiinnittyy yksiselitteisesti spesifin toiminnan toteuttamisen arvioimiseen. Siinä missä Rotterin kontrolliodotuksen tulkinta viittaa ulkoisissa olosuhteissa tapahtuvista muutoksista riippumattomaksi suhteellisen pysyväksi ja yleistetyksi tapahtumien syiden arvioksi, Ajzenin tulkinta havaitusta vaikutusmahdollisuudesta vaihtelee tilanteen ja tarkasteltavan toiminnan muukaan. Ajzenin (1991a) mukaan edellä kuvattuja kontrollikäsitteitä voidaan yhtäaikaisesti soveltaa kuitenkin esimerkiksi siten, että vaikka ihminen yleisesti ottaen uskoisi voivansa omilla toimillaan vaikuttaa asioiden onnistumiseen, hän saattaa silti arvioida

toimintamahdollisuutensa pieniksi pohtiessaan jotain tiettyä toimintaa, vaikkapa lentäjäksi ryhtymistä.

Myös Atkinson (1964) suoritusmotivaatiota käsittelevässä teoretisoinnissa tarkastelu keskittyy havaittuun kontrolliin. Tarkastelu kohdentuu ihmisen subjektiiviseen arvioon siitä, minkälaiset onnistumismahdollisuudet hänellä on tietyssä tehtävässä. Teoreettisen mallin lähestymistapa on siis varsin samankaltainen kuin Ajzenin tulkinta havaitusta vaikutusmahdollisuudesta; kummassakin viitataan tietyssä kontekstissa tapahtuvaan spesifiin toimintaan, ei yleiseen taipumukseen tai alttiuteen. Paradoksaalisesti Atkinsonin teoriassa menestymisen saavuttamisen *motiivia* ei kuitenkaan määritellä motiiviksi menestyä jossakin tietyssä toiminnassa vaan yleiseksi taipumukseksi, joka ilmenee tilanteesta toiseen ihmisen subjektiivisena arviona. (Atkinson 1964, 242). Tämän luonteeltaan siis varsin yleiseksi tulkitun saavutusmotivaation arvioidaan toimivan yhdessä tilannesidonnaisen menestysodotuksen sekä myös muiden tilannespesifien elementtien kanssa. (Ajzen 1991a, 183–184.)

Banduran pystyvyysodotukset ovat tilanne- ja toimintospesifejä ja eroavat siten yleisistä hallintakäsityksistä. (Bandura 1982, 122.) Ajzenin tulkinta havaitusta vaikutusmahdollisuudesta on yhteensopivin Banduran (1977; 1982) pystyvyyden tunne- käsitteen (perceived self-efficacy) kanssa, joka määrittyy henkilön subjektiiviseksi arvioksi siitä, miten hän kykenee suoriutumaan tilanneolosuhteet huomioiden tietystä toiminnasta. (Ajzen & Madden 1986, 456–460.) Yhdessä työryhmänsä kanssa Bandura osoitti, että ihmisen käyttäytymiseen vaikuttaa vahvasti se, minkälaisiksi hän arvioi suoriutumismahdollisuutensa, ts. toiminnan toteuttaminen kytkeytyy voimakkaasti ihmisen subjektiiviseen luottamukseen omasta pystyvyydestään toteuttaa toiminta. (Bandura et al. 1977; Bandura et al. 1980). Banduran (1977) mukaan pystyvyysodotukset vaikuttavat esim. käyttäytymisen valintaan, toimintaan valmentautumiseen, toiminnan käynnistämiseen, siihen miten suurin ponnistuksin ja vaivannäöin toiminta toteutetaan, panostettujen resurssien määrään ja toiminnan ylläpitämiseen mahdollisten vastoinkäymisten ja epämiellyttävien kokemusten aikana. (Bandura 1982.)

Teorian mukaan pystyvyysodotuksia muokkaavat yksilön omat suoriutumiskokemukset, muiden ihmisten suoriutumiskokemusten havaitsemiset, verbaalinen taivuttelu ja fysiologiset tilat. Mitä luotettavampia ja omakohtaisempia kokemukselliset lähteet ovat, sitä voimakkaampia ovat muutokset havaitussa pystyvyydessä. (Uutela & Härkäpää 1993, 38–39.) Banduran (1977; 1982) pystyvyyden tunteen tulkinta pureutuu nimenomaan siis ihmisen subjektiivisiin arvioihin hänen kyvyistään ja mahdollisuuksistaan jonkin tietyn tehtävän suorittamisessa. Fobioita käsittelevässä tutkimuksessa Bandura työryhmineen (1977) osoitti, että pystyvyyden tunnetta käsittelevät uskomukset korreloivat selviytymiskäyttäytymisen kanssa. Lisäksi esim. terveyskäyttäytymistä käsittelevissä tutkimuksissa on osoitettu, että spesifin käyttäytymisen ennustettavuus parantuu yleisten kontrolliodotusmittausten sijaan nimenomaan spesifisti kyseisestä käyttäytymisestä esitettyjen vaikutusmahdollisuusarvioiden huomioimisen myötä. (Ajzen & Timko 1986.) Yksilön käsitys omasta

pystyvyydestä eli käsitys siitä, pystyykö hän suoriutumaan ko. tehtävästä, on osoittautunut ennustavaksi tekijäksi monissa elämäntavan muutosta koskevissa tutkimuksissa (esim. tupakoinnin lopettaminen, laiduntaminen, turvaseksiohjeiden noudattaminen). (Kuusinen 1993.) Lisäksi Bandura (1995) väittää, että pystyvyysodotus tai -usko, on yhteydessä terveyteen suoraan ja epäsuoraan. Suora vaikutus terveyteen aiheutuu siitä, että omaan selviytymiseensä luottava henkilö edistää elämäntavoillaan terveyttään, epäsuora vaikutus tapahtuu biologisten järjestelmien aktivoitumisen kautta. Banduran mukaan ihmisen usko omaan pystyvyyteensä selviytyä stressistä aktivoi biologisen järjestelmän; pystyvyysarviolla on biologisia vaikutuksia (esim. alttius bakteeri- ja virusperäisiin infektioihin). (Kts. Pulkkinen 1997.)

4.6.4 Havaittu vaikutusmahdollisuus intention elementtinä

Suunnitellun toiminnan teorian mukaan toiminnan toteuttamiseen vaikuttaa asenteen ja subjektiivisen normin ohella ihmisen arvio olemassa olevista toiminnan suorittamisen edellyttämistä voimavaroista ja toimintamahdollisuuksista. Pystyvyyden tunnetta tai havaittuja vaikutusmahdollisuuksia käsittelevät rakenteet asetetaan siis laajempaan kehykseen uskomusten, asenteiden, subjektiivisen normin, intention ja käyttäytymisen yhteyteen. Havaitun vaikutusmahdollisuuden arviossa keskeiseksi nostetaan tosiasiallisen kontrollin sijaan subjektiiviset arviot henkilökohtaisista toiminnan toteuttamisen edellytyksistä. Tosiasiallisen kontrollin tärkeyttä toiminnan realisoitumisessa saatetaan pitää itsestäänselvyytenä: saatavilla olevat voimavarat, toimintamahdollisuudet ja -tilaisuudet määrittävät toiminnan toteuttamisen todennäköisyyttä. Tosiasiallisen toimintakontrollin todentaminen ja tutkiminen on kuitenkin osoittautunut ongelmalliseksi - monet toiminnan toteuttamista estävät tai vaikeuttavat tekijät ovat satunnaisia ja luonteeltaan vaikeasti ennakoitavia ja arvioitavia. Lisäksi kyky arvioida ja tunnistaa toiminnan toteuttamiseen vaadittavia taitoja tai ulkopuolisia toiminnan kontrolloitavuutta heikentäviä tekijöitä voi olla rajallinen. Itse asiassa toiminnan kontrollin tosiasiallisuus on mahdollista todentaa vasta hetkellä, jolloin kyseistä toimintaa pyritään toteuttamaan. Ajzenin mukaan on kuitenkin ennakkoon mahdollista tarkastella havaitun vaikutusmahdollisuuden arviota eli henkilön subjektiivisia uskomuksia tai käsityksiä kyseessä olevan toiminnan toteuttamisen helppoudesta tai vaikeudesta. (Ajzen & Madden 1986, 456–460.) Tosiasiallisen toimintakontrollin sijaan tarkastelu on siis mielekästä kohdistaa kontrollin psykologiseen ilmentymään - havaittuun toimintakontrolliin eli vaikutusmahdollisuuteen - sekä sen vaikutukseen intentioon ja toimintaan. Arvio havaitusta vaikutusmahdollisuudesta on keskeinen suunnitellun toiminnan teoriassa, sen myötä se eroaa harkitun toiminnan teoriasta. Toiminnan kontrolloitavuudesta esitetyn subjektiivisen arvion huomioiminen tarjoaa mielekkään lähtökohdan tarkastelulle, kun tavoitteena on selittää ja ennustaa osittain kontrolloitavan toiminnan toteutumista. (Ajzen 1991a, 182.)

Eagly ja Chaiken (1993) ovat osoittaneet, että monet tutkimukset, joissa harkitun toiminnan teorian on osoitettu toimivan hyvin, ovat perustuneet suhteellisen yksinkertaisten vähän taitoja ja voimavaroja edellyttävien toimintojen tarkasteluun. Vaikka Fishbein ja Ajzen (1975) eivät olleet tietoisia tämän kaltaisesta päätelmästä, he esittävät näkemyksen, jonka mukaan intention muodostamisessa tulisi huomioida toiminnan toteuttamisen edellyttämät voimavarat ja yhteistyö toisten ihmisten kanssa. Esim. voimavaroissa tapahtuvat muutokset heijastuvat muutokseen intentiossa. Tutkimukset kuitenkin osoittivat, että harkitun toiminnan teorian sisältämä näkemys havaitun vaikutusmahdollisuuden merkityksestä intention muodostumiselle oli riittämätön; henkilön esittämät arviot hänen vaikutusmahdollisuuksistaan toteuttaa jokin tietty toiminta tulkittiin yksinomaan osaksi asenteen tai subjektiivisen normin ilmaisuja. Havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion ei näin ollen tulkittu sellaisenaan suorasti ja itsenäisenä elementtinä vaikuttavan toimintaintention muodostumiseen; sen merkitys intention muodostumiselle tulkittiin asenteen ja subjektiivisen normin osatekijöinä nimenomaan välilliseksi ja epäsuoraksi. (Ajzen & Madden 1986, 464; Ajzen 1991b, 139.) Teorian kehittämistyön seurauksena syntyi suunnitellun toiminnan teoria, jossa ihmisen esittämät arviot omista jonkin tietyn toiminnan suorittamisen edellyttämistä vaikutusmahdollisuuksista arvioidaan asenteen ja subjektiivisen normin kaltaiseksi intentiota ja viimekädessä toiminnan toteuttamista ennustavaksi elementiksi. Tutkimustulokset ovat osoittaneet, että osittain kontrolloitavan toiminnan suorittamisessa havaitulla vaikutusmahdollisuudella on vahva itsenäinen merkitys intention muodostumisessa siten, että arvio toiminnan kontrolloitavuudesta ei vaikuta ainoastaan välillisesti toiminta-asenteen ja subjektiivisen normin kautta tai toisaalta ole riippuvainen aikaisemmin toteutetun toiminnan arvioimisesta. Tämän vaikutuksen on todettu olevan luonteeltaan varsin lineaarinen; havaitun vaikutusmahdollisuuden yhteys kahteen toiseen intention muodostumiseen vaikuttavaan elementtiin on osoittautunut sangen vähäiseksi. (Ajzen & Madden 1986, 464.)

On syytä painottaa, että havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion sijaan nimenomaan tosiasiallisella kontrollilla on suora vaikutus toiminnan toteutumiseen. Havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion on kuitenkin osoitettu varsin tarkasti ilmentävän saatavilla olevia resursseja ja mahdollisuuksia, minkä seurauksena tosiasialliseen kontrolliin pohjaavan arvion vaikutus ulottuu sekä havaituista vaikutusmahdollisuuksista muodostettuun arvioon että toiminnan toteuttamiseen, ja on näin relevantti tutkimuskohde. (Ajzen & Madden 1986, 456–460.) Suunnitellun toiminnan teorian mukaan siis uskomukset, jotka käsittelevät toiminnan toteuttamisen edellyttämien resurssien ja mahdollisuuksien olemassaoloa tai puuttumista vaikuttavat havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion myötä toimintaintention muodostumiseen ja itse toiminnan toteuttamiseen. Mitä runsaammin ihminen arvioi omaavansa toiminnan toteuttamista helpottavia resursseja ja mahdollisuuksia, ja toisaalta mitä vähäisemmiksi hän arvioi toiminnan toteuttamista estävät tekijät, sitä suuremmiksi hän arvioi omat vaikutusmahdollisuutensa toiminnan toteuttamiseen. Nämä toiminnan kontrolloitavuutta ilmentävät uskomukset pohjaavat osittain aikaisempiin

kokemuksiin sekä muilta ihmisiltä saatuihin tietoihin sekä ylipäätään havaintoihin toiminnan toteuttamista vaikeuttavista ja edistävistä tekijöistä. Toimintaresursseja ja mahdollisuuksia käsittelevät uskomukset määrittävät siis arviota havaitusta vaikutusmahdollisuudesta siinä missä toiminnan seuraamuksia käsittelevät uskomukset muovaavat toiminta-asennetta ja normatiiviset uskomukset subjektiivista normia. Toimintauskomusten ja normatiivisten uskomusten tavoin on siten mahdollista erottaa toiminnan hallittavuutta käsittelevät uskomukset sekä arvioida niitä itsenäisinä toiminnan toteuttamista määrittävinä tekijöinä. (Ajzen & Madden 1986, 456-460; Ajzen 1991a, 196.)

Havaitun vaikutusmahdollisuuden arvioon vaikuttavat tekijät saattavat olla joko henkilön sisäisiä tai ulkoisia. Osaan näistä tekijöistä voidaan valmentautua esim. opiskelemalla, osaan on varsin vaikea ennakkoon varautua. Sisäisiä tekijöitä ovat mm. tieto, taidot, kyvyt sekä myös into ts. tarve toimia. Esim. terveyttä edistävän käyttäytymisen väitetään usein estyvän havaitun vaikutusmahdollisuuden sisäisten tekijöiden vuoksi. Vakaista painonpudotusaikeista huolimatta ylipainosta kärsivä ihminen saattaa kokemuksestaan tietää, että laihduttamista edistävien toimintojen toteuttaminen on haasteellista. Tietyn toiminnan suorittamista suunnitteleva ihminen saattaa havahtua huomaamaan, että häneltä puuttuvat toiminnan toteuttamisen edellyttämät tiedot, taidot tai kyvyt. Emme vaikkapa osaa korjata rikkoutunutta radiota, auttaa lastamme matematiikan läksyissä - tai käsillä olevaan tutkimukseen soveltaen: emme välttämättä hallitse yrityksen perustamiseen tarvittavaa tietoutta. Puutteet taidoissa, kyvyissä tai tiedoissa saattavat siis muodostua toiminnan kontrolloitavuuden esteeksi. Nämä esteet ovat ainakin periaatteessa ylitettävissä määrätietoisella toiminnalla. Toisaalta vaikka kokemuksen myötä omaksuisimmekin uusia taitoja ja kykyjä, saatamme havaita ne silti riittämättömiksi esim. olosuhteiden muuttuessa. Myös unohtaminen on sisäinen tekijä, joka saattaa estää toiminnan toteuttamisen. Osa henkilön sisäisistä tekijöistä, esim. tunteet tai pakonomainen käyttäytyminen, saattaa olla vaikeasti voitettavia kontrolloitavuuden esteitä. (Ajzen 1991b, 128–129.)

Myös useat ihmisen ulkopuoliset tekijät voivat vaikuttaa aiotun toiminnan toteuttamiseen. Havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion ulkoiset tekijät kytkeytyvät toimintamahdollisuuksiin, tilannetekijöihin sekä muista henkilöistä riippuvuuteen. (Ajzen 1988.) Esim. hiihtoretki onnistuu, mikäli lumi pysyy maassa ja työpäivämme päättyy normaaliin aikaan. (Stroebe 2000, 33–34.) Tilanne- ja ympäristötekijöiden kaltaiset henkilön ulkoiset tekijät vaikuttavat siis siihen, voidaanko olosuhteet arvioida toiminnan toteuttamista edistäviksi vai estäviksi.

Ensisilmäyksellä tilaisuuden tai mahdollisuuden puutteen vaikutus toiminnan toteuttamiseen saattaa muistuttaa ennakoimattoman tilanteen aiheuttamaa muutosta intentiossa. Vaikka onkin mahdollista, että toiminnan toteuttamisen edellyttämän tilaisuuden tai mahdollisuuden puuttumisen seurauksena arviot havaituista vaikutusmahdollisuuksista muuttuvat aikaisempaa kielteisimmiksi ja näin aiheuttaa toimintaintention muutoksen, eroaa tilanne selvästi ennakoimattoman tilanteen aiheuttamasta vaikutuksesta. Esim. intention muodostumisen jälkeen saatu informaatio saattaa vaikuttaa käyttäytymisestä saatavilla oleviin käsityksiin ja näin aikaansaada muutoksia intentiossa niin, että henkilö ei ole enää kiinnostunut

toimimaan alkuperäisen intentionsa mukaisesti. Sen sijaan erityisesti ennakoimaton toimintatilanne vaikeuttaa nimenomaan kyseessä olevan toimintayrityksen toteuttamista; henkilö epäonnistuu pyrkimyksessään toteuttaa toimintaintentionsa mukaista käyttäytymistä olosuhteiden muuttuessa toimintaa estäviksi. Keskeistä on, että intention toteutumisen estymisestä huolimatta keskeiset toiminnan arvioimiseen liittyvät tekijät eivät ole muuttuneet, eikä niin ollen intentiokaan. Esim. myönteinen aikomus katsoa tietty teatterinäytelmä saattaa asenteissa tai vaikkapa subjektiivisessa normissa tapahtuvien muutosten myötä muuttua kielteisesti, kun henkilö kuulee ystävänsä tai paikallisen kulttuurikriitikon moittivan näytelmää. Tilanne on kuitenkin toinen, kun henkilö pyrkii toteuttamaan toimintaintentionsa, mutta näytökseen lippua ostaessaan saa tietää sen loppuunmyydyksi. Erityisesti ohimenevät ulkoiset tekijät saattavat estää intention toteuttamisen suunniteltuna ajankohtana ilman, että intentiossa ja sitä edeltävissä elementeissä olisi tapahtunut perustavaa laatuaan olevia muutoksia. (Ajzen 1991b, 129–131.)

Toiminnan kontrolloitavuuden haavoittuvuus on mahdollista myös, kun toiminnan toteuttamiseen tarvitaan muita ihmisiä. Havaittujen toimintamahdollisuuksien puutteen tavoin myös toisista ihmisistä riippuvuus saattaa johtaa vähintään tilapäisiin ja ohimeneviin muutoksiin toimintaintentiossa. Ihminen jää odottamaan toiminnan toteuttamisen estäneen olosuhteen muuttumista. Yhtälailla hän saattaa etsiä sopivampaa kumppania, kun toiminnan toteutuminen estyy esim. yhteistyön puutteeseen. On kuitenkin mahdollista ja oletettavaa, että varsinkin usean tuloksettoman yrityksen seurauksena intentiossa viimein tapahtuu perustavaa laatuaan oleva muutos. (Ajzen 1991b, 129–131.)

Sen lisäksi, että suunnitellun toiminnan teoriassa havaitun vaikutusmahdollisuuden arvio tulkitaan intention muodostumiselle tärkeäksi, sillä väitetään olevan suora intentiosta riippumaton yhteys toimintaan. Kuten aikaisemmin on osoitettu, toiminnan toteuttaminen ei riipu yksin toimintamotivaatiosta vaan toiminnan toteuttamisen riittävästä kontrolloitavuudesta. Teorian mukaan havaitun vaikutusmahdollisuuden arviota on mahdollista käyttää toiminnan toteuttamisen ennustamisessa, mikäli arvio siitä on yhtenevä toiminnan tosiasiallisen hallittavuuden kanssa. Toisin sanoen havaitun vaikutusmahdollisuuden arviolla on ensinnäkin toimintaintention kautta epäsuora yhteys toiminnan toteutumiseen, toiseksi sen avulla on mahdollista suoraan ennustaa toiminnan toteutumista, kun se ilmentää tosiasiallista toimintakontrollia. Ajzenin mukaan on kuitenkin muistettava, että arvio havaitusta vaikutusmahdollisuudesta ei välttämättä ole kovin realistinen; silloin sen tarkastelu sellaisenaan ei mahdollista toiminnan toteuttamisen kyllin hyvää ennustettavuutta selitettävyydestä puhumattakaan. Epärealistinen arvio saattaa johtua esim. toimintaan liittyvän tiedon puuttumisesta, toiminnan edellyttämien resurssien muuttumisesta tai siitä, että tapahtuu jotain uutta ja ennakoimatonta. (Kts. Ajzen 1991b, 131-136.)

Suunnitellun toiminnan teorian mukaan havaitun vaikutusmahdollisuuden arvioita voidaan kuitenkin käyttää tiettyjen olosuhteiden vallitessa toimintaintention tavoin toiminnan toteutumisen ennustamisessa. Ensinnäkin

havaitun vaikutusmahdollisuuden positiiviseksi arvottamisen on osoitettu vahvistavan toiminnan toteuttamiseen tarvittavia voimavaroja ts. tavoitehakuista ponnistelua toiminnan suorittamiseksi. Esim. kahdella seinäkiipeilyä harjoittelevalla henkilöllä saattaa olla yhtä vahva intentio lajin oppimiseen. Tavoitteen saavuttamisessa todennäköisemmin onnistuu henkilö, joka vahvemmin uskoo pystyvänsä suoriutumaan tehtävästä. Olennaista on siis, mitä ihminen uskoo voivansa tehdä. Psykologian terminologiassakin kontrolli-käsitettä käytetään ilmentämään ”voimista” vaikuttamisen mahdollisuuden ja toimintavapauden ohella. (Kts. Helkama et al. 1998.) Toiseksi havaitun vaikutusmahdollisuuden arvio saattaa ilmentää tosiasiallista kontrollia, kuten aikaisemmin tuotiin esille. Havaintojen tarkkuudesta riippuu, voivatko havaitun vaikutusmahdollisuuden arviot toimia tosiasiallisen kontrollin vastineena. Havaitun vaikutusmahdollisuuden arviot eivät välttämättä ole kovin realistisia, kun ihmisellä on vähän toimintaa koskevaa tietoa, tai kun toiminnan toteuttamisen edellyttämät elementit tai vaatimukset ovat muuttuneet, tai kun ilmenee uusia ennakoimattomia suorittamiseen vaikuttavia tekijöitä. Näissä tilanteissa havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion huomioiminen ei lisää toiminnan ennustettavuuden tarkkuutta. Kuitenkin, kun havaitun vaikutusmahdollisuuden arvio on realistinen, sen avulla on Ajzenin mukaan mahdollista ennustaa toiminnan toteuttamisen todennäköisyyttä. (Ajzen 1985.)

Ajzen on siis esittänyt suunnitellun toiminnan teoriasta kaksi erilaista versiota, joissa arviot havaitusta vaikutusmahdollisuudesta asemoituvat toisistaan poiketen. Ensimmäisessä havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion yhteys intentioon tulkitaan motivaatioon liittyväksi. Vaikka ihminen omaisi positiivisen toiminta-asenteen ja arvioisi tärkeinä pitämiensä ihmisten kannattavan toiminnan suorittamista, hänellä ei todennäköisesti olisi voimakasta toimintaintentiota tilanteessa, jossa hän arvioi toiminnan toteuttamisen edellyttämät mahdollisuutensa tai voimavaransa huonoiksi. Vahvan toimintaintention edellytykseksi nostetaan siis havaitun vaikutusmahdollisuuden positiivinen arvottaminen. Huomionarvoista on myös, että havaitun vaikutusmahdollisuuden vaikutus intentioon on suora, ei toiminta-asenteen tai subjektiivisen normin kautta välillinen. Havaitun vaikutusmahdollisuuden vaikutus toiminnan toteuttamiseen on intention kautta välillinen, ja intentio arvioidaan toiminnan toteuttamista edeltäväksi elementiksi. Toimintakontrollin tulkitseminen intention ja toiminnan toteuttamisen edellytykseksi mahdollistaa ja tukee näkemystä, jossa havaitun vaikutusmahdollisuuden arvio on merkityksellinen toimintaintention muodostumisessa. Vaikka havaitun vaikutusmahdollisuuden merkitys siis arvioidaan keskeiseksi, se ei ole sellaisenaan yksin riittävä. Sen lisäksi, että ihminen arvioi voivansa suorittaa tietyn toiminnan, täytyy löytyä myös muita toiminnan toteuttamista puoltavia tekijöitä. Havaitun vaikutusmahdollisuuden arvio vaikuttaa toiminnan toteutumiseen yhdessä toiminta-asenteen ja subjektiivisen normina rinnalla. (Ajzen & Madden 1986, 456–460.) Ajzenin (1991a, 184–185) mukaan toiminnan toteutumisen ennustettavuuden tarkkuutta on mahdollista edistää huomioimalla sekä intentio että havaitun vaikutusmahdollisuuden arvio. On kuitenkin siis muistettava, että tilanteesta riippuen niiden merkitys saattaa vaihdella

jopa siten, että vain toista niistä tarvitaan. Edellä kuvattua Ajzenin teorian versiota käytetään tämän tutkimuksen toisena tulkintateoriana.

Teorian toisessa tulkinnassa painotetaan havaitun vaikutusmahdollisuuden suoraa, ei intention kautta tapahtuvaa välillistä yhteyttä toiminnan toteuttamiseen. Toiminnan toteuttamisen ennustettavuuden edellytyksenä on tällöin arvio riittävästä toiminnan toteuttamisen edellyttämästä kontrollista; toiminnalla tavoiteltavan päämäärän saavuttamisen ei tulkita olevan riippuvainen yksin intentiosta vaan nimenomaan toiminnan kontrolloitavuudesta. On kuitenkin huomioitava, että havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion tulee täyttää tietyt ehdot. Havaitun vaikutusmahdollisuuden huomioiminen mahdollistaa päämäärän saavuttamisen ennustamisen tilanteissa, joissa se on yhtenevä tosiasiallisen toimintakontrollin kanssa. Lisäksi toiminnan ei tule olla sellainen, että sen toteuttaminen on tahdonalaisesti täysin kontrolloitavissa; tämän kaltaisessa tilanteessa havaitun vaikutusmahdollisuuden elementti olisi toiminnan selitettävyyden ja ennustettavuuden kannalta irrelevantti ja suunnitellun toiminnan teoria kutistuisi harkitun toiminnan teoriaksi. (Ajzen 1985; Ajzen & Madden 1986, 456-460.) Stroeben (2000, 33) mukaan havaitun vaikutusmahdollisuuden suora yhteys toiminnan toteutumiseen vaikuttaa intuitiivisesti vähemmän uskottavalta tai todennäköiseltä kuin sen epäsuora intention kautta tapahtuva yhteys.

4.6.5 Elementtien painotus intention muodostumisessa ja toiminnan toteutumisessa.

Toimintaintention määrittäjänä asenteen, subjektiivisen normin ja havaitun vaikutusmahdollisuuden arvioiden suhteelliset merkitykset saattavat Ajzenin (1991a, 188–189) mukaa vaihdella tilanteesta ja tarkasteltavasta toiminnasta riippuen. Toiminnan tai käyttäytymisen luonne määrittää, kuinka merkittävä vaikutus niillä on. Esim. rinta- tai pulloruokinnan valitsemisessa subjektiivisen normin vaikuttavuus ei osoittautunut asenteen kaltaiseksi intentioon merkittävästi vaikuttavaksi tekijäksi naisten keskuudessa, joilla ennestään oli lapsia. (Manstead et al. 1983.) Toisaalta esim. aborttipäätöksissä ja perhesuunnittelussa subjektiivisen normin on osoitettu vaikuttavan asennetta keskeisemmin intention muodostumiseen. (Stroebe 2000, 28–30.) Siinä missä intention määrittämiseen toisinaan riittää yksinomaan toiminta-asenne, tai esim. toiminta-asenne yhdessä havaitun vaikutusmahdollisuuden kanssa, toisinaan saatetaan tarvita kaikkia kolmea tekijää. Schifterin ja Ajzenin (1985) painonpudotusta käsittelevässä tutkimuksessa osoitettiin sekä asenteen, subjektiivisen normin että havaitun vaikutusmahdollisuuden arvion kunkin itsenäisesti parantavan painonpudotusta käsittelevän intention ennustettavuutta; kaikki kolme elementtiä korreloivat intention kanssa merkitsevästi. (Ajzen 1991b, 137.) Tosin painotuseroja saattaa löytyä yksilötasolla. (Ajzenin 1991b, 117.)

Elementtien painotuserojen tarkastelua koskeva kiinnostus kumpuaa halusta aikaansaada tai vahvistaa tietynlaista toimintaa. Huomio kohdentuu siihen, onko jokin intentiota edeltävistä elementeistä toisia merkittävämmässä asemassa

intention muodostumisessa ja viimekädessä toiminnan toteuttamisessa. Kun on selvitetty, vaikuttaako jokin elementti muita voimakkaammin intention muodostumiseen on mielekästä perehtyä kyseisen elementin perustana oleviin uskomuksiin ja käsityksiin. Suostutteleva viestintä kohdennetaan uskomuksiin, joiden on osoitettu erottavan toimintaa harjoittavat ja toiminnasta pidättäytyvät henkilöt. (Stroebe 2000, 35–36.)

Ajzenin teoreettista mallia on käytetty pyrittäessä muuttamaan ihmisen käyttäytymistä terveellisemmäksi. On panostettu niihin elementteihin, joiden pohjalta toimintaintention on osoitettu muodostuneen. Jos toiminnan toteuttamisen on arvioitu kytkeytyvän ensisijaisesti ja voimakkaasti toiminta-asenteisiin, normatiivisiin käsityksiin vaikuttamisella ei ole oletettu olevan suurta merkitystä tavoiteltaessa toivottua käyttäytymismuutosta. Yhtälailla jos ihmisen käyttäytymisen arvioidaan saavan vahvoja vaikutteita tärkeiksi arvioitujen ihmisten toiveista, toiminta-asenteisiin vaikuttaminen voi olla jokseenkin irrelevanttia. Teorian mukaan on mahdollista muuttaa ihmisten asennoitumista jotakin käyttäytymistä, vaikkapa tupakointia, kohtaan muuttamalla ympäristötekijöitä siten, että ihminen todennäköisesti arvioi toiminnan toteuttamisen itselleen epäedulliseksi. Esim. epäterveellisten toimintatapojen suosimisesta aiheutuvien kustannusten nostamisella on havaittu olevan vaikutusta vain, kun henkilö ensinnäkin tiedostaa tämän muutoksen ja toisekseen arvioi ne itselleen liian korkeiksi. (Stroebe 2000, 28–30.)

Suunnitellun toiminnan teorian käyttäminen tutkimustyökaluna edellyttää myös, että empiirisesti on mahdollista todentaa, pohjaako tarkasteltavan toiminnan toteuttaminen ensisijaisesti toimintaintentioon vai havaintoihin toiminnan kontrolloitavuudesta. Niissä poikkeustapauksissa, joissa toiminnan toteutumisen voidaan osoittaa johtuvan yksinomaan havaitun vaikutusmahdollisuuden arviosta, tulee erikseen tarkastella syitä toimintaintention ja toiminnan toteutumisen välisen yhteyden puuttumiseen. (Stroebe 2000, 35–36.) Esim. tutkimuksen ajoittamisella on havaittu olevan yhteys intention ja havaitun vaikutusmahdollisuuden vaikutuksien relevanttiuteen toiminnan toteuttamisen selittäjänä ja ennustajana. Mitä pidempi aika on tutkimushetken ja toiminnan toteuttamisen välillä, sitä selkeämpi näyttää olevan intention vaikutus toimintaan. Sen sijaan havaitun vaikutusmahdollisuuden arvio on tärkeä, kun toiminnan toteuttamisen ja tutkimuksen tekemisen ajankohdat ovat yhtenevät. (Ajzen & Madden1986; Ajzen 1991b, 141.)

5 Laadullinen asennetutkimus

Tässä luvussa perehdytään dispositionaalisen asennetutkimuksen kritiikkiin tarkastelun kohdistuessa ensinnäkin Billigin (1986) retoriseen sosiaalipsykologiaan, joka on tämän tutkimuksen teoreettinen lähtökohta ja toiseksi laadulliseen asennetutkimukseen (Vesala 1996; Vesala & Rantanen 2007), jonka metodien mukaisesti tätä tutkimusta on toteutettu. Laadullinen asennetutkimus on kehitetty vastaamaan sosiaalipsykologiseen retoriseen lähestymistapaan, sitä voidaan pitää retorisen sosiaalipsykologian metodisena jatkeena.

5.1 Laadullisen asennetutkimuksen teoreettinen tausta perinteisen dispositionaalisen asennetulkinnan kritiikissä

Perinteistä behavioristista ja kognitiivista asennetutkimusta kohtaan esitetty kritiikki on kohdentunut ensisijaisesti teoreettisiin lähtökohtiin sekä metodologisiin ratkaisuihin. (Kts. Matikainen 2002, 20–21.) Tässä tarkastelussa keskitytään ensin mainittuihin, ja tarkemmin määriteltynä asenteen dispositionaalisen tulkinnan kritiikkiin.

Dispositionaalista asennetutkimusta kohtaan esitetty arvostelu voidaan Vesalaa ja Rantasta (2007) mukaillen jaotella valtavirtatutkimuksen sisäiseksi metodologiseksi ja teoreettiseksi kehitystyöksi sekä valtavirtatutkimuksen ulkopuolelta kumpuavaksi perinteistä asennekäsitettä ja asennetutkimusta kohtaan esitetyksi kritiikiksi. Ensin mainitussa ei kyseenalaisteta perinteisen tutkimuksen kvantitatiivista otetta tai asenteen dispositionaalista tulkintaa vaan teoreettisella kehitystyöllä on pyritty asenteen ja käyttäytymisen yhteyden tarkempaan empiiriseen todentamiseen. Fishbeinin ja Ajzenin teoriat ovat kritiikkiä tietyllä tavalla sovellettua dispositionaalista asenneteoriaa kohtaan, mutta eivät dispositionaalisen näkemyksen mukaista asennetutkimusta kohtaan sinänsä. (Mt.)

Valtavirtatutkimuksen ulkopuolelta kumpuava kritiikki kulminoituu kysymykseen, tuleeko asennekäsite rajata yksinomaan yksilön sisälle oletetuksi tekijäksi ja näin varata dispositionaalista näkemystä vastaavaan käyttöön vai onko mahdollista kutsua asenteeksi sosiaalisen kommunikaation puitteissa tapahtuvaa arvottamista. Valtavirtatutkimuksen ulkopuolelta esitetystä asennetutkimuksen kritiikistä voidaan ensinnäkin siis erottaa näkökanta, jossa asennetutkimus torjutaan dispositionaaliseen näkemykseen viitaten positivistisena, sosiaalisen todellisuuden tutkimisen kannalta yksipuolisena ja epäoleellisena. (Mt., 21.) Sosiaalisten representaatioiden tutkimuksen alullepanija Serge Moscovici pitää yksilöön keskittyvää asennekäsitystä turhana. (Pirttilä-Backman & Helkama 2001, 265.) Diskurssianalyyttista tutkimusta edustavat Potterin ja Wetherellin (1987) eivät kokonaan kyseenalaista asennekäsitettä, vaan heidän mukaansa se tulisi varata yksinomaan dispositionaalisen asenneteorian käyttöön; heidän mukaansa yksilöön keskittyvä näkemys olisi ainoa mahdollinen asenteen tulkinta. Diskurssianalyysissä

asenteiden sijasta puhutaan pikemminkin asemoitumisesta. Asemoituminen on aina sosiaalista toimintaa, tietynlaisen position ottamista julkisessa keskustelussa. (Jokinen 1999, 127.) Yksilökeskeiseen tulkintaan fokusoituneen asennetutkimuksen sijaan Potterin ja Wetherellin mukaan sosiaalipsykologian tulisi keskittyä sosiaalisen todellisuuden kielellisen rakentumisen tarkasteluun. Lisäksi he sanoutuvat irti asennetutkimukseen vähintään implisiittisesti sisäänrakennetusta olettamuksesta, jonka mukaan asenteen kohde olisi itsestään selvästi kaikkien samalla tavalla havaitsema. (Vesala & Rantanen 2007, 21.)

Toinen valtavirtatutkimuksen ulkopuolelta esitetty kriittinen näkökanta tuo esille dispositionaalisesta näkemyksestä poikkeavan asennekäsitteen tulkinnan. Perinteistä asennetutkimusta kriittisesti tarkastelevissa lähestymistavoissa on kyseenalaistettu yksilöön keskittyvän asennetulkinnan yksinkertaistavaa redusointia, jonka seurauksena asenteen sosiaaliset yhteydet ja yhteiskunnalliset asetelmat ovat jääneet varjoon; valtavirtatutkimuksen omaksumassa sosiaalipsykologiassa ihmisten ja ryhmien välistä toimintaa on pyritty selittämään yksilön ominaisuuksien kautta. (Kts. Salonen 2001.) Teoreettisia lähtökohtia koskeva kritiikki on kohdistunut ennen kaikkea behavioristisen ja kognitiivisen tutkimussuunnan omaksumaan dispositionaaliseen asennetta yksilön sisäisenä tekijänä korostavaan tulkintaan. Se pohjaa jo asennetutkimuksen alulle panijoiden Thomasin ja Znanieckin 1900-luvun alun näkemykseen asenteen sosiaalisesta luonteesta, jonka asennetutkimuksen valta-asemaan noussut yksilöön keskittyvä tulkinta syrjäytti. On siis syytä huomioida, että erityisesti Allportin 1930-luvulla esille nostaman dispositionaalisen tulkinnan ohella on samanaikaisesti ollut esillä asenteiden sosiaalista luonnetta korostavaa näkemystä erityisesti tietyissä tutkimussuunnissa, niin ikään 1930-luvulta alkaen mm. Meadin ja Blumerin kehittämässä symboliseksi interaktionismiksi kutsutussa tutkimustavassa, jossa on keskitytty mm. joukkoliikkeiden dynamiikan tarkasteluun. (Kalliola 2001.) Keskeistä on, että dispositionaalisen asennetutkimuksen saavuttamasta valta-asemasta huolimatta asennetutkimus laajana tarkastelukokonaisuutena ei ole ollut pelkästään yksilöön keskittyvän tarkastelun kyllästämää. Viime aikoina asenteen sosiaalista luonnetta on tuotu esille mm. sosiaalisen vuorovaikutuksen puheaktiteoriassa, sosiaalisten representaatioiden tutkimuksessa sekä retorisessa sosiaalipsykologiassa ja sen metodologisessa ratkaisussa, laadullisessa asennetutkimuksessa, joista kaksi viimeksi mainittua toimivat tämän tutkimuksen teoreettisina kehyksinä ja metodologisina työvälineinä. (Kts. Vesala & Rantanen 2007, 22–23.)

5.2 Retorinen sosiaalipsykologia

Michael Billigin 1980- luvulla tunnetuksi tekemässä retorisessa sosiaalipsykologiassa asenteet nähdään sosiaalisessa maailmassa rakentuviksi, niitä ei perusolemukseltaan arvioida yksilön sisäisen maailman ilmiöiksi. Ihmisen ajattelu, kokeminen - myös asennoituminen - saavat mallinsa ja muotonsa

sosiaalisesta kommunikaatiosta ja vuorovaikutuksesta. Billigin mukaan asenteiden sosiaalinen luonne näkyy siinä, että ne ovat argumentatiivisia, kiistanalaisiin kysymyksiin liittyviä; asenne on kiistanalaisista kysymyksistä esitetty arvio. (Billig 1986.) Kiistanalaisuus on Billigin mukaan erityisesti sosiaalisen maailman ominaisuus, joka heijastuu ja ilmenee ihmisten ajattelussa. Kun retorisessa sosiaalipsykologiassa asenteen muodostumisen kannalta keskeinen arvottamisen kohde tai tapa tulkitaan siis sosiaalisesti määrittyväksi ilmiöksi, poissuljetaan asenteen yksilön sisäisiä tekijöitä korostava dispositionaalinen määrittäminen. Niin ikään asenteen ei tulkita vaikuttavan ihmisen käyttäytymiseen sellaisenaan ilman kytkeytymistä sosiaaliseen todellisuuteen tai sosiaalisesta todellisuudesta irrallaan. (Vesala & Rantanen 2007, 24.)

Retorinen sosiaalipsykologia olettaa, että kieli ja argumentit ovat alkujaan ihmisen ulkopuolella. Ajattelun siemenet ja ajattelun tavat ovat opittuja asioita. Kuulemme julkista argumentointia, joka myöhemmin sisäistyy sisäiseksi argumentoinniksi, ajatteluksi sekä kyvyksi ottaa osaa julkisiin keskustelutilanteisiin. Ajatellessamme hyödynnämme kieltä, ja koska kieli on luonteeltaan retorista, myös ajattelu on retorista. Ainoa ero ajattelun ja ääneen puhumisen välillä on, että ajatellessa argumentointi tapahtuu yksilön mielessä, ääneen puhuttaessa toinen argumentoiva osapuoli on yleensä toinen ihminen. (Salonen 2001, 311.) Billigin mukaan ihmisen tarve keskustella ei kumpua halusta ilmaista dispositionaalisesti tulkittuja sisäisiä ajatuksia. Sitä vastoin kyvykkyys ajatteluun ja keskusteluun kytkeytyvät toisiinsa ja muokkautuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Billig 1986.) Argumentointia on siis mahdollista tarkastella tekemisenä, sosiaalisena toimintana. Argumentointiin voidaan katsoa kuuluvaksi kaksi, toisiinsa läheisesti liittyvää puolta: yhtäältä argumenttien kehittely ja toisaalta argumentointi ihmisten välisenä kommunikaationa. (Billig 1986; Jokinen 1999.)

Billigin mukaan inhimilliselle ajattelulle on luonteenomaista dialogi monologin sijaan. Retorisen sosiaalipsykologian näkemys kielen dialogisesta luonteesta tarkoittaa, että argumentit suhteutuvat aina toisiinsa; jotakin asiaa kannattaessa vastustetaan jotakin toista näkemystä. Billigin ajattelun lähtökohtana on kreikkalaisen filosofi Protagoran (n. 480–410 eKr.) ajatus, jonka mukaan esitettäville väitteille on aina olemassa perusteltu vastaväite. Protagoran maximin mukaan kaikkea inhimillistä ajattelua ja toimintaa voidaan arvioida argumentatiivisesti puolesta ja vastaan. Kommentoinnin argumentatiivinen merkitys menetetään, jos tätä vastakkainasettelua ei tunneta. Koska asenteen ilmaisemisessa on läsnä myös sen vastakohta, asennoitumista on mahdollista kutsua vastakohtaisuuksien argumentoinniksi. Ajattelu on Protagoran mukaan perustavanlaatuisesti kaksijakoista siten, että kuka tahansa voi esittää argumentille vasta-argumentin. Kiinnittyessämme siis johonkin asenteeseen altistamme samalla sen kritiikin kohteeksi ja saatamme joutua puolustamaan sitä. Argumentaatio voi periaatteessa olla loputon, kun argumentoinnin kummatkin osapuolet pystyvät yhä uudelleen puolustamaan omaa kantaansa ja kritisoimaan vastakkaista. (Billig 1986, 91–111.)

Protagoran maximiin pohjaten Billigin mukaan inhimilliselle ajattelulle on luonteenomaista variaatio. Retorinen lähestymistapa korostaa inhimillisen ajattelun ja käsitteellistämiskyvyn kaksisuuntaisuutta. Tyypillistä on asioiden ja ilmiöiden punnitseminen monelta kantilta. Kun kaikilla asioilla on aina kaksi puolta, niin yksittäinen mielipide on kiistanalainen suhteessa toisiin mielipiteisiin. Juuri vastakkaisten näkökulmien olemassaolo on luonteeltaan argumentatiivista. Billigin mukaan siis arkiajattelu ja kieli ovat luonteeltaan dynaamisia ja argumentatiivisia eivätkä vain yhteneviä väitteitä esiintuovia toteamuksia. (Mt., 44–91.)

Retorisen sosiaalipsykologian lähtökohtana on ajattelun tarkasteleminen dialogina ilmiönä; ajattelu etenee argumentaation, väitteiden ja vastaväitteiden periaatteessa loputtomassa virrassa. Ajattelun dialogisen luonteen vuoksi retorisille ilmauksille syntyy merkitys. Ilmauksista voidaan erotella niiden eksplisiittinen ja implisiittinen merkitys. (Billig 1986; 1996.) Sanomalla eksplisiittisesti kannattavansa jotakin näkemystä, kerrotaan samalla implisiittisesti vastustettavan vastakkaista näkemystä. Implisiittisyys ilmenee juuri siten, että argumentin esittäminen tai siihen asennoituminen sisältää myös vasta-argumentin läsnäolon. Samassa ilmauksessa on siis aina mukana monta suuntaa, joihin tarttuen keskustelijat voivat rakentaa jatkoargumentointia joko ilmauksen eksplisiittisen tai implisiittisen merkityksen perusteella. Koska Billigin mukaan kielenkäytössä voi siis olla mukana paljon sellaista, mitä ei voida havaita yksinomaan keskustelun ilmiasusta, tärkeätä on huomioida myös kielellisesti tukahdutettu osa kommunikaatiota. (Kts. Salonen 2001.)

Billig luonnehtii ajattelua kahdella toisilleen vastakkaisella prosessilla: luokittamisella eli kategorisoinnilla ja erityistämisellä eli partikularisoinnilla. Billigin mukaan nämä kaksi ajatteluprosessia ovat vahvasti kietoutuneita ja toisistaan riippuvaisia ja luovat ajattelumme argumentatiivisen perustan. Ne ovat todellisuuden tuottamiseen liittyviä perustavanlaatuisia retorisia strategioita. Kategorisointi perustuu siihen, että pyrkiessämme luokittavaan tietoon kiinnitämme huomiomme arvioitavia ilmiöitä yhdistäviin tekijöihin, koska emme välttämättä voi ottaa huomioon kaikkia asiaan liittyviä yksityiskohtia. Tämä prosessi vaatii kykyä partikularisointiin, jossa samankaltaisuuden sijaan huomio kiinnittyy erottaviin tekijöihin. Billigin mukaan esim. arkiajattelussa kategorisointi ei ole mahdollista ilman kykyä yksilöllistää ja eriyttää poikkeustapauksia. Asenteiden ja käyttäytymisen välistä epäjohdonmukaisuutta voidaan Billigin mukaan tarkastella tästä näkökulmasta. Asenteen ja käyttäytymisen välillä usein havaittu ristiriita voi johtua siitä, että ihmiset eivät systemaattisesti toimi jotain kategoriaa koskevan asenteensa ”edellyttämällä” tavalla, koska he kykenevät partikularisoimaan eli tunnistamaan kategorian sisällä poikkeus- ja erityistapauksia. Tämänkaltaisessa tulkinnassa asenteen ja käyttäytymisen välinen epäjohdonmukaisuus johtuu siis asenteiden ristiriitaisuudesta, joka saa muotonsa partikularisaatiosta ja kategorisoinnista. Kyse on retorisesta ongelmasta eli siitä, miten partikulaareja tekoja ja yleisiä asenteita argumentoidaan. (Billig 1996, 211; Jokinen 1999, 129; Vesala 2001, 166–167.)

Erityisen kiinnostavaa ja Billigin mukaan myös tulkinnanvaraista on, millä kriteereillä tarkasteltavia ilmiöitä kategorisoidaan tai partikularisoidaan. Samalla

korostuu todellisuuden tulkinnallinen luonne. Kategorioista ja erityistapauksista argumentoidessamme kiistelemme kategorioiden rajoista ja ehdoista, joilla jokin poikkeustapaus voidaan tulkita poikkeukseksi. Huomionarvoista on myös, että erityistämistä ilmentävä arvio jostakin jo kategorioidusta kohteesta ei välttämättä johda uuden kategorian syntymiseen; voimme esim. puolustaa jotakin kategoriaa poikkeavassa tilanteessa toteamalla yksikantaan, että ”poikkeus vahvistaa säännön”. (Billig 1985; 1986; Jokinen 1999.) Lisäksi kategoriat ja niiden arvostukset eivät ole pysyviä, vaan kulttuurisesti ja tilanteisesti muuttuvia ja usein myös päällekkäisiä siten, että esim. yksi ja sama puhuja voi kategorisoida itseään useilla vaihtoehtoisilla tavoilla. Hän voi puhua vaikkapa opiskelijana, äitinä, koiran omistajana tai suomalaisena. Retorinen mielenkiinto onkin tarkastella, mikä kategoria milloinkin herätetään henkiin ja miten sitä käytetään missäkin tilanteessa. Siitä, kuinka argumentin esittäjä kategorisoi itseään, voi tehdä tulkintoja yleisösuhteesta: mikä on se yleisö, jota hän pyrkii ”puhuttelemaan”. (Jokinen 1999, 135.)

Billigin retorinen sosiaalipsykologia perustuu ontologiseen oletukseen sosiaalisen todellisuuden toisilleen rinnakkaisista ja osittain vastakkaisista tasoista. Niihin sisältyy arvojen, uskomuksien, mielikuvien ja representaatioiden välistä jännitettä. Tällaista ristiriidan varassa toimivaa ajattelua kutsutaan dilemmaattiseksi. Dilemmat nousevat eri tasojen ja arvojen välisistä konflikteista ja heijastuvat esim. arkielämässä ja sananlaskujen ristiriitaisissa sisällöissä. (Billig 1986.) Arkinen ajattelu on täynnä dilemmaattisia asetelmia; jos jollekin asialle on olemassa kaksi yhtä huonoa tai hyvää ratkaisua, on ratkaisun tekijä dilemman edessä. Ratkaisemattomia arkiajattelun dilemmoja löytyy modernista yhteiskunnasta esim. yksilöllisyyteen liittyen. Nykyisessä individualistisia arvoja korostavassa yhteiskunnassa on ihmisen henkilökohtaisten tarpeiden ja toiveiden toteuttaminen hyväksytty ja tavoiteltava ihanne samalla, kun itsensä toteuttamiselle tarjotut kehykset ovat usein sosiaalisen yhteisön sovinnaissääntöjen selkeästi rajaamat. Dilemmaattisuutta on havaittavissa myös yksilöllisyyden ja sukupuolen välillä. Vallitsevan näkemyksen mukaan kaikilla yksilöillä on yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet vaikkapa työmarkkinoilla, vaikka samalla esim. sukupuolen uskotaan erilaistavan yksilöiden oikeuksia ja mahdollisuuksia. Sukupuolen perusteella määritellyt ominaisuudet ja edellytykset voivat siis mennä yksilön mahdollisuuksien edelle. (Billig et al. 1988, 124-142.) Ajattelun dilemmaattisuus paljastuu usein sananlaskuissa. Ryhmässä toimimiseen voidaan kannustaa kehottamalla ”lyömään viisaat päät yhteen”, vaikka totuudenjyviä arvioidaan löytyvän myös sananlaskusta ”mitä useampi kokki, sen huonompi soppa”. (Kts. Salonen 2001, 312–314.)

Billigin mukaan ajattelussa ilmenevä dilemmaattisuus on luonnollista ja ajattelun sosiaaliseen todellisuuteen liittyvää. Perinteisestä kognitiivisesta tulkinnasta poiketen hän ei pidä ajattelun ristiriitaisuutta häiritsevänä ja epäsuotavana. (Billig 1986.) Esim. Festingerin kognitiivisen dissonanssiteorian mukaan ihmisen oletetaan pyrkivän poistamaan ajatuksellisia ja toiminnallisia ristiriitoja, jotta eletty todellisuus muodostuisi eheäksi ja tasapainoiseksi. Sitä vastoin Billigin mukaan on nimenomaan normaalia, että ihminen ilmaisee samasta

asiasta useita erilaisia näkökulmia. Billig on todennut rasismia koskevaan tutkimukseensa nojaten, että ihmisten puheissa saattaa esiintyä epäyhteneväisyyttä ja epäloogisuutta, joka sellaisenaan ei näytä häiritsevän heitä. Ihmiset tuntuvat siis sietävän kannanotoissansa ilmenevää epäjohdonmukaisuutta, eivätkä esitetyt asenteet ja mielipiteet yksiselitteisesti välttämättä ole nimettävissä tai kategorisoitavissa. (Billig 1982.)

Esittäessään vasta-argumentteja sosiaalipsykologiassa käytetyille tulkinnoille (esim. kognitiivinen suuntaus) Billig osoittaa, kuinka kielen retorinen luonne leikkaa arkisen kielenkäytön lisäksi myös tieteellistä keskustelua. Billigin mukaan ortodoksisten sosiaalipsykologisten teorioiden väitteet ihmisen luonteesta eivät välttämättä ole yksiselitteisen epätosia, vaikka jättävätkin kertomatta puolet tarinasta. Protagoran periaatteen mukaisesti niille voidaan arkiajatteluun kohdistetun tarkastelun tavoin esittää vasta-argumentteja. Esim. rooli- ja peliteorioiden mukaan ihminen oletetaan perusolemukseltaan sääntöjen ja roolien vangiksi. Billigin (1986) mukaan vasta-argumenttina voidaan väittää, että ihminen on sääntöjen ja roolien seuraamisen sijaan ja ohella perusolemukseltaan myös sääntöjen ja roolien luoja samoin kuin niiden rikkoja. (Kts. Salonen 2001, 308–309.)

Billig haluaakin korostaa sitä, että dilemmaattisen näkökulman korostamisen tarkoituksena ei ole paljastaa ihmisen ajattelun epäjohdonmukaisuutta tai väheksyä sitä, vaan tutkia miten ihminen ajattelussaan ja puheessaan prosessoi todellisuuden monimerkityksellisyyttä ja ristiriitaisuutta. (Billig 1986; Billig et al. 1988.) Ihmisen ajattelun sisäisen johdonmukaisuuden ja ristiriitojen välttämisen tulkitseminen universaaliksi pyrkimykseksi ilmentää Billigin mukaan ihmisen ajattelukapasiteetin aliarvioimista ja yksipuolistamista. Kun keskitytään tarkastelemaan yksinomaan yksilöön keskittyvää ajattelua, etsitään luonnonlain kaltaisia lainalaisuuksia. Biologisiin selitysmalleihin tukeuduttaessa sivuutetaan ajattelun sidonnaisuus yhteiskunnan normi- ja uskomusjärjestelmään, eikä näin huomioida ajattelun historiallista sidonnaisuutta. (Billig 1986.)

Retorinen sosiaalipsykologia sanoutuukin irti nykyisestä länsimaisesta ajattelusta, jossa johdonmukaisuutta korostava logiikka on nostettu ajattelun korkeimmaksi muodoksi. Esim. kognitiivisen psykologian edustajat ovat Billigin mukaan olleet myötävaikuttamassa suuntaukseen, jossa ajattelu on redusoitu loogisen ongelmanratkaisun prosessiksi. Hän kokee problemaattiseksi, että antiikin retoriikan ihanteiden sijaan ajattelu tulkitaan nykyisin ongelmien ratkaisemiseksi logiikan keinoin, jossa vähintään implisiittisesti on mukana ”oikean” ja ”väärän” päättelyn olemassa oloa. Billigin mukaan retorinen sosiaalipsykologia tarjoaa keinoja käsitellä ajattelun ristiriitaisuutta ilman, että se tuomittaisiin epäsuotavaksi. Koska kieli ja ajattelu tulkitaan läpeensä argumentatiivisiksi, logiikan säännöin ei ole mahdollista tyhjentävästi ratkaista ajattelussa ilmenevää moninaisuutta. Nimenomaan retorisessa kontekstissa sekä argumentti että samanaikaisesti sen vasta-argumentti voivat olla järkeviä, hyväksyttävissä olevia näkökantoja. (Mt.) Billigin mukaan ajattelua ei tulisikaan kognitiivisen tieteen tavoin tarkastella ensisijaisesti tiettyjä sääntöjä noudattavana menestyksekkäänä ongelmanratkaisuna, vaan esim. sääntöjen luomisena, säännöistä neuvotteluna ja sääntöjen kieltämisenä.

Ajatteluprosessien ymmärtämisessä ei siis auta luonnonlainomaisten, yleisten ja yksilön sisäsyntyisten prosessien ymmärtäminen, vaan tarvitaan ymmärrystä nimenomaan siitä ympäristöstä eli kontekstista, jossa ajattelu tapahtuu. (Billig 1986; kts. Salonen 2001, 306-307.)

5.3 Kontekstin merkitys argumentaatiossa

Retorinen sosiaalipsykologia rakentuu sosiaalisen konstruktionismin perusoletuksille. Sosiaalinen todellisuus nähdään eri tilanteissa syntyväksi ja rakentuvaksi. Tärkeänä elementtinä sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa pidetään kieltä ja sen käyttöä. (Salonen 2001, 319–320.) Retorisen sosiaalipsykologian näkökulmasta asenteet ja mielipiteet ovat asemoitumista erilaisten mahdollisten kielellisten ilmausten verkostossa; yksittäisen ihmisen ajattelu muotoutuu julkisen argumentaation pohjalta. (Billig 1986, 91–111; 1991, 43–44.) Billigin ajattelun lähtökohtana on Protagoran maximin sisältämä ajatus argumentaation sisältämästä sekä individualistisesta että sosiaalisesta merkityksestä. Mikä tahansa yksittäinen mielipide ja sen kritiikki ovat osa sosiaalista argumentaatiota ja sijoitettavissa osaksi sitä sosiaalista kontekstia, jossa ne ilmaistaan tai joihin niillä viitataan. Jotta voitaisiin ymmärtää argumentatiivista keskustelua, on tarpeen puheen sisällön ja puhujan ohella huomioida siis se tilanne, mitä tai missä arvostellaan tai puolustetaan. Billig korostaakin asenteiden tarkastelua argumentatiivisen kontekstin, ei erillisten arvottamisen ilmausten kautta. (Billig 1986, 91–111, 176–177.) Hänen mukaansa paikka ja aika vaikuttavat siihen, mitä ihmiset ajattelevat, millaisia mielipiteitä he esittävät ja millaisia arvoja he pitävät tärkeinä. Monenlaiset tilannetekijät, kuten ympäristö, toiminnallinen asiayhteys, yksilöön kohdistuvat rooliodotukset tai yksilön toimija-asema, samoin kuin yksilön tilanteesta tekemät tulkinnat voivat siis vaikuttaa yksilön ilmaisemiin asenteisiin. Sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa asenteen ilmaukset voidaan aina jollain tavalla nähdä tuloksina yhteistoiminnasta tai osapuolten välisistä suhteista, huolimatta siitä, että asenteen subjektiksi usein tulkitaan tietty yksilö. (Vesala 1996; Pesonen & Vesala 2007, 30.)

Yksittäisen ihmisen esittämät asenteen ilmaukset voivat olla hyvin vaihtelevia eivätkä yhtenäisiä ja pysyviä, kuten sosiaalipsykologiassa on usein oletettu; ihmiset osaavat monenlaisia tapoja arvottaa asioita. Eri tilanteissa ja eri vastaväitteitä kohdattaessa asenteen ilmaukset muuttuvat, ihmisen ei oleteta toistavan samaa ilmausta tilanteesta toiseen. Lisäksi ihmiset kykenevät yhdessä ja samassa tilanteessa valitsemaan tai määrittämään hyvin monenlaisia arvottamisen kohteita. Esim. keskustelussa esitetyt vastaväitteet huomioidaan ja niihin reagoidaan eri konteksteissa erilaisin vasta-argumentein. Kiistelyn kontekstin muuttuessa on mahdollista, että alkuperäisestä täysin vastakkainen näkemys on omaksuttavissa omaksi näkemykseksi. Billig kutsuu tällaista dynaamista argumentointitapahtumaa toisen puolen ottamiseksi. Kun toisen puolen argumentti voidaan omaksua osaksi omaa argumentointia ja kun yksilö voi varioida puhettaan, tulee asenne- ja

mielipidemittauksissa huomioida se argumentatiivinen konteksti, jossa näkemyksiä esitetään. (Billig 1991, 43–44, 142–167; Salonen 2001, 309–310; Pesonen & Vesala 2007, 29.)

Ihmiset oppivat itsestään ja toisista ihmisistä hyvin monenlaisia asioiden arvottamiseen liittyviä uskomuksia ja käsityksiä, joita voi enemmän tai vähemmän joustavasti soveltaa erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä. (Pesonen & Vesala 2007, 29.) Billigin mukaan yksilöiden ajattelussa ja kielenkäytössä ilmenevät yksinkertaistaen sen yhteisön uskomukset, jonka jäseniä yksilöt ovat. Ihmiset eivät keksi ajatteluaan, vaan ideologia, uskomusjärjestelmä, jonka vaikutuspiirissä eletään, antaa ainekset ajattelulle. Ajattelun muotoutuminen ja sen myötä ne käsitteet, joita argumentoinnissa käytetään, ovat sidoksissa sosiaaliseen, historialliseen ja ideologiseen kontekstiin. Vaikka yhteiskunnalliset uskomusjärjestelmät vaikuttavat siis siihen, mitä ja miten ihmiset ajattelevat arkielämässään, ne eivät kuitenkaan määrää ajattelua. Tärkeätä onkin Protagoran maximiin nojaten huomioida, että ajattelu voi myös olla ristiriidassa vallitsevien uskomusjärjestelmien kanssa. Ideologia ei Billigin mukaan yksiselitteisesti siis määritä, mitä mieltä yksilö on jostakin asiasta tai mitä hän arvostaa. Vaikka ideologiset uskomukset ja kielelliset konventiot antavat aineksia ajattelulle ja mahdollistavat yksilöiden ajattelun ja kannanotot, Billigin mukaan yksilön ajattelun ei tarvitse siis olla yhdenmukainen tietyn ideologian kanssa. Arkiajattelun ainekset, vaikkakin ne ovat ideologisia, ovat samalla myös ristiriitoja ilmentäviä. Ilman julkisesti jaettuja ristiriitoja, joissa voidaan asemoitua eri tavoin, ei olisi edellytyksiä itse ajattelullekaan. (Billig 1991, 1-30; Salonen 2001, 312.)

Olennaista on siis, että yhteiskunnalliset ideologiat ilmenevät yksilön puheessa ja ajattelussa samalla, kun yksilön ajattelu ja argumentointi on itsessään sitä, mikä voi muuttaa vallitsevia ideologioita. Vaikka ihmismielen sisäisessä dialogissa toistuvat ajassa totena pidetyt oletukset, ihmiset eivät yksinomaan vain toistele näitä yleisiä käsityksiä, vaan niiden voimalla sekä pidetään yllä että uusinnetaan olemassa olevia valtasuhteita. Ulkopuolisten voimien ei siis oleteta muovaavan mieltä, vaan ihminen valikoi ajatteluprosessiinsa aineksia vallitsevista ideologioista. Vaikka Billig ei tunne hengenheimolaisuutta yksilöllisyyttä korostavaan yhteiskunnalliseen kehitykseen, hänen näkemyksensä ovat tässä mielessä ajalle ominaisen ideologian mukaisesti myös yksilöä puolustavia. Yksilöiden ei ajatella toimivan tahdottomasti jonkin uskomusjärjestelmän mukaisesti, vaan heidät oletetaan itsenäisiksi toimijoiksi, jotka saavat kyseisestä uskomusjärjestelmästä perusainekset niin ajattelulle kuin vastarinnallekin. (Billig 1991, 1-19.)

Retorisessa sosiaalipsykologiassa keskeistä on siis, että se hakee tulkinnallisia mahdollisuuksia kulttuurista ja yhteiskunnallisista ilmauksista pyrkimällä sitomaan tarkasteltavat keskustelut yhteiskunnalliseen kontekstiin. Kielenkäytön tapoja tarkastellaan osana yhteiskunnallisia prosesseja ja ideologioita. Koska retorisen sosiaalipsykologian näkökulmasta selvitetään, millaisia ajattelun siemeniä ideologia antaa ihmisen arkiajattelulle ja miten tällainen yksilötason ajattelu ja argumentointi on osa laajempaa yhteiskunnallista tilannetta tai muutosprosessia, retorisen sosiaalipsykologian mukaisen analyysin on mahdollista omalta osaltaan

osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Sen sijaan kognitiivisen psykologian kiinnostuksen kohteet, kuten se, mihin ratkaisuun dilemman edessä oleva yksilö päätyy tai se, miten johonkin ratkaisuun päädytään, eivät sellaisenaan ole retorisen sosiaalipsykologian mukaisessa tarkastelussa keskeistä. (Salonen 2001, 313–320.)

Paikkansa vakiinnuttanut retorinen sosiaalipsykologia syntyi vasta-argumentiksi aiemmalle ortodoksiselle sosiaalipsykologialle. Perinteisen yhtä totuutta etsivän tieteen sijaan retorinen sosiaalipsykologia on osoittanut, kuinka eri ilmiöiden jäsentämisessä hyödynnetään ristiriitaista tietämystä. Billigin keskeisenä tavoitteena on halu kehittää kriittistä sosiaalipsykologiaa, jonka avulla voidaan tarkastella monia aihepiirejä. Tässä mielessä retorisen sosiaalipsykologian kehittäminen on vaikuttanut toimivalta. Kieltä käytetään lähes jokaisessa tilanteessa, kielen käytön tutkimusta voidaan pitää yhdistävänä punaisena lankana monille eri tutkimuskohteille. Retorisessa sosiaalipsykologiassa voidaan kielenkäytön tapoja tutkia osana laajempia yhteiskunnallisia prosesseja ja ideologioita. Retorinen sosiaalipsykologia onkin ollut sosiaalipsykologiassa 1980-luvun loppupuolella tapahtuneen niin sanotun kielellisen käänteen etulinjassa (muita mm. keskustelu- ja diskurssianalyysi). Siitä huolimatta on mahdollista, että retorinen sosiaalipsykologia voi jo nyt sisältää omia ristiriitojen ja kritiikin siemeniä. Juuri vasta-argumenttien ja kritiikin idut, niin arki- kuin tieteellisessäkin ajattelussa, mahdollistavat ideologiakritiikin ja tekevät yhteiskunnallisesti merkityksellisen sosiaalipsykologian tekemisen mahdolliseksi. Siksi niitä ei pidä vältellä, vaan ristiriidoista kuuluu ottaa käyttöön koko niiden retorinen argumentatiivisuus. (Kts. mt., 317–321.)

5.4 Laadullinen asennetutkimus

Billigin näkemykset asenteen retorisesta luonteesta ovat avanneet uusia näkökulmia asennetutkimukselle ja omalta osaltaan mahdollistaneet 1980-luvulta alkanutta irtautumista perinteisestä asennetutkimuksesta. On kuitenkin todettava, että retorinen sosiaalipsykologia ei ole esittänyt empiirisessä tutkimustyössä tarpeellisia tarkkoja menetelmällisiä ratkaisuja. Laadullinen asennetutkimus on kehitetty vastaamaan sosiaalipsykologiseen retoriseen lähestymistapaan, sitä voidaan pitää retorisen sosiaalipsykologian metodisena jatkeena. Se on Kari Vesalan ja Teemu Rantasen (Vesala 1996; Vesala & Rantanen 2007) jäsentämä metodologinen näkökulma ja metodi, joka kumpuaa Billigin teoreettisesta kehitystyöstä.

Laadullisessa asennetutkimuksessa asennetta tarkastellaan ihmisen ja kohteen välisenä suhteena, jolla on arvottava ulottuvuus. (Vesala & Rantanen 1999, 10–14; 2007; kts. myös Potter & Wetherell 1987, 43.) Sisällöllisesti asenne viittaa siihen, että joku arvottaa jotakin kohdetta. Asennetta pidetään siis arvottavana tulkintana, jolla on jokin kohde. Joku eli arvottaja voi olla mikä tahansa yksilö tai kollektiivinen, sosiaalisesti ja kulttuurisesti merkityksellinen toimija tai toimijakategoria. Arvottaminen tarkoittaa tavalla tai toisella myönteiseksi tai kielteiseksi tulkittavaa arviointia. Sen kohteena voi olla mikä tahansa sosiaalisesti

ja kulttuurisesti merkitykselliseksi tunnistettavissa oleva ilmiö, oli se sitten konkreetti tai abstrakti, arvioijaan nähden sisäinen eli erityinen tai ulkoinen eli yleinen. Vaikka laadullisen asennetutkimuksen taustalla olevista lähtökohdista nimenomaan arvottavuus ja kohteellisuus luovat sille pohjan, on syytä huomioida, että laadullisessa asennetutkimuksessa ei nojauduta vain yhteen asenteen määritelmään. Perinteisestä dispositionaalisesta asennetutkimuksesta poiketen sen selkeänä perustana on näkemys asenteen sosiaalisesta luonteesta. Koska dispositionaalisessa asennetutkimuksessa tavoitteena on ollut yksilöiden välisten erojen osoittaminen, asenteiden kollektiivinen luonne ei ole ollut tarkastelun kohteena. Asenteiden sosiaalisuutta korostavassa laadullisessa asennetutkimuksessa yksilöiden välisten erojen sijaan olennaista on sosiaalisissa konteksteissa, esim. ryhmissä, jaetut asenteet. Laadullinen asennetutkimus on siis lähestymistapa, jonka lähtökohtana on sosiaalinen asennekäsitys. Asenteiden sosiaalista luonnetta voidaan Vesalan ja Rantasen mukaan perustella sillä, että asenteet ovat tunnistettavissa kommunikatiivisessa, sosiaaliseen vuorovaikutukseen kytkeytyvässä todellisuudessa. Keskeistä on myös, että asenne muodostuu kokonaisuudesta, jossa asenteen ilmauksen mukana on myös sen esittäjä ja kohde. Asenne voidaan nähdä ilmiönä, joka muotoutuu ja rakentuu suhteessa sosiaaliseen todellisuuteen, voi olla eriasteisesti jaettu, sillä on kommunikatiivinen tarkoitus viestinnässä ja ylipäätään sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Asenne nähdään suhdekäsitteenä, joka kuvaa yksilön toiminnallista ja kommunikatiivista kiinnittymistä sosiaaliseen maailmaan. (Vesala & Rantanen 2007, 23, 44–49.)

Retoriseen lähestymistapaan nojaavassa laadullisessa asennetutkimuksessa hyödynnetään asennekäsitettä kontekstisidonnaisena argumentatiivisena konstruktiona. Keskeistä on, että asenne muodostuu arvottamisen ilmaisusta kontekstissaan. Retorisen sosiaalipsykologian lisäksi hyödynnetään sosiaalisen vuorovaikutuksen, kommunikaation ja kokemisen kontekstuaalisuutta ja monitasoisuutta korostavaa teoreettista tutkimusperinnettä, jonka muotoilijoina voidaan mainita Erving Goffman ja Gregory Bateson. Tämän korostuksen mukaisesti lähdetään siitä, että asenteet voivat kiinnittyä tai olla suhteessa toimijoihin, vuorovaikutukseen, tilanteisiin tai yleensä sosiaaliseen todellisuuteen useilla eri tavoilla. Näin ollen asenteita on mielekästä lähestyä näkökulmasta, josta niitä tulkitaan niiden sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin kohdentuvista näkökulmista käsin. Sosiaalisen todellisuuden moniselitteisyyttä ja monikerroksisuutta on mahdollista tarkastella ja hakea siihen ymmärrystä Batesonin muotoileman kommunikatiivisen kehyksen käsitteen avulla. Myös Goffmanin mukaan sosiaalisessa kokemisessa ja havaitsemisessa toiminta jäsentyy erityyppisten kehyksien avulla. Ihminen on mukana sosiaalisessa todellisuudessa kehysten eli kontekstien kautta. (Mt., 29–30.)

Yhtä kaikki, asennetta ei siis tulkita yksilön sisällä piilossa olevaksi tekijäksi, vaan sosiaalisessa todellisuudessa tunnistettavaksi ilmiöksi. Samalla ei kuitenkaan kielletä asennetta yksilön kannalta relevanttina tekijänä, sillä asenteen tulkitaan olevan jotain jonka kautta yksilö kytkeytyy ja suhteutuu sosiaaliseen todellisuuteen. Yksilöt voivat ilmaista asenteita, ”asettua niihin”, käyttää niitä, katsoa maailmaa – ja itseään – niiden avulla. Näin ollen asenteella voidaan olettaa olevan

intrapsyykkisiä funktiota, jotka sellaisenaan eivät kuitenkaan ole laadullisessa asennetutkimuksessa keskeisiä kiinnostuksen kohteita. Sen sijaan olennaista on, että asenteiden tulkitaan kiinnittyvän yksilöihin: sosiaalisena ilmiönä asenne sisältää arvottajan, jollaiseksi voidaan määrittää ryhmän, sosiaalisen aseman, roolin tai sukupuolensa edustaja yhtä hyvin kuin uniikki yksilö. Esim. sosiaalista taustaa tai ympäristön samanlaisuutta voidaan lähestyä vaikkapa ryhmäjäsenyyden, roolien tai toimija-asemien kautta tutkimalla niissä ilmeneviä jaettuja asenteita. (Tässä tutkimuksessa kiinnostus kohdistuu asenteisiin, joita akateemiset nuoret ilmaisevat.) Asenteiden sosiaalisen luonteen tarkastelua voidaan pitää mielekkäänä, koska näin on mahdollista tavoittaa olemassa olevia jaettuja asenteita, jotka valottavat ryhmien tai muiden sosiaalisten toimijakategorioiden välisiä eroja. Viimekädessä yksilöitä toimijoina tarvitaan ilmaisemaan asenteita, tuottamaan niitä, reagoimaan niihin, tekemään ne eläviksi. Näkemys asenteiden sosiaalisesta luonteesta ei suinkaan siis tarkoita, että asennetta ilmaiseva yksilö poistuisi kuviosta. (Mt., 28–29.)

Asennetta sosiaalisena ilmiönä lähestyvän näkemyksen kannalta avainkysymys on asenteen laatu jossain asiayhteydessä. Laadullisen variaation voidaan olettaa kytkeytyvän siihen miten ja minkälaisilla ulottuvuuksilla arvottamista ilmaistaan. Myös arvottamisen kohde voi rakentua ja määrittyä useilla tavoilla samassakin tilanteessa. Edelleen oletetaan, että sama yksilö voi ilmaista erilaisia asenteita esim. vuorovaikutustilanteesta tai hänen kulloisestakin roolistaan ja toimija-asemastaan riippuen. Tämä tulkinta on ristiriidassa perinteisen asennekäsityksen kanssa, jossa asenteet oletetaan stabiileiksi. Arvottavan kommentoinnin moninaisuus ja siitä mahdollisesti puuttuva johdonmukaisuus on ongelma dispositionaalisen näkemyksen kannalta. Perinteinen asennetutkimus on sivuuttanut kontekstiin liittyvän variaation, mikä tulee esille olennaisella tavalla laadullisessa asennetutkimuksessa. Billig on korostanut asenteiden argumentatiivista luonnetta, joten ristiriitaisuus ja variaatio ovat nähtävissä asenteiden luonnollisina piirteinä. Koska retorisessa sosiaalipsykologiassa asenteet tulkitaan sosiaalisiksi ja argumentatiivisiksi, on luontevaa, että laadullisen asenneteorian mukaisessa tarkastelussa ilmaisemisen moninaisuuden ei arvioida palautuvan yhteen yksilön sisälle oletettuun asenteeseen. (Kts. mt., 31–32.)

Laadullisessa asennetutkimuksessa variaatio voidaan tulkita kontekstiin liittyväksi, eli asenteiden ilmaukset ovat kontekstista riippuvaisia, mikä ei välttämättä merkitse, että itse asennoituminen olisi ristiriitaista. Usein asenteet eroavatkin siten, että niissä arvottamisen tapa tai ulottuvuus vaihtelee ja asenteen kohde määritetään poikkeavilla tavoilla tai suhteutetaan eri asioihin. Erityisesti arvottamisen kohteen määrittyminen ja tarkentuminen on ilmeistä, kun arvottamista tarkastellaan retorisena, argumentaatiossa esiintyvänä ilmiönä. Laadullisen asennetutkimuksen lähtökohdan mukaan asennetta ei tulisikaan tarkastella yksilön sisäisenä tilanteesta irrallisena tekijänä, vaan kontekstista riippuvaisena ja siten vaihtelevana arviona kohteesta. (Rantanen & Vesala 1999.)

Perinteisessä asennetutkimuksessa näkyy vahvasti individualismi: asenteet nähdään erilaisina yksilöllisinä arviointitaipumuksina sen sijaan, että tutkittaisiin niiden yhteistä pohjaa ja yhteyttä vallitseviin sosiaalisiin arvoihin. (Billig 1993, 54–

57). Vaikka dispositionaalisen näkemyksen kannalta voi olla kiusallista, jos sama henkilö ilmaisee useammanlaisia asenteita samassa tilanteessa, ei tämä välttämättä ole niin tavatonta. Toisaalta on syytä huomioida, että yksilötasolla ihminen saattaa kovastikin ponnistella ollakseen asenteen ilmaisuissaan johdonmukainen, vaikkapa antaakseen itsestään luotettavan kuvan (esim. politiikka). Vaikka yksilötason johdonmukaisuuteen usein pyritään, ja sitä voi myös esiintyä, on kuitenkin syytä pitää kaksi asiaa erillään: se, että yksilö ilmaisee johdonmukaisesti jonkin kannan, ja se, että näin ilmaistu asenne oletetaan hänen sisällään vaikuttavaksi pysyväksi piirteeksi. Tutkimuksessa ei tarvitse sitoutua jälkimmäiseen ajatukseen, vaikka otetaan huomioon, että arkisessa vuorovaikutuksessa tällainen oletus voi olla vakavasti otettu, ja sitä kautta vaikuttava ja todellinen. Ajatus johdonmukaisuudesta on kuitenkin hyvin olennainen sikäli, että voidaksemme ylipäätään puhua asenteesta jonakin muuna kuin yksittäisenä kannanottona, meidän on oletettava, että se viittaa arvottamisen ilmausten joukkoihin, jotka jotenkin erottuvat toisistaan. Niissä on oltava tunnistettavissa jonkinlaista sisäistä johdonmukaisuutta, ellei muuten niin ilmauksien samankaltaisuuden merkityksessä. (Vesala & Rantanen 2007, 35–37.)

Vaikka laadullinen asennetutkimus tunnustaa valtavirtatutkimuksen dispositionaalisen näkemyksen vastaista asennekäsitettä, asennetta terminä ei ole hylätty. Koska asennetutkimuksen kenttä on siinä määrin fragmentoitunut, ettei asenteelle ole yhteistä käsitystä tai määritelmää, asenne-käsitteen käyttöä voidaan Rantasen ja Vesalan mukaan perustella sillä, että asenne on teoreettinen konstruktio, joka kuvaa tiettyyn kohteeseen liittyvää arvottamista. Asenteesta voidaan havaita monenlaisia ilmauksia, kuten puhetta tai vastauslomakkeen täyttö. Asenne on käsite, jolla tulkitaan havaintoja. Tällä tavalla tulkittuna asenteen käsite ei rajaudu pelkästään kvantitatiivisen metodologian piiriin, vaan asenteen ilmauksia voidaan havaita erilaisilla menetelmillä. Lisäksi on huomattava, että jo varhaisessa asenteiden tutkimuksessa käytettiin myös laadullisia menetelmiä, esimerkkinä Thomasin ja Znanieckin tutkimus. (Kts. Rantanen & Vesala 1999, 344–345.) Laadullisen asennetutkimuksen pyrkimyksenä on huomioida sosiaalipsykologian sosiaalista korostava tulkinta, sekä painottaa sitä, että kysymyksessä on nimenomaan laadullisen tutkimuksen lähestymistapa eli myös tältä osin asennetutkimuksen valtavirrasta poikkeava tutkimusote.

5.5 Argumentaation tulkitseminen asenteeksi

Laadullisessa asennetutkimuksessa asenteet ovat metodologisesti oletettuja abstraktioita, joissa *joku arvottaa jotakin kohdetta tietyllä tavalla.* Laadullisen asennetutkimuksen metodologisena lähtökohtana on argumentaation tuottaminen ja tulkinta. Teoreettisia käsitteitä, kuten asennetta, käytetään argumentaatiota tulkitsevan analyysin välineenä. Argumentaatiolla tarkoitetaan kommentoivaa puhetta ja keskustelua, jossa esitetään kannanottoja ja niitä perusteleviä selontekoja. Asenteiden argumentatiivisuus tarkoittaa erityisesti sitä, että asenne

implikoi vasta-asenteen, samoin vastaväite väitteen. Asenteiden tutkiminen argumentaatiossa tunnistettavina hahmoina sisältää siis oletuksen, että asenteita ei pelkästään ilmaista, vaan niitä myös rakennetaan: ne muotoutuvat ja saattavat syntyäkin argumentaation myötä. Tämänkaltaisen tulkinnan mukaan asenteet vaikuttavat ihmisten jakamassa todellisuudessa, koska niitä ylläpidetään ja tuotetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Keskeinen metodologinen lähtökohta siis on, että asenteita tutkitaan argumentaatiossa tunnistettavana ilmiönä. Argumentaatiolla tarkoitetaan kiistanalaisiin kysymyksiin liittyvää kannanottamista ja kommentointia. Menetelmällisesti oletetaan, että tietynlaisten kommentointiaineistojen muodostamista havaintojoukoista on mahdollista hahmottaa asenteita aineistoa kokonaisuuksiksi ryhmittelevän analyysin pohjalta. Argumentaatiosta kannanottojen ja perustelujen erittelyllä tunnistettuja asenteita voidaan verrata ja suhteuttaa toisiinsa kiistanalaisuuden ja sitä muodostavien ulottuvuuksien näkökulmasta. (Kts. Pesonen & Vesala 2007, 42; Vesala & Rantanen 2007, 38–44.)

Laadullisessa asennetutkimuksessa käytetään tutkimusaineistona kiistakysymyksiin liittyvää kommentointia. Retorisen sosiaalipsykologian mukaisen analyyttisen tulkintanäkökulman mukaan haastateltava rakentaa asenteita kommentoimalla jotakin kiistakysymystä. Kiistanalaisuus on asenteen kannalta relevanttia siksi, että se nostaa esille vaihtoehtojen olemassaolon tai tekee niiden läsnäolon näkyväksi, ja tuottaa tällä tavalla arvottamisen mahdollisuuden tai vaatimuksen. Kiistanalaisuus vaatii kannanottoja. Kannanotoissa arvottaminen on hyvin eksplisiittistä; ne voivat olla puolesta tai vastaan, hyväksyviä tai tuomitsevia tai arvottamisesta pidättäytyviä. Aineisto voi olla tutkimusta varten tuotettua tai muulla tavoin syntynyttä. Olennaista on kuitenkin, että voidaan tunnistaa jokin eksplisiittinen kannanottamisen kohde, josta käsin voidaan lähteä erittelemään kommentointia. Erityisesti haastattelumetodina on käytetty myös tämän tutkimuksen tapaan ratkaisua, jossa haastateltaville esitetään vakioidussa muodossa oleva väittämä, johon pyydetään kommentointia. Vesalan (1996) kehittämä laadullisen asennetutkimuksen menetelmä muistuttaa perinteistä asenneväittämiin perustuvaa metodiikkaa juuri siis siten, että haastattelutilanteessa haastateltavalle esitetään väittämiä, joihin hän ottaa kantaa. Nyt kuitenkin valmiit vastausvaihtoehdot puuttuvat; niitä ei ole etukäteen määritelty vaan haastateltava saa kommentoida tutkijan rakentamia väittämiä vapaasti; haastateltavalla on tilaisuus kommentoida asiaa omin sanoin, ja häntä kannustetaan kommentointiin käymällä hänen kanssaan keskustelua asiasta. Tällä tavoin pyritään tuottamaan argumentaation retorisen ja sosiaalisen luonteen huomioon ottavia havaintoja kannanottamisesta, vaikka tietysti haastattelu sinänsä on omanlaisensa vuorovaikutustilanne.

Keskeistä on, että väittämään voidaan esittää sekä negatiivisia että positiivisia kannanottoja. Analyysi kohdentuu tavallisesti juuri väittämää kannattavien ja vastustavien argumenttien luokitteluun ja tulkintaan. Tarkastelun kohteena on, millaisiin asiayhteyksiin kannattavat tai vastustavat argumentit liitetään. Useita kymmeniä tai peräti satoja havaintoja kattava aineisto-osa on tavallisesti mahdollista jäsentää ja hahmottaa tällä periaatteella rajalliseksi, kenties muutaman

tai vaikkapa alle tusinan asenteen joukoksi. Lauseväittämät ja haastattelijan esittämät tarkentavat lisäkysymykset toimivat ankkureina, jotka hillitsevät kommentoinnin ajautumista kiistakysymyksestä toiseen, ja ovat omiaan rajoittamaan tilanteessa ilmaistavien asenteiden ja arvottamisen ilmausten moninaisuutta. Vakioinnin etuna siis on, että näin voidaan synnyttää yhtenäisiä aineistokokonaisuuksia: ulkoisesti samana pysyvä virike muodostaa täsmällisen, analyysia helpottavan vertailukohdan eri haastatteluissa tuotetuille kommenteille. Lisäksi arvottamista koskevien havaintojen moninaisuutta rajoittaa se, että haastattelutilanteessa on erikseen määriteltynä tavoite selvittää nimenomaan haastateltavan kommentointia. Esim. normaaleissa arkikeskusteluissahan on tavallista, että molemmat osapuolet kommentoivat asioita ja ottavat kantaa. Asenneväittämiin perustuvasta haastattelusta tuotetusta aineistosta nämä havainnot siis lähtökohtaisesti puuttuvat yhden osapuolen, eli haastattelijan osalta. Koska yksi väittämä tuottaa usein pitkän argumentoinnin, väittämiä ei voi olla kovin paljon, tavallisesti noin 5-10 haastattelua kohden. Haastattelun pituutta lisää haastattelijan tekemiin lisäkysymyksiin kommentointi. (Kts. Vesala & Rantanen 2007, 40–41.)

Olennainen osa laadullisen asennetutkimuksen mukaista tulkintaa on asenteen kohteen tunnistaminen. Vaikka kommentointi olisi tuotettu haastatelluille esitetyn vakiomuotoisen lauseväittämän avulla, ei ole itsestään selvää, että kommentoinnin kohde olisi kuvattavissa yksiselitteisesti juuri siksi, minkä tämä virke esittää. Asenteen kohde määrittyy ja rakentuu nimenomaan arvottamisen myötä. Sen tunnistaminen on osa argumentaation tulkitsemista asenteen näkökulmasta. Esim. yrittäjyyttä kohtaan kielteistä asennetta ilmaiseva haastateltava mitä todennäköisimmin määrittää kohteen yrittäjyys eri tavalla kuin myönteistä asennetta ilmaiseva haastateltava. (Kts. mt., 41.)

Analyysissa voidaan siis samassa tilanteessa tai yhden kiistakysymyksen puitteissa todeta, että on mahdollista määrittää ja tunnistaa monia arvotettavia kohteita, käyttää monia arvottamisen tapoja tai ulottuvuuksia, ja ilmaista arvottamista erilaisista rooleista tai toimija-asemista käsin. Yksi ja sama henkilö voi periaatteessa siis ilmaista useita asenteita, hän voi punnita tai harkita asiaa tai vaihdella subjektinäkökulmaa. Lisäksi tietysti eri henkilöt voivat ilmaista erilaisia asenteita. Kun kannanotoille esitetään erilaisia perusteluita, tarjotaan samalla kannanoton kohteen suhteutus- tai vertailukohtia eli kognitiivisia kontekseja, jotka osaltaan määrittävät kohdetta ja sen merkityksiä (Rantanen & Vesala 1999.) Todellisuuden tulkinnallinen luonne korostuu. (Jokinen 1999, 127.)

Kun asennetta ei oleteta yksilön sisäiseksi tekijäksi vaan sosiaaliseksi ilmiöksi, kiinnostus kohdistuu siihen, mikä tulee näkyväksi ja näkyville sekä kuka näyttäytyy asenteen subjektina. Sosiaalisesti ymmärrettynä asenteella on siis subjekti eli joku joka tekee arvottamisen. Subjekti on voitava sijoittaa sosiaalisesti tunnistettavaan kategoriaan sen edustajana ja on laadullisessa asennetutkimuksessa keskeinen asennetta määrittävä ja luokittava tekijä. Haastattelutilanne usein helpottaa subjektin tulkintaa arkikeskusteluissa rakentuvia asetelmia selkeämmin, lauseväittämien kommentointi tuottaa erityisesti haastateltavalle sovitettujen ja hänen itsensä käyttöön ottamien roolien tai toimija-asemien mukaisten subjektien asenteita. Sitä vastoin arkikeskusteluissa asenteiden subjekteja koskevat tulkinnan

voivat olla hyvin moniselitteisiä, koska asenteita usein rakennetaan vuorovaikutuksessa niin, että ne asenteet, joihin osapuolet mahdollisesti päätyvät voivat olla yhteistoiminnan tuloksia. On syytä huomioida, että haastateltavan esittämä kommentointi voi sisältää vaihteluja arvottamisen subjekteissa. Hän saattaa esim. aluksi kommentoida esitettyä kiistakysymystä akateemisena opiskelijana, minkä jälkeen esittää näkökantansa samaan arvottamisen kohteeseen esim. yrittäjäperheen lapsen subjektiasemasta. (Kts. Vesala & Rantanen 2007, 43.)

Argumentaation keskeinen ulottuvuus on puhuja-yleisösuhde. Puhe ei ole vain puhetta jostakin, vaan myös puhetta jollekin. Puhe pyrkii siis tietyn yleisön sitouttamiseen esitettyyn argumenttiin, joka tapahtuu vakuuttamisen ja suostuttelevan retoriikan kautta. Suhde yleisöön – joko konkreettisesti paikalla olevaan tai oletettuun – tekee argumentaatiosta monipuolisen ja yllätyksellisen tapahtuman, koska argumentin vaikuttavuus rakentuu viime kädessä vasta sen vastaanotossa. Mikä vakuuttaa yhtä yleisöä, ei välttämättä vakuuta toista. (Kts. Jokinen 1999, 128–129.)

Laadullisessa asennetutkimuksessa tuotetaan siis aineistoja, jossa kommentoidaan jotain kiistakysymystä, ja jossa esiintyy monenlaisia kannanottoja, perusteluja ja muita selontekoja. Olennaista on oletus, että aineisto on jäsennettävissä ja hahmotettavissa osakokonaisuuksiksi, joita voidaan kutsua asenteiksi sillä perusteella, että kussakin havaintoluokassa arvotetaan samantyyppisellä tavalla samantyyppistä kohdetta samantyyppisestä subjektiasemasta käsin. Jotta näin voitaisiin tehdä, kannanottoja ja perusteluja on kyettävä ryhmittelemään. Tämä taas edellyttää erojen ja samankaltaisuuksien tunnistamista. (Vesala & Rantanen 2007, 38–39.)

Laadullisessa asennetutkimuksessa kannanotot tulkitaan ilmauksiksi sosiaalisessa todellisuudessa vaikuttavista asenteista, joita yksilöt osaavat tai haluavat ilmaista. Kiistakysymykseen esitettyjä kannanottoja voidaan jaotella sen mukaan ovatko ne siihen nähden negatiivisia vai positiivisia. Aineiston jäsentämisessä voidaan edetä siten, että eritellään kannanotoissa esiintyvää variaatiota eli erilaisuutta ja ryhmitellään keskenään samanlaiset kannanotot. Kannanottojen kielteisyys ja myönteisyys, muoto tai tarkempi ulottuvuus, siihen liittyvät varaukset, suorat vai epäsuorat ilmaukset, ovat esimerkkejä kriteereistä, joiden avulla ryhmittelyä on mahdollista tehdä. (Mt.)

Kannanottojen erilaisuutta ja samanlaisuutta määrittävät olennaisella tavalla niihin liitetyt perustelut. Perusteluilla on monenlaisia funktioita sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa. Niillä muun muassa pyritään saamaan kuulija vakuuttuneeksi kannanoton oikeutuksesta tai hyvyydestä, samalla ne ohjaavat kannanottojen ja koko kommentin merkityksen tulkintoja. Keskenään samankaltaiseltakin vaikuttavia kannanottoja voidaan perustella eri tavoin, mikä tarjoaa merkittävän eron verrattuna kvantitatiiviseen tarkasteluun, jossa kannanotto itsessään on keskeinen tarkastelun kohde. Esim. Likertin mittausmetodissa tarkastelu keskittyy kannanottamiseen: vastaajia pyydetään valitsemaan samaa tai eri mieltä olemisen ilmaisuja. (Eagly & Chaiken 1993.) Myös Billigin (1986) mukaan jotakin kantaa ilmaiseva toteamus tai rastin merkitseminen ruutuun voidaan nähdä osoituksena tietynlaisesta asenteesta. Olennaista on kuitenkin

tiedostaa, että valinnan perustelu ei tule lainkaan ilmi. Huomio ei myöskään kiinnity siihen, että ihmiset voivat sekä kannattaa että vastustaa tiettyä asiaa olematta omasta mielestään ristiriitaisia. He vain antavat eri merkityksiä samoille sanoille eri konteksteissa esim. asenteen kohteen määrittelyssä tapahtuneen muutoksen vuoksi. Tarkastelu latistuisi merkittävästi, jos laskutoimituksen avulla päädyttäisiin tulokseen, että sekä myönteisen että kielteisen kannan tiettyyn kiistakysymykseen esittänyt henkilö asennoituu keskimäärin neutraalisti kyseiseen asiaan. Lisäksi kvantitatiivisissa asennemittauksissa vastausvaihtoehdot ovat tavallisesti etukäteen määriteltyjä, vastaaja ilmoittaa valintansa rastittamalla. Tämä on luonteva ratkaisu dispositionaalista näkemystä ajatellen eli kun oletetaan, että vastaajalla on aina yksi asenne, ja että eri vastaajien asenteet ovat muuten samanlaisia, mutta vaihtelevat sen mukaan onko arvottaminen kielteistä tai myönteistä, ja miten voimakasta. (Kts. Vesala & Rantanen 1999.)

Kvantitatiivisessa asennetutkimuksessa asenteet siis tiedetään etukäteen ja tavoitteena on mitata niitä. Arvottamisen kohde oletetaan tietyksi ja tietynlaiseksi, samoin arvottamisen tapa tai ulottuvuus, ja arvottajaksi oletetaan yksilö. Kvalitatiivisen menetelmän avulla ei ole mahdollista mitata tiettyjä, valmiiksi tiedossa olevia asenteita tai niiden vahvuutta. Sen sijaan voidaan kysyä, minkä laatuisia kannanottoja haastateltavien puheessa esiintyy. (Vesala 1996, 99.) Menetelmä mahdollistaa erilaisten näkökantojen pohtimisen ja niiden perustelut. Paitsi että haastateltava voi ottaa kielteisen tai myönteisen kannan suhteessa väittämään, hän voi kokonaan uudelleenmuotoilla sen. Väittämien ensisijaisena tarkoituksena ei ole esittää jotain nimenomaista kantaa, vaan virittää haastateltava kiistakysymysten kommentointiin. (Vesala & Rantanen 1999, 23.) Kuten Billig painottaa, on huomioitava, että asenteiden tarkastelu retorisen argumentaation kontekstissa tarkoittaa sitä, että kysymys asenteen ilmauksista monimutkaistuu huomattavasti. Ihmiset saattavat esittää kantansa useilla tavoilla; he voivat käyttää suoria ja epäsuoria ilmaisuja, muotoilla saman kannan eri tavoin, tuoda esiin mahdollisia vastakantoja niitä punnitakseen tai ne torjuakseen, harkita ja keskustelun kuluessakin kehitellä omaa kantaansa, tai jopa muuttaa sitä. Argumentaatiolla on monenlaisia vuorovaikutukseen liittyviä käyttötarkoituksia ja rajoitteita, jotka voivat tuottaa vaihtelua siihen, miten kantoja ilmaistaan. (Kts. Vesala & Rantanen 2007, 35.)

Retoriselta kannalta olennainen osa arvottamisen ilmaisemista ovat nimenomaan perustelut, joissa kannanotto nivotaan tietynlaisiin asiayhteyksiin ja joissa kannanoton kohde määrittyy tarkemmin. Valittua kantaa olennaisemmaksi nousevatkin perustelut: miksi asia on tai ei ole näin - mihin se perustuu. Kannanottojen perusteluissa asenteet usein liitetään erilaisiin arvoihin tai muihin kulttuurissa tunnettuihin tai hyväksyttyihin ajatusrakenteisiin, mikä sellaisenaan auttaa niihin liittyvien merkityksien tunnistamista. Ne mahdollistavat siis kannanottojen taustojen ja asiayhteyksien näkyväksi tekemisessä ja tulkitsemisessa sekä erilaisten merkitysulottuvuuksien havaitsemisessa. (Kts. Vesala 1996, 95–100.) Retorisesta näkökulmasta argumentaatiota on tarkasteltava kokonaisvaltaisesti: ihmiset eivät arkielämässä usein tyydy esittämään rastittamisen tapaisia pelkistettyjä kannanottoja, vaikka joissain institutionaalisissa yhteyksissä,

kuten vaaleissa, näin edellytetäänkin. Tavallisemmin ihmiset liittävät kannanottoihin selontekoja: he perustelevat kantaansa, esittävät sille varauksia ja ehtoja. Argumentaatiolla on retorinen luonne. Sosiaalisen vuorovaikutuksen kannalta perusteluilla ja muilla selonteoilla on monia käyttötarkoituksia, mutta joka tapauksessa ne osaltaan määrittävät siis ainakin sitä, minkälaisia merkityksiä kannanottoihin liitetään tai voidaan liittää. (Kts. Vesala & Rantanen 2007, 35.) Retorisesta näkökulmasta kiinnostavia tarkastelun kohteita ovat esim. perusteluiden lokukset, joihin vedotaan ja joita käytetään resursseina oman argumentaation vakuuttamisessa ja vahvistamisessa (esim. arvoihin, yleisesti hyväksyttyihin uskomuksiin tai käsityksiin vetoaminen, metaforat, kategorisointi ja partikularisointi, ääri-ilmausten käyttäminen, aktiivi/passiivi-muotojen käyttäminen, toistot, oletettuun vasta-argumenttiin varautuminen, omaan kokemukseen tai ulkopuoliseen tarkkailijapositioon vetoaminen). (Jokinen 1999.)

Laadullisessa asennetutkimuksessa kannanottoja siis ryhmitellään alaryhmiksi niihin liitetyissä perusteluissa ilmenevien erojen ja yhtäläisyyksien mukaan. Tällä tavoin päädytään kannanoton ja perustelun yhdistelmistä koostuviin havaintoluokkiin, joita voidaan kutsua asenteiksi. Ts. asenteita voidaan lähestyä jäsentämällä kannanottoihin ja niiden perusteluihin liittyvää variaatiota ja hahmottamalla näistä muodostuvia kokonaisuuksia. Asenteen kohteen ja subjektin määrittämisen lisäksi tulkinta voidaan tarkentaa hahmoteltujen asenteiden ja asennejoukkojen väliseen vertailuun. Luokittavassa analyysissä tarkastelu kohdentuu aineistohavaintojen poimintaan, erittelyyn ja jäsentelyyn asennekäsitettä apuna käyttäen. Tämän tasoista tulkintaa voi myös luonnehtia luokittavan analyysin tasoksi. Analyysi tuottaa kuvan siitä, minkälaisia asenteita argumentaatiosta on tunnistettavissa tai löydettävissä. Argumentaation jäsentäminen asenteiden hahmottamiseksi on siis eräänlaista aineiston näkyväksi tekemistä. Lisäksi asenteiden olettaminen sosiaalisiksi ilmiöiksi avaa lukuisia tulkintamahdollisuuksia siihen, miten ne kiinnittyvät tai ovat yhteydessä ihmisten toimintaan ja kokemiseen. (Vesala & Rantanen 2007, 39–44.) Laadullisen asennetutkimuksen tulkitsevassa analyysissa aineiston hahmottamista on mahdollista täydentää ja syventää valitun tulkinnallisen analyysin avulla. Tässä tutkimuksessa tulkintateorioina ovat yrittäjyyskuvat ja Ajzenin asenneteoria.

Tässä tutkimuksessa akateemisten nuorten yrittäjyysasenteita lähestytään retorisen sosiaalipsykologian näkökulmasta. (Billig 1996.) Retorinen sosiaalipsykologia tarjoaa mielenkiintoisen lähtökohdan tutkimusaineiston tarkastelulle, koska se tutkii sitä, miten kulttuurin tai ideologian sisällä – tässä akateemisen maailman kontekstissa - kielen ja kulttuurin aineksilla argumentoidaan ja neuvotellaan. Koska asenteiden kohteet ymmärretään sosiaalisesti konstruoituviksi ilmiöiksi, on perusteltua olettaa, että asenteet – myös yrittäjyysasenteet – opitaan, ja että ne ovat sosiaalisessa kontekstissa jaettuja. Lisäksi on perusteltua olettaa, että tässä oppimisprosessissa yliopistolla on roolinsa; yliopiston oletetaan sosiaalistavan tietynlaiselle yhteisökulttuurilliselle tulkinnalle. (Kts. Ylijoki 2003.) Tutkimusmenetelmänä käytetään laadullista asennetutkimusta. Menetelmä perustuu käsitykseen puheen argumentatiivisuudesta ja arkitodellisuuden dilemmaattisuudesta. (Vesala 1996.) Argumentaatiota tulkitaan

asennekäsitteen näkökulmasta ja nimenomaan asenteen sosiaalisesta näkökulmasta. Tutkimusaiheisto koostuu akateemisten nuorten kommenteista yrittäjyyttä koskeviin väittämiin. Luvussa 6 eritellään tutkimusmetodia ja analyysiperiaatteita.

6 Tutkimuksen toteuttaminen

6.1 Tutkimukseen osallistuneet ja aineiston keruu

Tutkimusaineisto koostuu 20 haastattelusta. Haastateltavat ovat Helsingin yliopiston kasvatteja. Tutkimukseen osallistuneet henkilöt ovat kolmesta eri tiedekunnasta: valtiotieteellisestä, oikeustieteellisestä ja eläinlääketieteellisestä. Tutkimuksen pääpaino oli valtiotieteellisen ja oikeustieteellisen tiedekunnan opiskelijoissa. Osa tutkimukseen osallistuneista henkilöistä (4) oli suorittanut opintoja myös seuraavissa oppilaitoksissa: Teknillinen korkeakoulu, Helsingin yliopiston matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta sekä Social och Kommunalhögskolan ja Svenska Handelshögskolan. Valtiotieteellisessä tiedekunnassa opintojaan pääaineenaan suorittaneita haastateltavia oli 12. Oikeustieteellisen tiedekunnan vastaava lukema oli 6, eläinlääketieteilijöitä mukana oli 2. Valtiotieteilijöitä oli runsaslukuisesti, koska valtiotieteellisessä tiedekunnassa pääaineopintoja voi suorittaa jopa kymmenessä ainelaitoksessa (nyk. oppiaineessa), jotka tieteenaloina eroavat toisistaan (esim. tilastotiede ja sosiaalipolitiikka). Ikäjakaumaltaan haastateltavien enemmistö oli 25–30- vuotiaita. Haastateltavista alle 25-vuotiaita oli yksi ja yli 30-vuotiaita kaksi. Koska tutkimukseen osallistujat olivat joko opintojensa loppuvaiheessa tai vastavalmistuneita, haastateltavien ikäjakauma oli odotettu. Tutkimukseen osallistuneiden haastateltavien tiedekunnista vuonna 1998 Helsingin yliopistosta valmistuneiden keski-ikä oli 29 vuotta. (H:gin yliopiston opiskelijarekisteri 1998.)

Valtiotieteilijät olivat seuraavista ainelaitoksista: käytännöllinen filosofia (1), sosiaalipolitiikka (3), sosiaalipsykologia (4), sosiologia (1), tilastotiede (1) ja valtio-oppi (2). Valtiotieteilijät olivat joko opintojensa loppuvaiheessa (6) tai vastavalmistuneita (6). Opintojen loppuvaiheessa olevat haastateltavat olivat osallistuneet graduseminaareihin, joiden yhteydessä oli jaettu lyhyt selostus tutkimuksesta. Mukana oli lyhyt kartoittava kysely, jolla pyrittiin selvittämään opiskelijan kiinnostusta yrittäjyyttä ja tutkimukseen osallistumista kohtaan. (Liite 1) Mikäli seminaariin osallistuja oli halukas osallistumaan tutkimukseen, häntä pyydettiin antamaan yhteystietonsa haastatteluajankohdan sopimista varten. Myös vastavalmistuneet valtiotieteilijät tavoitettiin samankaltaisesti; heille jaettiin kysely publiikkiin ilmoittautumisen yhteydessä. (Liite 1) Tutkimukseen osallistuneista valtiotieteilijöistä naisia oli 8 ja miehiä 4.

Vastavalmistuneita oikeustieteilijöitä haastatteluun osallistui neljä. Lisäksi kahden oikeustieteilijän opinnot olivat kesken. Vastavalmistuneet oikeustieteilijät saivat tiedon tutkimuksesta publiikkiin ilmoittautumisen yhteydessä. Myös heille jaettiin lyhyt selostus tutkimuksesta, jonka ohessa oli kartoittava kysely sekä mahdollisuus yhteystietojen antamiseen. (Liite 1) Myös oikeustieteellisen tiedekunnan opiskelijoiden sähköpostilistalle laitettiin tietoa tutkimuksesta, jonka yhteydessä pyydettiin halukkaita ottamaan tutkijaan yhteyttä. Näin tavoitettiin opintojen loppuvaiheessa olevat kaksi oikeustieteilijää. Tutkimukseen

osallistuneista oikeustieteilijöistä naisia ja miehiä oli kumpiakin kolme. Tutkimukseen osallistuneiden kahden opintojen loppuvaiheessa olevan eläinlääketieteilijänaisen yhteystiedot tutkija sai kertomalla tutkimuksesta eläinlääketieteellisen tiedekunnan järjestämässä yrittäjyyttä käsittelevässä tilaisuudessa. Eläinlääketieteilijät toimivat muita akateemisia useammin työuran jossain vaiheessa yrittäjinä. Siksi oli mielenkiintoista saada tutkimukseen mukaan myös tämän koulutustaustan henkilöitä.

Haastateltavien työhistoria vaihteli yli kymmenen vuoden yhtäjaksoisesta työrupeamasta satunnaisesti opintojen ohella solmittuihin työsuhteisiin. Valtaosalle työkokemusta ei ollut kertynyt kovin paljon, ainakaan vuosissa mitattuna. Valmistuminen joko lähitulevaisuudessa tai äsken saavutettuna etappina tarjosi selkeän selityksen tähän. Kaikilla tutkimukseen osallistuneilla työtehtävät olivat vähintään osittain vastanneet koulutusta. Haastatteluhetkellä kokopäiväisessä työsuhteessa oli kuusi henkilöä, jotka kaikki olivat vastavalmistuneita (valtiotieteilijöitä 4, oikeustieteilijöitä 2). Opintojen loppuvaiheen opiskelijoista 3 oli osa-aikatyössä (valtiotieteellisestä, oikeustieteellisestä ja eläinlääketieteellisestä kustakin yksi) tai teki keikkatyötä (valtiotieteilijöitä 2) kolmen ollessa kokopäiväisiä opiskelijoita (valtiotieteilijöitä 2 ja eläinlääketieteilijä). Yksi opintojen loppuvaiheen valtiotieteilijänainen teki väliaikaisesti vakinaisen kokopäivätyönsä sijasta puolipäivätyötä saattaakseen opintonsa päätökseen. Lisäksi yksi vastavalmistunut oikeustieteilijämies ilmoitti olevansa kokopäiväinen opiskelija Teknillisessä korkeakoulussa. Yksi oikeustieteilijämies kertoi osa-aikatyönsä ohella olevansa osa-aikayrittäjä. Haastatteluhetkellä työttöminä työnhakijoina olevat kolme haastateltavaa olivat vastavalmistuneita valtiotieteiden (2) ja oikeustieteiden (1) maistereita.

Kuten edellä tuli ilmi yksi haastateltava toimi tutkimushetkellä yrittäjinä, tosin opintojen ja muun ansiotyön ohella osa-aikaisesti. Lisäksi yrittäjyyskokemusta oli vastavalmistuneella oikeustieteilijämiehellä, joka opintojensa ollessa vielä kesken oli perustanut yhdessä opiskelutoveriensa kanssa lakiasiaintoimiston lähinnä kokeilu- ja harjoittelumielessä. Toiminta oli koko yrityksen elinkaaren ollut varsin vähäistä, mutta kuitenkin siinä määrin aikaa vievää, että yritystoiminta oli katsottu parhaaksi lopettaa. Henkilö ilmoitti olevansa työtön työnhakija. Lisäksi neljä valtiotieteilijänaista oli työllistänyt itsensä kausiluonteisesti joko opintojen tai muun ansiotyön ohella kouluttajana tai toimittajana.

Haastateltavat jaettiin analyysia varten kolmeen ryhmään sen mukaan kuinka mahdollisena he pitivät yrittäjyyttä omakohtaisesti. Haastateltavat asettuivat ryhmiin ”yrittäjäksi aikova” (Y) (7/20), ”yrittäjyyttä palkkatyön vaihtoehtona harkitseva” (Y/P) (6/20) ja ”palkkatyöhön tähtäävä” (P) (7/20). Ensimmäisessä yhteydenotossa jaetussa kartoittavassa kyselyssä tutkimuksesta kiinnostuneet henkilöt arvioivat omia yrittäjyysaikomuksiaan. Lopullinen jako tehtiin kyselystä saadun tiedon sekä haastattelun aluksi ennen väittämien kommentointia edeltäneen keskustelun perusteella.

Tarkastelu kohdentui yksittäisen haastateltavan sijasta intentioryhmiin. Mielenkiintoista oli, miten myönteisesti ja kielteisesti yrittäjyyteen esitetyt asenteet eroavat toisistaan. Tarkoituksena oli selvittää sitä, millaisia asiayhteyksiä

yrittäjyyteen liitetään ja mitä yrittäjyydellä asenteen kohteena ymmärretään, kun siihen suhtaudutaan myönteisesti tai kielteisesti. Tarkoituksena oli selvittää, rakentuuko kohde erilaiseksi eri intentioryhmillä. Haastateltavista seitsemän (7/20) piti hyvin mahdollisena, että he lähivuosina ryhtyvät yrittäjiksi. Heidät sijoitettiin intentioryhmään ”yrittäjäksi aikova” (Y) - joukossa oli neljä valtiotieteilijänaista, yksi oikeustieteilijämies ja kaksi eläinlääketieteilijänaista. Oma yritysidea oli hyvin hahmottunut varsinkin kahdella eläinlääketieteilijällä, jotka tahoillaan suunnittelivat pieneläinklinikan perustamista. Seuraavat haastateltavat kertoivat yritysideansa kaipaavan lisähiomista: valtiotieteilijänaisista kolmen tavoitteena oli koulutusalan yrittäjyys yhden suunnitellessa tutkimus-, koulutus-, ja viestintäalan yrittäjyyttä, oikeustieteilijämies aikoi perustaa lakiasiantoimiston, jonka toimenkuva vaati niin ikään tarkentamista. Yrittäjiksi aikovat haastateltavat suunnittelivat perustavansa yrityksen lähivuosina tai myöhemmin tulevaisuudessa. Sitä nopeammin yritystoiminta oltiin valmiita aloittamaan mitä ”valmiimpi” yritysidea oli. Varsinkaan siis niiden haastateltavien lähitulevaisuuden suunnitelmiin yritystoiminnan aloittaminen ei kuulunut, joilla yritysidean työstäminen oli kesken. Tutkimuksessa ei arvioitu suunnitelmien realistisuutta. Tiedoksi riitti, että oli selvä halu ryhtyä yrittäjäksi ja ainakin alustava yritysidea.

Toisen intentioryhmän muodostivat haastateltavat, jotka pitivät yrittäjyyttä eräänä varteenotettavana mahdollisuutena muiden vaihtoehtojen ohella. Heidät sijoitettiin intentioryhmään ”yrittäjyyttä palkkatyön vaihtoehtona harkitseva” (Y/P). He eivät ensisijaisesti halunneet yrittäjiksi, mutta eivät myöskään sitä suoralta kädeltä torjuneet. Yrittäjyyteen oltiin valmiita mielenkiintoisen tilaisuuden tullessa kohdalle. Ryhmään päätyi kuusi (6/20) haastateltavaa: valtiotieteilijänaisia ja miehiä kumpiakin kaksi sekä oikeustieteilijöistä yksi nainen ja miestä. Varsinkin toisen valtiotieteilijämiehen kohdalla intentioryhmän valinta vaati pohdintaa, koska henkilö kertoi harkinneensa tilastokonsultointiyrittäjyyttä. Häntä ei kuitenkaan sijoitettu ”yrittäjiksi aikovien” intentioryhmään, koska hän suhtautui epäilevästi yrittäjyyteen työllistymiskeinona; palkkatyö kiinnosti yrittäjyyttä enemmän. Kolmannen intentioryhmän muodostivat yrittäjyyttä vieroksuvat haastateltavat. Heidät sijoitettiin intentioryhmään ”palkkatyöhön tähtäävä” (P). Intentioryhmään päätyneet seitsemän (7/20) nuorta jakautuivat koulutustaustan mukaan seuraavasti: valtiotieteilijänaisia ja -miehiä kumpiakin kaksi sekä kaksi oikeustieteilijänaista ja yksi oikeustieteilijämies.

6.2 Haastattelu ja lauseväittämät

Haastatteluja kertyi 20. Kvalitatiivisessa asennetutkimuksessa haastateltavien lukumäärä ei ole keskeinen, koska tarkoituksena on pyrkiä tilastollisesti testattavan yleistyksen sijaan empiirisesti perusteltavaan yleistykseen. Perusidea on nähdä tutkittu tapaus esimerkkinä yleisestä. Aineiston koon määrittämiseksi ei ole olemassa mekaanisia sääntöjä. Aineiston tieteellisyyden kriteeri ei ole sen määrä vaan laatu. Olennaista on haastateltavien pätevyys tietyn subjektin – tässä

”akateemisen nuoren” - edustajana. Tutkimukseen otettiin mukaan useita haastateltavia, jotta varmistuttiin näytteen monipuolisuudesta ja mahdollisuudesta arvioida argumentatiivisia eroja. (Kts. Eskola & Suoranta 1998.) Haastatteluiden kesto vaihteli puolesta tunnista puoleentoista tuntiin; tavanomaisin kesto oli runsas tunnin. Valtaosa haastatteluista toteutettiin Helsingin yliopiston tiloissa, muutama suoritettiin haastateltavan työpaikalla tai kotona. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti. Haastatteluaineisto kerättiin tammi - helmikuussa 1999. Haastatteluajankohta on syytä huomioida analyysia tarkasteltaessa – 2000-luvulla yrittäjyys on ollut haastatteluajankohtaan verrattuna voimakkaammin esillä korkeakouluissa ja yliopistoissa ja esim. riskinhallintaan ja yrittäjyysopintoihin ylipäätään on kiinnitetty huomiota (esim. Kyrö et al. 2008), nyt toteutettuna haastattelut saattaisivat mahdollistaa tästä tutkimuksesta jossain määrin poikkeavia tuloksia.

Empiirisenä aineistona olevat haastattelut rakentuivat argumentatiivisesti; haastattelemalla pyrittiin keräämään aineisto, joka toimisi monipuolisena näytteenä opiskelijoiden argumentatiivisesta puheesta. Haastateltaville esitettiin väittämiä, joita he saivat vapaasti kommentoida. Haastateltaville kerrottiin, että väittämät ovat nousseet tutkimuskirjallisuudesta ja arkielämän uskomuksista. Heille painotettiin, että ne ovat kiistanalaisia ja että niistä voidaan olla monta mieltä. Haastateltavalle tähdennettiin juuri hänen vastauksensa tärkeyttä, ei ole olemassa ”oikeita” tai ”vääriä” vastauksia. Tutkija osallistui keskusteluun pyytämällä lisäkommentteja, tarkennuksia ja esimerkkejä, välttäen kuitenkin henkilökohtaisia kannanottoja. Väittämien esittämisellä viritettävä kommentointi oli siis keskeinen strategia, jolla haastatteluista pyrittiin luomaan argumentatiivisia tilanteita tai kontekseja. Avoimeen kommentointiin perustuva keskustelu- tai puheaineisto ja sen kvalitatiivinen analyysi tarjoaa olennaista tietoa siitä, minkälaiseen asiayhteyteen kommentoija asenteen kohteen liittää. Retorisesta näkökulmasta asenteita on vaikea tutkia kvantitatiivisilla mittareilla, koska olennaista on asenteiden variaatio, argumentointi ja konteksti, jossa asenteet ilmaistaan. (Kts. Vesala & Rantanen 1999; 2007.)

Aluksi haastateltavalle kerrottiin lyhyesti haastattelun etenemisestä ja siitä, minkälaisista aiheista oli tarkoitus keskustella. Tutkimuksen tarkoitus ja lähtökohdat tuotiin lyhyesti esille; näin pyrittiin motivoimaan haastateltavaa. Myös väittämien lukumäärä oli tärkeätä mainita jo aluksi. Haastattelun aluksi käytiin läpi taustatiedot. Haastateltavalle tähdennettiin, että tutkimuksessa yrittäjyys ymmärretään laaja-alaisesti; yrittäjyyden eri muodot esiteltiin lyhyesti haastattelutilanteen alussa.

Väittämät oli kirjoitettu erillisille papereille, jotka asetettiin haastateltavan nähtäväksi väittämän esittämisen yhteydessä. Haastattelun kuluessa haastateltavalle esitettiin yksi kerrallaan kaikkiaan 15 väittämää. Lopulliseen analyysiin otettiin mukaan 12 väittämän kommentoinnit, eli 3 väittämän analyysin esittämisestä luovuttiin. Näistä kahden väittämän analyysi ei tuottanut mitään sellaista tutkimuksellisesti uutta, mitä nyt mukana olevien väittämien analyysit eivät jo tarjoaisi. Kolmas ”pudotettu” väittämä käsitteli tutkimuksen aihepiiriä sivuavasti.

Haastateltaville esitetyt väittämät jakautuvat kolmeen teema-alueeseen: yrittäjyys yleisenä käsitteenä (väittämät 1 - 4), yrittäjyys sosiaalisessa kontekstissa (väittämät 5 - 8) ja yrittäjyys akateemisuuden kontekstissa (väittämät 9 - 12). Teema-alueet sisältävät useita alateemoja. Kutakin alateemaa edustaa yksi väittämä.

Ensimmäiset neljä väittämää liittyvät ***yrittäjyyteen yleisesti:***
Tämä väittämä esitettiin ensimmäisenä. Haastateltava orientoitui ajattelemaan yrittäjyyttä työnä verrattuna muihin työnteon muotoihin.

1) Yrittäjyys suhteessa muu työ.

(Esim. Vesala 1992, 1996; Koiranen 1993; Leskinen 1999; Krueger et al. 2000; Hytti 2004; Ristimäki 2004a, b; Paasio et al. 2005; Römer-Paakkanen 2007; Pihkala 2008a, b.)

”Yrittäjän työ on työtä siinä missä jokin muukin työ”

Kolmen seuraavan väittämän teemat ovat useiden yrittäjyystutkimusten peruspilareita. Ne nousevat tuloksissa kerta toisensa jälkeen olennaisina yrittäjyyttä kuvaavina ilmiöinä. Tarkastelun fokus oli yksilössä.

2) Riskinotto

(Esim. Vesala 1992, Gibb 1993; 2001; Stevenson & Jarillo 1991; Leskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000; Dewett 2004; Janney & Dess 2006; Kyrö 2006, 2008a, b,; Paakkunainen 2006, 2007; Römer-Paakkanen 2007; Pihkala 2007, 2008a, b.)

”Yrittäjyyteen sisältyvä riski ei sovi minulle”

3) Kasvuorientaatio, voiton maksimointi.

(Esim. Vesala 1992, 1996; Leskinen 1999.)

”Yrittäjän on pyrittävä jatkuvasti kasvattamaan yritystoimintaansa”

4) Innovatiivisuus, uuden luominen

(Esim. Schumpeter 1965; Arenius & Autio 1999; Amabile 2001; Laukkanen 2003; Harju et al. 2004; Hytti et al. 2004; Carrier 2005; Paasio et al. 2005; Kyrö & Niemi 2007; Kakkonen 2008.)

”Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä, ellei ole jotain uudenlaista tuotetta”

Seuraavat neljä väittämää käsittelevät ***yrittäjyyttä sosiaalisessa kontekstissa***. Niissä viitataan toimija-asemaan, vaikutusmahdollisuuksiin, sidosryhmistä riippuvuuteen ja taloudellisiin arvoihin.

5) Yrittäjyys – yksilö

(Esim. McClelland 1961; Brockhaus & Horwitz 1986; Vesala 1992, 1996.)

”Yrittäjän on mahdollista olla itsenäinen, oma herransa”

6) Yrittäjyys – sidossuhteet

(Esim. Aldrich & Zimmer 1986; Vesala 1992, 1996; Koskinen 1996; Leskinen 1999, 2001; Mäki & Vafidis 2000; Swedberg 2000c; Melin 2001; Ristimäki 2004a, b.)

”Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ilman riittäviä sosiaalisia kontakteja”

7) Tuen, uhan ja luottamuksen ilmeneminen yrittäjän ja sidosryhmien välisissä suhteissa. Yrittäjyyteen yhdistettäviä määreitä ovat myös rehellisyys ja epärehellisyys.

(Esim. Kets de Vries 1977, 1991; Niittykangas et al. 1992; Vesalainen 1993; Vesala 1996; Vesala & Rantanen 1999.)

”Yrittäjä näkee toiset ihmiset tukena tai uhkana omalle yrittäjyydelleen”

8) Taloudelliset arvot. (Esim. Vesala 1992, 1996; Kumferberg 1998.)

”Yrittäjäksi ryhtyvät omistautuvat taloudellisille arvoille”

Väittämät 9-12 liittyvät teemaan ***yrittäjyys akateemisuuden kontekstissa***:

(Esim. Gibb 1993, 2001; Storey 1994; Kupfergberg 1998; Mäki 1999; Leskinen 1999; Holm 2000; Mäki & Vafidis 2000; Römer-Paakkanen 2001; Hytti 2004; Ristimäki 2004a, b; Kyrö 2006, 2008a; Paasio & Nurmi 2006; Kyrö et al. 2007, 2008; Aaltio 2007; Heinonen & Hytti 2008; Pihkala 2008a, b.)

9) Käytäntö versus teoreettisuus

”Saamani korkeakouluopetus on liian teoreettinen, että sopisin yrittäjäksi”

10) Akateemisten sopivuus yrittäjiksi

”Akateemisen koulutuksen saanut voi pärjätä yrittäjänä siinä kuin muutkin”

11) Opintoalakohtaisuus

”Tietyt akateemiset ryhmät soveltuvat yrittäjiksi muita akateemisia paremmin”

Seuraava väittämä käsittelee yrittäjyyskoulutusta:

(Esim. Garavan & O’Cinneide 1997; Ristimäki 1998, 2004b; Leskinen 1999; Heinonen 2004; Carrier 2005; Kyrö & Carrier 2005; Paasio et al. 2005; Kyrö & Ripatti 2006; Paasio & Nurmi 2006; Aaltio 2007; Kyrö et al. 2007, 2009; Pihkala 2007, 2008a, b.)

12) Yrittäjyystiedon ja –koulutuksen riittävyys

”Yliopisto-opetukseen tulisi sisällyttää entistä enemmän yrittäjyyskoulutusta”

6.3 Analyysiperiaatteet

Tässä tutkimuksessa lähestymistapana käytetään retorista sosiaalipsykologiaa, jossa asenteet nähdään luonteeltaan sosiaalisina ja argumentatiivisina eli kiistanalaisten kysymysten kannattamiseen ja vastustamiseen liittyvinä. Asenteita tarkastellaan sosiaalipsykologisesta näkökulmasta ihmisen ja jonkin kohteen välisenä suhteena. Teoreettinen oletus on, että asenteiden ilmaisut ovat yksilötasolla potentiaalisesti moninaisia, mutta moninaisuudessa on mahdollista tunnistaa sosiaaliselle todellisuudelle ominaista järjestystä: kommunikoivia kaavoja tai hahmoja arvottamisessa eli asenteissa. (Pesonen & Vesala 2007, 32.) Asenteita ei siis tulkita ihmisen ominaisuuksina, vaan relaatioina; ne ymmärretään sosiaalisina ilmiöinä. Tutkimalla asenteita pelkästään psykologisena ominaisuutena kadotetaan näköala asenteiden sosiaalisiin ja toiminnallisiin funktioihin, niihin sosiaalisiin kenttiin, joissa asenteet saavat ilmenemismuotonsa. Asenteeseen sisältyy aina arviointia, joka edellyttää oman mielipiteen vertaamista muiden (todellisiin tai oletettuihin) kantoihin. Asenne vaikuttaa siis siihen, miten yksilöt tai ryhmät ymmärtävät elämänsä ja elämäntapansa suhteessa muihin. Siten asenne määrittyy yksilölle tai ryhmälle sekä merkitykselliseksi että yhteisen viitekehyksen tarjoavaksi todellisuudeksi. (Räty 1983a; Kts. myös Billig 1989.) Tarkastelu kohdistuu akateemisten nuorten yrittäjyysasenteisiin ja yrittäjyyttä koskevaan argumentaatioon. Akateemisten opiskelijoiden oletetaan kertovan suhteestaan yrittäjyyteen ja itsensä työllistämiseen. Tavoitteena on perehtyä akateemisten nuorten yrittäjyysasenteisiin yleisellä (tästä eteenpäin käytetään termiä ”yleistetty”) tasolla ja omakohtaisella (tästä eteenpäin käytetään termiä ”henkilökohtainen”) tasolla.

Kvantitatiivista metodiikkaa on tavallista käyttää tutkimuksissa, joissa asenne on oletettu yksilön piirteeksi tai psykologiseksi tilaksi. Kvantitatiivisessa asennetutkimuksessa ollaan kiinnostuneita asenteiden määrällisestä puolesta, esim. kuinka kielteisesti tai myönteisesti jokin subjekti arvottaa jotain kohdetta. Usein subjekti määritetään tilastollisen yleistyksen kautta; selvitetään esim. tietyn väestöryhmän keskiarvoista asennetta ja sen määrällisen vaihtelun yhteyttä muihin muuttujiin. Sitä vastoin kvalitatiivisessa lähestymisessä mielenkiinto kohdistuu asenteiden laatuun, kuten siihen minkälaisia asenteita ilmaistaan. Kun asenteella siis ymmärretään puheen ja kielen kautta rakentuvaa arvottavaa tulkintaa jostain kohteesta jossain asiayhteydessä, on kvalitatiivinen lähestyminen luonteva. Puheessa esitetyt kohdetta arvottavat kommentit tulkitaan asenteen ilmauksiksi. Kohteen määrittyminen, arvottaminen ja sijoittaminen johonkin asiayhteyteen nivoutuvat toisiinsa. Nämä kaikki on otettava huomioon selvitettäessä sitä, minkälaisesta asenteesta jossain tapauksessa on kysymys. (Kts. Vesala & Rantanen 1999, 17–18; 2007.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen eräs olennainen kriteeri on fokusointi kontekstiin. Tässä tutkimuksessa akateemisuus tarjoaa erään kontekstin asenteen ilmaisemiselle sekä ilmaistun asenteen tarkastelulle. Koska kvalitatiivisessa analyysissa on mahdollista ottaa konteksti huomioon, kontekstuaalisista lähtökohdista käsin tutkimus on luontevaa laadullisilla menetelmillä. Retoriselta kannalta olennainen

osa arvottamisen ilmaisemista ovat perustelut, joissa kannanotto nivotaan tietynlaisiin asiayhteyksiin ja joissa kannanoton kohde määrittyy tarkemmin. (Billig 1987; Vesala 1996.) Puheaineisto, jossa vastaaja kommentoi väittämää omin sanoin, tarjoaa mahdollisuuden arvioida asenteita tästä näkökulmasta. Toisin on kvantitatiivisessa lähestymisessä, jossa tavallisesti käytetään strukturoitua metodia. Vastausvaihtoehdot on valmiiksi määritelty, arvottamista ilmaistaan rastittamalla tai muulla vastaavalla merkinnällä. Väittämä sellaisenaan – tai kohteen symbolisena edustuksena – toki muodostaa kohteen, jonka vastaaja sijoittaa johonkin asiayhteyteen. Huomionarvoista ja kvalitatiivisesta tutkimuksesta poikkeavaa kuitenkin on, että hän esittää kannanottonsa valitsemalla valmiiksi annetuista vastausvaihtoehdoista itselleen sopivamman antamatta tarkempaa selontekoa tulkinnoistaan. (Kts. Vesala & Rantanen 1998, 18; 2007.)

On kuitenkin syytä huomioida, että myös kvantitatiivisessa asennetutkimuksessa argumentatiivisuus on mukana aineiston keruun metodin tasolla. Tutkimukseen osallistuvilta pyydetään kannanottoa heille esitettyyn kiistanalaiseksi oletettuun väittämään. Erona kvalitatiiviseen asennetutkimukseen vastausvaihtoehdot ovat kuitenkin tavallisesti siis strukturoituja, jolloin vastaajan kannanoton tarkempi luonne ja perustelut eivät tule esiin. Kohdetta on tällöin tarkasteltu tutkijan jäsennyskriteereiden mukaan, mikä ei kvalitatiivisen lähestymisen tavoin mahdollista aineistolähtöistä yksittäisestä yleiseen etenevää tarkastelua eikä siis tavoita sitä, miten haastateltava jäsentää asenteita. (Kts. Alasuutari 1994, 100.) Tällöin tulosten tulkinta kertoo ennen kaikkea yleistyneestä asenteesta, joka on tarkemmasta asiayhteydestä riippumaton. Sen sijaan avoimeen kommentointiin perustuva keskustelu- tai puheaineisto ja sen kvalitatiivinen analyysi tarjoaa olennaista tietoa minkälaiseen asiayhteyteen kommentoija asenteen kohteen liittää. Vesalan ja Rantasen kehittämä menetelmä asenteiden kvalitatiiviseen tutkimukseen muistuttaa perinteistä asennetutkimusta, mutta tapa kommentoida asenneväittämää ja ottaa kantaa on erilainen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on vapaus puheen ja teemojen monipuoliseen kommentointiin. Kvalitatiivisella tutkimuksella on mahdollista tarkastella asenteiden variaatiota, argumentaatiota ja kontekstia, jossa asenteet ilmaistaan. Analysoidessaan kvalitatiivisesti argumentatiivista kirjoitusaineistoa Alasuutari (1996, 14–15) on kiinnittänyt huomiota perusteluihin ja premisseihin, joihin perusteluissa vedotaan. Perustelut huomioimalla on mahdollista kytkeä argumentaatio tiettyihin konteksteihin.

Retorisen lähestymisen kannalta keskeistä on asenteiden argumentatiivinen konteksti. Lähestyminen on peruste sille, että aineistona käytetään kommentoivaa puhetta, eikä esim. valmiina annettuja vaihtoehtojen mukaisia vastauksia. Myös itse haastattelutilanne rakennettaan argumentatiiviseksi, mikä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että tutkija pyrkisi kiistelevään suhteeseen haastateltavan kanssa. Sen sijaan kommentointi aikaansaa argumentatiivisen kontekstin, johon tutkija osallistuu esittämällä erilaisia tarkentavia lisäkysymyksiä. Jo väittämän esittäminen itsessään siis muodostaa argumentatiivisen kontekstin, joka antaa tilaa monenlaisten kannanottojen ja kommentointien mahdollisuudelle. Retorinen lähestyminen mahdollistaa siis asetelman, jossa asioista esiintyy toisilleen vastakkaisia näkemyksiä ja kantoja. Rastilla merkittyjen valintojen sijasta menetelmä tuottaa

havaintoainekseksi puhetta, esitettyihin lauseväittämiin kohdistuvaa ja niiden virittämää kommentointia. (Kts. Vesala 1996, 98.)

Retorisesta näkökulmasta asenteita on siten vaikea tutkia kvantitatiivisilla mittareilla, koska olennaista on asenteiden variaatio, argumentointi ja konteksti, jossa asenteet ilmaistaan. Sama haastateltava voi esittää keskenään erilaisia arvottavia ilmauksia jostain kohteesta. Variaatio liittyy siihen, että haastateltava puheessaan liittävät asenteen erilaisiin konteksteihin, jolloin asenteen kohde ei tarkasti ottaen ole koko ajan sama. Esim. yrittäjyys voidaan sijoittaa moneen erilaiseen yhteyteen ja se voidaan nähdä erilaisissa merkitysyhteyksissä. Kielteisen arvottamisen myötä arvottamisen kohde voidaan sijoittaa esim. itsekkään toiminnan yhteyteen. Myönteisen arvottamisen tapauksessa se voidaan sijoittaa arvostetun toimijuuden yhteyteen. Molemmissa tapauksissa kohde on symbolisesti esitetty samalla tavalla: yrittäjyys. (Vrt. Vesala & Rantanen 1999, 14–15; 2007.)

Tässä tutkimuksessa käytetään aineistoa, jossa haastateltavat omin sanoin kommentoivat heille esitettyjä väittämiä; empiirisenä tutkimusaineistona on haastateltua akateemisten nuorten puhetta. Kysymyksessä on laadullisessa tutkimuksessa tavallinen puhe- ja tekstiaineisto. Haastattelut rakentuvat argumentatiivisesti. Kommentointi sisältää sekä kannanottoja että niiden perusteluita. Tutkimusmenetelmänä käytetty yksilöhaastattelu on eräs asennoitumisen konteksti, joka tulee huomioida analyysissa. (Kts. Vesala & Rantanen 1999, 9-19; 2007.)

6.4 Laadullisen analyysin vaiheet ja tarkennetut tutkimuskysymykset

Laadullisen asennetutkimuksen metodologisena lähtökohtana on argumentaation tuottaminen ja tulkinta. (Vesala & Rantanen 2007.) Empiirisen aineiston laadullinen analyysi voidaan siten jakaa karkeasti kahteen vaiheeseen: havaintoyksikköjä poimivaan ja luokittavaan analyysiin sekä analyysin tuloksia tulkitsevaan analyysiin. (Alasuutari 1993.) Luokittavassa analyysissä on kysymys aineiston näkyväksi tekemisestä tai Alasuutarin termein havaintojen pelkistämisestä. Siinä aineistoa jäsennetään ja järjestetään havaintotason eroja ja näiden erojen mahdollistamia luokkia hyväksi käyttäen. Erojen tunnistamisen ja niiden pohjalta tapahtuvan vertaamisen kautta etsitään havaintoja yhdistäviä kaavoja tai hahmoja. Kyse on siis aineiston järjestämisestä ja luokittamisesta. Tulkitsevassa analyysissä taas on kyse löydettyjen hahmojen nimeämisestä ja sijoittamisesta erilaisiin käsitteellisiin ja teoreettisiin keskusteluyhteyksiin. Aineisto nivotaan teoreettisiin viitekehyksiin ja tutkimuksen kysymyksenasetteluun. (Vesala 1996, 104–107; Vesala & Rantanen 1999; 2007.) Alasuutarin (1994) mukaan kvalitatiivista ja kvantitatiivista analyysiä voidaan pitää jatkumoina, ei vastakohtina tai toisensa poissulkevina analyysimalleina. Luokittelun, päättelyn ja tulkinnan prosessit ovat perusteiltaan samoja sekä kvalitatiivisessa että kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Laadullisessa analyysissa merkitystulkintojen teko, arvoituksen

ratkaiseminen, on tutkimuksen ydin. Yhteiskunnallinen toiminta pohjautuu merkityksenantoon ja riippuu siitä. (Mt., 31–54.) Tavoitteena oli sijoittaa tutkimuskohde yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä ja antaa siitä tarkka kuva. (Eskola & Suoranta 1998.)

Niin luokittavaa kuin tulkitsevaakin analyysia voidaan tehdä monista eri lähtökohdista käsin. On oltava näkökulma, joka määrittää sen mikä ymmärretään aineiston havaintoyksiköksi ja mitkä ovat erojen ja luokitusten kriteerit. Tässä tutkimuksessa aineisto luokitettiin argumentatiivisesta näkökulmasta. Haastateltujen oletettiin puheessaan esittävän arvottavaa ja kantaaottavaa kommentointia esitettyihin väittämiin; aineiston sisältämä kommentointi oli tulkinnan kohteena. Luokittavan analyysin lähtökohtana oli se, että havaintoyksiköksi määrittyi kommentti, joka saattoi olla joko lauseesta tai laajemmasta repliikistä muodostunut tekstinpätkä. Yksittäisen haastateltavan väittämiin esittämistä kommenteista eriteltiin kannanotot ja niiden perustelut. Nämä luokitettiin edelleen alaluokkiin niiden sisältöjen perusteella. Väittämään esitetty kommentointi jaoteltiin kannanottojen ja niiden perusteluiden mukaan vähintään kahteen ryhmään: väittämään yhtyvään ja väittämän torjuvaan kommentointiin. Koska laadullisessa asennetutkimuksessa kannanotot eivät välttämättä jakaudu selkeästi joko samaa mieltä tai eri mieltä olemisen eri asteisiin, päädyttiin usean väittämän kohdalla vielä kolmanteen kommentointiryhmään. Sinne sijoitettiin kannanotot ja niiden perustelut, jotka eivät yksiselitteisesti kiinnittyneet väittämän yhtyvään tai torjuvaan jaotteluun: kumpaakin esiintyi. Myös yksittäisen haastateltavan kommentoinnissa esiintyviin ristiriitaisuuksiin kiinnitettiin huomiota. Kannanottoja perusteluineen voidaan pitää eräänlaisina tulkintoina väittämän sisällöstä. Juuri tämä oli mielenkiintoista, koska haastateltavien puhe toi esille kiinnostavia asioita, joita väittämästä käsin ei etukäteen voinut ennakoida. Perustellessaan kantaansa haastateltava saattoi esim. uudelleenmuotoilla väittämän. (Vrt. Vesala 1996, 104–107; Vesala & Rantanen 1999; 2007.)

Empiirisessä osiossa kunkin väittämän kohdalla kerrotaan, kuinka monta haastateltavaa esitti väittämään yhtyvää, torjuvaa ja sekä-että kommentointia; yksittäisen haastateltavan kommentointi sijoittui siis ainoastaan yhteen kommentointiryhmään. Vaikka kvalitatiivisessa analyysissa numeraalinen tai määrällinen tieto ei ole keskeistä, haluttiin lukijalle mahdollisuus luoda mielikuva kunkin kommentointiryhmän koosta. Haastateltavat siis jaoteltiin väittämäkohtaisesti ryhmiin sen mukaan esittivätkö he väittämään yhtyvää, torjuvaa vai näihin kiinnittymätöntä kommentointia. Yksittäisen kommentointityypin tarkastelussa huomio kohdistui perusteluiden variaatioon ts. siihen, miten kyseistä kantaa – esim. väittämään yhtyvää kantaa – perusteltiin. Tässä tarkastelussa ei enää eritelty sitä, kuinka monta haastateltavaa sijoittui kuhunkin perustelutyyppiin. On syytä huomioida, että väittämään esitettyä yksittäistä kantaa saatettiin puolustaa usealla erillisellä perustelulla, jotka kukin siis sijoittuivat omiin erillisiin perustelutyyppiluokkiin. Joissakin luokissa saattoi olla vain muutama havainto, monissa tapauksissa enemmän. Analyysissa päähuomio kohdistettiin lukuisia havaintoja sisältäneisiin havaintoluokkiin vaikka havaintojen lukumäärällä ei ole ratkaisevaa merkitystä.

Kiteytettynä kommentointi jaettiin siis ensin kannanoton tyyppeihin, minkä jälkeen yksittäistä kannanoton tyyppiä tarkasteltiin sille esitettyjen perusteluluokkien pohjalta. Aineiston luokituksen periaatteena pidettiin sitä, että kunkin väittämän kohdalla esitetty kommentointi luokiteltiin omana kokonaisuutenaan. Kutakin väittämää tarkasteltiin yhtenäisenä ja yksittäisenä kokonaisuutena. Kiinnostuksen kohteena oli, minkälaisia erilaisia asenteita ja niiden perusteluita väittämän kommentointi toi esille. Väittämän kommentoinnista paikannetut asenteet esitellään kunkin väittämän analyysin koonnissa. Lisäksi väittämien analyyseja sekä kommentoinneista esiinnousseita arvottavia asenteita vertaillaan kunkin teema-alueen (yrittäjyys yleisenä käsitteenä: väittämät 1 - 4; yrittäjyys sosiaalisessa kontekstissa: väittämät 5 - 8; yrittäjyys akateemisuuden kontekstissa: väittämä 9 - 12) kokoavassa tarkastelussa tavoitteena paikantaa esiintyneitä eroja ja yhtäläisyyksiä. Tässä teema-alueittain tapahtuvassa kokoavassa tarkastelussa esiinnousseita asenteita tarkasteltiin Ajzenin suunnitellun toiminnan teorian näkökulmasta siten, että haastateltavien yleistetyt kommentoinnit (haastateltavan esittämät yrittäjyyttä/yrittäjiä yleisesti koskevat asenteet ja -pystyvyysarviot) ja henkilökohtaiset kommentoinnit (haastateltavan esittämät henkilökohtaiset yrittäjyysasenteet ja -pystyvyysarviot) eritellään: luokittava ja tulkitse analyysi limittyivät. (Subjektiivinen normi- ulottuvuudella jaottelu ei ole relevantti: haastateltavat esittivät käsityksiään toisten ihmisten yrittäjyystulkinnoista.) Myös yrittäjyyskuvien esiintyminen huomioidaan. (Vrt. Vesala 1996, 104–107; Vesala & Rantanen 1999; 2007.) Väittämistä 1 - 12 paikannetut asenteet löytyvät siis kunkin väittämän analyysista sekä koottuna liitteessä 2. (Kunkin asenteen kohdalla on eritelty arvottamisen suunta, yrittäjyysintentiot, onko kyseessä yleistetty vai henkilökohtainen kommentointi, Ajzenin intention elementit, yrittäjyyskuvien käyttäminen retorisina resursseina.)

Aineiston tulkitsevassa analyysissä aineistosta pyrittiin etsimään kokoavia hahmoja eri havaintoluokkia yhdistävien piirteiden kautta. Yhdestä ja samasta aineistosta voidaan tehdä tulkitseva analyysi hyvinkin erilaisista näkökulmista riippuen esim. teoreettisesta viitekehyksestä. Tarkoituksena ei siis ollut ainoastaan kertoa aineistosta, vaan pyrkiä rakentamaan siitä teoreettisesti kestäviä näkökulmia. Tästä syystä yhtä tärkeää kuin pyrkiä kokoamaan rajattu laadullinen aineisto, on alusta lähtien pyrkiä kehittämään teoreettista herkkyyttä kohdeilmiöstä. (Eskola & Suoranta 1998.) Tässä tutkimuksessa puheen tarkastelu kahdella teoreettiselta taustaltaan poikkeavalla mallilla – yrittäjyyskuvilla (Vesala 1996) ja suunnitellun toiminnan teorialla (Ajzen 1985; 1991) - tarjosi näkökulmia tulkitsevaan analyysiin. Suunnitellun toiminnan teoria ohjasi kommentoinnin tarkastelua siten, että katsottiin onko aineistosta löydettävissä Ajzenin esittämät intention muodostumiseen vaikuttavat elementit. Tämän jälkeen tarkasteltiin, miten yrittäjyys rakentui kommenteissa, joista teorian elementtejä oli havaittavissa, ja mikä oli elementtien suhde yrittäjyysintentioihin. Yrittäjyyskuvien (Vesala 1996) tarkastelussa kiinnostus kohdistui siihen, miten ne ilmenivät argumentoinnin resursseina yrittäjyyden konstruoinneissa. Tarkasteltiin siis sitä, miten yrittäjyyskuvat nousivat esille haastateltavien arvottavissa puheissa sekä mikä oli niiden suhde Ajzenin elementteihin ja yrittäjyysintentioihin. Tutkimuksessa

mukana olevien tulkintateorioiden avulla pyrittiin täsmentämään yrittäjyyden arvottamisen tarkasteluja ja tulkintoja. Tulkintateorioiden tulkintatasot olivat poikkeavat: yrittäjyyskuvia koskeva lähestyminen kytki tarkastelun yrittäjyystutkimukseen, Ajzenin asenneteoria yleisempään tarkasteluun. Eri tasoihin kytkeytyvillä tulkinnoilla pyrittiin syventämään tutkimuskysymysten tarkastelua.

Kvalitatiivisen tutkimuksen ydin on merkitysten tutkiminen. Mitä paremmin tutkija on teoreettisesti perehtynyt ja tiedostaa oman viitetaustansa, sitä ”objektiivisemmin” hän voi tavoittaa merkitykset. Tiedostettu subjektiivisuus ei ole rasite tulkitsemisessa, sillä omat kokemukset auttavat eläytymään toisten lähtökohtiin. Ilmaisun tulkinnasta muodostuu ilmaisijan intention rekonstruoimista ilmaisun yhteyksien varassa. Tutkijalta edellytetään sisäistettyä ”tuntijuutta”, jossa vivahteiden ymmärtäminen on jalostettu pitkälle. Tiedostettu subjektiivisuus voi olla ongelma, jos tutkija ei omaa vahvaa itsereflektiota. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa oletetaan, että totuus on moniulotteinen ja monikerroksinen. Tutkimus tuottaa tietyn näkökulman ilmiöstä, ei objektiivista totuutta; totuus riippuu tarkastelijan perspektiivistä. Todellisuus on erilainen kuin kvantitatiivisen tutkimuksen todellisuus. (Kts. Leskinen 1999, 176–171.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen tulosten yleistettävyys ei liity siihen, että tutkimuksessa eritellyt asiantilat ovat samalla tavalla laajassa joukossa ihmisiä ja tilanteita, vaan siihen, että ne ovat mahdollisia. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa oleellista on mahdollisuuden yleistettävyys; ideana on nähdä tutkittu tapaus esimerkkinä yleisestä. Tutkimalla kvalitatiivisin metodein akateemisten yrittäjyysasenteita voidaan osoittaa, että tietyt asenteet voivat olla mahdollisia myös suuremmassa joukossa akateemisia. Riittää siis se, että voidaan osoittaa tietyt asennoitumismallit ylipäätään mahdollisiksi. (Kts. Peräkylä 1995, 48.) Yleisesti laadullisessa tutkimuksessa puhutaan aineiston kattavuudesta viitattaessa aineiston koon, analyysin ja tulkinnan onnistuneisuuden sekä tutkimustekstin kirjoittamisen muodostamaan kokonaisuuteen. Jo aineistoa kootessa joudutaan pohtimaan aineiston määrän lisäksi kysymystä aineiston statuksesta, sen teoreettisesta merkityksestä tutkimusongelman suhteen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaan aineiston harkinnanvaraisesta, teoreettisesta tai tarkoituksenmukaisesta poiminnasta tai harkinnanvaraisesta näytteestä. (Kts. Eskola & Suoranta 1998.) Vaikka pieni aineisto ei ainakaan suoraan kerro ilmiöiden yleisyyksistä ja levinneisyyksistä, sen perusteella voidaan löytää kulttuurisia malleja, jotka kertovat tietyistä mahdollisuuksista. Kvalitatiivisen aineiston tulkinta on viime kädessä sosiaalisten merkitysten tulkintaa; aineiston keruu ja tulosten raportointi tapahtuu kielen välityksellä.

Kvalitatiivisen lähestymistavan arvostelijat kritisoivat lähinnä sen epäteoreettisuutta, subjektiivisuutta ja huonoa yleistettävyyttä. (Ruohotie 1992b, 132–133.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuus ei ole pelkästään tekninen kysymys, joka voidaan ratkaista erilaisin validiteetti- ja reliabiliteettitarkasteluin. (Kts. Peräkylä 1997; Pöyrölä 1995; Vesala 1992.) Siinä validiteetti kohdentuu kahteen asiaan. Ensinnäkin keskeistä on osoittaa, että kyseisillä menetelmillä ja tutkimusasetelmilla voidaan vastata asetettuihin tutkimusongelmiin. Toiseksi

validiteetti liittyy siihen, kuinka paikkansapitävä on tulkinta sekä yleistettävyys. Validiteetti liittyy siis paljolti siihen millaisena todellisuus käsitetään. (Kvale 1989.) Mikäli todellisuus oletetaan sosiaalisista käytänteistä irralliseksi ilmiöksi (kuten positivismissa), validiteetti kohdistuu siihen kuinka todellisuudesta on onnistuttu hankkimaan tietoa. Sen sijaan, jos todellisuus mielletään konstruktionalistisesti, validiteetti riippuu siitä, kuinka puhetta ja havaintoja on tulkittu, miten empiiriset havainnot ja teoria sopivat yhteen sekä kuinka kattavasti analyysi ja päättelyprosessi on esitetty. (Kts. Matikainen 2002, 41.)

Eräs validiteettiongelma nousee esille mm. siinä puhuvatko haastattelija ja haastateltava samasta ilmiöstä. Vääriä tai ns. epäjohdonmukaisia vastauksia pyritään kvantitatiivisissa mittauksissa välttämään multi-item mittauksilla; näin pyritään takaamaan mahdollisimman hyvä reliabiliteetti. Kvalitatiiviseen aineistoon pohjaavassa tutkimuksessa on ainakin teoreettisesti mahdollista varmistaa tarkentavilla lisäkysymyksillä, mitä haastateltava tarkoittaa kommentoidessaan väittämää tietyllä tavalla. (Ajzen 1991b, 10.) Lisäksi kvalitatiivisessa tutkimuksessa validiteetin kannalta on olennaista, puhuuko haastateltava totta - tai tarkemmin, kuinka haastateltava haluaa esittää itseään haastattelijalle. Toisaalta kyse on aidosta haastattelutilanteesta, joka on eräs asennoitumisen konteksti. Tässä mielessä haastateltava ei voi valehdella, vaan konstruoi asenteita, jotka hänen mielestään sopivat haastattelukontekstiin. Analyysia, tuloksia ja yleistettävyyttä on tarkasteltava haastattelukonteksti huomioiden. On muistettava, että haastateltavan puhe on tutkijalle esitettyä, eikä voida varmuudella tietää kuinka haastateltava asennoituu jossain toisessa tilanteessa ja kontekstissa. (Mt., 42.)

Erityisen tärkeää kvalitatiivisen tutkimuksen reliabiliteetissa on analyysin arvioitavuus ja uskottavuus. (Mäkelä 1990.) Jotta lukija voi tarkastella päättelyn ja tulkintojen uskottavuutta, kvalitatiivinen analyysi esitetään usein laajasti. Kvalitatiivisen asennetutkimuksen validiteetti rakentuu sen mukaan kuinka puhetta johdetaan ja kuinka sitä tulkitaan. Lukijalle tulee tarjota mahdollisuus seurata päättelyprosessia. Päättelyn eteneminen ja johtopäätökset tulee esitellä selkeästi. Asenteiden muotoileminen tapahtuu tekstimassaksi puretusta nauhoitetusta puheesta. Validiteetti riippuu siitä, kuinka tekstistä johdetaan ja tulkitaan asenteita. Olennaista on esittää lukijalle aineistosta johdettu tulkinnallinen päättelyprosessi. Yhtä ja oikeaa tulkintaa ei ole, mutta päättelyn logiikka, premissit ja johtopäätökset on oltava eksplisiittisesti näkyvillä. (Mt.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa reliabiliteetti on monisyinen ongelma, koska tutkimuksen toistettavuutta ei aseteta tavoitteeksi. Esim. rinnakkaisluokittelijaa käytettäessä samasta datasta voi syntyä toisenlainen analyysi, kvalitatiivisessa asennetutkimuksessa ei tavoitella absoluuttista totuutta vaan yhdenlaista mahdollista tulkintaa. Tutkimusta ei siis voida perinteisessä mielessä toistaa. Analyysin arvo riippuu siitä, että tutkija voi nähdä uuden mallin. Tulkinnan muodostamisessa on oleellista, että se ankkuroituu argumentointiin, jotta lukija voi arvioida tutkimusta. Ylipäätään aineistopohjaista teoriatutkimusta ei voida todennäköisesti toistaa, koska teoria perustuu dataan ja tutkijan luovien prosessien interaktioon. Lisäksi kysymys toistettavuudesta ei ole relevantti, koska tarkoitus on tarjota uutta perspektiiviä, joka niin halutessa voidaan testata toisilla menetelmillä.

Kvalitatiivisessa asennetutkimuksessa perinteinen reliabiliteettikriteeri ei siis toteudu. Tässä tutkimuksessa reliabiliteettiongelma ratkaistiin siten, että haastattelut luokiteltiin kahteen kertaan. Aikajänne luokittelujen välillä oli pitkä (yli vuosi), mikä takasi sen, että jälkimmäinen luokittelu oli mahdollista toteuttaa ”puhtaalta pöydältä” ilman, että ensimmäinen luokittelu olisi ollut vahvasti mielessä. Toinen luokittelu toi esille puutteita ja virheitä, joita oli mahdollista korjata. (Vrt. Leskinen 1999, 184–185, 187.)

Tarkennetut tutkimuskysymykset. Tässä tutkimuksessa eritellään laadullisen asennetutkimuksen mukaisesti sitä, miten akateemiset nuoret ottavat kantaa ja perustelevat heille esitettyjä yrittäjyyttä käsitteleviä väittämiä. Laadullisen asennetutkimuksen mukaisesti jäsennettyä aineistoa tulkitaan haastateltavien yrittäjyysintentiot huomioiden kahdella edellä esitellyllä tulkintateorialla. Tarkastelun kohteena on, miten akateemiset nuoret arvottamisen subjekteina suhtautuvat yrittäjyyteen yleisellä tasolla ja akateemisuuden viitekehyksessä. Mielenkiinto kohdistuu siihen, miten asennoidutaan yrittäjyyteen ja yrittäjyyden ja akateemisuuden yhteensovittamiseen. Tarkoitus on perehtyä siihen onko korkeakoulutaustassa jotain millä voidaan perustella yrittäjyyden arvottamista positiiviseksi tai negatiiviseksi – ja tehdä ymmärretyksi se, miksi harva akateeminen nuori päätyy yrittäjäksi. Yliopistonuorten yrittäjyysasenteita ei juuri ole maassamme tutkittu. Erityisesti niiden tarkastelu kvalitatiivisen asennetutkimuksen keinoin tarjoaa uutta ja mielenkiintoista tietoa tästä vähän kartoitetusta aihepiiristä.

Tulkintateorioiden ja viitekehyksen myötä tutkimuskysymykset tarkentuvat seuraaviksi:

– *Millaiseksi yrittäjyys konstruoituu akateemisten nuorten ilmaisemissa asenteissa.* Mitä yrittäjyydellä tarkoitetaan, kun yrittäjyydessä kokemattomat akateemiset nuoret arvottavat sen yleisenä ilmiönä ja sosiaalisessa kontekstissa myönteisesti tai kielteisesti.

* Miten yrittäjyyteen asennoitumiset sekä arviot subjektiivisesta normista sekä yrittäjyyden edellyttämistä resursseita ja voimavaroista näkyvät akateemisten nuorten puheissa.

* Onko akateemisten nuorten yrittäjyysasenteilla ja yrittäjyysaikomuksilla yhteyttä.

* Miten yrittäjyyskuvat näkyvät arvottamisen resursseina ja miten ne kytkeytyvät yrittäjyyden arvottamiseen. Mikä asema yrittäjyyskuvilla on työllistymistään harkitsevien akateemisten nuorten ajatteluissa, yrittäjyysasenteissa ja yrittäjyysintentioissa.

– *Millaiseksi yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde konstruoituu akateemisten nuorten ilmaisemissa asenteissa.* Miten akateemisuus näkyy akateemisten nuorten puheissa, vedotaanko puheissa ja yrittäjyyden arvottamisissa akateemisuuteen. Onko akateemisuus ja yrittäjyys yhdistettävissä. Onko akateemisten nuorten yrittäjyysasenteilla ja yrittäjyysaikomuksilla yhteyttä.

* Miten yliopistoyhteisö viiteryhmänä ja subjektiivisena normina näkyy akateemisten nuorten puheissa. Odotetaanko akateemisilta nuorilta yrittäjyyttä uravalintana. Minkälaisena akateeminen koulutus näyttäytyy yrittäjyyden mahdollistavana koulutuksena. Tarjoaako akateeminen koulutus yrittäjyydessä tarvittavat valmiudet ts. arvioivatko akateemiset nuoret akateemisen koulutuksen relevantiksi vai irrelevantiksi yrittäjänä toimimisen kannalta.

* Miten akateemiset nuoret asennoituvat yrittäjyyskoulutukseen.

* Miten yrittäjyyskuvat näkyvät arvottamisen resursseina ja miten ne kytkeytyvät yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottamiseen. Mikä asema yrittäjyyskuvilla on työllistymistään harkitsevien akateemisten nuorten ajatteluissa, yrittäjyysasenteissa ja yrittäjyysintentioissa.

Tarkasteluissa eritellään henkilökohtainen taso (haastateltavan esittämät henkilökohtaiset yrittäjyysasenteet / pystyvyysarviot) ja yleistetty taso (haastateltavan esittämät yrittäjyyttä yleisesti koskevat yrittäjyysasenteet / pystyvyysarviot).

Tässä luvussa on kerrottu tutkimukseen osallistuneista akateemisista nuorista ja esitelty lauseväittämät. Lisäksi on esitelty haastattelujen toteuttaminen, aineiston keruu, analyysiperiaatteet ja tarkennetut tutkimuskysymykset. Seuraavaksi siirrytään aineiston analyysiin. Luvuissa 7 - 9 esitetään empiirisen aineiston analyysia siten, että luvusta 7 löytyvät väittämien 1 - 4 analyysit, luvusta 8 väittämien 5 - 8 analyysit ja luvusta 9 väittämien 9 - 12 analyysit. Analyysien lisäksi kustakin luvusta löytyy ko. väittämien kokoava tulkinta varsinaisten loppupäätelmien ja tutkimuksen yleisemmän arvion ollessa luvussa 10.

7 Väittämät 1 - 4

Tässä luvussa esitetään väittämien 1 - 4 analyysit. Ne käsittelevät yrittäjyyttä työntekona (väittämä 1), yrittäjyydessä ilmenevää riskinottoa (väittämä 2), kasvuorientaatiota (väittämä 3) ja innovatiivisuutta (väittämä 4). Kunkin väittämän kommentoinnin lopuksi esitellään kommentoinnista esiinnousseet asenteet sekä tarkastellaan asennoitumista tulkintateorioiden näkökulmista. Lopuksi tarkastellaan väittämien 1 - 4 kommentointia kokoavasti tulkintateorioiden näkökulmista.

7.1 Väittämä 1: Yrittäjyys suhteessa muu työ

Haastateltaville esitetyt väittämät 1 - 4 käsittelevät yrittäjyyttä yleisenä ilmiönä. Tämän teeman ja samalla koko väittämäsarjan ensimmäinen väittämä kuului: ”yrittäjän työ on työtä siinä missä jokin muukin työ”. Väittämän tavoitteena oli saada haastateltavat kommentoimaan yrittäjyyttä, kun se esitetään yleisesti työn muotona. Väittämään yhtyi 4 (4/20) haastateltavaa. Valtaosa haastateltavista (14/20) torjui väittämän. Loput (2/20) haastateltavista esitti varauksellisia kannanottoja kommentoiden väittämää sekä puolesta että vastaan. Analyysissa edetään väittämän yhtyvästä kommentoinnista torjuvaan kommentointiin.

Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa keskeistä oli yrittäjyyden arvioiminen korvausta vastaan tehtäväksi työnteoksi:

> Jos tää tarkoittaa sitä, että se ois jotenkin väheksyttävämpää tai että se ois jotenkin ihmeellisempää niin en mä usko. Samanlaista. Sama perustarkoitus siinä on, että antaa siitä sen leipänsä.
>
> Eläinlääketieteilijänainen *(Y) H19*

> Onhan se joo työtä… Työtä, josta saa jonkinlaisen korvauksen.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

Yrittäjyys kategorisoidaan vastikkeelliseksi työnteoksi. Ensimmäisessä kommentissa kielletään yrittäjyyden arvottaminen. Yrittäjyys täsmentyy vastikkeelliseksi työnteoksi; se arvioidaan erääksi ansionhankintakeinoksi korvausta vastaan tehtävästä työstä. Yrittäjyyden perustarkoitukseksi arvioidaan elannon takaaminen.

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa oli havaittavissa neljä erillistä perustelutyyppiä. Ensinnäkin yrittäjyyden arvioitiin mahdollistavan muita työnteon muotoja suuremmalla vapauden. Toiseksi yrittäjyyden arvioidaan sitouttavan muita työnteon muotoja suurempaan vastuuseen. Kolmanneksi tarkasteltiin yrittäjyyden työnteolle asettamia vaatimuksia: yrittäjien työmäärä arvioitiin muita suuremmaksi, työtehtävät poikkeuksellisen laaja-alaisiksi ja työnteon tempo muita nopeammaksi. Neljännessä perustelutyypissä kommentointi keskittyi yrittäjyyden

mahdollistamaan korvaukseen, joka arvioitiin muista työnteon muodoista saatavaa korvausta paremmaksi.

Ensimmäisessä torjuvien kannanottojen perustelutyypissä oman päätösvallan arvioidaan erottavan yrittäjän työn muusta työstä.

> No ne yrittäjät, jotka mä tunnen, niin hirveesti korostaa sitä, että itsenäisesti saa tehdä töitä. Kukaan ei määrää. Se on se suurin arvo siinä, jolloin ei oikeestaan niin hirveesti välitetä niistä pitkistä työpäivistä ja siitä, että itse hoidat kaiken, vaan että vaan se on tämä vapaus.
>
> Filosofinainen (Y/P) H12

> Työtähän se on, tosin ehkä vähän toisen tyyppistä, koska on itse aika vapaa päättämään missä järjestyksessä ja missä määrin sitäkin tekee. Vapaus siinä on, mikä on tietysti. Jos on jollain muulla niin silloin sä teet sen työn, mitä sulle on käsketty. Et välttämättä sen enempää ja teet sen siinä järjestyksessä kun sun on käsketty. Mutta jos sä itselles teet, niin sulla on vapaus tehdä se, mitä sä haluat.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

> Musta se on toisaalta ehkä vähän kovempaa työtä, mutta toisaalta siinä on ne hyvät puolet. Voi aika pitkälle itse päättää, että mitä tekee.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H20

Yrittäjän työn vapautta, itsenäisyyttä ja päätösvaltaa korostetaan. Yrittäjänä toimimisen väitetään tarjoavan palkollisena toimimista paremmat mahdollisuudet vaikuttaa ja kontrolloida työtekoa. Yrittäjyyteen kuuluva vapaus konstruoituu vapaudeksi tehdä mielenkiintoista työtä ilman ulkopuolista ohjausta. Mahdollisuus vaikuttaa työhön ja toteuttaa itseään arvioidaan oleelliseksi yrittäjän työmotivaatiota ylläpitäväksi voimaksi. Yrittäjän työ saatetaan arvioida siinä määrin kiehtovaksi ja antoisaksi, että esim. työn paljous ei nouse työn arvottamisen keskeiseksi määreeksi.

Toisessa torjuvien kannanottojen perustelutyypissä yrittäjyys määrittyy sisältämänsä vastuun vuoksi omanlaiseksi työnteoksi.

> Kun se on oma, niin se on. Vaikka mä tiedän, että isoissa yrityksissä nykyisin tehään kauheen pitkiä päiviä ja velvotetaan hirveen paljon tekemään vapaa-ajallakin. Mutta (yrittäjyydessä) se on kuitenkin erilainen vastuu, koska se on oma asia
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

> Kyllä mä uskon, että (yrittäjyyteen) jotain tarvitaan. Just tätä tiettyä itsekuria mutta toisaalta varmaan rohkeutta, ettei pelkää asettaa itseään tai omaisuuttaan välillä niinkun.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

Yrittäjyys partikularisoidaan palkkatyöstä erilliseksi työnteoksi sisältämänsä vastuun vuoksi; yrittäjyydessä vastuu kumpuaa yrittäjästä. Yrittäjyyteen kuuluvan vastuun arvioidaan johtuvan omistajuuden velvoittamasta yritystoimintaan sitoutumisesta. Palkkatyönkin tosin todetaan edellyttävän sitoutumista, ennen kaikkea ajallista sitoutumista. Sitoutumista ei kuitenkaan oleteta yhtä voimakkaaksi kuin yrittäjyydessä. Yrittäjyyteen liittyvä vastuu arvioidaan varsin intensiiviseksi:

> Se vaatii sitoutumista siihen. Ja mä luulen, että se ei pelkästään vaadi vaan se pakolla sen ottaa. Että jos on oma firma, niin ei sitä voi vaan jättää niin, että työt on tekemättä. Ja siinä on niinku itselle vastuussa. Se riski on niinku suuri, että sitä on vaan pakko tehdä niin paljon kun se ottaa. Et sitä ei voi valita. Mutta arvokkaana työnä se on mun mielestä yhtä arvokasta ellei arvokkaampaa kuin joku muu työ täällä. Koska se vaatii niin paljon ihmiseltä.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

Yrittäjyyteen sitoutuminen velvoittavaa omakohtaiseen vastuunottoon, tai haastateltavan mukaan ”pakottaa” siihen. Toisin kuin yrittäjän vapautta painottava lähestyminen, edellä esitetty tulkinta voidaan arvioida nimenomaan vapautta rajoittavaksi: yrittäjällä ei ole muuta vaihtoehtoa kuin sitoutua yritykseensä. Lisäksi yrittäjyyden arvostaminen näyttää ainakin osaltaan kumpuavan yrittäjän henkilökohtaista sitoutumista ja vastuunkantoa kohtaan osoitetusta kunnioituksesta.

Yrittäjyyteen sisältyvä vastuu konstruoitui siis vastuuksi yritystoiminnassa onnistumisesta. Yrittäjyyden jatkuvuus sekä huoli toimeentulosta nousivat esille pohdittaessa yrittäjyysriskiä:

> Mun mielestä yrittäjän työ ei ole ihan semmosta työtä kuin jos menis palkolliseks johonkin, koska yrittäjällä on aina oma riski. Se ei ole niin yksselitteinen asia, että meet vaan johonkin ja sulle sanotaan, että sun kuukausipalkka on nyt tää. Niin sä voit aika pitkälle siihen luottaa. Mutta jos sä itse olet yrittäjänä niin siinä on tietysti se riski, että miten se toimii.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H20

Työn jatkuvuuteen ja ansiotuloihin vetoamalla palkkatyö arvioitiin yrittäjyyttä ylivertaisemmaksi. Tosin myös palkkatyön riskejä mainittiin:

> Se (yrittäjyys) on kuitenkin sellanen rohkee vaihtoehto, koska sä yksin kannat sen riskin. Vaikka siinä on tietenkin kaiken maailman riskit kun lähtee tavalliseen työhön. Hankalat työtoverit ja kaiken maailman tämmöset asiat voi olla semmosia vaarallisia karikkoja siellä. Voi olla vaikka hankala pomo ja vaikka mitä voi olla, vaikka yhtä vaikeita kuin tossa yrittäjyydessä. // Mutta jos tavallista työtä ajatellaan turhaan, että se on niin hirveen turvallista, koska ei ne välttämättä ole. Jossain työpaikalla voi joutuu olemaan kiusattavana ja vaikka mitä voi tapahtua. Tai annetaan tosi tyhmiä projekteja ja ei arvosteta sun työtä tai sä olet jossain tyhmissä

> ryhmissä, missä itte vaikka tekee tehokasta työtä eikä saa sitä arvostusta. On tosi isoja riskejä nekin.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Irtisanomiset, määräaikaiset työsuhteet, pelko työn sisällöllisestä yksitoikkoisuudesta, ongelmalliset henkilöstösuhteet sekä omien vaikutusmahdollisuuksien vähyys mainitaan palkkatyön riskeinä.

Kolmannessa väittämän torjuvassa perustelutyypissä yrittäjyyden arvioitiin poikkeavan muusta työnteosta työnteolle asetettujen vaatimusten suhteen. Yrittäjyyden väitettiin edellyttävän poikkeuksellisen suurta työmäärää, työtehtävien laaja-alaisuutta ja työnteon nopeatempoisuutta. Seuraavissa kommentointinäytteissä tarkastelu kohdentui yrittäjien työmäärään:

> Rassaavaa, paljon työtä.
>
> Tilastotieteilijämies (Y/P) H9

> Ehkä vielä enemmän työtä kuin voi olla joku muu työ. Se tarkoittaa sitä, että jos sä oot yrittäjänä, niin sitten ei auta muuta kuin tehdä todella työtä.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

> On se eri tyyppistä työtä kuitenkin kuin toiselle tehty työ. Siinä on enemmän henkilökohtainen panos mukana kuitenkin. Siinä varmaan hämärtyy työ- ja vapaa-aika ja kaikki.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

> Yrittäjän työ on raskasta. Jos mä ajattelen esim. yhden miehen yrityksen perustamista, niin se on kai käytännössä ainakin alussa niin, että teet yksin. Enkä mä tiedä, että voiko yrittäjien kohdalla puhuakaan mistään työajasta. Mutta en mä yrittäjän työtä sen huonompana näe kuin mitään muutakaan työtä.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H2

Yrittäjän työmäärä arvioidaan palkolliseen verrattuna suureksi ja vapaa-aika pieneksi. Yrittäjän työ arvioidaan raskaaksi. Kahdessa viimeisessä kommentissa painotetaan yrittäjän työn edellyttämää ajallista sitoutumista. Yrittäjän työn luonteenomaiseksi piirteeksi nousee työ- ja vapaa-ajan rajan hämärtyminen. Yrittäjän työ arvioidaan ajallisesti vaikeaksi määritellä; sen alkamista ja päättymistä on vaikea havaita. Seuraaviksi pohditaan yrittäjän työn sisällöllisiä ulottuvuuksia:

> Sitä samaa työtä se on, mutta se vaatii vaan enemmän, koska siinä tehdään ensin se oma työ, mutta sit siinä tehdään myös koko yrityksen hallinto. Kyllä se on melkein 24 tuntia yrittäjyyttä. Mutta se on sit sitä yrittäjyyden negatiivista puolta, sä teet työtä, josta kukaan ei maksa mitään. Mutta se on pakko tehdä. Sit se on yllättäen,

> kun niitä rupee tekemään, niin sitten kun niitä tekee ja tekee. Ja huomaa, että siihen menee monta tuntia. Kun niitä vaan tulee, ai tääkin oli vielä tekemättä. Tää vie aikaa pois siltä laskutettavalta työltä.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

> Mun mielestä se on enemmänkin kuin joku muu työ. Mutta mä luulisin, että yrittäjän työ on sellanen, että se on niinku pakko. Sitä ei voi jättää siihen yhdeksästä viiteen. Vaan se on sitten mielessä koko ajan. Illalla sä teet paperihommaa ja laskutusta ja talouden suunnitelmia.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

> Jos on yhden hengen yritys, niin yrittäjä tekee kaiken sen, mitä siinä yrityskuvassa halutaan tehdä… osaamista. Hän hoitaa myös sen kirjanpidon, siivouksen ja markkinoinnin sitten itse. Et tavallaan sä teet työpäivän aikana sitä, mitä sun yritys tekee, ja sitten illalla hoidat kirjanpidon ja kaiken mahdollisen muun ylimääräsen homman.
>
> Filosofinainen (Y/P) H12

Kahdessa ensimmäisessä kommentointinäytteessä yrittäjän työ partikularisoidaan varsin selvästi muusta työstä erilaiseksi sisältämiinsä hallinnollisiin tms. töihin vedoten. Sen sijaan yrittäjän työ sellaisenaan saatetaan arvioida samankaltaiseksi kuin vastaava työ palkollisena, kun työn tarkasteluun ei sisällytetä yritystalouden hallinnollisia tehtäviä. Nimenomaan hallinnollisiin tehtäviin ja muihin yrittäjyyteen liittyviin työtehtäviin (esim. markkinointi, siivous tms.) vetoamalla yrittäjän työmäärä ja työn sisällöt arvioidaan erilaisiksi vastaavasta palkollisena suoritettavasta työstä. Yrittäjän harteille arvioidaan siis lankeavan moninaisia yritystoiminnan ylläpidon kannalta keskeisiä tehtäviä, jotka pakottavat yrittäjän loputtoman tekemättömän työn äärelle; työ- ja vapaa-ajan raja saattaa hämärtyä. Yrittäjyyteen liittyvistä, mutta kuitenkin varsinaiseen toimialaan kuulumattomista työtehtävistä - esim. hallinnosta - yrittäjän ei arvioida saavan erillistä korvausta. Tämänkaltaiseen työhön käytetty aika saattaa olla ainakin ajoittaisena esteenä taloudelliseen vaihtoon tähtäävän toiminnan toteutumiselle, joka ensimmäisessä kommentissa esitetyn näkemyksen tavoin arvioidaan yrittäjyyden keskeiseksi tavoitteeksi. Seuraavaksi työtehtävien suorittamiselle ja loppuunsaattamiselle varatun ajallisen resurssin ei väitetä mahdollistavan riittävää työtehtäviin perehtymistä:

> Tietynlaista huolellisuutta vaatii kuitenkin tämmösten analyysien, sellasten tulosten tuottaminen, joille muutamat tutkimustulokset perustetaan kokonaan ja jonka mukana ne seisoo tai kaatuu. Tommonen yrittäjyys ei tavallaan anna ihan tarpeeksi aikaa ehkä perehtyä siihen, kun pitää jo juosta seuraavaan. Koska hirveen harvoin on mitään kunnon pitkiä, jatkuvia projekteja vaan ne on aika lyhytluonteisia. Ja siis jos ei tunne sitä substanssia jostain asiasta, niin silloin ei käytännöllisesti katsoen ole mitään hyötyä sellasesta ihmisestä, jonka siihen täytyy aina tietyllä

> käsitteellisyyden tasolla ainakin tutustua. Sen sijaan joku tämmönen julkisen sektorin työpaikka tai tutkimuslaitos, jossa annetaan tosiaan aikaa sille ja tietynkaltainen rutiini koko ajan. Voi olla isoja projekteja. Kyllä mä siinä mielessä oon pikkasen eri mieltä tämän väittämän kanssa.
>
> Tilastotieteilijämies (Y/P) H9

Yrittäjän työn nopeatempoisuus arvioidaan ongelmaksi. Haastateltava nostaa tutkimustyön - tässä tilastollisen analyysin laatimisen - laatua edistäväksi tekijäksi siihen käytetyn ajan, jota ei välttämättä ole riittävästi yrittäjyyteen pohjaavassa konsultaatiotoiminnassa. Kommentissa yrittäjyys ja akateeminen tutkimustyö eivät siis ole selkeästi yhteen sovitettavissa, koska niiden ajankäytölliset normit eroavat toisistaan. Yrittäjyydessä arvostetaan nopeata toimintaa ja toimeksiantoon perustuvan työtehtävän ripeätä suorittamista - tutkimustyötä arvioitaessa keskeinen työtä määrittävä tekijä ei ole siihen käytetty aika.

Neljännessä torjuvien kannanottojen perustelutyypissä yrittäjyys arvioitiin muusta työstä erilaiseksi siitä saatavan korvauksen vuoksi.

> Se on tavallaan raskaampaa ja toisaalta se on varmaan palkitsevampaa kuin olla toisella töissä.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

> Totta kai se on mielekäs juttu, koska sä saat siitä sen tekemäsi työn hyödyn itselles myöskin. Siinä tapauksessa se on mielekäs. Jos sen saman määrän töitä joutuis tekemään jollekin toiselle saamatta siitä erityistä korvausta, niin varmasti alkais haittaamaan pidemmän päälle tai varmaan hyvin nopeestikin.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

> Se ois kyllä mulle tärkein (yrittäjyyden)motiivi, että sen työn hedelmät sais itse. Myös arvostus. Nyt kun on usein huomannu (palkkatyössä), että on ahkerampi kuin muut, niin ei sitä välttämättä haluais pakottaa sitä työtahtia niitten muitten mukaan. Tai tehdä silleen niin kuin he. Menee niin kuin harakoille se. Sitten haluais sen kaiken arvostuksen siitä, mitä on tehny. Se erottaa sen (yrittäjyyden palkkatyöstä). Plus sitten mä olen vielä ajatellu, että naisena voi olla, että yrittäjänä vois kahmia vielä paremmin sitä. Naisten on vaikeempi saada kunnon palkkaa (palkkatyöstä) sitten. Kunnon korvaus tehdystä työstä.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Yrittäjän suurta työmäärää kompensoi työnteon korvaus, joka toisin kuin palkkatyössä, jää yksin yrittäjälle. Yrittäjän saama henkinen arvostus tai rahallinen palkkio konstruoituu tehdyn työmäärään oikeudenmukaiseksi ja asiaankuuluvaksi kompensaatioksi. Raha ja arvostus yrittäjyyden motiiveina arvioidaan myös tärkeiksi eteenpäin vieviksi voimiksi.

Väittämän torjuva kommentointi mahdollistaa yrittäjyyden tulkitsemisen siis varsin kokonaisvaltaiseksi työnteoksi. Tämä ilmeni esim. vastuuna ja vapautena,

mutta myös työ- ja vapaa-ajan välisen rajan ongelmallisuutena. Yrittäjyys arvioitiin elämäntavaksi, joka vaatii ja johon toisaalta yrittäjän uskottiin haluavan panostaa. Seuraavassa väittämän analyysin päättävässä sitaatissa yrittäjyyden kokonaisvaltaisuuden korostamisen retorisena resurssina käytetään talonrakennusmetaforaa:

> No, ehkä jokin semmonen tunne siitä, että se on vähän eri asia rakentaa itselleen talo kun asua vuokra-asunnossa. Sekin on vielä eri asia, että rakennuttaako sen talonsa jollakin vai todella käyttää siihen itse kaikki vapaa-aikansa. Ja muistaa joka ikisen laudan ja naulan vielä vanhanakin… on itse rakentanu kaikki. Eli tota mun mielestä yrittäjän työ ei oo työtä siinä, missä jokin muukin työ, vaan se on ehkä jotenkin kokonaisvaltaisempaa. Se on elämäntapa.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

<u>Väittämästä ”Yrittäjän työ on työtä siinä missä jokin muukin työ” esiinnousseet asenteet.</u>

Jo väittämä itsessään kategorisoi yrittäjyyden työnteoksi, mikä sai selvästi kannatusta haastateltavien keskuudessa. Sitä vastoin ajatus yrittäjyydestä tyypillisenä työnä herätti varsin selkeätä vastustusta; väittämään yhtyi ainoastaan neljä (4/20) haastateltavaa. Kaikki haastateltavat nostivat palkkatyön yrittäjyyden vertailukohteeksi. Yrittäjyys erottui selkeästi palkkatyöstä monella tapaa poikkeavaksi työnteoksi. Tämä partikularisointi oli siinä määrin johdonmukaista ja selkeätä, että se voidaan olettaa sosiaalisesti jaetuksi päätelmäksi.

Väittämän kommentoinnista voidaan paikantaa seuraavat viisi keskenään erilaista asennetta:

Väittämän yhtyvää kantaa perusteltiin asenteella:

”yrittäjyys on vastikkeellista työtä” (as 1).

Väittämän torjuvaa kantaa perusteltiin asenteilla:

”yrittäjyys mahdollistaa vapauden ja itsenäisyyden” (as 2)

”yrittäjyys sitouttaa vastuuseen ja riskinottoon” (as 3)

”yrittäjyys edellyttää suureen työmäärään ja vähäiseen vapaa-aikaan sitoutumista” (as 4)

”yrittäjyys takaa hyvän korvauksen” (as 5)

Koontina yrittäjyyden väitettiin olevan palkkatyötä kokonaisvaltaisempaa, edellyttävän suurempaa sitoutumista ja vastuunottoa, olevan toisaalta työläämpää ja riskialttiimpaa, mutta vastapainoksi takaavan paremmat mahdollisuudet hyvään korvaukseen ja päätösvallan myötä ammatilliseen itseilmaisuun ja mielekkäisiin työtehtäviin. Yrittäjyyden kielteiseksi arvottamista esiintyi, kun yrittäjyys arvioitiin riskin ja vastuun sävyttämäksi loppumattomaksi työtaakaksi, joka ei mahdollista riittävää työtehtäviin perehtymistä tai vapaa-aikaa. Yrittäjyyden myönteiseksi arvottamista esiintyi, kun yrittäjyys työntekona arvioitiin oman päätösvallan toteuttamisen mahdollistavaksi itsenäiseksi ja kiinnostavaksi toiminnaksi, joka takaa työnteon vastikkeeksi saatavan korvauksen ohjautumisen suoraan työn suorittamisesta vastuussa olevalle taholle, yrittäjälle.

Lauseväittämän analyysin tulkinta ja yrittäjyysintention tarkastelu Ajzenin teoreettisen mallin näkökulmasta

Asenteen ulottuvuus. Väittämän yhtyvässä (4/20) kommentoinnissa yrittäjyys arvioitiin korvausta vastaan tehtäväksi työnteoksi, josta sellaisenaan ei esitetty arvottavaa näkemystä. Yrittäjyydellä väitettiin olevan sama perustarkoitus kuin palkkatyöllä; työnteon vastikkeellisuus konstruoitui niin yrittäjyydessä kuin palkkatyössä elannon takaavaksi ansionhankinnaksi (as 1 Y, Y/P, P). Yrittäjyyteen asennoitumisessa ei ollut havaittavissa yrittäjyysintention mukaista erottelua.

Väittämän torjuvassa (16/20, joista 2 esitti väittämään varauksellisia eli sekä yhtyviä että torjuvia kommentteja) kommentoinnissa yrittäjyyttä luonnehdittiin varsin monesta näkökulmasta; yrittäjyys arvotettiin sekä myönteiseksi että kielteiseksi. Yrittäjyyteen asennoiduttiin myönteisesti, kun sen väitettiin mahdollistavan vapauden (as 2 Y, Y/P) sekä olevan palkitsevaa (as 5 Y, Y/P, P). Vapaus määrittyi oman päätösvallan toteuttamisen mahdollisuudeksi. Yrittäjän työ voi olla siinä määrin mielenkiintoista ja innostavaa, että se kannustaa pitkiin työpäiviin. Suuri työmäärä arvotettiin myönteiseksi, kun se kytkeytyi työnteon sisällölliseen mielekkyyteen. Yrittäjän vapautta korostava kommentointi oli tyypillistä yrittäjyyteen suuntaavien haastateltavien puheissa (as 2 Y, Y/P). Palkitsevuus määrittyi työnteon vastikkeeksi saatavaksi hyväksi korvaukseksi; yrittäjyys arvioitiin henkisesti ja taloudellisesti muuta työntekoa kannattavammaksi. Lisäksi yrittäjyydestä saatavan korvauksen väitettiin muuta työntekoa selkeämmin ohjautuvan suoritetusta työstä vastuussa olevalle henkilölle eli yrittäjälle. Yrittäjyydestä saatavaa korvausta korostavaa kommentointia löytyi kaikista intentioryhmistä (as 5 Y, Y/P, P).

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa yrittäjyyteen kuuluvan vastuun arvottaminen oli sekä positiivista tai negatiivista. Keskeistä kummassakin arvottamisessa oli vastuun kumpuaminen yrittäjän ja yrityksen kytköksestä; yrittäjä on vastuussa sitoutumisen ja omistamisen kautta yrityksen menestymisestä (as 3 Y, Y/P, P). Kiinnostavana huomiona voidaan todeta, että yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat saattoivat esittämästään yrittäjyysvastuun negatiiviseksi arvottamisesta huolimatta ilmaista suhtautuvansa yrittäjyyteen positiivisesti. Vastuu arvotettiin positiiviseksi, kun se arvioitiin motivoivaksi tekijäksi tai kun ihailtiin vastuun- ja riskinottoa (as 3 Y, Y/P). Vastuun negatiiviseksi arvottaminen kytkeytyi niin ikään yrittäjyysriskiin, sitä esiintyi kaikissa intentioryhmissä (as 3 Y, Y/P, P). Yrittäjyyden velvoitteet arvotettiin kielteisiksi, mainintoja saivat työnteon nopeatempoisuus sekä työtaakka, joka suuressa määrin koostuu varsinaiseen yritystoimialaan kuulumattomiksi tulkituista tehtävistä (mm. hallinto, siivous) (as 4 Y, Y/P, P). Ajzenin negatiivista asenne-ulottuvuutta ilmentävät siis kommentit, joissa yrittäjyys arvioitiin riskin sävyttämäksi raskaaksi lähes ympärivuorokautiseksi toiminnaksi. Loppumattomalta tuntuva työ arvotettiin raskautensa vuoksi negatiiviseksi. Kun haastateltava kommentoi yrittäjän työ- ja vapaa-aikaa, hän poikkeuksetta väitti jälkimmäistä niukaksi. Vaikka vähäinen vapaa-aika on yhteydessä suureen työmäärään, voitiin jälkimmäinen määrittää siis joko myönteiseksi tai kielteiseksi. Tämän kaltaista kommentointia esiintyi kaikissa

yrittäjyysintentioryhmissä. Yrittäjyyteen kuuluvien työtehtävien sisällöllistä moninaisuutta pohtivat yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat.

Yrittäjyysvastuu kytkeytyi riskiin; yrittäjä on vastuussa riskin toteutumisen estämisestä (as 3). Kun haastateltava puhui riskistä, hän poikkeuksetta arvotti sen kielteiseksi. Sen sijaan eriäviä näkemyksiä esiintyi, kummassa työnteossa - yrittäjyydessä vai palkkatyössä - riskiä on enemmän. Osa haastateltavista väitti palkkatyön takaavan yrittäjyyttä turvallisemmat puitteet työnteolle toiminnan jatkuvuuteen ja ansiotulojen varmuuteen vedoten. Toisaalta palkkatyön uhkina nähtiin irtisanomiset, määräaikaiset työsuhteet, ongelmalliset henkilöstösuhteet ja omien vaikutusmahdollisuuksien vähäisyys. Yrittäjyysriskiksi arvioitiin huoli toiminnan – ja samalla elinkeinon – jatkuvuudesta.

Subjektiivisen normin ulottuvuus. Tämän väittämän yhteydessä ei esiintynyt subjektiivista normia esiintuovaa kommentointia.

Havaitun vaikutusmahdollisuuden ulottuvuus. Usko yrittäjän mahdollisuuksiin määritellä ja vaikuttaa mm. työn sisältöihin, määrään ja ajoitukseen ilmentää havaittujen vaikutusmahdollisuuksien positiiviseksi arvottamista (as 2 Y, Y/P). Tätä arvottamista esittivät ennen kaikkea yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat.

Havaitut vaikutusmahdollisuudet arvotettiin negatiivisiksi, kun yrittäjyysvastuun ja -riskin arvioitiin sitouttavan - jopa pakottavan - yrittäjän työtehtävien ja toimeentulon epävarmuuden uhalla loppumattomalta tuntuvan työtaakan äärelle (as 3 Y, Y/P, P, as 4 Y, Y/P, P). Osa haastateltavista arvioi palkkatyön yrittäjyyttä turvallisemmaksi toiminnan jatkuvuuden ja ansiotulojen varmuuden vuoksi. Toisaalta yrittäjyys saatettiin arvioida palkkatyötä turvallisemmaksi työnteoksi päätäntävaltaan vedoten; koska yrittäjä on oma työnantajansa, häntä ei ulkopuolinen taho pysty sivuuttamaan tehtävänjaossa tai työn jatkuvuudessa. Lisäksi mielenkiintoisen kommentin esitti tilastollisten analyysien laatimisen kaupallistamista harkitseva haastateltava. Hän pohti tieteenteon ja yrittäjyyden yhteensovittamisen haasteellisuutta työn ajankäytöllisten mahdollisuuksien näkökulmasta. Hänen mukaansa yrittäjyyden nopeatempoisuus voi olla vaikeasti yhdistettävissä tutkimustyölle välttämättömään ja usein aikaa vievään perehtymiseen ja eri näkökantoja punnitsevaan erittelyyn. Yrittäjyys arvioitiin siis vaikeasti yhteen sovitettavaksi akateemiseen työhön; yrittäjyys ei mahdollista riittäviä ajallisia resursseja tutkimustyön tekemiselle. Havaitun vaikutusmahdollisuuden negatiiviseksi arvottamista esiintyi kaikissa intentioryhmissä.

Kommentoinnin yhteys yrittäjyyskuvaan, yrittäjyysintention tarkastelu

Väittämän kommentoinnissa käytettiin yksinomaan individualistista yrittäjyyskuvaa. Siihen kytkeytyvällä puheella tuotiin esille niin väittämän yhtyvää kuin torjuvaa kommentointia sekä myös yrittäjyyden positiiviseksi ja negatiiviseksi arvottamista. Haastateltavat pitäytyivät yrittäjän ja yrityksen välisen suhteen luonnehdinnassa laajentamatta näkökantojaan yrittäjän ja sidosryhmien kanssakäymistä esiintuovaan relationistiseen yrittäjyyskuvaan. Väittämän torjuvassa kommentoinnissa individualistisella yrittäjyyskuvalla yrittäjyys

partikularisoitiin palkkatyöstä erilaiseksi ja erilliseksi työnteoksi (as 2 - 5). Yrittäjyys määrittyi sekä positiiviseksi että negatiiviseksi, kun yrittäjyyteen kuuluvan vastuun ja riskin arvioitiin kumpuavan yrittäjästä ja hänen sidoksestaan yritykseen (as 3 Y, Y/P, P). Palkkatyössä työn sisältöjen ja vastuun arvioitiin tulevan ulkopuolelta. Yrittäjyys määrittyi positiiviseksi, kun työnteosta saatavan korvauksen arvioitiin kohdentuvan yrittäjälle palkkatyöntekijää paremmin (as 5 Y, Y/P, P). Yrittäjyyden partikularisoinnissa vedottiin myös yrittäjän työtaakkaan; yrittäjyyden arvioitiin eroavan muusta työnteosta suuren työnmäärän vuoksi (as 4 Y, Y/P, P): yrittäjyys määrittyi negatiiviseksi. Niin ikään riskin pohdinnoissa käytettiin individualistista yrittäjyyskuvaa toimintaympäristön implisiittisestä huomioimisesta huolimatta; tarkastelun fokus oli yksilössä. Niin yrittäjyydessä kuin palkkatyössä väitettiin olevan riskinsä.

Individualistisella yrittäjyyskuvalla korostettiin yrittäjän päätösvaltaa ja itsenäisyyttä; sillä vähintään implisiittisesti tuotiin esille yrittäjän riippumattomuus ulkopuolisista tahoista. Yrittäjyyteen suuntaavat haastateltavat korostivat yrittäjän itsenäistä asemaa (as 2 Y, Y/P): yrittäjyys määrittyi positiiviseksi ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa käyttämällä. Yrittäjän työn väitettiin olevan päätösvallan myötä itsenäistä. Yrittäjällä arvioitiin olevan mahdollisuus määrittää työaika sekä vaikuttaa työn sisältöihin. Vesalan (1996) mukaan relationistista yrittäjyyskuvaa käytetään kyseenalaistamaan individualistista käsitystä yrittäjän itsenäisyydestä ja riippumattomuudesta. Tämän väittämän yhteydessä esitettiin kuitenkin yksinomaan individualistisen yrittäjyyskuvan mukaisia näkemyksiä, joissa paradoksaalisesti nimenomaan yrittäjyyteen sitoutumisen ja vastuun arvioitiin rajoittavan ja siten kyseenalaistavan yrittäjän itsenäisyyden (as 3 Y, Y/P, P). Yrittäjyyteen väitettiin kuuluvan moninaisia työtehtäviä, joiden arvioitiin ”pakottavan” yrittäjän loppumattoman työn äärelle (as 4 Y, Y/P, P): yrittäjyys määrittyi negatiiviseksi. Yrittäjällä ei arvioitu olevan muuta mahdollisuutta kuin sitoutua yrittäjyyteen; yrittäjän itsenäisyyden voidaan nähdä asettavan rajoitteita sen tosiasialliselle toteutumiselle. Toisaalta yrittäjän itsenäisyys arvioitiin siinä määrin merkittäväksi, että sen väitettiin korvaavan pitkät työpäivät ja niukan vapaa-ajan (as 2 Y, Y/P).

Palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat arvottivat yrittäjyysriskin ja siten yrittäjyyden negatiiviseksi individualistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä (as 3). Lisäksi yrittäjyys määrittyi negatiiviseksi, kun vedottiin yrittäjän suuren työmäärän (as 4). Toisaalta yrittäjyydestä arvioitiin saatavan hyvä korvaus (as 5): yrittäjyys määrittyi positiiviseksi.

7.2 Väittämä 2: Riskinotto

Väittämä kuului**:** ”yrittäjyyteen sisältyvä riski ei sovi minulle”. Haastateltavat arvioivat yrittäjyysriskin henkilökohtaista sopivuutta sekä esittivät näkemyksiään riskin kytkeytymisestä yrittäjyyteen. Väittämän analyysissä edetään yrittäjyyden ja riskinoton yleisestä pohdinnasta henkilökohtaisiin arvioihin yrittäjyysriskin itselle

sopivuudesta. Lopuksi eritellään haastateltavien esittämiä yrittäjyysriskin konstruointeja.

Väittämän näkemystä riskin kytkeytymisestä yrittäjyyteen ei lainkaan kyseenalaistettu.

> Mun mielestä se just kuuluu siihen. Se riski on yks osa yrittäjyyttä. Mä yhdistän sanan riski ja yrittäjyys aika yhteen. Ei varmaan toimi ilman riskiä.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H15

> Sitenhän se yrittäjyys kai määritellään, että siihen sisältyy pääoman menettämisen riski.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

> Kyllä yrittäjän luonteenpiirteisiin tai ominaisuuksiin kuuluu se, että hän on valmis ottamaan riskejä.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

Riskinotto konstruoidaan yritystoimintaan sisältyväksi elementiksi. Riski arvioidaan osaksi yrittäjyyttä, riskinottokyky arvioidaan yrittäjän piirteeksi. Yrittäjyys siis määrittyy toiminnaksi, johon kuuluu jonkin asteinen riskinotto. Riskiä ei kuitenkaan arvioitu itseisarvoksi, vaan tavoitteellisen toiminnan mahdollistavaksi elementiksi:

> Kyllä mä vähän ajattelen silleen, että jos ei riskeeraa, niin ei siinä voi mitään voittaakaan.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

> Kun riski on iso, niin sitten palkkiokin on iso, että kyllä siitä sillä tavalla tulee. Se porkkana pitää olla suht selkeä. Ainakin kun se riskiin liittyy, niin se ei saa olla mikään tämmönen lottoominen kuitenkaan. Sen pitää olla selkeä todennäköisyys.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

Aktiivinen toiminta ja tuloksen saavuttaminen arvioidaan mahdollisiksi epävarmuus ja riski kohtaamalla. Yrittäjyysriski arvioidaan yrittäjyyteen kuuluvaksi nimenomaan sen avulla tavoiteltavan päämäärän vuoksi; riskinotto on tavoitteellisen yritystoiminnan oleellinen osa. Yrittäjän ei väitetä ottavan riskiä riskin vuoksi, vaan siksi, että hänellä on tarve saada aikaan. Tämänkaltaista yleisesti hyväksyttyä ajatusta voidaan pitää sosiaalisesti jaettuna päätelmänä.

Koska haastateltava toisensa jälkeen arvioi riskin yrittäjyyteen itsestään selvästi kuuluvaksi elementiksi, yrittäjyyteen sisältyvän riskin kohtaaminen nousi yrittäjänä toimimisen keskeiseksi edellytykseksi. Yrittäjyys voidaan olettaa siis mahdolliseksi henkilölle, joka arvioi kykenevänsä kohtaamaa siihen kuuluvan riskin. Riskinoton kokeminen henkilökohtaisesti mahdolliseksi arvioitiin osaksi yrittäjänä toimivaa

ihmistä. Niin ikään epävarmuudessa toimiminen - mahdollisen voiton tai epäonnistumisen kohtaaminen – arvioidaan yrittäjän rooliin kuuluvaksi. Seuraavaksi tarkastellaan haastateltavien kannanottoja ja niiden perusteluita väittämään. Kiinnostuksen kohteena on, hyväksyvätkö haastateltavat yrittäjyyteen kuuluvan riskin itselleen sopivaksi vai eivät.

Väittämään yhtyi 3 (3/20) haastateltavaa. Hieman yli puolet (11/20) haastateltavista torjui väittämän. Loput (6/20) haastateltavista kommentoi väittämää varauksellisesti sekä puolesta että vastaan. Analyysissä edetään väittämään yhtyvästä kommentoinnista torjuvaan kommentointiin.

Väittämään yhtyvässä kommentoinnissa yrittäjyysriskiä ei arvioitu itselle sopivaksi:

> Joo, siis ei sovi. Keskeisin on ehkä se taloudellinen riski tietysti. Tietysti voihan julkisen palveluksessa oleva joutua työttömäksi. Mutta jotenkin vaan on semmonen tunne, että jos tämmönen työntekijä, esimerkiks vaikka sosiaalityöntekijä jää työttömäksi, niin katastrofi on pienempi kuin jos yrittäjältä menee yritys nurin. Sitten on kaiken maailman velat ja verosotkut.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H2

> Totta. Ei sovi minulle. Sen takia minä mieluummin teen riskeistä vapaana palkansaajana työtä. Se kuva, mikä mulla on, en tosin oo hirveesti asiaan perehtyny, mutta yrittäjä on aika heikoilla siis yhteiskunnallisen turvaverkon puitteissa. Jos minä palkansaajana menetän työpaikkani sen takia, että työnantaja ei osannu riskejä hallita, niin mulla on kuitenkin aina sitten niinku turvana yhteiskunnan antama tukijärjestelmä, luultavasti paremmin kuin yrittäjällä.
>
> Filosofinainen (Y/P) H12

Yrittäjyysriski konstruoituu ensisijaisesti taloudelliseksi. Yrittäjyysriski arvioidaan itselle sopimattomaksi, koska ei haluta sitoutua sen edellyttämään talouden epävarmuuteen. Yrittäjyysriski täsmentyi yritystoiminnan epäonnistumisen aiheuttamaksi toimeentulon vaikeutumiseksi.

Osa (6/20) haastateltavista ei yksiselitteisesti hyväksynyt tai torjunut väittämää vaan esitti kummankin suuntaista varauksellista kommentointia. Yrittäjyysriskin itselle sopivuutta koskeva pohdinta kytkeytyi asiantuntijuuden ja riskin tarkasteluun:

> Mä olen joskus kuullut sen, että kauppakorkeakoulun opiskelijat perustaa aika vähän yrityksiä, koske ne periaatteessa tietää, että kuinka suuret ne riskit on. Ehkä mulla on se sama. Että tässä on vuosien saatossa on ruvennut ehkä enemmänkin pelottamaan ne riskit, mitä siihen liittyy. Mutta en mä näe… Et kun on kokemusta ja osaamista ja asiantuntemusta kertyy tarpeeksi, niin lähinnä se on siitä kiinni tällä hetkellä.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

> Yrittäjyysriski riskinä, niin ei se pelota. Ehkä jossain hamassa tulevaisuudessa, niin kuin sanoinkin, niin voinkin olla (yrittäjä). Sitten kun kun tarpeellinen asiantuntemus itsellä mukana siinä. // Tietysti sitä pyrkii aina minimoimaan, ettei lähde kaiken maailman uhkarohkeisiin yrityksiin mukaan. Musta tuntuu, että akateemiset on yleisesti ottaen aika varovaisia.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

> Vielä pitää vähän aikaa pohjustaa ennen kuin lähtee lentoon. En mä vielä lähde ihan täyteen yrittäjyyteen. Riski on aina olemassa. Mä tarkoitan sitä, että mun asiantuntijuus ei oo toistaiseksi vielä tarpeeksi suuri. Sekä oman alan tietoa, että mä ihan varmasti ennen kuin hyppäisin täysyrittäjyyteen, niin varmana kävisin jotain kursseja, koska mulle toi taloudellinen puoli, nää, mitä yrittäjyys siltä kantilta on, niin se ei oo mulle kovinkaan selvä.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

Haastateltavat väittävät vähäisen asiantuntijuutensa esteeksi lähitulevaisuudessa tapahtuvalle yrityksen perustamiselle. Yrittäjyys heti valmistumisen jälkeen saattaa akateemisesta tuntua mahdottomalta mm. oman alan vähäisen työkokemuksen vuoksi - kokemuksella ja osaamisella arvioidaan olevan yhteys asiantuntijuuteen. Arvio yrittäjyysriskin itselle sopivuudesta sekä yrittäjyydestä henkilökohtaisesti mahdollisena työllistymiskeinona voi tulevaisuudessa kuitenkin muuttua ammattiosaamisen ja asiantuntijuuden karttumisen myötä. Kielteinen yrittäjyysintentio ei siis välttämättä ole este myöhemmin toteutettavalle yrittäjyydelle, kuten haastateltavat ilmaisevat. Asennoituminen yrittäjyyteen omakohtaisena työllistymiskeinona saattaa siis periaatteessa olla varsin positiivinen, vaikkakaan kyseisenä hetkenä yrittäjyyttä ei arvioida toteuttamiskelpoiseksi vaihtoehdoksi. Yrittäjyysriskiä sellaisenaan ei siis välttämättä koeta itselle sopimattomaksi. Pohdinta keskittyy yrittäjyysriskin toteutumisen ja asiantuntijuuden tarkasteluun; yrittäjyysriski arvioidaan asiantuntijuuden avulla hallittavaksi. Kommentointi sisältää siis vähintään implisiittisen näkemyksen, jossa yrittäjyysriskin realisoituminen on yrittäjän estettävissä. Kahdessa ensin esitetyssä kommentissa akateemisten arvioidaan tiedostavan yrittäjyysriskin ja olevan siksi varovaisia riskinottajia. Akateemiset implisiittisesti partikularisoidaan muista erilaisiksi yrittäjyysriskin arvioijiksi. Yrittäjyysriskin tiedostaminen konstruoituu yrittäjyyden esteeksi korkeasti kouluttautuneiden keskuudessa.

Hieman yli puolet haastateltavista (11/20) torjui väittämän. Torjuvan kommentoinnin pohjalta oli eriteltävissä kolme perustelutyyppiä, joissa haastateltavat tarkastelevat yrittäjyysriskin itselle sopivuutta. Ensinnäkin yrittäjyysriski arvioitiin itselle sopivaksi, koska sen toteutumiseen väitettiin voitavan vaikuttaa. Toiseksi yrittäjyysriski oltiin valmiita kohtaamaan, koska sitä ei investointien vähäisyyden vuoksi arvioitu merkittäväksi haastateltavan suunnittelemassa yrittäjyydessä. Kolmanneksi riski arvioitiin haasteeksi, joka

sellaisenaan ja mahdollistamansa voiton vuoksi arvioitiin motivaatiota kohottavaksi ja siten itselle sopivaksi.

Ensinnäkin yrittäjyysriski arvioitiin sopivaksi, koska sen toteutumiseen väitettiin itse voitavan vaikuttaa:

> Olen eri mieltä. Mä uskon, että mä pystyisin olemaan yrittäjänä jossain hyvin pienillä riskeillä. Se on mun henkilökohtainen piirre. Mä pohdin tarkkaan kaikissa riskitilanteissa. Mutta silti en mä nää näitä kahta, jos nää on toisilleen vastakkaisia, siis yrittäjyys ja sitten se, että mä en ota riskejä. Koska mä nään, että joitain riskejä oon valmis ottamaan ja elämä on riskejä täynnä.
>
> Sosiologinainen (Y) H8

> Sanotaan, että sellanen riski ei sovi mulle, jolla on mahdollisuus menettää kaikki. Mä oon enemmän realisti. Mä en ikinä mee semmoseen, mikä menee uhkapelin puolelle. (tutkija: miten sä suhtaudut siihen, jos ei nyt oo ihan vaarana, että menee talot ja autot ja muut alta, että sellaseen riskiin yrittäjyydessä?) Tottakai. (tutkija: periaatteessa se ei sua häiritse?) Ei.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H15

> Kyllä siis pakko sanoa näin, että kyllä oon jonkin verran eri mieltä siinä, koska sen riskin pystyy itse arvioimaan sen yrittäjyyden mukaisesti, jolloin on sitten pieniriskinen yrittäjä.
>
> Tilastotieteilijämies (Y/P) H9

> No, itselle kyllä katsoisin, että se (riski) voi sopiakin tietyssä mittapuussa. Ei mitenkään liian suuret riskit tai semmoset riskit, mitä ei pysty helposti laskelmoimaan, niin semmosia en alkais ottamaan. Mutta sellaset luonnolliset riskit tulee mukaan siinä vaiheessa, kun pitää alkaa tekemään jotain, koska kyllähän se vaatii rahoitusta ja kaikkee muuta, mitä sitten ei normaalisti toisen palveluksessa tartte ottaa. Kyllä mä itseni voisin katsoa ihan hyvinkin sopivaks siinä mittakaavassa, että sen pystyy jollain tavalla rajaamaan ja laskemaan, että se on järjellisissä suhteissa. Tietyt riskit on otettava ja ne täytyy kattoo, mutta just ne tietyt rajat.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

Haastateltavat korostavat omaa harkintaa ja riskinoton kohtuullisuutta. Yrittäjyyteen sisältyvään todennäköisesti toteutuvaan riskiin ei olla suin päin valmiita sitoutumaan. Keskeistä siis on, että yksilöä ei tulkita ensisijaisesti riippuvaiseksi ulkoisista olosuhteista, vaan hän voi itse ennaltaehkäistä yrittäjyysriskin toteutumista. Yrittäjyysriski konstruoidaan ensisijaisesti taloudelliseksi, rahaan liittyväksi. Esim. viimeisessä kommentissa korostetaan

yritystoiminnan aloittamisen edellyttävän taloudellista sijoittamista, siis taloudellista riskiä. Myöhemmin haastateltava (H18) jatkoi*:*

> Alkuun ei pysty ottamaan mitään kauheen isoja sijoituksiin liittyviä riskejä, koska ei tiedä miten se lähtee menemään. Toiminnan myöhemmässä vaiheessa se on tietysti helpompaa ehkä sitoa rahaa enemmän kiinni.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

Ensin haastateltava kertoo yritystoiminnan aloittamisen vaativan taloudellista sijoittamista, myöhemmin hän korostaa taloudellisen riskinoton olevan epävarmaa nimenomaan yritystoimintaa käynnistettäessä. Kommenteissa ei ole varsinaista ristiriitaa: haastateltava esittää arvionsa siitä, missä yritystoiminnan vaiheessa taloudellisen riskinoton tarve on ilmeinen ja toisaalta kuinka hyvin yrittäjä milloinkin kykenee kontrolloimaan riskiä. Puheen edetessä kommentoinnin kohteessa esiintyi vaihtelua; argumentoinnin kehys vaihtui.

Väittämän torjuvan kommentoinnin toisessa perustelutyypissä pohdittiin yrittäjyysriskin merkitystä haastateltavan suunnittelemassa yrittäjyydessä. Henkilökohtaisissa suunnitelmissa yrittäjyysriski arvioitiin itselle sopivaksi, koska mittavien investointien puuttuessa suureen taloudelliseen riskinottoon ei arvioitu olevan tarvetta:

> No ei pidä mun kohdalla paikkansa. Kyllä niinku… se riippuu vähän, mitä yrittää. Se mitä mä teen, niin se ei tarvii kun puhelimen ja kynän, koska ei vaadi oikeestaan mitään laitteita.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

> Koska mä kauppaan lähinnä asiantuntijuutta enkä mitään muuta, niin mun ei tarvii mitään jättimäisiä investointeja tehdä. Siis se taloudellinen riski ei ole niin mielettömän iso. Mä uskon, että mulle kuitenkin löytyy työtä sitten muiden tarjoamina.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Jälleen yrittäjyysriski konstruoidaan taloudelliseksi. Yrittäjyyden ei välttämättä arvioida pakottavan suuriin investointeihin, mikä madaltaa tarvetta talouteen pohjaavan riskinottoon. Yrittäjä itse on yrityksen keskeinen pääoma ja voimavara. Mahdollisuus siirtyä palkkatyöhön yritystoiminnan epäonnistuttua voi myös osaltaan vähentää yrittäjyysriskiä kohtaan koettua pelkoa.

Kolmannessa torjuvan kommentoinnin perustelutyypissä yrittäjyysriski arvioitiin itselle sopivaksi sen tarjoaman haasteen ja toisaalta tavoitteiden saavuttamisen vuoksi:

> Se voi olla tosi palkitsevaakin, selvittää se riski. Se voi olla ihan positiivinen tunne.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

> Toisaalta mä oon varmaan aika sellanen riskiäottava tai mä olen huomannu, että mä olen ottanu kauheen isoja riskejä välillä ja se on minusta jännittävää ottaa riskejä. Se on vaan niin kivaa ottaa joku iso hyppäys ja sitten jos, ja niin kuin usein on, on onnistunut. Tai useimmiten, kun on ollu joku harkittu riski, niin sitten tekee töitä ihan eri lailla. Jotenkin sellanen ekspansoituminen. Mä nautin siitä uuden luomisesta. Nyt mä huomaan, että se on mun sielua ravitsevaa.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Yrittäjyysriskin hallinta arvioidaan haastavaksi, henkisesti palkitsevaksi ja työmotivaatiota lisääväksi. Riskin kohtaaminen sitouttaa työtehtävien intensiiviseen suorittamiseen. Riskiin sisältyvään epävarmuuteen sitoutuminen luo mahdollisuuden mielekkään työnteon toteuttamiselle. Haastateltavien käsitysten mukaan riskin sävyttämä työnteko voi parhaimmillaan olla sisällöllisesti hyvin tyydyttävää. Myös seuraavassa kommentissa pohditaan yrittäjyysriskiä ja sen vaikutuksia:

> Jos alan yrittäjäksi ja otan riskin niin antaahan se mulle niinku. Se antaa varmaan sellasen henkisen tyydytyksen siitä, että saa tehdä oikeesti jotain. Itse rakentaa ja tehdä tulosta. Mutta sitten siinä on, että jos ei pääse taloudellisesti saavuttamaan sitä, mitä on suunnitellut, niin sitten ei. Et sinänsä pelkästään riskit niin se ei ole ongelma. Vaan se kun kattoo niinku kokonaiskuvan.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

Yrittäjyysriski arvotetaan myönteiseksi sen tarjoamien mahdollisuuksia vuoksi; riski kohtaamalla mahdollistuu tavoitteellinen toiminta. Yrittäjyyden ja riskinoton tulee kuitenkin olla sopusoinnussa elämälle asetettujen päämäärien kanssa. Yrittäjänä toimiminen ja siihen liittyvän riskin kohtaaminen voidaan rinnastaa tasapainotteluksi yrittäjyyden tavoitteissa onnistumisen ja epäonnistumisen välillä.

Kuten tarkastelu osoittaa riski ja riskinotto varsin johdonmukaisesti määritettiin osaksi yrittäjyyttä. Yrittäjyysriski konstruoitui nimenomaan taloudelliseksi. Haastateltava saattoi myös puhua yrittäjyyteen kuuluvasta riskistä tarkemmin sitä määrittelemättä tai erittelemättä. Tarkennusta pyydettäessä tavallisesti ilmeni, että yrittäjyysriskillä oli tarkoitettu taloudellista riskiä. Yrittäjyysriski konstruoitui siis myös implisiittisesti ennen kaikkea taloudelliseksi. Yrittäjyysriskin sisällöllisiä ulottuvuuksia koskevalla tarkentavalla kysymyksellä annettiin haastateltaville mahdollisuus täsmentää ja mahdollisesti laajentaa yrittäjyysriskin konstruointia. Varsinaisen väittämään kommentoinnin ohella haastateltavia pyydettiin siis tarkastelemaan yrittäjyysriskin sisällöllisiä ulottuvuuksia. Vaikka tämänkaltainen pyyntö yrittäjyysriskin tarkempaan erittelyyn sisältää lähes julkilausutun arvion mahdollisuudesta muunkinlaisen kuin talouteen pohjaavan yrittäjyysriskin olemassaoloon, osa haastateltavista edelleen arvioi yrittäjyysriskin olevan yksinomaan taloudellista:

> Itselle ei tuu mieleen, että mikä vois olla muu riski siinä.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

Osa haastateltavista laajensi riskin kattamaan taloudellisen ulottuvuuden lisäksi myös muita inhimillisen elämän osa-alueita. Tosin silloinkin, kun taloudellisen riskin ohelle tuotiin muita yrittäjyyteen sisältyviä riskejä, saatettiin päätyä taloudellisen riskin ensisijaisuuteen:

> Kyllä mä luulen, että siinä on se taloudellinen riski. Ellei sitten ajattele, että tää yritys ois jossain, että mä lähtisin johonkin, muuttaisin tämän takia jonnekin muualle ja sitten se ei onnistuiskaa, niin siinä tietenkin on sitten jo otettu semmosiakin askelia, että mitäs nyt kun meillä on täällä… Mutta yleensä nekin on taloudellisia. Saattaisin helpommin laittaa firman pystyyn, jos tietäis, että ois ylimääräistä rahaa tai jos se ei olis kiinni siitä ollenkaan.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H19

Taloudellinen riski korostuu. Sitaattinäyte ilmentää myös tarvetta kommentoinnin sisällölliseen johdonmukaisuuteen. Aluksi esille nostetun taloudellisen riskin lisäksi mainitaan myös muita riskejä; lopuksi ne kuitenkin arvioidaan merkitykseltään taloudelliselle riskille toissijaisiksi.

Erikseen pyydetty yrittäjyysriskin erittely toi esille joitakin ennen mainitsemattomia yrittäjyysriskin konstruointeja. Aikaisemmin esiinnousseiden taloudellisen ja ammattiosaamiseen kytkeytyvien riskien ohella mainintoja saivat yrittäjyydessä epäonnistumisen langettama riski ammatilliselle uskottavuudelle, riski palkkatyöyhteisön kontaktiverkostosta luopumisesta sekä myös yksityiselämään liittyvät riskit. Kommentointi siis mahdollisti yrittäjyysriskin sisällöllisen erittelyn talouteen, ammatillisuuteen tai yrittäjän yksityiselämään liittyväksi.

> Et ensimmäiseksi se on taloudellinen riski niin, että siihen on pakko kerätä pääomaa. Joko omaa tai muiden. Jos se on pankin pääomaa, niin se pitää pystyy maksamaan takaisin tai sitten menee talo ja auto. Ja jos sulla on joku ihmissuhde ja tehdään yötä päivää töitä. Ja perheelle ja puolisolle ei jää antaa aikaa mitään. Niin sen jälkeen ihmisellä ei kyllä ole yhtään mitään enää. Niin kyllä se riski on muutakin kuin taloudellinen ainakin viime kädessä.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

> Siinä (yrittäjyydessä) tietysti luopuu paljosta vapaa-ajasta. Ja siinä voi kärsiä perhe-elämä ja ystävyyssuhteet. Näin ainakin kuvittelin tällä hetkellä.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

Yrittäjän ei arvioida toimivan tyhjiössä; kommenteissa nousee esille yritystoiminnan yrittäjän yksityiselämälle aiheuttamat riskit. Yritysriski saattaa realisoituessaan vaikeuttaa yrittäjän yksityiselämää. Esim. työtehtäviä voi kertyä

niin paljon, että varsinaista vapaa-aikaa ei liiemmin ole. Perhe-elämän ja ystävyyssuhteiden arvioidaan kärsivän vähentyneestä vapaa-ajasta. Ensimmäisessä kommentissa yrittäjyyden yksityiselämälle aiheuttamat riskit kytkeytyvät taloudelliseen huoleen, perhesuhteisiin ja vähäiseen vapaa-aikaan. Taloudellinen riski arvioidaan merkittäväksi vaikkakaan ei viimekädessä yrittäjän elämäntilanteen kannalta ongelmallisimmaksi. Yrittäjyysriskin vaikutus yksityiselämään saattoi tarkentua myös yrittäjän psyykkiseen tai fyysiseen hyvinvointiin liittyväksi:

> Ainakin näissä pienyrityksissä on se loppuunpalaminen. Aika ei riitä. Alkaa olla fyysisesti ja henkisest liian raskasta tehdä kaikkea, revetä niin moneen paikkaan.
>
> Sosiaalipolitiikka lukenut mies (P) H3

> Kun alkaa meneen huonosti, niin kyllähän stressi on suurempi, kun on se suurempi taloudellinen riski. Kyllä se varmaan vaikuttaa muuhunkin elämään. Tosiaan mulla on sukulaisia, joilla on käyny huonosti. Ja on käyny sitten todella huonosti. Alkaa siitä taloudellisen riskin menetyksestä, ja sitten jatkuen siihen niinku oman terveyden menettämiseen.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

Palkkatyössä luodun ammatillisen kontaktiverkoston kaventuminen ja menettäminen arvioitiin erääksi yrittäjänä toimimisen riskiksi:

> Jos se (yritystoiminta) on aika erilaista, mitä sä olet tällä hetkellä (palkkatyössä) tehnyt, niin se kontaktiverkosto jää taakse. Niin siihen entiseen palaaminen voi olla aika hankalaa.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

Seuraavaksi siteerattavat oikeustieteilijät pohtivat ammatillisen uskottavuuden menettämisen riskiä yritystoiminnan epäonnistuttua:

> Sanotaan, että esimerkiks meidän alalla, niin on tietysti aika varovaisia, ettei tule mitään konkursseja tai muita. Ne näyttää aina ikävältä. Pitääkin olla aika varmalla pohjalla, koska se saattaa vaikeuttaa jatkossa sun toimintamahdollisuuksia. Luotettavuus on hirveen tärkeää.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

> En mä katsois, että se (maineen menettäminen yritystoiminnan epäonnistuttua) on mikään riski. Päinvastoin se on jonkunlainen meriitti, jos yrittää. Ainahan voi tulla jotain negatiivistakin, että menee ihan metsään, mutta se taas riippuu omasta toiminnasta aika pitkälle.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

Ensin esitetyssä kommentissa yrittäjyydessä epäonnistuminen arvioidaan stigmatisoivaksi tapahtumaksi, joka saattaa vaikeuttavaa yrittäjyyden jälkeisiä

toimintamahdollisuuksia. Yritystoiminnan kariutumisen väitetään uhkaavan asiantuntijuuden kyseenalaistumisen myötä ihmisen ammatillista uskottavuutta. Jälkimmäisessä kommentissa epäonnistunutkin yritystoiminta arvioidaan yrittäjänä toimineen ihmisen arvostusta kohottavaksi. Lisäksi ihmisen arvioidaan omilla toimillaan voivan vaikuttaa asioiden kulkuun.

Väittämästä ”Yrittäjyyteen sisältyvä riski ei sovi minulle” esiinnousseet asenteet

Haastateltavat eivät kyseenalaistaneet näkemystä riskin kuulumisesta yrittäjyyteen. Koska yrittäjyysriskin olemassa olo sai selkeätä kannatusta, se voidaan olettaa sosiaalisesti jaetuksi päätelmäksi. Yrittäjyys määrittyi tavoitteelliseksi toiminnaksi, johon jonkinasteinen riski kuuluu. Yhtälailla yrittäjältä vähintään implisiittisesti odotettiin riskinottokykyä.

Kannanoton suunnasta riippumatta yrittäjyysriski määriteltiin taloudelliseksi, muutamassa tapauksessa myös asiantuntijuuteen liittyväksi. Viimeistään tarkennusta pyydettäessä selvisi, että tavallisesti oli tarkoitettu nimenomaan taloudellista riskiä. Osassa kommentteja yrittäjyysriskin tarkastelua laajennettiin yksityiselämään; niukan vapaa-ajan vuoksi perhe- ja ystävyyssuhteiden arvioitiin kärsivän. Lisäksi liiallisen työnteon ja riittämättömän levon väitettiin aiheuttavan yrittäjälle terveysongelmia. Yksityiselämään liittyvät riskit tarkentuivat siis terveydentilaa sekä sosiaalisten suhteiden ja yrittäjyyden yhteensovittamista koskeviksi. Taloudellisen riskin keskeisyys ilmeni kuitenkin kommenteissa, joissa edellä mainittujen riskien arvioitiin toteutuvan nimenomaan yrityksen kohtaamissa taloudellisissa vastoinkäymisissä. Taloudellisen riskin toteutumisella tai pelolla sen toteutumisesta arvioitiin siten olevan kokonaisvaltaisia negatiivisia vaikutuksia yrittäjälle. Riskin tarkasteluissa ja riskien vaikutusyhteyksien pohdinnoissa ainoastaan ammattiosaamisen vähäisyyteen liittyvillä riskeillä arvioitiin olevan negatiivisia vaikutuksia yrittäjyyden talouteen. Puutteellisen ammattitaidon arvioitiin vaikeuttavan yritystoiminnan kannattavuutta ja mahdollistavan taloudellisen riskin realisoitumista. Vastaavasti yrittäjyysriskin hallittavuudessa asiantuntijuus nostettiin tärkeäksi.

Yrittäjyyteen sisältyvä riski arvotettiin myönteiseksi, kun se tulkittiin haasteeksi, joka antaa henkistä tyydytystä ja motivaatiota. Riski mahdollistaa yrittäjyyden toteutumisen; epävarmuus kohtaamalla yrittäjyys ja asetetut tavoitteet tulevat mahdollisiksi. Riskinhallintamahdollisuudet arvotettiin positiivisiksi, kun riskin realisoitumiseen arvioitiin itse voitavan vaikuttaa. Kun yrittäjyyteen kuuluva riski arvotettiin negatiiviseksi, sen väitettiin langettavan yrittäjälle taloudellisia sekä yksityiselämään liittyviä vaikeuksia. Riski arvioitiin yritystoimintaa ja yrittäjää väijyväksi epäonnistumiseksi, joka odottaessaan toteutumistaan aiheuttaa epävarmuutta ja toteutuessaan todellista ahdinkoa.

Väittämän kommentoinnista voidaan paikantaa seuraavat kahdeksan keskenään erilaista asennetta:

Väittämän yhtyvää ja varauksellista kantaa perusteltiin asenteella:

”yrittäjyyteen sisältyvä riski ei sovi minulle” (as 1)

Väittämän varauksellista kantaa perusteltiin asenteilla:

”asiantuntijuus ja/tai yritystalouden hallinta mahdollistaa yrittäjyysriskin hallinnan” (as 2)

”akateemiset ovat varovaisia riskinottajia” (as 3)

Väittämän torjuvaa kantaa perusteltiin asenteilla:

”yrittäjyysriskin toteutumiseen voi itse vaikuttaa” (as 4)

”yrittäjyys ei välttämättä edellytä suurta riskinottoa” (as 5)

”riskinotto mahdollistaa tavoitteiden saavuttamisen” (as 6)

Väittämän yhtyvää, varauksellista ja torjuvaa kantaa perusteltiin asenteilla:

”taloudellinen riski kuuluu yrittäjyyteen” (as 7)

”yrittäjyysriski voi olla taloudellisen riskin lisäksi myös fyysistä ja/tai psyykkistä” (as 8)

Haastateltavat eivät kyseenalaistaneet yrittäjyysriskiä, mikä vähintään implisiittisesti sisältää tulkinnan yrittäjänä toimivan ihmisen jonkinasteisesta riskinottokyvystä. Yrittäjyysriski määrittyi ensisijaisesti taloudelliseksi (as 7 Y, Y/P, P), vasta tarkennusta pyydettäessä mainittiin myös fyysisiä ja/tai psyykkisiä tekijöitä (as 8 Y, Y/P, P). Koska yrittäjyyden ja riskin toisiinsa kytkeytymistä ei kyseenalaistettu, oli kiinnostavaa tarkastella, toimisiko väittämän kommentointi haastateltavien yrittäjyysaikeita määrittävänä tekijänä. Yrittäjyysintentiolla voisi olettaa olevan yhteys yrittäjyysriskiin suhtautumiseen ja arvioon sen itselle sopivuudesta. Kommentointi osoitti, että yrittäjyyteen suuntaavien (Y, Y/P) haastateltavien enemmistö vastusti väittämää; yrittäjyysriski arvioitiin itselle sopivaksi, koska sen väitettiin mahdollistavan tavoitteiden saavuttamisen (as 6 Y, Y/P) ja riskin määrää ja toteutumista arvioitiin voitavan kontrolloida (as 4 Y, Y/P, P). Lisäksi yrittäjiksi aikovien (Y) haastateltavien suunnittelemat yritykset eivät edellytä suuria taloudellisia investointeja (as 5 Y). Koska toisaalta ainoastaan kaksi (2/7) palkkatyöhön tähtäävää (P) haastateltavaa yhtyi väittämään, täytyy yrittäjyysriskin torjumisen sijaan olla muita syitä sille, että yrittäjyys omakohtaisena valintana ei houkuttele tähän intentioryhmään kuuluvien haastateltavien enemmistöä.

Yrittäjyysriskin itselle sopivuuden pohdinta saattoi keskittyä omien senhetkisten valmiuksien tarkasteluun. Vaikka tutkimuksen tekohetkellä yrittäjyys ja siihen sisältyvä riski arvioitiin itselle sopimattomaksi esim. oman asiantuntijuuden vähäisyyteen vedoten, arvion uskottiin voivan tulevaisuudessa muuttua (as 2 P). Yrittäjyysriskiä ei siis sellaisenaan lopullisesti torjuttu; henkilökohtaisten taitojen myötä siihen asennoituminen – ja myös yrittäjyysintentio – saattaa muuttua. Lisäksi akateemisten väitettiin olevan varovaisia riskinottajia (as 3 P). Tätä kommentointia oli varsinkin palkkatyöhön tähtäävien (P) haastateltavien keskuudessa.

<u>Lauseväittämän analyysin tulkita ja yrittäjyysintention tarkastelu Ajzenin teoreettisen mallin näkökulmasta</u>

<u>Asenteen ulottuvuus.</u> Kannanoton suunnasta tai yrittäjyysintentiosta riippumatta riski arvioitiin osaksi yrittäjyyttä (esim. as 7, as 8).

Väittämän yhtyvässä (3/20) kommentoinnissa yrittäjyys määrittyi palkkatyötä epävarmemmaksi ansionhankinnaksi (as 1 Y/P, P). Yhtyvää kantaa perusteltiin haluttomuudella sitoutua yrittäjyyteen taloudellisesti; riski konstruoitui taloudelliseksi. Palkkatyö arvioitiin esim. työttömyyden kohdatessa yrittäjyyttä turvallisemmaksi. Tätä kommentointia esitti pääasiassa palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat.

Varauksellisessa kommentoinnissa (6/20) yrittäjyyteen sisältyvä riski arvioitiin niin ikään taloudelliseksi. Taloudellista riskiä on mahdollista kontrolloida omalla asiantuntijuudella, joka haastatteluhetkellä arvioitiin yrittäjyyden kannalta vähäiseksi (as 1 P, as 2 P, as 3 P). Asiantuntijuuden karttuessa arvio yrittäjyysriskin - ja myös yrittäjyyden - itselle sopivuudesta saattaa kuitenkin muuttua. Oman alan asiantuntijuus tulkittiin siis taloudellisen yrittäjyysriskin toteutumista estäväksi tekijäksi. Pääosa tästä kommentoinnista löytyi palkkatyöhön tähtäävien (P) haastateltavien keskuudesta.

Väittämän torjuvassa (11/20) kommentoinnissa erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat arvioivat yrittäjyyteen liittyvän taloudellisen riskin investointien vähäisyyden vuoksi pieneksi (as 5 Y). Väittämän torjuvalle kommentoinnille oli tyypillistä varovaisen myönteinen suhtautuminen riskinottoon. Riski koettiin henkilökohtaisesti mahdolliseksi myös, koska se määrään ja toteutumiseen väitettiin voitavan vaikuttaa; riskin toteutuminen arvioitiin estettäväksi yksilön toiminnalla (as 4 Y, Y/P, P). Yrittäjyysriski määriteltiin myös motivaatiota lisääväksi haasteeksi, joka mahdollistaa tavoitteellisen toiminnan (as 6 Y, Y/P). Näitä asenteita (as 4, 5, 6) esittivät erityisesti yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat.

Subjektiivisen normin ulottuvuus. Väittämän yhtyvässä (3/20) ja torjuvassa (11/20) kommentoinnissa ei vedottu subjektiivisen normiin. Väittämä varauksellisessa (6/20) kommentoinnissa akateemisten arvioitiin suhtautuvan varovaisesta yritysriskiin ja myös yrittäjyyteen. Koska akateemisten arvioitiin tiedostavan yrittäjyysriskin, heidät väitettiin haluttomiksi kohtaamaan sitä (as 3 P). Tätä kommentointia oli palkkatyöhön tähtäävien (P) haastateltavien keskuudessa.

Havaitun vaikutusmahdollisuuden ulottuvuus. Väittämän yhtyvässä (3/20) kommentoinnissa yrittäjyyteen sisältyvään riskiin ei haluttu henkilökohtaisesti sitoutua (as 1 Y/P, P). Yrittäjyysriskin hallitsemattomuus nosti riskin itselle sopimattomaksi. Kommentointi mahdollistaa havaittujen vaikutusmahdollisuuksien negatiiviseksi arvottamisen; yrittäjyyteen kuuluvaan riskiin ja sen toteutumiseen ei välttämättä ole itse mahdollista vaikuttaa. Tätä kommentointia esittivät erityisesti palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat, tosin vain kaksi (2/7) heistä sijoittui tähän kommentointiluokkaan.

Väittämän varauksellisessa (6/20) kommentoinnissa asiantuntijuus (as 2 P) ja yritystalouden hallinta (as 2 Y) nousivat yrittäjyysriskin hallittavuuden voimavaroiksi. Havaittu vaikutusmahdollisuus arvotettiin positiiviseksi; yrittäjän väitettiin voivan hallita riskiä ja sen toteutumista. Akateemiset arvioitiin kyvykkäiksi yrittäjyysriskin tunnistamisessa ja siksi varovaisiksi riskinottajiksi (as 3 P). Tätä kommentointia esittivät ensisijaisesti palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat.

Väittämän torjuvassa (11/20) kommentoinnissa yrittäjyyteen kuuluva riski oltiin valmiita kohtaamaan, koska sen määrään ja toteutumiseen arvioitiin itse voitavan vaikuttaa (as 4 Y, Y/P, P). Maltillista ja ennakoitavaa riskinottoa arvostettiin. Henkilökohtaisissa yrittäjyyssuunnitelmissa yrittäjyysriski saatettiin arvioida pieneksi, koska suurten investointien puuttuessa yritystoiminnan ylläpitäminen ei edellytä mittavaa taloudellista riskinottoa (as 5 Y). Nimenomaan taloudellisen riskin kontrolloiminen arvioitiin mahdolliseksi, sitä vastoin esim. yksityiselämään liittyviä riskejä ei arvioitu samoin. Riski tulkittiin myös haasteeksi ja tavoitteellisen toiminnan edellytykseksi (as 6 Y, Y/P). Tämänkaltaista havaitun vaikutusmahdollisuuden positiiviseksi arvottamista oli ensisijaisesti yrittäjyyteen suuntaavien (Y, Y/P) haastateltavien keskuudessa.

Kommentoinnin yhteys yrittäjyyskuvaan, yrittäjyysintention tarkastelu

Kommentoinnissa käytettiin lähes yksinomaan individualistista yrittäjyyskuvaa. Haastateltavat pitäytyivät pohdinnoissaan yrittäjässä sekä yrittäjän ja yrityksen välisessä suhteessa. He eivät juuri laajentaneet tarkasteluaan individualistisen yrittäjyyskuvan ulkopuolelle; yrittäjyyteen sisältyvää riskiä ei pohdittu relationistisen yrittäjyyskuvan mahdollistamalla tarkastelulla. Esim. asiakas- ja verkostosuhteiden yrittäjyydelle aiheuttamia riskejä tai niiden riskiä pienentävää vaikutusta ei käsitelty. Ainoastaan yksittäisissä kommenteissa oli havaittavissa tarkastelun ulottamista yrityksen ja individualistisen yrittäjyyskuvan ulkopuolelle, sitä ilmeni lähinnä yksityiselämälle (perhe) aiheutuvien riskien pohdinnoissa. Myös yrittäjän työtaakkaa ja vähäistä vapaa-aikaa käsittelevissä kommenteissa saatettiin tarkastella yrittäjyyden vaikutuksia yrittäjän sosiaalisiin suhteisiin. Tällöinkin tarkastelun fokus oli yrittäjässä. Lisäksi relationistista ja myös utilitaristista yrittäjyyskuvaa käyttämällä yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde määrittyi negatiiviseksi: akateemiset arvioitiin varovaisiksi riskinottajiksi (as 3 P). Yrittäjyysriskiin suhtautumista tarkasteltiin akateemisuuden kontekstissa; akateemiset eivät ole valmiita sitoutumaan yrittäjyysriskiin, koska he tietävät sen vaarat.

Individualistinen yrittäjyyskuva korostui sitä vahvemmin mitä myönteisemmät olivat haastateltavan yrittäjyysaikeet. Erityisen selvästi tämä oli havaittavissa yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien pohdinnoissa. Yrittäjän vaikutusmahdollisuuksiin luottivat ennen kaikkea yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat. Individualistista yrittäjyyskuvaa käyttäen yrittäjyys määrittyi positiiviseksi, kun yrittäjän väitettiin säätelevän omilla toimillaan riskin kokoa sekä riskin toteutumisen todennäköisyyttä (as 4 Y, Y/P, P); yrittäjä kontrolloi yrityksen menestymistä. Yrittäjyyden positiiviseksi määrittymistä ekspressiivisellä yrittäjyyskuvalla löytyi myös, kun riski tulkittiin haasteeksi (as 6 Y, Y/P). Yrittäjyys määrittyi niin ikään positiiviseksi, kun siihen ei uskottu sisältyvän suurta riskinottoa (as 5 Y). Osa palkkatyöhön tähtäävistä (P) haastateltavista arvioi varsinkin asiantuntijuuden mahdollistavan yrittäjyysriskin kohtaamisen (as 2 P). He pohtivat myös yrittäjyyden vaikutuksia yksityiselämään. Yrittäjyys määrittyi negatiiviseksi individualistista yrittäjyyskuvaa käyttäen, kun yrittäjyysriski

arvioitiin itselle sopimattomaksi (as 1 P, Y/P; as 3 P). Riski määrittyi utilitaristisen yrittäjyyskuvan mukaisesti taloudelliseksi.

7.3 Väittämä 3: Yritystoiminnan kasvuodotukset

Väittämä kuului ”yrittäjän on pyrittävä jatkuvasti kasvattamaan yritystoimintaansa”. Yrittäjyyden olemukseen yhdistetään usein kasvun vaatimus, kuvaahan verbi ”yrittää” aktiivista tavoittelua. Lähtökohdaksi on asetettu yrittäjän pyrkimys taloudelliseen hyötyyn tai voittoon; yritystoiminnan keskeisenä tavoitteena on pidetty voiton maksimointia yritystä kasvattaen ja yritystoimintaan laajentaen. Lisäksi kasvutavoite saattaa olla yrityksen kilpailukyvyn mahdollistama strategia. Kaikki yritykset eivät kuitenkaan ole kasvuyrityksiä; yritystoiminta voi pohjata tavoitteille, joihin jatkuva laajentuminen ei kuulu. Yrittäjä saattaa mielihyvin tyytyä esimerkiksi varman elannon ja työpaikan takaavaan pienimuotoiseen toimintaan. Väittämään yhtyi 3 (3/20) haastateltavaa. Hieman yli puolet (11/20) haastateltavista torjui väittämän. Kuusi (6/20) haastateltavaa kommentoi väittämää varauksellisesti sekä yhtyen että torjuen. Analyysissä edetään väittämään yhtyvästä kommentoinnista torjuvaan kommentointiin.

Väittämään yhtyi vähemmistö (3/20) haastateltavista. Yhtyvää kantaa perusteltiin mm. näkemyksellä, jossa kasvu arvioitiin yritystoiminnan tavoitteeksi.

> Mä en voi oikein kuvitella sellasta alaa tai yritystä, joka pystyis pitämään sen ihan stabiilina. Että eiköhän se kuitenkin aina pidä olla suuntana se kasvu. Taloudellisesti tai siis liikevaihdollisesti puhuttuna. Tai yrittämistä ainakin sen kasvattamiseksi.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

Yrittäjyyden tavoitteeksi arvioidaan pyrkimys jatkuvasti suurempaan taloudelliseen volyymiin. Kasvua perusteltiin kilpailustrategiana:

> Toi varmasti kyllä pitää paikkansa. Mulla heti sana yrittäjä vetää mun ajattelun tällaseen bisnesmaailmaan, missä kilpailu on kovaa. Jos siinä hetkeksi pistää silmät kiinni, niin luultavasti kilpailijat sillä aikaa vetää pohjan omalta työltä pois.
>
> Sosiaalipoliitikkonainen (P) H1

Yrittäjän on pyrittävä kasvattamaan yritystoimintaansa, muuten kilpailevat yritykset saattavat ajaa sen taloudellisesti tukalaan tilanteeseen. Seuraavissa kommenteissa tarkastelu kohdentui asiakassuhteiden varmistamiseen:

> Se näyttää ulospäin siltä, että hei noilla menee hyvin, että jos laajenee ja palkataan lisää lakimiehiä ja muita, niin se tuo myös lisää asiakkaita.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

> No jos sitä ei pyrkis kasvattamaan tai hankkimaan uusia asiakaskontakteja, niin sehän on ihan selvää, että ne vanhat jossain vaiheessa kuolee pois. Että jos siihen kasvuun ei pyri, niin se sitten tappaa sen yrityksen ihan täysin. Liikevaihtoa kyllä tulisi kasvattaa.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

Yritystoiminnan kasvattaminen arvioidaan strategiseksi toiminnaksi, joka tähtää yrityksen kilpailukyvyn varmistamiseen. Yrittäjän on pyrittävä jatkuvaan kasvuun, koska muutoin yritystoiminnan jatkuvuuden kannalta elintärkeät asiakaskontaktit saattavat ehtyä; yritystoiminnan menestyminen on riippuvainen asiakaskontakteista. Yritystoiminnan jatkuva kasvu arvioidaan välttämättömäksi markkinoilla pysymisen turvaamiseksi. Kasvun väitetään myös edistävän yrityksen myönteistä julkisuuskuvaa; asiakkaista kilpailtaessa on tärkeää minkälaista mielikuvaa yritys itsestään ulospäin viestittää. Tarkastelu kohdentuu yrittäjän sosiaalisiin sidoksiin.

Osa (6/20) haastateltavista asennoitui varaukselliseti väittämään. Vaikka voittopuolisesti asetuttiin kannattamaan väittämää, ei yksiselitteisesti pitäydytty väittämän yhtyvässä kommentoinnissa. Yritystoiminnan kasvuhakuisuuteen asennoiduttiin pääsääntöisesti siis myönteisesti, vaikka kasvun ei aina arvioitukaan olevan keskeistä tai edes järkevää. Yrittäjyyden kasvutavoitteita arvioitiin yrittäjän näkökulmasta; yritystoiminnan volyymin väitettiin olevan yhteydessä yrittäjän yrittäjyydelle asettamiin tavoitteisiin sekä henkilökohtaisiin päämääriin.

Ensinnäkin yrityksen kasvuhakuisuuden arvioitiin määrittyvän yrittäjän yritystoiminnalle asettamista päämääristä. Yrityksen väitettiin kasvavan tai pysyvän stabiilina kulloistenkin tavoitteiden mukaisesti.

> Jos yrittämisen päätavoitteena on itsensä työllistyminen, niin se ei tarkoita, että kasvattaa sitä. Mutta taas jos on markkinoiden valtaaminen, niin sithän sitä pitäs ruveta kasvattamaan kunnes oot päässy sinne tavoitteeseen. Se riippuu tavoitteista.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

> Jos haluaa taata jonkun tietyntasoisen toimeentulon, minkä on katsonu riittävän itselle, niin minkä takia pitää ottaa riskejä ja laajentaa tai kasvattaa muulla tavalla, koska siinä on se mahdollisuus, että sen jälkeen sitten tulee takapakkia. Yleensä nyt on niin, että ihminen, joka alkaa yrittäjäks, pyrkii sillä jotain saavuttamaan, yleensä myös tuloja itselleen. Niin kyllä se yleensä yrittää kasvattaa sitä, jos vaan huomaa, että se on mahdollista.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

Toiminnalle asetetut tavoitteet ohjaavat yrityksen kasvua. Yrittäjän ei välttämättä arvioida tyytyvän saavutettuihin tuloksiin vaan asettavan uusia tavoitteita. Toisaalta yritystoiminnan tavoitteena voi olla myös yrittäjän toimeentulon turvaaminen ja varmistaminen. Yritystoiminnan jatkuvaa kasvattamista ei aina siis pidetä välttämättömänä tai edes suotavana -

yritystoimintaa voidaan ylläpitää myös suhteellisen pienimuotoisesti ilman pyrkimystä tilanteen muuttamiselle. Mikäli yritystoiminnalla saavutettava toimeentulo tyydyttää yrittäjää, kasvupyrkimykset voivat tuntua tarpeettomilta tai uhkaavilta. Seuraavissa kommenteissa tarkastellaan kasvun aiheuttamaa riskiä:

> Sithän tarviis niitä riskejä taas. Pitäis varmaan harkita se tarkkaan, että tekeekö se elämän raskaammaksi vai kivemmaksi.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

> Kyllä se vaatii aina lisäriskin ottoa. Ja nimenomaan se, että joku toiminta saattaa toimia erittäin hyvin tietyllä laajuudella, mutta sitten kun sitä kasvatetaan sen yli, niin se ei välttämättä enää hyöty kasva samassa suhteessa, niin sitten saa miettiä, että onko se sen väärti. Se on aina tilannekohtainen.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

Sosiaaliselle todellisuudelle on ominaista toisistaan poikkeavien näkökantojen läsnäolo. Haastateltavat käyvät sisäistä argumentointia, mikä ilmenee ajattelun dilemmaattisuutena. Jatkuvan kasvun myönteiselle ja kielteiselle arvottamiselle löytyy perustelunsa.

Yritystoiminnan volyymin arvioitiin siis määrittyvän yrittäjän yritykselle asettamista päämääristä sekä arvioista mahdollisen muutoksen seurauksista. Vaikka haastateltavat eivät siis arvioineet jatkuvaa kasvua yritystoiminnan ehdottomaksi edellytykseksi, he yrittäjinä tavoittelisivat kasvua:

> No se nyt on aika paljon kunnianhimosta kiinni. Kyllä mä varmaan ainakin yrittäisin.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H15

> Kyllä mä uskosin, että jos mä oisin täyspäivänen yrittäjä, että elättäisin itteni yrittämällä, niin se, että, kyl mä luulen, että mä oon luonteeltani sellanen, että mä pyrkisin kasvattamaan sitä.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

> No jos itse olisin yrittäjä, niin tekisin näin. Mutta ei se mun mielestä koske kaikkia yrittäjiä. Et mulla on ylipäätänsä sellanen asenne, että pitää päästä eteenpäin. Ei mun mielestä ole mitään järkeä perustaa firmaa ja istua sitten siinä 20 vuotta.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

Kasvutavoitetta perustellaan henkilökohtaisena omalle toiminnalle asetettuna haasteena. Erityisesti oikeustieteilijät osoittautuivat kasvuorientoituneiksi. Haastateltava (H13) jatkoi:

> Jos mä en haluis päästä elämässäni eteenpäin, niin mä olisin varmaan käynyt kaikista vähimmän koulutuksen mitä voi. Ja mä olen niinku valmis antamaan

> itsestäni siihen, että - paitsi, että mä saan rahaa siitä, että se kustantaa mulle sen minkä mä haluan – niin haluaa niinku itse oikeesti vilpittömästi oppia lisää ja tulla paremmaksi. En mä ikinä vois tehdä työtä, joka ei antais sitä haastetta. // Jos pistäisin pikkufirman pystyyn vaikka kaverini kanssa, niin kyllä se tavoite olis se, että kohta siihen tulee kolmaskin kaveri ja sitten palkataan sihteeri ja sitten sitä ja tätä. Ja tietenkin tähtäimessä on niinku myöskin se, että siitä tulis taloudellisesti niin kannattava, että niinku vois oikeesti sanoa olevansa hyvinvoiva. Ja niinku henkisesti se, että kyllähän se nimi merkitsee. Niin ihmiset tuntee toisensa näiden opiskelupaikkojenkin pohjalta, kun niitä on niin vähän. Et tavallaan aina et, mitä toi on saanut ja mitä toi on tehnyt. Ja kuinka hyvin.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

Henkilökohtaisen elämänasenteen merkitystä korostetaan. Haastateltava kertoo arvostavansa haasteita, tällä kriteerillä hän arvio myös ammatillisia päämääriään. Kova työnteko mahdollistaa paitsi itsensä kehittämisen myös hyvän ansiotason ja sosiaalisen statuksen. Erääksi kasvun kannustimeksi mainitaan oman ammattikunnan arvostus. Yritystoiminnan kasvattamisen arvioidaan siis mahdollistavan hyvän ansion, kiinnostavia haasteita sekä viiteryhmän arvostuksen.

Enemmistö (11/20) haastateltavista torjui väittämän. Ensinnäkin kasvua ei ylipäätään arvioitu yrittäjyyden edellytykseksi. Toiseksi jatkuvan kasvun tavoite arvioitiin eettisesti kyseenalaiseksi. Kolmanneksi kasvun arvioitiin lisäävän riskiä. Neljänneksi yritystoiminnan kehittäminen arvioitiin kasvua oleellisemmaksi markkinoilla pysymisen kilpailustrategiaksi.

Ensinnäkin yritystoiminnan kasvattamista ei arvioitu yrittäjyyden tavoitteeksi. Pienimuotoista yritystoiminnan perusteltiin yrittäjän halulla työllistää itsensä, sen ei arvioitu edellyttävän toiminnan laajentamista.

> Ei tarpeellista (jatkuva kasvu), Ei, koska yrittäjyys voi olla vaan sellasta, että se tuo sen toimeentulon. Ja jos se sen toimeentulon tuo, niin kannattaako sen yrityksen kasvaa.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

> Kyllä se monelle ainakin vanhemmalle yrittäjälle tuntuu olevan se elämäntapa. Ei siinä ensisijaisesti niinku jatkuvaa kasvavaa hyötyä haeta.
>
> Filosofinainen (Y/P) H12

> Kyllä mä voin kuvitella, että on paljon pieniä yrityksiä, joilla ei ole mitään tarvettakaan. Jos miettii mitä tahansa pieniä yrityksiä, niin jos se työllistää sen ihmisen ja se pystyy sitä firmaa sillä tavalla pyörittämään, niin en mä nää kyllä mitään…
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H19

Yrittäjyys arvioidaan elämäntavaksi ja toimeentulon turvaavaksi toiminnaksi. Haastateltavat arvioivat, miten he itse yrittäjinä asennoituisivat yritystoimintansa jatkuvaan kasvattamiseen:

> Oikeestaan mun on hirveen vaikee kuvitella, että mulla olis yritys, johon koko ajan tulis enemmän ihmisiä. Mua ei loppujen lopuksi hirveen paljoni kiinnosta se, että mä pääsen johtamaan joitain ihmisiä, jotka on mun alaisia, mun palkollisia. Mua kiinnostaa tehdä työtä!
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

> Jos niinku ajattelee itseään, että sitten mahdollisesti ryhtyis yrittäjäksi, niin en mä oikein näe, että mitä toi (kasvattaminen) siinä yhteydessä tarkottaisi. Tai niinku, että miksi pitäis? Ja sitten jos ajattelee jotain yhden hengen yritystä tai jotain freelancer-hommaa tai jotain tommosta. Niin miten se on käytännössä mahdollista?
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y/P) H5

> Ja jos mulla on ideana mun oman osaamisen markkinointi, niin tällanen hyvin pienimuotoisuus on erinomainen. Joo, mä olen ihan selvästi yliopiston kasvatti, koska voi olla, että kauppakorkeassa jotkut ainakin sanois toisin. Ehkä ajan myötä sitten, ei sekään ole mahdotonta, että joku muu tulis siihen mukaan. Mutta ensisijaisesti musta itsestäni se lähtis.
>
> Sosiologinainen (Y) H8

Yrittäjyyden ensisijaisena henkilökohtaisena tavoitteena ei ole yrityksen kasvattaminen. Sitä vastoin painotetaan työnteon tärkeyttä; yrittäjyys tarjoaa väylän työnteolle. Haastateltavien tulevaisuudessa mahdollisesti perustettavien yritysten toimintaideat kytkeytyvät osaamiseen. Tämänkaltainen yrittäjyys ei edellytä tai edes mahdollista toiminnan kasvattamista, vaikka se toiminnan myöhemmässä vaiheessa saattaa lisätyövoiman palkkaamisen myötä tosin olla mahdollista. Kasvupyrkimykset eivät siis välttämättä ole sopusoinnussa yritykselle asetettujen tavoitteiden kanssa. Viimeisen kommentin esittänyt haastateltava kertoo olevansa ”yliopiston kasvatti”, ja ainakin implisiittisesti hänen mukaansa yliopistossa suhtaudutaan yrityksen kasvattamiseen vähintään varauksellisesti.

Toisessa väittämän torjuvan kannan perustelutyypissä jatkuva kasvu tarkentui epäeettiseksi toiminnaksi. Haastateltavat esittivät jatkuvan kasvun kyseenalaistavia näkökantojaan:

> Mä en laajemmaltikaan usko semmoseen jatkuvan kasvun ajatteluun.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

> Se ei mun mielestä… yritystoiminnan tai ihmisien ole tarkoitus muutenkaan maksimoida voittoja. Henkilökohtaisesti mä varmaan tulisin toimeen ilman

> miljoonahuvilaa… Sitähän se on just se kasvattaminen, se kai on siinä tavoitteena, että maksimoi sen voiton.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

> Sehän se just on yks mikä mulla yrittäjyydessä henkilökohtaisena projektina ei viehätä, on tää jatkuva kasvattaminen ja paremmat tulokset. Ne ei jotenkin mun ajatusmaailmani sovi. Kyllä mä uskoisin tyytyväni ihan siihen, että mä oon töissä, mä tykkään töistä ja saan siitä palkkaa. Mulla on vähän sellanen, että yrittäjyydessä on sitten se, että on vähän niinkuin pakko alkaa kasvaa. Ylipäätänsä kaiken pitäis koko ajan kehittyä ja kasvaa ja lisääntyä. Suuremmassa mittakaavassa se on hassua, että nyt kun noita osakejuttuja on, siis kun kuuntelee noita pörssiyhtiöiden tuloksia… Musta on hassua se, että jos se yritys tekee täsmälleen samanlaisen tuloksen kuin edellisenä vuonna, niin se on ymmärtääkseni hirveen negatiivinen asia. Kyllä se mua työntekijänä tökkii hyvinkin paljon.
>
> Sosiaalipolitiikkaa opiskellut mies (P) H2

Haastateltavien henkilökohtainen arvomaailma on ristiriidassa jatkuvan kasvun tavoitteiden kanssa, maltillisuutta painotetaan. Kahdessa viimeisessä kommentissa jatkuvalla kasvattamisella arvioidaan tavoiteltavan kohtuuden rajat ylittävää vaurastumista. Viimeisen kommentin esittänyt haastateltava määrittelee yrittäjyyden jatkuvaa kasvua tavoittelevaksi toiminnaksi, se ei sovi hänen arvomaailmaansa. Kommentista välittyy näkemys yrittäjyyden ja kasvun kytkeytymisestä. Jatkuvan kasvun tavoittelu arvioidaan siis yritystoiminnan realiteetiksi, eräänlaiseksi itsestäänselvyydeksi. Tämänkaltaista näkemystä vahvistaa yritystalouden kasvun tavoittelua ja toteuttamista positiivisesti käsittelevä uutisointi.

Kolmanneksi jatkuvasti laajenevaa yritystoimintaa kritisoitiin yrittäjyysriskin kasvulla:

> En usko, että tarvitsee. Kyllä tota, ettei tule ahneelle huono loppu.
>
> Filosofinainen (Y/P) H12

> Ei se nyt oo mun mielestä mikään tavoite. Ja sittenhän siinä riskit kasvaa, jos se kasvaa se firma. Ja vapaa-aika vähenee vieläkin.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

> En mä ajattele noin. Siihen yleensä sisältyy sitten riskinottoa, siihen yrityksen kasvattamiseen.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H19

Yrityksen kasvun arvioidaan lisäävän yrittäjyysriskiä. Myös vapaa-ajan vähentyminen mainitaan. Kasvun ei arvioida edistävän yritystoiminnan menestymistä, vaan pikemminkin vaikeuttavan sitä.

Neljännessä torjuvan kommentoinnin perustelutyypissä tarkasteltavaksi nostettiin yritystoiminnan kehittäminen. Kehittäminen arvioitiin kasvua oleellisemmaksi kilpailustrategiaksi:

> Kasvattaa yritystoimintaansa… tietty semmonen kehittäminen. Että ei jämähdä siihen aloituspisteeseen. Että koko aika tietenkin pienillä ideoilla ja semmosilla, että se on semmonen eläväinen ja että jaksaa itsekin pysyä virkeänä. // Ja semmonen just, että kyllä täytyy koko aika sillä lailla pyrkiä kehittämään sitä, että kilpailu on kovaa ja kyllä se huomataan, jos jämähtää eikä ota mitään uutta tietoa ammattitaitoa koskien eikä myöskään jos yritys, niin ihan yrityksen ulkoinen kuva ja viihtyvyys ja kaikki semmonen.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H19

> En mä usko. Ei kaikki halua globaaleiksi, kansainvälisiksi yrittäjiksi. Pieni voi toimia hyvin, ja mä uskon, että tärkeämpää kuin pyrkiä kasvattamaan on kehittää sitä toimintaa niin, että ois ehkä alansa huippua tai ainakin semmosta, että asiakkaat olis todella tyytyväisiä siihen.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

Jatkuva kasvu ei välttämättä takaa yritystoiminnan menestymistä - toiminnan kehittäminen kylläkin. Kasvattamisen sijaan siis työn laadun takaaminen arvioidaan yritystoiminnan menestymisen mahdollistavaksi strategiaksi. Väittämä uudelleenmääriteltiin seuraavasti:

> Tästä en ole samaa mieltä. Kasvattamaan… jos sen voi vaihtaa sanaan kehittämään, niin sitten olen samaa mieltä.
>
> Sosiologinainen (Y) H8

<u>Väittämästä ”Yrittäjän on pyrittävä jatkuvasti kasvattamaan yritystoimintaansa” esiinnousseet asenteet</u>

Väittämän kommentoinnista voidaan paikantaa seuraavat viisi keskenään erilaista asennetta:

Väittämän yhtyvää kantaa perusteltiin asenteella:

”yritystä on kasvatettava, jotta se pärjäisi kilpailluilla markkinoilla” (as 1)

Väittämän varauksellisia ja torjuvia kantoja perusteltiin asenteilla:

”yrityskoko määrittyy yrittäjän tavoitteista” (as 2)

”yritystoiminnan kasvattaminen lisää riskiä” (as 3)

Väittämän torjuvaa kantaa perusteltiin asenteella:

”asiantuntijuus ja osaamisen kehittäminen ovat yrityskoon kasvattamista tärkeämpiä tavoitteita” (as 4)

”yrityksen kasvattaminen on epäeettistä” (as 5)

Pohdinta yrityksen kasvuorientaatiosta kytkeytyi sekä yrittäjän tavoitteisiin (as 2 Y, Y/P, P) että riskiin (as 1 P, as 3 Y, Y/P). Nämä perustelutyypit saattoivat myös

limittyä. Mikäli yrittäjän tavoitteena on voitokas menestyminen kilpailluilla markkinoilla, kasvu sopii yrityksen toimintastrategiaksi. Jos keskeinen tavoite on elannon takaaminen, yritystoiminnan pienenä pitäminen arvioitiin hyväksi ja pieniriskiseksi ratkaisuksi. Yhtälailla yritystoiminnan nykyinen volyymi ja toisaalta kasvattaminen voivat siis kumpikin kytkeytyä yrittäjän henkilökohtaiseen pyrkimykseen. Erilaisista perusteluista huolimatta yrittäjän tavoitteiden väitettiin määrittävän yritystoiminnan volyymia; yrittäjällä on aktiivinen rooli. Yrityksen kasvun arvioitiin vähintään implisiittisesti olevan yhteydessä myös yrittäjän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin: haasteita sekä taloudellisia ja sosiaalisia meriittejä arvostavalle yrittäjälle kasvu tarjoaa mahdollisuuden oman elämänasenteen toteuttamiselle.

Kannanoton suunnasta riippumatta riski nousi keskeiseksi teemaksi; niin yrityksen kasvattaminen (as 3 Y, Y/P) kuin stabiilina pysyminen arvioitiin riskiksi (as 1 P). Yrityskoon kasvattamisesta kieltäytyminen voi vaikeuttaa yrityksen asemaa kilpailluilla markkinoilla, yrityskoon kasvattaminen on riskialtis hyppy tuntemattomaan. Vastakkaisia kantoja perusteltiin siten samalla oletuksella – yrittäjyysriskillä. Yritysriskin olemassa olosta näyttää vallitsevan kohtuullinen yksimielisyys.

Yrityksen jatkuva kasvu arvotettiin joko positiiviseksi tai negatiiviseksi. Kasvu arvotettiin positiiviseksi, kun se kumpuaa yrittäjän halusta saavuttaa asetetut tavoitteet (as 2 Y, Y/P, P) tai kun se varmistaa markkinoilla säilymisen (as 1 P). Kasvu arvotettiin kielteiseksi, kun sen arvioitiin lisäävän yritysriskiä (as 3 Y, Y/P) tai olevan ristiriidassa oman arvomaailman (as 5 P, Y/P) sekä yrittäjyydelle asetettujen tavoitteiden kanssa (as 2 Y, Y/P). Yrityskoon stabiilina pitäminen arvotettiin positiiviseksi, kun se arvioitiin seuraukseksi yrittäjän henkilökohtaisista tavoitteista, ja negatiiviseksi, kun se arvioitiin yrityksen uhaksi.

Palkkatyöhön tähtäävien (P) haastateltavien kommentit jakautuivat melko tasaisesti kaikkiin kannanottoluokkiin. Lisäksi esim. väittämään yhtyneet haastateltavat olivat kaikki palkkatyöhön tähtääviä; kasvu arvioitiin pakonomaiseksi välttämättömyydeksi (as 1 P). Osa palkkatyöhön tähtäävistä haastateltavista ei arvioinut yritystoiminnan kasvattamista välttämättömäksi. Se torjuttiin, koska kasvu tulkittiin epäeettiseksi toiminnaksi (as 5 P, Y/P).

Yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat kritisoivat väittämää voimakkaasti. Yritystoiminnan koon arvioitiin määrittyvän yrittäjän tavoitteista, ei ulkoisesta pakosta (as 2 Y, Y/P, P). Yrittäjiksi aikovista (Y) haastateltavista erityisesti valtiotieteilijät ja eläinlääketieteilijät kertoivat tähtäävänsä kohtuullisen pienikokoiseen yritystoimintaan ilman laajenemispyrkimyksiä. He asennoituivat osittain painokkaan kielteisesti jatkuvan kasvun tavoitteeseen; yritystoiminta arvioitiin mahdolliseksi pienimuotoisena, taloudellista voitontavoittelua vieroksuttiin. Toiminnan ja osaamisen kehittäminen nousivat yrityksen menestystä määrittäviksi kilpailustrategisiksi toimiksi ja yrittäjyysriskin toteutumista estäviksi tekijöiksi (as 4 Y). Oikeustieteilijät painottivat yrittäjyyden ja kasvun yhteyttä; yrityksen kasvattaminen arvioitiin kilpailustrategiseksi toimeksi. Kasvun arvioitiin esim. parantavan yrityksen imagoa mahdollistaen uusia asiakaskontakteja. Lisäksi erään oikeustieteilijän mielestä yliopistoon hakeutuminen jo sellaisenaan on osoitus

myönteisestä asennoitumisesta haasteisiin. Koska tiedekuntataustan määrittämä kommentointi oli näinkin selkeää, voidaan otaksua edellä kuvattujen suhtautumisten ilmentävän opiskelijayhteisöjen jaettuja asenteita. Kaikissa intentioryhmissä yrityksen kasvuhakuisuus arvioitiin tapauskohtaiseksi.

Lauseväittämän analyysin tulkinta ja yrittäjyysintention tarkastelu Ajzenin teoreettisen mallin näkökulmasta

Asenteen ulottuvuus. Väittämän yhtyvässä (3/20) kommentoinnissa yrittäjyys arvioitiin asiakaskontakteihin pohjaavaksi kilpailuksi, johon pyritään vastaamaan toimintaa kasvattamalla. Kasvu arvioitiin yrityksen olemassa olon kannalta tärkeäksi ja siten yritystoimintaan kuuluvaksi. Kasvun tarpeellisuutta perusteltiin kilpailustrategisena toimena (as 1 P). Yritystoimintaan kasvattamalla yrittäjä varmistaa yrityksensä kilpailukyvyn. Yrityksen kasvuorientaatio on yhteydessä yrityksen toimintakontekstiin; yrittäjä on pakotettu kasvattamaan yritystään pysyäkseen toimintakykyisenä kilpailluilla markkinoilla. Toimintakontekstin ja myös yrittäjän toiminnan väitettiin vaikuttavan yrityskoon määrittymiseen. Viimekädessä kasvattamiselle ei kuitenkaan nähty vaihtoehtoja, jatkuva muutos arvioitiin eräänlaiseksi yritystoiminnan perustilaksi. Tätä kommentointia esittivät palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat.

Varauksellisessa kommentoinnissa (6/20) yrittäjän yrittäjyydelle asettamat tavoitteet (as 2 Y, Y/P, P) sekä yrittäjyysriskin toteutumisen estäminen (as 3 Y, Y/P) määrittävät yritystoiminnan volyymin. Kasvun ja yrittäjyyden kytkeytymistä ei sellaisenaan arvioitu kaikissa tilanteissa ja olosuhteissa toteutettavaksi ja toteutuvaksi. Yrityskoon kasvattamista ei siis väitetty yksiselitteisesti yrittäjyyteen kuuluvaksi; yrityskoon pienenä pitäminen on mahdollista. Vaikka haastateltavat arvioivat yrittäjän kasvutavoitteet tapauskohtaisiksi, tavallista oli, että he yrittäjinä pyrkisivät kasvuun. Yrityksen kasvattaminen arvioitiin henkilökohtaiseksi haasteeksi - väyläksi asetettujen tavoitteiden toteuttamiselle ja kunnianhimon tyydyttämiselle - sekä muilta saatavaksi arvostukseksi. Kasvun positiiviseksi arvottavissa kommenteissa kasvuun suhtauduttiin varsin maltillisesti. Yritystoimintaa ei haluttu suin päin kasvattaa; kasvattamiseen suhtauduttiin varovaisen myönteisesti. Kasvun välttämättömyyttä perusteltiin joko kilpailustrategisena toimena, imagon kiillottamisena, varallisuuden takaajana tai haasteena. Tätä kommentointia esittivät yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat.

Väittämän torjuvassa (11/20) kommentoinnissa jatkuvaa kasvua ei arvioitu yrittäjyyteen ehdottomasti kuuluvaksi (as 2 Y, Y/P, P). Yrittäjä voi pidättäytyä kasvusta; pienimuotoinen yrittäjyys arvioitiin mahdolliseksi sekä tavoiteltavaksi. Yritystoiminnan kasvattamiseen asennoiduttiin jopa painokkaan kielteisesti. Yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat arvioivat yritystoiminnan kasvattamisen lisäävän yritysriskiä ja siten uhkaavan yrittäjää ja heikentävän yrityksen toimintamahdollisuuksia (as 3 Y, Y/P). He eivät yrittäjinä kasvattaisi yritystoimintaansa. Heidän mukaansa yrittäjän tulisi kasvun sijaan kehittää toimintaansa edistääkseen yrityksen menestymistä. Yritystoiminnan kehittäminen arvioitiin kasvun sijaan keskeiseksi kilpailustrategiseksi toimeksi (as 4 Y).

Kommentointi toi siis esiin muutakin, mitä väittämästä käsin oli ennakoitavissa: eräs haastateltava uudelleenmääritteli väittämän korvaamalla sanan kasvattaa sanalla kehittää. Kaikista intentioryhmistä löytyi kannatusta näkemykselle, jossa kasvun sijaan yrittäjän yrittäjyydelle asettama keskeinen tavoite on elannon varmistaminen. Kasvua vierastettiin myös ideologisista syistä; yritystoiminnan jatkuva kasvattaminen oli ristiriidassa henkilökohtaisten arvojen ja tavoitteiden kanssa - yritystoiminnan kasvuorientaatio arvioitiin eettisesti kyseenalaiseksi (as 5 P, Y/P).

Subjektiivisen normin ulottuvuus. Haastateltavat eivät juuri vedonneet akateemiseen viiteryhmäänsä. Yksittäisiä subjektiivisia normeja esiintuovia havaintoja kuitenkin löytyi. Väittämää varauksellisesti kommentoinut oikeustieteilijänainen (Y/P) arvioi yritystoiminnan kasvun takaavan kollegoiden arvostuksen. Sitä vastoin väittämää torjuvasti kommentoinut sosiologinainen (Y) arvioi akateemisen viiteryhmän arvottavan positiiviseksi nimenomaan kooltaan pienimuotoisen yrittäjyyden.

Havaitun vaikutusmahdollisuuden ulottuvuus. Väittämän yhtyvässä (3/20) kommentoinnissa kasvu arvioitiin osaksi yrittäjyyttä (as 1 P). Yrittäjän on kasvatettava yritystoimintaa pysyäkseen mukana kilpailluilla markkinoilla; kasvu arvioitiin yrittäjyyden jatkuvuuden mahdollistavaksi kilpailustrategiaksi. Ulkoisten olosuhteiden ts. toimintakontekstissa tapahtuvan kilpailun vuoksi yrittäjä ei voi pidättäytyä yrityksen kasvattamisesta, hänet on yritystoiminnassa epäonnistumisen uhalla pakotettu siihen. Vaikka kasvu arvioitiinkin siis ulkoisten olosuhteiden määrittämäksi toiminnan jatkuvuuden edellytykseksi, yrittäjän voidaan tulkita hallitsevan tilannetta sopeuttamalla toimintansa ympäristön edellytysten mukaiseksi. Kaikki väittämään yhtyvät haastateltavat olivat palkkatyöhön tähtääviä (P).

Väittämän varauksellisessa (6/20) kommentoinnissa yrittäjän arvioitiin voivan määrittää yritystoiminnan koon. Yrittäjän tavoitteet ratkaisevat toiminnan volyymin (as 2 Y, Y/P, P). Kasvua pidettiin yrittäjän henkilökohtaisena haasteena. Haastateltavat arvioivat pyrkivänsä yrittäjinä yrityksen kasvattamiseen. Lisäksi kasvun tarkastelu kytkeytyi yrittäjyysriskin hallittavuuteen: yritystoiminnan kasvattaminen lisää riskiä (as 3 Y, Y/P).

Väittämän torjuvassa (11/20) kommentoinnissa yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat arvioivat yrittäjän pystyvän määrittämään yrityskoon sille asettamistaan tavoitteistaan käsin. Torjuvan kannanoton keskeiseksi perusteluksi nousi yrittäjä yritystoiminnan volyymin määrittäjänä; yrityskoon arvioitiin olevan yhteydessä yrittäjän tavoitteisiin (as 2 Y, Y/P, P). Esim. yrityksen stabiilina pitäminen arvioitiin tietoiseksi valinnaksi, jolla yrittäjä varmistaa yritystoiminnan jatkuvuuden - kasvu arvioitiin yrittäjyysriskin toteutumisen todennäköisyyttä lisääväksi elementiksi (as 3 Y, Y/P). Yrittäjiksi aikovat haastateltavat arvioivat yritystoiminnan kehittämisen kasvua keskeisemmäksi kilpailustrategiaksi (as 4 Y). Kehittäminen osoittaa yrittäjän aktiivista, omia vaikutusmahdollisuuksia toteuttavaa otetta.

Kommentoinnin yhteys yrittäjyyskuvaan, yrittäjyysintention tarkastelu

Väittämän varauksellisessa (6/20) ja torjuvassa (11/20) kommentoinnissa käytettiin individualistista yrittäjyyskuvaa: yrittäjyys määrittyi myönteiseksi, kun yrityskoko on yhteydessä yrittäjän tavoitteisiin (as 2 Y, Y/P, P). Yrityskoko määrittyy yrityksen sisältä; yrittäjän yrittäjyydelle asettamat tavoitteet ratkaisevat toiminnan volyymin. Ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa löytyi kommenteista, joissa korostettiin osaamisen kehittämistä: yrittäjyys määrittyi myönteiseksi, kun yrittäjä voi omalla toiminnallaan kehittää sitä (as 4 Y). Yrittäjyys määrittyi individualistista yrittäjyyskuvaa käyttäen negatiiviseksi, kun kasvattamisen arvioitiin lisäävän utilitaristiseksi tulkittua taloudellista riskiä (as 3 Y, Y/P), ja kun yrittäjyyden kasvattaminen arvioitiin epäeettiseksi toiminnaksi (as 5 P, Y/P). Niin ikään individualistisen piirreteoreettisen lähestymistavan mukaista yrittäjyyskuvaa oli löydettävissä väittämän varauksellisessa (6/20) kommentoinnissa, jossa yrityksen kasvua perusteltiin yrittäjän persoonalla. Yritystoiminnan koko selitettiin yrittäjän lähtökohdilla.

Toimintaympäristön huomioivaa relationistista yrittäjyyskuvaa käytettiin väittämän yhtyvässä (3/20) kommentoinnissa, jossa yrityksen kasvun arvioitiin määrittyvän yrityksen ulkopuolelta. Palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat perustelivat yritystoiminnan kasvua toimintakentällä, jonka osa yritys on (as 1 P). Yrittäjä on pakotettu kasvuun, jotta yritys pysyisi elinvoimaisena kilpailluilla markkinoilla; yrittäjä ei voi kieltäytyä kasvattamisesta. Toisaalta tietoisesti yritystä kasvattamalla korostetaan yrittäjän aktiivista roolia, relationistisen yrittäjyyskuvan ohelle nousee viitteitä individualistisesta yrittäjyyskuvasta. Yrittäjän arvioidaan hallitsevan tilannetta sopeuttamalla toimintansa ympäristön vaateisiin. Kontekstin toimijoista mainittiin asiakkaat ja kilpailevat yrittäjät.

Yhteenvetona voidaan todeta, että relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat arvioivat yritykseen ulkoapäin kohdistuvan uhan pakottavan yrityksen kasvuun, individualistista yrittäjyyskuvaa käyttäen yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat arvioivat kasvun olevan lähtöisin yrittäjästä ts. yrittäjän halusta ja yrittäjyydelle asetetuista tavoitteista.

7.4 Väittämä 4: Innovatiivisuus

Väittämä kuului: ”yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ellei ole jotain uudenlaista tuotetta”. Vaikka luovuus usein rajataan tieteen ja taiteen harjoittamiseen, se ilmentää kaikkea inhimillistä toimintaa - myös yrittäjyyttä. Yritysteoreetikko Schumpeterin (1965) mukaan yrittäjän roolin keskeinen perusta on uusien tuotteiden ja tuotantotapojen kehittäminen, uusien raaka-aineiden ja markkinoiden löytäminen ja käyttöönotto sekä uusien tuotannollisten organisointitapojen luominen. Schumpeterin teorian hengen mukaista on ymmärtää luovuus yrittäjän toimintaa laajasti kuvaavana ilmiönä. Yrittäjyydelle tärkeänä voidaan pitää esim. henkisiä valmiuksia käydä käsiksi ongelmiin ja aktiivisella ympäristön havainnoinnilla löytää ongelmatilanteisiin luovia ratkaisuja. (Stevenson & Jarillo 1991; Vesala

1996.) Väittämässä ”uusi tuote” nostettiin erääksi innovatiivisuuden osa-alueeksi. Vaikka yrittäjyyden kannalta luovuuden muihin osa-alueisiin ei viitattu, tarkasteltiin, laajensivatko haastateltavat luovuuden käsitettä väittämän sisältöä monipuolisemmaksi.

Heti alkuun on syytä todeta, että väittämässä käytetty sana ”tuote” hämmensi osaa haastateltavista. Sen ei selvästikään arvioitu ilmentävän asiantuntijayrittäjyyttä, joka oli argumentoinnin pääasiallinen viitekehys. Tuote-sana korvattiinkin luontevasti esim. sanoilla ”asiantuntijuus” tai ”osaaminen”, minkä jälkeen kommentointi jatkui. Ainoastaan 1 haastateltava yhtyi väittämään. Selkeä enemmistö haastateltavista (19/20) torjui väittämän. Analyysissä edetään väittämään yhtyvästä kommentoinnista torjuvaan kommentointiin.

Väittämään esitettyä yhtyvää kantaa perusteltiin uuden tuotteen herättämällä kiinnostuksella:

> Se on kyllä totta. Siis kyllähän sulla pitää olla jotain semmosta tarjottavana, mitä ei kaikki muut tarjoa. Asiantuntijuus ja tuote… ne nyt on vähän semmonen, mutta kyllä se… Siis jos ei sulla oo jotain ihan oikeeta tuotavaa, niin eihän kukaan sun palveluja osta. Jotain mitä tarvitaan.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

Yrittäjäksi ryhtyvä voi luoda asiakassuhteita tarjoamalla tuotteita tai palveluita, joita saman alan toisten yritysten valikoimiin ei kuulu. Uudella tuotteella on kilpailustrateginen merkitys.

Väittämän torjuva kommentointi jakautui kolmeen perustelutyyppiin. Ensinnäkin yrittäjäksi ryhdyttäessä keskeiseksi arvioitiin tuotteen uutuuden sijaan sen kysyntä. Markkinoilla oleva tuote arvioitiin hyväksi, kun se kiinnostaa asiakkaita. Esitettyä kantaa perusteltiin väittämän yhtyvän kommentoinnin tavoin siis kysynnällä. Toiseksi tarkastelu kohdentui kilpailevista yrityksistä erottumiseen, mikä arvioitiin mahdolliseksi työnteon laatuun panostamalla. Kolmanneksi tarkasteltiin yrittäjyysaloja, joissa ei väitetty mahdolliseksi uusien tuotteiden kehittäminen. Haastateltavat eivät arvioineet koulutuksiinsa pohjaavia akateemisia yrittäjyysaloja tuotealoiksi. Kommentoitavaksi esitetty väittämä ei siis ollut sovellettavissa kaikille yrittäjyysaloille.

Ensinnäkin markkinoitavan tuotteen uutuuden sijaan oleelliseksi nostettiin asiakkaiden tuotetta kohtaan osoittama kiinnostus. Uutta tuotetta ei väitetty tarvittavan, mikäli yrittäjäksi ryhtyvällä on tarjolla ”jo olemassa oleva” tuote, jolla on kysyntää:

> Ei välttämättä tarvita uudenlaista tuotetta. Jos on vanha tuote, jolla on korkea kysyntä, niin miks ei. Jos markkinoita riittää, niin miks ei kauppaa samaa tuotetta. Luultavasti auttaa menestymään uutta yritystä, jos siinä on jotain uutta. Ei ehkä välttämättä tarvita kuitenkaan.
>
> Filosofinainen (Y/P) H12

> Ei välttämättä näin. Sen takia, jos sille vanhallekin tuotteelle on kysyntää, niin mikäpä siinä. Ilman muuta tavallisesti se (uusi tuote) on hirveen hyvä ja sillä tavalla erottuu ja jos on uusi tuote, niin sillä on markkina-arvoa, mutta kuitenkin ei se ole välttämättömyys.
>
> Sosiologinainen (Y) H8

> Ei varmaan pidä paikkansa. Että jos markkinoilla on tilaa uudelle kilpailijalle, sille tuotteelle, niin miksi ei. Kyllä mä näe, että siihen voi ryhtyä, vaikka on sama tuote kuin muillakin. Mutta jos on todella kilpaillut markkinat, niin sitten pitää olla jotain uutta tarjottavaa.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

Keskeiseksi tuotteen kannattavuutta määrittäväksi tekijäksi nousee kysyntä. Menestyäkseen tuotteella – ”uudella” tai ”vanhalla” – on oltava riittävä kiinnostus asiakkaiden keskuudessa. Yrittäjä on riippuvainen asiakkaista ja menestyäkseen hänen on tarjottava tuotteita, joille on tarvetta. Väittämän torjuva kommentointi saattoi kuitenkin olla jossain määrin varauksellista kuten edelliset sitaatit osoittavat. Vaikka vanhan tuotteen mahdollisuuksiin uskottiin, se ei suinkaan aina tarkoittanut sitä, että uusi tuote arvioitaisiin huonoksi ratkaisuksi. Kysyntä ratkaisee.

Väittämän torjuvan kommentin esittänyt haastateltava saattoi siis arvottaa myönteiseksi sekä uuden että vanhan tuotteen. Uuden tuotteen merkitys korostui, kun jo olemassa oleva tarjonta tyydyttää kysynnän. Tuotteen mahdollisuuksia tulee siis arvioida toimintakontekstista käsin; yrittäjäksi ryhtyvän on oltava tietoinen kilpailevien yrittäjien tarjonnasta ja myös asiakkaiden tarpeista.

> En mä ole tota mieltä. Jokainen ala nyt kehittyy ja aina on eri suuntauksia, mitkä on pinnalla... Että varmaan on järkevää tehdä joku markkinakartotus tai tämmönen.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

> Ennenkun mä rupeisin yrittäjäksi, niin kyllä mä ottaisin selvää, että haluuks kukaan, onko kukaan kiinnostunu siitä tuotteesta tai palveluksesta.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

Kommenteissa nousee implisiittisesti esille riskin pohdinta. Mikäli tuote ei kiinnosta asiakkaita, sillä ei ole menestymisen mahdollisuuksia, mikä saattaa muodostua yrittäjyyden uhaksi. Ennen yrityksen perustamista on hyvä selvittää tuotteen kysyntä, näin yrittäjyyteen sisältyvää epävarmuutta ja riskiä voidaan ennalta hallita. Varsinkin uuden tuotteen kysyntä saattaa olla arvaamaton:

> Jos on uus tuote, niin mä epäilisin, että siinä on vähän suuremmat riskit myös. Ei oikein tiedä, miten se vastaanotetaan.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut nainen (P) H1

Väittämän torjuvien kannanottojen toisessa perustelutyypissä korostettiin kilpailijoista erottumista. Erottuminen arvioitiin mahdolliseksi osaamiseen ja laadukkaaseen työhön panostamalla, jo olemassa olevaa tuotetta kehittämällä sekä sosiaalisilla taidoilla. Uuden tuotteen markkinoille asettamisen sijaan yrittäjäksi ryhtyvän on pyrittävä kilpailijoista erottumiseen esim. laadukkaalla työnteolla:

> Ei välttämättä. Yleensä sanotaan, että jos sulla on joku hyvä idea, tai toisaalta voit kehittää jonkun toisenkin ideaa paremmaksi tai näät, että jollakin toisella on hyvä idea ja sillä on firma, mutta sä voisit tehdä se vielä paremmin. Onko se sitten uudenlainen tuote tai joku muu, jos sä kehität sitä?
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H3

> Ei siinä ehkä pidä olla uudenlaista, mutta sen pitää olla parempaa kuin mitä on tarjolla.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

Yrittäjän tulee tarjota laadukasta palvelua tai tuotetta menestyäkseen asiakkaista kilpailtaessa. Tärkeää on positiivinen erottuminen kilpailijoista, mikä ei välttämättä edellytä uutta tuotetta. Keskeistä on tehdä asiat toisin - paremmin - kuin kilpailijat. Yrittäjyyttä suunnittelevan henkilön täytyy siis omata tietotaitoa, jota asiakkaat arvostavat ja jolla on mahdollista erottua kilpailevista yrityksistä. Tarkastelu kohdentuu erityisesti laadukkaaseen työntekoon ja myös tuotekehittelyyn, jota ei kuitenkaan sellaisenaan yksiselitteisesti tulkita uudeksi tuotteeksi. Yrittäjäksi ryhtyvän ei siis väitetä tarvitsevan uutta myyntiartikkelia silloin, kun hän voi kehittää jo tarjolla olevaa tuotetta. Myös oman alan vankkaa tietämystä sekä osaamisesta korostettiin:

> Mun mielestä toi on tyhmä ajatus. Mä uskon, että mulla on jotain osaamista tai joku tuote tai jotain, mitä ihmiset haluaa. Mistä ne haluaa maksaa. Ja silloin se kannattaa tietenkin. Että ei sen uusi tarvitse olla. Mutta jotakin sellasta, mistä ihmiset haluaa maksaa ja se kannattaa miettiä tarkkaan. Mulle se on tietenkin osaaminen. Että osaamistason täytyy olla korkealla.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

> Ei se pidä paikkansa. Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä, jos ei oo sen oman yrittäjyysalansa vaatimaa osaamista.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

Yrittäjäksi ryhtymisessä onnistumista määrittäväksi tekijäksi arvioidaan osaaminen. Ensimmäisen kommentin tavoin myös kysyntä arvioidaan tärkeäksi. Osaaminen arvioidaan kysyntää mahdollistavaksi tekijäksi ja siksi tärkeäksi aloittelevalle yrittäjälle. Jälkimmäisessä kommentissa väittämä uudelleenmääritellään haastateltavan korostaessa yrittäjäksi ryhtyvän osaamisen

tärkeyttä. Kilpailijoista erottuminen arvioitiin mahdolliseksi esim. spesialisoitumalla tietylle osaamisalueelle:

> Mä en sanois niinkään ”uudenlaista”, mutta yks mikä on myös tärkeä, niin on erikoistuminen. Jos puhuu ainakin niinkun meidän alalla, niin et sä voi kaikesta tietää kaikkee. Erikoistuminen on ehkä tärkee. Oma ammattitaito jollain tietyllä alalla, oli se sitten uus tai vanha tuote.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

Erikoistumalla yrittäjän on mahdollista omaksua tietyn sektorin vahva ammattiosaaminen, mikä turvaa hänen yrityksensä markkina-aseman. Erikoistuminen ei määrity osaamisen tuotteistamiseksi, siis eräänlaiseksi uudeksi tuotteeksi, vaan asiantuntijuuden rajaamiseksi tietylle osaamisalueelle. Myös markkinoinnilla voidaan erottua kilpailevista yrityksistä:

> Jotain uutta, ei välttämättä kokonaista tuotetta, mutta ehkä uus tuotteen esilletuonti tai joku muu.
>
> Oikeustiedettä lukenut mies (Y/P) H18

> Ei sen pakosta tartte olla uus tuote, mutta se voi olla uus keino, millä jotain tuotetta viedään markkinoille.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut nainen (P) H1

Kommenteissa korostetaan olemassa olevan tuotteen parempaa esilletuontia ja markkinointia. Kilpailevista yrityksistä voidaan erottua myös panostamalla sosiaalisiin taitoihin:

> Siis mä luulen, että ihan puhdas henkilöpolitiikka olis hoidettava siististi. Eli käytännöllisesti katsoen olemalla ystävällinen ja reilu tyyppi. (tutkija: Jos tommosiin ihmissuhdejuttuihin kiinnittäis huomiota niin se näkyis sen työn tuloksena?) Siis aivan niinku pieniin perusasioihin. Se alentaa kynnystä ottaa yhteyttä.
>
> Tilastotieteilijämies (Y/P) H9

> Sitten voi olla erittäin hyvä tai erittäin miellyttävä asiakaspalvelija.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H20

Omilla toimilla - mm. hoitamalla sosiaalinen kanssakäyminen asiallisesti - yrittäjäksi ryhtyvä edistää yritystoimintansa kehittymistä ja menestystä. Yrittäjän roolia korostetaan, samalla tuodaan esille sosiaalisten suhteiden merkitys yrittäjyydelle.

Väittämän torjuvan kommentoinnin kolmannessa perustelutyypissä pohdinnan kohteeksi nousi uuden tuotteen käyttöönoton mahdollisuudet haastateltavien omilla yrittäjyysaloilla:

> Sanotaan, että eläinlääkärin on ehkä vaikee keksii jotain tosi uutta. Sitähän se on.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H20

> Tietysti jotkut alat on semmosia, että jos on esim. teknisellä alalla, niin siellähän pystyy tuomaan kaikennäköistä uutta innovatiivista, mitä nyt tuleekaan sitten. Mutta esimerkiks asianajaja on semmonen, mitä mä en katsois, että se pystyy mitään uutta tuomaan.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

On olemassa yritysaloja, joissa uusien tuotteiden innovoiminen on mahdollisia – ja aloja, joissa pääsääntöisesti pitäydytään olemassa olevissa ratkaisuissa. Haastateltavat eivät arvioi uusia tuotteita mahdollisiksi koulutuksensa mahdollistavilla akateemisilla yrittäjyysaloilla. Osa heistä oli alalla, jossa osaamisen soveltaminen yksityisen palvelun tuottamiseen on suhteellisen harvinaista. Tuote on siis olemassa, mutta yksityisen sektorin sijaan sen tarjoamisesta tai toteuttamisesta vastaa julkinen sektori. Sosiaalipolitiikkaa lukenut haastateltava pohti sosiaalipalveluiden yksityistämistä:

> Just lähinnä sosiaali- ja terveyssektorilla joku tommonen lastenhoidon… joku kotipalvelu- tai joku siivousfirman tyyppinen ois ehkä semmonen, että vois ensimmäisenä antaa periks yksityistämiselle ja yrittäjyydelle. Mutta en ehkä enää sairaalat ja lääkäripalvelut ja tämmöset, niin pitäisin kyllä yhteiskunnan valvonnassa. Siinä on sitten, että kenellä on niihin varaa.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H3

Yrittäjyyden ulottaminen perinteisesti yhteiskunnan ylläpitämille palvelusektoreille herättää epäluuloa. Yhdenvertaisuuden pelätään kyseenalaistuvan palveluiden yksityistämisen myötä.

<u>Väittämästä ”Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ellei ole jotain uudenlaista tuotetta” esiinnousseet asenteet</u>

Väittämän kommentoinnista voidaan paikantaa seuraavat kolme keskenään erilaista asennetta:

”tuotteen – uuden tai jo markkinoilla olevan - kysyntä on tärkeää” (as 1)
”asiantuntijuus ja laadukas työnteko ovat kilpailuvaltteja” (as 2)
”kaikille yrittäjyysaloille ei ole mahdollista tuoda uusia tuotteita” (as 3)

Lähes kaikki haastateltavat (19/20) torjuivat väittämän. Vaikka yrittäjyysintentiot eivät juuri eritelleet kommentointia, erojakin löytyi: ainoastaan

yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat pohtivat sosiaalisten suhteiden asiallista hoitamista.

Lauseväittämän analyysin tulkinta ja yrittäjyysintention tarkastelun Ajzenin teoreettisen mallin näkökulmasta

Asenteen ulottuvuus. Väittämä pääasiassa torjuttiin (19/20), ainoastaan yksi (1/20) haastateltava yhtyi siihen. Tarkastelu kytkeytyi yrittäjän toimintaympäristöön: uuden ja markkinoilla jo olevan tuotteen tarpeellisuus määrittyy kysynnästä. Kysynnällä perusteltiin niin väittämän torjuvaa kuin yhtyvää kantaa (as 1 Y, Y/P, P). Uuden tuotteen herättämästä kiinnostuksesta huolimatta vanha tuote arvioitiin tavallisesti pieniriskisemmäksi kysynnän ennakoitavuuteen vetoamalla. Uutta tuotetta pidettiin riskinä, koska sen markkinoilla menestymistä ei tiedetä; vanhan tuotteen menekki on helpommin ennakoitavissa. Riskiä ehkäiseväksi toiminnaksi arvioitiin vähintään implisiittisesti myös osaamiseen panostaminen ja kilpailijoista erottuminen. Viime kädessä asiakas ratkaisee, kumpi tuotteista on yrittäjän menestymiselle relevantti. Kilpailluilla markkinoilla yrittäjän on mahdollista myös omilla toimillaan erottua saman alan yrittäjistä. Esim. tasokkaalla osaamisella, erikoistumalla sekä markkinointi- ja sosiaalisilla taidoilla yrittäjän on yrityksensä myötä mahdollista profiloitua positiivisesti (as 2 Y, Y/P, P). Yrittäjyys arvioitiin ainakin implisiittiseksi riskialttiiksi toiminnaksi. Yrittäjän on kuitenkin mahdollista aktiivisesti toimimalla estää yrittäjyysriskin toteutuminen.

Kaikki yrittäjyysalat eivät määrittyneet tuotealoiksi siten, että niiden tarjontaan voitaisiin mahduttaa uusia tuotteita. Haastateltavat kategorisoivat akateemisen yrittäjyyden asiantuntijayrittäjyydeksi; akateemisessa yrittäjyydessä ei uuden tuotteen esilletuomista arvioitu relevantiksi (as 3 Y, Y/P, P). Niin ikään väittämässä esiintynyt tuote-sana ei kaikkien mielestä hyvin kuvannut asiantuntijayrittäjyyttä. Akateemiset yrittäjyysalat nousivat esimerkeiksi tämänkaltaisesta yrittäjyydestä.

Uuden tuotteen merkitys yrittäjäksi ryhtymiselle arvotettiin pääsääntöisesti neutraaliksi tai kielteiseksi; osa haastateltavista suhtautui varsin kriittisesti väittämään. Mikäli uusi tuote arvotettiin myönteiseksi, perusteluksi nousi lähinnä sen herättämä kiinnostus. Suurin osa haastateltavista ei arvioinut uutta tuotetta välttämättömäksi aloittelevalle yrittäjälle. Kysynnän väitettiin määrittävän yritystoiminnassa menestymistä. Menestyvän yritystoiminnan arvioitiin kuitenkin kaipaavan jotakin uudenlaista - olemassa olevaa tuotetta tulee parannella, osaamista kohentaa esimerkiksi erikoistumalla, markkinointia kehittää sekä panostaa hyvään asiakaspalveluun (as 2 Y, Y/P, P).

Kommentointi paljasti varauksellisia näkemyksiä julkisen sektorin yksityistämiseen. Huomattava osa akateemisista suuntaa julkiselle sektorille. Kun akateemiset opinnot, akateemisuuteen sosiaalistuminen ja valmistumista seuraava työllisyyspolku ohjaavat kunnan tai valtion palvelukseen, ei ole yllättävää, että yksityistämiseen saatetaan asennoitua varauksellisesti. Ainakaan implisiittisesti yrittäjyyttä ei mielletä toiminnaksi, joka potentiaalisesti takaisi asiakaskunnan - esim. kuntalaisten - yhdenvertaisen kohtelun sektoreilla, joilla sitä pidetään keskeisenä tavoitteena (as 3 Y, Y/P, P). Julkishallinnon palveluiden rinnalle on

kuitenkin nousemassa vaihtoehtoisia tuottamistapoja; esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan yrittäjyys on yleistynyt viime vuosina.

Subjektiivisen normin ulottuvuus. Väittämän analyysi ei tuonut esille subjektiivisen normin mahdollistamaa tulkintaa.

Havaitun vaikutusmahdollisuuden ulottuvuus. Yrittäjäksi ryhtyvä voi aktiivisesti edistää yrittäjyydessä onnistumista estämällä yrittäjyysriskiä toteutumasta. Yrittäjä voi ennakoida ja seurata tarjoamansa tuotteen kysyntää, havainnoida toimintakontekstia, panostaa sosiaalisiin taitoihin, ylläpitää ja kehittää osaamistasoa ja erikoistua (as 1 Y, Y/P, P; as 2 Y, Y/P, P). Yrittäjäksi ryhtyvä voi siis ennakoida toimintakontekstia havainnoimalla mm. kilpailevien yritysten uhkaa ja omilla toimillaan pyrkiä estämään sen toteutumista. Kilpailevista yrityksistä erottumisen tärkeyttä korostettiin; yrittäjäksi ryhtyvän tulee aktiivisesti erottua toisista yrityksistä menestyäkseen kilpailluilla markkinoilla. Erottuminen on mahdollista osaamiseen panostamalla, erikoistumalla sekä markkinointitaitoja ja sosiaalisia taitoja kehittämällä – tekemällä asiat kilpailijoita paremmin. Voidaankin todeta, että haastateltavat ulottivat innovatiivisuuden käsitteen uuden tuotteen kehittelystä ja käyttöönotosta olemassa olevan tuotteen kehittämiseen, markkinoinnin tehostamiseen, ammattiosaamisen kohentamiseen sekä sosiaalisiin taitoihin panostamiseen. Esim. markkinatilanteen huomioimista ja huomioiden edellyttämää toimintaa – ts. ympäristön aktiivista havainnointia ja havaintoihin reagointia - pidettiin oleellisina innovaatioprosessissa. Tuotteen kysynnän ja yrittäjän menestymiseen tähtäävän toiminnan tarkastelut kytkeytyivät viimekädessä yrittäjyysriskin hallittavuuteen; estääkseen yrittäjyysriskiä toteutumasta yrittäjän tulee huomioida kysyntä ja aktiivisesti panostaa osaamiseensa. Yrittäjäksi ryhtyvä arvioitiin viimekädessä riippuvaiseksi asiakkaista; asiakassuhteet mahdollistavat yrittäjyyden. Lisäksi kaikilla yritysaloilla (esim. vahvasti professioihin pohjaavat alat, tarkasti säädetyt sosiaali- ja terveydenhoitoalat) ei ole mahdollista jatkuvasti kehittää uusia tuotteita (as 3 Y, Y/P, P).

Kommentoinnin yhteys yrittäjyyskuvaan, yrittäjyysintention tarkastelu

Väittämän kommentoinnissa käytettiin sekä individualistista että relationistista yrittäjyyskuvaa. Relationistinen yrittäjyyskuva liittyi väittämän keskeiseen teemaan - kysyntään. Yrittäjä on riippuvainen tarjoamansa tuotteen kysynnästä ts. asiakkaan halusta maksaa sovittu hinta (as 1 Y, Y/P, P): yrittäjyys määrittyi neutraaliksi. Kysyntää tarkasteltaessa tarkasteltiin itse asiassa yrittäjän kykyä huomioida asiakkaiden tarpeita, ostoaikeita ja -päätöksiä. Kyse on vuorovaikutuksesta, jossa onnistuminen kytkeytyy yrittäjän kykyyn arvioida asiakkaan toiveet niin, että toteutuva ostopäätös hyödyttää sekä asiakasta, joka saa tarvitsemansa tuotteen tai palvelun, että yrittäjää liiketaloudellisen hyödyn myötä. Yrittäjyyteen suuntaavat haastateltavat (Y, Y/P) painottivat sosiaalisen kanssakäymisen tärkeyttä, mikä toimintakontekstissa tapahtuvan vuorovaikutuksen huomioimisen vuoksi kytkeytyi relationistiseen yrittäjyyskuvaan. Siten kommentoinnin keskeisessä teemassa – riskin hallinnassa - esiintyi relationistista yrittäjyyskuvaa. Relationistista yrittäjyyskuvaa esiintyi myös kommenteissa, joissa uusia tuotteita ei arvioitu mahdolliseksi yritysaloilla, jotka ovat yhteiskunnan vahvasti säätelemiä (mm.

sosiaali- ja terveyshuolto) (as 3 Y, Y/P, P). Yrittäjyyskuvien yhteys yrittäjyysintentioon ei muuten ollut kovin selvää; intentio ei juuri eritellyt yrittäjyyskuvien käyttämistä.

Individualistisella yrittäjyyskuvalla korostettiin yrittäjän aktiivista roolia kilpailijoista erottumisessa, yrittäjyys määrittyi positiiviseksi. Yrittäjä voi tietoisesti erottua kilpailevista yrityksistä korkeatasoisella osaamisella ja erikoistumalla (as 2 Y, Y/P, P). Tässä kommentoinnissa oli individualistisen yrittäjyyskuvan ohella havaittavissa myös relationistista yrittäjyyskuvaa: yrittäjän toiminta – erikoistuminen – määrittyi, ja sitä tarkasteltiin vertailevassa suhteessa alan muihin yrittäjiin.

Seuraavaksi väittämien 1 - 4 kommentointeja tarkastellaan kokoavasti tulkintateorioiden näkökulmista. Ajzenin asenne- ja havaittujen vaikutusmahdollisuuksien ulottuvuuksilla haastateltavat ilmaisivat yleistettyä kommentointia (yrittäjyyttä/yrittäjiä yleisesti koskevat asenteet / pystyvyysarviot) ja henkilökohtaista kommentointia (henkilökohtaiset yrittäjyysasenteet / pystyvyysarviot - ts. haastateltavan arvio itsestä mahdollisena yrittäjänä). Subjektiivinen normi- ulottuvuudella edellä kuvattu jaottelu ei ole relevantti: haastateltavat esittivät käsityksiään toisten ihmisten yrittäjyystulkinnoista.

7.5 Asenne-ulottuvuus väittämissä 1 - 4, yhteys yrittäjyysintentioon

Väittämä 1: ”Yrittäjän työ on työtä siinä missä jokin muukin työ”
Väittämä 2: ”Yrittäjyyteen sisältyvä riski ei sovi minulle”
Väittämä 3: ”Yrittäjän on pyrittävä jatkuvasti kasvattamaan yritystoimintaansa”
Väittämä 4: ”Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ellei ole jotain uudenlaista tuotetta”

Väittämät 1 - 4 käsittelivät yrittäjyyttä yleisenä ilmiönä. Väittämässä 1 haastateltavat ottivat kantaan yrittäjyyteen työntekona. Väittämien 2 - 4 kommentoinnit kytkeytyivät useiden yrittäjyystutkimusten keskeisiin teemoihin: riskinottoon, kasvuorientaatioon ja innovatiivisuuteen. (Vrt. Schumpeter 1965; Vesala 1992; 1996; Leskinen 1999; Swedberg 2000c; Carrier 2005; Janney & Dess 2006; Kyrö 2006; 2008a; Pihkala 2008a, b.) Väittämän 1 kommentoinnista nousi esille teemoja, jotka tarkentuivat myöhemmin väittämien 2 - 4 yhteydessä. Teemoissa yrittäjyys rakentui vapautta ja riskiä sisältäväksi elannon takaavaksi työnteoksi, joka edellyttää osaamista sekä sitoutumista vastuuseen ja paljoon työntekoon. Seuraavaksi tarkastellaan väittämissä 1 - 4 esiintyneitä yrittäjyyden konstruointeja, joissa yrittäjyyttä ilmiönä rakennettiin seuraavilla elementeillä: vapaudella, vastuulla, riskillä, osaamisella, suurella työmäärällä ja työstä saatavalla korvauksella. Yrittäjyyden konstruoinnit olivat monisyisiä ja usein toisiinsa kietoutuneita. Lisäksi ne olivat usein suhteutettuja; yrittäjyyden ja palkkatyön vertailu oli tavallista. Yrittäjyyden konstruoinnit valottavat arvottamisen elementtejä, joilla yrittäjyydestä rakennettiin myönteisiä tai kielteisiä arvioita niin yleisesti kuin omakohtaisesti varteenotettavana uravalintana.

Yrittäjyysasenteet rakentuivat ensisijaisesti yleistetyiksi yrittäjyysasenteiksi (haastateltavan esittämät yrittäjyyttä yleisesti koskevat asenteet). Erityisesti väittämän 2 kommentointi toi esille myös henkilökohtaisiin yrittäjyysasenteisiin (haastateltavan esittämät henkilökohtaiset yrittäjyysasenteet) vetoamisia. Henkilökohtaisten asenteiden esittäminen oli sitä tavallisempaa mitä enemmän intentio suuntasi yrittäjyyteen. Asenteen lisäksi mainitaan intentioryhmä, jossa sitä ilmaistiin.

Yrittäjyyden konstruoinnin keskeiseksi teemaksi nousi yrittäjän itsenäinen ja vapaa toimija-asema. (Vrt. McClelland 1961; Stevenson & Jarillo 1991; Peltonen 1986; Vesala 1996; Leskinen 1999; 2001; Swedberg 2000c.) Yrittäjän vapautta käsittelevässä tarkastelussa yrittäjyys määrittyi positiiviseksi. Yrittäjyyteen liitetty vapaus kytkeytyi yrittäjän päätösvallan korostamiseen. Yrittäjän arvioitiin voivan itse valita työaikansa sekä vaikuttaa työtehtäviensä sisältöihin (väittämä 1: as 2 Y, Y/P – yleist.). Tarkasteltaessa yritystoiminnan kasvuodotuksia yrittäjän vapaus kytkettiin niin ikään päätösvaltaan (väittämä 3: as 2 Y, Y/P, P – yleist. ja henk.koht.). Yrittäjä arvioitiin aktiiviseksi vapautta - ts. päätöksentekoa - käyttäväksi toimijaksi. Yrityksen kasvuorientaatio tai pienenä pysyminen kytkeytyi tavoitteisiin, joita yrittäjä asettaa yritystoiminnalle; yrittäjän on mahdollista tehdä itsenäisiä ratkaisuja yritystoimintansa koon suhteen. Yritystoiminnan koon arvioitiin siten määrittyvän toimintakontekstin sijaan yrityksen sisältä. Lisäksi kiinnostavana huomiona yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) valtiotieteilijät asennoituivat henkilökohtaisesti pienikokoiseen yrittäjyyteen kasvuyrittäjyyttä myönteisemmin, oikeustieteilijöiden asennoituminen oli päinvastaista. Yhtä kaikki, kummassakin yrittäjyyden kasvun eri tavoin arvottavassa ryhmässä yrityskoko arvioitiin samasta lähtöoletuksesta eli yrittäjän itsenäisyyttä, vapautta ja päätösvaltaa korostavasta toimija-asemasta määrittyväksi. Yrittäjän aktiivisuutta ja päätösvaltaa korostava rooli nousi esille myös yrittäjyysriskin tarkastelussa; haastateltavat uskoivat itse mahdollisina tulevina yrittäjinä voivansa määrittää yrittäjyysriskin suuruutta (väittämä 2: as 4 Y, Y/P, P – henk.koht.). Yrittäjän konstruoituminen aktiiviseksi toimijaksi nousi tarkastelun kohteeksi niin ikään pohdittaessa kilpailijoista erottumista; osaamiseen ja erikoistumiseen panostamalla yrittäjä mahdollistaa yrityksensä erottumisen toisista saman alan yrityksistä (väittämä 4: as 2 Y, Y/P, P – yleist.).

Yrittäjyyteen arvioitiin kuuluvan vastuuta ja riskiä. (Vrt. Stevenson & Jarillo 1991; Huuskonen 1992; Gibb 1993; 2001; Leskinen 1999; Swedberg 2000c; Dewett 2004; Janney & Dess 2006; Kyrö 2006; 2008a; Kyrö et al 2008; Kyrö & Tapani 2007; Pihkala 2007; 2008a, b.) Yrittäjyysvastuu ja siihen läheisesti kytkeytyvä taloudelliseksi konstruoitunut yrittäjyysriski nousivat keskeisiksi yrittäjyyttä määrittäviksi tekijöiksi väittämien 1 - 4 kommentoinneissa. Yrittäjän vapautta, vastuuta ja riskinottoa voidaan siten pitää yleisesti jaettuina päätelminä niiden kommenteissa esiintyneen yleisyyden vuoksi. Vastuu kytkeytyi yrittäjän rooliin siten, että tarkastelussa pitäydyttiin joko yksinomaan yrittäjässä tai yrittäjässä osana toimintakontekstia. Lähtökohtaisesti kummassakin tulkinnassa yrittäjyysvastuun arvioitiin kumpuavan yrittäjän ja yrityksen kytköksestä; omistajuus ja elanto sitouttavat yrittäjän henkisesti ja/tai taloudellisesti yritykseen.

Yrittäjyysvastuu on tietoista. Yrittäjyysvastuu- ja riski yrittäjän ja yrityksen välisenä kytköksenä erosi vapauden tulkinnasta, jossa yrittäjän toimijarooli rakentui itsenäiseksi ja riippumattomuutta korostavaksi. Vastuu ja riski kytkivät yrittäjän johonkin itsensä ulkopuoliseen; yrittäjä ei ole absoluuttisesti itsenäinen, vaan hänen on sitouduttava vähintään yrittäjyyteensä ja yritykseensä. (Vrt. Swedberg 2000c.)

Yrittäjyysvastuun tarkastelussa yrittäjyys arvotettiin myönteiseksi ja kielteiseksi. Ensin mainitussa vastuu määrittyi yrittäjää motivoivaksi ja eteenpäin vieväksi voimaksi (väittämä 1: as 3 Y, Y/P – yleist.), jälkimmäisessä uuvuttavaksi ja velvoitteiden kuormittamaksi aikaa vieväksi taakaksi (väittämä 1: as 4 Y, Y/P, P – yleist.) sekä yrittäjyysriskiksi (riskin kielteinen arvottaminen väittämä 1: as 3 Y, Y/P, P – yleist.; väittämä 2: as 1 Y/P, P – henk.koht.; väittämä 3: as 1 P – yleist. ja as 3 Y, Y/P – yleist.; väittämä 4: as 1 Y/P, P – yleist.). Yrittäjyysriski arvotettiin ensisijaisesti kielteiseksi, tosin myönteistäkin arvottamista löytyi. Yrittäjyyteen sisältyvä riski arvioitiin eriasteisesti yrittäjyyteen kuuluvaksi yrityksen toimintaa ja jatkuvuutta alati uhkaavasta kontrolloimattomasta katastrofista eräänlaiseksi yrittäjyyden realiteetiksi tai eteenpäin vieväksi voimaksi. Riskin kielteiseksi arvottamisessa vedottiin ensinnäkin paljoon työhön ja vastuuseen (väittämä 1: as 3 Y, Y/P, P – yleist.). Toiseksi vedottiin yrittäjyyteen epävarmana työntekona työttömyyden osuessa kohdalle (väittämä 2: as 1 Y/P, P – henk.koht.). Yhteiskunnan työttömille yrittäjille tarjoama turvaverkko arvioitiin heikoksi; velat ja verosotkut ovat työttömän yrittäjän taakka. Kolmanneksi vedottiin yrittäjyyden velvoittamiin toimiin: kova businessmaailma pakottaa yritystoiminnan kasvattamiseen (väittämä 3: as 1 P – yleist.), kasvu kasvattaa riskiä (väittämä 3: as 3 Y, Y/P – yleist.), lisäksi kasvu voitontavoitteluna arvioitiin epäeettiseksi (väittämä 3: as 5 P, Y/P – henk.koht.). Neljänneksi vedottiin kysynnän riskiin: tuotteen markkinoilla menestyminen on riski, joka yrittäjän on kohdattava (väittämä 4: as 1 Y/P, P – yleist.).

Yrittäjyyteen kuuluvan riskin positiiviseksi arvottamista esiintyi, kun riski arvioitiin motivoivaksi tekijäksi, jonka kohtaaminen mahdollistaa yrittäjyydelle asetettujen tavoitteiden – vapauden, mielekkään työn tai hyvän ansiotason – saavuttamisen. Yrittäjyysriskin positiiviseksi arvottaminen konstruoitui yrittäjyyden haasteeksi ja tavoitteiden saavuttamisen mahdollisuudeksi (väittämä 2: as 6 Y, Y/P – henk.koht. ja yleist.). Yrittäjyysriskin arvottaminen oli neutraalia tai sai positiivisia vivahteita, kun se arvioitiin yrittäjän kontrolloimaksi. Niin henkilökohtaisena ja yleistettynä asenteena haastateltavat arvioivat yrittäjyysriskin kohtaamisen mahdolliseksi, koska sen määrään ja toteutumiseen väitettiin voitavan vaikuttaa harkinnalla, ammattitaidolla ja asiantuntijuudella (väittämä 2: as 2 P, Y – henk.koht.) (väittämä 2: as 4 Y, Y/P, P – henk.koht.) (väittämä 3: as 4 Y – yleist.). Lisäksi asiantuntijayrittäjyydessä taloudellinen sitoutuminen eli riskinotto arvioitiin investointien vähäisyyden vuoksi pieneksi ja mahdolliseksi kohdata - akateeminen yrittäjyys arvioitiin vähäriskiseksi. Yrittäjyys saatettiin ylipäätään arvioida varsin vähäriskiseksi työnteoksi. Itsenäisyyden ja päätösvallan myötä yrittäjä arvioitiin työnantajakseen, jota ei - kuten palkkatyöntekijää – sivuuteta tehtävänjaossa tai työn jatkuvuudessa (väittämä 1: as 2 Y, Y/P – yleist.).

Erääksi teemaksi nousi osaaminen, joka yritystoiminnan substanssina ja riskin hallintaa edesauttavana resurssina arvotettiin positiiviseksi. (Vrt. Storey 1994; Ristimäki 1998; Leskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000; Pihkala 2008a, b.) Yrittäjyyden edellyttämäksi osaamiseksi määrittyi oman alan asiantuntijuus (väittämä 2: as 2 P – henk.koht.) (väittämä 3: as 4 Y – yleist.) (väittämä 4: as 2 Y, Y/P – yleist.) sekä yritystalouden hallinta (väittämä 1: as 4 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 2: as 2 Y – henk.koht.). Asiantuntijuus arvioitiin tärkeäksi. Osa haastateltavista arvioi yrityksen kasvattamisen sijaan osaamisen kehittämisen keskeiseksi yrittäjyysriskin toteutumista estäväksi tekijäksi (väittämä 3: as 4 Y valtiotieteilijät ja eläinlääketieteilijät – yleist.). Niin ikään yritystoiminnan jatkuvuuden kannalta osaaminen ja sen kehittäminen, eritellysti erikoistuminen, nostettiin uuden tuotteen lanseerausta oleellisemmaksi (väittämä 4: as 2 Y, Y/P, P – yleist.). Osaaminen arvioitiin yrittäjyyden voimavaraksi ja yrittäjyysriskin toteutumista estäväksi tekijäksi. Yrittäjyydessä tarvittava osaaminen ei konstruoitunut yksinomaan oman alan asiantuntijuudeksi, yrittäjän edellytettiin hoitavan myös yritystalouden hallinnon (väittämä 1: as 4 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 2: as 2 Y – henk.koht.).

Koska yrittäjän tulee asiantuntijuuden lisäksi hallita myös yrityshallinto, yrittäjän työmäärä arvioitiin palkollista suuremmaksi. (Vrt. Suokas 1990; Leskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000; Ristimäki 2004a, b; Pihkala 2008a, b.) Suuren työmäärän vuoksi yrittäjyys saattaa muodostua fyysisesti ja/tai psyykkisesti raskaaksi (väittämä 1: as 4 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 2: as 8 Y, Y/P, P – yleist.). Yrittäjyysvastuun ja -riskin uhan edessä loppumattomalta tuntuva työ voi aiheuttaa ongelmia yrittäjälle henkilökohtaisesti ja sosiaalisesti. Yrittäjäksi ryhtyminen arvioitiin palkkatyötä riskialttiimmaksi työnteoksi, yrittäjyyden konstruointi oli kielteistä. Yrittäjän työtaakkaa käytettiin perusteluna yrittäjyyden määrittämisessä palkkatyötä vähemmän houkuttelevaksi valinnaksi.

Näkemys yrittäjyydestä palkkatyötä kielteisempänä työntekona kytkeytyi yrittäjyyden edellyttämään suureen työmäärään ja riskiin. (Vrt. Hietala 1987; Suokas 1990; Kupferberg 1998; Leskinen 1999; Tuominen 1999; Holm 2000; Mäki & Vafidis 2000; Ristimäki 2004a, b.) Toisaalta vapauteen vetoamalla yrittäjyydestä rakentui palkkatyötä houkuttelevampi uravaihtoehto. (Vrt. Peltonen 1986; Stevenson & Jarillo 1991; Leskinen 1999, Mäki & Vafidis 2000; Ristimäki 2004b.) Lisäksi vastikkeellisena työnä yrittäjyyden mahdollistama korvaus nousi perusteeksi yrittäjyyden määrittämisessä palkkatyötä houkuttelevammaksi. Kommenteissa rakentui kuva yrittäjyydestä palkitsevana työntekona (väittämä 1: as 5 Y/P, P – yleist. ja Y: henk. koht.) (väittämä 2: as 6 Y, Y/P – yleist. ja Y: henk.koht.). Suuren työmäärän vastapainoksi yrittäjyydestä saatava korvaus arvioitiin hyväksi ja palkkatyöhön verrattuna oikeudenmukaisemmin työn suorittajalle kohdentuvaksi; yrittäjyydessä työnteosta saatavan korvauksen arvioitiin ohjautuvan työn tosiasialliselle tekijälle - yrittäjälle (väittämä 1: as 5 Y/P, P – yleist. ja Y: henk.koht.). Hyvä korvaus tarkentui elannon takaavaksi hyväksi palkaksi, arvostukseksi sekä myös mielekkään työn mahdollistamaksi tyydytykseksi; yrittäjyys konstruoitui kannattavaksi työnteoksi henkisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti.

7.6 Subjektiivinen normi -ulottuvuus väittämissä 1 - 4, yhteys yrittäjyysintentioon

Väittämä 1: ”Yrittäjän työ on työtä siinä missä jokin muukin työ”
Väittämä 2: ”Yrittäjyyteen sisältyvä riski ei sovi minulle”
Väittämä 3: ”Yrittäjän on pyrittävä jatkuvasti kasvattamaan yritystoimintaansa”
Väittämä 4: ”Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ellei ole jotain uudenlaista tuotetta”

Subjektiivista normia käsittelevässä tarkastelussa ”toisiksi ihmisiksi” tulkittiin ensisijaisesti akateemiset viiteryhmät, lisäksi haastateltavan eksplikoimat henkilöt sekä erittelemättömät yleistetyt toiset, joilla viitattiin toiminnan suorittamista koskeviin yleisiin arvioihin ja odotuksiin. Yrittäjyyttä yleisenä ilmiönä käsittelevässä väittämien 1 - 4 kommentoinnissa ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta esiintynyt subjektiivista normia esille tuovaa ja sitä arvottavaa puhetta. Pääsääntöisesti haastateltavat eivät siis käyttäneet subjektiiviseksi normiksi tulkittavaa puhetta, joka olisi paljastanut heidän arvioitaan siitä, miten toiset ihmiset arvioivat yrittäjyyttä tekona.

Muutama yksittäinen poikkeus kuitenkin löytyi. Viiteryhmän arvioita erittelevää tarkastelua esiintyi pohdittaessa riskiä: akateemiset yleisesti ja kauppakorkeakoulussa opiskelleet erikseen mainittiin varovaisiksi riskinottajiksi, mikä arvioitiin yrittäjäksi ryhtymisen asenteelliseksi esteeksi (väittämä 2: as 3 P – yleist.). (Vrt. Leskinen 1999; Mäki 1999.) Yksittäisessä kommentissa akateemisen taustan väitettiin erittelevän yrittäjän kasvuorientaatioon asennoitumista siten, että yliopistotaustainen yrittäjä arvioitiin haluttomaksi ja kauppakorkeakoulutaustainen yrittäjä halukkaaksi kasvattamaan yritystoimintaansa. Tämä haastateltava arvioi oman akateemisen viiteryhmänsä suhtautuvan myönteisesti kooltaan pienimuotoiseen yrittäjyyteen (väittämä 3: as 2 Y – yleist.). Väittämien 1 ja 4 kommentoinneissa ei esiintynyt subjektiiviseen normiin vetoamisia.

7.7 Havaittujen vaikutusmahdollisuuksien ulottuvuus väittämissä 1 - 4, yhteys yrittäjyysintentioon

Väittämä 1: ”Yrittäjän työ on työtä siinä missä jokin muukin työ”
Väittämä 2: ”Yrittäjyyteen sisältyvä riski ei sovi minulle”
Väittämä 3: ”Yrittäjän on pyrittävä jatkuvasti kasvattamaan yritystoimintaansa”
Väittämä 4: ” Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ellei ole jotain uudenlaista tuotetta”

Väittämissä 1- 4 esitetyt käsitykset vaikutusmahdollisuuksista valaisevat osaltaan akateemisten nuorten näkemyksiä yrittäjyyden kontrolloitavuudesta ja ylipäätään yrittäjyydestä. Keskeiseksi teemaksi nousi yrittäjyysriskin hallittavuus ja tämän hallittavuuden kytkeytyminen joko yksilöstä tai ympäristöolosuhteista määrittyväksi. (Vrt. Brockhaus & Horwitz 1986; Starr & MacMillan 1991; Vesala 1992; 1996; 2005; Burt 2000.) Yrittäjyysriskin tarkastelu oli vahvasti esillä kaikissa nyt tarkasteltavissa väittämissä riippumatta siitä ohjasiko väittämän muotoilu eksplisiittisesti siihen. Yrittäjyysriskiä lähestyttiin väittämän määrittämästä

näkökulmasta siten, että väittämässä 1 yrittäjyysriskiä verrattiin palkkatyön riskeihin, väittämässä 3 pohdittiin yrittäjyysriskin yhteyttä kasvuorientaatioon ja väittämässä 4 uuteen tuotteeseen tai palveluun. Väittämä 2 oli ainoa, jonka muotoilu lähtökohtaisesti ohjasi kommentointia yrittäjyysriskin pohdintaan, tarkemmin arvioon henkilökohtaisesta yrittäjyysriskin hallinnasta. Väittämien 1 - 4 kommentoinnit yrittäjyysriskin näkökulmasta osoittavat selkeästi, että yrittäjyysintentiosta riippumatta yrittäjyys ja siihen sisältyvä riski kytkeytyivät kiinteästi toisiinsa tutkimukseen osallistuneiden akateemisten nuorten mielissä. (Vrt. Leskinen 1999; Tuominen 1999.) Yrittäjyysriskin hallittavuuden lisäksi tarkasteltiin yrittäjän vaikutusmahdollisuuksia vapauden ja päätäntävallan näkökulmista. (Vrt. Melin 2001; Ristimäki 2004b.) Seuraavassa tarkastelussa näitä teemoja - riskiä ja yrittäjän vapautta - ei tiukkarajaisesti eroteta, myös väittämien 1 - 4 kommentoinneissa ne tavallisesti limittyivät. Tarkastelut yrittäjyyden / yrittäjäksi ryhtymisen tarjoamista mahdollisuuksista ja edellyttämistä valmiuksista kiteytyivät ensisijaisesti yleistetyiksi pystyvyysarvioiksi (haastateltavan esittämä yrittäjyyttä yleisesti käsittelevä pystyvyysarvio) – myös henkilökohtaisia pystyvyysarvioita (haastateltavan esittämä arvio henkilökohtaisesta pystyvyydestään yrittäjänä) esiintyi.

Riskin pohdinnan ohella tarkasteltiin yrittäjän toimija-asemaa. Pohdittaessa työn sisältöjä korostettiin yrittäjän kontrollia. Yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien positiiviseksi arvottamisessa yrittäjällä väitettiin olevan palkkatyöntekijää paremmat mahdollisuudet kontrolloida toimintansa sisällöllisiä ulottuvuuksia: työtehtävien luonnetta, työn määrää ja aikatauluttamista (väittämä 1: as 2 Y, Y/P – yleist.) sekä toiminnan volyymia (väittämä 3: as 2 Y, Y/P, P – henk.koht. ja yleist.). Yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien negatiiviseksi arvottaminen kytkeytyi yrittäjyysriskin hallittavuuteen: yrittäjän vapaus ja itsenäisyys kyseenalaistuivat (väittämä 1: as 3 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 1: as 4 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 3: as 1 P – yleist.). Estääkseen yrittäjyysriskiä toteutumasta yrittäjä on pakotettu yrityksen kasvattamiseen, työtaakkaan, kiireeseen, pitkiin työpäiviin ja vapaa-ajan niukkuuteen, mikä voi vaikeuttaa yrittäjän sosiaalisia suhteita. Työn nopeatempoisuus arvioitiin työtehtävien laadukkaan suorittamisen esteeksi, mikä on tulkittavissa yrittäjyyden uhaksi. Tätä yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien kielteiseksi arvottamista löytyi kaikista intentioryhmistä.

Vaikka yrittäjyysintentiosta riippumaton yrittäjyysriski oli yleisesti jaettu oletus, intentiot erottelivat asennoitumista riskin kontrolloitavuuteen. Väittämä 2 kannusti pohtimaan yrittäjyysriskin itselle sopivuutta. Sen ohella tai sijasta kommentointi keskittyi yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien tarkasteluun. Taloudelliseksi konstruoituneen yrittäjyysriskin määrä arvioitiin kontrolloitavaksi erityisesti yrittäjyyteen suuntaavien (Y, Y/P) haastateltavien keskuudessa; omalla toiminnalla on mahdollista vaikuttaa riskin määrään ja toteutumiseen (väittämä 2: as 4 Y, Y/P, P – henk.koht.). (Vrt. Brockhaus 1982; Aldrich & Zimmer 1986; Juhala 1998; Vesala 2005.) Riski arvioitiin myös haasteeksi ja toiminnan toteuttamisen edellytykseksi; riski kohtaamalla mahdollistuu yritystoiminnalle asetettujen tavoitteiden saavuttaminen (väittämä 2: as 6 Y, Y/P – Y: henk.koht. ja Y, Y/P: yleist.) (väittämä 2: as 7 Y – yleist.). Riski arvioitiin henkilökohtaisesti itselle

sopivaksi, koska investointien vähyyden vuoksi mittavaan riskinottoon ei arvioitu tarvetta (väittämä 2: as 5 Y – henk.koht.). Yrittäjän väitettiin voivan määrittää yritystoimintansa koon omista tavoitteistaan ja lähtökohdistaan käsin; yrittäjän kontrolli arvotettiin positiiviseksi (väittämä 3: as 2 Y, Y/P, P – henk.koht. ja yleist.). Kiinnostavana huomiona oikeustieteilijät olivat henkilökohtaisesti halukkaita kasvattamaan mahdollista yritystään toisin kuin valtiotieteilijät ja eläinlääketieteilijät, jotka asennoituivat osittain painokkaan kielteisesti yritystoiminnan jatkuvaan kasvuun; kummankin kannanottotyypin perusteluissa vedottiin riskin estämiseen sekä henkilökohtaisiin ideologioihin. Riskiä ei kytketty tietyn kokoiseen yrittäjyyteen; yrityksen kasvattamiseen sekä myös stabiilina pitämiseen arvioitiin sisältyvän riskejä. Edellinen on riskialtis hyppy tuntemattomaan, jälkimmäinen voi vaikeuttaa yrityksen asemaa kilpailluilla markkinoilla (väittämä 3: as 3 Y, Y/P – yleist.). Taloudellisen yrittäjyysriskin määrän kontrollointi sekä toiminnan volyymi määrittyivät ensisijaisesti yrittäjästä – ei toimintakontekstista (väittämä 2: as 4 Y, Y/P, P – henk.koht.) (väittämä 3: as 2 Y, Y/P, P – henk.koht. ja yleist.). Tarkastelun fokus oli yrittäjässä.

Kommentointi paljasti myös yrittäjyysriskin kontrolloimattomuutta ja yrittäjän vaikutusmahdollisuuden negatiiviseksi arvottamista. Taloudelliseksi konstruoituneeseen yrittäjyysriskiin ei sen epävarmuutta sisältävien elementtien vuoksi haluttu henkilökohtaisesti sitoutua (väittämä 2: as 1 P, Y/P – henk.koht.). (Vrt. Leskinen 1999; Holm 2000; Mäki & Vafidis 2000; Paakkunainen 2006; 2007.) Toisaalta asiantuntijuus (väittämä 2: as 2 P – henk.koht.) ja yritystalouden hallintaan liittyvä osaaminen (väittämä 2: as 2 Y – henk.koht.) arvioitiin yrittäjyysriskin hallittavuutta edistäviksi tekijöiksi, mikä ko. osaamisen hallinnan myötä mahdollistaa vaikutusmahdollisuuksien myönteiseksi arvottamisen. Arvioitaessa yrittäjyysriskin itselle sopivuutta pohdinta kytkeytyi omien sen hetkisten valmiuksien tarkasteluun. Yrittäjyysriskin kohtaamiseen ei oltu valmiita, koska omat valmiudet arvioitiin vähäisiksi. Myöhemmin saatavan kokemuksen (ilm. työkokemus) myötä arvio yrittäjyysriskin kontrolloitavuudesta saattaa muuttua, ja yrittäjyydestä voi tulla varteenotettava vaihtoehto. Vaikka siis haastatteluhetkellä yrittäjyys ja siihen sisältyvä riski arvioitiin itselle sopimattomaksi, omien kykyjen, taitojen ja osaamisen harjaannuttua arvio riskinhallinnasta saattaa muuttua. Arvio yrittäjyysriskin itselle sopivuudesta ei siis ollut stabiili päätelmä; yrittäjyysriskiin asennoituminen – ja myös yrittäjyysintentio – voi muuttua (väittämä 2: as 2 P – henk.koht.). Tämä kommentointi tukee tulkintaa toimintaintentiosta prosessina. (Vrt. Ajzen 1985.) Mielenkiintoisena huomiona voidaan todeta, että akateemisten opintojen ei arvioitu takaavan yrittäjyyden kannalta riittävää asiantuntijuutta (väittämä 2: as 2 P – henk.koht.).

Yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien negatiiviseksi arvottaminen kytkeytyi myös yrityskoon tarkasteluun; yrittäjä ei voi määrittää yrityksensä kokoa (väittämä 3: as 1 P – yleist.). Yrittäjä on pakotettu kasvattamaan yritystoimintaansa riskin toteutumisen ja toiminnan loppumisen uhalla. Yritystoiminnan volyymiin kytkeytyminen yrittäjyysriskiin arvioitiin olosuhteista - ei yrittäjästä - määrittyväksi. Toiminnan kasvattamista ja riskin yhteyttä käsittelevässä tarkastelussa huomioitiin vähintään implisiittisesti toimintakontekstin merkitys.

(Vrt. Vesala 1996.) Estääkseen riskiä toteutumasta yrittäjän ei arvioitu voivan kieltäytyä yrityksensä kasvattamisesta. Toisaalta näin toimiessaan, eli tavoitteellisesti huomioimalla ja toteuttamalla ulkopuolelta yritykseen kohdistuvia kasvupaineita, yrittäjä torjuu aktiivisesti yrittäjyysriskin ja varmistaa yrittäjyytensä jatkuvuuden. Vaikka yrittäjän sijaan siis ulkoiset olosuhteet määrittävät yrityksen toiminnan volyymia ja siihen kytkeytyvää riskiä, yrittäjä voi aktiivisesti torjua yritysriskiä toteutumasta, mikä viimekädessä voidaan tulkita osoitukseksi yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien positiiviseksi arvottamisesta nimenomaan yrittäjyysriskin torjumisessa – ei yrittäjyysriskin olemassa olosta. Yrittäjä arvioitiin siten kykeneväksi torjumaan yrittäjyysriskiä, mutta ei määrittämään yritystoiminnan kokoa ja siihen kytkeytyvää riskiä sellaisenaan. Jälleen riski arvioitiin osaksi yrittäjyyttä (väittämä 3: as 1 P – yleist.).

Vaikutusmahdollisuuksien konstruoinneissa yrittäjyyttä rakennettiin siis sekä yrittäjän roolista että yrityksen olosuhteista eli toimintakontekstista käsin; usein nämä tarkastelutasot limittyivät. Vastuun ja riskin tarkastelut liittivät yrittäjään keskittyviin tarkasteluihin myös yrityksen toimintakontekstin. (Vrt. Aldrich & Zimmer 1986; Carsrud & Johnson 1989; Vesala 1992; 1996; Lindh de Montoya 2000.) Ulkoisten olosuhteiden huomioiminen asettaa ehtoja ja rajoja yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien toteutumiselle. Sosiaalisen kontekstin ja riskinhallinnan yhteyttä käsittelevää pohdintaa esiintyi eksplisiittisimmin tarkasteltaessa uuden tuotteen menekin yhteyttä riskiin (väittämä 4: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). Tarkastelu keskittyi tuotteen tai palvelun kysyntään: viimekädessä yrityksen toimintakonteksti - asiakkaat - määrittää yrittäjänä onnistumista. Tuotteen menekki määrittyi selkeästi yrittäjän toimintaympäristön tarpeista: uuden tai jo markkinoilla olevan ”vanhan” tuotteen relevanttius määrittyy asiakkaiden tuotetta kohtaan osoittamasta kiinnostuksesta - kysynnästä. Riippuvuus asiakkaista on tulkittavissa yrittäjyysriskin kontekstisidonnaisuutta korostavaksi sekä yrittäjän vaikutusmahdollisuuksia rajoittavaksi ja kyseenalaistavaksi elementiksi. Toisaalta yrittäjän aktiivinen toimintakontekstin tarpeet ja odotukset huomioiva ote on tulkittavissa toiminnaksi, joka ilmentää yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien positiivisiksi arvottamista riskin estämisen näkökulmasta; tarjoamalla asiakkaiden haluamia tuotteita yrittäjä päämäärätietoisesti torjuu yrittäjyyteen sisältyvää riskiä toteutumasta. Kaiken kaikkiaan yrittäjän vaikutusmahdollisuudet riskin hallinnan suhteen tulkittiin siis varsin hyviksi: varmistaakseen yritystoimintansa jatkuvuuden yrittäjä voi aktiivisesti ehkäistä riskiä toteutumasta ennakoimalla ja selvittämällä ympäristön tarpeet sekä kehittämällä osaamista, erikoistumalla ja panostamalla sosiaaliseen kanssakäymiseen.

Vaikka muutamaa väittämissä 1 - 3 esiintynyttä yksittäistä esimerkkiä lukuun ottamatta vasta siis väittämässä 4 asiakkaiden tarpeiden huomioiminen nousi yrittäjän toimintaa eksplisiittisesti ohjaavaksi tekijäksi, voidaan todeta, että tarkastelun fokus myös väittämässä 4 oli edelleen vahvasti yrittäjässä - niissä toimissa, joihin yrittäjän tulee ryhtyä turvatakseen kysyntää vastaavan tarjonnan ja samalla yrityksensä toimintakyvyn. Väittämän 4 kommentoinnissa toiset yrittäjät nousivat yrityksen toimintakontekstin toimijoiksi asiakkaiden ohelle; menestyäkseen kilpailluilla markkinoilla yrittäjän tulee erottua muista saman alan

yrittäjistä. Pohdinta kytkeytyi jälleen asiakkaisiin; asiakaskontaktit varmistaakseen yrittäjän tulee erottua tekemällä asiat toisin ja ennen kaikkea paremmin kuin kilpailevat yrittäjät. Yrittäjän aktiivisen roolin korostaminen nosti jälleen yrittäjän keskeiseksi yrityksen menestymisen määrittäjäksi. Toimintakontekstin huomioiminen ja näihin huomioihin reagoiminen arvioitiin tärkeäksi myös yrittäjyysaloilla, joissa uusia tuotteita ei arvioitu keskeisiksi. Väittämässä 4 esiintynyt tuote-sana ei monien haastateltavien mielestä kuvaa akateemista asiantuntijayrittäjyyttä. Haastateltavat eivät arvioineet uusia tuotteita mahdolliseksi heidän koulutuksensa mahdollistavilla akateemisilla yrittäjyysaloilla. Osaamisen kehittämiseen ja sosiaalisen kanssakäymisen taitoihin panostaminen arvioitiin myös ko. aloilla tärkeiksi.

Silloinkin, kun toimintakontekstin uskottiin vaikuttavan yrittäjän toimintaan, yrittäjä voi aktiivisesti vaikuttaa ja hallita yrittäjyyttä sekä jossakin määrin toteuttaa itsenäisyyttä ja päätösvaltaa: yrittäjän vaikutusmahdollisuudet arvotettiin ensisijaisesti positiivisiksi. Vastuun ja riskin tarkasteluissa fokus oli yrittäjässä. Kantaessaan vastuuta yrittäjyydestään yrittäjä pyrkii riskin toteutumisen välttämiseksi sopeuttamaan yrityksensä toimintakontekstiin esim. säätelemällä yritystoiminnan volyymia (väittämä 3: as 2 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 3: as 3 Y, Y/P – yleist.) ja tuotevalikoimaa (väittämä 4: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). Kasvua perusteltiin kilpailustrategisena toimena; yritystoimintaa kasvattamalla yrittäjä varmistaa yrityksen kilpailu- ja toimintakyvyn. Silloinkin, kun riskin realisoitumisen pelossa yrittäjän ei arvioitu omista lähtökohdistaan määrittävän toimintansa volyymia tai tarjottavia tuotteita, yrittäjä arvioitiin kyvykkääksi hallitsemaan yrittäjyyteen sisältyvää riskiä toimintakontekstin odotuksiin reagoimalla.

Väittämien 1 - 4 koontina yrittäjän vaikutusmahdollisuudet arvioitiin positiivisiksi yrittäjän vapautta ja päätäntävaltaa käsittelevässä tarkastelussa, kun vedottiin yrittäjän mahdollisuuteen määritellä työn sisältöjä ja ajankäyttöä (väittämä 1: as 2 Y, Y/P – yleist.) sekä toiminnan kokoa (väittämä 3: as 2 Y, Y/P, P – henk.koht. ja yleist.). Nyt ei vedottu riskin estämiseen vaan korostettiin yrittäjän vapaata ja itsenäistä toimija-asemaa. Vaikutusmahdollisuudet arvioitiin positiivisiksi niin ikään riskinhallintaa käsittelevässä tarkastelussa, yrittäjä arvioitiin kykeneväksi hallitsemaan yrittäjyysriskiä sen määrään vaikuttamalla (väittämä 2: as 4 Y, Y/P, P – henk.koht.). Myös asiantuntijuuteen ja yritystalouden hallintaan panostaminen nousivat tärkeiksi riskinhallinnan edellytyksiksi (väittämä 2: as 2 Y, P – henk.koht.). Väittämissä 3 ja 4 yrittäjän riskinhallinta arvioitiin mahdolliseksi toimintakontekstin odotukset huomioivalla toiminnalla (volyymi, tarjonta) (väittämä 3: as 1 P – yleist.) (väittämä 4: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). Vaikutusmahdollisuuksien negatiiviseksi arvottamisessa yrittäjän itsenäisen toimija-aseman ei arvioitu toteutuvan niukkaan vapaa-aikaan ja työn uuvuttavuuteen vetoamalla (väittämä 1: as 4 Y, Y/P, P – yleist.), yrittäjän ei niin ikään arvioitu pystyvän määrittämään yritystoimintansa volyymia (väittämä 3: as 1 P – yleist.). Samalla kun yrittäjän vaikutusmahdollisuudet vapauden toteuttamisen näkökulmasta määrittyivät siis negatiivisiksi, ne arvotettiin vähintään implisiittisesti positiivisiksi riskin torjumisessa (väittämä 2: as 1 P – henk.koht.)

(väittämä 4: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). Kokoavasti voidaan siis todeta, että kun vaikutusmahdollisuudet määrittyivät positiivisiksi, vedottiin joko yrittäjän itsenäiseen toimija-asemaan tai yrittäjän kykyyn hallita yrittäjyysriskiä. Ensin mainitussa toimintakonteksti sivuutettiin, jälkimmäisessä ei. Yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien negatiivisiksi määrittämisissä vedottiin toimintakontekstiin yrittäjän kontrollia rajaavana taustana – ei yrittäjään kontekstista erillisenä toimijana.

7.8 Yrittäjyyskuvat ja niiden kytkeytyminen Ajzenin asenneteorian ulottuvuuksiin sekä haastateltavien yrittäjyysintentioihin väittämissä 1 - 4

Väittämä 1: ”Yrittäjän työ on työtä siinä missä jokin muukin työ”
Väittämä 2: ”Yrittäjyyteen sisältyvä riski ei sovi minulle”
Väittämä 3: ”Yrittäjän on pyrittävä jatkuvasti kasvattamaan yritystoimintaansa”
Väittämä 4: ”Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ellei ole jotain uudenlaista tuotetta”

Seuraavaksi tarkastellaan väittämissä 1 - 4 esiintyneitä Ajzenin asenne- ja havaitut vaikutusmahdollisuudet- ulottuvuuksien yhteyksiä individualistiseen ja relationisitiseen yrittäjyyskuvaan. (Vrt. Carsrud & Johnson 1989; Vesala 1992; 1996.) Subjektiivinen normi- ulottuvuuden yhteyttä yrittäjyyskuviin ei ole mahdollista toteuttaa sitä osoittaneiden havaintojen vähäisyyden vuoksi. Ajzenin ulottuvuuksilla yrittäjään fokusoiva individualistinen yrittäjyyskuva oli yrittäjän ja sosiaalisen kontekstin vuorovaikutuksen huomioivaa relationistista yrittäjyyskuvaa vahvemmin esillä (väittämät 1, 2, 3), mikä saattoi osaltaan johtua väittämien muotoiluista; väittämät ovat yrittäjän asemaa korostavia. Vaikka individualistista yrittäjyyskuvaa esiintyi kaikissa intentioryhmissä, sen käyttäminen yrittäjyysasenteiden ja yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien positiivisiksi arvottamisissa painottui yrittäjyyteen suuntaaviin (Y, Y/P) haastateltaviin, he korostivat esim. yrittäjyyden ideaaliksi konstruoitunutta ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa. Ensisijaisesti palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat arvottivat yrittäjyyden negatiiviseksi individualistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä: utilitaristista yrittäjyyskuvaa ilmentäen yrittäjyys ja yrittäjän vaikutusmahdollisuudet arvotettiin taloudellisen riskin vuoksi negatiivisiksi.

Yrittäjyysasenteet ja yrittäjän vaikutusmahdollisuudet positiivisiksi arvottavissa puheissa käytettiin ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa, kun vapaus ja päätösvalta (väittämä 1: as 2 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 3: as 2 Y, Y/P, P – henk.koht. ja yleist.) konstruoituivat yrittäjyyden ideaaleiksi; yrittäjyys määrittyi itsenäisen toiminnan mahdollistavaksi työksi. (Vrt. Stanworth & Curran 1976; Peltonen 1986; Stevenson & Jarillo 1991.) Niin ikään yrittäjyyteen kuuluva vastuu määritettiin ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa ilmentäen positiiviseksi sen työntekoon motivoivaan vaikutukseen vetoamalla (väittämä 2: as 6 Y, Y/P – Y: henk.koht., Y, Y/P: yleist.) (väittämä 3: as 4 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 4: as 2 Y, Y/P, P – yleist.). Nämä yrittäjyyden ja yrittäjän toimija-aseman positiivisiksi arvottamiset vahvistivat ekspressiivistä

asennetta yrittäjästä keskeisenä yrittäjyyteen vaikuttavana aktiivisena toimijana. Utilitaristista yrittäjyyskuvaa käytettiin yrittäjyyden positiiviseksi arvottamisessa, kun yrittäjyyden väitettiin takaavan hyvän taloudellisen korvauksen (väittämä 1: as 5 Y, Y/P, P – Y: henk.koht., Y/P, P: yleist.). (Peltonen 1986.) Niin ikään utilitaristista yrittäjyyskuvaa ilmentävä taloudellinen yrittäjyysriski arvotettiin positiiviseksi, kun sen kohtaamisen arvioitiin mahdollistavan yrittäjyydelle asetettujen taloudellisten tavoitteiden (utilitaristinen) sekä mielekkään työnteon (ekspressiivinen) toteutumisen (väittämä 2: as 6 Y, Y/P – Y: henk.koht., Y, Y/P: yleist.).

Myös yrittäjyyden kielteiseksi arvottamista rakennettiin individualistisella yrittäjyyskuvalla – ensisijaisesti utilitaristisella yrittäjyyskuvalla. (Vrt. Peltonen 1986.) Taloudelliseen yrittäjyysriskiin ei henkilökohtaisesti haluta sitoutua (väittämä 2: as 1 P, Y/P – henk.koht.). Lisäksi voiton tavoittelu yritystoimintaa kasvattamalla arvioitiin epäeettiseksi toiminnaksi (väittämä 3: as 5 P, Y/P – henk.koht.). Yrittäjyyden kielteiseksi arvottamisessa ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa esiintyi ainoastaan, kun yrittäjän työmäärä arvioitiin liian suureksi ja työ epäkiinnostavia elementtejä sisältäväksi (yrittäjä tekee kaiken siivouksesta hallintoon) (väittämä 1: as 4 Y, Y/P, P – yleist.). (Vrt. Storey 1994; Leskinen 1999; Tuominen 1999.) Koska ekspressiivinen ja utilitaristinen yrittäjyyskuva eivät ole toistensa vastakohtia, väittämissä 1 - 4 esiintyneet yrittäjyyden arvottamiset eivät yksiselitteisesti ole toisilleen vastakkaisia. (Vrt. Vesala 1996.) Yrittäjän toimija-aseman ideaalia ei yksinomaan tai ensisijaisesti kielletty ekspressiivisen yrittäjyyskuvan negatiiviseksi arvottamisella vaan utilitaristisella yrittäjyyskuvalla. Utilitaristista yrittäjyyskuvaa ilmentävän taloudellisen riskin tai uhan arvioitiin rajoittavan yrittäjyyden ideaalin - vapauden, päätösvallan ja kiinnostavien työtehtävien - toteuttamista (väittämä 1: as 3 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 1: as 4 Y, Y/P, P – yleist.), vaikkakaan ideaalin yksiselitteiseen ja lopulliseen kieltämiseen harvoin sitouduttiin. Yrittäjyyden ideaalin toteuttaminen arvioitiin rajoitetusti mahdolliseksi ajankäytön suunnittelussa. Yhtä kaikki, utilitaristista yrittäjyyskuvaa käytettiin ensisijaisesti yrittäjyyden negatiiviseksi arvottamisessa ja ekspressiivisen yrittäjyyskuvan kyseenalaistamisessa. Taloudellista uhkaa edustavaan yrittäjyysriskiin vetoamalla yrittäjä väitettiin pakotetuksi pitkiin työpäiviin ja paljoon työhön. Kun yrittäjän arvioitiin olevan vastuussa yritystoiminnan jatkuvuudesta, vastuun väitettiin velvoittavan hänet taloudellisten tekijöiden huomioimiseen, mikä rajoittaa yrittäjyyden ideaalin ehdotonta toteuttamista. Koska yrittäjyyden kielteiseksi arvottamisessa ei siis ensisijaisesti käytetty ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa, vaan taloudellisia tekijöitä huomioivaa utilitaristista yrittäjyyskuvaa, voidaan yrittäjyyden ideaaliksi konstruoituneen ekspressiivisen yrittäjyyskuvan tulkita vaarantuvan nimenomaan taloudellisten tekijöiden huomioimisen välttämättömyydestä. (Vrt. Vesala 1996.) Yrittäjyyden negatiiviseksi arvottamista individualistista yrittäjyyskuvaa käyttäen esiintyi ensisijaisesti, kun utilitaristinen riski arvioitiin yritystoimintaa rajoittavaksi (väittämä 2: as 1 P, Y/P – henk.koht.).

Yrittäjyys partikularisoitiin individualistista yrittäjyyskuvaa käyttäen palkkatyöstä erilliseksi ja erilaiseksi (väittämä 1: as 2 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Vesala

1996.) Sisältämänsä päätösvallan vuoksi yrittäjän työ arvioitiin muuta työtä itsenäisemmäksi ja vapaammaksi; palkollisen väitettiin olevan yrittäjää voimakkaammassa riippuvuussuhteessa toimintakontekstiin. (Vrt. Stanworth & Curran 1976; Peltonen 1986; Stevenson & Jarillo 1991.) Havaitun vaikutusmahdollisuuden ulottuvuudella yrittäjän kontrolli arvioitiin ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa käyttäen positiiviseksi, kun vedottiin yrittäjän mahdollisuuteen määritellä työn sisältöjä ja ajankäyttöä (väittämä 1: as 2 Y, Y/P – yleist.), toiminnan kokoa (väittämä 3: as 2 Y, Y/P, P – henk.koht. ja yleist.), asiantuntijuutta (väittämä 4: as 2 Y, Y/P, P – yleist.) sekä yrittäjyysriskin määrää (väittämä 2: as 4 Y, Y/P, P – henk.koht.). Yritysriski väitettiin hallittavaksi asiantuntijuudella (väittämä 2: as 2 P – henk.koht.) (väittämä 3: as 4 Y – yleist.) (väittämä 4: as 2 Y, Y/P, P – yleist.) ja yritystalouden hallinnalla (väittämä 2: as 2 Y – henk.koht.). Ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa ilmentävillä tekijöillä arvioitiin siis voitavan torjua utilitaristisen yrittäjyyskuvan mukaista taloudellista uhkaa. Toisaalta talouden näkökantaja painottavaa utilitaristista yrittäjyyskuvaa käyttämällä yrittäjän vaikutusmahdollisuudet määrittyivät negatiivisiksi; yrittäjyyden ideaali kyseenalaistui (väittämä 2: as 1 P, Y/P – henk.koht.). Kun yrittäjän kontrolli arvotettiin negatiiviseksi, vedottiin ensinnäkin utilitaristista yrittäjyyskuvaa ilmentäen haluttomuuteen kohdata taloudellinen yrittäjyysriski (väittämä 2: as 1 P, Y/P – henk.koht.), toiseksi taloudellisen yrittäjyysriskin velvoittamaan paljoon työhön, kolmanneksi ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa ilmentäen työn sisällön epätyydyttäviin elementteihin (siivous, hallinto) (väittämä 1: as 4 Y, Y/P, P – yleist.) ja neljänneksi relationistista yrittäjyyskuvaa ilmentäen toiminnan volyymin (väittämä 3: as 1 P – yleist.) ja tuotevalikoiman (väittämä 4: as 1 Y, Y/P, P – yleist.) määrittymisiin kontekstista.

Individualistisen yrittäjyyskuvan käyttämisessä voidaan havaita joitakin yrittäjyysintentioiden määrittämiä eroja. Erityisesti yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat käyttivät sitä yrittäjyyden positiiviseksi arvottamisessa. Yrittäjyyden ideaalin kyseenalaistamista ja yrittäjyyden negatiiviseksi arvottamista esiintyi vahvimmin palkkatyöhön tähtäävien (P) haastateltavien keskuudessa: toimintakonteksti huomioimalla yrittäjän itsenäisyyden toteutuminen kyseenalaistui.

Väittämissä 1 - 4 ei juuri esiintynyt relationistista yrittäjän ja kontekstin vuorovaikutuksen erittelyä; fokus oli ensisijaisesti yrittäjässä. Yrittäjän toimija-aseman sekä positiiviseksi että negatiivisesti arvottamisessa käytettiin siis ensisijaisesti individualistista yrittäjyyskuvaa. Individualistiseen yrittäjyyskuvaan sitoutumalla tuotiin implisiittisesti yrittäjän ohelle myös yrittäjän toimintakonteksti. (Vrt. Vesala 1996.) Relationistista yrittäjyyskuvaa esiintyi selkeimmin tarkasteltaessa yrittäjän erottumista kilpailevista yrittäjistä (väittämä 3: as 1 P – yleist.; väittämä 4: as 2 Y, Y/P, P – yleist.) ja korostettaessa toimintakontekstin merkitystä (väittämä 4: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). Yrittäjän toiminta määrittyi suhteessa toiseen yrittäjään. Relationistista yrittäjyyskuvaa esiintyi esim., kun yrittäjä arvioitiin pakotetuksi kasvattamaan yritystoimintaa taloudellisen uhan vuoksi pysyäkseen mukana kilpailluilla markkinoilla; yrittäjän on sopeutettava toimintansa ympäristön vaateisiin (väittämä 3: as 1 P – yleist.). Toimintaympäristö

määrittyi ensisijaisesti taloudelliseksi resurssiksi. Kontekstin huomioivaa otetta löytyi kommenteista, joissa yrittäjyyden ja yksityiselämän yhteensovittaminen arvioitiin haasteelliseksi ja vaikeaksi. Relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde määrittyi negatiiviseksi: akateemiset ovat haluttomia kohtaamaan taloudellista yrittäjyysriskiä (väittämä 2: as 3 P – yleist.). Halukkuutta yrittäjyysriskiin sitoutumiseen tarkasteltiin akateemisuuden määrittämästä näkökulmasta. Akateemisia ei arvioitu yksilöinä vaan viiteryhmänsä jäseninä. Kun relationistista yrittäjyyskuvaa ilmentävä toimintakonteksti mahdutettiin yrittäjän toiminnan resurssiksi ja toimintaa ohjaavaksi tekijäksi, yrittäjyydestä välittyvä kuva oli varsin negatiivinen ja lohduton. Toimintakonteksti utilitaristista yrittäjyyskuvaa ilmentävän taloudellisen uhan mahdollistajana herätti yrittäjän ideaaliksi konstruoituneen ekspressiivisen yrittäjyyskuvan kyseenalaistumista – ja yrittäjyyden positiiviseksi arvottamisesta irrottautumista.

Osassa asenne- ja havaittujen vaikutusmahdollisuuksien erittelyjä käytettiin sekä individualistista että relationistista yrittäjyyskuvaa ilman, että yksiselitteisesti olisi kiinnitytty niistä toiseen. Esim. uuden tuotteen tarkastelussa kiinnityttiin vähintään implisiittisesti kumpaankin (väittämä 4). (Vrt. Lindh de Montoya 2000; Swedberg 2000c.) Relationistista yrittäjyyskuvaa käytettiin pohdittaessa kysynnän tärkeyttä: yrittäjä arvioitiin riippuvaiseksi asiakkaista; asiakkaat vaikuttavat yrittäjyydessä menestymiseen. Lisäksi relationistista yrittäjyyskuvaa esiintyi, kun tarkasteltiin yrittäjän roolia kilpailijoista erottumisessa. Yrittäjän toimintaa - esim. erikoistumista - vertailtiin muiden saman alan yrittäjien toimintaan, mikä sellaisenaan on tulkittavissa toimintaympäristön huomioimiseksi. Toisaalta juuri yrittäjän aktiivisen roolin korostaminen kytki tarkastelun myös individualistisen yrittäjyyskuvan mukaisesti yksilöön. Väittämässä 4 relationistista yrittäjyyskuvaa käyttivät painokkaimmin yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat.

Koontina yrittäjyyden kielteiseksi arvottamisissa käytettiin utilitaristista yrittäjyyskuvaa, kun viitattiin taloudelliseen riskiin tai haittaan sekä relationistista yrittäjyyskuvaa, kun viitattiin kontekstiin yrittäjän ideaalin kyseenalaistajana. Yrittäjyys idealisoitiin ja arvotettiin myönteiseksi ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa käyttämällä; tarkastelu kytkeytyi yrittäjän itsenäiseen asemaan.

8 Väittämät 5 - 8

Tässä luvussa esitetään väittämien 5 - 8 analyysit. Väittämät on muotoiltu siten, että ne haastavat kommentoimaan yrittäjyyttä sosiaalisessa kontekstissa. On syytä huomioida, että väittämä 8 (”yrittäjäksi ryhtyvät omistautuvat taloudellisille arvoille”) ei ole ”luontevassa” paikassa. Se on kuitenkin säilytetty sekä analyysissä että tutkimusraportissa ”alkuperäisellä” paikallaan - näin siihen esitetty kommentointi tulee esitettyä muihin väittämiin nähden siinä järjestyksessä ja kontekstissa, missä haastateltavat sitä kommentoivat. Luvun 8 rakenne noudattaa luvun 7 rakennetta.

8.1 Väittämä 5: Yrittäjä ”oma herransa”

Väittämä kuului: ”yrittäjänä on mahdollista olla itsenäinen, oma herransa”. Yrittäjän itsenäisyyden korostaminen vastaa yleistä mielikuvaa yrittäjästä omana herranaan. Myös psykologisessa yrittäjyystutkimuksessa itsenäinen toiminta ja päätöksenteko ovat painokkaasti esillä yrittäjän roolin tarkasteluissa. Yrittäjän roolissa olemisen tulkitaan ilmaisevan ja toteuttavan yksilön itsenäisyyttä ja riippumattomuutta. (Vesala 1996.) Analyysissa tarkastellaan, miten haastateltavat ottivat kantaa väittämään sekä mitä he tarkoittivat yrittäjän itsenäisyydellä. Väittämä on muotoiltu individualistista yrittäjyyskuvaa ilmentäväksi toisin kuin väittämä 6, jossa käsitellään sosiaalisen kontaktiverkoston merkitystä. Niin ikään väittämässä 7 tarkastellaan toisten ihmisten vaikutusta yritystoimintaan.

Valtaosa haastateltavista (18/20) kommentoi väittämää varauksellisesti eli yhtyen ja torjuen. Kaksi haastateltavaa (2/20) yhtyi väittämään, yhdenkään haastateltavan kommentointi ei rakentunut yksinomaan väittämän torjuvalle argumentoinnille. Tyypillistä siis oli, että yksittäisen haastateltavan puhe ei kiinnittynyt yksiselitteisesti joko yhtyvään tai torjuvaan kommentointiin, vaan liukui niiden välillä. Argumentointiprosessi mahdollisti yhtyvien ja torjuvien kannanottojen ja niihin esitettyjen perusteluiden polveilun ja toi esille ajattelun dilemmaattisuuden; oma kommentointi synnytti vastaväitteen aikaisemmin esitetylle kannalle. Tämä dialogi eteni esim. väittämän yhtyvästä kommentoinnista kyseenalaistavaan tai torjuvaan kommentointiin, minkä jälkeen lopuksi saatettiin päätyä yhtyvään kantaan. Tavallisesti haastateltava kallistui itsenäisyyden kyseenalaistavia näkökantoja harkittuaan kannattamaan, tosin varauksellisesti, väittämää. Kommentointi paljasti, että haastateltavien enemmistö tunnisti tulkinnan yrittäjän itsenäisestä asemasta vaikka ei siihen yksiselitteisesti yhtynyt. Seuraavaksi väittämän yhtyvä ja torjuva kommentointi eritellään ja esitetään yrittäjän itsenäisyyteen kantaaottavina ja arvottavina puheina sen sijaan, että tarkastelu etenisi edestakaisin kommentointityyppien välillä. Yksittäisen kommentoinnin variaatio tulee esille erityisesti väittämän torjuvan kommentoinnin tarkastelussa.

Analyysissa edetään yrittäjän itsenäisyyttä korostavasta kommentoinnista väittämän kyseenalaistavaan kommentointiin.

Väittämään yhtyvän argumentoinnin tarkastelu aloitetaan kommenteilla, joissa yrittäjyys yrittäjän henkilökohtaisena valintana on tulkittavissa osoitukseksi itsenäisyydestä:

> Kyllä mä oon ihan samaa mieltä. Siinä on kuitenkin. Tietysti onhan siinäkin paljon asioita, jotka on pakko tehdä, jotka ei ehkä huvita ja muuta tämmöstä mutta kuitenkin perusvire on se, että sä oot valinnut sen työn ja kaiken siihen liittyvän. Varmasti on itsenäisempää kuin moni muu työ.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

> Se on aika epärealistinen kuva yrittäjyydestä, mutta kyllä… kuitenkin. Siis jos on yrittäjä, niin on itse sen valinnut, mikä tarkoittaa sitä, että se on oma valinta. Se tuo mukanaan tiettyjä asioita, mutta mä olen ne itse valinnut.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

Yrittäjän itsenäisyyden kyseenalaistamisesta huolimatta haastateltavat määrittävät yrittäjyyden yksilön henkilökohtaiseksi ratkaisuksi, valinnaksi, joka on itsenäisyyttä osoittava teko. Ikävät työtehtävätkään eivät peittoa tietoisuutta siitä, että yrittäjyys lähtökohtaisesti perustuu yksilön valintaan. Yrittäjän itsenäisyys arvioidaan yrittäjyyteen houkuttelevaksi tekijäksi:

> Kyllä varmaankin pitää paikkansa. Varmasti moni hakeutuu yrittäjäksi juuri tuon takia.
>
> Filosofinainen (Y/P) H12

> Kyllä mä luulen, että toi pitää aika paljon paikkansa. Mulle toi on kyllä yks niistä syistä, miks monet alkaa yrittäjiks.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H3

> Kyllä toi on varmaan semmonen, että jos miettii, miks pistää yritys pystyyn, niin kuin mä sanoin tossa, niin yks semmonen syy voi olla se, että siinä sitten on vapaampaa.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H19

Yrittäjäksi ryhtymisen keskeiseksi motiiviksi arvioidaan siis itsenäisyys. Seuraavan haastateltavan mukaan yrittäjyyttä suunnittelevat akateemiset arvioivat yrittäjän aseman itsenäiseksi:

> Mä en tiedä, onks meillä sellanen tuttavapiiri, mutta hyvin monet on kiinnostuneita, akateemiset ihmiset, yrittäjyydestä ja pitää sitä ihan selkeesti hyvänä ja

> varteenotettavana vaihtoehtona jossain elämänvaiheessa. (tutkija: onks niillä tällasia ajatuksia siitä, että sais olla oma herransa?) On. Mä uskon, että aika paljon.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

Mitä yrittäjän itsenäisyydellä - omana herrana olemisella - tarkoitettiin? Yrittäjän itsenäisyyttä perusteltiin mm. mahdollisuudella vaikuttaa työn sisältöihin:

> Liitäis siellä ja kuokkis siellä ja täällä ja tekis sitä ja tätä ja just mitä itte haluaa.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

> Kyllä toi pitää sinänsä paikkansa. Ainakin sen suhteen, että sen työn voi osittain muokata.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H19

> Kyllä mä oon ihan samaa mieltä siinä, koska varsinkin semmosille ihmisille, jotka on pitkään ollu jonkun toisen palveluksessa ja tehny jotain tiettyä alaa ja ne siirtyy itsenäisiks yrittäjiks, niin niillä on kuitenkin aika hyvä kuva siitä, mitä se toiminta on. Saattaa olla paljon semmosia ajatuksia, miten asiat ehkä pitäis hoitaa, mutta ne ei oo pystyny hoitamaan toisen palveluksessa ollessaan sitä, koska heille ei ole suotu vapautta siihen. Kyllä mä katson, että toi on ihan totta. Se tuo semmosen tietynlaisen vapauden toimia niin kuin parhaaks katsoo.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

Yrittäjänä on mahdollista luoda työstä itselle mielekäs. Yrittäjyys tarjoaa puitteet toteuttaa työtehtäviin liittyviä suunnitelmia itsenäisesti - vapaasti - yrittäjän määrittämällä tavalla ja tyylillä. Yrittäjällä saattaa olla omakohtaisia kokemuksia siitä, että toisen palveluksessa tämä ei välttämättä ole mahdollista. Palkkatyössä omaksuttu ammattitaito sekä mahdollisuus osaamisen hyödyntämiseen yrittäjyydessä arvioidaan yrittäjäksi ryhtymisen motiiveiksi ja voimavaroiksi. Työn sisältöihin vaikuttaminen tarkentui työtehtävien valitsemiseksi:

> Tietysti on itsenäinen valitsemaan, mitä toimeksiantoja ottaa.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

> Kyllä se niinku jossain mielessä…Et pystyy paremmin valitsemaan esimerkiksi jos ei halua tehdä huonoja juttuja. Niin pystyy sitten valitsemaan. Mutta siinä tulee sitten se riski vähän. Itsenäinen, itsensä herra? No siis ylipäätään se, että miten paljon on mahdollista olla itsenäinen ja oma herransa ihan täysin.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y/P) H5

> Yrittäjä on oma herransa? Kaitpa mä olen sitä mieltä kanssa. Kyllähän se itsenäisyys kiehtoo, että on se pomo siinä. Voi valkata hyvässä tapauksessa niitä

> projekteja. Musta toi on… hyvässä tapauksessa voi olla. Mutta jos huonosti käy, niin täytyy sitten vaan ottaa, mitä projekteja tulee eteen.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Yrittäjän itsenäinen asema ja omana herrana oleminen voidaan tulkita yrittäjyyden ideaaliksi, joka toteutuessaan mahdollistaa työtehtävien valitsemisen. Kommenteissa on kuitenkin varsin kyseenalaistava sävy; yrittäjän itsenäisyys saattaa tosiasiallisesti olla ideaalia rajatumpi. Seuraavaksi siteerattava haastateltava arvioi omalla alallaan yrittäjyyden takaavan palkkatyötä paremmat mahdollisuudet toimeksiantojen valitsemiseen:

> Just eläinlääkäri, niin sehän on aika… koska jos sä meet kuntaan niinkun kunnan praktikoks, niin sehän on kivaa työtä, mutta se on hurjan rankkaa, koska siinä on ne velvollisuudet, päivystysvelvollisuus esimerkiks, mitä on tosi paljon. Jos on tommonen yritys, niin sitten voi itse sanoa, että mikä työmäärä riittää. Vaikka tekee neljä tuntia päivässä, jos tyytyy siihen tuloon. Ja voi valita potilaansakin. Mulle toi ei henkilökohtaisesti oo mitenkään tärkee pointti, mutta monet on sanonu, että ois kiva olla yksityinen sen takia, että ei yksityisen tartte ottaa vaikka hevospotilaita. Ei tietenkään tartte. Ei oo sellasta velvollisuutta, mutta jos on kunnan eläinlääkäri, niin sun on velvollisuus, sä hoidat joka potilaan kun sulle soittaa.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H20

Haastateltavan ammattikunnassa yksityisenä ammatinharjoittajana on mahdollista vaikuttaa minkälaisia ja miten paljon työtehtäviä ottaa vastaan, toisin on kunnallisilla eläinlääkäreillä. Yrittäjän itsenäisyyttä perusteltiin myös mahdollisuudella vaikuttaa ajankäyttöön:

> Kyllä mä oon ihan samaa mieltä. Varmasti itsenäisempi kuin moni muu työ. Ja ei oo ehkä sidottu tähän 8-16 elämään, jos joku muu rytmi sopii paremmin, niin sekin on mahdollista.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

> No se pitää paikkansa. Mutta tota noin ni ei sekään tietysti ihan taas onni ja autuus oo. Kyllähän täytyy muistaa, että siinäkin on ne tietyt jutut, mitkä on pakko hoitaa. Onni ja autuus lähinnä tulee siitä, että sä saat päättää itte, koska sä ne teet.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

Yrittäjän itsenäisyyttä perustellaan yrittäjän vapaudella säädellä ajankäyttöä itselle sopivaksi. Väittämän yhtyvän kommentoinnin lopuksi tarkastellaan näkemystä, joka poikkeaa muista, mutta on mielenkiintoinen ja yrittäjän itsenäisyyttä korostava:

> Jotenkin se epäkonventionaalisuus on kai se, mitä mä mielikuvissani ajattelen. Sitä ei ole samalla lailla sidottu näihin perinteisiin, että no niin nyt olet ollu 5 vuotta

> työelämässä, nyt pitäis olla päällikkö. Sä et ole siinä tavallisessa putkessa. Sä olet irrottautunut siitä eri arvostelukehikkoon, jossa sä ole paljon vapaampi tämmösistä moraalisista rintamista. Kaveri on nyt tossa ja mä olen tässä ja … se mua kiehtoo. Sitten sua ei pysty enää sijoittamaan.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Yrittäjän ei väitetä altistuvan muiden arvioinneille samoin kuin palkkatyöntekijän. Vaikka yrittäjän ei uskota olevan täysin muiden arvioiden tavoittamattomissa, itsenäinen asema suojaa yrittäjää palkkatyössä vallitsevien kriteerien mukaisilta arvioinneilta. Yrittäjä konstruoituu lähtökohtaisesti itselliseksi toimijaksi, ei organisatorisen hierarkian osaksi. Haastateltavan mukaan yrittäjän ei tarvitse lunastaa palkkatyöläisen tavoin paikkaansa tai asemaansa toimimalla toisten henkilöiden kriteerien mukaisesti. Puheen keskiössä on yksilö ja yksilöön keskittyvät ilmaukset; yrittäjää tarkastellaan vahvasti yrittäjästä itsestään käsin.

Seuraavaksi tarkastelemme väittämän torjuvaa kommentointia. Torjuvan kommentoinnin ohella esitetään jo edellä eriteltyä yhtyvää kommentointia, koska näin on mahdollista havaita kannanottamisen polveilu. Lähes kaikkien haastateltavien (18/20) kommentoinnit soljuivat yhtyvien ja torjuvien kannanottojen ja niiden perusteluiden välillä. Sen sijaan yhdenkään haastateltavan kommentointi ei rakentunut yksinomaan torjuvalle argumentaatiolle. Tavallista oli, että väittämään yhtymisen jälkeen ryhdyttiin kritisoimaan ja kyseenalaistamaan hetki aikaisemmin esitettyä yrittäjän itsenäisyyttä puoltavaa kantaa. Yrittäjyys haluttiin määritellä siis jo esitetyn argumentoinnin ohella myös toiminnaksi, jossa yrittäjän itsenäinen asema kyseenalaistuu. Voidaankin sanoa, että vaikka käsitys yrittäjän itsenäisyydestä oli tunnistettavissa, sen rinnalla tarkasteltiin itsenäisyyttä uhkaavia tekijöitä. Lisäksi esiintyi yrittäjän itsenäisyyden kielteiseksi arvottamista. Yhtyvän ja torjuvan kommentoinnin vuorottelua ilmentävä argumentoinnin dilemmaattisuus tulee esille seuraavassa sitaattinäytteessä:

> Toi on aika hyvä. Varmaan näin ajatellaan. Eli hyvin pitkälle voi itse miettiä, mitä, minne sen liiketoiminnan suuntaa ja miten sitä tekee. Et se mikä ehkä vähentää sitä ”omana herrana” oloa on sitten, että yleensä yritystoiminnan kaikki nää markkinat ja muut, rahoituksen hankkiminen ja muita. Et jos yrityksen perustaa, niin täytyy hakea pankista ja muista rahoituslaitoksista rahoitusta. Ja ne jonkin verran sitä rajoittaa. Että ehkä se ”omana herrana ”olo on vähäisempää kuin mitä luullaan. Mutta kyllä totta kai monilla tavoin, niin yrittäjä on oma herransa.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

Kommentin alussa nousee esille ilmaisullisen individualismin ihanne yksilöstä itseään toteuttavana toimijana; yrittäjä voi vaikuttaa työn sisältöihin. Yrittäjän roolin itsenäisyys kuvataan kulttuurisena oletuksena ja yleisesti tunnistettavana tulkintana. Kommentoinnin edetessä haastateltava kritisoi tätä ajatusta nostamalla esille sitä kyseenalaistavia ja rajoittavia tekijöitä. Yrittäjän toiminnan arvioidaan määrittyvän rahoitusareenan ja markkinatilanteen asettamissa raameissa, jotka

vaikeuttavat yrittäjän itsenäisyyden toteutumista. Lopuksi kuitenkin yhdytään väittämään; esitetystä kritiikistä huolimatta arvio yrittäjän itsenäisyydestä saa kannatusta. Yrittäjän vapautta korostetaan, vaikkakaan ei varauksettomasti. Yrittäjyyden kuvaaminen yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa voidaan tulkita yrittäjän itsenäisyyden kaventumiseksi. Myös seuraavassa sitaattinäytteessä tulee esille argumentoinnin dilemmaattisuus:

> Mä puhun vähän aikaa ja sitten mä tiedän, mitä mieltä mä olen. Siinä mielessä yrittäjän on mahdollista olla itsenäinen, että hän saa tehdä päätöksiä ja on valtavasti vastuuta. Toisaalta yrittäjällä on niin paljon reunaehtoja, jotka tulee ulkopuolelta. Se, että rahoitus on niukkaa ja aikataulut ja tilaajat ja asiakkaat ja muut tälläset, niin siinä mielessä se kyllä hyvin paljon… Niin joo, ja sitten tarkastellaan asioita vähän eri tasoilla. Siinä mielessä en osaa sanoa juuta enkä jaata. Mun mielestä se on molempia. Kyllä siinä yrittäjyydessä varmasti pääsee toteuttamaan itseänsä sillä tavalla, että saa kokea tekemällä näitä asioita. Ehkä se on itse asiassa vahvempi… On itsenäinen. Mutta sitten se, että on tavallaan itsenäinen, että voi päättää, että pitää nyt viikon vapaata. Hyvin monelta se ei kuitenkaan varmaan onnistu. Sille itsenäisyydelle on tietyt tiukat rajat.
>
> Sosiologinainen (Y) H8

Yrittäjän vapaus ja vastuu kytketään toisiinsa. Yrittäjä on itsenäinen ja vapaa, toisaalta hän on vastuussa mm. työn tuloksista, yhteistyötahojen kanssa solmituista sopimuksista sekä asiakkaiden tyytyväisyydestä. Varsin monet yrityksen ulkopuoliset tahot siis kohdistavat yrittäjään vaateita, joiden asianmukainen täyttäminen kaventaa ja vaarantaa yrittäjän itsenäisyyden toteutumista. Huolimatta yrittäjän itsenäisyyden kyseenalaistamisesta pohdinta lopulta varauksellisesti kiinnittyy yrittäjän itsenäisen aseman hyväksymiseen. Kommentointinäytteet osoittavat, miten kannanotto saattaa hakea muotoaan ja muodostua argumentointiprosessissa. Yksittäisen henkilön on mahdollista löytää ja esittää hyväksyttäviä perusteita sekä torjuvalle että yhtyvälle kannalleen.

Rahoitustahot ja asiakkaat nousivat yrittäjän itsenäisyyttä uhkaaviksi tekijöiksi. Niiden lisäksi yrittäjän itsenäisyyttä - omana herrana olemista – rajoittaviksi tekijöiksi mainittiin mm. työn paljous, vapaa-ajan vähyys, vastuu palkkatyöntekijöistä sekä työn tuloksesta ja laadusta. Vaikka yrittäjällä siis väitettiin olevan mahdollisuuksia tietyissä puitteissa toimia ja ohjata työtä mielensä mukaisesti, hänen arvioitiin olevan merkittävässä riippuvuussuhteessa toimintakontekstiinsa.

Yrittäjän vapaus arvioidaan lähtökohtaiseksi tavoitteeksi, jonka toteutumisen esteiksi konstruoituu siis toimintakonteksti. Yrittäjän ja toimintakontekstin suhdetta tarkasteltiin usein varsin negatiivisesti:

> Kyllä toi tavallaan pitää paikkansa. Olethan sä itsenäinen, ei sun tartte varmaan kellokorttia leimata niinkuin jossain valtiolla. Mutta kyllä siinä sitten taas on aika sidoksissa just suhteessa verottajaan ja kaikkiin tonne päin. Loppujen lopuks sä oot varmaan kuitenkin hyvin riippuvainen kaikista ulkopuolisista tekijöistä ja varsinkin

> asiakkaista. Sitten siin on se, että sitten sä nöyristelet niitten edessä. Asiakas on aina oikeassa. Toisaalta oot itsenäinen, et ole kenellekään siinä mielessä ilmoitusvelvollinen tai muuten. Sulla ei ole pomoa. Mutta sitten on tietysti ne asiakkaat, jotka on tavallaan sun pomoja.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

Kommentissa korostetaan yrittäjän vapautta ja samanaikaista vapautta kaventavaa riippuvuutta yrityksen menestymisen kannalta keskeisiin toimintakentän tahoihin. Riippuvuus sosiaalisista verkostoista, tässä tapauksessa asiakkaista, konstruoituu vapautta rajoittavana kielteiseksi. Yrittäjän tulee työllistymällä turvata toimeentulonsa ja yrityksensä toimintaedellytykset. Yrittäjä on siten riippuvainen asiakkaista eikä hänen suinkaan aina ole mahdollista valita tai varsinkaan kieltäytyä tarjotuista toimeksiannoista. Vaikka suurin osa haastateltavista ei siis yksiselitteisesti ja ehdoitta arvioi yrittäjää itsenäiseksi, tavoite omana herrana olemisesta tuodaan esille valtaosassa kommentointeja tavalla tai toisella.

Siitäkin huolimatta, että yrittäjä arvioitiin riippuvaiseksi asiakkaistaan, hänellä katsottiin olevan mahdollisuus itsenäiseen toimintaan, vaikkapa niin halutessaan pitkiin työpäiviin:

> Jos sulla on joku toimeksianto, se pitää tehdä, niin sit se pitää tehdä ja sitten vapaa-aika ja kaikki muu kärsii. Valtiolla sä voit lähtee 15 yli 4, vaikka sinne jää 2 vuoden jonot seisomaan hyllyihin. Tietysti on itsenäinen valitsemaan niitä, mitä toimeksiantoja ottaa. Mutta kai sitä on kuitenkin niin ahne, että ajattelee, että teenpä vaikka yötä myöten. Onhan sekin vapaus tietty. Tossa on kyllä monta puolta.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

> Vähän pompöösi lause, mutta on siinä varmasti perää sinänsä, että jos ei ole kyse jostain palveluammatista, jossa on tietyt tiukat aukioloajat, niin niitä voi tehdä vähän milloin huvittaa, pitkiä öitä jne. Ja pitää lomaa milloin tahtoo. Mutta usein käy niin, että niitä ei pidetä ollenkaan. Kyllä se voi viedä mukanaan.
>
> Tilastotieteilijä mies (Y/P) H9

Aukioloajat säätelevät ammatinharjoittamista, toisin sanoen asiakaskunnan yritystoimintaan kohdistamat odotukset määrittävät yrittäjän ajankäyttöä, mikä rajoittaa hänen päätösvaltaansa. Myös yrittäjä voi kaventaa vapaa-aikaansa; yrittäjyys vie mukanaan häivyttäen työ ja vapaa-ajan rajan. Toisaalta yrittäjän vapauteen voidaan katsoa kuuluvaksi mahdollisuus olla viettämättä vapaa-aikaa.

Seuraavaksi siteerattava haastateltava kyseenalaisti väittämän varsin voimakkaasti. Hänen mukaansa yrittäjällä on melko rajalliset mahdollisuudet ja keinot itsenäisyytensä toteuttamiseen:

> No tiettyyn rajaan saakka. Varmaan siinä on se, ettei oo ketään pomoa, joka käskee tehdä niitä duuneja. Mutta sitten on toisaalta ne markkinat tai se yritys, jolle kuitenkin on vastuussa, joka vie sen itsenäisyyden ihan siinä, missä joku esimieskin jossain. Kuten jossain palkkatyössä.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

Vastuu menestymisestä rajoittaa tai estää yrittäjää toteuttamasta itsenäisyyttä ja omana herrana olemista. Ideaalien tavoin ajatus yrittäjyyden vapaudesta sisältää ylevän paraatipuolen ohella ongelmallisen arkipuolen. Vapauden kyseenalaistaminen ilmenee ennen kaikkea vapauteen sisältyvän vastuun kohtaamisessa. Haastateltava rinnastaa yrittäjän aseman palkkatyöntekijän asemaan. Yrittäjän vapautta säätelee markkinoiden ehdoilla toimiminen, palkkatyöläisen itsenäisyyttä rajoittaa esimiehen alaisuudessa hierarkkisessa suhteessa toimiminen. Haastateltava (Y/P, H7) jatkaa:

> Itseasiassa mä melkein sanoisin, että yrittäjä on vähemmän itsenäinen kuin palkkatyöläinen. Nykyään palkkatyössäkin saattaa joutua antamaan kaikkensa. Mä oon ollu ainakin sellasessa duunissa, missä joutuu viimesen päälle tsemppaamaan. Mutta mä oon ollu myös semmosessa työssä, missä oleskellaan siellä työpaikalla se 7 tuntia plus 15 minuuttia päivässä. Sen jälkeen voi tehdä mitä huvittaa, jolloin on mun mielestä paljon itsenäisempi kuin jos ois omassa yrityksessä. Kyllä siinä (yrittäjyydessä) se itsenäisyys on aika rajallinen.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

Haastateltava lähes täysin kiistää yrittäjän itsenäisyyden sanoen sen olevan ”aika rajallista” ja jossain tapauksessa vähemmän todennäköistä kuin palkkatyöläisellä. Palkkatyöläinen voi työajan päätyttyä viettää vapaa-aikaa valintansa mukaisesti, yrittäjyys ei suo mahdollisuutta tähän.

<u>Väittämästä ”Yrittäjänä on mahdollista olla itsenäinen, oma herransa” esiinnousseet asenteet</u>

Väittämän kommentoinnista voidaan paikantaa seuraavat kaksi toisestaan erillistä asennetta:

Väittämän yhtyvää kantaa perusteltiin asenteella:

”Yrittäjyys mahdollistaa itsenäisyyden” (as 1)

Väittämän torjuvaa kantaa perusteltiin asenteella:

”Yrittäjän itsenäisyys on rajattua” (as 2)

Väittämä oli muotoiltu yrittäjän itsenäistä asemaa esiintuovaksi. Vaikka väittämä ei sisällä selkeätä arvottavaa tulkintaa, on syytä huomioida, että kulttuurissamme itsenäisyys ilmiönä ja käsitteenä on myönteiseksi arvolatautunut. Tämä on voinut vaikuttaa kommentointiin, vaikkakin nyt tarkastelu rajautui siihen miten arvotetaan ja kommentoidaan väittämän sisältämän yrittäjyyskuvan tulkintaa yrittäjän itsenäisestä asemasta – ei itsenäisyyttä yrittäjyydestä irrallisena ilmiönä.

Haastateltavat tunnistivat yrittäjän itsenäisyyttä esiintuovan yrittäjyystulkinnan. Yrittäjän itsenäistä asemaa ja vapautta korostavaa lähestymistä on mahdollista pitää kulttuurisena käsityksenä ja yrittäjyyden yhteisesti tunnustettuna tulkintana. Toisaalta tuotiin painokkaasti esille myös yrittäjän itsenäisyyttä kaventavia ja uhkaavia tekijöitä. Väittämän kyseenalaistaminen osoitti, että yrittäjän itsenäisyyden toteutumista ei hyväksytty yksiselitteisesti tai kritiikittömästi. Toisaalta haastateltavat saattoivat ottaa etäisyyttä yrittäjän itsenäisyyteen ilman, että he välttämättä olisivat sitoutuneet sen yksiselitteiseen kieltämiseen. Yrittäjän itsenäisyyden kyseenalaistaminen kytkeytyi itsenäistä asemaa kuvaavan ideaalin kyseenalaistamiseen, ei yrittäjän itsenäisyyden lopulliseen kieltämiseen. Yrittäjän itsenäisyys kyseenalaistamalla sitä ei siis täysin torjuttu. Yrittäjän jonkinasteinen itsenäisyys oli mahdollinen kontekstin asettamissa rajoissa.

Kommentointi eteni tavallisesti siten, että esittämänsä yhtyvän kannan jälkeen haastateltava kyseenalaisti väittämän erittelemällä tekijöitä, jotka rajoittavat yrittäjän itsenäisyyden toteutumista. Mainitsemistaan rajoitteista huolimatta haastateltava saattoi lopuksi painottaa yrittäjän mahdollisuuksia toimia ainakin jossain määrin itsenäisesti. Argumentaatiolle oli leimallista toisensa kyseenalaistavien näkökantojen dialogi. Eri tulkintojen paremmuudesta voitiin kiistellä ja päätyä - varauksellisestikin - kannattamaan jotain tiettyä tulkintaa tai olla lopullisesti kiinnittymättä mihinkään yksiselitteiseen arvottamiseen. Pääsääntöisesti siis ajatus yrittäjän itsenäisyydestä - vaikka rajoitetustakin – hyväksyttiin ainakin jossain määrin. Huomionarvoista oli, että puhe kytkeytyi yksilöön ja yksilön autonomisen toimija-aseman tarkasteluun. Pohdinta ei tarkentunut toimintakontekstiin, fokus oli yrittäjässä. Yrittäjän toimija-aseman vertailukohteeksi nousi palkkatyöntekijän toimija-asema, johon yrittäjän itsenäisyyttä ja omana herrana olemista suhteutettiin. Pääsääntöisesti yrittäjä arvioitiin palkkatyöntekijää itsenäisemmäksi.

Yrittäjän suhdetta toimintakontekstiin kuvattiin usein varsin negatiivisesti, mikä on mahdollista tulkita kannanotoksi yrittäjyyden ideaalin puolesta. Kun haastateltava arvotti yrittäjän itsenäisyyden ja omana herrana olemisen negatiiviseksi, hän painotti ennen kaikkea yrittäjän pitkiä työpäiviä vailla palkkatyöntekijälle itsestään selvyytenä kuuluvaa vapaa-aikaan ja lomaan. (Tosin yrittäjän vapauteen voidaan katsoa kuuluvaksi oikeus tauottomaan työntekoon.) Yrittäjän ja toimintakontekstin vuorovaikutus ei noussut lainkaan esille; yrittäjän itsenäistä asemaa kritisoitaessakin tarkastelun fokus oli vahvasti yrittäjässä. Torjuva kommentointi paljasti väittämän ja siten yrittäjän itsenäisyyden kyseenalaistamista ilman, että yrittäjän autonominen asema olisi täysin kielletty – sen sijaan sen toteutuminen arvioitiin ideaalia rajatummaksi.

Yrittäjiksi aikovat haastateltavat esittivät ja erittelivät muita monipuolisemmin ja runsaammin yrittäjän itsenäisyyttä puoltavia tekijöitä, myös yrittäjyyttä harkitsevien haastateltavien keskuudesta löytyi tätä kommentointia (as 1 Y, Y/P). Yrittäjän itsenäistä asemaa perusteltiin mahdollisuudella muokata työstä sisällöllisesti ja ajankäytöllisesti mielekäs. Palkkatyöhön tähtäävät ja yrittäjyyttä harkitsevat haastateltavat kyseenalaistivat yrittäjän itsenäisyyden toteutumisen (as 2 Y/P, P).

Lauseväittämän analyysin tulkinta ja yrittäjyysintention tarkastelu Ajzenin teoreettisen mallin näkökulmasta

Asenteen ulottuvuus. Väittämän yhtyvä kommentointi ilmaisi asennetta, jossa yrittäjyys määritettiin itsenäiseksi toiminnaksi (as 1 Y, Y/P). Itsenäisyys konstruoitui vapaudeksi ilman ulkopuolista säätelyä luoda työstä sisällöllisesti mielekäs joko kiinnostavien työtehtävien tai asiakaskunnan valitsemisen myötä. Yrittäjän itsenäistä asemaa perusteltiin myös ajankäytöllä: yrittäjällä on vapaus vaikuttaa ja määrittää työ- ja vapaa-aika. Lisäksi itsenäisen toimija-aseman arvioitiin vapauttavan yrittäjän palkkatyöyhteisön arvostelukriteereistä. Työajan suunnittelu sekä työtehtävien valikoiminen - ylipäätään työn muokkaaminen itselle sopivaksi - sekä riippumattomuus palkkatyön arvostelukriteereistä tuotiin siis esille, kun yhdyttiin väittämään tai asennoiduttiin siihen varauksellisen myönteisesti. Yrittäjän itsenäisyyttä ilmentävän asenteen korostaminen oli sitä tavallisempaa mitä myönteisempi oli haastateltavan yrittäjyysintentio.

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa yrittäjän itsenäisyyteen asennoiduttiin epäilevästi (as 2 Y/P, P). Yrittäjän itsenäisyys kyseenalaistui, kun se konstruoitui yrittäjyyden ideaaliksi; yrittäjyydellä väitettiin tavoiteltavan jotakin, jonka saavuttaminen arvioitiin lähtökohtaisesti mahdottomaksi. Varauksellista kommentointia ja yrittäjyyden ideaalin kritiikkiä perusteltiin yrittäjän itsenäistä asemaa kaventavilla elementeillä; yrittäjän itsenäisyyttä rajoittavaksi keskeiseksi tekijäksi nousi yritystoiminnan kytkeytyminen toimintakontekstiin - verottajaan, rahoitustahoihin ja ennen kaikkea asiakkaisiin. Asiakkaiden yritykseen kohdistamien odotusten arvioitiin velvoittavan yrittäjän pitkiin työpäiviin. Muita toimintakontekstin tahoja ei juuri mainittu, esim. kilpailijoista ja yhteistyökumppaneista ei puhuttu kuin viitteellisesti mainitsemalla markkinat erääksi yrittäjän itsenäisyyden rajoitteeksi. Väittämän kyseenalaistamisen ja torjumisen keskeiset perustelut kytkeytyivät viimekädessä siis toimintakontekstiin silloinkin, kun sitä ei eksplisiittisesti eritelty. Tämänkaltaista asennoitumista esittivät palkkatyöhön tähtäävät (P) ja yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) haastateltavat. Yrittäjyyttä harkitsevien (Y/P) haastateltavien keskuudessa siis sekä yhdyttiin että torjuttiin näkemys yrittäjän itsenäisestä asemasta. Pääsääntöisesti yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat yhtyivät käsitykseen yrittäjän itsenäisyydestä palkkatyöhön tähtäävien (P) haastateltavien kyseenalaistaessa sen.

Subjektiivisen normin ulottuvuus. Subjektiivista normia esiintuovaa kommentointia esiintyi yksittäisten haastateltavien puheissa. Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa akateemisten arvioitiin olevan kiinnostuneita yrittäjyydestä omakohtaisena työllistymiskeinona, koska se mahdollistaa itsenäisyyden ja päätösvallan toteuttamisen (as 1 Y). Eläinlääkäreiden väitettiin arvioivan yrittäjyyden houkuttelevaksi työllistymiskeinoksi, koska itsenäisenä ammatinharjoittajana on mahdollista vaikuttaa asiakasrakenteeseen. Lisäksi väittämän paikkansapitävyyteen saatettiin vedota yleisesti hyväksyttynä mielipiteenä, vaikka siihen ei henkilökohtaisesti yhdyttykään (as 2 P).

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa ei esiintynyt akateemiseen viiteryhmään viittaavaa kommentointia.

Havaitun vaikutusmahdollisuuden ulottuvuus. Yrittäjän itsenäisen aseman ja ulkopuolisista tekijöistä riippuvuuden välinen dilemma oli tunnistettavissa; kommentointi paljasti yrittäjän vaikutusmahdollisuuksia korostaa ja kyseenalaistavaa näkemystä. Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa yrittäjällä arvioitiin olevan mahdollisuuksia vaikuttaa työtehtävien sisältöön sekä ajankäyttöön (as 1 Y, Y/P). Ideaali itsenäisestä asemasta kiteytyi yrittäjän mahdollisuudeksi toimia parhaaksi katsomallaan tavalla vailla rajoitteita. Vaikka tähän tulkintaan ei varauksetta yhdytty, ideaali konstruoitui yrittäjyyteen motivoivaksi tekijäksi; mahdollisuus vailla ulkopuolista kontrollia tapahtuvaan itsenäiseen toimintaan arvioitiin keskeiseksi yrittäjäksi ryhtymisen kannustimeksi. Yrittäjyys työllistymiskeinona - autonomisen toimija-aseman aktiivisena tavoitteluna - arvioitiin niin ikään osoitukseksi itsenäisestä valinnasta. Pyrkimykset itsenäisyyteen ja oman päätäntävallan toteuttamiseen arvioitiin siis keskeisesti yrittäjyyden tavoitteluun kuuluviksi - olkoonkin, että niiden toteutuminen kyseenalaistettiin. Yrittäjyyden ideaaleiksi tulkittujen itsenäistä asemaa korostavien tekijöiden arvioitiin olevan jatkuvan haasteen edessä pyrkiessään realisoitumaan toimintakontekstin - asiakkaiden ja rahoittajien - asettamissa rajoissa. Yrittäjäksi ryhtyminen jo sellaisenaan arvioitiin yksilön vaikutusmahdollisuuksia ilmentäväksi teoksi: yrittäjyyden toteuttaminen mahdollistuu yrittäjän valinnasta ja toiminnasta. Yrittäjän itsenäisyyden korostaminen oli sitä tavallisempaa mitä myönteisempi oli haastateltavan yrittäjyysintentio.

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa keskeiseksi teemaksi nousi yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien rajallisuus; toimintakonteksti kaventaa ja uhkaa yrittäjän itsenäisyyttä (as 2 Y/P, P). Keskeistä oli yrittäjän itsenäisyydeksi konstruoituneen yrittäjyyden ideaalin kyseenalaistaminen. Yrittäjän vaikutusmahdollisuuksia korostavia sekä toisaalta niiden toteutumisen kyseenalaistavia kommentteja esittivät yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) ja palkkatyöhön tähtäävä (P) haastateltavat.

Kommentoinnin yhteys yrittäjyyskuvaa, yrittäjyysintention tarkastelu

Haastateltavat tunnistivat väittämän sisältämän yrittäjän itsenäisyyttä esiintuovat individualistisen yrittäjyystulkinnan (as 1, as 2). Yksilökeskeiseksi muotoiltu väittämä saattoi ohjata yrittäjään keskittyvään kommentointiin. Toisaalta esitettiin painokkaasti myös yrittäjän itsenäisyyttä kaventavia ja uhkaavia tekijöitä. Haastateltava saattoi ensin varauksellisesti yhtyä individualistisen yrittäjyyskuvan mukaiseen väittämään pian kuitenkin tarkentaen ja rajaten yrittäjän itsenäisyyden erittelemällä yrittäjyyden velvoitteita ja muita itsenäisyyttä rajoittavia tekijöitä. Keskenään tasapainottelivat käsitykset yrittäjän vapaudesta ja toisaalta vapautta kaventavasta ja uhkaavasta riippuvuudesta yrityksen menestymisen kannalta keskeiseen toimintakontekstiin.

Haastateltavat eivät kritiikittömästi hyväksyneet yrittäjän itsenäisyyttä yksiselitteisesti ja tosiasiassa tapahtuvaksi. Etäisyyttä otettiin niin ikään yrittäjän itsenäisyyttä esiintuovaan individualistiseen yrittäjyyskuvaan ilman, että samalla kuitenkaan olisi selkeästi kommentoitu väittämää relationistisella yrittäjyyskuvalla. Keskeistä oli, että yrittäjän itsenäisyyden kyseenalaistaminen kytkeytyi itsenäistä asemaa kuvaavan ideaalin kyseenalaistamiseen, ei yrittäjän itsenäisyyden

lopulliseen kieltämiseen. Yrittäjän itsenäisyys kyseenalaistamalla ja jopa kielteiseksi arvottamalla ei siten välttämättä lopullisesti torjuttu individualistisen yrittäjyyskuvan näkemystä.

Individualistista yrittäjyyskuvaa esiinnostavaa väittämän yhtyvää kommentointia perusteltiin yrittäjän itsenäisellä toimija-asemalla (as 1 Y, Y/P): yrittäjyys arvotettiin positiiviseksi. Yrittäjän arvioitiin voivan itsenäisesti määrittää työn sisältöjä, työhön käytettyä aikaa sekä asiakaskunnan rakennetta. Yrittäjän itsenäisyys konstruoitui ekspressiivisen yrittäjyyskuvan mukaisesti työn luovaksi toteuttamiseksi. Yrittäjäksi ryhtymisen ja yrittäjänä toimimisen kannustimeksi arvioitiin työnteolla toteutettava itsensä ilmaiseminen. Yrittäjäksi ryhtyminen henkilökohtaisena uravalintana arvioitiin osoitukseksi yksilön itsenäisyydestä ja riippumattomuudesta; omana herrana oleminen nähtiin keskeisenä yrittäjäksi ryhtymisen motiivina ja yrittäjänä toimimisen ytimenä. Väittämän yhtyvälle kommentoinnille tyypillistä oli varauksellisen myönteinen asennoituminen yrittäjän itsenäisyyden toteutumiseen. Tarkastelun keskiössä oli yrittäjä.

Niin ikään väittämän torjuvassa kommentoinnissa tarkasteltiin yrittäjää (as 2 Y/P, P). Vaikka yrittäjän autonomia arvioitiin rajalliseksi, yrittäjän itsenäisyyden kyseenalaistava tarkastelu ei yksiselitteisesti keskittynyt yrityksen ulkopuolisiin tekijöihin - tarkastelun fokus oli yrittäjässä. Väittämän torjuva kommentointi rakentui yrittäjyyden ideaaliksi nostetun itsenäisyyden ja päätäntävallan toteutumisen kritiikille ilman, että yksilön asemaa korostavaa näkemystä olisi jyrkästi kielletty. Tavallista oli, että yrittäjän itsenäisyyttä rajoittavia tai estäviä tekijöitä tarkasteltiin sivuavasti tai erittelemättä. Kritiikin keskeisiksi perusteluiksi nousivat toimintakontekstin vaateet. Toimintakonteksti arvioitiin yrittäjyyden ideaalia uhkaavaksi, ei esim. uusia toimintatapoja tai resursseja mahdollistavaksi. Yrittäjän suhde toimintakentän areenoihin arvotettiin negatiiviseksi. Yrittäjän itsenäisyys arvioitiin yrittäjyyden lähtökohdaksi; sitä rajoittavat tekijät arvotettiin usein varsin kielteisiksi. Toimintakontekstin väitettiin siis vaarantavan tai vähintään haastavan yrittäjän itsenäisyyden ja vapauden. Samalla vapaus ulkopuolisista tahoista määrittyi vähintään implisiittisesti yrittäjyyden ideaaliksi ja tavoitteeksi. Tarkastelu kohdentui ideaalin toteuttamisen mahdollisuuteen. Yrittäjän itsenäistä asemaa ei siis pääsääntöisesti täysin torjuttu, toimintakontekstin määrittämissä raameissa se arvioitiin mahdolliseksi. Tarkastelussa oli sekä individualistista että relationistista yrittäjyyskuvaa, yrittäjyys määrittyi positiiviseksi ja negatiiviseksi.

Kommentoinnista välittyi siis usko yrittäjän itsenäisyyteen ja omana herrana olemiseen silloinkin, kun nämä individualistisen yrittäjyyskuvan periaatteet kyseenalaistettiin. Vaikka yrittäjän arvioitiin olevan riippuvuussuhteissa eri tahoihin - ennen kaikkea asiakkaisiin ja rahoittajiin - hänen oli näistä toimintansa ulkopuolisista tekijöistä huolimatta mahdollista jossain määrin säilyttää ja toteuttaa itsenäistä päätösvaltaa esim. työn suunnittelussa. Haastateltavien mukaan itsenäisyys kumpuaa nimenomaan yrittäjästä yrityksen sisältä – yrityksen ulkopuoliset tahot kaventavat ja uhkaavat itsenäisyyttä. Kun väittämä ja yrittäjän ideaali vahvasti kyseenalaistettiin, yrittäjyydestä välittyi varsin lohduton kuva. Utilitaristisia taloudellisia näkökohtia esiintuovaa yrittäjyyskuvaa ei juuri

esiintynyt. Tämä ei ole yllättävää, koska taloudellisen hyödyn tavoittelun korostaminen ei ole keskeistä yrittäjän itsenäisyyden ja vapauden tarkasteluissa.

Yrittäjän itsenäistä asemaa korostavaa ja kyseenalaistavaa yrittäjyyskuvaa esiintyi kaikissa kolmessa intentioryhmässä. Erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat yhtyivät yrittäjän itsenäistä asemaa korostavaan väittämään, palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat kyseenalaistivat sen. Yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) haastateltavat kommentoivat kummallakin tavalla.

8.2 Väittämä 6: Sosiaalinen verkosto

Väittämä kuului: ”yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ilman riittäviä sosiaalisia kontakteja”. Relationistisen yrittäjyyskuvan mukaan yrittäjä ei toimi erillään ympäröivästä maailmasta, vaan on tosiasiallisessa yhteistyösuhteessa toimintakentän eri tahoihin. Sosiaalisten verkostojen kautta saavutettavien resurssien merkitystä on korostettu erityisesti yrityksen perustamisvaiheessa ja alkutaipaleella. (Esim. Starr & MacMillan 1991.) Toisaalta yrittäjien on todettu olevan suoriutumisorientoituneita ja juuri yrittäjyyden alkuvaiheessa sisäisen kontrolliodotuksen omaavia. (Brockhaus & Horwitz 1986.) On siis osoitettu, että relationistisen yrittäjyyskuvan esiintuoma yhteistyö, sekä toisaalta individualistisen yrittäjyyskuvan painottama suoriutuminen ja usko sisäiseen kontrolliin voivat kummatkin olla mahdollisia yrittäjyyden alkutaipaleella. Vaikka sekä individualistisen että relationistisen yrittäjyyskuvan lähtökohtana on yrittäjyyden hahmottaminen yksilön tavoitteellisena toimintana, näkökulmat ovat varsin erilaiset vaikkakaan eivät välttämättä toisensa poissulkevat. Individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva voidaan nähdä samaa ilmiötä - yrittäjyyttä - kuvaavina erilaisina puhetapoina. Väittämän analyysissä perehdytään sosiaalisten suhteiden tarpeellisuuteen erityisesti yritystä perustettaessa.

Yli puolet haastateltavista (11/20) yhtyi väittämään. Väittämän torjui viisi (5/20) haastateltavaa. Yksi haastateltava ei halunnut kommentoida väittämää, loput (3/20) haastateltavista kommentoi väittämää varauksellisesti yhtyen ja torjuen. Analyysissa edetään väittämän yhtyvästä ja varauksellisesta kommentoinnista torjuvaan kommentointiin.

Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa oli havaittavissa kolme perustelutyyppiä. Ensinnäkin yritystä perustettaessa sosiaaliset suhteet arvioitiin tärkeiksi, koska ne mahdollistavat taloudelliset resurssit. Toiseksi ne mahdollistavat henkisen tuen. Kolmanneksi keskityttiin yrittäjäksi ryhtyvän henkilökohtaisten taitojen ja luonteenpiirteiden tarkasteluun. Yrittäjäksi ryhtyvän on oltava siinä määrin sosiaalisesti kyvykäs, että hän pystyy takaamaan yrittäjyydelle riittävät sosiaaliset suhteet. Ennen väittämään yhtymistä muutama haastateltava halusi pohtia väittämän muotoilua:

> Tota mieltä mä kyllä oon. Täs on vaan se, että mitkä on riittävät sosiaaliset kontaktit?
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

> Se on totta. Tota tota, kyllähän jotain kontakteja tarvitaan, mutta en mä tiedä sitten, että mikä on riittävä.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

> Siis toi riittävä sana kun on tossa, niin kyllä riittävät sosiaaliset kontaktit kyllä on. Mutta mä en sit tiedä, mikä määrä sosiaalisia kontakteja on riittävä. Mutta kyllä varmaan joka paikassa jonkin verran välttämättä tarvii sosiaalisia kontakteja. Lähinnä niinku asiakkaisiin ja yhteistyökumppaneihin. Tai potentiaalisia asiakkaita ja yhteistyökumppaneita.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

Osa haastateltavista hämmentyi ilmauksesta ”riittäviä sosiaalisia kontakteja”, mikä ei kuitenkaan muodostunut ylitsepääsemättömäksi esteeksi kommentoinnille.

Väittämän yhtyvän kommentoinnin keskeisessä perustelussa sosiaaliset kontaktit arvioitiin aloittelevan yrityksen tärkeäksi taloudelliseksi resurssiksi.

> Se on kyllä totta, että alussa tarvii varmasti tuttujen kautta niitä alkukontakteja. Sukulaisia, tuttavia, tuttavan tuttavan tuttavia. Tai sit se vaatii hirveesti rahaa markkinointiin. Kyl se niinku helpommin kontaktien kautta se lähtökohta.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

Sosiaalisten kontaktien lisäksi asiakkaita voidaan tavoitella markkinoinnilla. Sosiaaliset kontaktit arvioitiin kuitenkin paremmaksi vaihtoehdoksi taloudellisiin syihin vedoten. Sosiaalisten kontaktien myötä uuden yrityksen väitettiin saavan hyvän sysäyksen. Sosiaaliset kontaktit arvioitiin keskeiseksi voimavaraksi:

> Sosiaaliset kontaktit on hirveen tärkeitä ainakin sellasessa yrittäjyydessä, mitä mä ajattelen. Siitä lähtee ihan kokonaan tää. Itse asiassa kun mä sanoin äsken, että mä en tiedä, miten mä markkinoisin, niin kyllä mä tiedän. Mä tekisin sen just tällaisten sosiaalisten kontaktien kautta. Tietysti mä jonkun esitteen ehkä tekisin, mutta en mä pistäis miljoonia johonkin Hesarin ilmoittamiseen... Joo, ne (sos. kontaktit) on ihan peruslähtökohta.
>
> Sosiologinainen (Y) H8

> Tää on just se, mitä mä olen omasta jutustani ajatellu, että nyt julkisella sektorilla, nyt solmitaan niitä kontakteja, tehdään nimeä tutuks. Sen jälkeen voi lähtee kunnolla.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

> Siinähän tulee tutuks aika pitkälle, jos pidempään on jollain tietyllä alalla, niin sä tunnet jo aika paljon… tunnet jo ihmisiä ketkä toimii sillä samalla alalla. Ja sitten kun perustat yrityksen, joka toimii vastaavalla alalla, niin silloin se on aika hyvä pohja mennä omaakin firmaa sinne esittelemään. Kilpailet sen edellisen työpaikkas kanssa samoista asiakkaista. Se ei välttämättä ihan kohteliasta ole, mutta se on elämän realiteetteja. Niinhän se on.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

Reitti yrittäjäksi saattaa kulkea toisen palveluksessa omaksutun työkokemuksen ja kontaktiverkoston kautta. Yrittäjyyttä edeltävissä työtehtävissä solmitut kontaktit arvioidaan keskeisiksi tulevan yrittäjyyden resursseiksi. Haasteltavista kaksi ensimmäistä pohtii sosiaalisten kontaktien tärkeyttä henkilökohtaisissa yrittäjyyssuunnitelmissa. He haluavat luoda toimivan sosiaalisten suhteiden verkoston helpottaakseen tulevaisuudessa häämöttävää yrittäjyyttä. Työn kautta saadut sosiaaliset kontaktit saatetaan arvioida omalle yrittäjyydelle siinä määrin keskeisiksi, että yrittäjäksi ryhtymisen ajankohta määrittyy sen mukaan, miten näitä kontakteja on pystytty luomaan. Yrittäjyyttä edeltävä palkkatyö arvioidaan siten tulevaa yrittäjyyttä helpottavaksi tekijäksi. Viimeisessä kommentissa pohditaan tilannetta, jossa palkkatyöstä yrittäjäksi siirtyminen merkitsee toimija-aseman vaihtumista työntekijästä entisen työnantajan kilpailijaksi. Vaikka yrittäjyyttä edeltävä kokemus palkkatyössä arvioidaan tulevan yrittäjyyden kannalta hyödylliseksi, voi palkkatyöntekijän roolista kilpailevan yrittäjän rooliin siirtyminen olla myös kiusallista.

Koska sosiaaliset kontaktit mahdollistavat yritystoiminnalle tärkeät toimeksiannot ja siten taloudelliset resurssit, ei ole yllättävää, että niiden yrittäjyysriskiä madaltava merkitys nousi esille.

> Se on totta. Oli sitten yritys mikä tahansa, niin se varmasti laskee niitä riskiä. Koska nää sosiaaliset kontaktit tuovat asiakkaita. Että tietää suositella.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

Sosiaalisten kontaktien arvioidaan vähentävän yrittäjyyden taloudellista riskiä. Tavallisesti sosiaalisilla kontakteilla tarkoitettiin potentiaaleja asiakkaita – esim. tahoja (mm. tuttavat), joiden välityksellä on mahdollista solmia uusia asiakaskontakteja. Asiakkaiden lisäksi saatettiin käsitellä myös muita yhteistyötahoja. Tosin näidenkin merkitys arvioitiin lähinnä uusia asiakassuhteita mahdollistaviksi. Myös ystäväkontaktien merkitystä perusteltiin tästä näkökulmasta.

Väittämän yhtyvän kommentoinnin toisessa perustelutyypissä sosiaaliset kontaktit arvioitiin yrittäjyyden henkisiksi resursseiksi. Esimerkiksi perheen tuki arvioitiin henkiseksi:

> Tietysti ainahan on, että läheiset on mukana siinä ja tukee, niin onhan se tärkeetä. Vaikkei niillä olis mitään yrittäjyystaustaa, niin kyllä silti, on se tärkee.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

Perhesuhteiden lisäksi myös saman alan yrittäjien hyvät suhteet arvioitiin tärkeiksi:

> Kyllä varmaan sosiaaliset kontaktit, jotka on jo valmiina, auttaa pitkälle. Siis asiakaskunnan luomisessa, mutta myös solmimalla suhteita toisiin yrittäjiin. Vois kuvitella, että se ei oo helppoa olla, jos saman alan yrittäjät ei pitäs yhteyttä ja vetäs yhtä köyttä. Tai samalla alueella olevat, eri alojen yrittäjät ei vetäs yhtä köyttä tai... Että ois kovin riitasaa ja epäsopusaa tämä yhteiselo. Kai siitä kaikennäköistä haittaa seuraisi.
>
> Filosofinainen (Y/P) H12

Kommentissa painotetaan yrittäjien hyvien suhteiden edesauttavan yritystoimintaa. Huonot ja riitaisat välit muihin yrittäjiin arvioidaan yrittäjänä toimimista vaikeuttaviksi tekijöiksi.

Kolmannessa väittämän yhtyvän kommentoinnin perustelutyypissä argumentointi kohdentui yrittäjäksi ryhtyvän henkilökohtaisten taitojen ja luonteen tarkasteluun. Yrittäjäksi aikova haastateltava pohti sosiaalisten taitojen merkitystä seuraavasti:

> Onko sellanen riittävän toimeentuleva ihmisten kanssa. Jos onkin vähän kömpelö sosiaalisesti. Jos ei ole sellanen miellyttävä yhteistyökumppani. Jotenkin mä luulen, että niillä ihmissuhdetaidoilla on suuri merkitys yrittäjälle.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Sosiaalisten taitojen hallitsemattomuus arvotetaan kielteiseksi. Yrityksen etu on sosiaalisesti pärjäävä yrittäjä. Sama haastateltava (Y, H6) uudelleenmääritteli väittämän:

> Mä sanoisin, että yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ilman riittäviä sosiaalisia taitoja. Niin että osaa sen… koska asiakashan on… tota… Asiakkaan pitää kokea, että se tulee arvostetuksi.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Sosiaalisten kontaktien sijaan tarkastelun kohteeksi nostetaan ”riittävät” sosiaaliset taidot; yrittäjän tulee kohdata asiakas tätä tyydyttävällä tavalla.

Kommentissa on havaittavissa yhteistyötahon tarpeet huomioivaa painotusta. Tyypillistä kuitenkin oli, että tarkastelun kohteeksi nousivat ennen kaikkea yrittäjänä toimivan yksilön ominaisuudet:

> Muutenkin ehkä toi sosiaalinen kontakti yleensä, niin ehkä se vaatii tiettyä luonnetta. Että ihmisellä on muutenkin aika paljon sosiaalisia kontakteja. Vaikea kuvitella, että yrittäjäksi ryhtyis sitten…
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

> Sulla pitäis olla semmosta kompetenssia tai pätevyyttä, että sä tuut ihmisten kanssa toimeen. Oli melkein mikä yritys tahansa, niin tuut kuitenkin työskentelemään ihmisten kanssa.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H3

> Vaikee kuvitella yrittäjää, joka ois täysin sosiaalisesti epäsosiaalinen, jos näin voi sanoa.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H2

> Toisaalta musta tuntuu, että sellaset ihmiset, joilla ei ole sosiaalisia kontakteja niin ne ei ole yrittäjätyyppisiä muutenkaan. Oikiksessa on sellasia, että on sellasia, jotka on niinku joka paikassa. Ja tuntee niinku paljon ihmisiä ja on järjestöhommissa ja kerhoissa ja klubeissa ja toiminnassa. Ja sitten on sellasia, jotka valmistuu kahdessa kolmessa vuodessa ja joita ei koskaan näy missään. Niin ne menee töihin muille. Ne voi jäädä tutkijaks tai ne voi mennä asianajotoimistoon riippuen siitä kuinka hyviä ne on ja mikä niitä itseään kiinnostaa. Mutta ei omaa firmaa voi perustaa noin vain tosta, jos ei ketään tunne. Enemmänkin musta tuntuis, että ne jotka sitten on ollut joka paikassa, että niillä on jo sellanen kontaktiverkosto. Että ne voi alkaa kyselemään toimeksiantoja ja sen sellasta.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

Yksilön ominaisuuksien merkitystä korostetaan. Yrittäjäksi ryhtyvältä odotetaan ”tiettyä sosiaalista luonnetta”, joka mahdollistaa kontaktien syntymisen ja ylläpitämisen. Yrittäjäksi ryhtyvä oletetaan siis lähtökohtaisesti kykeneväksi sosiaalisiin suhteisiin; kyky toimia ja tulla toimeen ihmisten kanssa arvioidaan oleelliseksi yrittäjäominaisuudeksi. Esim. kontaktinottokyky arvioidaan yrittäjyystaipumusta ilmentäväksi tekijäksi. Tarkastelussa painotetaan kykyä ja halua toimia sosiaalisen yhteisön jäsenenä. Kaikki väittämään yhtyvät haastateltavat eivät kuitenkaan arvioineet yksilön ominaisuuksia keskeisiksi yrittäjäksi soveltuvuutta määriteltäessä:

> Joo, kyllä toi pitää paikkansa. Vaikka tekis mikropiirejä kotonaan, niin pitää tuntee henkilöitä, että voi markkinoida. Ei se silti tarkota, että yrittäjän pitäs olla valtavan

> sosiaalinen. Jos esimerkiksi on jossain firmassa töissä ja oppii jonkin asian siellä hyvin, ja sit haluaakin perustaa alihankintayrityksen. Kunhan vaan tuntee ne ja on valmiit kanavat, että mitä kautta.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

Osa (3/20) haastateltavista esitti varauksellisen kannan väittämään, kommentointi ei siis ollut selkeä kannanotto sosiaalisten suhteiden puolesta tai vastaan nimenomaan yrityksen perustamisvaiheessa. Kummallekin näkökannalle löytyi perusteluja ja mielekkyyttä.

> Kyllä mä luulen, että ne on aika tärkeitä. Tai ainakin niitä ois syytä alkaa hankkimaan siinä vaiheessa, kun… Tottakai, jos ajatellaan, niin onhan se helpompaa, jos on valmiiks jo. Että ei kannata edes ryhtyä? No toisaalta sitten voi ajatella, että voishan niitä sitten ryhtyä hankkimaan. Että ois jotain tai ainakin joku niinku idea ainakin. Että mihinpäin sitä yrittämistä sitten lähtis markkinoimaan. En mä nyt osaa tohon hirveen vahvasti sanoa niinku, että ei nyt ollenkaan kannata ryhtyä vai että kannattaako ryhtyä, vaikka ei ole minkäänlaisia kontakteja.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y/P) H5

Sosiaaliset kontaktit arvotetaan myönteiseksi kun, pohdittiin sitä, tulisiko niitä olla jo yrityksen perustamisvaiheessa vai riittääkö, että ne hankitaan yrityksen toimiessa. Sosiaalisten suhteiden merkitystä yritystä perustettaessa saatettiin arvioida myös tapauskohtaisesti:

> Toi on kans varmaan hirveen riippuvainen alasta. Siis jos keksii jonkun aivan älyttömän hienon uuden tuotteen ja osaa sen markkinoida hyvin ja saa siihen kaiken maailman patentit ja muut, ettei kukaan siihen pääse käsiksi, niin varmaan sosiaalisilla kontakteilla ei ole mitään väliä. Mutta sitten esimerkiks meidän alalla niin kyllä sosiaaliset kontaktit on hirveen tärkeitä loppujen lopuksi. En mä tiedä, tää on kyllä vaikee kysymys. Mutta ei ne sun yritystäs ylläpidä. Jos ajatellaan jotain asianajotoimistoa, niin et nyt elä pelkästään tuttavien toimeksiannoilla. Tietysti ne ruokkii kun teet hyvin ja tietysti se, että maine leviää. // On tärkeätä tuntea muita, kontakteja saman alan edustajiin. Esimerkiksi iso lakiasiain- tai jonkun yritys saattaa käyttää, konsultoida sun toimistoa, kun ne tietää, että sä ole siellä töissä. Kyllä niillä on merkitystä. Sukulaisten ja muiden asiakkaiden lisäks on kyllä ihan tärkeetä muita, niinku lakimiehiä tuntea paljonkin.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

Vaikka sosiaaliset kontaktit näyttäytyvät yritykselle voimavaroja mahdollistavina, yrityksen perustamisvaiheessa niiden merkitys arvioidaan toimialakohtaiseksi tai markkinoitavan tuotteen kysyntään liittyväksi. Merkitys on vähäinen, kun tuote itsessään on niin ainutkertainen, ettei sen esille tuontiin tarvita kontaktiverkoston mahdollistamaa apua. Haastateltavan mukaan kuitenkin hänen omalla alallaan sosiaaliset verkostot edesauttavat toimeksiantojen saantia.

Seuraavaksi siirrytään väittämän torjuvaan kommentointiin. Väittämän torjui neljännes (5/20) haastateltavista. Ensinnäkin sosiaalisia kontakteja ei arvioitu yrittäjäksi ryhtymisessä keskeisiksi, koska niitä väitettiin voitavan aktiivisesti hankkia myöhemmin. Toiseksi ammattitaito arvioitiin sosiaalisia taitoja tärkeämmäksi tekijäksi yrittäjäksi ryhdyttäessä.

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa yrittäjäksi ryhtymisen arvioitiin olevan mahdollista siis ilman ennalta luotuja sosiaalisia kontakteja.

> En mä nyt sano, että ne kontaktit pitäis olla ennen sitä yrittämistä valmiina. Kyllähän niitä voi siinä pikkuhiljaa luoda laajempaa verkkoa. Mutta kyllä mä uskon, että jollain tavalla pitää olla sosiaalinen ja kykenevä kontaktinottoon. Kyllä mä uskon, että sen voi tehdä myös niin, että on ehkä joitain ideoita, että mistä ryhmistä niitä kontakteja vois saada ja lähteä määrätietoisesti sinne markkinoimaan.
>
> Valtio-oppia opiskellut nainen (Y) H11

> Ei nyt aivan, etteikö kannattaisi ryhtyä. Kyllä varmaan kannattaa ryhtyä. Voi olla, että tosiaan on uudella paikkakunnalla ja pistää sinne uuden yrityksen pystyyn eikä tunne vielä ketään sieltä. Äkkiä siinä kuitenkin siinä tutustuu. Mutta sanotaan silti, että se on… tämmösistä sosiaalisista kontakteista ei ainakaan ole mitään haittaa.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H19

Vaikka kontakteja ei olisikaan yritystä perustettaessa, niitä voidaan hankkia suunnitelmallisesti myöhemmin. Sosiaalisten suhteiden vähyyttä tai niiden puuttumista ei arvioida yrityksen perustamisen esteeksi; yritystoiminnan kannalta tärkeitä kontakteja on mahdollista luoda yrityksen perustamisen jälkeen. Yrittäjän tulee kuitenkin tietää kohderyhmät, joille tuotetta tarjota. Hänen tulee olla valmis aktiiviseen yhteydenottoon. Väittämän yhtyvän kommentoinnin tavoin myös siis torjuvassa kommentoinnissa tarkastellaan yrittäjän henkilökohtaisia ominaisuuksia; sosiaalinen kyvykkyys arvioidaan yrittäjyyttä edistäväksi – ja jopa sen edellytykseksi. Samalla vähintään implisiittisesti sosiaaliset suhteet arvioidaan tärkeiksi. Viimeisessä kommentissa tuodaan esille, ettei kaikissa tilanteissa ole mahdollista turvautua aikaisemmin luotuihin sosiaalisiin kontakteihin: uudella paikkakunnalla niiden luominen on aloitettava alusta.

Väittämän torjuva kommentointi kiteytyi siis näkemykseen, jonka mukaan sosiaaliset suhteet helpottavat yritystoimintaa sen alkumetreillä, vaikkakaan niiden puuttuminen ei ole yrityksen perustamisen ylitsepääsemätön este.

> En mä tiedä. Ilman riittäviä kontakteja…nitäähän pystyy aina luomaankin. Tota mä en allekirjoittais. Että jos joku oikein yrittäjäks haluaa, niin se kyllä sen sosiaalisen kontaktin, mikä siihen tarvitaan, saa itsekin luotua. Joutuu ehkä tekemään pikkusen kovemmin töitä siinä alussa.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut nainen (P) H1

Yrittäjä voi aktiivisesti etsiä asiakaskontakteja. Väittämän torjuvassa kommentoinnissa korostuu vahva usko yrittäjäksi ryhtyvän pystyvyyteen ja kykyyn suoriutua. Tarkastelun kohteena on yrittäjä, jonka toiminnalla on keskeinen ja ensisijainen merkitys yritykselle. Vaikka sosiaalisten kontaktien vähäisyyttä tai kokonaan puuttumista ei siis arvioida yrityksen perustamisen esteeksi, vain harva haastateltava sivuuttaa ne täysin. Olemassa olevat sosiaaliset kontaktit arvioidaan yrittäjyyttä helpottaviksi, vaikkakaan niiden merkitystä ei nosteta väittämän yhtyvän kommentoinnin tavoin yritystoiminnan aloittamisen keskeiseksi ja ensiarvoiseksi resurssiksi. Vaikka sosiaalisten kontaktien merkitystä ei siis suoranaisesti kielletä, yrityksen perustaminen ilman ennestään luotua suhdeverkostoa arvioidaan toimivaksi ratkaisuksi.

Väittämän torjuvan kommentoinnin toisessa perustelutyypissä korostettiin osaamisen merkitystä. Vahva ammattitaito arvioitiin sosiaalisia suhteita keskeisemmäksi tekijäksi:

> Ei sun tartte olla mikään myyntitykki eikä suhteita sinne ja tänne näin, että sun firma menestyis. Jos se mitä sä myyt, tässä tapauksessa eläinlääkäripalvelut, niin jos se homma toimii, niin kyllä sillä pärjää. Päinvastoin, ei ne pelkät sosiaaliset kontaktit sitten mitään auta. Kaiken A ja O on se oma työnteko. Se, että osaa sen oman hommansa. Niin semmonen tietty ammattitaidon saaminen, niin se tuo hirveesti semmosta rohkeutta omaan käyttäytymiseen.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H19

Sosiaalisten kontaktien sijaan aloittavan yrityksen ensisijainen voimavara on yrittäjän ammattiosaaminen. Yritystoiminnan käynnistämisessä onnistuminen kytkeytyy viimekädessä yrittäjään; yrittäjän on mahdollista kontrolloida yrityksen toimintaa – ja haastateltavan mukaan menestystä.

<u>Väittämästä ”Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ilman riittäviä sosiaalisia kontakteja” esiinnousseet asenteet</u>

Väittämän kommentoinnista voidaan paikantaa seuraavat kolme toisistaan erillistä asennetta:

Väittämän yhtyvää ja varauksellista kantaa perusteltiin asenteella:

”asiakassuhteiksi konstruoituvat sosiaaliset kontaktit ovat keskeinen yrittäjäksi ryhtymisen resurssi” (as 1)

Väittämän yhtyvää kantaa perusteltiin asenteella:

”yrittäjäksi ryhtyvän on oltava luonteeltaan sosiaalisesti kyvykäs” (as 2)

Väittämän torjuvaa kantaa perusteltiin asenteella:

”yrittäjä on keskeinen yrittäjäksi ryhtymisen resurssi” (as 3)

Kannanoton suunnasta tai tyypistä riippumatta sosiaalisten kontaktien yritystoiminnan alkua helpottavaa vaikutusta ei kyseenalaistettu saati kielletty. Keskeinen kannanottoa määrittävä tekijä oli se, edellyttääkö yritystoiminnan onnistunut aloittaminen olemassa olevia sosiaalisia kontakteja vai onko niitä

mahdollista solmia myöhemmin. Sosiaalisten kontaktien merkitystä yritystoiminnan kannalta ei arvioitu marginaaliseksi tai kielteiseksi.

Haastateltavat kommentoivat sosiaalisia kontakteja siis myönteisesti, niiden ei arvioitu rajoittavan yrittäjyyttä vaan takaavan uusia mahdollisuuksia. Tavallisesti sosiaalisista kontakteista puhuttiin ilman tarkempaa erittelyä. Tarkastelu saattoi täsmentyä palkkatyössä solmittuihin kontakteihin tai lähipiirin kautta saatuihin asiakassuhteisiin. Sosiaalisia kontakteja eriteltiin siis varsin yksipuolisesti pitäytymällä lähes yksinomaan asiakassuhteissa. Sosiaalisen kentän kapea tarkastelu saattoi johtua haastateltavien vähäisestä yrittäjyystuntemuksesta. Mahdollista myös oli, että ilmaus ”sosiaalinen kontakti” sai haastateltavien mielissä merkityksen kahden tai useamman ihmisen välisistä suhteista. Kommentointiin voi äkkiseltään olla vaikea sisällyttää vaikkapa rahoitustahoja.

Koska sosiaaliset kontaktit konstruoituivat ennen kaikkea siis taloudellisia resursseja mahdollistaviksi, on luonnollista, että ne arvioitiin taloudellista riskiä madaltaviksi. Yhtä lailla sosiaalisten taitojen hallitsemattomuus koettiin riskiksi, mikä sekin konstruoitui talouteen liittyväksi; yritys ei voi menestyä taloudellisesti ilman yhteistyötahojen kanssa sosiaalisesti toimeentulevaa yrittäjää. Yritystoiminta on riippuvainen yrittäjän toiminnasta yhteistyötahojen kanssa.

Ennen yrittäjäksi ryhtymistä hankittujen sosiaalisten kontaktien tärkeyttä painottavaa kommentointia löytyi jokaisesta intentioryhmästä. Kommentointi paljasti kuitenkin joitakin yrittäjyysintentioihin liittyviä eroja; erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat korostivat yrittäjän toiminnan tärkeyttä yrityksen perustamisvaiheessa, sosiaalisten kontaktien merkitystä ei arvioitu yhtä keskeiseksi (as 3 Y). Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sosiaalisten kontaktien merkityksen sivuuttamista tai kieltämistä. Yhtyvässä kommentoinnissa erityisesti yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat painottivat sosiaalisten kontaktien tärkeyttä nimenomaan ennen yrityksen perustamista. Lisäksi varsinkin yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat pohtivat, mikä on riittävä määrä sosiaalisia suhteita. Palkkatyöhön tähtäävät (P) ja yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat tarkastelivat yrittäjyyttä piirreteoreettisesta näkökulmasta; yrittäjäksi ryhtyvän on oltava sosiaalisesti kyvykäs (as 2 P, Y).

<u>Lauseväittämän analyysin tulkinta ja yrittäjyysintention tarkastelu Ajzenin teoreettisen mallin näkökulmasta</u>

<u>Asenteen ulottuvuus.</u> Kannanoton suunnasta riippumatta yrittäjällä tulee olla sosiaalisia kontakteja, olivatpa ne olemassa yritystä perustettaessa tai sen jälkeen. Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa asiakassuhteiksi konstruoituneet sosiaaliset kontaktit arvioitiin yritystä perustettaessa tärkeiksi, koska ne mahdollistavat yrityksen toiminnan tarjoamalla taloudellisia resursseja (as 1 Y, Y/P, P). Tämän kommentoinnin pääpaino oli yrittäjyyteen suuntaavissa (Y, Y/P) intentioryhmissä. Lisäksi väittämän yhtyvässä kommentoinnissa palkkatyöhön tähtäävät (P) ja yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat esittivät piirreteoreettisia asenteita; yrittäjäksi ryhtyvän on oltava sosiaalisesti kyvykäs (as 2 P, Y).

Myös väittämän torjuvassa kommentoinnissa asiakassuhteiksi konstruoituneisiin sosiaalisiin kontakteihin asennoiduttiin myönteisesti, vaikka niitä ei yritystä

perustettaessa nostettukaan ensisijaiseen asemaan. Sitä vastoin keskeiseksi arvioitiin yrittäjän toiminta (as 3 Y, P). Tätä kommentointia esittivät ennen kaikkea yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat.

Subjektiivisen normin ulottuvuus. Kommenteista ei löytynyt sosiaalista normia ilmentävää puhetta.

Havaitun vaikutusmahdollisuuden ulottuvuus. Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa yrittäjän tulisi luoda sosiaalisia kontakteja nimenomaan ennen yrittäjäksi ryhtymistä; yritys ei voi menestyä ilman taloudellisia resursseja mahdollistavia asiakaskontakteja (as 1 Y, Y/P). Yrittäjäksi ryhtyvän sosiaalisten taitojen tärkeyttä korostettiin, yrittäjäksi ryhtyvän on oltava sosiaalisesti kyvykäs (as 2 P, Y).

Kun sosiaalisten suhteiden merkitystä tarkasteltiin haastateltavan koulutustaustan mahdollistavalla yritysalalla, ne arvioitiin lähes poikkeuksetta tärkeiksi. Kollegiaalinen sosiaalinen verkosto arvioitiin toimeksiantojen vuoksi tärkeäksi; tuttuus ja maine osaavana työntekijänä edesauttavat kollegojen keskinäisten asiakassuhteiden luomisessa. Sosiaalisia kontakteja olisi hyvä etsiä jo opiskeluaikana sekä toimimalla palkkatyössä ennen yrittäjyyttä. Tämän kaltaista kommentointia esiintyi väittämään yhtyvässä ja varauksellisessa kommentoinnissa.

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa yrityksen perustaminen arvioitiin mahdolliseksi ilman sosiaalisia kontakteja – silti jo valmiiden sosiaalisten kontaktien arvioitiin helpottavan yritystoiminnan aloittamista. Kommenteissa kiteytyi luottamus yrittäjän pystyvyyteen: yrittäjä voi hankkia sosiaalisia kontakteja yritystoiminnan käynnistymisen jälkeen (as 3 Y, P). Yrittäjän toimintaan ja kontrolliin uskottiin, yrittäjä voi vaikuttaa yritystoiminnalle tärkeiden sosiaalisten suhteiden luomiseen. Vaikka yrityksen perustaminen arvioitiin mahdolliseksi ilman ennalta luotuja kontakteja, sosiaalisten suhteiden merkitystä ei kielletty. Yrittäjällä on kuitenkin keskeinen rooli yritystoiminnan onnistuneessa aloittamisessa, sosiaaliset kontaktit arvioitiin lähinnä yrittäjän toimintaa tukeviksi resursseiksi. Tätä kommentointia esittivät erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat.

Yhtä kaikki, kun yrittäjä arvioitiin kykeneväksi solmimaan sosiaalisia kontakteja joko ennen yrittäjäksi ryhtymistään tai sen jälkeen, kommentoinnin fokus oli vähintään implisiittisesti yrittäjän pystyvyydessä ilman, että samalla olisi kielletty asiakkaiksi konstruoituneiden sosiaalisten kontaktien taloudellinen merkitys. Kannanoton suunnasta riippumatta yrityksen menestymisen kannalta keskeiseksi nostettiin yrittäjän toiminta ja aktiivisuus (as 1, as 3). Laadukas työnteko, kyvykkyys, päämäärätietoinen sosiaalisten kontaktien solmiminen sekä miellyttävä käytös arvioitiin yrityksen keskeisiksi voimavaroiksi. Viimekädessä sekä yrittäjä että toimintakonteksti kontrolloi yrittäjyydessä onnistumista.

Kommentoinnin yhteys yrittäjyyskuvaan, yrittäjyysintention tarkastelu

Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa sosiaaliset kontaktit arvioitiin tärkeiksi yritystä perustettaessa (as 1 Y, Y/P, P ja as 2 Y, P): yrittäjyys määrittyi positiiviseksi. Väittämän torjuvassa kommentoinnissa yrittäjän toiminta ja osaaminen arvioitiin keskeiseksi resurssiksi yritystä perustettaessa; sosiaalisia suhteita arvioitiin voitavan hankkia yritystoiminnan aloittamisen jälkeenkin (as 3

Y, P): yrittäjyys määrittyi positiiviseksi. Kommentoinnin suunnasta riippumatta sosiaalisten kontaktien positiivinen merkitys yrittäjyydelle sai kannatusta; sosiaaliset suhteet arvioitiin taloudellisia resursseja mahdollistaviksi ja siten vähintään implisiittisesti riskiä madaltaviksi. Vaikka sosiaalisten suhteiden merkitys yritystoiminnassa tunnistettiin, myös yrittäjä oli tarkastelussa vahvasti läsnä. Huomio kytkeytyi yrittäjään silloinkin, kun konteksti mainittiin: tarkastelussa käytettiin sekä individualistista että relationistista yrittäjyyskuvaa (as 1 Y, Y/P, P). Tavallista oli, että kommentoinnin suunnasta riippumatta sosiaalisia kontakteja tarkasteltiin väylänä yrittäjän hyödylle. Sosiaaliset kontaktit arvioitiin aloittavalle yrittäjälle taloudellisia etuja tai henkistä tukea mahdollistaviksi. Tästä huolimatta utilitaristista yrittäjyyskuvaa yksilöstä oman edun maksimoijana ei esiintynyt.

Sosiaalisten kontaktien tarkastelussa pitäydyttiin väittämän määrittämän viitekehyksen mukaisesti yrittäjässä; sidosryhmät näyttäytyivät yrittäjän toiminnan taustoina. Kommentoinnissa esiintyi sosiaalisten taitojen ja ominaisuuksien individualistista yrittäjyyskuvaa, kun argumentoinnin fokus oli yrittäjän henkilökohtaisissa ominaisuuksissa (as 2 Y, P). Individualismin piirreteoreettista painotusta esiintyi palkkatyöhön tähtäävien (P) ja yrittäjiksi aikovien (Y) haastateltavien puheissa. Yrittäjäksi aikova oletettiin sosiaaliseksi; yrittäjäksi sopivuutta tarkasteltiin persoonallisuuspiirteiden kautta.

Haastateltavien puheissa oli siis varsin vahva yrittäjäkeskeinen ote. Sitä esiintyi vahvimmin väittämän torjuvassa kommentoinnissa: sosiaalisia suhteita ei arvioitu yrittäjäksi ryhtymisen edellytykseksi. Yrittäjän aktiivisuus ja ammattitaito takaavat menestymisen (as 3 Y, P): yrittäjyys määrittyi positiiviseksi. Yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat käyttivät ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa; yrittäjän näkemystä, osaamista ja työntekoa korostettiin. Vaikka sosiaalisia kontakteja ei siis arvioitu yritystoiminnan aloittamisen edellytykseksi, niiden merkitys tunnistettiin. Yritystoiminnassa onnistuminen kytkeytyi kuitenkin ensisijaisesti yrittäjään, toissijaisesti muihin (as 3 Y, P).

8.3 Väittämä 7: Tuki, uhka, luottamus, kontrolli

Väittämä kuului: ”yrittäjä näkee toiset ihmiset tukena tai uhkana yrittäjyydelleen”. Haastateltavaa pyydettiin arvioimaan sitä, miten yrittäjä arvioi toiset ihmiset yrittäjyyteensä kannalta. Kiinnostuksen kohteena oli myös minkälaiseksi tuki ja/tai uhka konstruoidaan; nähdäänkö sidosryhmät lähinnä yrittäjän roolin välttämättöminä taustoina vai korostetaanko vuorovaikutusta. Argumentoinnin tarkastelussa huomioidaan vetoamiset yrityksen sisäisiin ja/tai ulkoisiin kontrollitekijöihin. (Kts. Vesala 1992.) Yli puolet (14/20) haastateltavista yhtyi väittämään. Kolme (3/20) haastateltavaa kommentoi väittämää varauksellisesti puolesta ja vastaan. Kolme (3/20) haastateltavaa torjui väittämän. Analyysissä edetään väittämän yhtyvästä kommentoinnista torjuvaan kommentointiin.

Enemmistö (14/20) haastateltavista yhtyi väittämään. Kommentoinnissa huomio kohdistui yrityksen ulkoisiin kontrollitekijöihin: kilpaileviin yrityksiin, asiakkaisiin sekä akateemiseen viiteryhmään. Sisäiseksi kontrollitekijäksi nousi yrittäjä. Yhtyvän kommentoinnin ensimmäisessä perustelutyypissä ”toiset ihmiset” konstruoituivat samalla alalla toimiviksi yrittäjiksi; tarkastelu kohdentui kilpaileviin yrityksiin. Väittämän yhtyvän kommentoinnin toisessa perustelutyypissä tarkastelu kohdentui yrityksen sisäiseen kontrollitekijään – yrittäjään. Kolmannessa perustelutyypissä tarkasteltiin akateemisen viiteryhmän yrittäjyysasenteita. Kahdessa ensimmäisessä perustelutyypissä vedottiin implisiittisesti tai eksplisiittisesti asiakkaaseen yrittäjyyttä tukevana toi uhkaavana toimijana.

Ensinnäkin yrittäjien arvioitiin määrittävän kilpailevat yrittäjät uhaksi tai tueksi. Aluksi tarkastellaan tuen kommentointia:

> Mä voisin sanoa, että yrittäjä näkee kilpailijoina oman alansa markkinoilla olevat yritykset. En mä allekirjoita, että ne ois mikään uhka eikä varmaan yrittäjyydelle. Kai ne on jollain tavalla kannustimia, kun saa kehittää sitä omaa liiketoimintaa ja yrittäjyyttä. Ehkä toi uhka sana on aika voimakas. Että se ois niinku elämän ja kuoleman kysymys suurin piirtein. Että se on varma, että yrittäjä siinä kilpailutilanteessa innovoi ja kehittää tuotetta eteenpäin. Mutta ei se ehkä uhka yrittäjyydelle sinänsä ole.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

Yrittäjien keskinäinen kilpailu arvioidaan myönteiseksi. Yrittäjä innovoi ja kehittää toimintaansa vastaamaan kilpailutilanteen synnyttämään haasteeseen; kilpailun väitetään kannustavan parempiin suorituksiin ja siten tukevan menestyksekästä yritystoimintaa. Siitä huolimatta, että tarkastelun keskiössä on yrittäjä valintoineen ja ratkaisuineen, yritysten ulkopuolisten toimijoiden väitetään siis vaikuttavan yritystoimintaan. Myös yrittäjien keskinäistä tukea painotettiin:

> Jos meillä ei olis vaikka röntgenlaitteita, niin me voidaan joutua sanomaan, että nyt on tämmönen ongelma, että pitäis käyttää toisella eläinlääkärillä. Sen takia suositellaan jotakin yhteistä, kun me tiedetään, että siellä on meidän tuttuja eläinlääkäreitä, jotka oikeesti hoitaa sen hyvin ja ne puhuu myös meistä positiiviseen sävyyn. Tietenkin toivotaan, että se asiakas tulee meille kuitenkin takaisin tämän ongelman jälkeen, jota ei pystytä meillä hoitamaan.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H19

Yrittäjä voi ohjata asiakkaan toisen yrittäjän luokse silloin, kun hänellä itsellään ei ole tarjota tarvittavaa palvelua. Suositellessaan asiakkaalle toisen yrittäjän palveluita yrittäjä käytännössä toimii kilpailevan yrittäjän hyödyksi. Kommentissa esitetyn näkemyksen mukaan saman alan yrittäjien suhteet voivat pohjata luottamukseen; asiakkaista kilpaillaan toinen yrittäjä huomioiden, ei mustamaalaten. Yrittäjien ohella tarkastelun kohteeksi nostetaan asiakas. Viimekädessä asiakkaan valinta ratkaisee toimeksiannon toteutumisen.

Yrittäjä saattaa arvioida saman alan yrittäjät, ts. kilpailijat, myös uhaksi:

> Samalla alalla toimivat ihmiset varmastikin on näin. Se on ihan totta. Uhkana. Ei siis, se on varmasti tukeakin. Mutta varsinaisesti mä katson, että yrittäjä kokee uhkana toiset saman alan yrittäjät. On se ihan selvä, että jos sä oot yksityisyrittäjä ja sulla on leipä kiinni siinä toiminnassa ja joku toinen syö siitä samasta leivästä.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

Yrittäjyyden ja toimeentulon näkökulmasta yrittäjän arvioidaan tulkitsevan toiset yrittäjät uhaksi. Tarkastelu kohdentui markkina-asemaan:

> Jos puhutaan niinkuin jonkun asteisista tietyssä mittakaavassa olevista monopoliasemista, joita saattaa syntyä ihan alueellisestikin, niin tottakai se on julmettu takaisku, jos tulee uusi kilpailija. Ensinnäkin tehdään kaikki, että pystyttäis ehkäsemään kilpailijoiden tuleminen.
>
> Tilastotieteilijämies (Y/P) H9

> Ja varsinkin se, että jos yrittäjä on suurin piirtein samalla tasolla eli on samanlainen tavara, samanlaiset volyymit myynnissä ja vaihdossa, niin silloin se on varsinkin uhka. Jos joku toinen firma on hirveen paljon isompi, niin sitä ei enää katota varsinaisesti uhaksi, koska sä et pysty kilpailemaan kuitenkaan realistisesti sen kanssa. Tai sitten ihan pienen firman kanssa taas sä et välttämättä kuvittele sitä uhkaksi siinä mielessä, että voi kuvitella, että se ei pysty kuitenkaan korottamaan omaansa. Mutta just rinnalla olevat varmasti katotaan uhkaks.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

Ensimmäisessä kommentissa yrittäjän arvioidaan määrittävän kilpailevat yrittäjät uhaksi markkina-aseman menettämisen pelossa. Jälkimmäisessä kommentissa pohditaan toiminnan volyymin vaikutusta kilpailevan yrittäjän uhaksi tai tueksi määrittymiseen. Yrittäjä kokee saman alan yrityksen kilpailutilanteessa uhaksi, kun yritykset ovat markkina-asemalta ja toiminnan volyymilta vertailukelpoisia. Seuraavassa sitaatissa väitettiin yritystoiminnassa menestymisen määrittävän yrittäjän arvioita muista ihmisistä:

> Terveellistähän se on, että näkee ne itse tukena ja kannustavina. Ja se, että itseä kehittää ja omia menetelmiään ja tapoja viedä asioita eteenpäin. Uhkana ehkä siinä vaiheessa kun rupee itse uupumaan ja huomaa, että ei pysy kilpailussa mukana. Se on positiivista niin kauan kuin pysyy itse pinnalla, mutta se muuttuu uhkaks sitten kun huomaa, että vajoaa sieltä pinnalta.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut nainen (P) H1

Ihmisten kategorisointi joko tukea antaviksi tai uhkaa aiheuttaviksi kytkeytyy yrittäjän arvioon omasta kestävyydestä ja yritystoiminnassa menestymisestä; tappion hetkinä asennoituminen on kielteistä, menestymisen hetkinä myönteistä.

Toisten ihmisten positiiviseksi arvottaminen nostetaan yrittäjyyden voimavaraksi. Kommentissa yrittäjän uupuminen ja kilpailussa tappiolle jääminen kytkeytyvät toisiinsa.

Väittämän yhtyvän kommentoinnin toisessa perustelutyypissä tarkastelu kohdentui yrityksen sisäiseen kontrollitekijään – yrittäjään. Vaikka väittämän muotoilussa tuen tai uhan lähteiksi oli määritelty ”toiset ihmiset” ja yrittäjä partikularisoitu tarkastelun ulkopuolelle, osa haastateltavista nosti juuri yrittäjän yritystoiminnan keskeiseksi uhaksi tai tueksi. Vaikka väittämä olisi mahdollistanut tämän perustelutyypin tulkitsemisen osaksi väittämän torjuvaa kommentointia, niin ei tehty, koska tuki- ja/tai uhkadimensioita ei kyseenalaistettu tai kielletty.

> Jos ajattelee yrittäjyyttä, monet ryhtyy yrittäjäksi keksittyään jonkun innovaation ja kehittää tuotteita ja alkaa niitä markkinoimaan. Että jos siinä ei onnistu, niin sitten hän perustaa uuden yrityksen. Että se menee sitten taas siihen riskin ottamiseen. Liian suuri riskinotto on taas itsestä kiinni. Kaipa ne ulkoiset tekijät siihen jonkin verran vaikuttaa, mutta onhan se loppujen lopuksi itsestä ja omista valinnoista ja ratkaisuista ja päätöksistä kiinni.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

Yrittäjänä toimimisen ja menestymisen arvioidaan viimekädessä määrittyvän yrittäjästä; yrittäjä on vastuussa yrityksen menestymisestä. Esimerkiksi liian suuri riskinotto voi viedä yrityksen perikatoon. Myös seuraavassa kommentissa yrittäjä konstruoidaan yrittäjyytensä uhaksi tai tueksi:

> Semmonen ihminen, jolle sä teet huonon työn, niin se on tietenkin uhka sun yrittäjyydelles. Mutta se on sitten sun omasta työstäs kiinni, että jos sä oot tehnyt huonoa työtä. Jos tekee hyviä juttuja niin sieltä tulee lisää.
>
> Sosiologinainen (Y) H8

Yrittäjän laadukkaaseen työhön ja palveluun tyytyväinen asiakas arvioidaan tueksi, päinvastaisessa tilanteessa uhaksi. Asiakkaalta saatava tuki tai uhka voidaan kasvavan tai pienenevän kysynnän myötä tulkita puhtaasti taloudelliseksi. Asiakkaan kontrolli perustuu ostamiseen, ostopäätös vaikuttaa yritystoiminnan tulokseen. Nimenomaan yrittäjän toiminta vaikuttaa siihen, muodostuuko asiakassuhde ostopäätöksen myötä yritystoiminnan tueksi vai ostopäätöksen karsiutumisen myötä uhaksi. Työpanoksellaan yrittäjä on siis joko merkittävä tuki tai uhka yritystoiminnalleen. Viimekädessä korostetaan yrittäjän toimintaa ja siten yrityksen sisäistä kontrollia.

Väittämän yhtyvän kommentoinnin kolmannessa perustelutyypissä tarkasteltiin akateemisen viiteryhmän negatiivisia yrittäjyysasenteita. Tuttavapiirin tai kollegoiden yrittäjyysasenteita ei arvioitu yrittäjyyteen kannustaviksi tai yritystoimintaa tukeviksi; vähintään implisiittisesti ne voidaan tulkita yrittäjyydestä poistyöntäviksi ja siten akateemista yrittäjyyttä uhkaaviksi. Tässä perusteluluokassa

tarkasteltiin akateemisten arvioita yrittäjyydestä akateemisille mahdollisena uravalintana.

> Miten mä sitä asiaa nään, niin ne on useimmiten sellasia töitä, jotka tällasille konsulttifirmalle tulee, jota muut ihmiset (tilastotieteilijät) ei viitsi tehdä. Eli sinänsä ainoa, mitä jossain ammattipiireissä vois havaita, niin se ei ole mitään kateutta ainakaan vaan korkeintaan halveksuntaa. Se on musta yks aika säälittävä ihmistyyppi sellanen, joka pitää sitä semmosena paskaduunina. Ne on lähinnä akateemisesti kunnianhimoisia ihmisiä, jotka vääristelee ja älyttömästi suurentelee niitä omia mitättömiä vähäpätöisiä metodisia kehitystöitä, mitä niinku vuosikausia vääntää jossain. Tää (tilastotieteen konsultointiyrittäjyys) nyt kuitenkin on konkreettisempaa. Siis tulee tuloksia, tulee palaute. Ja kyl ne joskus aina antaa mahdollisuuden tehdä jotain vähän epäortodoksisempaakin virittelyä, joka pitää sitten vähän ittensäkin vireessä.
>
> Tilastotieteilijämies (Y/P) H9

Akateemisessa viiteryhmässä yrittäjyyttä ei arvioida houkuttelevaksi uravaihtoehdoksi, se arvotetaan työllistymiskeinona kielteiseksi. Yrittäjyyden ja akateemisuuden yhdistäminen arvioidaan ongelmalliseksi mm. koska niissä työnteolle on asetettu toisistaan poikkeavia tavoitteita. Akateemisen tiedeyhteisön työnteon keskeinen päämäärä ja tavoite on tieteellinen kehitystyö, johon saattaa yrittäjyyden näkökulmasta kulua pitkä aika. Yrittäjyydessä työnteon tempo on nopeaa. Akateemisen työn näkökulmasta yrittäjyyttä ei arvioida relevantiksi uravalinnaksi. Toisaalta niin ikään akateemisiin lukeutuva haastateltava arvottaa yrittäjyyden positiiviseksi sen mahdollistaman suoran palautteen ja tulosten saavuttamisen vuoksi.

Muutaman (3/20) haastateltavan kommentointi ei selkeästi kiinnittynyt väittämän yhtyvään tai torjuvaan kommentointiin, kumpaakin esiintyi. Tyypillistä varaukselliselle kommentoinnille oli, että vaikka aluksi väittämä vahvasti kyseenalaistettiin ja jopa kiellettiin, esitettiin myös yhtyvää kommentointia. Vaikka kommentointi siis mahdollistui tuki-uhkadimensiolla, väittämää ei silti kuitenkaan ehdoitta hyväksytty. Kommentointi helpottui esim. uudelleenmäärittelyn myötä:

> Toi on hirvee väittämä. Mulle tulee semmonen olo, että tässä pistetään kaikki ihmiset välineiksi, yrittäjyyden välineiksi. Joko ne on tuki tai uhka. En mä sitä pidä kyllä tolleen. Ei. Mä ottaisin pois ton ’toiset ihmiset’ ja laittasin ’jotkut ihmiset’. Sehän on selvä, että jotkut ihmiset on ihan selvä tuki ja toiset ihmiset taas ihan selvästi yrittää pistää kapuloita rattaisiin niin paljon kuin kerkii.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

Haastateltava kyseenalaistaa väittämän ilmauksen ”toiset ihmiset”, koska tulkitsee sen ihmisten luokittelua ilmentäväksi kategorisoinniksi. Sen sijaan partikularisoimalla haastateltava rajaa tuen ja uhan koskemaan ‘joitain ihmisiä’, ei ihmisiä yleensä. Myöhemmin hän (Y, H4) tarkentaa tukea koskevan rajauksensa tuttavapiiriin ja perheeseen:

> Siis oma tuttavapiirihän on se paras mahdollinen mainostaja. Sitä kauttahan tulee myöskin keikkapyyntöjä. Joku sanoo, että on kuullut, että sä teet sitä ja tätä. Sieltähän tulee paljon tukea. Ja sittenhän sitä tukea pitää löytyä kotoa myöskin. Jos ei sitä ole kotona, niin sitten on ehkä parempi joko lopettaa yrittäjyys tai heittää se toinen ulos.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

Tutuilta saatu tuki arvioidaan asiakassuhteita mahdollistavaksi ja työtehtävien lisääntymisen myötä viimekädessä taloudelliseksi. Myös kotoa saadun tuen tärkeys tuodaan esille, sitä ei tosin sisällöllisesti eritellä. Kahdessa seuraavassa kommentissa yrittäjien ei ylipäätään väitetä arvottavan toisia ihmisiä tuki-uhka ulottuvuudella, vaan tarkkailevan ympäristössä tarjolla olevia sosiaalisia kontakteja niistä poikivia mahdollisuuksia eritellen. Yrittäjien ei siten väitetä systemaattisesti jaottelevan sosiaalisia kontakteja ts. toisia ihmisiä yrittäjyyden positiivisiksi tai negatiivisiksi resursseiksi vaan pikemminkin neutraaleiksi tai mahdollisuuksia tarjoaviksi:

> En usko. Tietenkin siinä pitää ajatella näin, että minä olen tässä ja minä olen firma. Teen paljon töitä ja tapaan ihmisiä. Että onko tämä potentiaalinen asiakasi? Onko tämä potentiaalinen yhteistyökumppani? Onko tämä potentiaalinen kilpailija? Vai rahoittaja vai ei. Kyllä siinä fiksu ihminen joutuu miettimään sitä firman kannalta. Tuskinpa se yrittäjä ajattelee, että jos et ole asiakas niin olet vihamies. Että en usko, että se on joko tai. Vaan enemmän, että onko tässä potentiaalia mun kannalta vai ei. Mutta mä jättäisin sen ‘uhan’ pois.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

> Mä en osaa ajatella…Mä en ehkä ylipäätään ajattele, että yrittäjät olis sellanen selkee ihmistyyppi. Se mun mielestä ei oo mitenkään semmonen yhtenäinen ihmisryhmä. (tutkija: sä et sitä sen takia just erittele näin?) Vois sanoa, että kaikilla yrittäjillä on jonkinlainen, muita ihmisiä kohtaan… (tutkija: niin, miten sä uskosit, että tämmönen yrittäjä?) Ehkä semmonen asia yhdistää näitä ihmisiä, että ne on aika hanakoita semmoseen, niinku hakeen sitä verkostoa. Se on niiden vapaa-ajallakin, että ne helpommin ajattelee, että ai, sä oot siinä ammatissa. Sustahan vois olla mulle hyötyä. Ehkä ne näkee toisessa ihmisessä, tuo on potentiaali helpommin kuin muut.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

Väittämän torjuvien tai kyseenalaistavien kannanottojen ohella kumpikin haastateltava yhtyy väittämään. Puheensa aluksi jälkimmäinen haastateltava kieltää yrittäjien tyypittelyn. Kommentoinnin edetessä hän kuitenkin kategorisoi yrittäjät sosiaalisten kontaktien etsimisessä tietynlaisiksi. On mahdollista, että esim. tutkijan osallistumisen vuoksi haastateltava halusi osoittaa tunnistavansa ja kykenevänsä myös tyypittelyyn.

Yrittäjä havainnoi sosiaalisia kontakteja mahdollisuuden tai hyödyn toivossa – ei systemaattisesti arvottaen. Varauksellisesta kommentoinnista huolimatta yrittäjän

siten väitetään arvioivan ja tarkkailevan sosiaalisia kontakteja niistä yritystoiminnalle koituvan hyödyn eli tuen näkökulmasta. Kommentointi tukee ainakin osittain väittämää: sosiaaliset suhteet värittyvät niistä yritystoiminnalle koituvien seuraamusten mukaan. Yrittäjän väitetään etsivän sosiaalisista kontakteista ennen kaikkea tukea yrittäjyydelle. Yhtäkaikki, yrittäjyyden näkökulmasta sosiaaliset kontaktit arvioidaan varsin harkituiksi. Yrittäjän suhtautuminen muihin ihmisiin konstruoituu suunnitelmalliseksi; yrittäjän arvio muista ihmisistä määrittyy heistä yritykselle koituvien seurausten mukaan.

Väittämää torjuvasti kommentoineet haastateltavat (3/20) kyseenalaistivat väittämän sen sisältämän tyypittelyn vuoksi. Kategorisen lähestymisensä vuoksi väittämää ei arvioitu uskottavaksi tai mahdolliseksi.

> Onhan se nyt ehkä oikeen silleen aika mustavalkoinen maailmankuva, jos ihmiset on tukena tai uhkana yrittäjyydelle. Tai yleensäkään ihmiset, että ihmiset näkis sen yrittäjyyden kautta. Niin pelkästään tukena tai uhkana, niin en mä kyllä oikein usko tohon.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

> Näkee toiset ihmiset tukena tai uhkana yrittäjyydellensä? Kyllä kai yrittäjyyteen stereotypiana vois liittyä semmonen tietty itsekeskeisyys, sellanen tietty välineellistyminen. Mutta se on ihan liian stereotypiaa. Kyllähän yrittäjilläkin ihan terveitä ihmissuhteita on. En nyt sitä sano missään tapauksessa. Jos tohon pitää sanoa samaa mieltä tai eri mieltä, niin mä olen eri mieltä siinä tapauksessa. // Jos nyt olettais vaikka, että sosiaalityöntekijänä kerro, että onko ihmiset tukena vai uhkana sosiaalityöntekijyydelleen, niin en ois vastannu siihen mitään. Miten niin tukena tai uhkana? En mä tiedä voiko yrittäjäkään sanoa niin.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H2

Haastateltavat arvioivat väittämän sisällöllisesti kapeaksi ja mustavalkoiseksi. Yrittäjien ei väitetä kategorisoivan toisia ihmisiä yrittäjyyden kannalta tueksi ja uhaksi, eiväthän jälkimmäisen haastateltavan mukaan esim. sosiaalityöntekijätkään tee niin. Haastateltava ei siis yhdy tyypittelyyn, vaikka osoittaa tunnistavansa yrittäjiin liitettyjä stereotypioita, jotka viittaavat yrittäjän sosiaalisten suhteiden yksipuolisuuteen ja tarkoitushakuisuuteen – ja siten vähintään implisiittisesti määrittävät yrittäjän ihmissuhteet epäterveiksi. Tyypittelyn kieltämisen ohella myös sosiaalisten suhteiden arvottamisen kieltäminen nousee perusteluksi väittämän torjuvalle kommentoinnille.

<u>Väittämästä ”Yrittäjä näkee toiset ihmiset tukena tai uhkana yrittäjyydelleen” esiinnousseet asenteet</u>

Väittämän kommentoinnista voidaan paikantaa seuraavat neljä toisistaan erillistä asennetta:

Väittämän yhtyvää kantaa perusteltiin asenteilla:

”yrittäjä arvioi toiset ihmiset tueksi tai uhaksi yrittäjyydelle” (as 1)

”yrittäjä on tuki tai uhka yrittäjyydelle” (as 2)
”akateemiset eivät tavallisesti pidä yrittäjyyttä itselleen relevanttina uravalintana” (as 3)

Väittämän torjuvaa kantaa perusteltiin asenteella:
”yrittäjä ei arvioi toisia ihmisiä tueksi tai uhaksi yrittäjyydelle” (as 4)

Kommentoinnissa keskityttiin asiakkaiden, kilpailijoiden, kollegoiden ja yrittäjän yrittäjyydelle aiheuttamaan lähinnä taloudelliseksi konstruoituvaan uhkaan tai tukeen. Myös ystävien ja tuttavien tuki oli uusien toimeksiantojen ja asiakaskontaktien myötä viimekädessä taloudellinen. Ainoastaan akateemisen viiteryhmän pohdinta laajensi tarkastelua. Kommentointi paljasti akateemisen viiteryhmän kielteistä asennoitumista yrittäjyyteen, mikä on tulkittavissa yrittäjyydestä poistyöntäväksi ja siten yrittäjyyttä mahdollisena työllistymisvalintana asenteellisesti torjuvaksi. Toisaalta tuki määrittyi akateemisten yrittäjien yhteistoiminnan myötä sekä taloudelliseksi että henkiseksi. Esim. eläinlääkäriyrittäjien keskinäinen luottamus mahdollistaa yhteistyön, joka hyödyttää kumpaakin osapuolta. Lisäksi yrittäjä itse arvioitiin yrittäjyytensä tueksi tai uhkaksi.

Yrityksen sisäisistä kontrollitekijöistä tarkasteltavaksi nousi yrittäjä; viimekädessä yrittäjän uskottiin olevan vastuussa yrityksen menestymisestä tai menestymättömyydestä. Esim. perheenjäseniä tai yrityksen työntekijöitä ei mainittu. Ulkoisista kontrollitekijöistä keskeisimmiksi nousivat kilpailevat yritykset ja asiakkaat. Varsinkin uhka-dimensiolla tarkastelun fokus oli yrittäjän ulkopuolisissa kontrollitekijöissä, nimenomaan kilpailevissa yrityksissä sekä asiakkaissa. Yhteiskunnallisen tason kontrollitekijöitä tai yhteistyötahoja (esim. rahoituslaitokset, verottajat, tilitoimistot) ei aineistosta noussut esille. (Vrt. Vesala 1992.)

Haastateltavien yrittäjyysintentiot eivät eritelleet väittämän kommentointia.

<u>Lauseväittämän analyysin tulkinta ja yrittäjyysintention tarkastelu Ajzenin teoreettisen mallin näkökulmasta</u>

<u>Asenteen ulottuvuus</u>. Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa yrittäjän arvioitiin tarkkailevan ja arvioivan ihmisiä heistä yrittäjyydelle koituvien seurausten mukaan (as 1 Y, Y/P, P). Yrittäjän arvioitiin määrittävän uhaksi yrittäjyyttä vaikeuttavat ihmiset, tueksi yrittäjyyttä auttavat ihmiset. Nimenomaan siis se, minkälaiseksi yrittäjä arvioi toisen ihmisen vaikutuksen yrittäjyydelle määrittää sitä, arvioiko yrittäjä hänet uhaksi vai tueksi. Esim. yrittäjän arvioitiin määrittävän kilpailevan yrittäjän tueksi, kun kilpailun synnyttämä haaste ja kilpailevan yrittäjän toiminta motivoi yrittäjää kehittämään toimintaansa taloudellisen hyödyn toivossa. Vastaavasti yrittäjän arvioitiin määrittävän kilpailevan yrittäjän uhaksi, kun tämän toiminta vaarantaa yrittäjän markkina-aseman, elannon tai jaksamisen. Niin ikään toiminnan volyymin ja markkina-aseman uskottiin vaikuttavan siihen koetaanko kilpaileva yrittäjä uhaksi vai tueksi. Tuki ja uhka konstruoituivat ensisijaisesti taloudellisiksi. Taloudelliseen vaihtoon kytkeytyvä tarkastelu määritti myös sitä,

miten yrittäjän arvioitiin asennoituvan toisiin ihmisiin mahdollisina asiakkaina. Yrittäjän arvioitiin määrittävän asiakkaat yrittäjyyttä tukeviksi taloudelliseen hyötyyn vedoten. Yrittäjän työpanos vaikuttaa keskeisesti asiakassuhteen syntymiseen, ja näin asiakkaan kategorisointiin yrittäjyyttä tukevaksi tai uhkaavaksi. Yrittäjän arvioitiin siten olevan yrittäjyyden merkittävä uhka tai tuki (as 2 Y, P), toisaalta toisten ihmisten vaikutusta ei kielletty.

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa kategorinen tyypittely kiellettiin kaikissa intentioryhmissä (as 4 Y, Y/P, P). Vaikka tyypittelystä kumpuavia stereotypioita tunnistettiin, niitä vastustettiin. Yrittäjän ei uskottu määrittävän toisia ihmisiä laskelmoidusti hyöty-uhka-ulottuvuudella; sosiaalisten suhteiden tavoitehakuisuutta vastustettiin. Lisäksi yrittäjiä ei haluttu typistää muista erottuvaksi yhtenäiseksi ryhmäksi. Yrittäjyys määrittyi neutraaliksi. Väittämä arvioitiin sisällöllisesti epäuskottavaksi ja virheellistä tyypittelyä vahvistavaksi.

Subjektiivisen normin ulottuvuus. Kommentointi paljasti yksittäisiä akateemiseen viiteryhmään ja yleiseen mielipiteeseen liittyviä pohdintoja. Yhtyvässä kommentoinnissa esim. eläinlääkäriyrittäjien keskinäinen yhteistyö arvioitiin molempia osapuolia hyödyttäväksi luottamukseen, tehtävänjakoon tai toimeksiantojen tuomaan taloudelliseen hyötyyn vetoamalla (as 1 Y). Lisäksi väittämän varauksellisessa kommentoinnissa tuttavapiiri arvioitiin mahdollisten toimeksiantojen myötä yrittäjän kannalta tärkeäksi taloudelliseksi tueksi. Toisaalta pohdittiin yrittäjyyden ja akateemisuuden yhdistämisen ongelmallisuutta niiden akateemisten näkökulmasta, jotka eivät ole yrittäjiä. Akateemisten asennoituminen yrittäjyyteen työllistymisvaihtoehtona arvioitiin kielteiseksi (as 3 Y/P). Yrittäjyyden ja akateemisen yhteisön työntekoa määrittelevien normien (ajankäyttö ja työn sisältö) arvioitiin poikkeavan toisistaan. Akateemisuuden näkökulmasta yrittäjyys ei välttämättä tarjoa mahdollisuuksia riittävän intellektuaaliseen toimintaan. Nämä asenteet voivat osaltaan selittää akateemisen yrittäjyyden vähyyttä.

Havaitun vaikutusmahdollisuuden ulottuvuus. Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa yrittäjän sosiaaliset suhteet arvioitiin välineellisiksi niistä yrittäjyydelle koituvan haitan tai hyödyn näkökulmasta. ”Toiset ihmiset” nostettiin yrittäjyyden tueksi tai uhaksi (as 1 Y, Y/P, P), toisaalta myös yrittäjän rooli tunnistettiin (as 2 Y, P). Havainnoimalla ja määrittämällä ”toiset ihmiset” - ennen kaikkea asiakkaat ja kilpailevat yrittäjät - yrittäjyyden tueksi tai uhaksi yrittäjän on mahdollista säädellä yritystoimintaansa niin, että se pysyy elinvoimaisena ja toimivana kilpailluilla markkinoilla. Kilpailevan yrittäjän vaikutus arvioitiin tueksi, kun toiminta on tasaväkistä ja reilua. Kilpailun uskottiin tarjoavan haastetta ja kannustavan yrittäjää parempiin suorituksiin. Parhaimmillaan saman alan yrittäjien uskottiin siis tukevan toinen toistaan menestykseen. Toisaalta yrittäjän väitettiin arvioivan toiset ihmiset - jälleen saman alan yrittäjät - uhaksi, kun kilpailun seurauksena yrittäjä on vaarassa syrjäytyä markkinoilta, menettää toimeentulonsa tai kun kilpailu on kireä. Yritystoiminnassa menestymisen tai epäonnistumisen arvioitiin siis määrittävän yrittäjän arvioita toisista ihmisistä. Yritystoiminnan kukoistaessa, sekä reilussa ja tasaväkisessä kilpailutilanteessa yrittäjän väitettiin arvottavan saman alan yrittäjän tueksi, epävarmoina ja tappiollisina hetkinä uhaksi.

Myös yrittäjä saatettiin arvioida yritystoiminnan keskeiseksi tueksi tai uhaksi. Tällöin korostettiin yrittäjän vastuuta; yritystoiminnassa menestyminen tai epäonnistuminen väitettiin viimekädessä yrittäjästä määrittyväksi. Kiteyttäen väittämän yhtyvässä kommentoinnissa yrittäjän arvioitiin arvottavan toisia ihmisiä tuki-uhka-ulottuvuudella heistä yrittäjyydelle koituvien seurausten perusteella. Kun tuki arvotettiin positiiviseksi, se konstruoitui yrittäjyyden voimavaraksi, joka auttaa yrittäjänä toimimista ja menestymistä. Kun uhka arvotettiin negatiiviseksi, se vaarantaa menestymisen ja yritystoiminnan jatkuvuuden.

Yritystoiminnassa menestyminen kytkeytyy asiakkaiden kiinnostukseen tarjolla olevista tuotteista tai palveluista, yritysten kilpailu kulminoitui asiakkaista kilpailuun. Vaikka asiakkaat vähintään implisiittisesti arvioitiin tärkeiksi, yrittäjä siis saatettiin nostaa keskeiseksi yrittäjyytensä tueksi tai uhaksi (as 2 Y, P). Vastaamalla asiakkaan tarpeisiin ja toiveisiin laadukkaita palveluita tai tuotteita tarjoamalla yrittäjällä on hallussaan keskeiset yritystoiminnassa menestymistä määrittävät tekijät.

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa yrittäjien ei arvioitu tarkkailevan toisia ihmisiä yrittäjyyden resursseina tai yrittäjyyttä uhkaavina (as 4 Y, Y/P, P).

Kommentoinnin yhteys yrittäjyyskuvaan, yrittäjyysintention tarkastelu

Väittämän muotoilu oli varsin individualistinen ja piirreteoreettiseen tyypittelyyn kytkeytyvä. Osa haastateltavista yhtyi väittämään (as 1 Y, Y/P, P), osa kielsi sen (as 4 Y, Y/P, P). Yrittäjiä arvioitiin yhdistävän ominaisuuksien samankaltaisuus: sosiaalisten suhteiden suunnitelmallisuus sekä kontekstin valjastaminen oman toiminnan välineeksi. Yrittäjän uskottiin tavoitehakuisesti arvioivan ja arvottavan toisia ihmisiä heistä koituvien seurausten mukaan, toiset ihmiset määrittyivät yrittäjyyden kannalta positiivisiksi tai negatiivisiksi. Toisaalta piirreteoreettinen näkemys myös kiellettiin: niin yrittäjien kuin myös ”toisten ihmisten” tyypittely sekä tulkinta yrittäjien sosiaalisten suhteiden välineellistämisestä torjuttiin (as 4 Y, Y/P, P); yrittäjyys määrittyi neutraaliksi. Piirreteoreettisen tyypittelyn kritiikistä huolimatta tässä tarkastelussa ei kuitenkaan käytetty relationistista yrittäjyyskuvaa. Kommentoinnin pääpaino oli tyypittelyn kieltämisessä.

Individualistista yrittäjyyskuvaa käytettiin myös, kun yrittäjän ohelle mahdutettiin muita toimijoita. Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa yrityksen ulkopuolisten kontrollitekijöiden arvioitiin vaikuttavan yritystoimintaan silloinkin, kun yrittäjä oli valintoineen ja ratkaisuineen tarkastelun keskiössä. Yrityksen menestyminen määrittyi viimekädessä yrityksen sisältä: individualistisen yrittäjyyskuvan mukaisesti yrittäjä on vastuussa yrityksestään kilpailutilanteessa; yrittäjällä on mahdollisuus kontrolloida yrittäjyyttään (as 2 Y, P). Asiakassuhteen muodostuminen yritystoimintaa tukevaksi tai uhkaavaksi kytkeytyi yrittäjään; yrittäjä on työpanoksensa kautta merkittävä uhka tai tuki yrittäjyydelleen. Toimintakonteksti nähtiin lähes yksinomaan yrittäjyyden taustana, sitä ei juuri eksplisiittisesti tarkasteltu tai kuvattu. Yrittäjyys määrittyi positiiviseksi tai negatiiviseksi.

Yksilökeskeisestä lähestymisestä huolimatta väittämän yhtyvässä kommentoinnissa esiintyi myös sosiaalisen kontekstin huomioivaa painotusta.

Erityisesti saman alan yrittäjien uskottiin kykenevän molempia hyödyntävään yhteistyöhön; yhteistyön positiiviseksi arvottaminen sisälsi relationistista yrittäjyyskuvaa (as 1 Y). Vastavuoroisen toiminnan tarkastelu oli kuitenkin varsin vähäistä silloinkin, kun mainittiin sosiaalisen kentän tahoja. Akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde määrittyi negatiiviseksi sekä relationistista että ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa käyttämällä; akateemisten ei arvioitu määrittävän yrittäjyyttä sisällöllisesti kiinnostavaksi työnteoksi (as 3 Y/P). On syytä huomioida, että väittämä itsessään - ja siten siihen yhtyminen - on individualistisen yrittäjyyskuvan hyväksymisen lisäksi myös kannanotto yrittäjän arvottavasta suhtautumisesta ”toisiin ihmisiin”, mikä sellaisenaan nostaa toimintakontekstin kiinnostavaksi yrittäjän ohella. Yrittäjä ei toimi umpiossa, vaan hän tulkitsee toiset ihmiset yrittäjyyttä uhkaaviksi vai tukeviksi – lähtökohtaisesti toisten ihmisten arvioidaan vaikuttavan yrittäjään. Vaikka yksittäistä poikkeusta lukuun ottamatta väittämän kommentoinnissa ei siis käytetty relationistista yrittäjyyskuvaa, osoittaa se kuitenkin haastateltavien uskovan siihen, että yrittäjä arvottaa toisia ihmisiä nimenomaan yrittäjyytensä näkökulmasta.

8.4 Väittämä 8: Taloudellisille arvoille sitoutuminen

Väittämä kuului: ”yrittäjiksi ryhtyvät omistautuvat taloudellisille arvoille”. Haastateltavat kommentoivat yrittäjien taloudellisille arvoille sitoutumista sekä taloudellista vaurastumista yrittäjäksi ryhtymisen motiivina. Väittämään yhtyi 6 (6/20) haastateltavaa. Lähes puolet haastateltavista (8/20) torjui väittämän. Loput haastateltavista (6/20) kommentoi väittämää varauksellisesti sekä puolesta että vastaan. Aineiston analyysissä edetään väittämän yhtyvästä kommentoinnista torjuvaan kommentointiin.

Väittämän yhtyvälle kommentoinnille löytyi kaksi perustelutyyppiä. Ensinnäkin taloudelliset arvot arvioitiin yleisimmiksi yrittäjiksi ryhtyvillä kuin muilla erikseen mainituilla ammattiryhmillä. Toiseksi yrittäjyys määrittyi talouteen nojaavaksi toiminnaksi; se ei mahdollista talouden sivuuttamista.

Ensinnäkin yrittäjiksi ryhtyvien arvioitiin olevan siis muita enemmän taloudellisille arvoille sitoutuneita. Yrittäjiksi ryhtyvien taloudellisille arvoille sitoutumista arvioitiin sen mukaan kuinka yleistä sen väitettiin olevan muihin verrattuna. Yrittäjiksi ryhtyvien taloudellisille arvoille sitoutumisen voimakkuus konstruoitui siis vertailevassa tarkastelussa muiden - esim. haastateltavan viiteryhmän - taloudellisille arvoille sitoutumisen voimakkuuteen.

> Kyllä sen näin näkisin. Se on just sitä kasvua ja semmosta. Siis taloudellisille arvoille. Varmasti omistautuvat enemmän kuin muut ihmiset. Varmasti nyt muillekin arvoille omistautuu kuin taloudellisille. Ehkä kuitenkin voimakkaammin kuin esimerkiksi sosiaalityöntekijät.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H2

> Se on vähän toinen asia, kun olla jossain julkisella sektorilla töissä. Jos sä teet esimerkiks jotain tutkimustyötä, niin se ei oo ihan sellanen homma kuitenkaan, että sun täytyy miettiä jotain tulosvastuullisuutta siinä hommassa.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

> Joo…kyllä se…Ehkä tavallaan yhdistää myös niitä (yrittäjiä), mitä mä tunnen, niinku… raha sillai eri tavalla kiinnostaa kuin monia muita. En mä ajattele, että ne on ahneita, mutta. Joku semmonen, jo pelkkä semmonen käsitys, hyvin niinku selkeä ja konkreettinen käsitys siitä, että millai raha toimii. Ja miten sillä voi niinku pelata. Ja sitä voi laittaa tonne ja sit sieltä tulee voittoa. Se on jotenkin keskeinen se puheenaihe heillä. Jos mä ajattelen omaa työyhteisöäni esim. tutkijoita niin ei… Joo kyl tää (väittämä) on musta totta. Ei sekään välttämättä oo sillai, en mä ajattele, että ne ois todellakaan kaikki ahneita, et ne rakastais rahaa.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

Yrittäjiksi ryhtyvien väitetään sitoutuvan taloudellisille arvoille haastateltavien akateemisia tai ammatillisia viiteryhmiä vahvemmin. Yrittäjiksi ryhtyvien taloudellisille arvoille sitoutumista selitetään henkilökohtaisen mielenkiinnon lisäksi keskeisesti sillä, että yrittäjyys on viime kädessä talouteen perustuvaa toimintaa. Raha tulkitaan yrittäjän työvälineeksi, jonka ominaisuudet tuntemalla on mahdollista puntaroida ja toteuttaa yritystoimintaan liittyviä suunnitelmia ja hankkeita – ja saavuttaa voittoa. Vaikka taloudellisille arvoille sitoutuminen konstruoituu kasvuksi, voiton tavoitteluksi ja hyviksi ansioiksi, utilitaristinen oman edun maksimointia korostava näkemys ei saa kannatusta. Viimeksi siteerattu haastateltava (P, H10) arvioi humanistien arvojen sopivuutta yrittäjyyteen:

> Osuuskunnat on usein vähän semmosia niinku humanistien yritysmuoto tai jotenkin. Että siellä vähän parannellaan teekupin ääressä maailmaa. (tutkija: aattelet sä, et se sopii humanisteille paremmin?) Joo, mä aattelen sitä arvomaailmaa. Humanisti voi sanoa kaverilleen, että hän on perustanu osuuskunnan ennemminkin kuin että on perustanut yrityksen. Eikä silti menetä humanistikasvojaan.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

Haastateltavan mukaan osuuskuntatoiminta – toisin kuin muu yritystoiminta – on sopusoinnussa humanistien arvomaailman kanssa. Implisiittisesti tuodaan esille näkemys, jonka mukaan muussa yrittäjyydessä vallitsevat arvot poikkeavat arvoista, jotka ovat humanisteille tärkeitä. Yrittäjyysarvojen ja humanistien arvojen väitetään olevan ristiriidassa. Kommentointi ei kuitenkaan aina paljastanut arvoristiriitaa. Seuraava haastateltava ei koe yrittäjyyttä omille arvoilleen vieraaksi:

> Kyllähän taloudelliset arvot on yksi päämäärä, miks sitä varmaan yrittäjäksi ryhdytään. Koska en mä usko, että yrittäjyys on mitään hyväntekeväisyyttä kuitenkaan. Ehkä kyse on sitten taas, että mitkä on yleensä elämän arvot muuten. Onhan työntekokin toimintaa ja taloudellista merkitystä. Ja sitä tehdään vastiketta vastaan. Se on vaan yhden tyyppinen työntekomuoto se yrittäjyys. Kyllä mulle on

> se heti oikeustieteellisen alusta lähtien ollu haaveena päästä osakkaaksi hyvään asianajotoimistoon, mikä on yrittäjyyttä. Kyllä se mulle on ollu yks kimmoke se hyvät ansiot.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

Taloudelliseksi arvoksi konstruoituva hyvä ansiotaso arvioidaan yleisesti ja henkilökohtaisesti erääksi yrittäjäksi ryhtymisen motiiviksi. Ainakin implisiittisesti mahdolliset arvoristiriidat ovat haastateltavalle epärelevantteja. On mahdollista, ettei haastateltava arvioi arvoristiriitaa olevan edes olemassa. Yrittäjyys kategorisoidaan palkkatyön tavoin vastikkeelliseksi työnteoksi. Sitä vastoin hyväntekeväisyys partikularisoidaan vastikkeellisesta työnteosta erilliseksi. Seuraavassa kommentissa tarkastelu kohdentui yrittäjien halukkuuteen tuoda esille taloudellista menestymistä:

> Näillä pienyrittäjillä on mun mielestä kyllä koko ajan tietysti sellanen pieni valitus päällä. Mutta ehkä se kuuluu siihen mentaliteettiin, että ei sillä oikein voi kehuskellakaan vaikka materiaalista hyvää olis. He aika voimakkaasti tuo esille sitä, että ei tää kannata, ei tää kannata ja kuitenkin sitä omaisuutta löytyy sitten. On hieno talo ja uudet autot ja pääsee matkalle silloin kun huvittaa. Se käyttäytyminen ja se mitä on, niin se on vähän ristiriitaista. Tavallaan kuitenkin näkyy se vauraus, niin ehkä sitä ei sitten tarvii enää sanoa. Ei ehkä sovi tähän suomalaiseen kulttuuriin, että sä näytät, että sulla menee hyvin.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H2

Yrittäjyys arvioidaan varsin tuottoisaksi toiminnaksi, vaikka yrittäjät itse ovat haluttomia sitä myöntämään; vaurastumisesta puhuminen on epätyypillistä. Henkilökohtaisesta taloudellisesta menestymisestä kertominen - kehuskelu - saatetaan kokea vaikeaksi esimerkiksi vaatimattomuutta hyveenä arvottavista kulttuurillisista syistä.

Toiseksi väittämän yhtyvää kantaa perusteltiin näkemyksellä, jonka mukaan yrittäjyys talouteen nojaavana toimintana velvoittaa talouden huomioimiseen.

> Kyllähän tämä varmaan on aika yleisesti hyväksytty väittämä. Kyllähän yrittäjille on aika pitkälle nää taloudelliset arvot tärkeitä, koska sun täytyy sitä firmaa pyörittää ja ottaa kaikki taloudelliset seikat huomioon.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H15

Kommentoinnin retorisena resurssina käytetään väittämän yleistä hyväksyttävyyttä. Yritystoiminta kytkeytyy talouden asianmukaiseen huomioimiseen ja hoitamiseen. Yrittäjä ei siis voi väheksyä saatikka sivuuttaa talouteen liittyviä asioita. Raha arvioidaan osaksi yrittäjyyttä, nostettiinpa se erityisasemaan tai ei.

Yrittäjyyden tulkitseminen talouteen nojaavaksi toiminnaksi ulotettiin myös henkilökohtaisiin sitoumuksiin, joihin yrittäjyys velvoittaa yrittäjän:

> No varmasti, koska siinä on omat varat kiinni. Kyllä mä uskon siihen, että niinhän se on. Ei välttämättä ihan kokonaan taloudellisille arvoille. Mutta kyllä se totta siinä mielessä on, että kyllä pitää taloudellisten realiteettien mukaan toimia silloin, kun siinä on omat kiinni.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

Talouden huomioimista perustellaan yrittäjän henkilökohtaisella rahallisella sitoutumisella. Yrittäjä on pakotettu kiinnostumaan taloudenhoidosta turvatakseen oman taloudellisen tilanteensa. Kommentti on yhtenevä näkemykselle, jonka mukaan on eri asia perustella taloudellisille arvoille sitoutumista varallisuuden kasvattamisella kuin esim. henkilökohtaisen taloudellisen tilanteen turvaamisella. Taloudellisille arvoille sitoutuminen konstruoituu riskin välttämiseksi. Kun yrittäjä on sitoutunut yritystoimintaan henkilökohtaisella varallisuudella, taloudellisten näkökantojen laiminlyönti langettaa riskin yrityksen lisäksi yrittäjälle henkilökohtaisesti.

Yrittäjiksi ryhtyvien taloudellisille arvoille sitoutumista perusteltiin myös näkemyksellä, jossa yritystoiminnassa työntekoa arvioidaan rahallisin määrein:

> Luultavasti, mun käsittääkseni hirveen pitkälle kyllä. Harva lähtee tekemään paljon työtä saamatta siitä hirveesti liksaa. Mä epäilen, että jos joku haluaa tehdä hyväntekeväisyyttä, niin ei ne lähde yrittäjiksi. Se perusta on kyllä siitä pudonnut pois.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut nainen (P) H1

> Varmaan niinku yrittäjä ajattelee sitä niinku taloudelliselta kantilta. Että minkä hyödyn hän saa siitä taloudelleen ja vastaako se sen hankkiminen tuotteen kehittämiseen tai innovointiin käytettyä työpanosta.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

Yrittäjiksi ryhtyvien taloudellisille arvoille sitoutumista perustellaan työnteosta saatavalla korvauksella; yritystoiminnan tuloksellisuutta ja toimivuutta väitetään arvotettavan taloudellisin määrein. Esim. tehdyn työmäärän kannattavuus määritellään siitä saatavan taloudellisen korvauksen mukaan; rahallinen korvaus on vastine tehdystä työstä. Lisäksi korostetaan yrittäjän paljoa työmäärää: yrittäjiksi ryhtyvien taloudellisille arvoille sitoutumisen arvioidaan pohjaavan mahdollisuuteen saada asianmukainen rahallinen korvaus kovan työnteon vastineeksi. Työnteon taloudellinen korvaus arvioidaan yrittäjäksi ryhtymisen motiiviksi.

Osa (6/20) haastateltavista ei selkeästi päätynyt kannattamaan tai vastustamaan väittämää vaan kommentoi sitä varauksellisesti. Haastateltavat esim. tunnistivat ja hyväksyvät yrittäjien taloudellisille arvoille sitoutumisen, mutta partikularisoivat itsensä tulevina yrittäjinä tämänkaltaisen sitoutumisen ulkopuolelle:

> Taloudelliset arvot nousee hyvin keskeisesti esille. On paljon yrittäjiä, jotka omistautuvat varmaan pääosin taloudellisille arvoille, mutta on myös hyvin paljon yrittäjiä, jotka omistautuu ihan toisille. Mä koen, että mulle… ilman muuta talous on se reunaehto, siis semmonen realiteetti, mutta kyllä mun motiivit tulee ihan jostain muualta.
>
> Sosiologinainen (Y) H8

> Kyllä mä uskon, että tossa on vinha perä. Kyllä toi varmaan jossain määrin pitää paikkansa, mutta ei missään tapauksessa mun tilanteessa kyllä. Enemmän se on sitä kokeilun halua ja uusien asioiden oppimista eikä mitään… Kyllähän siitä tietysti pitää rahallinen korvaus saada, mutta eipä muuta.
>
> Tilastotieteilijämies (Y/P) H9

Yrittäjien taloudellisille arvoille sitoutumisen arvioidaan vaihtelevan myös aloittain:

> Tää varmaan kans hirveesti vaihtelee eri aloilla silleen, että jos on joku taiteellisempi yritys, niin varmaan se ei oo niin tärkee se taloudellinen arvo kuin taas sitten, jos sä pyörität jotain muuta. Jos miettii jotain konsultointii tai vastaavaa, niin se on paljon enemmän taloudellista. Mutta jos on yrittäjä, niin kyllä se mielletään, että on omistautunut taloudellisille arvoille. Kyllä varmaan harva yrittäjä tekee pelkästä hyvästä sydämestä, niin kuin jotain vapaaehtoistyötä, sen takia vaan.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

> Kyllä mä luulen, että ehkä jotenkin tuntuu siltä, että enemmistö yritystoiminnasta perustuu taloudellisille arvoille. Että ne hankkii isommat talot. Mutta on varmaan semmosiakin yrittäjiä, jotka perustaa muille arvoille. Yrittäminenhän on tapa omistautua jollekin arvoille. Mulle tulee nyt mieleen vaikka luomuviljely. Tai jokin ekologisten roskapönttöjen suunnittelu. Mutta en mä usko, että semmonenkaan vois olla olemassa, jos ei se tuottais taloudellisesti. Tai jos yleensäkin puhutaan jostain metsien suojelusta tai energiapolitiikasta, niin joka paikassa kuitenkin ensin lasketaan ne rahat, että mitä se tuottaa. Ja sitten, että kannattaako sitä ruveta puuhaamaan. Silleen ehkä se talous on kuitenkin siinä pinnalla. Mutta ei välttämättä. Jos firma pysyy pystyssä omistautumatta täydellisesti taloudellisille arvoille, mikä mun mielestä saattaa olla mahdollista.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

Taloudellisille arvoille sitoutumisen voimakkuuden arvioidaan vaihtelevan yritysaloittain, sitä on kuitenkin kaikessa yrittäjyydessä. Esimerkeiksi nostetuilla yritysaloilla arvioidaan sitouduttavan talouden arvojen sijaan ensisijaisesti muille arvoille, toisaalta niissäkään ei voida kokonaan sivuuttaa talouden realiteetteja. Seuraavassa kommentissa pohditaan maatalousyrittäjyyttä:

> Joku maatalousyrittäjä, niin se on niinku elämäntapa tai sukuperinne, missä on sitten muut. Tai siinä on varmaan tärkeetä se maa ja se maanomistus. Että heillä ei välttämättä aina ole voiton maksimointi. Että heillä on varmaan aika erityyppinen suhtautuminen siihen yrittäjyyteen. Että se on sellasta jonkinlaista eloonjäämiskamppailua. Taikka ainakin, jos haluaa oman ammattialansa säilyttää. Totta kai siinäkin on sitten taloudelliset arvot, että silloin se heidän yritystoimintansa pitää olla sellasta, että se on riittävän tuottavaa. Ja varmasti jokainen yrittäjä joutuu miettimään noita taloudellisia arvoja varmasti enemmän kuin muut.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

Yrittäjien taloudellisille arvoille sitoutuminen partikularisoidaan poikkeuksellisen korkeaksi. Lisäksi maatalousyrittäjät partikularisoidaan muita yrittäjiä vähemmän taloudellisille arvoille sitoutuneiksi. Maatalousyrittäjyydessä yrittäjyyden motiivi voi olla itsensä työllistämisen ohella mm. sukuperinteen jatkaminen. Vaikka yritystoiminta on viimekädessä talouteen pohjaavaa toimintaa, taloudellisia arvoja ei siitä huolimatta tarvitse siis nostaa keskeiseksi yritystoiminnassa. Taloudellisten realiteettien huomioiminen on kuitenkin välttämätöntä silloinkin, kun yrittäjyyden keskeisenä motiivina on perinteen jatkaminen, elämäntapa tai elannon hankkiminen.

Seuraavaksi tarkastellaan väittämän torjuvaa kommentointia, jota esitti hieman yli kolmannes (8/20) haastateltavista. Taloudellisten arvojen sijaan yrittäjiksi ryhtyvien väitettiin sitoutuvan ensisijaisesti muille arvoille; työn sisällöllinen mielekkyys ja yrittäjän itsenäinen asema nousivat tarkastelun kohteiksi ja samalla myös väittämän torjuvien kannanottojen perusteluiksi. Työn sisällölliset arvot väitettiin keskeisiksi yrittäjiksi ryhtyvien keskuudessa.

> Mulle ois just se, että mulle on se työn sisältö kaikkein tärkein. Se menee yli. Mutta seuraava on talous. Kyllähän varmaan jossain määrin tarvii olla sellanen…että jokuhan ei välitä rahasta tuon taivaallista, mutta kyllä mä olen ajatellut, että kyllä mä välitän kuiteskin. Just kun mä olen miettiny, että jos perustais tai eikö perustais, niin sit on just se, että pääsee oikein jänniin projekteihin. Kun mulla on se jännät projektit on mulle se tärkein. Mutta se on sitten ajan haaskuuta joku tylsä projekti, vaikka siitä sais kuinka paljon rahaa.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

> Hah. Toi nyt on ihan puppua. Jyrkkä vastalause. Mä kyllä väitän, että suurin osa niistä ihmisistä, jotka yrittäjiksi lähtee, niin ne lähtee ihan jostain muista syystä. Siitä, että ne tykkää tehdä sitä työtä. He haluaa tehdä sitä, mikä heille on tärkeää. En tiedä sitten, nää osakekauppaajat sun muut, mutta eiköhän niilläkin ole siinä joku ihan semmonen. Totta kai se on hauskaa, että tulee rahaa. Kyllähän mäkin sanoin, että mä haluan kunnollisen korvauksen siitä mitä mä teen, mutta se ei kuitenkaan ole se ensimmäinen. Mutta tietenkin yrittäjä, varsinkin yksityisyrittäjä

> jolla ei ole mitään muuta työpaikkaa, niin sehän on elinehto. Siitä on pakko saada ainakin se jokapäiväinen leipä.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

Kommenteissa esiintyi ekspressiivisen individualismin mukainen itsensä toteuttamisen ihanne. Ensimmäisessä kommentissa retorisena resurssina käytetään henkilökohtaista pohdintaa tulevan yrittäjyyden keskeisestä arvosta - mahdollisuudesta haasteelliseen ja mielekkääseen työhön. Työn sisältö ja siitä saatava henkinen tyydytys arvioidaan yrittäjyyden keskeiseksi kannustimeksi, vaikka taloudellisen korvauksen merkitystä ei väheksytä. Erinomaisen rahallisen palkkion ei kuitenkaan arvioida takaavan mielihyvää, jos työ on sisällöllisesti epätyydyttävä. Talouteen liittyvien tekijöiden olemassaoloa ei siis kiistetä, niitä ei kuitenkaan väitetä yrittäjäksi ryhtymisen keskeiseksi motiiviksi. Talouden elementtien erittelyissä henkilökohtaisen toimeentulon turvaaminen nousee rikastumista keskeisemmäksi. Vaikka yrittäjäksi ryhtyvällä ei siis suoranaisesti olisi mitään taloudellista menestymistä vastaan, hän ei kuitenkaan välttämättä aseta sitä ensisijaiseksi tavoitteekseen. Taloudellisten arvojen sävyttämään yrittäjyyskuvaan ei yhdytä; se halutaan häivyttää - jos ei kokonaan näkyvistä niin ainakin taustalle - ja korvata itseilmaisuun pohjaavalla yrittäjyystulkinnalla. Seuraavaksi tarkastellaan palkkatyötä ja yrittäjyyttä taloudellisille arvoille sitoutumisen näkökulmasta:

> En mä usko ollenkaan. Ei sovi yhtään. Minkä takia se ois sen enemmän kuin muussakaan työssä. Kyllä sä voit yhtä lailla tehdä pelkästään semmosta työtä, josta sä et nauti ja olla siinä vaan sen hyvän palkan takia. Päinvastoin. Yrittäjänä sä voit tehdä semmosta työtä, jonka sä itse koet tärkeeksi. Ja saat siitä työstä muutakin nautintoa kuin sen palkkapäivän nautinnon.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

Palkkatyötä tekevä henkilö voi sitoutua taloudellisille arvoille, kommentissa esitetyn näkemyksen mukaan yrittäjäksi ryhtyvää voimakkaammin. Palkkatyön ensisijainen kimmoke saattaa olla hyvä palkka, kun taas yrittäjää motivoi ennen kaikkea työn haastavuus ja kiinnostavuus.

Talous arvioidaan siis tärkeäksi vaikkakaan ei keskeiseksi arvoksi yrittäjyydessä:

> Ei pidä mun mielestä paikkansa. Niitä on pakko miettiä, koska jos sä et ole realisti, niin siinä ei voi menestyä. Enemmänkin niin, että siinä voi olla kyse koko elannosta. Ja kaikista veloista ja siitä talosta ja perheestä ja kaikesta. Niin siinä on pakko ajatella. Mutta mun mielestä se ei ole omistautumista. Tai en ajattelis, että yrittäjät on jotenkin enemmän rahanahneita kuin kaikki muut. En sanois, että omistautua. Siinä on vähän semmonen negatiivinen sävy.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

Talouden huomioiminen arvioidaan osaksi yrittäjyyttä. Sitä ei kuitenkaan väitetä yrittäjien taloudellisille arvoille sitoutumiseksi, vaan pikemminkin riskin välttämiseksi. Seuraavaksi tarkastellaan taloudellisille arvoille sitoutumista akateemisessa yrittäjyydessä:

> Jos nyt haetaan sitä akateemista yrittäjyyttä, niin voishan siinä olla just se, että enemmän sit se, että halutaan tehdä juuri tätä ja omistautua sille. Ja olen iloinen, jos siitä rahaakin saa.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y/P) H5

> Meidän alalla on sen yrityksen kasvumahdollisuudet rajalliset. Eihän sitä tiedä, voihan sitä ajautua ihan jollekin eläimiä sivuavalle alalle, jossa kertakaikkiaan rupeis yrittäjäksi ja oikein tekemään rahaa. Kyllä mä tykkään työstä eläinlääkärinä ihan sillai hoitotyössäkin.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H19

> En mä oikein usko, että on mahdollista oikein rikastumaan pääseen, koska siinä…Ei sillä, koska se kuitenkin perustuu siihen työntekoon. Ja työtä tekemällä ei rikastu kuitenkaan Suomessa. Sitte pitäis tehdä jotain liiketoimintaa, sijoituksia ja tommosta. Ja se ei kuulu eläinlääkäriyrittämiseen ollenkaan. Voihan sitä siinä sivussa olla, mutta ei se itsessään siihen työhön kuulu. Eikä se mua kiinnosta.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H20

Akateemisen yrittäjyyden keskeiseksi tavoitteeksi nostetaan mahdollisuus mieleiseen työhön. Lisäksi tuodaan eksplisiittisesti ilmi henkilökohtainen haluttomuus käyttää yrittäjyyttä taloudellisen voiton tavoitteluun, mikä tulkitaan yrittäjyyteen kuulumattomaksi. Haastateltavat nostavat työn sisällöllisen mielekkyyden akateemisen yrittäjyyden keskeiseksi tavoitteeksi, työnteosta saatavaa rahallista korvausta - voitontavoittelusta puhumattakaan - ei arvioida yhtä tärkeäksi. Lisäksi torjuvaa kantaa perusteltiin yrittäjiksi ryhtyvien itsenäisyyttä korostavilla arvoilla:

> Se on kuitenkin omaa päätäntävaltaa. Se on se tärkein.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

> Ei välttämättä. Kyllä mä luulen, että yrittäjiks pyrkivillä on juuri enemmän nämä henkilökohtaisen itsemääräämisen autonomia ja vapauden arvot. Ja myöskin sitten tämmönen kuva itsestä vastuun kantajana. Ei taloudelliset arvot voi siellä taustalla yksin olla.
>
> Filosofiaa lukenut nainen (Y/P) H12

Yrittäjäksi ryhtymisen ensisijaiseksi motiiviksi arvioidaan mahdollisuus itsenäiseen työhön. Yrittäjäksi ryhtymistä saattaa edesauttaa myös henkilön käsitys itsestään pystyvänä toimijana.

Väittämästä ”Yrittäjäksi ryhtyvät omistautuvat taloudellisille arvoille” esiinnousseet asenteet

Väittämän kommentoinnista voidaan paikantaa seuraavat neljä toisistaan erillistä asennetta:

Väittämän yhtyvää ja varauksellista kantaa perusteltiin asenteilla:

- ”yrittäjäksi ryhtyvät ovat muita enemmän taloudellisille arvoille sitoutuneita” (as 1)
- ”yrittäjien taloudellisille arvoille sitoutuminen vaihtelee yritysaloittain” (as 2)

Väittämän varauksellista ja torjuvaa kanta perusteltiin asenteella:

- ”yrittäjäksi ryhtyvät sitoutuvat taloudellisten arvojen sijaan ensisijaisesti itsenäisyyttä korostaville sekä työn sisällöllisille arvoille” (as 3)

Väittämän yhtyvää ja torjuvaa kantaa kumpaakin perusteltiin asenteella:

- ”yrittäjyys talouteen perustuvana toimintana sitouttaa talouden huomioimiseen” (as 4)

Väittämä oli muotoiltu siten, että haastateltavan oli mahdotonta tietää, mitä taloudellisille arvoille sitoutumisella tarkalleen tarkoitettiin. Taloudellisten arvojen konstruoituminen osoittautui kuitenkin pitkälle samankaltaiseksi kannanoton suunnasta riippumatta. Taloudellisilla arvoilla tarkoitettiin hyviä ansioita, varallisuuden kasvattamista ja voiton tavoittelua sekä raha-asioiden asianmukaista hoitoa siten, että yritystoiminnan jatkuvuus ja yrittäjyysriskin toteutumisen estäminen taataan. Tosin viimeksi mainittua ei väittämän torjuvassa kommentoinnissa haluttu tulkita osoitukseksi yrittäjien taloudellisille arvoille sitoutumisesta. Pääasiassa yhtenäisestä taloudellisten arvojen konstruoinnista huolimatta joitakin tulkinnallisia eroja siis esiintyi.

Kannanoton suunnasta riippumatta yrittäjyys määrittyi talouteen pohjaavaksi toiminnaksi, talouden asiallisen huomioimisen ja hoidon arvioitiin ratkaisevasti kytkeytyvän yritystoiminnassa menestymiseen (as 4 Y, Y/P, P). Raha arvioitiinkin yrittäjän välineeksi, jonka ominaisuudet tuntemalla on mahdollista arvioida, suunnitella ja toteuttaa erilaisia hankkeita. Talouden väitettiin olevan tärkeää yrittäjyydessä silloinkin, kun sitä ei arvioitu keskeiseksi arvoksi tai motiiviksi. Yrittäjyys kategorisoitiin palkkatyön tavoin vastikkeelliseksi työnteoksi. Sen sijaan hyväntekeväisyystyö ja vapaaehtoistoiminta partikularisoitiin rahallista korvausta vastaan tehdystä työstä erillisiksi. Kommentoinnin suunnasta riippumatta tarkastelu kohdistui yrittäjäksi ryhtyvän ohella tai sijaan yrittäjään.

Kannanoton suunnasta riippumatta taloudellisten arvojen keskeisyyttä perusteltiin myös sillä, että yrittäjiksi ryhtyvät ovat sitoutuneet henkilökohtaisella varallisuudella yritystoimintaan. Yrittäjiksi ryhtyvien on kiinnostuttava taloudenhoidosta turvatakseen omansa sekä perheensä aineellinen hyvinvointi. Koska yrittäjiksi ryhtyvien oletettiin siis olevan henkilökohtaisella varallisuudellaan kiinni yritystoiminnassa, talouden laiminlyönti on riski yrittäjän

työ- ja yksityiselämälle. Voidaan todeta, että on eri asia perustella taloudellisiin arvoihin sitoutumista henkilökohtaisen toimeentulon varmistamisella kuin vaurauden kasvattamisella.

Lähinnä palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat yhtyivät väittämään ja arvioivat yrittäjiksi ryhtyvien sitoutuvan esim. omaa akateemista tai ammatillista viiteryhmää voimakkaammin taloudellisille arvoille (as 1 P, Y/P). Palkkatyöhön tähtäävistä (P) haastateltavista yksikään ei yksiselitteisesti torjunut väittämää. Kuitenkin vain harva tässäkään intentioryhmässä väitti rikastumista yrittäjäksi ryhtyvän keskeiseksi tavoitteeksi. Sen sijaan yrittäjyyden väitettiin pakottavan taloudellisille arvoille sitoutumiseen; talouden sivuuttaminen arvioitiin riskiksi yritystoiminnalle ja yrittäjän henkilökohtaiselle varallisuudelle (as 4 Y, Y/P, P). Lisäksi yrittäjien taloudellisille arvoille sitoutumisen väitettiin vaihtelevan yritysaloittain (as 2 P, Y/P).

Erityisesti yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat torjuivat väittämän. Yrittäjiksi aikovat naiset esittivät miehiä voimakkaampaa väittämän kritiikkiä. Yrittäjyyden keskeisiksi arvoiksi nostettiin työn sisällölliset arvot ja päätäntävalta (as 3 Y, Y/P). Osa yrittäjiksi aikovista (Y) haastateltavista ilmaisi tulevan yrittäjyytensä keskeiseksi tavoitteeksi nimenomaan työnteon, ei esim. sijoitustoiminnan mahdollistamaa taloudellista voittoa. Taloudellisten arvojen korostamisen väitettiin antavan yrittäjyydestä kapean ja vääristyneen, jopa virheellisen kuvan. Kun taloudelliset arvot arvioitiin osaksi yrittäjyyttä, niiden merkitystä perusteltiin yrittäjyyden ja henkilökohtaisen taloudellisen riskin toteutumisen estämisellä (as 4 Y, Y/P, P). Kommentoinnin suunnasta riippumatta taloudellisten realiteettien laiminlyöminen arvioitiin siis mahdottomaksi.

<u>Lauseväittämän analyysin tulkinta ja yrittäjyysintentioiden tarkastelu Ajzenin teoreettisen mallin näkökulmasta</u>

<u>Asenteen ulottuvuus</u>. Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa yrittäjiksi ryhtyvien väitettiin sitoutuvan muita enemmän taloudellisille arvoille (as 1 P, Y/P). Arvio yrittäjäksi ryhtyvien taloudellisille arvoille sitoutumisen voimakkuudesta konstruoitui vertailussa muiden työtä tekevien taloudellisille arvoille sitoutumisen voimakkuuteen. Yrittäjyydellä ei kuitenkaan arvioitu tavoiteltavan rikastumista - silti sen mahdollistama toimeentulo arvioitiin palkkatyöstä saatua paremmaksi. Rikastumistavoitteet arvioitiin epärealistisiksi, koska yrittäjyys perustuu työntekoon; työllä rikastumiseen ei uskottu. Taloudellisille arvoille sitoutumisen ei väitetty tarkoittavan jatkuvaa vaurastumista. Raha konstruoitui yrittäjyyden välineeksi; rahalla on mahdollista määrittää työn arvo ja kannattavuus (as 4 Y, Y/P, P). Toisaalta hyvä palkka arvioitiin myös suuren työmäärän kompensaatioksi, mikä sellaisenaan arvioitiin yrittäjyydessä mahdolliseksi. Taloudellisille arvoille sitoutumisen arvioitiin kumpuavan siten halusta saada tehdystä työstä asianmukainen korvaus. Utilitaristisen omanedun tavoittelun ja rikastumisen sijaan taloudellisille arvoille sitoutuminen konstruoitui siis hyvän ansio- ja elintason tavoitteluksi sekä riskin toteutumisen välttämiseksi. Yrittäjyys konstruoitui talouteen pohjaavaksi toiminnaksi, joka sellaisenaan sitouttaa yrittäjän

yritystoimintaan, mahdollisesti henkilökohtaisella rahallisella panoksella. Tämä asennoituminen oli tyypillistä erityisesti palkkatyöhön tähtäävien (P) ja myös yrittäjyyttä harkitsevien (Y/P) haastateltavien keskuudessa.

Väittämän varauksellisessa kommentoinnissa asennoituminen ei kiinnittynyt yksiselitteisesti kumpaankaan arvottamisen tyyppiin. Haastateltava saattoi tunnistaa ja hyväksyä tulkinnan yrittäjäksi ryhtyvien taloudellisille arvoille sitoutumisesta, mutta tulevana yrittäjänä partikularisoida itsensä tämänkaltaisen sitoutumisen ulkopuolelle (as 3 Y, Y/P). Lisäksi varauksellisessa kommentoinnissa taloudellisille arvoille sitoutumisen arvioitiin vaihtelevan yritysaloittain (as 2 P, Y/P). Yrittäjyyden keskeiseksi arvoksi mainittiin mm. sukupolvien yli jatkuvan perinteen ylläpitäminen. Toisaalta taloudellisten realiteettien huomioiminen väitettiin niin ikään välttämättömäksi, kun yrittäjyyden keskeisenä motiivina ja tavoitteena on perinteen jatkaminen, elämäntapa tai elannon turvaaminen. Yrittäjyydessä voidaan siis toteuttaa hyvin moninaisia ja toisistaan poikkeavia arvoja ja päämääriä.

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa taloudellisia arvoja ei väitetty yrittäjiksi ryhtyvien keskeisiksi arvoiksi. Vaikka niitä ei kiistetty, ensisijaiseksi yrittäjyyden arvoksi ja motiiviksi nostettiin työn mielekkyys ja itsenäisyys (as 3 Y, Y/P). Yrittäjyysmotiivien eritellyissä saatettiin käyttää retorisina resursseina henkilökohtaisia työn sisältöihin liittyviä tavoitteita. Taloudellisia arvoja ei kuitenkaan tyystin sivuutettu, vaikka niiden keskeisyys kyseenalaistettiin – talouden huomioimista pidettiin yritystoiminnan jatkuvuuden reunaehtona, ei keskeisenä kannustimena (as 4 Y, Y/P, P). Erityisesti yrittäjiksi suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat torjuivat väittämän.

Subjektiivisen normin ulottuvuus. Väittämän yhtyvän kommentoinnin retorisena resurssina käytettiin arviota, jossa yrittäjiksi ryhtyvien taloudellisille arvoille sitoutuminen on yleisesti hyväksytty. Lisäksi yrittäjiksi ryhtyvien väitettiin sitoutuvan akateemista viiteryhmää - esim. tutkijoita tai sosiaalistyöntekijöitä - voimakkaammin taloudellisille arvoille (as 1 P, Y/P). Taloudellisia arvoja ei arvioitu akateemisten keskuudessa työnteon keskeisiksi motiiveiksi; yrittäjiin verrattuna akateemisten väitettiin olevan vähemmän taloudellisille arvoille sitoutuneita. Viiteryhmän arvojen koettiin olevan ristiriidassa taloudellisen edun tavoittelun kanssa. Tämä arvoristiriita arvioitiin jopa yrittäjäksi ryhtymisen asenteelliseksi esteeksi. Tarkastelun kohteeksi nousi esim. yrittäjyyden ja humanistisen arvomaailman yhteensovittamisen haasteellisuus. Toisaalta akateemisten väitettiin partikularisoivan yrittäjyyttä akateemisuuden näkökulmasta (as 2 P): humanistien arvioitiin arvioivan osuuskuntayrittäjyyden – toisin kuin muun yrittäjyyden – yhteensopivaksi humanistien arvoille. Osuuskunta yritysmuotona määrittyi muusta yrittäjyydestä poikkeavaksi; sitä mitä ilmeisimmin arvotettiin erilaisilla kriteereillä.

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa taloudellisten arvojen keskeisyys torjuttiin akateemisessa yrittäjyydessä (as 3 Y, Y/P). Akateemisen yrittäjyyden tavoitteeksi arvioitiin työn sisällöllinen tyydyttävyys; yrittäjyys arvioitiin väyläksi itsensä toteuttamiselle. Työn taloudellinen korvaus ja eritoten sijoitustoiminnalla

vaurastuminen arvioitiin toissijaisiksi tavoitteiksi. Kommentoinnin retorisena resurssina käytettiin tulevalle yrittäjyydelle asetettuja tavoitteita.

Havaitun vaikutusmahdollisuuden ulottuvuus. Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa raha arvioitiin yrittäjyyden välineeksi, sen ominaisuudet tuntemalla yrittäjäksi ryhtyvä arvioi työpanosta sekä edistää yritystoiminnan menestymistä ja yrittäjyysriskin estämistä. Toisaalta yrittäjyyden arvioitiin talouteen nojaavana toimintana pakottavan yrittäjäksi ryhtyvän talouden huomioimiseen, muuten yritystoiminta sekä yrittäjän henkilökohtainen taloudellinen tilanne olisi heikosti turvattu (as 4 Y, Y/P, P). Taloudelle omistautumisesta ei ole siis mahdollista kieltäytyä, yrittäjyys sitouttaa siihen.

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa yrittäjyys arvioitiin väyläksi mielekkäälle työnteolle ja päätösvallalle. Yrittäjyyden arvioitiin mahdollistavan työn sisällöllisille arvoille sitoutumiseen; yrittäjyydessä voi toteuttaa ammatillisia toiveita (as 3 Y, Y/P). Vaikka talouden huomioimisen arvioitiin hyödyntävän yritystoimintaa - ja hyvän ansiotason myötä myös yrittäjää - talouden arvoille omistautumista ei nostettu keskeisiksi yrittäjäksi ryhtymisen motiiviksi.

Kommentoinnin yhteys yrittäjyyskuvaan, yrittäjyysintention tarkastelu

Kannanoton suunnasta riippumatta haastateltavat käyttivät lähes yksinomaan individualistista yrittäjyyskuvaa; väittämän muotoilu ja sisältö eivät juuri innoittaneet relationistisen yrittäjyyskuvan käyttämiseen. Tarkastelun keskiössä oli yrittäjäksi ryhtyvä henkilö tai yrittäjä, toimintakontekstin merkitystä pohdittiin vain sivuavasti perhettä, sukuperinnettä ja akateemisen viiteryhmän arvoja sekä yritysalaa käsittelevissä tarkasteluissa. Yksilökeskeiseen kommentointiin saattoi ohjata se, että taloudellisille arvoille sitoutuminen saatetaan mieltää hyvin henkilökohtaiseksi yksinomaan yrittäjäksi ryhtyvää tai yrittäjää koskevaksi pohdinnaksi.

Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa yrittäjiksi ryhtyvien arvioitiin olevan muita enemmän taloudellisille arvoille sitoutuneita (as 1 P, Y/P, Y). Yrittäjiksi ryhtyvien kiinnostuminen ja jopa omistautuminen taloudellisille arvoille arvioitiin yrittäjyyden realiteetiksi: yrittäjyys on viime kädessä talouteen perustuvaa toimintaa (as 4 Y, Y/P, P). Talouteen liittyviä tekijöitä ei ole mahdollista väheksyä saati sivuuttaa. Toisaalta henkilökohtaiseksi yrittäjyyden motiiviksi saatettiin arvioida taloudelliset arvot (as 1 Y). Asenteissa 1 ja 4 yrittäjyys määrittyi neutraaliksi ja negatiiviseksi.

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa ensisijaisesti yrittäjiksi aikovat (Y) sekä myös yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) haastateltavat kritisoivat väittämää ekspressiivisellä yrittäjyyskuvalla; yrittäjyyden keskeiseksi motiiviksi arvioitiin mahdollisuus ammatilliseen itseilmaisuun (as 3 Y, Y/P) - yrittäjyys määrittyi positiiviseksi. Vaikka yrittäjyyden taloudellista korvausta ei väheksytty, keskeiseksi yrittäjyyteen kannustavaksi tekijäksi arvioitiin työn sisältö ja henkinen tyydytys. Hyvänkään rahallisen korvauksen ei uskottu takaavan mielihyvää työtehtävien ollessa epätyydyttäviä. Yrittäjyyden keskeiseksi motiiviksi arvioitiin siis ekspressiivisen yrittäjyyskuvan näkemys yrittäjän luovuudesta ja ammatillisesta itseilmaisusta; utilitaristinen oman taloudellisen edun tavoittelu arvioitiin

toissijaiseksi. Utilitaristinen taloudelliseen vaurastumiseen ja rikastumiseen kytkeytyvä yrittäjyyskuva koettiin yksipuoliseksi ja kapeaksi, sen väitettiin antavan virheellisen kuvan yrittäjyydestä ja yrittäjän motiiveista. Taloudellisia arvoja painottavaa yrittäjyyskuvaa käyttivät muita voimakkaammin palkkatyöhön tähtäävät haastateltavat, vaikka hekään eivät suoranaisesti väittäneet yrittäjiä ahneiksi tai äkkirikastumista tavoitteleviksi (as 1 Y/P, P). Talouden hoitaminen arvioitiin kummassakin kannanoton suunnassa yrittäjyyden realiteetiksi (as 4 Y, Y/P, P).

Kommentoinneissa käytettiin sekä individualistista että relationistista yrittäjyyskuvaa, kun taloudellisille arvoille sitoutumisen arvioitiin vaihtelevan yritysaloittain (as 2 P, Y/P). Individualistista yrittäjyyskuvaa esiintyi, kun yrittäjien taloudellisille arvoille sitoutumista tarkasteltiin yksilötason ratkaisuna. Relationistista yrittäjyyskuvaa esiintyi, kun yritysalan väitettiin määrittävän yrittäjän taloudellisille arvoille sitoutumista. Yrittäjyys määrittyi neutraaliksi.

Seuraavaksi väittämien 5 - 8 kommentointeja tarkastellaan kokoavasti tulkintateorioiden näkökulmista. Ajzenin asenne- ja havaittujen vaikutusmahdollisuuksien ulottuvuuksilla haastateltavat ilmaisivat yleistettyä kommentointia (yrittäjyyttä / yrittäjiä yleisesti koskevat asenteet / pystyvyysarviot) ja henkilökohtaista kommentointia (henkilökohtaiset yrittäjyysasenteet / pystyvyysarviot – ts. haastateltavan arviot itsestä mahdollisena yrittäjänä). Subjektiivinen normi- ulottuvuudella jaottelu ei ole relevantti: haastateltavat esittivät käsityksiään toisten ihmisten yrittäjyystulkinnoista.

8.5 Asenne-ulottuvuus väittämissä 5 - 8, yhteys yrittäjyysintentioon

Väittämä 5: ”Yrittäjänä on mahdollista olla itsenäinen, oma herransa”
Väittämä 6: ”Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ilman riittäviä sosiaalisia kontakteja”
Väittämä 7: ”Yrittäjä näkee toiset ihmiset tukena tai uhkana yrittäjyydelleen”
Väittämä 8: ”Yrittäjäksi ryhtyvät omistautuvat taloudellisille arvoille”

Väittämät 5 - 8 käsittelivät yrittäjyyttä sosiaalisessa kontekstissa, yrittäjän toimija-asemaa sekä talouteen liittyviä arvoja. Asenteiden keskeiset teemat käsittelivät yrittäjyyttä työnä, yrittäjyysarvoja sekä yrittäjän ja sosiaalisen kontekstin välistä suhdetta. Kunkin väittämän kommentoinnissa esiintyi yrittäjyyteen sisältyvän riskin ja vastuun tarkasteluja. (Vrt. esim. Stevenson & Jarillo 1991; Koskinen 1996: Vesala 1996; Leskinen 1999; Swedberg 2000c; Janney & Dess 2005; Kyrö 2006; 2008; Pihkala 2008a, b.) Yrittäjyysasenteet rakentuivat ensisijaisesti yleistetyiksi yrittäjyysasenteiksi (haastateltavan esittämät yrittäjyyttä yleisesti käsittelevät asenteet). Erityisesti väittämän 8 kommentointi toi esille myös henkilökohtaisia yrittäjyysasenteita (haastateltavan esittämät henkilökohtaiset yrittäjyysasenteet).

Yrittäjän toimija-asemaa ja sosiaalista kontekstia tarkasteltiin erikseen tai toisiinsa kytkeytyen. Keskeinen tarkastelun kohde oli yrittäjän itsenäisyyden ja

ulkopuolisista tahoista riippuvuuden välinen jännite. (Vrt. Vesala 1996; Lindh de Montoya 2000.) Kommentointi paljasti yrittäjän itsenäisyyttä puoltavia ja kyseenalaistavia asenteita. Kun itsenäisyyden toteuttaminen arvioitiin yrittäjyydessä mahdolliseksi, itsenäisyys konstruoitui yrittäjän vapaudeksi määritellä työn sisältöjä (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – henk.koht. ja yleist.) sekä ajankäyttöä (väittämä 5: as 1 Y – yleist.). Yrittäjyys uravalintana arvioitiin yksilön keskeistä asemaa ja päätösvaltaa osoittavaksi ratkaisuksi (väittämä 5: as 1 Y – yleist.). Vapaus ja itsenäisyys arvioitiin yrittäjäksi ryhtymisen motiiveiksi (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – henk.koht. ja yleist.).

Vaikka yrittäjyys arvioitiin itsenäisen työnteon tai sen tavoittelun mahdollistavaksi toiminnaksi, myös sosiaalinen konteksti nostettiin yrittäjyydessä keskeiseksi. (Vrt. Vesala 1996; Saxenian 2000.) Erityisesti yrittäjyyteen suuntaavien (Y, Y/P) haastateltavien keskuudessa ilmaistiin asennetta yrittäjän itsenäisyydestä ja omana herrana olemisesta, tosin varovaisesti (väittämä 5: as 1 – yleist.). Vaikka yrittäjän itsenäisyyden toteutumiseen siis uskottiin, se arvioitiin rajalliseksi. Haastateltava saattoi esittää varauksellisia näkemyksiä yrittäjyyden ideaaliksi konstruoituneesta yrittäjän itsenäisestä toimija-asemasta. Itsenäisyys ja vapaus arvioitiin yrittäjyyden ideaaleiksi ja tavoitteiksi, joiden täydellinen ja tosiasiallinen toteutuminen ei välttämättä mahdollistu yrityksen ulkopuolelta nousevien velvoitteiden vuoksi. Erityisesti palkkatyöhön tähtäävät (P) ja yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) haastateltavat kyseenalaistivat yrittäjän itsenäisyyden. Toimintakontekstin yritystoimintaan kohdistamat odotukset velvoittavat yrittäjän vapautta korostavan ihanteen vastaisesti pitkiin työpäiviin ja vähäiseen vapaa-aikaan (väittämä 5: as 2 – yleist.). (Vrt. Leskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000.)

Yrittäjän sosiaalinen konteksti arvioitiin yrittäjänä toimimisen ja menestymisen kannalta taloudellisesti tärkeäksi. (Vrt. Vesala 1996; Swedberg 2000c.) Asiakaskontaktit arvioitiin keskeisiksi, vaikka niitä ei tavallisesti eksplisiittisesti tarkasteltu. Asiakkaisiin saatettiin viitata markkina-asemalla, kysynnällä tai markkinoinnin tärkeydellä. Sosiaaliset suhteet asiakkaita mahdollistavina arvioitiin taloudellisten resurssien ja riskinhallinnan kannalta keskeisiksi yritystoiminnan alussa (väittämä 6: as 1 Y: henk.koht., Y/P, P: yleist.). Sosiaalisen kontekstin huomioimisen ohella tarkastelu kytkeytyi yrittäjään: synnynnäiset sosiaaliset taidot resurssinaan yrittäjä toteuttaa itseään sosiaalisissa konteksteissa - piirreteoreettista yrittäjyyskuvaa ilmentäen yrittäjän tulisi olla persoonaltaan sosiaalisesti kyvykäs (väittämä 6: as 2 P, Y – yleist.). Erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat korostivat sosiaalisten kontaktien sijaan yrittäjän roolia (väittämä 6: as 3 Y, P – yleist.). Yrittäjäksi arvioitiin voitavan ryhtyä ilman olemassa olevia sosiaalisia kontakteja tai verkostoja eli asiakkaita; yrittäjän toiminta, asenne ja ammattitaito arvioitiin ensisijaisiksi yrityksen perustamisen onnistumista määrittäviksi tekijöiksi. Vaikka nytkään asiakaskontaktien merkitystä ei kielletty, yrittäjä oli tarkastelun keskiössä. (Vrt. McClelland 1961; Brockhaus 1982, Juhala 1998; Leskinen 1999.)

Yrittäjän ja ulkopuolisten tahojen välisiä suhteita tarkasteltiin niin ikään otettaessa kantaa siihen arvioiko yrittäjä toiset ihmiset yrittäjyyttänsä tukeviksi vai uhkaaviksi (väittämä 7). (Vrt. Vesala 1992; 1996; Burt 2000, Kanter 2000; Lindh

de Montoya 2000.) Yrittäjän arvioitiin ratkaisuillaan ja toiminnallaan määrittävän yrittäjyyttään (väittämä 7: as 2 Y/P – yleist.). Näin arvioitiin tapahtuvan myös yrittäjän arvottaessa sosiaalista kenttää – ennen kaikkea kilpailevia yrittäjiä sekä asiakkaita - yrittäjyytensä kannalta joko positiiviseksi tai negatiiviseksi. Asenne ilmentää sosiaalisten kontekstien konstruoitumista ainakin jossain määrin yrittäjälle merkityksellisiksi. Yrittäjän arvioitiin tarkkailevan ja arvioivan toisia ihmisiä heistä koituvien seurausten mukaan, uhaksi määrittyivät yrittäjyyttä vaikeuttavat ja tueksi edesauttavat ihmiset (väittämä 7: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). Nimenomaan siis sen, minkälaiseksi yrittäjä omista lähtökohdistaan tulkitsee toisen ihmisen vaikutuksen, arvioitiin määrittävän sitä, kategorisoiko yrittäjä hänet yrittäjyyttä uhkaavaksi vai tukevaksi. Yrittäjän uskottiin määrittävän yrittäjyyttänsä tukevaksi esim. kilpailevan yrittäjän, kun kilpailu on tasaväkistä ja reilua, tai kun kilpailun synnyttämään haasteeseen vastaamalla yrittäjä motivoituu yritystoimintansa kehittämiseen. Vastaavasti yrittäjän arvioitiin määrittävän kilpailevan yrittäjän uhkaavaksi, kun kilpailu vaarantaa markkina-aseman, elannon tai jaksamisen. Toisten ihmisten konstruoituminen tueksi tai uhaksi määrittyi ensisijaisesti talouden perusteistä käsin. Tämä tyypittely myös kiellettiin, koska sen arvioitiin typistävän yrittäjän ihmissuhteet tarkoitushakuisiksi, hyötyyn tähtääviksi ja ongelmallisiksi; yrittäjien ei arvioitu kategorisoivan toisia ihmisiä uhaksi tai tueksi (väittämä 7: as 4 Y, Y/P, P – yleist.). Lisäksi sosiaalisen kontekstin sijaan yrittäjä itse arvioitiin merkittäväksi uhaksi yrittäjyydelleen; tekemällä työnsä huonosti yrittäjä konstruoitui yrityksensä ensisijaiseksi uhaksi (väittämä 7: as 2 Y, P – yleist.). Intentiot eivät juuri eritelleet kommentointia.

Myös yrittäjäksi ryhtyvien taloudellisille ja työn sisällöllisille arvoille sitoutumista pohdittiin. (Vrt. Bellah et al. 1985; Vesala 1996.) Erityisesti palkkatyöhön (P) aikovat haastateltavat arvioivat yrittäjien sitoutuvan muita ihmisiä - esim. akateemisia - voimakkaammin taloudellisille arvoille (väittämä 8: as 1 P, Y/P – yleist, Y – henk.koht.). Yrittäjien taloudellisille arvoille sitoutumisen arvioitiin vaihtelevan myös yritysaloittain (väittämä 8: as 2 P, Y/P – yleist.). Raha tulkittiin yrittäjyyden välineeksi; rahalla on mahdollista arvioida työpanoksen arvo ja kannattavuus. Yrittäjyys konstruoitiin vastikkeelliseksi toiminnaksi, jossa yrittäjyysriskin uhka tekee mahdottomaksi taloudellisten näkökantojen sivuuttamisen; yrityshallinnon asianmukainen hoitaminen edellyttää talouden realiteettien huomioimista. Talouteen liittyvien tekijöiden sivuuttamista ei niin ikään arvioitu mahdolliseksi, koska yrittäjän arvioitiin olevan sitoutunut yrittäjyyteensä henkilökohtaisella rahallisella panoksella. Huomionarvoista on, että äärimmäisen oman edun tavoittelun ja rikastumisen sijaan taloudellisille arvoille sitoutuminen konstruoitui hyvän ansio- ja elintason tavoitteluksi sekä yrittäjyysriskin välttämiseksi (väittämä 8: as 4 Y, Y/P, P – yleist.). Yrittäjäksi ryhtyvien muita ihmisiä voimakkaampi taloudellisille arvoille sitoutuminen torjuttiin, vaikka talouteen liittyvien tekijöiden merkitystä ei yrittäjyydessä kielletty (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – henk.koht. ja yleist.). Vaikka talouden vaateiden arvioitiin asettavat reunaehtoja, yrittäjyyden keskeiseksi arvoksi ja motiiviksi nostettiin sisällöllisesti mielekäs työ sekä yrittäjän itsenäistä toimija-asemaa korostaen päätösvalta. (Vrt. Bellah et al. 1985; Vesala 1996.) Retorisina resursseina

haastateltava saattoi käyttää tulevan yrittäjyytensä päämääriä. Niin taloudellisille arvoille sitoutuvassa kuin sen ensisijaisuuden kieltävässä kommentointityypissä talouteen liittyvät tekijät tulkittiin yrittäjyyteen vahvasti liittyviksi, niiden sivuuttamista ei yrittäjyysriskin uhan vuoksi arvioitu menestyvässä yritystoiminnassa mahdolliseksi. Yrittäjyys konstruoitui talouteen pohjaavaksi toiminnaksi, jolle asetetaan erilaisia tavoitteita.

Edellä esitetyt tarkastelut nostivat yrittäjän rinnalle ne sosiaaliset kontekstit, joissa yritys toimii. Niin ikään yrittäjän ja sosiaalisten kontekstien tarkastelut kytkivät riskin ja sen torjumisen eräiksi keskeisiksi yrittäjän toimintaa ja arvottamista määrittäviksi tekijöiksi. Vastuullisessa yritystoiminnassa yrittäjän täytyy taloudelliseksi konstruoituvan riskin toteutumisen estämiseksi huomioida se sosiaalinen kenttä, jossa yritys toimii – olkoonkin, että juuri tämä sosiaalinen kenttä rajoittaa yrittäjän itsenäistä asemaa. Viimekädessä yrittäjän vapaus ja työn sisältöihin liittyvän päätösvallan tavoittelu toteutuvat kontekstin mahdollistamien taloudellisten resurssien puitteissa.

Yrittäjyyden myönteiseksi arvottaminen kiteytyi yrittäjän toimija-aseman ideaaliksi, jossa korostui yrittäjän päätösvalta, mahdollisuus mielekkääseen työhön ja itsenäisyyteen (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – henk.koht. ja yleist.). Yrittäjän myönteistä arvottamista esiintyi selitettäessä yrittäjyydessä menestymistä yrittäjällä: sosiaalisen kontekstin mahdollistamien verkostojen sijaan yrittäjän ammattitaito ja innostunut ote arvioitiin ensisijaisiksi onnistumista määrittäviksi tekijöiksi (väittämä 6: as 3 Y, P – yleist.) (väittämä 7: as 2 Y, P – yleist.). Yrittäjyyden ideaalin kyseenalaistaminen sisälsi sitä rajoittavia sosiaaliseen kontekstiin ja riskiin liittyviä pohdintoja, jotka ilmensivät utilitaristisia talouteen kytkeytyviä arvoja. Yrittäjyyden kielteiseksi arvottamisessa yrittäjyys konstruoitui taloudellisen uhan värittämäksi uuvuttavaksi kontekstin armoilla toteutettavaksi toiminnaksi (väittämä 5: as 2 Y/P, P – yleist.) (väittämä 7 as 1 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 8: as 1 P, Y/P – yleist, Y – henk.koht.).

8.6 Subjektiivinen normi -ulottuvuus väittämissä 5 - 8, yhteys yrittäjyysintentioon

Väittämä 5: ”Yrittäjänä on mahdollista olla itsenäinen, oma herransa”
Väittämä 6: ”Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ilman riittäviä sosiaalisia kontakteja”
Väittämä 7: ”Yrittäjä näkee toiset ihmiset tukena tai uhkana yrittäjyydelleen”
Väittämä 8: ”Yrittäjäksi ryhtyvät omistautuvat taloudellisille arvoille”

Väittämissä 5 - 8 ei juuri esiintynyt subjektiivista normia eli haastateltavien sosiaalisten yhteisöjen yrittäjyyttä uravaihtoehtona esille tuovaa ja arvottavaa puhetta. Väittämästä 6 sitä ei löytynyt lainkaan, väittämissä 5, 7 ja 8 esiintyi joitakin näkemyksiä siitä, miten sosiaalinen yhteisö arvottaa yrittäjyyttä uravaihtoehtona. Seuraavaksi tarkastellaan yksittäisiä eksplisiittisiä erittelyjä sekä yleiseen mielipiteeseen vetoamisia. Kommentointi kohdentui lähinnä itsenäisyyteen ja talouteen liittyvien arvojen tarkasteluun. Subjektiivista normia esiintyi myös

yrittäjän sosiaalisten suhteiden pohdinnassa. Tarkastelu aloitetaan yrittäjyyden työllistymiskeinona myönteiseksi arvottavasta lähestymisestä, minkä jälkeen siirrytään kielteiseksi arvottamiseen.

Yrittäjyyden positiiviseksi arvottavaa kommentointia esiintyi, kun vedottiin käsityksiin, joita akateemisilla arvioitiin olevan yrittäjän itsenäisyydestä, talouteen liittyvistä asioista ja työn sisällöstä. (Vrt. Peltonen 1986; Vesala 1996; Stevenson & Jarillo 1991.) Otettaessa kantaa yrittäjän mahdollisuuteen olla itsenäinen, oma herransa, akateemisten arvioitiin olevan kiinnostuneita yrittäjyydestä omakohtaisena työllistymiskeinona, koska se mahdollistaa itsenäisyyden ja päätösvallan. Esim. eläinlääkäriyrittäjien arvioitiin arvostavan mahdollisuutta itse vaikuttaa työn sisältöihin rajaamalla palvelunsa tietylle sektorille, vaikkapa pieneläimiin (väittämä 5: as 1 Y – yleist.). Eläinlääkäreiden arvioitiin myös arvottavan toinen toiseltaan saatavan toimeksiannoiksi konstruoituneen tuen keskinäisen luottamuksen vuoksi positiiviseksi (väittämä 7: as 1 Y – yleist.). Ylipäätään yrittäjän näkökulmasta tuttavapiiri arvioitiin sen mahdollistamien toimeksiantojen myötä - ja ennen kaikkea taloudellisten resurssien lähteenä - positiiviseksi (väittämä 7: as 1 Y – yleist.). Lisäksi akateemisten arvioitiin tavoittelevan sisällöllisesti kiinnostavaa työtä; taloudellisille arvoille sitoutumisen sijaan yrittäjyyden mahdollistamien työn sisällöllisten arvojen toteuttaminen arvioitiin keskeiseksi (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Bellah et al. 1985; Vesala 1996.)

Kommentointi toi esille myös akateemisen viiteryhmän kielteisiä yrittäjyysasenteita; akateemisten ei väitetty arvioivan yrittäjyyttä kiinnostavaksi uravaihtoehdoksi. Pohdittaessa yrittäjäksi ryhtyvän taloudellisille arvoille sitoutumisen voimakkuutta tarkasteltavaksi nousi akateemisen viiteryhmän edustamien arvojen ja yrittäjyyden yhteensovittamisen haasteellisuus (väittämä 8). Yrittäjyyden väitettiin edellyttävän sen kaltaista taloudellisille arvoille sitoutumista, mikä on ristiriidassa akateemisen viiteryhmän - tutkijoiden ja sosiaalityöntekijöiden - arvojen kanssa (väittämä 8: as 1 P, Y/P – yleist.). (Vrt. Kupferberg 1998.) Akateemisten ei arvioitu määrittävän taloudellisia arvoja työnteon keskeisiksi motiiveiksi; viiteryhmän arvojen väitettiin olevan ristiriidassa yrittäjyyden kaltaisen taloudellisen edun tavoitteluun tähtäävän toiminnan kanssa. Lisäksi yrittäjyydessä ja akateemisessa työssä työtä määrittävät normit arvioitiin poikkeaviksi. Yrittäjyydessä työnteon tempo on nopea, akateemisessa tutkimustyössä nopeus ei välttämättä ole ensisijainen tavoite. Toisin kuin akateemisessa tutkimustyössä yrittäjyydessä ei jatkuvan kiireen vuoksi arvioitu mahdolliseksi tehtäviin paneutumista. (Vrt. Gibb 1987; Nurmi 1999.) Lisäksi akateemisten näkökulmasta yrittäjyyden ei arvioitu tarjoavan mahdollisuuksia riittävän haasteelliseen toimintaan (väittämä 7: as 3 Y/P – yleist.). (Vrt. Storey 1994; Mäki & Vafidis 2000; Ristimäki 2004b.) Työn sisältöihin vetoamalla akateemisten ei siis väitetty arvioivan yrittäjyyttä akateemisille relevantiksi uravaihtoehdoksi. Nämä näkemykset ovat tulkittavissa akateemisten yrittäjäksi ryhtymisen asenteellisiksi esteiksi. Tarkastelun kohteeksi nousi yrittäjyyden ja humanistisen arvomaailman yhteensovittamisen haasteellisuus. Yrittäjyyden eri muotoja saatettiin kuitenkin arvottaa toisistaan poiketen akateemisille mahdollisina työllistymiskeinoina.

Osuuskuntayrittäjyys arvioitiin sopivaksi humanistiseen arvomaailmaan; osuuskunta yritysmuotona partikularisoitiin muusta yrittäjyydestä poikkeavaksi.

Myös yleiseen mielipiteeseen vetoamisia esiintyi. Yrittäjien toisia ihmisiä tukena tai uhkana arvottava näkemys uskottiin yleisesti hyväksytyksi, vaikka siihen ei itse yhdyttykään (väittämä 7: as 4 P – yleist.). Myös yrittäjien taloudellisille arvoille sitoutuminen arvioitiin yleisesti hyväksytyksi päätelmäksi (väittämä 8: as 1 Y/P, P, Y – yleist.). Niin ikään yrittäjän itsenäisyyttä perusteltiin yleisellä mielipiteellä (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.).

Koontina akateemisuuden viitekehyksessä subjektiivisen normin yrittäjyyden työllistymiskeinona positiiviseksi määrittävässä puheessa yrittäjyys tulkittiin itsenäisyyttä, vapautta (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.) ja mielenkiintoisia työtehtäviä (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – yleist.) mahdollistavaksi työksi. Lisäksi akateemisten yrittäjien arvioitiin arvottavan positiiviseksi toinen toiselta saadut toimeksiannot luottamuksen vuoksi (väittämä 7: as 1 Y – yleist.). Subjektiivisen normin yrittäjyyttä uravaihtoehtona negatiiviseksi arvottavassa pohdinnassa yrittäjyyttä ei arvioitu akateemisille sopivaksi uravaihtoehdoksi. Yrittäjyyden väitettiin edellyttävän suurempaan taloudellisille arvoille sitoutumiseen, mikä akateemisille on luontevaa. Oman akateemisen viiteryhmän arvot väitettiin ristiriitaisiksi yrittäjyyden kaltaisen taloudellisen edun tavoitteluun tähtäävän toiminnan kanssa (väittämä 8: as 1 P, Y/P – yleist.). Osuuskuntayrittäjyys nousi muusta yrittäjyydestä poiketen mahdolliseksi humanisteille (väittämä 8: as 1 P – yleist.). Akateemisen viiteryhmän arvioitiin torjuvan yrittäjyyden akateemisille relevanttina työllistymiskeinona myös, koska sitä ei arvioitu intellektuaaliseksi toiminnaksi (väittämä 7: as 3 Y/P – yleist.). Lisäksi yrittäjyyden uskottiin edellyttävän sen kaltaisille työnteon normeille sitoutumista, mihin akateemiset eivät ole halukkaita: yrittäjyydessä työnteon nopeatempoisuus ja kiire eivät mahdollista työtehtäviin paneutumista (väittämä 7: as 3 Y/P – yleist.).

8.7 Havaittujen vaikutusmahdollisuuksien –ulottuvuus väittämissä 5 - 8, yhteys yrittäjyysintentioon

Väittämä 5: ”Yrittäjänä on mahdollista olla itsenäinen, oma herransa”
Väittämä 6: ”Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ilman riittäviä sosiaalisia kontakteja”
Väittämä 7: ”Yrittäjä näkee toiset ihmiset tukena tai uhkana yrittäjyydelleen”
Väittämä 8: ”Yrittäjäksi ryhtyvät omistautuvat taloudellisille arvoille”

Väittämien 5 - 8 kommentoinnit paljastivat yrittäjän ja toimintakontekstin – ennen kaikkea asiakkaiden – vaikutusmahdollisuuksien arviointeja. Yrittäjän itsenäisen aseman ja ulkopuolista tahoista riippuvuuden välinen dilemma tunnistettiin, haastateltava saattoi ottaa kantaa kummankin puolesta. (Vrt. Vesala 1996.) Yrittäjän vaikutusmahdollisuudet positiivisiksi arvottava puhe ilmensi yrittäjyyden ideaalia, jonka toteutumista yrityksen ulkopuoliset tahot uhkaavat tai estävät. Yrittäjän itsenäisen aseman, kontrollin sekä näiden kyseenalaistamisien konstruoinnit toivat esille työn sisältöihin (väittämät 5 ja 8), sosiaaliseen

kontekstiin (väittämät 5, 6, 7, 8) sekä yritystalouteen (väittämät 5, 6, 7, 8) liittyviä erittelyjä. Tarkastelut yrittäjyyden tarjoamista mahdollisuuksista ja edellyttämistä valmiuksista kiteytyivät ensisijaisesti yleistetyiksi pystyvyysarvioiksi (haastateltavan esittämä yrittäjyyttä yleisesti käsittelevä pystyvyysarvio) – myös henkilökohtaisia pystyvyysarvioita (haastateltavan esittämä arvio omasta pystyvyydestään yrittäjänä) esiintyi. Erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y), mutta myös yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) haastateltavat käyttivät retorisina resursseinaan henkilökohtaisia pystyvyysarvioita.

Kontrollin ja vaikutusmahdollisuuksien positiivisiksi konstruoinnit nostivat tarkasteltaviksi työn sisältöihin, aikatauluttamiseen sekä yritystalouden ja yrittäjyysriskin hallitsemiseen liittyviä tekijöitä. Joustavan ajankäytön lisäksi yrittäjän uskottiin voivan muokata työstään sisällöllisesti mielekkään. Erityisesti yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat korostivat yrittäjän mahdollisuutta mielekkääseen työhön (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – henk.koht. ja yleist.). Lisäksi yritystalouden asiallisella hoitamisella yrittäjän arvioitiin voivan edistää yrittäjyyttä sekä estää yrittäjyysriskiä toteutumasta. Vaikutusmahdollisuuksia kaventavaksi tai estäväksi tekijäksi konstruoitui taloudellinen riippuvuus yrityksen ulkopuolisista kontrollitekijöistä, lähinnä asiakkaista (väittämä 5: as 2 Y/P, P – yleist.). Talouteen perustuvana toimintana tuotteen tai palvelun kysyntä - viimekädessä asiakkaan ostopäätös - mahdollistaa yrittäjyyden. (Vrt. Vesala 1996.) Väittämissä 5 - 8 yrityksen sisäiseksi kontrollitekijäksi konstruoitui yrittäjä, esim. yrittäjän mahdollisesti palkkaamia työntekijöitä ei mainittu. Yrityksen ulkopuolisiksi kontrollitekijöiksi määrittyivät asiakkaat, jossain määrin toiset yrittäjät ja vain sivuavasti rahoituslaitokset ja yhteiskunnalliset tekijät. Fokus oli yleistetyssä arviossa, ei haasteltavien henkilökohtaisissa pystyvyysarvioissa.

Kaikista intentioryhmistä löytyi yrityksen sisäiseksi kontrollitekijäksi konstruoituneen yrittäjän ja yrityksen ulkopuolisiksi kontrollitekijöiksi konstruoituneiden kilpailevien yrittäjien ja ennen kaikkea asiakkaiden yritystoimintaan kohdistaman kontrollin erittelyjä ja pohdintoja. Intentioryhmät erottelivat jossain määrin sitä, kumpaa kontrollitekijää painotettiin. Vaikka esim. palkkatyöhön tähtäävien (P) haastateltavien kommenteissa esiintyi kumpaakin kontrollityyppiä, pääpaino oli yrityksen ulkopuolisissa kontrollitekijöissä. Yrittäjyyteen suuntaavien (Y, Y/P) haastateltavien kommenteissa korostui yrittäjän itsenäinen asema ja vaikutusmahdollisuudet, toisaalta yrityksen ulkopuolisten tekijöiden merkitys myös tunnistettiin.

Otettaessa kantaa yrittäjän mahdollisuuteen olla oma herransa yrittäjyyteen suuntaavien (Y, Y/P) haastateltavien kommentointi siis painottui sisäisten kontrollitekijöiden tarkasteluun, ulkoisia kontrollitekijöitä ei kuitenkaan täysin sivuutettu. Yrittäjän itsenäisyys ja omana herrana oleminen konstruoituivat mahdollisuudeksi ulkopuolisesta säätelystä vapaana määrittää työn sisältöjä ja ajankäyttöä. Yrittäjäksi ryhtyminen jo sellaisenaan arvioitiin yksilön vaikutusmahdollisuuksia ilmentäväksi itsenäiseksi valinnaksi (väittämä 5: as 1 Y – yleist.). Yrittäjän itsenäisyyden kyseenalaistavaa kommentointia esittivät ensisijaisesti palkkatyöhön tähtäävät (P) ja yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P)

haastateltavat (väittämä 5: as 2 Y/P, P – yleist.). Yrittäjän itsenäisyyttä ja vaikutusmahdollisuuksia estäväksi tekijäksi nousi taloudellinen riippuvuus kontekstista, ennen kaikkea asiakkaista. Yrittäjän mahdollisuus mielekkääseen työhön ja ajankäytön säätelyyn voidaan siten viimekädessä tulkita toteutuvaksi asiakkaiden määrittämässä taloudellisessa vaihdossa. (Vrt. Vesala 1996.) Yhtä kaikki, yrittäjän itsenäisyyden ja yrityksen ulkopuolisista tahoista riippuvuuden välinen dilemman oli haastateltavien keskuudessa yleisesti tunnistettu.

Varmistaakseen yrittäjyyden menestymisen ja jatkuvuuden yrittäjän ei väitetty voivan kieltäytyä taloudellisille arvoille sitoutumisesta (Vrt. Huuskonen 1992), mikä konstruoitui talouden asianmukaiseksi hoitamiseksi – ei rikastumisen tavoitteluksi (väittämä 8: as 4 Y, Y/P, P – yleist.). Taloudellisille arvoille sitoutumista perusteltiin yrittäjyysriskin uhalla; yrittäjyyteen sitoutuminen pakottaa yrittäjän talouden näkökantojen huomioimiseen. Raha konstruoitui yrittäjyyden välineeksi, jonka ominaisuudet tuntemalla yrittäjä voi aktiivisesti edistää yritystoimintansa menestymistä sekä myös omaa taloudellista tilannettansa. Yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat sanoutuivat selkeästi irti rikastumiseen tähtäävästä taloudellisia arvoja korostavasta toiminnasta, he eivät kieltäneet yritystalouden asianmukaisen hoitamisen yhteyttä menestyvään yrittäjyyteen. Rikastumisen tai taloudellisille arvoille sitoutumisen sijaan keskeiseksi yrittäjyyden motiiviksi nousi mahdollisuus mielekkääseen työhön ja päätösvaltaan. Yrittäjän on mahdollista luoda työstään sisällöllisesti kiinnostava (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – henk.koht.). (Vrt. Bellah et al. 1985; Vesala 1996.)

Talouden hallintaan liittyvät vaikutusmahdollisuudet kytkeytyivät keskeisesti riskinhallintaan (väittämät 6, 7, 8). Sosiaaliset suhteet konstruoituivat asiakassuhteita mahdollistavina taloudellisiksi ja siten yrittäjyysriskiä madaltaviksi (väittämä 6). Yritystoiminnan taloudellisen menestymisen kannalta arvioitiin keskeiseksi, että yrittäjä aktiivisesti luo asiakaskontakteja mahdollistavia sosiaalisia suhteita joko ennen yrityksen perustamista tai viimeistään sen jälkeen (väittämä 6: as 1 Y, Y/P, P yleist. ja Y: henk.koht.). Sosiaaliset suhteet arvioitiin siten tärkeiksi kontrollitekijöiksi yritystoiminnassa onnistumisen ja yrittäjyysriskin torjumisen näkökulmasta. Sosiaalisten suhteiden mahdollistama taloudellinen hyöty nousi keskeiseksi teemaksi. Yrittäjän arvioitiin olevan perustavanlaatuisessa riippuvuussuhteessa sosiaaliseen kontekstiin, ennen kaikkea asiakkaisiin. Yrittäjyydessä onnistuminen ja yrittäjyysriskin toteutumisen välttäminen kytkeytyivät siten sekä yrittäjään että yrittäjän toimintakontekstiin – asiakkaisiin; tarkastelun fokus oli kuitenkin tavallisesti yrittäjässä. Yrityksen taloudelliselle menestymiselle keskeiseksi arvioitiin yrittäjän toiminta; ennen tai jälkeen yrityksen perustamisen yrittäjä aktiivisesti ja tietoisesti asiakkaita hankkimalla vaikuttaa yrittäjyydessä onnistumiseen. Yrittäjä yrityksen keskeisenä resurssina arvioitiin ensisijaisen tärkeäksi (väittämä 6: as 3 Y, P – yleist.). Usko yrittäjän pystyvyyteen korostui, kun yrittäjän tahdon ja päämäärätietoisen toiminnan arvioitiin mahdollistavan yrittäjäksi ryhtymisessä onnistumisen ilman olemassa olevia asiakkaiksi määrittyviä sosiaalisia kontakteja. Yritystoiminnassa menestymisen kannalta tärkeiden asiakassuhteiden solmiminen väitettiin mahdolliseksi yrityksen perustamisen jälkeenkin. Osa haastateltavista korosti yrittäjyyden edellyttävän

sosiaalisia taitoja; yrittäjän tulee olla sosiaalisesti kyvykäs (väittämä 6: as 2 P, Y – yleist.). Pohdinta sosiaalisesta kyvykkyydestä on tulkittavissa osaksi persoonallisuuspiirteiden tarkastelun perinnettä.

Taloudellisten tekijöiden pohdintaa esiintyi niin ikään, kun yrittäjän väitettiin määrittävän toiset ihmiset yrittäjyyden näkökulmasta taloudellisesti tukeviksi (asiakkaat, saman alan yrittäjät) tai uhkaaviksi (asiakkaat, saman alan yrittäjät) (väittämä 7: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). (Vrt. Vesala 1992; 1996.) Jälleen yrittäjä nousi keskeiseksi yrittäjyyttä ohjaavaksi ja yrityksen taloudelliseen menestymiseen vaikuttavaksi toimijaksi. Toisaalta yrityksen ulkopuolisten kontrollitekijöiden - asiakkaiden ja saman alan yrittäjien - vaikutusta ei kiistetty; niiden merkitys yrittäjyydelle arvioitiin joko suoraksi tai epäsuoraksi. Kun yrittäjän arvioi ”toiset ihmiset” yrittäjyyttä tukeviksi, toisen yrittäjän vaikutus yhteistyön myötä arvioitiin toimintaa taloudellisesti edesauttavaksi. Yrittäjän väitettiin arvioivan kilpailevan yrittäjän tueksi, kun kilpailutilanteen synnyttämän haasteen vuoksi yrittäjä motivoituu kehittämään ja parantamaan toimintaansa. Toisaalta saman alan yrittäjien arvioitiin kilpailutilanteissa myös vaikeuttavan yrittäjänä menestymistä: yrittäjän arvioidaan määrittävän heidät uhaksi. On syytä huomata, että nimenomaan asiakkaan rooli ja merkitys yrityksen ulkopuolisena kontrollitekijänä arvioitiin vähintään implisiittisesti merkittäväksi, kulminoituuhan yritysten välinen kilpailu viimekädessä kilpailuksi asiakkaista. Asiakkaan rooli on siis tärkeä, vaikka sitä ei aina eksplisiittisesti eritelty yritysten välistä kilpailua käsittelevässä kommentoinnissa: yrittäjän tavoitteena on tarjota tuotteita tai palveluita, jotka asiakkaan näkökulmasta ovat kilpailevaa tarjontaa parempia. Toteutuneen ostopäätöksen myötä asiakkaalla on suora positiivinen vaikutus yrityksen toimintaan. Lisäksi yrittäjän toiminta arvioitiin keskeiseksi yrittäjyyttä sääteleväksi ja siinä onnistumista suoraan määrittäväksi tekijäksi, kilpailevan yrityksen vaikutus on välillinen.

Koontina havaittujen vaikutusmahdollisuuksien näkökulmasta väittämissä 5 - 8 vuorottelivat yrittäjän ja sosiaalisen kontekstin väliset tarkastelut. Vaikutusmahdollisuuksien positiivisiksi arvottamisissa vedottiin yrittäjään tai sosiaaliseen kontekstiin. Yrityksen sisäisessä tarkastelussa vedottiin yrittäjän mahdollisuuteen määrittää työn sisältöjä ja ajankäyttöä sekä toteuttaa päätösvaltaa (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – henk.koht. ja yleist.). Lisäksi yrittäjän vaikutusmahdollisuudet arvioitiin positiivisiksi, kun yrittäjyysriskin toteutumisen estämisessä vedottiin yrittäjään yrittäjyyden välineeksi konstruoituneen rahan ominaisuuksien tuntemisessa (väittämä 8) sekä yrittäjyysriskin toteutumista estäen yrittäjän mahdollisuuteen valjastaa osaamisensa työntekoon kilpailutilanteessa ja muulloinkin (väittämä 7). Yrityksen ja kontekstin huomioivassa tarkastelussa keskeisiksi yrittäjän vaikutusmahdollisuuksiksi yrittäjyysriskin estämisessä nousivat ennen yrityksen perustamista tai sen jälkeen solmitut asiakassuhteita mahdollistavat sosiaaliset kontaktit (väittämä 6). Sekä yrittäjä että yrityksen sosiaalinen konteksti määrittyivät yrityksen keskeiseksi voimavaraksi (väittämä 6: as 1 Y, Y/P: yleist. ja Y: henkilökohtainen) (väittämä 6: as 3 Y, P – yleist.).

Kun yrittäjän vaikutusmahdollisuudet arvotettiin negatiivisiksi, tarkasteltaviksi nousivat niin ikään yrityksen sisäiset ja ulkoiset tekijät. Yrittäjä arvioitiin riippuvaiseksi sosiaalisesta kontekstista, ennen kaikkea asiakkaiden väitettiin määrittävän taloudellisen vaihdon myötä yrittäjänä onnistumista. Yrittäjän vaikutusmahdollisuudet positiiviseksi arvottava puhe on tulkittavissa yrittäjyyden ideaaliksi, sen toteuttaminen kyseenalaistui sosiaalisen kontekstin huomioimiseen velvoittavien sitoumusten vuoksi. Sosiaalinen konteksti uhkaa yrittäjän vapautta. Myös yrittäjä arvioitiin yrittäjyyden uhaksi: huonolaatuisesta työnteosta johtuvan asiakassuhteiden kaikkoamisen myötä yrittäjä vaarantaa yritystoimintansa jatkuvuuden ja mahdollistaa yrittäjyysriskin toteutumisen. Lisäksi sosiaalinen konteksti konstruoitui yrittäjyyden voimavaraksi: se mahdollistaa yritysten välisen yhteistyön ja motivoi yrittäjän parempiin suorituksiin (väittämä 7) sekä ennen kaikkea mahdollistaa yrityksen jatkuvuuden ja yrittäjyysriskin toteutumista estävät asiakassuhteet (väittämät 5, 6 ja 7).

8.8 Yrittäjyyskuvat ja niiden kytkeytyminen Ajzenin ulottuvuuksiin sekä haastateltavien yrittäjyysintentioihin väittämissä 5 - 8

Väittämä 5: ”Yrittäjänä on mahdollista olla itsenäinen, oma herransa”
Väittämä 6: ”Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ilman riittäviä sosiaalisia kontakteja”
Väittämä 7: ”Yrittäjä näkee toiset ihmiset tukena tai uhkana yrittäjyydelleen”
Väittämä 8: ”Yrittäjäksi ryhtyvät omistautuvat taloudellisille arvoille”

Seuraavaksi tarkastellaan väittämissä 5 - 8 esiintyneiden Ajzenin ulottuvuuksien (asenne, subjektiivinen normi, havaitut vaikutusmahdollisuudet) yhteyksiä individualistiseen ja relationistiseen yrittäjyyskuvaan. (Vrt. Vesala 1996.) Kunkin väittämän kommentoinnissa esiintyi kumpaakin yrittäjyyskuvaa, individualistisen yrittäjyyskuvan käyttäminen oli tavallisempaa. Mahdollisesti jo muotoilujensa vuoksi erityisesti väittämät 5 ja 8 ohjasivat kommentointia yrittäjään. Haastateltavilla oli kuitenkin tilaisuus individualistisen yrittäjyyskuvan kyseenalaistamiseen tai kieltämiseen. Tarkastelun ulottaminen yrittäjän ja toimintakontekstin vuorovaikutukseen oli luontevaa erityisesti väittämissä 6 ja 7, silti individualistista yrittäjyyskuvaa käytettiin relationistista yrittäjyyskuvaa enemmän. Kommentointia rakennettiin ensisijaisesti yrittäjän näkökulmasta - ei yrittäjän ja kontekstin vuorovaikutuksesta. Toimintakonteksti konstruoitui joko yrittäjyyden implisiittiseksi taustaksi tai yrittäjyyttä ja yrittäjän toimintaa sääteleväksi taloudellisia resursseja määrittäväksi tekijäksi.

Ajzenin asenneulottuvuudella ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa käytettiin yrittäjyyden positiiviseksi arvottamisessa; yrittäjyys konstruoitui vapauden mahdollistavaksi toiminnaksi. Ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa esiintyi ensisijaisesti yrittäjyyteen suuntautuvien (Y, Y/P) haastateltavien keskuudessa. Yrittäjän omana herrana olemisen arvioitiin kumpuavan yrittäjän toimija-asemasta (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – henk.koht. ja yleist.). Yrittäjyys

uravalintana arvioitiin itsenäiseksi ratkaisuksi, yrittäjyyden motiiveiksi arvioitiin vapaus ja itsenäisyys (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – henk.koht. ja yleist.). Utilitaristinen yrittäjyyskuva yrittäjästä oman etunsa maksimoijana pääsääntöisesti torjuttiin, ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa ilmentäen vapaus ja työn sisällölliset ulottuvuudet arvioitiin vaurastumista keskeisimmiksi tavoitteiksi (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – henk.koht. ja yleist.). Rikastumisen ja oman edun tavoittelun sijaan taloudellisille arvoille sitoutuminen konstruoitui hyvän ansio- ja elintason maltilliseksi tavoitteluksi sekä yrittäjyysriskin toteutumisen välttämiseksi. (Vrt. Vesala 1996.) Erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat torjuivat näkemyksen yrittäjiksi ryhtyvien voimakkaammasta taloudellisille arvoille sitoutumisesta, vaikka talouteen liittyvien tekijöiden merkitystä yrittäjyydessä ei kielletty (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – henk.koht. ja yleist.). Utilitaristista yrittäjyyskuvaa löytyi asenteista, joissa yrittäjyyden arvottaminen sai negatiivisia sävyjä: yrittäjän arvioitiin sitoutuvan muita enemmän taloudellisille arvoille (väittämä 8: as 1 P, Y/P, Y – yleist, Y – henk.koht.). Erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat pohtivat yrittäjien taloudellisille arvoille sitoutumista: valtiotieteilijät torjuivat ne, oikeustieteilijät eivät.

Yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien positiivisiksi arvottamisissa käytettiin individualistista yrittäjyyskuvaa (vrt. Vesala 2005), kun yrittäjän arvioitiin kontrolloivan työn sisältöjä, ajankäyttöä, asiakaskunnan rakennetta sekä yritystoiminnassa onnistumista (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 6: as 3 Y, P – yleist.) (väittämä 7: as 2 Y, P – yleist.) (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – henk.koht. ja yleist.). Yrittäjän toimintakonteksti määrittyi taloudelliseksi resurssiksi, tarkastelun fokus oli yrittäjän pystyvyyden korostamisessa. Pohdittaessa sosiaalisten kontaktien merkitystä yritystä perustettaessa ja yritystoiminnassa onnistumisessa keskeiseksi kontrollitekijäksi nousi yrittäjä. Yksilön toiminta, osaaminen ja aktiivisuus arvioitiin ensisijaisiksi resursseiksi yritystä perustettaessa, vaikka sosiaalisten kontaktien merkitystä taloudellisia resursseja mahdollistavina ei kiistetty. Yrittäjä kontrolloi taloudellisia resursseja (väittämä 6: as 3 Y, P – yleist.). Vaikka yritystä perustettaessa yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien positiivisiksi arvottamiset olivat tarkastelun keskiössä, vähintään implisiittisillä viittauksilla toimintakonteksti arvioitiin taloudellisia voimavaroja mahdollistavaksi. (Vrt. Vesala 1996.) Tarkastelun keskiössä oli kuitenkin yrittäjä valintoineen ja ratkaisuineen. Yrittäjän itsenäisyyttä kyseenalaistavia tekijöitä saatettiin mainita sivuavasti tai erittelemättä. Silloinkin, kun yrityksen toimintakonteksti arvioitiin yrittäjän omana herrana olemista uhkaavaksi ja siten kielteiseksi, yrittäjän itsenäisyyttä ei täysin kielletty (väittämä 5: as 2 Y/P, P – yleist.). Ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa esiintyi, vaikka yrittäjyyden ideaali oli toimintakontekstin haastama. Yrittäjien keskinäistä kilpailua käsittelevä kommentointi kytki tarkastelun niin ikään yrittäjään. Kilpailu motivoi yrittäjän hyvään tulokseen, yrittäjä konstruoitui aktiiviseksi ja päämäärätietoiseksi toimintaansa kontrolloivaksi toimijaksi (väittämä 7: as 2 Y, P – yleist.). Individualistisen yrittäjyyskuvan mukaisesti yrittäjän arvioitiin pystyvän vaikuttamaan yrityksen taloudelliseen menestymiseen estämällä yrittäjyysriskiä toteutumasta. Esim. se, ovatko asiakassuhteet yritystoimintaa tukevia tai uhkaavia, kytkeytyi yrittäjän toimintaan.

Yrittäjä on työpanoksensa myötä merkittävä taloudellinen tuki tai uhka yrittäjyydelle: laadukkaaseen työntekoon ja osaamiseen panostamalla yrittäjä voi edistää yritystoimintaa (väittämä 6: as 3 Y, P – yleist.) (väittämä 7: as 2 Y, P – yleist.).

Yrittäjien tarkastelu homogeenisena ryhmänä jo sellaisenaan rakentuu typologialle, piirreteoreettista tarkastelua esiintyi erityisesti arvioitaessa yrittäjien suhtautumista toisiin ihmisiin (väittämä 7). Osa haastateltavista arvioi yrittäjien määrittävän toisia ihmisiä heistä yrittäjyydelle koituvien seurausten mukaan (väittämä 7: as 1 Y, Y/P, P – yleist.), osa haastateltavista torjui näkemyksen (väittämä 7: as 4 Y, Y/P, P – yleist.). Kun piirreteoreettisesti vedottiin yrittäjiin selkeästi rajattuna ryhmänä, yrittäjien sosiaaliset suhteet kategorisoitiin yrittäjyyttä hyödyttävinä suunnitelmallisiksi (väittämä 7: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). Piirreteoreettisia asenteita esitettiin niin ikään pohdittaessa sosiaalisten suhteiden merkitystä yritystä perustettaessa: yrittäjäksi ryhtyvät odotettiin luonteeltaan sosiaalisiksi ja siten sosiaaliset suhteet implisiittisesti tärkeiksi (väittämä 6: as 2 P, Y – yleist.). (Vrt. McClelland 1961.)

Toimintakontekstin pohdintaa esiintyi, kun ensinnäkin yrittäjän vaikutusmahdollisuudet ja kontrolli kyseenalaistettiin ja arvotettiin negatiiviseksi ja toiseksi, kun toimintakonteksti määrittyi resursseja tarjoavana positiiviseksi. Relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä haluttiin mahdollisesti monipuolistaa ja oikoa yksipuoliseksi tai virheelliseksi koettua yrittäjyyden ideaalia, jossa toimintakontekstin merkitys yrittäjyydessä jää vähälle huomiolle tai sivuutetaan. (Vrt. Vesala 1996.) Ensinnäkin toimintakontekstin tarkastelun esiin nostamat elementit näyttäytyivät yrittäjän haasteina tai uhkina: yrittäjän toiminta tapahtuu ja on sidoksissa kontekstiin - yrittäjän vaikutusmahdollisuudet arvotettiin negatiivisiksi. Toimintaympäristön arvioitiin uhkaavan yrittäjyyden keskeisiä tavoitteita - vapautta ja päätäntävaltaa; yhteisön osana toimiminen haastaa yrittäjän kontrollin (väittämä 5: as 2 Y/P, P – yleist.). Yrittäjän sosiaalisia suhteita – ennen kaikkea asiakassuhteita – korostavassa puheessa ei pääsääntöisesti tuotu esille suhteiden monimuotoisuutta. Yhtä kaikki, tässä tarkastelussa yrittäjän vapaus ja vaikutusmahdollisuudet kyseenalaistettiin tai torjuttiin relationistisella yrittäjyyskuvalla: yrittäjä on riippuvainen asiakkaista ja rahoittajista. Yrittäjyyden ideaalin vastaisesti toimintakonteksti velvoittaa yrittäjän esim. pitkiin työpäiviin ja vähäiseen vapaa-aikaan. Lisäksi yrittäjyysriskiin vetoamalla kilpailussa epäonnistumisen väitettiin langettavan vääjäämättömän uhan yritystoiminnalle; yrittäjä on pakotettu onnistumaan kilpailussa toisten yrittäjien kanssa (väittämä 7: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). Taloudellisen yrittäjyysriskin toteutumisen estämiseksi yrittäjä väitettiin pakotetuksi myös rahan tuntemiseen ja huomioimiseen, mikä sellaisenaan voidaan tulkita yrittäjän vapautta ja päätösvaltaa rajoittavaksi (väittämä 8: as 4 Y, Y/P, P – yleist.). Yrittäjyyden ideaalin näkökulmasta yrittäjän suhde kontekstiin määrittyi siis varsin kielteiseksi. Vaikka yrittäjän väitettiin olevan taloudellisessa kytköksessä toimintakenttään, lähinnä asiakkaisiin, yrittäjällä saatettiin arvioida olevan ainakin jossain määrin mahdollisuuksia säilyttää ja toteuttaa yrittäjyyden ideaalia työn suunnitellussa ja ajankäytössä (väittämä 5: as 2 Y/P, P – yleist.): kommentointi sisälsi sekä relationistista että individualistista

yrittäjyyskuvaa. Toisaalta yrittäjän mahdollisuus päätöksentekoon toteutuu nimenomaan toimintakentän mahdollistamissa taloudellisissa resursseissa. (Vrt. Vesala 1996.) Yhtä kaikki, yrittäjyydestä välittyi varsin lohduton kuva, kun yrittäjyyden ideaali kyseenalaistui relationistisella yrittäjyyskuvalla.

Toiseksi konteksti konstruoitui yrittäjyyden resurssiksi ja siten myönteiseksi, kun sitä tarkasteltiin yrittäjyyteen voimavaroja mahdollistavana. Kontekstin tarjoamat asiakassuhteet arvotettiin positiivisiksi yrittäjyyden taloudellisina resursseina: ne mahdollistavat yrittäjyyden jatkuvuuden ja estävät riskin toteutumisen (väittämät 6: as 1 Y, Y/P, P: yleist. ja Y: henk.koht.). Lisäksi toimintakonteksti mahdollistaa yritysten välisen yhteistyön ja motivoi yrittäjää parempiin suorituksiin (väittämä 7).

Väittämissä 5 - 8 subjektiivisiksi normeiksi tulkittavat puheet olivat akateemisiin nuoriin tai yleiseen mielipiteeseen liittyviä yksittäisiä erittelyjä. Niissä käytettiin joko ekspressiivistä tai utilitaristista yrittäjyyskuvaa. Ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa esiintyi, kun akateemisten nuorten väitettiin arvottavan yrittäjyyden positiiviseksi: yrittäjyys mahdollistaa itsenäisen ja mielenkiintoisen työn (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – yleist.). Ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa esiintyi myös vedottaessa yleiseen mielipiteeseen: yrittäjyys mahdollistaa itsenäisen työnteon (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.). Ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa käytettiin niin ikään yrittäjyyden negatiiviseksi arvottamisessa: akateemisten ei arvioitu määrittävän yrittäjyyttä mielekkääksi työllistymiskeinoksi työnteon rutiinien vuoksi – yrittäjyyttä ei arvioitu intellektuaaliseksi toiminnaksi. Lisäksi yrittäjyyden arvioitiin edellyttävän senkaltaisille työnteon normeille sitoutumista, mihin akateemiset eivät ole halukkaita: yrittäjyydessä työnteon nopeatempoisuus ja kiire eivät mahdollista työtehtäviin paneutumista (väittämä 7: as 3 Y/P – yleist.). (Vrt. Storey 1994; Mäki & Vafidis 2000.) Tässä tarkastelussa yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde määrittyi negatiiviseksi sekä ekspressiivistä että relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä: akateemisuuden kontekstissa yrittäjän työ arvioitiin sisällöllisesti epätyydyttäväksi. Ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa käytettiin siis yrittäjyyden konstruoimisessa relevantiksi ja irrelevantiksi vaihtoehdoksi akateemisesti kouluttautuneille.

Subjektiivista normia esille tuovassa puheessa käytettiin relationistista yrittäjyyskuvaa, kun vedottiin yleiseen mielipiteeseen ja eritellymmin akateemisten mielipiteisiin. Akateemisten väitettiin arvottavan yrittäjyyden itselleen negatiiviseksi uravalinnaksi, koska se vaatii vahvempaa taloudellisille arvoille sitoutumista, mihin he ovat halukkaita. Tarkastelussa esiintyi sekä relationistista että utilitaristista yrittäjyyskuvaa. Oman akateemisen viiteryhmän arvojen väitettiin olevan ristiriidassa yrittäjyyden kaltaisen taloudellisen edun tavoitteluun tähtäävän toiminnan kanssa. Akateemiset tavoittelevat siis työnteolta jotain sellaista, mitä yrittäjyys ei tarjoa (väittämä 8: as 1 P, Y/P – yleist.). Toisaalta taloudellinen menestyminen arvioitiin akateemiselle viiteryhmälle tärkeäksi (väittämä 8: as 1 Y – yleist.). Niin ikään yleiseen mielipiteeseen vetoamalla yrittäjien arvioitiin olevan muita ihmisiä voimakkaammin taloudellisille arvoille sitoutuneita (väittämä 8: as 4 P – yleist.) sekä arvottavan toisia ihmisiä heistä koituvien taloudellisten seurausten mukaan (väittämä 7: as 4 P – yleist.); yrittäjyys arvotettiin vähintään implisiittisesti

negatiiviseksi utilitaristista yrittäjyyskuvaa käyttämällä. Toisaalta utilitaristista yrittäjyyskuvaa käytettiin myös yrittäjyyden positiiviseksi arvottamisessa: akateemisten yrittäjien (eläinlääkärit) arvioitiin hyötyvän keskinäisestä toimeksiantoja järjestämisestä (väittämä 7: as 1 Y – yleist.).

Koontina Ajzenin ulottuvuuksien tarkasteluissa esiintyi sekä individualistista että relationistista yrittäjyyskuvaa. Ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa löytyi ensisijaisesti yrittäjyyden ideaaliksi kiteytyvissä yrittäjyysasenteiden ja yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien positiivisiksi arvottamisissa (vapaus, itsenäisyys); myös yrittäjyyden negatiiviseksi arvottamisissa esiintyi ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa (yrittäjyys edellyttää rutiinityöhön sitoutumista). Utilitaristista yrittäjyyskuvaa käytettiin yrittäjyysasenteiden ja yrittäjän vaikutusmahdollisuuksien - ts. yrittäjyyden ideaalin - negatiivisiksi arvottamisissa (taloudellisten tekijöiden huomioimiseen pakotettuna yrittäjän täytyy yrittäjyysriski torjuakseen sitoutua talouden huomioimiseen). Yrittäjyysriskin torjuminen määrittyi keskeiseksi yrittäjän toimintaa kontrolloivaksi ja ohjaavaksi tekijäksi. Relationistisella yrittäjyyskuvalla sosiaalinen konteksti määrittyi taloudellisia resursseja tarjoavana positiiviseksi. Toisaalta yrittäjä on riippuvainen sosiaalisesta kontekstista, mikä kaventaa yrittäjän autonomiaa ja ideaalia. Yrittäjyyden ideaali on mahdollinen nimenomaan toimintakontekstin määrittämissä rajoissa.

9 Väittämät 9 - 12

Väittämät 9 - 12 käsittelevät akateemisuuden ja yrittäjyyden suhdetta. Luvun rakenne noudattaa kahden edellisen luvun rakennetta.

9.1 Väittämä 9: Käytäntö - teoreettisuus

Väittämä kuului: ”saamani korkeakouluopetus on liian teoreettinen, että sopisin yrittäjäksi”. Akateemisen koulutuksen teoreettisuudella on selitetty akateemisten vähäistä yrittäjyyttä. (Esim. Nyyssölä & Saarinen 1997.) Teoreettisen opetuksen ei uskota antavan tilaa uuden tiedon käytäntöön soveltamiselle, sen väitetään etäännyttävän akateemisesti koulutettuja yrittäjyydestä. Kommentointi käsittelee teoreettisen koulutuksen yrittäjyyteen soveltuvuutta. Mielenkiinto kohdistuu myös siihen, määrittyykö teoriatieto hyödyksi vai haitaksi yrittäjyydessä. Väittämään yhtyi 9 (9/20) haastateltavaa, hieman yli puolet (11/20) haastateltavista torjui väittämän. Analyysissä edetään yhtyvästä kommentoinnista torjuvaan kommentointiin.

Väittämän yhtyvät kannanotot jäsennettiin kahdeksi perustelutyypiksi. Ensinnäkin yrittäjyyttä ei arvioitu relevantiksi työllistymiskeinoksi akateemisesti kouluttautuneille. Yliopistoon hakeutuneita nuoria ei lähtökohtaisesti arvioitu kiinnostuneiksi yrittäjyydestä. Yrittäjyyden ei niin ikään arvioitu kuuluvan akateemisen työllistymisen perinteeseen. Toiseksi yrittäjyys tarkentui teoreettisen koulutuksen saaneille akateemisille mahdolliseksi uravaihtoehdoksi ainoastaan käytännön työkokemuksen myötä; teoreettinen koulutus ei mahdollista yrittäjyyttä.

Ensinnäkin yrittäjyys arvioitiin irrelevantiksi työllistymiskeinoksi akateemisille. Yrittäjyyden ei väitetty kiinnostavan akateemiseen koulutukseen hakeutuvia nuoria. Sen ei myöskään arvioitu kuuluvan erikseen mainittujen akateemisten alojen työllistymisen käytäntöihin.

> Teoreettinen tai ei, mutta siis mulle ei sen koulutuksen puitteissa minkä mä oon saanu tai valinnu, niin ei koulutukseen sisälly minkäännäköisiä edellytyksiä, että rupeis yrittäjäks. Mutta kun ei oo koskaan ollu tarkoituskaan sisältyä. En mä oo edes halunnutkaan. Siis en mä jotenkin voi sitä kuvitella, että jos jollakin on haaveena tämän koulutuksen, valtiotieteellisen opetuksen kautta ryhtyis yrittäjäksi, niin en mä tiedä, tulisko hän sosiaalialalle. Ehkä joku viestintä vois tulla kysymykseen. En mä nyt tiedä tulisko hän valtsikkaan ollenkaan.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H2

> Mä oon lukenu yleistä valtio-oppia, että kukaan tuskin sinne menis, tai ajatteleekaan, että se ois yrittäjyyteen valmentava koulutus.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

Yrittäjyydestä kiinnostuneiden nuorten arvioidaan hakeutuvan yliopiston sijaan muualle. Jälkimmäisessä kommentissa mainitulle alalle hakeutuvien opiskelijoiden arvioidaan tietävän, että koulutusala ei valmenna tai ohjaa yrittäjyyteen. Yrittäjyyttä ei arvioida tyypilliseksi akateemiseksi uravalinnaksi; opintojen väitetään implisiittisesti suuntaavan yrittäjyyden sijaan muualle. Retorisena keinona käytetään yleiseen tietoon vetoamista.

Yrittäjyys määrittyi vähintään implisiittisesti akateemisille irrelevantiksi työllistymiskeinoksi, kun vastustettiin akateemisen koulutuksen muuttamista yrittäjyysvalmiuksia mahdollistavaksi. Seuraavaksi kannanottoja akateemisen koulutuksen teoreettisuuden puolesta:

> Musta on huolestuttava kehitys, että korkeakouluopetusta yritetään koko ajan ohjata yhä lähemmäs käytäntöä ja palveleen käytäntöä. Koska mun mielestä, kyllä ihmisellä, teki se mitä tahansa, niin pitää olla se oman alan tietämys vahva ja... Nykykielessä on ehkä jotenkin negatiivinen kaiku, jos sanotaan, että joku on teoreettista. Mun mielestä korkeakouluopetuksen kuuluukin olla jossain määrin teoreettista.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

> Varsinkin nyt viime aikoina siihen on pyritty, että tavallaan otetaan enemmän kontakteja yritysmaailmaan ja työelämään. Käsittääkseni yliopiston perinne on kyllä, jos mennään vuosisatoja taaksepäin, niin se on kyllä aika kaukana siitä. Se on enemmän henkistä puolta ja silleen, tutkijan hommaa. On siinä lähestymistä ja mun mielestä on varottava sitä, ettei sitten taas mennä siihen toiseen ääriajatteluun, että ei tämä ole mikään ammattikorkeakoulu eikä mikään ammattikoulu.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H3

Akateemisen koulutuksen keskeiseksi anniksi arvioidaan mahdollisuus teoreettisen tiedon omaksumiseen. Opintojen teoreettisuus koetaan asiantuntijuuden takeeksi; teoriatiedon omaksumisen myötä on mahdollista ymmärtää oppialan keskeisiä sisältöjä. Koska yliopisto-opetuksen teoreettisuus tarjoaa mahdollisuuden alan tuntijaksi, opintojen painopisteen muuttaminen käytännönläheiseksi torjutaan. Lisäksi yliopiston tulee profiloitua teoreettista opetusta tarjoavaksi koulutusinstituutioksi erottuakseen muista koulutusasteista; teoriaan sitoutumalla yliopisto identifioituu omanlaiseksi. Käytäntöön suuntaaminen saattaa olla ristiriidassa myös yliopisto-opetuksen ja tieteenteon perinteiden kanssa. Vaikka yliopisto pyrkii toteuttamaan autonomian ja riippumattomuuden ihanteita, käytäntöön lähentymistä on haastateltavien mukaan tapahtunut.

Toiseksi yhtyvää kantaa perusteltiin näkemyksellä, jonka mukaan korkeakouluopetus on yrittäjyyteen liian teoreettinen.

> Mä oon henkilökohtaisesti sitä mieltä, että suoraan koulunpenkiltä en sopis yrittäjäksi.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

> Toi ainakin mun alalla pitää aika hyvin paikkansa. Tosiaan en valmistu mihinkään ammattiin. Varsinainen oppiminen alkaa sitten kun alkaa työelämä.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H3

> Varmasti on niin, että tällä hetkellä, kun mä ajattelen itseäni, että näin lyhyessä ajassa valmistuneena. Jos ajatellaan, että vastavalmistuneella pitäisi olla hyvät valmiudet ryhtyä suoraan yrittäjäksi heti valmistuttuaan, niin silloin se varmaan on liian teoreettinen. Että on semmosia aloja, jotka valmistaa paljon paremmin vastavalmistuneenkin yrittäjäksi kuin oikeustieteellinen. (tutkija: oisko sulla akateemisista, että mikä ois semmonen, semmonen ala sitten?) Varmaan semmonen, mikä niinku opettaa tämmösen käytännön asiantuntijaksi. Varmaan joku eläinlääketieteellinen tai lääkäri ja teknillisessä korkeakoulussa on sellasta hyvin käytännön läheistä.
>
> Oikeustieteilijämies (P) H17

Akateemisen koulutuksen teoreettisuus arvioidaan yrittäjäksi ryhtymisen esteeksi heti valmistumisen jälkeen. Retorisina resursseinaan haastateltavat käyttävät arvioita akateemisen koulutuksen tarjoamista valmiuksista henkilökohtaiselle yrittäjäksi soveltuvuudelle; korkeakouluopintojen teoreettisuus ei mahdollista yrittäjyyttä. Akateemisen tutkinnon ei arvioida takaavan edellytyksiä yrittäjyyteen, yrittäjyys partikularisoidaan akateemisten uravalintojen ulkopuolelle. Viimeisessä sitaatissa tosin partikularisoidaan muutama käytännön asiantuntijuuteen ohjaava akateeminen koulutusala tyypillisesti teoriatietoon valmentavien koulutusalojen ulkopuolelle; näiltä aloilta on mahdollista siirtyä yrittäjäksi heti valmistumisen jälkeen.

Yrittäjyyttä ei arvioitu mahdolliseksi työllistymiseksi heti valmistumisen jälkeen. Siitä saattaa kuitenkin tulla sellainen ansiotyössä omaksutun kokemuksen myötä. Yrittäjäksi ryhtyminen on siis mahdollista, kun teoreettisen koulutuksen lisäksi on työkokemusta - yrittäjyys arvioitiin tietyin edellytyksin mahdolliseksi akateemisille:

> Kyllä mä ainakin haluaisin käytännön työkokemuksen muualta ensin. En mä menis suoraan todellakaan (yrittäjäksi valmistumisen jälkeen). Se on niin teoreettinen tutkinto kuitenkin.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H15

Seuraavaksi tarkastellaan väittämän torjuvaa kommentointia, jota esitti runsas puolet (11/20) haastateltavista. Torjuva kanta jäsentyi kahdeksi perustelutyypiksi. Ensinnäkin akateemisen koulutuksen teoreettisuus arvioitiin yrittäjyyden voimavaraksi. Teoreettisen koulutuksen rinnalle nostettiin käytännön kokemus yrittäjäksi ryhtymisen kannalta tärkeäksi. Toiseksi koulutustaustan ei väitetty erottelevan yrittäjäksi sopivuutta; akateemisten arvioitiin sopivan yrittäjiksi siinä missä muidenkin. Vaikka yrittäjyys siis arvioitiin akateemisille mahdolliseksi, yrittäjyyttä ei arvioitu akateemisille tyypilliseksi työllistymiskeinoksi.

Ennen varsinaista väittämän torjuvaa kommentointia tarkastellaan argumentointia yleisellä tasolla. Kommenteissa ei yhdytty näkemykseen, jonka mukaan yliopisto-opetuksen teoreettisuus on akateemisten yrittäjäksi soveltuvuuden este:

> Tässä melkein tulee mieleen, että ei mitenkään voi ryhtyä yrittäjäksi. Että on vain tätä teoreettista, mikä kerta kaikkiaan estää sen ihan kokonaan. En allekirjoita sitä. En mä missään nimessä näkis, että se siihen kaatuis. Et jos musta ei tuu yrittäjää, niin se on ihan muista jutuista kiinni.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y/P) H5

> Tota no korkeakouluopetus on kyllä teoreettista, mutta ei se mun mielestä välttämättä este ole yrittäjäksi.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

Opintojen teoreettisuudesta huolimatta yrittäjyys arvioidaan mahdolliseksi akateemisille. Opintojen teoreettisuutta ei kyseenalaisteta, ainoastaan kielteinen vaikutus akateemisten yrittäjäksi soveltuvuuteen. Yliopistokoulutus arvioidaan teoreettiseksi, mutta ei yrittäjäksi ryhtymistä estäväksi.

Väittämän torjuvan kommentoinnin ensimmäisessä perustelutyypissä akateemisen koulutuksen teoreettisuutta pidettiin tärkeänä. Teoria arvioitiin työnteon ja myös yrittäjyyden voimavaraksi.

> Koska mä puhun tämmösestä konsulttifirmasta tai sen tapasista, niin silloin se tieto, mitä mä täältä (yliopistolta) olen saanu, niin se on tärkeetä.
>
> Sosiologinainen (Y) H8

> En allekirjoita sitä. Musta se on ihan… Tai mä olen ihan tyytyväinen siihen teoreettiseen opetukseen. Että tavallaan, kun pystyy käyttämään sitä sit jotenkin, että se palvelee sitä käytäntöä.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y/P) H5

Yliopisto-opintojen teoreettisuus on mahdollista valjastaa yrittäjyyden resurssiksi, kun se vastaa yrittäjyyden tarpeisiin. Teoriatiedon tuntemisen arvioidaan auttavan asiakokonaisuuksien ymmärtämisessä ja luovien ratkaisujen löytämisessä:

> Sit taas kyl mä toisaalta sen koen etuna siinä mielessä, että se on teoreettista. Tavallaan pureudutaan niihin syihin ja seurauksiin. Meillä kun on teoreettista ja ihan suht perusasioihin mennään kiinni. Kun laki kuitenkin muuttuu, niin kun ollaan valmistuneita, niin meidän tieto on jo vanhaa. Se elää koko ajan. Tavallaan kun ymmärtää ne syyt, niin ymmärtää ehkä sitten sen muutoksenkin. Laki muuttuu.

> Sä ehkä helpommin sen omaksut, kun sä oot ymmärtäny, mikä siellä on aikaisemmin ollu tausta-ajatuksena.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

> En mä kyllä ole tota mieltä. Kyllä ne yrittäjän taidot voi hankkia. Menee johonkin kurssille. Mä tykkään niin paljon teoriasta ja tutkimuksesta, että semmosta mä en haluais missään nimessä, että koulutus tehtäis vähemmän teoreettiseksi. Siis mun mielestä siinä on se teoria, jos karrikoidaan, siinä on se teoria ja sitten sieltä otetaan. Sehän on just sitä luovuutta, mitä syntyy siinä työnteossa, että sä saat niitä ideoita, että hei, tosta vois tommosen tehdä. Mua suututtaa siis suorastaan semmoset, jotka tulee syyttämään, että yliopiston koulutus on liian teoreettista. Sitten on ammattikorkeat. Menkööt sinne sitten tai kauppakorkeeseen. // Mä olen itte ollu koko ajan paljon töissä, että mä tiedän, että mä olen kans samalla hyvin käytännöllinen ihminen ja mä arvostan semmosta, että keksii käytännön ratkaisuja. Toi on musta niin paljon asennekysymys. Voihan se olla, että ohjaako yliopistokoulutus semmoseen, ettei haluta liata käsiä käytännön työllä.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Ensimmäisessä kommentissa teoriatiedon arvioidaan mahdollistavan tieteenalalla tuotetun tiedon taustojen ja syy-yhteyksien ymmärtämisen. Jälkimmäisessä kommentissa teoriatiedon väitetään luovan valmiuksia osaamisen soveltamiselle; teoreettinen osaaminen arvioidaan luovuuden voimavaraksi ja työnteon välineeksi. Teoreettista osaamista ja käytännön työelämän tarpeita ei siis arvioida toisensa poissulkeviksi vaan ne yhdessä mahdollistavat toimivia innovatiivisia ratkaisuja; käytännönläheisyys ja teoreettisuus eivät ole ristiriidassa. Opintojen teoreettisuus saattaa olla myös nautinto. Lisäksi korostetaan yrittäjäksi aikovan aktiivisuuden tärkeyttä yrittäjyystaitojen omaksumisessa; yrittäjyystaidot on mahdollista saavuttaa esim. kursseilla. Ilman tarkempaa erittelyä voidaan arvioida tarkoitettavan vaikkapa yritystalouden harjoittamiseen liittyvää teknistä tuntemusta. Yrittäjyysaikeiden toteuttaminen arvioidaan toiminnaksi, jossa aktiivisuus on tärkeää.

Pelkkä kurssitus ei kaikkien haastateltavien mukaan mahdollista akateemisten yrittäjäksi soveltuvuutta. Yrittäjäksi ryhtymisen väitetään edellyttävän teoreettisen koulutuksen lisäksi käytännön työkokemusta. Väittämän yhtyvän kommentoinnin tavoin siis myös väittämän torjuvassa kommentoinnista korostettiin yrittäjyyttä edeltävän työkokemuksen tärkeyttä.

> Se (akateeminen koulutus) antaa hyvän pohjan, onhan se aika teoreettinen kyllä. Mitä voi sitten soveltaa. Tai siihen täytyy lisätä sitten käytännön kokemusta. Mutta yhdessä on mun mielestä hyvä. Sen teorian päälle tavallaan voi kasata sitä käytännön kokemusta.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

Akateemisten yrittäjäksi ryhtymisen edellytykseksi nostetaan koulutuksen ohelle käytännön työkokemus. Teoriaosaaminen ja työkokemus täydentävät toisiaan ja ovat yhdessä yrittäjyyden resurssi. Yrittäjäksi ei kannata ryhtyä heti valmistumisen jälkeen ilman käytännön työkokemusta. Yrittäjyyden kannalta keskeistä on akateemisen teoriatiedon yhdistäminen taitoon, jota työkokemuksen kautta uskotaan omaksuttavan.

Väittämän torjuvan kommentoinnin toisessa perustelutyypissä koulutustaustan ei ylipäätään väitetty määrittävän yrittäjäksi soveltuvuutta. Yrittäjyys arvioitiin myös akateemisille mahdolliseksi, vaikkakin irrelevantiksi työllistymiskeinoksi.

> Yrittäjäksi voi ryhtyä monella muullakin tavalla kuin kuin kouluopetuksella eli käytännön työelämässä vähän aikaa kun on ollu. Ei se pelkkä yrittäjyys sinänsä vaadi mitään erityistä koulutusta. Jos vähän saa perehtyä siihen, miten asioita hoidetaan ja tiedät sitten siitä alasta, mitä sä olet tekemässä, niin kyllä se mun mielestä riittää.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

> Siis nythän tää lause (väittämä) varsinaisesti on muotoiltu niin, että siihen (yrittäjyyteen) ei pystyis. Kyllähän mä uskon, että siihen pystyy joka tapauksessa, mutta siihen riittäis vähempikin koulutus, sanotaan näin. Ja sitten käytännön kokemus päälle.
>
> Tilastotieteilijämies (Y/P) H9

Yrittäjyys on mahdollista akateemisille, onhan se sitä muillekin; koulutustausta ei erittele yrittäjäksi soveltuvuutta. Jälleen käytännön kokemus nostetaan yrittäjäksi ryhtymisen voimavaraksi. Koska yrittäjäksi ryhtymisen ei väitetä edellyttävän yliopistotutkintoa, akateemisen yrittäjäksi ryhtyminen voidaan tulkita korkeakouluopintoihin panostettujen voimavarojen hukkaamiseksi. Yrittäjyyttä ei arvioida akateemisille relevantiksi työllistymiskeinoksi.

Haastateltavat arvioivat yrittäjyyden siis akateemisille mahdolliseksi, vaikkakin epätarkoituksenmukaiseksi työllistymiseksi. Sen arvioitiin herättävän ihmetystä akateemisten keskuudessa:

> Et ei kyllä mitään sellasta innovatiivista tukea siihen (yrittäjyyteen) saanut kyllä. Mä uskon, että sitä ei pidetä kauheesti vaihtoehtona. Mä luulen, että siellä ei niinku… Varmasti kummaksuttais aika paljon.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

Haastateltava ei ole saanut tukea yrittäjyysaikeelleen, häntä ei ole kannustettu yrittäjyyteen. Myös seuraavat yrittäjiksi aikovat haastateltavat olivat aktiivisesti nostaneet yrittäjyyden henkilökohtaiseksi valinnaksi. He eivät olleet saaneet yliopistolta tukea yrittäjyysaikeilleen.

> Kyllä mä koen, että oikeestaan tälläkin koulutuksella mä pystyisin yrittäjäksi ryhtymään, mutta se ei oikeestaan ole tämän koulutuksen ansioita vaan siinä on omaa tiedonhankintaa. Mutta yliopisto ei ole laisinkaan kannustanut yrittämiseen.
>
> Sosiologinainen (Y) H8

> Kyllä mä niinku näkisin, että yrittäjäksi kun ryhtyy, niin se vaatii kyllä sen tietyn luonteen, että sä oot valmis lähtemään. Ja hankkimaan sitä tietoa muualta. Sitä (yrittäjyyttä) ei oo missään vaiheessa meille niinku tuotu esille. Kyllä mä oon sen ottanu yhtenä vaihtoehtona.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

Vaikka teoreettista yliopisto-opetusta ei katsota yrittäjäksi ryhtymisen esteeksi, lisätieto arvioidaan tarpeelliseksi. Yrittäjyyteen valmentavat ja yrittäjyyttä edeltävät toimenpiteet kytkeytyvät yksilön aktiivisuuteen. Keskeisiksi yrittäjyyden mahdollistaviksi tekijöiksi nostetaan innostus ja halu.

Kommentointi paljasti, että yrittäjyyttä ei ole yliopiston toimesta esitelty. Mikäli työllistymistä oli käsitelty, esillä oli ollut ainoastaan palkkatyö. Julkinen ja yksityinen sektori olivat siis olleet jonkin verran esillä, yrittäjyys oli jäänyt kokonaan taka-alalle. Yliopisto ei ollut kannustanut yrittäjyyteen.

> Kaipaisin tietoa noista käytännön. Enemmän harjoittelua, enemmän ihan vaikka tämmösiä vierailuja jossain päin tai yrittäjien vierailuja yliopistolla. Tää on itse asiassa ongelmallista, että aina kun on jotain tällasia rekrypäiviä tai no, viimeaikoina mä en ole siellä käyny, mutta ainakin ne, missä mä kävin, niin yritys… Tää on muuten hirveen tärkee pointti, yrityksen esimerkki oli aina joku Nokia tai joku sellanen valtava, iso, hyvin kaukainen. Tää on varmaan yks syy, miksi meillä on sellanen käsitys yrittäjyydestä, koska me ei nähdä niitä pieniä konsultti-immeisiä. Tällaisia, jotka ei oo ehkä niin suunnattoman menestyviä, mutta saa toimeentulonsa siitä ihan hyvin. Että ois sellasia saman koulutustaustan omaavia ihmisiä.
>
> Sosiologinainen (Y) H8

Yliopiston toimesta tapahtuvaa pienyrittäjyyden esilletuomista peräänkuulutetaan. Yliopisto-opiskelijoille ei tarjota riittävästi mahdollisuuksia seurata oman koulutusalansa yrittäjäesimerkkejä; yliopisto-opiskelijoiden ja samalta alalta valmistuneiden yrittäjien kohtaamisia kaivataan. Oman alan yrittäjät arvioidaan konkreettisiksi roolimalleiksi, joiden avulla on mahdollista vähentää yrittäjyyttä kohtaan mahdollisesti tunnettua tietämättömyyttä tai epäluuloa. Kommentissa tulee esille mielenkiintoinen ja tärkeä näkökanta: jos yrittäjyys ei millään tavalla ole esillä, siitä ei välttämättä muodostu akateemiselle varteenotettavaa vaihtoehtoa. Yrittäjyys edellyttää tutustumista työelämään ja esimerkkejä teoriatiedon soveltamisesta. Kommentin mukaan yliopisto-opetusta ei ylipäätään kytketä tarpeeksi yliopiston ulkopuolisiin käytäntöihin.

Väittämästä ”saamani korkeakouluopetus on liian teoreettinen, että sopisin yrittäjäksi” esiinnousseet asenteet.

Väittämän kommentoinnista voidaan paikantaa seuraavat kuusi toisistaan erillistä asennetta.

Väittämän yhtyvää kantaa perusteltiin asenteilla:

”yrittäjyys ei kiinnosta akateemisia” (as 1)

”akateeminen koulutus on liian teoreettinen yrittäjyyteen” (as 2)

Väittämän torjuvaa kantaa perusteltiin asenteilla:

”akateemisen koulutuksen teoreettisuus on yrittäjyyden resurssi” (as 3)

”akateeminen tieto ja käytännön kokemus yhdessä ovat yrittäjyyden resurssi” (as 4)

”koulutustausta ei määritä yrittäjäksi soveltuvuutta” (as 5)

”yliopisto ei tue yrittäjyyteen – yrittäjyys on itse nostettava uravaihtoehdoksi” (as 6)

Esitettyjen näkemysten mukaan teoreettinen koulutus ohjaa ei-ammatilliseen tutkintoon. Tavallisesti korkeakouluopetuksen teoreettisuus määriteltiin sulkemalla siitä pois tiettyjä ominaisuuksia. Erityisesti väittämän yhtyvässä kommentoinnissa sen ei väitetty olevan lähellä työelämän käytäntöjä, sitä ei koettu käytännönläheiseksi. Toisaalta väittämän torjuvassa kommentoinnissa teoriatiedon arvioitiin mahdollistavan uusien toimintamallien kehittämisen. Kannanoton suunnasta riippumatta yliopisto-opetuksen teoreettisuudella tarkoitettiin oman tieteenalan perinteeseen ja tutkimustyöhön harjaantumista ja kiinnittymistä, teoreettiset opinnot tulkittiin yliopiston tunnusmerkiksi. Profiloitumalla teoreettista opetusta tarjoavaksi koulutusinstituutioksi yliopisto voi turvata ja vahvistaa statustaan ja omalaatuisuuttaan sekä erottua muista koulutusasteista, erityisesti ammattikorkeakoulusta. Tämä erottuminen tapahtuu siis tieteellisyyteen ja teoreettisuuteen kiinnittymällä.

Kommentointi mahdollistaa tulkintoja kulttuurisesti hyväksytyistä arvoista ja käsityksistä. Esim. mahdollisuus koulutusalan tietopääoman omaksumiseen ja hyödyntämiseen sekä toisaalta muista koulutusasteista erottumisen korostaminen voidaan tulkita argumentoinnin yleisyyden vuoksi akateemisten hyväksymiksi näkemyksiksi. Niillä puolustettiin ja perusteltiin teoreettisen yliopisto-opetuksen tärkeyttä. Teoreettisen yliopisto-opetuksen kiistanalaisuus on kuitenkin olemassa silloinkin, kun ilmiöstä näyttää vallitsevan jokseenkin vahva yksimielisyys. Opetuksen teoreettisuuden kyseenalaistamista tapahtui: vähemmistö haastateltavista piti koulutustaan liian teoreettisena. Tämä vähemmistö kaipasi yliopisto-opintoihin lisää työelämän käytäntöihin perehtymistä sekä valmiuksia teoriatiedon soveltamiseen. Lisäksi ilmaistiin eriäviä näkemyksiä teoreettisen koulutuksen suhteesta yrittäjyyteen: väittämän torjuneet haastateltavat eivät arvioineet teoreettista koulutusta yrittäjyyden esteeksi toisin kuin väittämään yhtyneet haastateltavat.

Yliopisto-opetuksen teoreettisuuden myönteistä arvottamista perusteltiin perinteillä, mahdollisuudella erottua ja profiloitua muista koulutustasoista sekä ennen kaikkea takeena asiantuntijuudesta ja osaamisesta. Teoriapainotteisen

koulutuksen saaneiden väitettiin myös ymmärtävän ja omaksuvan hyvin asiakokonaisuuksia. Teoriatietoa pidettiin tärkeänä, koska se antaa valmiuksia asemoida ja kriittisesti tarkastella tietoa sekä uusia suuntauksia; lisäksi sen väitettiin takaavan ammatillista varmuutta sekä valmiuksia asiantuntijayrittäjyyteen. Teorian uskottiin myös innostavan ja antavan virikkeitä tiedon käytäntöön soveltamiselle. Akateemisen koulutuksen teoreettisuuden negatiiviseksi arvottamista perusteltiin opetuksesta puuttuvalla käytännönläheisellä otteella.

Väittämään yhtyivät pääasiassa palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat (as 1 - 2 P). He (P) arvottivat akateemisuuden ja yrittäjyyden suhteen kielteiseksi: yrittäjyys ei lähtökohtaisesti kiinnosta akateemisia (as 1 P) eikä teoreettinen koulutus ole yrittäjyyden resurssi (as 2 P). Suurin osa yrittäjyyteen suuntaavista (Y, Y/P) haastateltavista torjui väittämän (as 3 - 6 Y, Y/P). He arvottivat teoreettisen koulutuksen ja yrittäjyyden suhteen myönteiseksi, teoreettisuus nähtiin yrittäjyyden resurssina (as 3 - 4 Y, Y/P). Missään intentioryhmässä teoreettisuutta tai sen merkitystä ei kyseenalaistettu, sen sijaan sen suhteesta yrittäjyyteen esitettiin eriäviä mielipiteitä. Yrittäjyyteen suuntaavien (Y, Y/P) haastateltavien kommenteissa esiintyi yksilön pohdintaa siten, että ensinnäkin koulutustaustan ei arvioitu määrittävän yrittäjäksi soveltuvuutta (as 5 Y/P) ja toiseksi nuoren on itse nostettava yrittäjyys työllistymisvaihtoehdoksi, koska yliopisto ei tue yrittäjyyteen (as 6 Y). Yksilö voi vaikuttaa yrittäjyyden toteutumiseen.

<u>Lauseväittämän analyysin tulkinta ja yrittäjyysintention tarkastelu Ajzenin teoreettisen mallin näkökulmasta</u>

<u>Asenteen ulottuvuus.</u> Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa yrittäjyys arvioitiin käytännönläheiseksi toiminnaksi, joka heti valmistumisen jälkeen ei ole akateemisille mahdollinen vaihtoehto muutamaa alaa lukuun ottamatta. Akateemisen koulutuksen teoreettisuuden ei arvioitu tarjoavan hyviä lähtökohtia yrittäjyyteen; teoriapainotteiset yliopisto-opinnot eivät mahdollista yrittäjyyttä (as 2 P). Käytännön työkokemuksen myötä yrittäjyydestä voi tulla kaikille akateemisille mahdollinen työllistymiskeino. Toisaalta vastustettiin akateemisen koulutuksen käytäntöön lähentämistä teoreettisen otteen kustannuksella. Teoria arvioitiin tärkeäksi.

Myös väittämän torjuvassa kommentoinnissa yrittäjyys arvioitiin käytännön toiminnaksi. Nyt akateemisen koulutuksen teoreettisuus arvioitiin yrittäjyyden voimavaraksi (as 3 Y, Y/P). Yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat korostivat teoriatiedon edesauttavan kokonaisuuksien hahmottamista ja luovien toimintamallien löytämistä. Opintojen teoreettisuus arvotettiin työnteon ja myös yrittäjyyden kannalta positiiviseksi. Lisäksi työkokemus ja teoriatiedon käytäntöön soveltaminen yhdessä nousivat keskeisiksi yrittäjyyttä edistäviksi tekijöiksi (as 4 Y/P). Koska yliopisto ei tue yrittäjyyteen, nuoren on itse nostettava se työllistymisvalinnakseen. Yrittäjyysaikeiden työstämisessä yksilön aktiivisuus arvioitiin tärkeäksi (as 6 Y). Lisäksi koulutustaustan ei uskottu määrittävän yrittäjäksi soveltuvuutta (as 5 Y/P); yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde määrittyi irrelevantiksi.

Subjektiivisen normin ulottuvuus. Väittämään yhtyneet palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat (erityisesti valtiotieteilijät) eivät arvioineet opiskelutoveriensa olevan kiinnostuneita yrittäjyydestä henkilökohtaisena valintana (as 1 P). Yrittäjyyteen asennoiduttiin akateemisille irrelevanttina työllistymiskeinona, koska sen ei lähtökohtaisesti arvioitu kiinnostavan akateemisia nuoria tai yliopisto-opiskelijoita. Lisäksi akateemisen koulutuksen tavoitteeksi ei arvioitu yrittäjyyteen valmentamista; yrittäjyys ei kuulu akateemisen työllistymisen käytäntöihin ja perinteisiin. Akateemisen koulutuksen väitettiin ohjaavan yrittäjyyden sijaan muualle. Akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde määrittyi kielteiseksi.

Väittämän torjuneet yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat väittivät, että yliopisto ei tue yrittäjiksi aikovia opiskelijoita tai esittele yrittäjyyttä työllistymiskeinona. Yliopiston väitettiin määrittävän yrittäjyyden akateemisille irrelevantiksi (as 6 Y). Yrittäjyydestä kiinnostuneen on päämäärätietoisesti nostettava yrittäjyys henkilökohtaisesti mahdolliseksi työllistymiskeinoksi, yrittäjyyden edellytykseksi nousi yksilön aktiivisuus. Työllistyminen oli ylipäätään ollut yliopisto-opetuksessa esillä vähän, jos lainkaan. Mikäli työllistymistä oli käsitelty, tarkastelu oli kohdistettu ainoastaan palkkatyöhön. Oman koulutusalan yrittäjäesimerkit olisivat konkreettisia roolimalleja omaa työllistymistään pohtivalle nuorelle. Kun yrittäjyyttä ei millään tavalla tuoda opinnoissa esille, se ei välttämättä realisoidu työelämään siirtyvälle akateemiselle varteenotettavaksi vaihtoehdoksi. Vaikka opetuksen teoreettisuus arvotettiin myönteisesti, opetuksen käytäntöön lähentymistä toivottiin.

Havaituin vaikutusmahdollisuuden ulottuvuus. Yhtyvässä kommentoinnissa kyseenalaistettiin akateemisen koulutuksen tarjoamat yrittäjyysvalmiudet. Akateemista koulutusta ei arvioitu teoreettisuutensa vuoksi yrittäjyyteen valmentavaksi; koulutus ei tarjoa valmiuksia yrittäjäksi ryhtymiselle (as 2 P). Yrittäjyys määrittyi käytännönläheiseksi toiminnaksi, joka muutamaa erikseen mainittua alaa lukuun ottamatta on vaikeasti sovitettavissa akateemisille; teoreettisen koulutuksen ja yrittäjyyden suhde arvioitiin kielteiseksi. Toisaalta käytännön työkokemuksen väitettiin mahdollistavan yrittäjyyden myös akateemisille. Teoreettisen osaamisen sijaan siis käytännön työkokemus arvioitiin akateemisia yrittäjyyteen valmentavaksi ja siten yrittäjyyden resurssiksi. Havaittuja vaikutusmahdollisuuksia koskevat arviot eivät kumpua akateemisesta koulutuksesta: teoreettinen oppineisuus ei ole yrittäjyyden voimavara.

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa akateemisten opintojen teoreettisuus määrittyi työnteon voimavaraksi (as 3 Y, Y/P; as 4 Y/P). Teoreettisen koulutuksen hyödyt nousivat tarkastelun kohteiksi; yrittäjyyden ja teoreettisen koulutuksen suhde arvioitiin positiiviseksi. Teoreettinen osaaminen konstruoitui mm. luovuuden voimavaraksi ja työnteon - myös yrittäjyyden - resurssiksi. Teoriaosaaminen arvioitiin edellytykseksi asiantuntijayrittäjyydessä. Sen väitettiin mahdollistavan oman alan ymmärtämisen sekä luovien toimintamallien ja ratkaisujen ideoimisen. Koska yliopiston ei väitetty kannustavan yrittäjyyteen, yrittäjyydestä kiinnostuneen akateemisen nuoren täytyy omatoimisesti ja aktiivisesti nostaa yrittäjyys työllistymisvalinnakseen (as 6 Y). Vaikka opetuksen teoreettisuutta siis arvostettiin, sen turvin yrittäjäksi ei uskaltauduta pian valmistumisen jälkeen:

ammattitaitoa ja asiantuntijuutta haluttaa kasvattaa ennen yrittäjäksi ryhtymistä. Käytännön työkokemuksen merkitystä korostettiin (as 4 Y/P). Yliopisto-opinnoissa omaksutun tiedon yhdistäminen työkokemuksesta saatavaan taitoon arvioitiin ensiarvoisen tärkeäksi yrittäjyyden voimavaraksi; yhdessä ne mahdollistavat yrittäjäksi ryhtymisen. Väittämän torjuvassa kommentoinnissa korostettiin siis teoreettisen koulutuksen myönteisiä vaikutuksia työntekoon ja yrittäjyyteen. Teoreettisen osaamisen rinnalle yrittäjyyden voimavaraksi nostettiin yksilön aktiivisuus (as 6 Y) sekä yhtyvän kommentoinnin tavoin käytännön työkokemus (as 4 Y/P). Kannanoton suunnasta riippumatta korostettiin siis työkokemuksen merkitystä. Nyt kuitenkin teoreettinen osaaminen arvioitiin yrittäjyyttä edistäväksi – ei väittämän yhtyvän kommentoinnin tavoin irrelevantiksi. Lisäksi koulutustaustan ei arvioitu määrittävän yrittäjäksi soveltuvuutta (as 5 Y/P).

Yhteistä väittämän yhtyvälle ja torjuvalle kommentoinnille oli näkemys teoreettisen tiedon omaksumisen tärkeydestä; yliopisto-opetuksen anniksi arvioitiin mahdollisuus teoreettiseen tietoon. Teoriatietoon perehtyminen mahdollistaa oppialan keskeisten sisältöjen ymmärtämisen ja omaksumisen, minkä arvioitiin takaavan hyvän perustan työelämässä karttuvalle osaamiselle. Toisaalta, kuten edellä osoitettiin, yliopisto-opetuksen suhde työntekoon ja myös yrittäjyyteen arvioitiin erilaiseksi kommentoinnin suunnasta riippuen. Vaikka teoriapainotteinen opiskelu pääsääntöisesti koettiin rikkaudeksi, varsinkin väittämän torjuvassa kommentoinnissa epäkohdaksi arvioitiin käytäntöön suuntaavan linjauksen puuttuminen. Ilmeistä on, että osa haastateltavista kaipasi teoreettisen opetuksen käytäntöön ohjausta. Työllistymisen esille nostamista ja yrittäjyydestä kiinnostuneiden kannustamista peräänkuulutettiin. Lisäksi kummassakin kannanoton suunnassa yrittäjyys määrittyi akateemisille irrelevantiksi valinnaksi, torjuvassa kommentoinnissa arvio ei ollut kovin jyrkkä. Yrittäjyyden ei lähtökohtaisesti väitetty edellyttävän akateemista koulutusta (as 2 P; as 5 Y/P). Akateemisten opintojen tavoitteeksi ei arvioitu yrittäjyyteen valmentamista. Koulutukseen panostettujen voimavarojen voidaan arvioida menevän hukkaan akateemisen ryhtyessä yrittäjäksi.

Sekä yhtyvässä että torjuvassa kommentoinnissa yrittäjyys määrittyi akateemisille irrelevantiksi toiminnaksi. Yrittäjyys ei kiinnosta akateemisia (yhtyvä) (as 1 P) eikä yliopisto kannusta siihen (torjuva) (as 6 Y). Niin ikään kummassakin kannanottotyypissä teoreettiseen koulutukseen asennoiduttiin myönteisesti. Sen sijaan arvioissa teoreettisen koulutuksen yrittäjyyteen soveltuvuudesta tapahtui eriytymistä. Väittämään yhtyneet haastateltavat eivät uskoneet teoreettisen koulutuksen tarjoavan hyviä yrittäjyysvalmiuksia; yrittäjyyden ja teoreettisen koulutuksen suhde määrittyi kielteiseksi (as 2 P). Sitä vastoin väittämän torjuneet haastateltavat uskoivat teoreettisen koulutuksen tarjoavan hyvät mahdollisuudet yrittäjyyteen; teoreettisen koulutuksen ja yrittäjyyden suhde arvotettiin myönteiseksi (as 3 Y, Y/P; myös as 4 Y/P). Väittämän torjuneet haastateltavat painottivat myös yrittäjäksi aikovan omatoimisuutta (as 6 Y). Kuten edellä osoitettiin, vastakkaiset kannanottotyypit saivat sekä yhteneviä että erilaisia tulkintoja.

Kommentoinnin yhteys yrittäjyyskuvaan, yrittäjyysintention tarkastelu

Yrittäjiksi aikovien (Y) haastateltavien kommentoinnissa esiintyi individualistista yrittäjyyskuvaa: yrittäjyyteen valmentavat ja yrittäjyyttä edeltävät toimenpiteet arvioitiin yksilökeskeisiksi, kokemukseen ja omatoimisuuteen liittyviksi. Myös luonteen merkitys tuotiin esille: yrittäjäksi aikovan tulee olla oma-aloitteinen ja aktiivinen. Yrittäjäksi ryhtymisessä merkittäviksi ja sitä edistäviksi tekijöiksi arvioitiin yksilön aktiivisuus, toiminnan tavoitteellisuus sekä halu irtautua itsenäisesti valitulle työllistymispolulle silloinkin, kun akateeminen viiteryhmä määrittää sen irrelevantiksi (as 6 Y). Tarkastelu fokusoitui yksilöön myös, kun itsenäisesti hankittujen valmiuksien ja taitojen arvioitiin edesauttavan yrittäjyyttä ja yleensä työntekoa. Yksilön ominaisuuksia esiin nostavassa puheessa käytettiin individualistista piirreteoreettista yrittäjyyskuvaa; yksilö määrittyi yrittäjyyden resurssina positiiviseksi. Tässä tarkastelussa (as 6 Y) esiintyi niin ikään relationistista yrittäjyyskuvaa: haastateltavat kertoivat akateemisen viiteryhmänsä asennoituvan akateemisten yrittäjyyteen kielteisesti. Toisaalta tarkastelussa oli vähintään implisiittisesti vahvaa individualistista otetta; viiteryhmänsä yrittäjyysasenteiden vastaisesti haastateltavat olivat itse suuntaamassa yrittäjyyteen.

Vaikka relationistisen yrittäjyyskuvan käyttäminen ei aina ollut eksplisiittistä, sitä löytyi niin väittämän yhtyvästä kuin torjuvasta kommentoinnissa sekä akateemisuuden ja yrittäjyyden suhteen negatiiviseksi (as 1P; as 2 P; as 4 Y/P; as 5 Y/P: as 6 Y) ja positiiviseksi (as 3 Y, Y/P) arvottamisista. Toimintakontekstin huomioivaa ja sen työllistymisvaikutuksia esille nostavaa relationistista yrittäjyyskuvaa käytettiin pohdittaessa akateemisuuden merkitystä yrittäjyyden voimavarana (as 1-5) – ja esim., kun akateemisen viiteryhmän väitettiin partikularisoivan yrittäjyyden akateemisille relevantin työllistymisen ulkopuolelle (as 6 Y). Yliopisto-opintojen väitettiin vähintään implisiittisesti ohjaavan työllistymisvalintoja; yliopistoa akateemisena viiteryhmänä ei arvioitu yrittäjyyteen kannustavaksi. Relationistista yrittäjyyskuvaa käytettiin siis korostamaan akateemisen viiteryhmän merkitystä ja roolia vastavalmistuneen nuoren työllistymispolkujen suuntaajana. Sitä niin ikään käytettiin, kun työllistymisvalintoja helpottamaan peräänkuulutettiin yliopiston ja yritysmaailman lähentymistä; yliopiston merkitys työllistymisvalintojen toimintakontekstina nostettiin esille. Yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde määrittyi negatiiviseksi (as 6 Y).

Relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde määrittyi positiiviseksi, kun akateeminen koulutus arvioitiin yrittäjyyden resurssiksi: teoreettinen koulutus auttaa asioiden hahmottamisessa ja takaa yrittäjyydessä tarpeellista osaamista (as 3 Y, Y/P). Kyky soveltaa teoriatieto käytäntöön arvioitiin tärkeäksi yrittäjyyden resurssiksi. Kun yrittäjäksi ryhtyminen edellyttää akateemisen koulutuksen lisäksi käytännön työkokemusta, akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde määrittyi relationistista yrittäjyyskuvaa käyttäen negatiiviseksi (as 5 Y/P). Akateeminen koulutus yksin ei ole yrittäjyyden resurssi.

Yrittäjäksi aikovien (Y) haastateltavien ohella myös muissa intentioryhmissä tarkasteltiin yksilöä - lisäksi yrittäjyysvalmiuksien tarkastelut kytkeytyivät

akateemisten kategoriseen tarkasteluun. Palkkatyöhön tähtäävien (P) haastateltavien pohdinnoissa akateemisten yrittäjyysvalmiuksien tarkastelun ja määrittämisen viitekehykseksi nousi teoreettinen akateeminen koulutus. Relationistisen yrittäjyyskuvan käyttämiseksi siis tulkittiin akateemisten kategorisointi koulutustaustan perusteella. Akateemisen nuoren yrittäjyysvalmiuksien arviointi ei siten kytkeytynyt yksittäisen yksilön valmiuksien tarkasteluun vaan tietyn koulutustaustan mahdollistamien valmiuksien arviointiin. Tavallista oli, että yrittäjyyttä ei arvioitu relevantiksi työllistymiseksi akateemisille heti valmistumisen jälkeen ilman käytännön työkokemusta (as 2 P; as 4 Y/P): yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde määrittyi negatiiviseksi. Ulkoisina olosuhteina akateemista koulutusta ja viiteryhmää yksilön valmiuksien muokkaajina ei kommentoinnissa tavallisesti eksplisiittisesti kielletty, sisälsihän jo väittämä akateemisia kategorisoivan tulkinnan.

9.2 Väittämä 10: Akateemisten menestymismahdollisuudet yrittäjinä

Väittämä kuului: ”akateemisen koulutuksen saanut voi pärjätä yrittäjänä siinä missä muutkin”. Akateemiset työllistyvät yrittäjiksi muita harvemmin; koulutusasteen noustessa yrittäjäksi ryhtymisen innostus laskee. Väittämä kannusti vertailevasti kommentoimaan akateemisia ja muita yrittäjänä onnistumisen näkökulmasta. Lisäksi pohdittiin akateemisen yrittäjyyden vähäisyyttä: mitkä ovat akateemisen yrittäjyyden esteet ja voimavarat.

Väittämään esitettiin yksinomaan yhtyviä kannanottoja: kaikki haastateltavat arvioivat akateemisten pärjäävän yrittäjinä vähintään yhtä hyvin kuin muidenkin. Osa haastateltavista esitti yhtyvän kantansa varsin yksiselitteisesti:

> Kyllä mä varmasti uskon siihen, että voi pärjätä yrittäjänä siinä missä muutkin.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut nainen (P) H1

> No kyllä varmasti.
>
> Tilastotieteilijämies (Y/P) H9

> Ehdottomasti. Kyllä, kyllä. Ellei paremminkin.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

Osa kannanotoista ja erityisesti kannanottojen perusteluista oli varauksellisia, mutta kuitenkin väittämään yhtyviä:

> No kyllä voi. Jos nyt otetaan huomioon, että on pikkasen sitä käytännön kokemustakin itselleen hankkinut sen oppiarvon lisäks niin miksei vois.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

Akateemisten väitettiin voivan menestyä yrittäjinä siinä missä muidenkin. Koska väittämä ei ollut minämuodossa, sitä ei voida tulkita henkilökohtaiseksi arvioksi yrittäjänä menestymisen mahdollisuudesta. Haastateltavalla oli tosin mahdollisuus itsensä partikularisoimalla myös tämän kaltaiseen kommentointiin. Väittämän kommentointi ei siis niinkään ole henkilökohtainen arvio yrittäjänä pärjäämisestä, sen sijaan se tuo esille arvioita akateemisten onnistumisesta yrittäjinä.

Miten haastateltavat perustelivat yhtyvää kantaansa? Väittämän yhtyvät kannanotot jakautuivat melko tasaisesti kahdeksi perustelutyypiksi. Hieman yli puolet (11/20) haastateltavista perusteli yhtyvää kantaansa näkemyksellä, jonka mukaan akateemisuudesta ei ole haittaa yrittäjänä onnistumiselle. Hieman alle puolet (9/20) haastateltavista perusteli niin ikään yhtyvää kantaansa näkemyksellä, jonka mukaan akateeminen koulutus sopii erittäin hyvin yrittäjyyteen ja tukee sitä.

Ensin mainitun havaintoluokan kommenteissa akateemisen koulutuksen väitettiin tarjoavan yhtä hyvät lähtökohdat yrittäjyydelle kuin minkä tahansa muunkin koulutuksen.

> En mä kyllä ymmärrä, että akateemisesta koulutuksesta sinänsä olis haittaa yrittäjyydessä.
>
> Sosiaalipolitiikkaan lukenut mies (P) H3

> Paljonhan on yhden miehen autokorjaamoja. Ja mä en usko, että kellään suomalaisella yhden miehen autokorjaamolla on merkonomikoulutusta tai mitään, mikä jotenkin… ne on hankkinu sen vielä jostain muualta. Niin miks ei sitten jonkun akateemisen koulutuksen saanu osais yhtä lailla sitä yrityksen perustamisosaamista.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

Akateemiset voivat onnistua yrityksen perustamisessa ja yrittäjinä, onhan se mahdollista muillekin. Akateemisuudesta ei arvioida olevan haittaa yrittäjänä onnistumiselle. Seuraavaksi korostetaan yksilön merkitystä yrittäjänä menestymisessä:

> Eihän akateemisuus enää tarkota, että olis suuri ajattelija ainoastaan. Mä uskon, että oli koulutus mikä tahansa, niin voi pärjätä. Se on omista asenteista ja haluista ja motivaatiosta.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

> Pitää paikkansa. Enemmänkin se on kuitenkin kiinni siitä omasta itsestä. Siitä persoonasta ja luonteenpiirteistä. Hyvä yrittäjä voi olla muuten vaan hyvän kokemuksen omaava ja idearikas tai onnekas tai mitä vaan. Mutta ei ainakaan koulutus meidän mahdollisuuksia heikennä.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

Akateemisen koulutuksen ei arvioida vaikeuttavan yrittäjänä onnistumista, se kategorisoidaan yrittäjänä menestymisen näkökulmasta samanlaiseksi muun koulutuksen kanssa. Koulutuksen sijaan yrittäjänä onnistumisen arvioidaan kytkeytyvän yksilön tekijöihin. Koulutusta ei arvioida keskeiseksi menestyvyyttä määrittäväksi tekijäksi, yksilön tekijät kylläkin. Kommentoinnissa ei selkeästi tuoda esille akateemisuutta yrittäjyyden voimavarana; mahdollisuus yrittäjänä onnistumiseen ei kumpua akateemisesta koulutuksesta.

Väittämän yhtyvän kommentoinnin toisessa perustelutyypissä akateeminen koulutus konstruoitui yrittäjänä onnistumista määrittäväksi tekijäksi. Ensinnäkin vedottiin akateemisten hyviin oppimis- ja tiedonkäsittelyvalmiuksiin:

> Ehdottomasti. Kyllä, kyllä. Ellei paremminkin. Kun ajattelee sitä, että akateeminen koulutushan on mun mielestä kuitenkin niin laaja, että siinä oppii. Jos ajatellaan tutkimustyötä, niin kyllähän siinä oppii katsomaan asioita enemmänkin vähän ylhäältä päin, mutta samanaikaisesti yks asia kerrallaan ja näin, niin on se semmosta, mitä tarvitsee yrittäjänä. Mun mielestä se antaa hirveen hyvän pohjan.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

Akateemisten arvioidaan onnistuvan yrittäjinä erinomaisten tiedollisten valmiuksiensa ansiosta hyvin tai jopa paremmin kuin muiden. Akateemisten mahdollisuuksia menestyä yrittäjinä perustellaan ennen kaikkea hyvällä oppimiskapasiteetilla sekä tiedonhankintakyvyllä. Akateemisen koulutuksen väitetään harjaannuttavan monipuoliseen ilmiöiden syy- ja seuraussuhteiden tarkasteluun. Nämä valmiudet arvioidaan yrittäjinä menestymisen resursseiksi. Lisäksi akateemiset ovat tiedonkäsittelykykynsä ansiosta hyviä yrittäjyysriskin arvioijia:

> Akateeminen ihminen on kuitenkin… kyllä tää yliopistokoulutus antaa sellasen tietynlaisen ajatusmaailman, että osaa ottaa kokonaisuuksia huomioon. Siinä voi nähdä niitä kokonaisuuksia tai osaa niitä hallita sillälailla. Ja sit pitää päättää, että ruvetaanko tätä tässä nyt laajentamaan johonkin niin voi olla, että sellanen harkintakyky voi olla sitten, ja pystyy ehkä ottamaan asioista selvää.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H19

> Kun ajattelee akateemisia, niin niillähän on niin suuri sen koulutuskapitaali ja se tiedon hankkiminen ja kaikki nää, että on tavallaan paljon turvallisempaakin lähtee. Jos sä olet opiston käyny, niin sulla on paljon vähemmän sitä koulutusta, sä et välttämättä ole niin tietoinen niistä riskeistä ja sä et yhtä helposti pysty siirtymään alalta toiselle, jos sä osaat vaikka jonkun käsityötaidon.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Akateeminen koulutus mahdollistaa yrittäjyysriskin arvioimisen, minkä viimeisessä kommentissa väitetään lisäävän yrittäjäksi ryhtymisen riskinhallintaa. Akateeminen koulutus arvioidaan ammatillisen sijoittumisen näkökulmasta

käsityötaitoihin ohjaavaa koulutusta joustavammaksi. Lisäksi akateemisen oppiarvon väitettiin takaavan uskottavuutta:

> Kyllä mä luulen, varsinkin jos puhutaan jostain ei niinkään konkreettisesta myyntiartikkelista vaan just jostain konsultaation tasolta, niin kyllä se on aika välttämätöntä uskottavuuden kannalta, että on joku akateeminen oppiarvo tai ylempi korkeakoulututkinto.
>
> Tilastotieteilijämies (Y/P) H9

Oppiarvo on tärkeää yrittäjälle, jonka tuote on konkreettisen artikkelin sijaan osaaminen. Akateeminen tutkinto takaa ammatillista uskottavuutta, minkä ainakin implisiittisesti voidaan tulkita viittaavan muiden ihmisten vakuuttumiseen yrittäjän kyvykkyydestä.

Vaikka akateeminen koulutus nostettiin yrittäjänä menestymistä edistäväksi, myös yksilöä korostettiin:

> Tietysti varmaan akateemisesti koulutetut ihmiset, ainakin luulis, että… ainakin meiän koulussa se vaatii sellasta tiettyä järjestelyä, miten sen nyt sanois, ehkä asioiden omaksumista kuitenkin aika nopeesti. Kyllähän yrittäjyyskin vaatii semmosta. Voi siitä olla hyötyä, mutta toisaalta se on ehkä myöskin ihmiskysymys. Tai onkin tietysti. Yrittäjäksi ei sovi semmonen, joka ei pysty semmoseen aika itselliseen tai tekemään päätöksiä.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H20

Akateemisen koulutuksen rinnalle yrittäjyydessä menestymistä määrittäviksi tekijöiksi nostettiin yksilön tekijät, esimerkiksi kyky itsenäiseen päätöksentekoon.

Osa haastateltavista nimesi yrittäjyyteen sopivia akateemisia aloja. Tietyiltä akateemisilta oppialoilta arvioitiin olevan hyvät edellytykset menestyvään yrittäjyyteen.

> Kyllä mä luulen, että jostain kaupallisesta koulutuksesta on sitten hyötyä siihen hyötyä siihen varsinaisen yrityksen pyörittämisessä. Taikka sitten juridisesta niin myöskin.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H18

> Mikä ettei siis varsinkin jos on kauppakorkeakoulutuksen saanu.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H2

Tietyt akateemiset alat määritetään menestyvän yrittäjyyden mahdollistaviksi koulutusaloiksi. Ainekohtaisessa erottelussa mainitaan kaupallinen ja oikeustieteellinen ala.

Vaikka kaikki haastateltavat yhtyivät väittämään, perusteluiden pohjalta löytyi siis kahdenlaista näkemystä akateemisen koulutuksen vaikuttavuudesta yrittäjänä menestymiselle. Ensinnäkin väitteen kannattaminen ilmensi näkemystä, jonka

mukaan akateemisesta koulutuksesta ei ole suoranaista hyötyä joskaan ei toisaalta haittaakaan yrittäjänä menestymiselle. Akateeminen koulutus ei selitä yrittäjänä menestymistä, yksilön tekijät kylläkin. Toisessa kommentointityypissä yhtyvää kantaa perusteltiin näkemyksellä, jonka mukaan akateeminen koulutus edesauttaa yrittäjänä onnistumista tarjoamalla yksilölle hyvät yrittäjänä menestymisen mahdollisuudet. Kommentoinnissa tuotiin selkeästi ilmi akateemisen koulutuksen yrittäjänä menestymistä edistäviä tekijöitä. Oppimis- ja tiedonkäsittelyvalmiuksien sekä riskinhallintakyvyn väitettiin olevan tyypillisiä akateemisten keskuudessa. Akateemisen koulutuksen arvioitiin takaavan myös uskottavuutta. Näistä kahdesta perustelutyypistä jälkimmäisessä yrittäjänä onnistumista perusteltiin akateemisuudella, edellisessä ei.

Kommentoinnissa tuotiin selkeästi ilmi akateemisen koulutuksen yrittäjänä menestymistä edesauttavia tekijöitä tai toisaalta sen yrittäjänä menestymisen kannalta muihin koulutustaustoihin nähden samankaltaisia lähtökohtia. Yksikään haastateltava ei arvioinut akateemisten menestyvän yrittäjinä muita huonommin. Mistä haastateltavat sitten olettivat akateemisten vähäisen yrityksenperustamisinnostuksen johtuvan? Koska haastateltavat luottivat akateemisten menestyvän yrittäjinä, pyydettiin heitä pohtimaan syitä akateemisen yrittäjyyden vähäisyydelle. Seuraava kommentointi paljastaa omalta osaltaan akateemisuuden ja yrittäjyyden yhteensovittamisen haasteellisuutta.

Akateemisia väitettiin olevan yrittäjinä vähän, koska akateemisten työllisyystilanne arvioitiin hyväksi:

> Kyllä mulle ainakin ensimmäisenä mieleen, että se itsensä työllistäminen on siellä sitten, miten mä sanoisin, en tiedä, saako akateemisesti koulutetut sitten helpommin töitä.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H15

> Akateemiset valmistuu aika paljon semmosiin ammatteihin, että ne työllistyy suht helposti muuallekin.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

Akateemisten työllisyystilanne arvioidaan melko hyväksi; työllisyystilanne on yhteydessä akateemisen yrittäjyyden realisoitumiseen. Implisiittisesti yrittäjyys määrittyy toiminnaksi, joka ei palkkatyön tavoin houkuttele akateemista nuorta. Yrittäjyys nousee vaihtoehdoksi, kun olosuhteet eivät suosi ensisijaisesti palkkatyöhön työllistymistä. Hyvän työllistymisen aikoina yrittäjyys ei siis näyttäydy palkkatyön kaltaisena valintana vaan pikemminkin sen epätavallisena vaihtoehtona.

Miksi yrittäjyys ei houkuttele akateemisia palkkatyön tavoin? Akateemisia yrittäjiä arvioitiin olevan vähän, koska yrittäjyys ei kuulu työllistymisen käytäntöihin ja perinteisiin.

> Ehkä siinä on jonkinlainen perinteen voimakin. Tietyiltä tahoilta valmistutaan tiettyihin tehtäviin ja silleen, että ei oo sellaista perinnettä, että ottais yrittäjyys.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H3

Yrittäjyys ei ole tavanomainen uravalinta akateemisille. Valtaosa akateemisista sijoittuu julkishallintoon tai suurten yritysten palvelukseen, yrittäjyys ei kuulu työllistymisen perinteeseen. Yliopiston oletetaan sosiaalistavan tietyille toimintamalleille, joita ilmenee myös yliopiston vaikutuspiiristä työelämään siirryttäessä. Perinteiden, myös työllistymiseen liittyvien, voidaan olettaa konstruoituvan sosiaalisessa vuorovaikutusprosessissa.

Työllistymisperinteiden arvioitiin siis ohjaavan akateemisten nuorten valintoja. Vaikka akateemisen viiteryhmän ei varsinaisesti väitettäisi torjuvan yrittäjyyttä työllistymiskeinona, sen ei myöskään arvioitu kannustavan yrittäjyyteen tai nostavan sitä varteenotettavaksi vaihtoehdoksi:

> Ei musta kyllä mitenkään (yrittäjyys tule opetuksessa esille). Hirveesti siit yrittäjyydestä ei kyl oo ollu. Yleensä rekrytoinnilla, niillä on yrittäjyysjuttuja. Just toi akateeminen yrittäjyys. Mä olen varmaan siellä nähny sen ensimmäisen kerran.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

> Onhan toi koulutus, jos aattelee, niin ei toi koulutus siihen hirveesti kannusta tai rohkaise tai valmenna.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y/P) H5

Yliopistoa on mahdollista tarkastella sosiaalisena kenttänä, jossa henkilöt toimivat intensiteetiltään erilaisissa vuorovaikutussuhteissa. Akateemisten nuorten ammatillisiin pohdintoihin voidaan olettaa vaikuttavan se, mitä asioita opetuksessa nostetaan esille ja jätetään esille nostamatta. Akateemisten yrittäjäksi ryhtymisen vähäisyyttä koskevaan tarkasteluun tuodaan mielenkiintoinen näkemys: jos yrittäjyyttä ei tuoda opintojen aikana esille, se ei välttämättä muodostu työelämään siirtyvälle nuorelle varteenotettavaksi työllistymisvaihtoehdoksi. Akateemisesti kouluttautuneiden ”yritteliäisyys” ja työllistymispolut suuntaavat muualle, lähinnä toisen palveluksessa toteutettavaan palkkatyöhön.

Akateemisen yrittäjyyden vähäisyyttä selitettiin myös akateemisten työlle asettamien tavoitteiden ja yrittäjyyden yhteensopimattomuudella:

> Mä luulisin, että jos ei ole kovin korkeesti koulutettu, niin yrittäjyys on tapa todella työllistää itsensä ja saada enemmän statusta. Sulla on ehkä kovempi motivaatio ja hinku. Sä et halua käydä koulua vaan sä haluat päästä itse tekemään. Ja sulla on mahdollisuus, kun sä oot yrittäjä. Silloinhan sä voit olla vaikka toimitusjohtaja ilman mitään koulutusta. Mutta sitten taas akateeminen ihminen, se on käyny kuitenkin aika paljon kouluja ja varmaan haluais tietyllä tavalla haastavaan työhön. Ettei haluais täyttää tilauslomakkeita ja ehkä tehdä tällasta myyntityötä. Akateemiset ei oo kauheen markkinointi- ja myyntihenkisiä, ainakaan yliopiston

> puolella. Ehkä tämmöset rutiinit ja tää myyminen, jotenkin niitä vierastetaan. Mä luulen, että niitä pidetään ei-akateemisina ominaisuuksina.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

> Niin tai jos se on sitten jotenkin arvostetumpaa olla jossain isossa, joku johtaja jossain. Se voi olla, että sitä (yrittäjyyttä) pidetään jotenkin duunarimaisena sitten valtsikassa.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Yrittäjän työn sisällöt arvioidaan akateemisten laimeaa yrittäjyysinnostusta selittäviksi tekijöiksi. Yrittäjyyden väitetään sisältävän paljon rutiinitehtäviä, jotka saattavat olla vaikeasti yhteensovitettavissa akateemisten työnteolle asettamiin tavoitteisiin ja toiveisiin; yrittäjyyttä ei välttämättä arvoteta intellektuaaliksi toiminnaksi. Akateemisten väitetään arvostavan haastavaa työtä, yritystoimintaan sisältyvät rutiinitehtävät voivat tuntua vierailta. Ensimmäisessä kommentissa yrittäjyydessä tarpeellista markkinointiasiantuntemusta ei arvioida tyypilliseksi akateemiseksi taidoksi. Yrittäjyysmotivaatiota selittäväksi tekijäksi nostetaan tarve sosiaaliseen arvostukseen; jos oma koulutustausta ei takaa korkeaa statusta, sitä tavoitellaan yrittäjyydellä.

Akateemisten yrittäjäksi ryhtymisen vähäisyyttä selitettiin myös teoreettisen osaamisen tuotteistamisen ongelmallisuudella:

> Sanotaan, jos mä olisin filosofiaa lukenu, niin että valmistuisin siitä, niin mikä olis se mun tuote. Mitä mä sitten kauppaisin? Että mikä olis se tuote? Eihän yliopisto esim. osta tutkimusta…
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

> Kyllä mä luulen, että jos on kovasti yrittäjähenkinen ihminen, niin ei se kyllä käytännön filosofiaa lukemaan tai sosiologiaa tai siis tämmösiä selkeesti tutkimustieteitä lukisi. Jos haluu yrittäjäksi niin täytyy olla kuitenkin vähän enemmän jotain semmosta käytännön pääomaa, mistä repiä kasaan sitten se yrittäjätoimenkuva.
>
> Filosofinainen (Y/P) H12

Akateemisen osaamisen ei arvioida tähtäävän tuotteistamiseen. Filosofia ja sosiologia nostetaan esimerkeiksi akateemisista aloista, joissa osaamisen yhteensovittaminen yrittäjyyteen arvioidaan ongelmalliseksi nimenomaan tuotteistamisen vaikeuteen vedoten. Jälkimmäisessä kommentissa tuodaan esille myös ajatus ”yrittäjähenkisyydestä”; yrittäjäksi ryhtymistä tarkastellaan henkilökohtaisena ratkaisuna. Yrittäjäksi aikovalla tulee olla omakohtaista kiinnostusta yrittäjyyteen, hänen tulee olla ”yrittäjähenkinen” tavalla, jota ei tarkemmin määritellä tai eritellä.

Yrittäjyys ei näyttäytynyt siis varteenotettavana ansionhankintakeinona silloin, kun osaamisen tuotteistaminen on ongelmallista. Haasteelliseksi määriteltiin myös yrittäjyyden ja elämäntilanteen yhteensovittaminen. Yrittäjyyttä ei arvioitu houkuttelevaksi, jos aineellisesti niukkaan elämään kyllästynyt vastavalmistunut ei halua sitoutua yrittäjyyteen taloudellisesti:

> Musta tuntus… Niin musta tuntuu siltä, että voi olla, niinkun mä aattelen itteenikin, monen vuoden opintotukiajan jälkeen, kun sulla on ollu semmosta aika niukkaa elämää, niin nyt ei yhtään haluis enää tehä semmosta, että nyt ottas jonkun valtavan lainan ja…
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

Haastateltava nostaa henkilökohtaisen tilanteensa esimerkiksi korkeakoulussa opiskelevan nuoren taloudellisesti niukasta elämänvaiheesta; vastavalmistuneen voi olla vaikea sitoutua yrittäjyyteen taloudellisesti. Opiskeluvuodet ovat usein taloudellisesti epävarmaa aikaa, yrittäjyyden ei arvioida helpottavan tilannetta. Yrittäjyys ei välttämättä houkuttele, koska se voi olla vaikeasti yhteen sovitettavissa toiveisiin valmistumisen jälkeisestä taloudellisesti turvatusta elämäntilanteesta. Opiskeleminen ja yrittäjyys kategorisoidaan taloudellisesti epävarmoiksi toiminnoiksi. Lisäksi muihin verrattuna akateemisten nuorten valmistumisen arvioidaan sijoittuvan elämänkaarellisesti myöhempään ajankohtaan, mikä osaltaan voi vähentää yrittäjäksi ryhtymisen halukkuutta:

> Jos ajattelee vaikka lukiosta johonkin kauppaoppilaitokseen mennyttä. Tai nyt ehkä ammattikorkeaan. Niin se on huomattavasti nopeemmin valmis kuin akateeminen. Eli se pääsee töihin kiinni paljon aikaisemmin. Se ehtii ne oppivuotensa ollut siinä vaiheessa käynyt ja lyhyemmässä ajassa mitä akateemiselle ehkä käy. // Ei se välttämättä soveltavuudesta ole välttämättä kiinni vaan siitä, että se vaatii siitä, että… Se aloitustilanne on vaan eri kuin muilla.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

Tulevaisuuttaan pohtivalle nuorelle palkkatyön vaihtoehdot eivät ole erillisiä muusta elämästä irrallisia valintoja, vaan niihin asennoituminen saa vaikutteita elämälle asetetuista tavoitteista ja toiveista. Yrittäjyys saatetaan kokea kokonaisvaltaiseksi ratkaisuksi, jolla on laajat vaikutukset elämään. Yrittäjyyden on nivouduttava osaksi kokonaisuutta ollakseen varteenotettava valinta.

<u>Väittämästä ”Akateemisen koulutuksen saanut voi pärjätä yrittäjänä siinä missä muutkin” esiinnousseet asenteet</u>

Väittämän kommentoinnista voidaan paikantaa seuraavat kolme toisistaan erillistä asennetta:

Väittämän yhtyvää kantaa sekä väittämän jälkeen esitettyä pohdintaa akateemisen yrittäjyyden vähäisyydestä perusteltiin asenteilla:

”akateeminen koulutus on irrelevantti yrittäjyyden kannalta” (as 1)

”akateeminen koulutus on relevantti yrittäjyyden kannalta” (as 2)

”yksilön tekijät ovat keskeisiä yrittäjäksi ryhdyttäessä ja yrittäjyydessä onnistumisessa” (as 3)

Koska kaikki haastateltavat yhtyivät väittämään, kommentointi oli varsin poikkeuksellinen ja kiinnostava: tavallisesti laadullisen asennetutkimuksen keinoin tuotettava aineisto tuo näkyväksi toisistaan poikkeavia kannanottoja ja perusteluita. Haastateltavien keskuudessa oli selkeä yhtenäinen näkemys, jonka mukaan akateemiset menestyvät yrittäjinä vähintään siinä missä muutkin; akateemisten yrittäjinä menestymistä ei kyseenalaistettu. Esim. myös palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat arvioivat akateemisten menestyvän yrittäjinä. On tosin huomioitava, että väittämän muotoilu ei kannustanut henkilökohtaiseen pohdintaan vaan pikemminkin ilmiön yleiseen tarkasteluun, mikä sellaisenaan toki tarjoaa tietoa akateemisten nuorten argumentoinnista.

Yhtyvien kannanottojen perustelut paljastivat eroja yrittäjyysintentioissa. Ensisijaisesti yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat väittivät akateemisten menestyvän yrittäjinä muita paremmin (as 2 Y, Y/P). Myös yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) haastateltavat yhtyivät näkemykseen. Esitettyä kantaa perusteltiin mm. akateemisten tiedonkäsittelykyvyllä, kokonaisuuksien hallitsemisella ja tiedon erittelyllä – ts. koulutuksesta saatavilla ominaisuuksilla, jotka arvioitiin yrittäjyydessä hyödyllisiksi (as 2 Y, Y/P). Vaikka myös palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat arvioivat akateemisten pärjäävän yrittäjinä, he eivät arvioineet yrittäjyyttä akateemisille relevantiksi; akateeminen koulutus ei selitä yrittäjänä onnistumista (as 1 P).

<u>Lauseväittämän analyysin tulkinta ja yrittäjyysintention tarkastelu Ajzenin teoreettisen mallin näkökulmasta</u>

<u>Asenteen ulottuvuus</u>. Akateemisten arvioitiin pärjäävän yrittäjinä siinä missä muidenkin. Koska koulutustaustan ei arvioitu selittävän yrittäjänä onnistumista, akateemisuutta ei arvioitu yrittäjyyden lisäarvoksi; akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde määrittyi kielteiseksi (as 1 P, Y). Yrittäjänä menestymisen arvioitiin määrittyvän yksilöstä; yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat tarkastelivat yksilön tekijöitä (as 3 Y). Akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde arvioitiin myös myönteiseksi; akateemisten väitettiin menestyvän yrittäjinä jopa muita paremmin (as 2 Y, Y/P).

Väittämän kommentoinnin lisäksi esitetyssä pohdinnassa akateemisten laimean yrittäjyysinnostuksen asenteellisiksi syiksi arvioitiin työnteon tavoitteita; yrittäjyydessä työn sisällöt arvioitiin rutiininomaisiksi (as 1 Y). Akateemisen yrittäjyyden vähäisyyden arvioitiin johtuvan myös korkeakoulutettujen hyvästä työllisyystilanteesta (as 1 P). Yrittäjyyttä ei hyvässä työllisyystilanteessa arvioitu palkkatyön kaltaiseksi akateemisille tyypilliseksi työllistymiskeinoksi vaan epätavalliseksi valinnaksi. Tarkastelun kohteina olivat ulkoiset tekijät, eivät esim. akateemisen nuoren henkilökohtaiset ominaisuudet. Akateemisia ei arvioitu yksilöinä vaan homogeenisen viiteryhmän edustajina. Koska yrittäjyyden vähäisyyttä kommentointiin akateemisuuden viitekehyksessä, aineiston pohjalta on

mahdollista todeta akateemisuuden olevan peruste suhtautua varauksellisesti yrittäjyyteen.

Subjektiivisen normin ulottuvuus. Väittämän varsinaisessa kommentoinnissa ei esiintynyt subjektiivista normia ilmentävää puhetta. Sen sijaan sitä oli akateemisten vähäistä yrittäjyyttä käsittelevässä pohdinnassa. Yliopiston väitettiin sivuuttavan yrittäjyyden akateemisille mahdollisena työntekona: akateeminen koulutus ei kannusta yrittäjyyteen - yrittäjyys ei ole relevantti työllistymiskeino (as 1 Y, Y/P). Erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y) naiset väittivät yliopistossa vallitsevan yrittäjyysarvostuksen puutteen esteeksi akateemisten yrittäjyysinnostukselle. Mikäli yliopisto ei nosta yrittäjyyttä akateemisille relevantiksi työllistymisvaihtoehdoksi, se ei välttämättä sellaiseksi konstruoidu. Opiskeluyhteisön mallien ja arvojen väitettiin siten vaikuttavan työllistymisvalintoihin. Opiskelijan oletettiin sosiaalistuvan akateemisen koulutusalansa ja yhteisönsä toimintatavoille, minkä arvioitiin vaikuttavan esim. opiskelujen jälkeisiin työllistymispolkuihin; perinteiden väitettiin vaikuttavan työllistymisvalintoihin. Akateemisten työllistymisperinteiden väitettiin ohjaavan yrittäjyyden sijaan muualle (as 1 P). Lisäksi akateemisten arvioitiin arvostavan haastavaa työtä, rutiininomaisten työtehtävien vuoksi yrittäjyyden ei väitetty vastaavan työnteolle asetettuihin tavoitteisiin (as 1 Y). Myöskään yrittäjyydessä tarpeellista markkinointiasiantuntemusta ei yliopistossa väitetty arvioitavan tyypilliseksi akateemiseksi taidoksi (as 1 Y). Lisäksi akateemisten väitettiin määrittävän yrittäjyyden taloudellisesti epävarmaksi toiminnaksi (as 1 P, Y/P).

Havaitun vaikutusmahdollisuuden ulottuvuus. Vaikka kaikki haastateltavat kannattivat väittämää, perustelut mahdollistivat kahden selitysmallin erottamisen: akateemisuus määrittyi yrittäjyyden resurssina erilaiseksi. Yrittäjänä menestymistä ja yrittäjän kontrollia perusteltiin ensinnäkin yksilön tekijöillä, toiseksi koulutustaustalla. Ensimmäisessä selitysmallissa koulutustaustan ei arvioitu vaikuttavan yrittäjänä menestymiseen, akateemisilla arvioitiin olevan yhtä hyvät mahdollisuudet menestyvään yrittäjyyteen kuin muilla (as 1 P, Y). Akateemisesta koulutuksesta ei väitetty olevan hyötyä, joskaan ei haittaakaan yrittäjänä menestymiselle. Yrittäjän onnistumista selitettiin yksilön tekijöillä (as 1 P, Y; as 3 Y).

Toisessa selitysmallissa akateemisen koulutuksen väitettiin takaavan hyvät mahdollisuudet yrittäjyyteen; yrittäjänä onnistuminen kytkeytyi akateemiseen koulutukseen (as 2 Y, Y/P). Akateemisilla arvioitiin olevan hyvät oppimis- ja tiedonkäsittelyvalmiudet, joista on hyötyä esim. yrittäjyysriskin torjumisessa. Akateemisten tiedonkäsittely- ja oppimisvalmiudet sekä riskinhallintakyky määrittyivät siten pystyvyysarvioita positiivisesti vahvistaviksi tekijöiksi; niiden voidaan olettaa lisäävän luottamusta yrittäjänä menestymiseen. Akateemisen koulutuksen väitettiin myös takaavan uskottavuutta, minkä niin ikään voidaan olettaa vahvistavan luottamusta yrittäjyydessä onnistumiseen. Akateeminen koulutus määrittyi yrittäjyyden voimavaraksi. Selitysmalleista jälkimmäisessä yrittäjänä onnistuminen kytkeytyi akateemiseen koulutukseen, ensin mainitussa yksilön tekijöihin.

Väittämän kommentoinnin jälkeen akateemisen yrittäjyyden vähäisyyden syitä käsittelevä pohdinta paljasti tekijöitä, jotka saattavat osaltaan selventää sitä, minkälaisia pystyvyysarvioita akateemiset nuoret luovat omista mahdollisuuksistaan ja pystyvyydestään yrittäjinä. Teoreettisen tiedon tuotteistaminen arvioitiin vaikeaksi, mikä voidaan tulkita negatiiviseksi arvioksi yrittäjänä onnistumisen mahdollisuuksista (as 1 Y, Y/P). On todennäköistä, että yrittäjyysintentio ei synny mikäli henkilö ei usko kykenevänsä tuotteistamaan osaamistaan. Luottamus yrittäjänä toimimiseen ja oman kontrollin toteuttamiseen arvioitiin mahdolliseksi, kun henkilö uskoo valjastavansa osaamisensa käyttöönsä tuotteistamalla. Tuotteistamisen ongelmallisuus saattaa siten vaikuttaa menestymismahdollisuuksien negatiiviseksi määrittymiseen, ja osaltaan selittää akateemisen yrittäjyyden vähäisyyttä.

Siitäkin huolimatta, että akateeminen koulutus kategorisoitiin muun koulutuksen kanssa yrittäjänä menestymisessä samanlaiseksi, akateeminen yrittäjyys itsessään määriteltiin ja partikularisoitiin muusta yrittäjyydestä poikkeavaksi. Akateemisessa yrittäjyydessä arvioitiin kiteytyvän teoreettisen tiedon käytäntöön soveltaminen, muun koulutuksen saaneiden yrittäjien ammatinharjoittamisen arvioitiin vähintään implisiittisesti pohjaavan konkreettisen taidon tuotteistamiseen; akateeminen yrittäjyys partikularisoitiin asiantuntijayrittäjyydeksi. Lisäksi tuotteistamiseen vetoamalla muutama akateeminen koulutusala eroteltiin joko erityisen hyväksi tai huonoksi yritysalaksi. Akateemisen koulutuksen ei välttämättä siis arvioitu takaavan yhdenvertaisia yrittäjäksi ryhtymisen lähtökohtia nimenomaan tuotteistamisessa esiintyvien erojen vuoksi.

Lisäksi yrittäjyys saattaa merkitä taloudellisten reunaehtojen raamittamaa merkittävää henkilökohtaista sitoutumista, mihin ei välttämättä olla valmiita usean taloudellisesti niukan opiskeluajan jälkeen. Jos vastavalmistunut ei halua tai kykene yrittäjyyden kaltaiseen taloudellisesti epävarmaksi konstruoituneeseen ansionhankintaan, yrittäjyysintentio ja yrittäjyys eivät todennäköisesti toteudu. Yrittäjyysriskin tiedostaminen ja taloudellisen riskinoton karttaminen nousivatkin eräiksi yrittäjäksi ryhtymisen vähäisyyttä selittäviksi tekijöiksi. Ainakaan pian valmistumisensa jälkeen akateemisten ei väitetty olevan halukkaita yrittäjyyden edellyttämään taloudelliseen sitoutumiseen (as 1 P). Akateemisten vähäistä yrittäjyyttä selitettiin vaikeudella sovittaa yrittäjyys vastavalmistuneen elämäntilanteeseen (as 1 Y/P). Akateemisen nuoren valmistuminen sijoittuu elämänkaarellisesti myöhempään ajankohtaan kuin muusta koulutuksesta valmistuvan nuoren. Kokonaisvaltaisena ratkaisuna yrittäjyyden arvioitiin vaikuttavan laajasti ihmisen elämään. Ollakseen varteenotettava valinta yrittäjyyden tulee nivoutua päämääriin, toiveisiin ja tavoitteisiin. Pystyvyyttä määrittävät arviot saattavat myöhemmin – vaikkapa toisenlaisessa elämäntilanteessa – muuttua. Pystyvyyttä tulee tarkastella tilanteessa ja ajassa toteutuvana ja muuttuvana ilmiönä, ei staattisena arviona.

<u>Kommentoinnin yhteys yrittäjyyskuvaan, yrittäjyysintention tarkastelu</u>

Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa käytettiin individualistista yrittäjyyskuvaa, kun yrittäjänä menestymistä selitettiin yksilön tekijöillä (as 1 P, Y; as 3 Y).

Keskeisiksi yrittäjänä onnistumista määrittäviksi tekijöiksi nousivat yrittäjän ominaisuudet - halu, motivaatio ja asenteet. Yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat painottivat individualistisen yrittäjyyskuvan mukaisesti akateemisten menestyvän yrittäjinä henkilökohtaisten ominaisuuksiensa ansiosta. Koska yrittäjäksi ryhtymisessä tärkeäksi nousivat yksilön tekijät, akateemisuuden ja yrittäjyyden suhteen tarkastelu ei ollut mielekäs. Akateeminen koulutus ei selitä yrittäjän menestymistä, yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde määrittyi negatiiviseksi.

Akateemisella osaamisella sekä koulutuksen mahdollistamalla uskottavuudella perusteltiin akateemisten mahdollisuutta menestyä yrittäjinä (as 2 Y, Y/P). Koulutuksen takaavien ominaisuuksien ja resurssien tarkasteluissa on havaittavissa sosiaalisesti konstruoituvaa relationistista otetta. Akateeminen koulutus luo pohjan luottamukselle yrittäjän tiedollisesta asiantuntijuudesta, lisäksi uskottavuus rakentuu viimekädessä ihmisten keskinäisessä toiminnassa, asiakkaan ja yrittäjän vuorovaikutusprosessissa. Yliopisto instituutiona määrittyi akateemisen nuoren tiedollisia ja taidollisia valmiuksia mahdollistavaksi toiminta-areenaksi ja sosiaaliseksi kentäksi. Akateemisia tarkasteltiin kollektiivisen viiteryhmän edustajina. Tarkastelu kytkeytyi akateemisuuden tarkastelun myötä relationistiseen yrittäjyyskuvaan – yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde määrittyi positiiviseksi.

Akateemisten yrittäjien vähäisyyttä käsittelevä kommentointi tapahtui akateemisuuden kontekstissa. Yliopisto ja ainelaitokset määrittyivät akateemisten nuorten viiteryhmiksi. Yrittäjyyteen sisältyvien rutiinitehtävien ei arvioitu vastaavan akateemisten työnteolle asettamiin tavoitteisiin. Yliopistonuoren oletettiin omaksuvan toimintamalleja ja arvoja, jotka yliopistossa ja tarkemmin yksittäisen tieteenalan piirissä koetaan tärkeiksi. Eräitä tällaisia toimintamalleja ovat työllistymiseen liittyvät käytännöt. Yliopiston välittämän mallin ei väitetty kannustavan työllistymistään pohtivaa nuorta yrittäjyyteen. Yrittäjyyden ei väitetty kuuluvan työllistymisen perinteisiin, sitä ei muutamaa alaa lukuun ottamatta arvioitu tyypilliseksi akateemiseksi työllistymisvalinnaksi. Akateemisia työllistymisperinteitä voidaan siten tarkastella relationistisella yrittäjyyskuvalla sosiaalisia todellisuuksia ilmentävinä arvo- ja toimintamalleina. Akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde määrittyi pääsääntöisesti negatiiviseksi.

Vaikka yksilö omaksuisikin sosiaalisen yhteisönsä arvot ja toimintamallit, oma valinta mahdollistaa myös niille vastakkaisen toiminnan; yksilö voi toimia viiteryhmänsä perinteitä vastaan. Akateeminen viiteryhmä ei ole ollut esteenä esim. niiden haastateltavien yrittäjyysaikeille, jotka ovat suuntaamassa yrittäjyyteen alansa työllistymiskäytäntöjen vastaisesti. Lisäksi yhteisön jäsenenä yksilö luo ja todentaa uusia arvoja ja malleja - perinteet muuttuvat ja tyypilliset akateemiset työllistymispolut voivat eri ajanjaksoina saada uusia suuntia. Yksilön tarkasteluun sisältyi siis myös sosiaalisen viiteryhmän vaikutuksen huomioimista. Yksilön toimintaa - tässä yrittäjäksi ryhtymistä - suhteutettiin viiteryhmän toimintaan: yksilön ja sosiaalisen kontekstin tarkastelut ilmentävät sekä individualistista että relationistista yrittäjyyskuvaa. Akateemisesti kouluttautuneiden vähäistä yrittäjyyttä käsittelevässä kommentoinnissa yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat etsivät syitä akateemisten vähäiselle yrittäjyydelle ensisijaisesti yksilöön kytkeytyvistä tekijöistä (as 1 Y, Y/P). Lisäksi mainittiin

toimintakontekstiin liittyviä tekijöitä (yliopiston vähäinen yrittäjyyteen kannustaminen). Palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat arvioivat yksilöstä riippumattomien tekijöiden (työllisyystilanne, perinne) ohjaavan työllistymistä yrittäjyyden sijaan muualle (as 1 P).

9.3 Väittämä 11: Opintoalakohtaisuus

Väittämä kuului: ”tietyt akateemiset ryhmät soveltuvat yrittäjiksi muita akateemisia paremmin”. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden tiedetään perustavan yrityksiä muita vähemmän. Yrittäjyys vaihtelee aloittain myös akateemisten keskuudessa. Innokkaimpia yrityksen perustajia ovat eläinlääketieteilijät, myös oikeustieteilijät, agronomit ja arkkitehdit työllistyvät yrittäjiksi. Toisena ääripäänä ovat yhteiskuntatieteilijät sekä humanistit. (Kts. Nyyssölä 1996.) Väittämän kommentointi käsitteli erojen syitä sekä akateemisten alojen yrittäjyyteen soveltuvuutta. Haastateltavat pohtivat hakeutuvatko yrittäjyydestä kiinnostuneet nuoret tiettyihin tiedekuntiin sekä vaikuttavatko opetus tai oppiaineen arvot ja perinteet yrittäjyysintention muodostumiseen.

Enemmistö (14/20) haastateltavista yhtyi väittämään. Yhtyvät kannanotot jaettiin kolmeen perustelutyyppiin. Ensinnäkin yhtyvää kantaa perusteltiin akateemisten koulutusalojen erilaisella käytäntöön soveltuvuudella; osaamisen tuotteistamisen arvioitiin erottelevan akateemisia aloja yrittäjäksi soveltuvuudessa. Toiseksi akateemisten oppialojen arvojen ja käytäntöjen väitettiin olevan yhteydessä yrittäjäksi soveltuvuuteen: erot akateemisten ryhmien yrittäjäksi soveltuvuudessa johtuvat koulutusalojen toisistaan poikkeavista arvoista ja käytännöistä. Kolmanneksi yksilön arvojen väitettiin määrittävän yrittäjäksi soveltuvuutta. Yrittäjyydestä kiinnostuneiden nuorten väitettiin hakeutuvan koulutusaloille, jotka mahdollistavat yrittäjäksi ryhtymisen. Vähemmistö (6/20) haastateltavista torjui väittämän: akateemisten yrittäjäksi soveltuvuudessa ei ole eroja. Torjuvien kannanottojen perusteluissa yrittäjäksi soveltuvuutta ei selitetty yksin koulutustaustalla; yrittäjäksi soveltuvuus arvioitiin mahdolliseksi akateemisille koulutusalasta riippumatta.

Yhtyvien kannanottojen ensimmäisessä perustelutyypissä akateemiset koulutusalat arvioitiin erilaisiksi käytäntöön ja siten myös yrittäjyyteen soveltuvuudessa; osaamisen tuotteistaminen määrittää akateemisten ryhmien yrittäjyyteen soveltuvuutta.

> Tässä ois esim. atk-ihmiset, siis tämä tietotekniikkapuoli on varmasti semmonen, joka toimis yrittäjänä erittäin hyvin. Sieltä löytyis yritysideoita. Ja myöskin kauppakorkeen ja tämmösen alueen, varmasti paremmin kuin humanistit. Heille tulee niinku tavallaan… No kauppakorkeekoulusta tulee todennäköisesti myöskin tietotaito siihen yrityksen perustamiseen. Valtiotieteilijät ja humanistit on sitten ehkä alakynnessä tässä yrittäjyysasiassa. No pistäpä pystyyn historian alan yksityisyritys. Ehkä jotain maahantuontia, kirjallisuutta tai… Kovin vaikeeta se on, sanotaan sosiaalipolitiikka, sosiologia, sosiaalipsykologia, käytännön filosofia. Nää

> nyt ei ensimmäisenä kuulosta aloilta, joilla niinku… että ne yrittäjinä vois hyödyntää sitä omaa koulutustaan.
>
> Filosofinainen (Y/P) H12

> Esimerkiksi oikislaisille niin on ehkä ammatillisesti ehkä helppo heti ruveta, että tässä nyt on tää mun osaaminen. Kun taas humanisti joutuu ehkä ajattelemaan, että mikä ois mun. Että meille se on helpompi kuin sosiaalipoliitikoille vaikka. Että mitä valtio-oppinut vois myydä yrittäjänä, niin en kyllä tässä heti keksi, että mitä se vois olla. Esimerkiksi vaikka copy writerinä johonkin mainostoimistoon vois tehdä tekstejä ja toimittajana on paljon. Ja kirjailijana, ja kaikkea tämmöstä, kaiken näköistä. (tutkija: keikkahommaa?) Nimenomaan joo.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

Koulutuksen tarjoamat mahdollisuudet toimivan yritysidean toteuttamiselle arvioidaan keskeisiksi yrittäjyysaikeiden realisoitumista edistäviksi tekijöiksi. Akateemisen ryhmän yrittäjyyteen soveltuvuutta tai soveltumattomuutta selitetään siis koulutusalan tarjoamilla valmiuksilla ja mahdollisuuksilla; mielenkiinto kohdistuu tuotteistamiseen sekä yrityksen perustamiseen liittyvään tietoon. Mitä konkreettisemmaksi ts. käytäntöön soveltuvaksi opinnoissa omaksuttu osaaminen mielletään, sitä helpommin se arvioidaan yrittäjyyteen valjastettavaksi. Osaamisen tuotteistaminen ja yrityshallinnon tunteminen määrittävät, erottavat ja kategorisoivat akateemisia aloja yrittäjäksi soveltuvuudessa. Humanistisen ja valtiotieteellisen koulutuksen ei arvioida mahdollistavan hyviä yrittäjäksi ryhtymisen lähtökohtia, tiedon tuotteistaminen väitetään ongelmalliseksi. Oikeustieteen arvioidaan takaavan selkeän reitin yrittäjyyteen osaamisen tuotteistamisen vaivattomuuden vedoten. Vaikka viimeisessä kommentissa haastateltavan on aluksi vaikea keksiä, miten osaaminen on tuotteistettavissa eräiltä arvionsa mukaan vaikeasti yrittäjyyteen soveltuvilta akateemisilta aloilta, hän kuitenkin pian esittää joitakin ehdotuksia. Ns. epätyypillisillä akateemisilla yrittäjyysaloilla hän tosin arvioi (haastattelijan ehdotukseen yhtyen) itsensä työllistämisen olevan kausiluonteista.

Myös koulutusalan arvojen, roolimallien ja käytäntöjen väitettiin muokkaavan opiskelijoiden arvioita yrittäjäksi soveltuvuudesta – ja vaikuttavan yrittäjyyteen suuntaavuuteen. Yhtyvää kantaa perusteltiin koulutusalojen arvoilla, jotka yrittäjyyden ja yrittäjäksi soveltuvuuden näkökulmasta saattavat näyttäytyä erilaisina. Yhtyvien kannanottojen toisessa perustelutyypissä tarkasteltu kohdentui siis akateemisten alojen arvoihin ja käytöntöihin.

> Jotkut kauppislaiset kyllä mun mielestä soveltuu (yrittäjäksi) parhaiten ja sitten on arkkitehdit, niillä on monella firma. Kyllä mä selvästi ajattelen, että kauppiksessa on joku tietty ihmistyyppi. Ja sit se ihmistyyppi vaan korostuu sen koulutuksen kautta. Ja sit tää valtiotieteellinen, ei täällä tän koulutuksen aikana ole hirveesti paasattu tämmöstä dynaamisuutta ja sellasta rahan hankkimista ja ideoita, tämmöstä energiaa vaan tää on jotenkin viihtyisyyttä… ja sellasta. Vähän on niinku elitismii. Mulla on ittellä sellanen tausta, että se on hyvin keskiluokkaista ja

> työväenluokkaista ja kaikkee tällasta, missä on pidetty arvossa sitä, että tehdään hommia ja tehdään kunnolla. Tykkään just siitä, että saa jotain aikaseks. Oikein semmonen työn meininki. Se on kivaa. Ja sillälailla tykkään vaikka kauppislaisista tai näistä, koska ne on just sellasia, että niiltä asiat hoituu. Mut se on taas sit hyvä puoli, se kriittisyys, niinkun joku oppi esimerkiksi valtiotieteellisessä ja humanistisella puolella. Mutta vois ehkä vähän enemmän kans,,, se on hirveen hyvä, mutta se puuttuu heiltä taas, mutta miksei vois olla sekä että. Sitä semmosta tekemisen meininkiä. Silleen useammaltakin kantilta kaikkee. Se on semmonen asia, mitä mä olen kaivannu.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Haastateltavan mukaan ihmisen piirteet korostuvat ja voimistuvat koulutuksen myötä, hänen kohdalla näin ei kuitenkaan ole tapahtunut. Haastateltava on perheeltään omaksunut työnteon arvoja, jotka eivät hänen näkemyksensä mukaan ole tyypillisiä hänen koulutusalallaan. Koulutusalan arvot poikkeavat siis perheen arvoista, haastateltava kertoo sitoutuvansa jälkimmäisiin. Siten omakohtainen kokemus ei tue näkemystä yksinomaan opintojen keskeisestä vaikutuksesta, myös muut keskeiset viiteryhmät ovat tärkeitä; esimerkiksi perhe vaikuttaa yksilön arvoihin. Kommentissa kauppatieteilijöihin liitetyt määreet (dynaamisuus, rahan ansaitseminen, ideointi, energisyys) kytketään hyvän yrittäjän määreiksi, perusteleehan haastateltava juuri niillä kauppatieteilijöiden yrittäjäksi soveltuvuutta. Kommenttia on siis mahdollista tarkastella individualistisen piirreteorian mukaisesti kuitenkaan kontekstia sivuuttamatta. Haastateltava pohtii kauppatieteellisen ja valtiotieteellisen ilmapiirejä ja työskentelykulttuureja. Hänellä on käsitys oppiaineensa sekä myös kaupallisen alan maailmankuvien ja toimintakulttuurien eroista, puutteista ja ansioista. Hän toivoo niiltä kummaltakin monipuolisempaa otetta. Omassa tiedekunnassaan hän arvostaa mahdollisuutta kriittisen ajattelun harjaannuttamiseen, vaikka toisaalta kaipaa kauppatieteellisen alan dynaamisuutta.

Viiteryhmän arvojen väitettiin vaikuttavan yksilöön, sekä myös siihen, miten yksilö arvioi yrittäjäksi soveltuvuuttaan. Akateemisten opiskelijoiden oletetaan sosiaalistuvan oppialansa ja akateemisen yhteisönsä arvoille ja toimintatavoille - ne vaikuttavat myös työllistymispolkujen suuntautumiseen:

> Mä olen ajatellut näin, että eri korkeakouluissa ja yliopistoissa opetetaan sen alan maailmankatsomus. Meille opetetaan tietty ajattelutapa. Kauppakorkeassa tietynlainen. Teknisillä varsinkin aivan omansa. Ja lääkäreillekin varmaan ihan omansa. Ja humanistisilla on ihan eri ajatusmaailma niinku oikislaisiin verrattuna ja näin. Siitä niinku omasta vinkkelistä katsottuna niin se (yrittäjyys) voi näyttää ihan eriltä.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

> Varmaan se nyt ei tule ensimmäisenä mieleen sosiaalipsykologille, kun ei ole kerran koskaan tullut puheeksi. Ehkä sitä enemmän sitten tähyää jonnekin muualle.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y/P) H5

> Mä olen ollut tässä (opinto)putkessa nyt 6 vuotta. Että olenko mä muka muuttunut? Jos me mietitään, niin me oltiin kaikki erilaisia ihmisiä kun me mentiin tonne ja nyt kun me tullaan tästä putkesta, niin meissä on joku piirre kaikissa sama. Semmonen, että huomaa, että on sellanen ajattelumaailma.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H19

Akateemiset alat tarjoavat malleja ja arvoja, jotka yhdenmukaistavat opiskelijoita; nuori sosiaalistuu koulutusalansa tulkinnoille. Kullekin koulutusalalle ominaisella orientaatiolla voi olla kyseisen alan opiskelijoiden työllistymisvalintoja yhtenäistävä vaikutus; oppiaineen työllistymiseen liittyvät tulkinnat vaikuttavat työllistymisvalintoihin. Mikäli yrittäjyyttä ei opintojen missään vaiheessa nosteta vaihtoehdoksi perinteisten mallien rinnalle, on todennäköistä, ettei se sellaiseksi konkretisoidu.

Tiettyjen alojen vähäistä yrittäjyyttä selitettiin työllisyyskäytännöillä, joihin yrittäjyys ei perinteisesti kuulu.

> Kyllä se varmaan näin on. Kun yrittäjänä oleminen vaatii sitä, että on jonkinlaiset markkinat, jotka tarttee sitä sun tuotetta. Julkisen sektorin tapa toimia on ollut se, että se palkkaa työntekijäksi.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H4

> Mä vaan mietin sitä, että ehkä se akateeminen ryhmä siinä nyt on silleen, kun mä ajattelen sitä koulutuksen merkitystä siinä yrittäjyyteen soveltuvana, niin jos on valtsikkaan hakeutunu, niin on tietty suunta julkiselle puolelle.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut mies (P) H2

Koulutusalan kytkeytyminen julkiselle sektorille saattaa osaltaan estää yrittäjyyteen suuntautumista; yrittäjyys ei ole normi julkishallinnollisten palveluiden tuottamisessa. Akateemisilta aloilta hakeudutaan tietyille työllistymisen reiteille, yrittäjyyden ei väitetä kuuluvan valtiotieteellisestä tiedekunnasta valmistuneen työllistymisvaihtoehtoihin. Tarkastelun kohteina ovat ulkoiset tekijät, eivät henkilökohtaiset lähtökohdat tai soveltuvuus. Akateemisia tarkastellaan homogeenisen viiteryhmänsä edustajina, mihin toisaalta väittämän muotoilu myös ohjasi.

Miksi ihmiset sitten hakeutuvat lukemaan juuri tiettyä oppiainetta? Ovatko tietyille aloille hakeutuvat opiskelijat alun alkaen yrittäjähenkisiä vai herääkö yrittäjyysmyönteisyys opintojen myötä? Näitä kumpaakin kommentointityyppiä löytyi väittämän yhtyvien kannanottojen perusteluista. Aluksi tarkastellaan ensin

mainittua: yhtyvää kantaa perusteltiin yksilön tekijöillä, ennen kaikkea arvoilla, joiden väitettiin määrittävän opiskelualan valintaa ja myös yrittäjäksi soveltuvuutta.

> Kyllä mä luulen, että taloudellinen koulutus auttaa siinä. Mä rupesin just miettimään, että varmaan ne tyypit kyllä niinku paremmin soveltuu. Soveltuvuus ei oo välttämättä siitä koulutuksesta vaan siitä, että tietynlaiset ihmiset menee sinne kauppakorkeakouluun. Se asennoituminen yrittäjyyteen ja koulutuksen valinta mun mielestä korreloi keskenään. Niin sen takia voi tietysti sanoa, että tietyt akateemiset alat soveltuu joitakin paremmin. Mutta se ei johdu siitä koulutuksesta, vaan siitä, että tietynlaiset ryhmät hakeutuu tiettyyn koulutukseen.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

Koulutusalan ei väitetä muokkaavan tai valmentavan yrittäjyyteen, sen sijaan yrittäjyydestä kiinnostuneet nuoret hakeutuvat alalle, joka on sovellettavissa yrittäjyyteen. Opiskelualan valinta tulkitaan arvovalinnaksi tai kannanotoksi. Yrittäjähenkisen nuoren arvioidaan lähtökohtaisesti hakeutuvan akateemiselle alalle, johon yrittäjyys on mutkatonta yhdistää. Opiskelualan valinnan kriteeriksi nostettiin yksilön arvot, jotka siis saattavat ohjata yrittäjyyteen tai muualle.

> Sosiaalipolitiikka voi olla sellanen, että ei niin hirveen helpolla lähdetä ja jossain muualla voi olla sitten helpompi lähteä yrittäjäks. Mä epäilen, että ne ei (sos.pol.opiskelijat) ensimmäiseksi ammatissaan mieti sitä, että siitä saa rahaa kun lähtee siihen. Se ei ole se lähtökohta. Mä olen sosiaalipolitiikkaan sillä tavalla tullut, että siinä on se sosiaalityö ollu… Siinä on varmasti myös se, että siinä on halu tehdä ihmisten kanssa työtä ja jollakin tavalla myös auttaa ihmisiä. Siinä on vähän pehmeämmät arvot, mitä pitää tärkeämpänä.
>
> Sosiaalipoliitikkonainen (P) H3

> Kyllä mä uskon, että toi väittämä pitää paikkansa. Kyllä mä uskon, että kaupallisen alan on helpompi lähtee yrittäjäksi. Ja sit meijän ala. // Ehkä se sit taas lähtee siitä perus niinku syvemmästä ajattelusta. Että jos sä oot… Jos aatellaan taloudellisia arvoja. Jos elämässä on taloudellisia arvoja, niin kyllä mä luulen, että ne hakeutuu kaupalliselle alalle. Siinä vaiheessa kuitenkin, kun hakee yliopistolle tai jatkokoulutukseen tai koulutukseen, niin kyllä mä luulen, että itteekin miettii, niin kuitenkin siinä vaiheessa ei ollu mitää tietoo, mitää kokemusta. Se oli vaan mielikuvia suurimmaksi osaksi. Mulla oli näitä mielikuvia, mitä mä just sanoin. Oli just yksi tämmönen, että sieltä saa hyvää palkkaa. Kyllä mä luulen, että kiinnostus on osittain siitä, että mitkä on ne henkilökohtaiset arvot ja mielipiteet.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

Nuoren arvioidaan valitsevan opiskelualansa arvojensa ohjaamana. Kyse ei ole niinkään siitä, että tietylle alalle hakeudutaan opiskelemaan, koska se tarjoaa hyvät edellytykset yrittäjäksi ryhtymiselle vaan koska kyseisellä alalla on mahdollista sitoutua itselle tärkeisiin arvoihin. Kommenteissa tuodaan esille toisistaan poikkeavia työntekoon liittyviä arvoja. Ensimmäisessä kommentissa keskeiseksi

työn arvoksi nousee mahdollisuus auttaa ja toimia ihmisten kanssa, jälkimmäisessä rahallinen vastike. Koulutusalan houkuttelevuuteen saattaa vaikuttaa esim. se, minkälainen suhde henkilöllä on vaurastumiseen. Hyvän taloudellisen aseman tavoitteekseen asettaneen henkilön arvioidaan vähintään implisiittisesti ryhtyvän ja myös soveltuvan yrittäjäksi muita paremmin. Mikäli akateemista koulutusta harkitsevien nuorten oletetaan arvottavan yhtäläisin kriteerein oppiaineita ja niiden arvoja, voidaan kullekin alalle olettaa valikoituvan tietynlaisia nuoria. Kommenteissa ei eksplisiittisesti ja aukottomasti todeta arvottamisen samankaltaisuutta. Sen sijaan esitetään näkemys, jonka mukaan koulutusaloille hakeutuminen on johdonmukaista. Mikäli nuoren väitetään valitsevan koulutusalansa arvojensa ohjaamana, on mahdollista, että häntä tarkastellaan homogeeniseksi tulkitun opiskeluryhmänsä edustajana silloinkin, kun tarkastelu kohdistuu yksilön arvovalintoihin.

Vähemmistö (6/20) haastateltavista torjui väittämän. Yrittäjyys arvioitiin mahdolliseksi monille akateemisille; yrittäjäksi soveltuvuutta ei selitetty yksin koulutustaustalla. Vaikka tiettyjen koulutusalojen arvioitiinkin takaavan muita paremmat tiedolliset valmiudet, yrittäjäksi soveltuvuutta tarkasteltiin laaja-alaisesti esimerkiksi yksilön tekijät huomioiden.

> Tietysti, jos sanotaan, että valmistuu kauppakorkeasta, niin varmaan on pohjaa. Siellä varmaan opiskellaan ihan tota yrittäjyysasiaa hiukan. Se lähtötason tieto on parempi, mutta se soveltavuus tuski…, en mä nyt oikein ymmärrä, että miksi. Kyllä musta tuntuu, että oli sitten millä alalla tahansa, niin siellä riittää eri tyyppejä ihan laidasta laitaan. Kaupallisen koulutuksen, ja vaikka jotkut humanistit, sitten sitten vähän erityyppisiä, mutta ei mun mielestä… En usko.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H20

> Mun mielestä tää ei ole kovin yksiselitteistä. Soveltua… Mun mielestä se on enemmän persoonasta kiinni. Liikeideasta kiinni. Yhteiskunnallisesta tilanteesta kiinni. Sen voi kyllä sanoa, että toiset akateemiset ryhmät varmaan ryhtyy enemmän yrittäjiksi kuin toiset. Mutta en mä tiedä johtuuko se siitä, että he on jotenkin soveltuvampia vai siitä, että heitä on kannustettu siihen. Kyse on hyvin paljon varmaan tällasista roolimalleista. Sosiologit ei ole todellakaan kuuluja ulkoisesta yritteliäisyydestänsä. Mutta mä en usko, että siinä on todellakaan soveltuvuudesta, ihmisten soveltuvuudesta.
>
> Sosiologianainen (Y) H8

Yrittäjäksi soveltuminen on monen tekijän summa. Ensimmäisessä kommentissa ei yhdytä tulkintaan, jossa koulutusalat määrittävät yrittäjäksi soveltuvuutta, vaikka haastateltava sen tunnistaakin. Jälkimmäisessä kommentissa väittämä uudelleenmääritellään muotoon ”toiset akateemiset ryhmät varmaan ryhtyy enemmän yrittäjiksi kuin toiset”. Uudelleenmäärittelyä perustellaan monitahoisesti mm. yhteiskunnallisella tilanteella, liikeidealla, roolimallilla ja kannustuksella. Useat yksilöön ja ympäristöön kytkeytyvät tekijät arvioidaan merkittäviksi ulkoisen yrittäjyyden realisoitumisessa.

Yrittäjyysintention muodostumiseen arvioidaan vaikuttavan esim. elämäntilanne ja koulutustaustaan kytkeytymättömät yrittäjäksi ryhtymisen kannalta suotuisat mahdollisuudet. Yrittäjyysaikeet voivat herätä yllättäen kesken opintojen tai myöhemmin työelämässä. Koulutustaustan merkityksen arvioitiin vähenevän viimeistään, kun valmistumisen virstanpylväs on takana.

> Yrittäjyyteen voi tulla semmosia herätyksiä. Että ei ole ikinä ennen pohtinu sitä vaan sä on mennyt jotain alaa opiskelemaan, mikä sua kiinnostaa. Ja sitten kun sä olet sitä opiskellut, sä yhtäkkiä huomaan, että hetkinen, tässähän voi olla mahdollisuus tehdä näin ja näin, vaikket sä ole sitä ikinä aikasemmin miettiny omaa yritystä, etkä sen alalta. Ainakaan mulle ei tuu mieleen, että ois sellasia ihmisiä, jotka miettis suunnilleen yläasteelle siirtyessään, että mä alan yrittäjäks.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

> Joillekin se (yrittäjäksi ryhtyminen) on niinku itsestään selvempi. Asianajajalle on helpompi ajatella itsenäistä uraa kuin vaikka sosiologille. Mutta toisaalta sitten kun on tehny töitä ja on tätä käytännön kokemusta, niin mä en luule, että sitten pääaine vaikuttais enää. Sitten on se osaaminen, mitä on hankittu, jonka avulla sitten voi. Saattaa se olla niinkin, että jossain saattais olla suurempi osa tietyllä tavalla semmosia yrittäjähenkisiä, aktiivisia ja tämmösiä. Mutta mä luulen, että tääkin on muuttumassa kauheesti. Mitä mä oon seurannu, niin aika vaikea on mitään stereotypiaa lähteä luokittelemaan. Sitten kun tutustuu niihin, niin siellä on kyllä kauheen monen tyyppisiä ihmisiä aina. Ne on ehkä pikemminkin näitä ennakkoluuloja.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

Yrittäjyysintentio saattaa herätä esimerkiksi työelämässä havaittujen mahdollisuuksien myötä. Yrittäjäksi soveltuvuudessa koulutustaustan merkitys arvioidaan marginaaliseksi, kun henkilöllä on opintojen jälkeistä työkokemusta. Koulutusalan ei arvioida määrittävän yrittäjäksi soveltuvuutta, akateemiset alat eivät eroa yrittäjäksi soveltuvuudessa. Latentti yrittäjähenkisyys - ja myös yrittäjäksi soveltuvuus - arvioidaan mahdolliseksi erilaisille ihmisille. ”Piilevän” yrittäjyysinnostuksen konkretisoitumiselle arvioitiin ratkaisevaksi osaamisen tuotteistaminen:

> Kyllä mä luulen, että se latentti yrittäjyyshenkisyys on jakautunut jotenkin tasaisesti. No ehkä joku humanistisessa se on ehkä vähän alhaisempi, mutta… No, siis ainoa tapa, millä sen pystyis aktivoimaan, olis se, että olis jotain fiksua artikkelia, mitä kaupata.
>
> Tilastotieteilijämies (Y/P) H9

Yrittäjähenkisyys väitetään mahdolliseksi monenlaisen akateemisen koulutuksen saaneille, vasta osaamisen tuotteistaminen mahdollistaa yrittäjyyden realisoitumisen. Analyysin päätteeksi pohdinta kiertyy alun teemaan, tuotteistamiseen. Väittämän torjuva kommentointi saattoi olla jossain määrin

varovaista. Väittämän kategorisoiva tulkinta tunnistettiin, siihen ei varauksetta yhdytty. Tavallista oli, että aluksi esitettiin varovainen näkemys yrittäjähenkisyyden vaihtelusta aloittain, minkä jälkeen yrittäjyys väitettiin mahdolliseksi monen alan akateemisille.

Väittämästä ”Tietyt akateemiset ryhmät soveltuvat yrittäjiksi muita paremmin” esiinnousseet asenteet

Väittämän kommentoinnista voidaan paikantaa seuraavat neljä toisistaan erillistä asennetta:

Väittämän yhtyvää kanta perusteltiin asenteilla:

- ”koulutusalan tarjoamat valmiudet erottelevat akateemisia yrittäjäksi soveltuvuudessa” (as 1)
- ”koulutusalan arvot ja käytännöt määrittävät yrittäjäksi soveltuvuutta” (as 2)
- ”yksilön arvot määrittävät yrittäjäksi soveltuvuutta” (as 3)

Väittämän torjuvaa kantaa perusteltiin asenteella:

- ”yrittäjyys on mahdollinen kaikille akateemisille, koska yrittäjäksi soveltuvuuteen vaikuttaa moni tekijä – ei yksin koulutustausta” (as 4)

Väittämän käsite ”akateeminen ryhmä” konstruoitui akateemiseksi koulutusalaksi, lähinnä tiedekunnaksi. Jaottelua tehtiin myös liiketalouteen painottumisen perusteella: yliopiston ohella tarkasteltiin myös kauppatieteellistä alaa.

Kaikissa intentioryhmissä akateemisten koulutusalojen yrittäjäksi soveltuvuudessa väitettiin olevan eroja. Akateemisten alojen väitettiin eroavan tuotteistamisessa (as 1 Y/P). Lisäksi pohdittiin koulutusalan arvoja ja käytäntöjä (as 2 Y, Y/P, P) sekä yrittäjyyden ja yksilön arvojen yhteensovittamista (as 3 Y, Y/P, P). Keskeiseksi teemaksi nousi suhtautuminen vaurastumiseen, ja yrittäjyyteen vaurastumisen välineenä. Yrittäjyydellä tavoiteltava vaurastuminen nostatti arvoristiriitaa osassa haastateltavissa (as 3 P). Väittämän torjuivat erityisesti yrittäjyyteen suuntaavat haastateltavat (as 4 Y, Y/P). Heidän mukaansa yrittäjyyteen saattaa tulla herätyksiä kesken opintoja tai palkkatyössä; yrittäjäksi soveltuminen määrittyy koulutustaustan sijaan useasta tekijästä.

Lauseväittämän analyysin tulkinta ja yrittäjyysintention tarkastelu Ajzenin teoreettisen mallin näkökulmasta

Asenteen ulottuvuus. Yhtyvässä kommentoinnissa akateemisten ryhmien arvioitiin eroavan yrittäjyyteen soveltuvuudessa. Käytäntöön ohjaavien alojen väitettiin tarjoavan muita aloja paremmat yrittäjyyden lähtökohdat - tietyt akateemiset koulutusalat soveltuvat toisia aloja paremmin yrittäjyyteen tarjoamiensa mahdollisuuksien vuoksi (as 1 Y/P). Yhtyviä kannanottoja perusteltiin myös koulutusalan toimintamalleilla ja arvoilla (as 2 Y, Y/P, P). Koulutusalojen arvioitiin tarjoavan toisistaan poikkeavia näkökulmia yrittäjyyteen, mikä selittää akateemisten ryhmien eroja yrittäjyyteen soveltuvuudessa (as 2 Y, Y/P, P). Lisäksi yrittäjäksi soveltuvuudessa olevia eroja selitettiin yksilön arvoilla koulutusalaan

kytkeytyen: henkilökohtaisten arvojen ohjaamina hakeudutaan tietyille koulutusaloille (as 3 Y, Y/P, P). Opiskelualan valintaa ja myös yrittäjäksi soveltuvuutta tarkasteltiin arvovalintana. Yrittäjäksi soveltuvuutta selitettiin esim. taloudellisia näkökohtia korostavilla yksilön arvoilla, joiden arvioitiin ohjaavan tietyille akateemisille aloille. Vaurastumisen tavoitteekseen asettaneen akateemisen arvioitiin soveltuvan ja myös ryhtyvän yrittäjäksi muita todennäköisemmin (as 3 Y). Yksilön arvojen väitettiin myös voimistuvan opintojen myötä. Eri koulutusalojen opiskelijat väitettiin lähtökohtaisesti erilaisiksi ja kullakin alalla homogeenisiksi.

Väittämää torjuvasti kommentoineet haastateltavat olivat yrittäjyyteen suuntaavia (as 4 Y, Y/P). Koulutustausta ei määritä yrittäjäksi soveltuvuutta tai sido yksilön työllistymisvalintoja. Yrittäjyysinnostuksen arvioitiin voivan herätä yllättävän mahdollisuuden myötä ennen opintojen päättymistä tai myöhemmin. Erityisesti opintojen päätyttyä akateemisten väitettiin olevan vapaita mahdollisista koulutusalan yrittäjyysorientaatioista. Yrittäjyys arvioitiin mahdolliseksi akateemisille koulutusalasta tai tiedekuntataustasta riippumatta. Yrittäjyyteen soveltuvuutta tarkasteltiin monitahoisena ilmiönä. Latentti yrittäjyyshenkisyys arvioitiin mahdolliseksi.

Subjektiivisen normin ulottuvuus. Työhön liittyviä arvoja pohdittiin väittämän yhtyvässä ja torjuvassa kommentoinnissa. Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa valtiotieteelliseen tiedekuntaan hakeutuvia ei lähtökohtaisesti arvioitu yrittäjyydestä kiinnostuneiksi: heidän ei oletettu arvioivan yrittäjyyttä työllistymiseksi, joka mahdollistaa sitoutumisen tärkeiksi koetuille työnteon arvoille, taloudellisille arvoille sitoutumista vierastettiin (as 3 P). Lisäksi akateemiset koulutusalat väitettiin arvoiltaan erilaisiksi ja arvoeroista johtuen koulutusalojen yrittäjyystulkinnat toisistaan poikkeaviksi. Koulutusalojen väitettiin sosiaalistavan opiskelijansa arvoilleen, tämän sosiaalistumisen seurauksena eri koulutusaloilla yrittäjyys näyttäytyy erilaisena (as 2 Y, Y/P, P). Akateemisten alojen arvojen väitettiin siis määrittävän akateemisen nuoren yrittäjäksi soveltuvuutta. Akateemisia arvoja ei usein arvioitu yhdenmukaisiksi yrittäjyyden arvoille. Myös koulutusalojen työllistymiskäytäntöjen väitettiin vaikuttavan siihen, kuinka mahdolliseksi vaihtoehdoksi opiskelijat yrittäjyyden määrittävät. Koulutusalan työllistymiskäytäntöjä ohjaavien arvojen ja roolimallien väitettiin vaikuttavan akateemisen nuoren yrittäjäksi soveltuvuuteen; akateeminen viiteryhmä muokkaa nuorten käsityksiä yrittäjiksi soveltuvuudesta tai soveltumattomuudesta. Lisäksi akateemisten arvioitiin arvottavan omat yrittäjyystietonsa vaatimattomiksi (as 1 Y/P). Myös osaamisen tuotteistamisen vaikeus arvioitiin yrityksen perustamisen esteeksi (as 1 Y/P).

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa tunnistettiin väittämän kategorinen tulkinta, siihen ei yhdytty. Yrittäjäksi soveltuvuus arvioitiin monitahoiseksi ilmiöksi, johon koulutusalan ohella tai sijaan vaikuttavat monet tekijät; yrittäjäksi soveltuvuutta ei selitetty yksin koulutustaustalla. Yrittäjyys on monille mahdollinen ja siihen saattaa tulla herätyksiä: yrittäjyysintentio voi syntyä opinnoissa tai työelämässä havaitun mahdollisuuden myötä (as 4 Y, Y/P).

Havaitun vaikutusmahdollisuuden ulottuvuus. Arvio yrittäjäksi soveltuvuudesta on mahdollista tulkita pystyvyysarvioksi. Sen, millaiseksi henkilö arvioi yrittäjäksi soveltuvuutensa, oletetaan kytkeytyvän arvioihin, joita hän muodostaa omasta pystyvyydestään yrittäjänä.

Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa tiettyjen akateemisten koulutusalojen arvioitiin soveltuvan toisia paremmin yrittäjyyteen tarjoamiensa mahdollisuuksien vuoksi (as 1 Y/P). Aloittain tapahtuvat yrittäjäksi soveltuvuuden erittelyt voidaan tulkita osoitukseksi akateemisten koulutusalojen kategorisoinnista ja partikularisoinnista: yrittäjyyteen soveltuvuudessa akateemiset alat arvioitiin erilaisiksi tarjoamiensa yrittäjyysresurssien suhteen. Mitä konkreettisemmaksi ts. helposti käytäntöön soveltuvaksi akateemisissa opinnoissa omaksuttu tieto miellettiin, sitä vaivattomammin se arvioitiin yrittäjyyteen soveltuvaksi. Yrittäjäksi soveltuvuutta määritti siis se, kuinka lähelle ”käytännön elämää” koulutusala määriteltiin. Tämänkaltainen tyypittely voi vaikuttaa myös akateemisten nuorten yksilötason mahdollisuuksien määrittymisiin. Tarkastelu kiteytyi akateemisten alojen tarjoamiin yrittäjäksi soveltuvuutta konkreettisesti edistäviin valmiuksiin. Osaamisen tuotteistamisen ja yrityksen perustamiseen liittyvien tietojen arvioitiin lisäävän yksilötasolla mahdollisuuksien positiivisiksi arvottamisia. Näihin tekijöihin vetoamalla oikeustieteiden ja erityisesti kauppatieteiden väitettiin takaavan edellytykset yrittäjäksi ryhtymiselle. Yhtä lailla näiden valmiuksien puuttuminen vaikutti mahdollisuuksien negatiivisiksi arvottamisiin. Humanistisen ja valtiotieteellisen koulutuksen ei arvioitu takaavan yrittäjäksi ryhtymisen lähtökohtia. Tietyillä akateemisilla aloilla opiskelevat tai valmistuneet väitettiin siten kykeneviksi hyödyntämään osaamistaan yrittäjyydessä toisia paremmin - yrittäjäksi soveltuvuutta määritti koulutustausta, ei yksilön ominaisuudet tai lähtökohdat. Akateemisten ryhmien yrittäjäksi soveltuvuutta tarkasteltiin ja arvotettiin kategorisesti; yrittäjäksi soveltuvuutta selitettiin yksilön ulkopuolisilla tekijöillä (as 1 Y/P).

Koulutusalojen yrittäjyystulkinnat väitettiin erilaisiksi (as 2 Y, Y/P, P). Pohdittaessa yrittäjäksi soveltuvuutta yksilötasolla koulutusalan arvoihin omaksumisen voitiin olettaa vaikuttavan nuoren henkilökohtaisten mahdollisuuksien havaitsemiseen ja arvottamiseen. Koulutusalojen arvojen uskottiin vaikuttavan niin akateemisten ryhmien kuin myös yksittäisten henkilöiden yrittäjyysmahdollisuuksien määrittymisiin. Toisaalta yrittäjäksi ryhtymistä tai yrittäjäksi soveltuvuutta tarkasteltiin akateemisen koulutustaustan ohella yksilöön keskittyen (as 3 Y, Y/P, P).

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa monien tekijöiden väitettiin vaikuttavan akateemisten yrittäjiksi soveltuvuuteen; koulutustausta yksin ei määritä yrittäjäksi soveltuvuutta (as 4 Y, Y/P). Akateemisten ryhmien välillä ei arvioitu olevan periaatteellisia eroja yrittäjäksi soveltuvuudessa. Haastateltavista erityisesti valtiotieteilijät ja eläinlääketieteilijät eivät yksiselitteisesti rajanneet yrittäjyyteen soveltuvia akateemisia aloja. Yrittäjyys väitettiin monille mahdolliseksi, ulkoisten olosuhteiden ei arvioitu asettavan ylitsepääsemättömiä esteitä yrittäjäksi ryhtymiselle. Mitään periaatteellista yrittäjyyden estettä, esim. yrittäjäksi soveltumattomuutta, ei siten väitetty olevan niilläkään akateemisilla aloilla, joiden

käytäntöihin ja perinteisiin yrittäjyys ei kuulu. Väittämä uudelleenmääriteltiin toteavaan muotoon ”toiset akateemiset ryhmät ryhtyy enemmän yrittäjiksi kuin toiset”. Mahdollisuuksien positiivisiksi arvottamista ja yrittäjäksi ryhtymistä voi tapahtua esim. yrittäjyyteen mahdollistavan tilanteen myötä.

Kommentoinnin yhteys yrittäjyyskuvaan, yrittäjyysintention tarkastelu

Kun väittämän yhtyvässä kommentoinnissa koulutusalojen soveltuvuuseroja tarkasteltiin tuotteistamisen näkökulmasta, pohdinnan keskiössä ei ensisijaisesti ollut yksilö henkilökohtaisine valmiuksineen ja ominaisuuksineen, vaan hänestä riippumattomat ulkoiset olosuhteet (as 1 Y/P). Puheissa käytettiin relationistista yrittäjyyskuvaa; tuotteistaminen arvioitiin vähintään implisiittisesti toimenpiteeksi, jossa vastataan asiakkaiden tarpeisiin sellaisista lähtökohdista käsin, jotka määrittyvät toimintakontekstista – tässä koulutusalasta. Yksilöllä ei siten ole mahdollisuuksia vaikuttaa pystyvyyteensä, sen sijaan koulutustaustan tarjoamat lähtökohdat raamittavat yksilön mahdollisuuksia yrittäjänä ja myös yksilön arvioita henkilökohtaisesta yrittäjäksi soveltuvuudestaan. Akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde määrittyi tapauskohtaisesti positiiviseksi tai negatiiviseksi. Akateemisia tarkasteltiin varsin homogeenisiksi tulkittujen viiteryhmien jäseninä, mihin väittämän muotoilukin ohjasi. Ulkoisia olosuhteita korostava kommentointi ilmentää yksilön voimattomuutta omien työllistymispolkujensa viitoittajana. Toisaalta kun tuotteistamista - tai tarkemmin tuotteistamisen mahdollisuutta - tarkasteltiin yksilön voimavarana tai resurssina, tarkastelu kytkeytyi relationistisen yrittäjyyskuvan ohella myös individualistiseen yrittäjyyskuvaan.

Ulkoisten olosuhteiden merkitystä korostavaa relationistista yrittäjyyskuvaa käytettiin niin ikään tarkasteltaessa koulutustaustan arvoja ja toimintamalleja (as 2 Y, Y/P, P). Nytkin yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde määrittyi tapauskohtaisesti joko positiiviseksi tai negatiiviseksi. Viiteryhmän merkitystä painotettiin yksilön arvojen viitoittajana ja muokkaajana. Koulutusalan mallit ja arvot tunnustamalla ja omaksumalla yksilö sosiaalistuu ryhmään ja saavuttaa sen hyväksyntä. Haluun ajatella ja toimia ryhmän normien mukaisesti vaikuttaa yleisinhimillinen tarve kuulua joukkoon, olla osa sosiaalista yhteisöä. Jos esim. akateemiselle viiteryhmälle tärkeät arvot eivät ole yhteneviä niiden arvojen kanssa, joita viiteryhmällä on yrittäjyydestä, ei yrittäjyys välttämättä nouse varteenotettavaksi vaihtoehdoksi ryhmään kuuluvalle. Yksilö on kuitenkin sosiaalistumisprosessissa aktiivinen toimija, ei pelkkä seuraaja. Lisäksi koulutusalan arvojen sijaan voidaan sitoutua myös jonkin muun viiteryhmän arvoihin, kuten kommentointikin toi esille. Koulutusalan roolia yksittäisen opiskelijan arvojen ja yrittäjyysintention muokkaajana voidaan tarkastella relationistista yrittäjyyskuvaa ilmentävänä prosessina. Toisaalta sisäistettyjen arvojen ja yrittäjyyteen liitettyjen arvojen yhteensovittamisen pohdinnassa on myös individualistista yrittäjyyskuvaa.

Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa käytettiin individualistista yrittäjyyskuvaa, kun henkilökohtaisten arvostusten ja arvojen ohjaamana nuoren väitettiin hakeutuvan häntä kiinnostavalle koulutusalalle ja myöhemmin

työllistymisen polulle (as 3 Y, Y/P, P). Tarkastelussa pohdittiin henkilökohtaisten arvojen ja yrittäjyyteen liitettyjen arvojen yhteensovittamista. Yrittäjyyteen soveltuvat koulutusalat rajattiin siten, että yrittäjähenkisten ja siten yrittäjiksi soveltuvien nuorten väitettiin hakeutuvan muutamalle erikseen mainitulle koulutusalalle. Keskeinen yrittäjyyteen liitetty arvo ei ollut esim. tarve itsensä toteuttamiseen tai pyrkimys itsenäiseen työhön vaan halu vaurastua ja nautinto saada rahaa. Yrittäjyys arvioitiin siis ensisijaisesti arvovalinnaksi, jossa asennoituminen henkilökohtaiseen vaurastumiseen on keskeistä; rikastumisen tavoitteekseen asettanut henkilö arvioitiin yrittäjäksi soveltuvaksi. Kommentoinnissa esiintyi utilitaristista yrittäjyyskuvaa, tosin ei äärimmilleen vietynä. Akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde määrittyi irrelevantiksi.

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa fokus oli yksilössä. Yrittäjyysinnostuksen arvioitiin voivan herätä työelämässä saatujen taitojen tai havaittujen mahdollisuuksien myötä (as 4 Y, Y/P). Yksilön toimintaa koulutustausta - tai tuotteistamisen mahdollisuudet - ei rajoita tai sido. Koulutustaustan merkitys arvioitiin pieneksi viimeistään, kun valmistumisen virstanpylväs on ohitettu. Yrittäjäksi soveltuvuus ja latentti yrittäjähenkisyys arvioitiin yksilötason ilmiöksi ja siten akateemisesta koulutuksesta irralliseksi. Yrittäjiksi soveltuvuutta ei kategorisoitu akateemisen tiedekuntataustan mukaan; yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde määrittyi irrelevantiksi. Vaikka esim. kaupallisen koulutuksen saaneilla arvioitiin olevan muita akateemisia paremmat tiedolliset yrittäjyysvalmiudet, heitä ei arvioitu ylivertaisiksi yrittäjyyteen soveltuvuudessa; tieto ja soveltuvuus arvioitiin erillisiksi ilmiöiksi. Käytännön työkokemuksesta omaksuttu osaaminen konstruoitui yrittäjyyden resurssiksi. Toisaalta tarkastelu kytkeytyi kontekstiin, kun olosuhteet (vastaan tullut tilanne) arvioitiin yrittäjäksi ryhtymistä edistäviksi tekijöiksi.

9.4 Väittämä 12: Yrittäjyystietouden ja koulutuksen riittävyys

Seuraava - ja samalla viimeinen - väittämä kuului: ”yliopisto-opetukseen tulisi sisällyttää enemmän yrittäjyyskoulutusta”. Haastateltavat kommentoivat yrittäjyyskoulutuksen tarpeellisuutta sekä merkitystä opiskelijan uravalintoihin.

Haastateltavia pyydettiin ottamaan kantaa siihen tulisiko yrittäjyyskoulutusta sisällyttää enemmän yliopisto-opetukseen. Muutama haastateltava pohti yrittäjyyskoulutuksen saatavuutta:

> Mun opetuksessa ei ole ollu kyllä tuntiakaan mitään tällasta yrittäjyyskoulutusta.
>
> Sosiaalipolitiikkaa lukenut nainen (P) H1

> No siis mä en itse asiassa tiedä, kuinka paljon on mahdollista saada yrittäjyyskoulutusta. Mun mielestä ois hyvä, jos sitä ois. Mä en tiedä onks sitä.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

Enemmistö haastateltavista ei kiinnittänyt huomiota väittämässä esiintyneeseen *enemmän*-sanaan. Vähintään implisiittisesti oletettiin, että yliopisto ei tarjoa yrittäjyyskoulutusta. Koska yrittäjyyskoulutusta ei tunnettu, termi ”yrittäjyyskoulutus” herätti epätietoisuutta:

> Se vaan kun mullakaan ei mitenkään tietoisuutta ole, että mimmosta yrittäjyyskoulutus on.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

> Yrittäjyyskoulutus kyllä kuulostaa vähän sellaselta jarisarasvuo – meiningiltä. Että joku tulee hokemaan mantraa ja kaikki hurraa, että kyllä me ollaan nyt yrittäjähenkisiä.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

Enemmistö (16/20) haastateltavista yhtyi väittämään. Kaksi (2/20) kommentoi väittämää varauksellisesti yhtyen ja torjuen, kaksi (2/20) torjui väittämän. Väittämän yhtyvän kommentoinnin lopuksi perehdytään toiveisiin yliopistossa annettavan yrittäjyyskoulutuksen sisällöstä, kohderyhmästä ja tarpeellisuudesta. Kommentointi ei eksplisiittisesti tarkentunut arvioon yrittäjyyskoulutuksen volyymista, vaan itse substanssiin, yliopistossa annettavaan yrittäjyyskoulutukseen.

Väittämän yhtyvät kannanotot jaettiin kahdeksi perustelutyypiksi. Ensinnäkin yliopisto-opintoihin sisältyvä yrittäjyyskoulutus koettiin tarpeelliseksi, koska sen arvioitiin helpottavan työllistymisvalintoja sekä nostavan yrittäjyyden vaihtoehdoksi. Yrittäjyyskoulutuksen arvioitiin kohentavan akateemisten yrittäjyystietoutta sekä tarjoavan tukea ja kannustusta yrittäjyydestä kiinnostuneille. Toiseksi yrittäjyyskoulutuksen toivottiin muuttavan yliopisto-opintoja käytännönläheisemmäksi.

Väittämän yhtyvän kommentoinnin ensimmäisessä perustelutyypissä akateemisten nuorten ei arvioitu tuntevan yrittäjyyttä. Yrittäjyyskoulutus paikkaisi tietovajetta.

> Ainakin (yrittäjyyskoulutus) tois tietoa yrittäjyydestä, että mitä se on. Varsinkin jos ei ole ollu missään, eikä ole mitään sukulaisia tai yrittäjyystaustaa muuten, niin koko toi kaiken maailman osakeyhtiöiden perustaminen ja miten ne toimii ne vastuusuhteet ja riskit ja muut, kun ne on yhtä sekasotkua. Varmaan kuulostaa hyvin pelottavalta. Mutta jos sä vaan yksinkertaisesti tuot ilmi, että näin ja näin. Mun mielestä ihan hyvä idea.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

> Aika usein se rohkaisee huomattavasti, kun saa asioista tietoa, mitä pitää tehdä. Usein mietitään, että se on huomattavasti hankalampaa, kuin mitä se onkaan. Jos asioista on enemmän tietoa, niin se aina helpottaa sitä, että viitsii alkaa edes yrittää.

> Ainakin jos ei muuta, niin pystyy punnitsemaan asiat uudelleen, ettei se jää kaivelemaan.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

> Semmonen realistinen kertominen siitä, että mitä se on, ettei tarvi kuulopuheiden ja tällasten… Ei varmaan kaikilla ole tuttavissa tai ystävissä yrittäjää. Ne ei ihan konkreettisesti tiedä. (tutkija: onks se yks syy, minkä takia yrittäjyydestä ei paljon olla kiinnostuneita, että sitä ei tunneta?) Voi olla, että siitäkin on tämmösiä ennakkokäsityksiä, että mitä se on. Ehkä just se, että riskit koetaan kauheen suuriksi.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

Yrittäjyyskoulutuksen arvioidaan korjaavan yrittäjyyteen liittyviä ennakkoluuloja ja epätietoisuutta, esim. yrittäjyysriski saatetaan kokea tosiasiallista suuremmaksi. Lisäksi yrittäjyyskoulutuksen arvioitiin mahdollistavan tukea ja kannustusta yrittäjyydestä kiinnostuneille:

> Ei se nyt maailmaa muuttais, mutta se, että ne, jotka olis edes pikkasen kiinnostunu yrityksen perustamisesta, niin ne sais sellasen hyvän pohjan sieltä ja ehkä positiivista kannustusta, jota mistään muusta instanssista yliopistolla ei oikein voi saada.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

Yliopistossa järjestettävän yrittäjyyskoulutuksen tavoitteeksi nousee henkilökohtainen kannustus. Haastateltava tuo esille käsityksensä yliopiston passiivisuudesta yrittäjyyttä harkitsevan nuoren tukijana.

Yrittäjyyskoulutuksen arvioitiin selkiyttävän akateemisen nuoren työllistymistä. Yrittäjyyskoulutus koettiin tärkeäksi, koska sen mahdollistamana yrittäjyys saattaa nousta vaihtoehdoksi. Tämä koettiin tarpeelliseksi, koska nyt yliopiston ei arvioitu nostavan yrittäjyyttä työllistymisvalinnaksi:

> Ei siitä (yrittäjyydestä) kauheesti keskustella, vaan se on yleensä niin kuin ammattiin ohjauskin on sitä, että keskustellaan ja keskustellaan, että mille alalle sä haluat palvelukseen. Haluatko sä julkiselle sektorille, haluatko sä yrityksien palvelukseen, mutta ei paljoakaan väläytelty semmosta (yrittäjyyttä) mahdollisuutta. // Se on ihan selvä, että meidänkin koulussa, niin kuin monessa muussakin yliopiston tiedekunnassa on se systeemi, että kun sä valmistut, niin sä menet johonkin töihin. Ei se, että sä valmistut ja pistät oman firman pystyyn.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

> Oishan se silleen, että jos siellä opinto-oppaassa lukis tämmönen valinnainen, niin tuleehan se sitten enemmän vaihtoehdoksi. Et jos se pitää niinku aktiivisesti itse hakea jostain, niin se on vähän eri asia. Mutta jos se ois niinku valmiiksi, niin se on

> enemmän semmonen ”ahaa, tämäkin on vaihtoehto”. Josta sitten nähdään, että se olis kanssa järkevä.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y/P) H5

Yliopiston ei väitetä nostavan yrittäjyyttä vaihtoehdoksi palkkatyön rinnalle. Yrittäjyys esiinnostamalla se saattaa muodostua vaihtoehdoksi työllistymistään pohtivalle akateemiselle. Jälkimmäisessä kommentissa yrittäjyyskoulutuksen toteuttaminen arvioidaan selkeäksi kannanotoksi yrittäjyyden puolesta. Yrittäjyyskipinä saattaisi syttyä niissäkin opiskelijoissa, jotka eivät muutoin omakohtaista yrittäjyyttä harkitse.

Toiseksi akateemisen yrittäjyyskoulutuksen tarpeellisuutta perusteltiin toiveella saada akateeminen koulutus käytännönläheisemmäksi. Yhtyvää kantaa perusteltiin tarpeella lähentää yliopisto-opintoja työelämään, ei niinkään yrittäjyystietouden lisäämisellä.

> Mä kannattaisin sitä, mitä meillä on yritetty vähän, että se työelämä ja yliopisto lähenis toisiaan. Että ois edes jotain, joka olis, että sais tietoo, mitä siellä todellisuudessa tapahtuu. Siellä, mihin me suurin osa ollaan menossa.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

> En mä usko, että akateemisuuskaan siitä (yrittäjyyskoulutus) kauheesti kärsii. Tietysti, että millä tasolla nyt puhutaan, mutta kun ei kaikista kuitenkaan tule tutkijoita eikä jatko-opiskelijoita, jotka väittelee. Perustutkinto on kuitenkin aika työhön, ammattiin valmistava. Ainakin pitäis olla. Ehkä siihen vois liittää myös yrittäjyysaspektin, että se tois toisaalta sitä koulutustakin konkreettisemmaks. Vaikka on yliopisto ja akateemisuus ja muu, niin täytyyhän senkin muovata ajan mukana tässä muuttuvassa yhteiskunnassa.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H14

Yliopistossa annettavan yrittäjyyskoulutuksen arvioidaan lähentävän akateemisuutta ja työelämää sekä paikantavan niiden yhtymäkohtia. Eristäytyneeksi arvioitu yliopiston todellisuuskuva väitetään toisenlaiseksi kuin toimintakontekstin. Akateemisen maailman ja työelämän selkeämpää rinnakkaiseloa toivotaan. Yliopiston toivotaan ottavan yhteyksiä työelämään ja pysyvän mukana yhteiskunnallisessa muutoksessa. Yliopiston ja työelämän lähentymistä ja limittymistä peräänkuuluttavassa kommentoinnissa ei kuitenkaan kyseenalaisteta tutkimuksen merkitystä. Jälkimmäisessä sitaatissa osoitetaan lähtökohtaisesti selväksi, että vain osa valmistuneista jatkaa alansa tieteellisen työn parissa; maistereista suuri osa sijoittuu yliopiston ulkopuolelle. Yliopistossa annettavan yrittäjyyskoulutuksen ei arvioida siis haastavan tai uhkaavan akateemisuutta, ainoastaan osa opiskelijoista sijoittuu valmistumisensa jälkeen tutkimustyöhön.

Yrittäjyyskoulutuksen arvioitiin siis lisäävän käytännönläheisyyttä yliopisto-opiskeluun. Sosiologinaisen ehdotus, jonka mukaan ”*yliopisto-opetus voitaisiin*

muuttaa yrittäjyyskoulutukseksi” oli varsin radikaali. Hän perusteli kantaansa seuraavasti:

> Sillä tavalla, että se ois muodoltansa sellaista, että niistä tulis yrittäjiä, sisäisiä yrittäjiä ainakin, jos ei ulkoisia. Mä en tiedä, tekeekö muut ihmiset sitä enemmän, mutta mä koen, että mä en ainakaan tehnyt varmaan graduun asti. Että olis kyseenalaistanut, etsinyt ulkopuolelta tietoa, yhdistelly, miettinyt, mitä mä haluun, mikä on tärkeetä, mikä ei ole. Muodostanu mielipiteitä. Varmaan jotkut tekee enemmän kuin toiset, mutta siihen vois kaikkia joka tapauksessa kannustaa.
>
> Sosiologinainen (Y) H8

Kommentissa käsitellään yliopisto-opintojen ja yrittäjyyskoulutuksen limittämistä kokonaisvaltaisella, mutta samalla varsin yleisellä tasolla. Haastateltava toivoo yliopisto-opetuksen muuttuvan siten, että se nykyistä paremmin harjaannuttaisi tiedonhankintaan ja -jäsentämiseen. Opetuksen tulisi myös kannustaa omien päämäärien ja toiveiden tarkasteluun sekä mielipiteen muodostamiseen. Näkemyksen mukaan aktiivisuuteen panostaminen sekä valmiiden toiminta- ja ajatusmallien kyseenalaistaminen ja uusien luominen on yrittäjyyden - sisäisen ja ulkoisen - ihanteiden mukaista tavoitteellista toimintaa. Aktiivisuuteen kannustamisesta olisi haastateltavan mukaan opiskelijalle hyötyä riippumatta siitä ryhtyykö hän yrittäjäksi vai ei. Pohdinta on kiinnostava, koska siinä ainakin implisiittisesti yrittäjyyteen valmentavat taidot tulkitaan yhteneviksi akateemisessa koulutuksessa hyveinä pidetyille taidoille. Aktiivista havainnointia ja tiedonkäsittelyä voidaan pitää arvokkaina valmiuksina kummassakin. Kommentti on samalla yliopisto-opetuksen varsin jyrkkä kritiikki. Nimenomaanhan juuri tiedon kriittistä tarkastelua ja asiakokonaisuuksien hahmottamista on totuttu pitämään yliopisto-opintojen tarjoamina keskeisinä valmiuksina ja ylipäätään akateemisen sivistyksen perustana. Nyt yliopisto-opetus näiden taitojen ja valmiuksien harjaannuttajana kyseenalaistetaan.

Minkälaista yliopistossa järjestettävän yrittäjyyskoulutuksen tulisi olla? Seuraavaksi tarkastellaan toiveita yliopistossa annettavan yrittäjyyskoulutuksen sisällöistä sekä kohderyhmistä.

> Ihan käytännön neuvojakin, että miten firma perustetaan ja miten se kannattaa tehdä.
>
> Eläinlääketieteilijänainen (Y) H20

> Et siinä voitais lähtee jostain tälläsistä yritystalousasioista.
>
> Oikeustieteilijänainen (Y/P) H13

> Että tulis nää lainsäädännölliset asiat ja tää ideoiminen ja kaikki tällaset. Se ois tosi tervetullut.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (Y) H11

> Että se olis joku kurssi jossain vedettäis ja mietittäis, että mitä mahdollisuuksia ihmisellä on just joltain erityisestä tiedekunnasta perustaa jotain yritystä. Ja siellähän vois olla ihan käytännön juttujakin. Joku joka on lähteny perustamaan yritystä, niin vois kertoa, että minkälaista se on.
>
> Sosiaalipoliitikkonainen (P) H1

Yrittäjyyskoulutuksen toivotaan lisäävän talouden realiteettien tuntemusta. Myös oman alan yrittäjäesimerkit arvioidaan tärkeiksi. Yrittäjyyskoulutuksen tulisi sisällöllisesti pureutua yritystalouden periaatteisiin sekä tutustuttaa oman alan yrittäjyysmahdollisuuksiin. Yrittäjyyskoulutukselta toivotaan tietoa yrityksen perustamisesta ja toiminnan ylläpitämisestä, roolimalleja sekä koulutusalakohtaista otetta.

Myös yrittäjyyskoulutuksen suhdetta ja asemaa yliopisto-opetuksen kontekstissa pohdittiin. Vaikka haastateltavia ei pyydetty kommentoimaan yrittäjyyskoulutuksen pakollisuutta, moni ilmoitti vastustavansa sitä. Yrittäjyyskoulutus haluttiin yliopisto-opintoihin vapaa-ehtoisena koulutuksena.

> Vapaaehtoisia kursseja, ihan hyvä ajatus. Mutta ei pakollisena.
>
> Valtio-oppia lukenut nainen (P) H10

> No ei varmaan tarvitse sisällyttää pakollisena. Vapaaehtoisena se voi olla semmonen. Mutta ei se pitäis pakollisena missään nimessä olla. Yliopisto-opetus pitää voida tarjota valmiuksia tutkimustyöhön.
>
> Oikeustieteilijämies (P) 17

Yrittäjyyteen valmentamista ei pidetä yliopisto-opetuksen tehtävänä; sen päämäärä ja tavoite on taata valmiudet tutkimustyöhön. Tutkimuksen asemaa ei kyseenalaisteta tai kiistetä.

Myös yrittäjyyskoulutuksen kohderyhmää pohdittiin. Niin tiedekuntarajat ylittävää kuin tiedekuntakohtaista opetusta kannatettiin:

> Mun mielestä yleensä tiedekuntarajojen ylittäminen on positiivinen asia. Edut ois lähinnä sitä, että ei niinku, ihmiset ei jumiinnu siihen omaan tiedekuntaansa. Tieteiden välisyys on mun mielestä hyvä, koska se auttaa hahmottamaan kokonaisuuksia vähän eri tavalla kuin jos kattoo vaan yhen ainoan tieteen tai viitekehyksen kautta sitä.
>
> Sosiaalipsykologimies (Y/P) H7

> Jos se jää yhteen tiedekuntaan niin siinä voi opiskelijamäärä jäädä aika pieniin.
>
> Oikeustieteilijämies (Y/P) H18

> Kyllä se toisaalta olis, jos sen vaan pystyy niin järjestämään, niin se ois kaikista paras, että olis oman tiedekunnan sisällä. Siellä voitais sitten käydä läpi just tämän tyyppistä yritystoimintaa, mitä meillä harjoitetaan.
>
> Eläinlääketieteilijämies (Y/P) H18

> Tiedekunnittain. Kyllä se ehkä kuitenkin pitäis sopeuttaa siihen omaan alaan.
>
> Oikeustieteilijänainen (P) H15

Kahdessa ensimmäisessä kommentissa suositaan tiedekuntarajat ylittävää opetusta; opetuksen arvioidaan tarjoavan monipuolisen kuvan yrittäjyydestä sekä mahdollistavan riittävän osallistujamäärän. Myös tiedekuntakohtainen opetus saa kannatusta: se pureutuu ja keskittyy yksittäisen tieteenalan yrittäjyyden erityistarpeisiin.

Vähemmistö (2/20) haastateltavista torjui akateemisille opiskelijoille järjestettävän yrittäjyyskoulutuksen. Kahden haastateltavan (2/20) puhe ei kiinnittynyt yksiselitteisesti väittämän kannattamiseen tai vastustamiseen. Torjuvat kannanotot jaettiin kahdeksi perustelutyypiksi. Ensinnäkin torjuvaa kantaa perusteltiin haluttomuudella paisuttaa tutkintovaatimuksia sekä haluttomuudella korvata jokin tutkintovaatimukseen kuuluva opintokokonaisuus yrittäjyysopinnoilla. Toiseksi yrittäjyyskoulutusta ei arvioitu yliopistossa toteutettavaksi: yrittäjyyskoulutus on vapaa-ajan toimintaa. Seuraavaksi tarkastellaan sitaattinäytettä (Y, H6), joka ei yksiselitteisesti kiinnity yhtyvään tai torjuvaan kommentointiin. Ensin vastustetaan yrittäjyyskoulutusta osana yliopisto-opetusta:

> No ei mun mielestä (kannanotto väittämään), koska se on sit jostain pois. Kaikki on niinku ollu niin kivaa, etten mä haluais luopua niistä. Toi (yrittäjyyskoulutus) on tommonen niinku vapaa-ajan… mutta ei missään nimessä yliopisto-opetukseen mitään yrittäjyysjuttuja. Musta ne on ihan vapaa-ajan juttuja. Mä haluun vaan sanoa uudestaan, että ei missään nimessä… ei missään nimessä. Mieluummin ehkä sit semmosta jotain… en mä tiedä mistä sitä sais semmosta asenteellista…
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Yliopisto-opintoihin mahdutettava yrittäjyyskoulutus edellyttäisi jonkin tutkintovaatimukseen kuuluvan opintokokonaisuuden karsimista, mitä jyrkästi vastustetaan: yrittäjyyskoulutus on vapaa-ajan toimintaa. Argumentoinnin edetessä esitetään edelliselle vastakkaisen näkemyksen: yrittäjyyskoulutuksen sisällyttämistä yliopisto-opetukseen vapaaehtoisena opintokokonaisuutena kannatetaan:

> Kyl mä tykkäisin. Se vois olla tosi hauskaa. Voihan se olla valinnainen, että voi ottaa sen lisäks, että sais sen vielä opintoviikkoihin, niin tottakai. Kyl se on siinä mielessä hyvä idea, että se tois sitä lähemmäs arkipäivää. Jos on vaan joku vapaa-aikajuttu, täysin vapaa-aikainen, niin ei se välttämättä tuu mieleen.
>
> Sosiaalipsykologinainen (Y) H6

Ensin haastateltava varsin voimakkaasti määrittää yrittäjyyskoulutuksen yksinomaan vapaa-ajan toiminnaksi. Myöhemmin hän esittää edelliselle vastakkaisen näkemyksen. Ensin esitettyyn kommenttiin voidaan hakea mielekkyyttä halusta puolustaa yliopisto-opetusta sen nykyisessä muodossa, vaikka ilmaistaankin kiinnostus tarkemmin määrittelemättömään ”asenteelliseen” lähestymiseen. Jälkimmäisessä sitaatissa esitetään varauksettoman myönteinen kanta valinnaisena yliopisto-opintoihin sisällytettävän yrittäjyyskoulutuksen puolesta; yliopiston ja toimintakontekstin tulee luoda nykyistä kiinteämpi suhde. Kommentti osoittaa, että sama henkilö voi esittää keskenään varsin ristiriitaisilta tuntuvia asenteita. Inhimilliselle ajattelulle ristiriitaisuus on luonteenomaista; tavallista on, että kommunikaatio etenee keskenään vastakkaisten argumenttien esittämisellä. Haastateltava tarkastelee asenteen kohdetta – yrittäjyyskoulutusta – monelta kantilta tuoden esille keskenään vastakkaisia ja toisensa ainakin osittain poissulkevia näkökantoja. Yksilön sisäiselle argumentaatiolle on leimallista näkökantojen ristiriitaisuus ja dilemmaattisuus; yhtyvälle ja torjuvalle kannalle voidaan kummallekin löytää oikeutuksensa.

Yrittäjyystietoon perehtyminen arvioidaan vapaa-ajan toiminnaksi:

> En mä usko, että toi kuuluu yliopistoon missään tapauksessa. Kyllä musta se on, jos sitä nyt yrittäjäks ryhtyy, niin se on vaan joku kirjanpidon kirja kouraan ja lukemaan. Ja ne perusasiat, mitä yrittäjyyteen voidaan yleisellä tasolla opettaa, niin musta se on opistotason koulutusta. Ei se kuulu yliopistoon missään tapauksessa. Sen (tiedon) voi hakea sitten jostain avoimesta tai työväenopistosta tai jostain kansalaisopiston kurssilta tai jonkun tällasen. Paitsi, että kyllä mä olen sitä mieltä, että yleensä akateemiset ihmiset saa sen (tiedon) kyllä kirjoistakin. Eikä mistään kursseilta.
>
> Tilastotieteilijämies (Y/P) H9

Akateemiset arvioidaan kykeneviksi etsimään itsenäisesti tietoa – myös yrittäjyystietoa. Yrittäjyyskoulutusta ei arvioida yliopistoon kuuluvaksi tai akateemisille tarpeelliseksi. Yrittäjyyskoulutus arvioidaan opistotasoiseksi koulutukseksi. Haastateltava esitti myös toisen perustelun sille, miksi yrittäjyyskoulutus ei sovi osaksi akateemista opetusta:

> Siis ei siellä oo ensinnäkään sellasia ihmisiä, jotka sitä. Siis sinne valikoituu sellanen poppoo, joka ei kyllä oo todellakaan yrittäjähenkistä. (tutkija: tarkoitat niinku henkilökuntaa?) Nimenomaan.
>
> Tilastotieteilijämies (Y/P) H9

Yliopistossa annettavan yrittäjyyskoulutuksen toteuttaminen arvioidaan mahdottomaksi, koska yliopistohenkilökunnalla ei ole kiinnostusta tai kykyä toteuttaa opetusta. Kommentti sisältään implisiittisen ajatuksen, jonka mukaan opetusta tarjoavan tahon tulee omakohtaisesti sitoutua ja kokea tärkeiksi sisällöt, jotka luovat perustan opetettavalle tiedolle. Koulutuksen onnistumisen edellytykseksi arvioitu opetushenkilökunnan sitoutuminen nousi esille myös

väittämän yhtyvässä kommentoinnissa. Väittämään yhtynyt haastateltava (Y, H16) painotti opetushenkilökunnan sitoutumisen tärkeyttä kertomalla tiedekuntansa henkilökunnan suhtautumisesta kursseihin, joiden tarkoituksena oli harjaannuttaa teoriatiedon käytäntöön soveltamiseen:

> Meillä on muutamia tällasia kokeiluluontoisia kursseja ollu, ja ne on kyllä saman tien tupaten täynnä. Sitten viime syksynä oli prosessioikeudessa ensimmäisen kerran oikeudenkäyntikurssi, jossa näyteltiin oikeudenkäynti läpi. Jokainen sai roolin siellä. psykodraamaa. Mutta se ammattikoulutus tulee lähinnä muutamien innokkaiden opettajien kautta. Muut pistää vastaan sen, minkä kerkiää. Kyllä se nyt tuntuu, että siellä on vaan muutamat innokkaan professorit. Opiskelijoiden puolelta (kysyntää) kyllä riittää.
>
> Oikeustieteilijämies (Y) H16

Opetuksesta vastaava yliopistohenkilökunta vastustaa yliopisto-opetuksen sisältöjen muuttamista torjumalla opetuksen muokkaamisen työelämän tarpeita vastaavaksi. Opetushenkilökunnan enemmistön ei arvioida kannattavan opetuksellisten sisältöjen tarkentamista siten, että niissä limittyisivät akateeminen tieto ja työelämän valmiudet. Sen sijaan opiskelijoiden arvioidaan olevan kiinnostuneita yliopisto-opetuksen kehittämisestä (mitä väittämään yhtyminen osoittaa).

<u>Väittämästä ”Yliopisto-opetukseen tulisi sisällyttää enemmän yrittäjyyskoulutusta” esiinnousseet asenteet</u>

Väittämän kommentoinnista voidaan paikantaa seuraavat neljä toisistaan erillistä asennetta:

Väittämän yhtyvää kantaa perusteltiin asenteilla:

”Yrittäjyyskoulutusta tarvitaan, koska se nostaa yrittäjyyden akateemisille varteenotettavaksi työllistymisvalinnaksi” (as 1)

”Yrittäjyyskoulutusta tarvitaan, koska sen myötä yliopisto-opinnot tulevat lähemmäksi käytäntöä” (as 2)

Väittämän torjuvaa kantaa perusteltiin asenteella:

”Yrittäjyyskoulutus ei kuulu yliopisto-opetukseen” (as 3)

Väittämän yhtyvää ja torjuvaa kantaa perusteltiin kumpaakin asenteella:

”yliopistossa yrittäjyys arvioidaan akateemisille irrelevantiksi työllistymiskeinoksi” (as 4)

Yrittäjyysintentiot eivät selkeästi määrittäneet väittämän yhtyvää kommentointia; yrittäjyyskoulutusta pidettiin tarpeellisena kaikissa intentioryhmissä. Suurin osa haastateltavista arvioi yliopisto-opintoihin kytkettävän yrittäjyyskoulutuksen muodossa tai toisessa toteuttamiskelpoiseksi. Sekä yrittäjyyskoulutuksen järjestämistä tiedekunnittain että tiedekuntarajat ylittäen kannatettiin kaikissa intentioryhmissä. Yliopistossa järjestettävän yrittäjyyskoulutuksen torjuvat haastateltavat olivat yrittäjyyteen suuntaavia (as 3 Y,

Y/P). Niin yhtyvässä kuin torjuvassa kommentoinnissa epäiltiin yliopiston opetushenkilökunnan yrittäjyyshenkisyyttä (yhtyvä: as 4 Y, Y/P; torjuva: as 4 Y).

Lauseväittämän analyysin tulkinta ja yrittäjyysintention tarkastelu Ajzenin teoreettisen mallin näkökulmasta

Asenteen ulottuvuus. Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa yrittäjyyskoulutuksen tarpeellisuutta perusteltiin yrittäjyyttä harkitsevien opiskelijoiden tukemisella ja kannustamisella sekä opiskelijoiden vähäisellä ja virheellisellä yrittäjyystiedolla (as 1 Y, Y/P, P). Yrittäjyyskoulutuksen toivottiin lähentävän yliopistoa työelämään sekä tuovan yrittäjyyden työllistymisvalinnaksi perinteisten mallien rinnalle (as 2 Y, Y/P, P). Yrittäjyyskoulutuksen arvioitiin myös avaavan uusia mahdollisuuksia yliopisto-opintojen kehittämisessä käytännönläheisemmäksi ja työelämää huomioivammaksi (as 2 Y, Y/P, P).

Haastateltavat pohtivat yrittäjyyskoulutuksen asemaa yliopisto-opinnoissa. Yrittäjyyskoulutus haluttiin osaksi yliopisto-opintoja vapaaehtoisena koulutuksena, joka olisi mahdollista sisällyttää opintoihin; pakollinen yrittäjyysopetus torjuttiin. Niin tiedekuntarajat ylittävää kuin tiedekuntakohtaista opetusta kannatettiin. Tiedekuntarajat ylittävän koulutuksen väitettiin tarjoavan monipuolisen kuvan yrittäjyyden mahdollisuuksista. Se arvioitiin myös järkeväksi ratkaisuksi, koska yrittäjyyden perusmekanismit arvioitiin kaikessa yrittäjyydessä samankaltaisiksi. Sen sijaan tiedekuntakohtaisen yrittäjyyskoulutuksen eduksi arvioitiin pureutuminen kyseisen alan yrittäjyyteen. Erityisesti oikeustieteilijät kannattivat oppialansa sisällä järjestettävää yrittäjyyskoulutusta. Osa yrittäjyyskoulutukseen suopeasti asennoituvista haastateltavista korosti korkeakouluopintojen ytimen kiteytyvän teoreettisen tiedon oppimisessa ja tutkimustyöhön valmentautumisessa.

Väittämän ja samalla myös yliopisto-opintoihin sisällytettävän yrittäjyyskoulutuksen torjuvassa kommentoinnissa keskeiseksi teemaksi nousi akateemisten opintojen puolustaminen (as 3 Y, Y/P). Yliopisto-opintoihin sisällytettävän yrittäjyyskoulutuksen vastustaminen ei kytkeytynyt yrittäjyyden negatiiviseksi arvottamiseen vaan yrittäjyyskoulutuksen ja yliopisto-opintojen yhteensovittamisen pohdintaan. Tätä yhteensovittamista ei arvioitu tarpeelliseksi ja siihen asennoiduttiin negatiivisesti. Ensinnäkin laajoiksi koettuja yliopisto-opintoja ei haluttu paisuttaa eikä korvata yrittäjyyskoulutuksella. Yliopiston tutkintovaatimuksia pidettiin sisällöllisesti mielenkiintoisina ja runsaina, ylimääräiseksi koettua yrittäjyyskoulutusta ei haluttu niillä korvata tai niihin mahduttaa. Yliopisto-opinnot arvioitiin varsin pitkiksi ja laajoiksi, yrittäjyyskoulutuksen pelättiin lisäävän opiskelijoiden työtaakkaa. Toiseksi yliopistollinen yrittäjyyskoulutus väitettiin irrelevantiksi; se arvioitiin opistotasoiseksi koulutukseksi ja akateemisille vapaa-ajan toiminnaksi

Subjektiivisen normin ulottuvuus. Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa yliopiston väitettiin vähintään implisiittisesti sosiaalistavan tietyille työllistymisen reiteille. Yliopiston ja työelämän toimintakulttuurit arvioitiin erilaisiksi, tätä erilaisuutta osoittaa esim. ylipisto-opinnoista puuttuva käytäntöön suuntautuminen. Yliopiston ja työelämän lähentymistä toivottiin, se arvioitiin osaltaan mahdolliseksi

yliopisto-opintoihin sisällytettävällä yrittäjyyskoulutuksella sekä yliopisto-opintojen käytäntöön suuntaamisella (as 2 Y, Y/P, P). Yrittäjyyskoulutus arvioitiin yliopisto-opetuksen kehittämistä mahdollistavaksi tekijäksi. Myös opiskelijoiden yrittäjyystietous arvioitiin heikoksi. Yliopisto-opetuksesta vastaavien tahojen väitettiin opiskelijoiden kannan vastaisesti torjuvan opetuksen muutostarpeet. Yliopiston ei väitetä kannustavan yrittäjyyteen; sitä ei arvioitu yrittäjyyteen kannustavaksi instituutioksi (as 4 Y, Y/P).

Yliopiston opetushenkilökunnan yrittäjähenkisyys kyseenalaistettiin, mikä arvioitiin yrittäjyyskoulutuksen onnistumisen esteeksi (as 4 Y, Y/P). Yliopistossa annettava yrittäjyyskoulutus arvioitiin irrelevantiksi, koska teoreettisuuteen sitoutunut henkilökunta on siihen haluton. Kommentointi viestittää haastateltavien käsityksiä yliopiston opetushenkilökunnan neutraalista tai torjuvasta yrittäjyyteen asennoitumisesta akateemisille varteenotettavana työllistymisvalintana

Havaitun vaikutusmahdollisuuden ulottuvuus. Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa yliopisto-opintoihin sisältyvä yrittäjyyskoulutus koettiin tärkeäksi, koska sen arvioitiin helpottavan akateemisten nuorten työllistymisvalintoja ja nostavan yrittäjyyden varteenotettavaksi vaihtoehdoksi. Yrittäjyyskoulutuksella toivottiin kohennettavan akateemisten nuorten heikkoa yrittäjyystietoutta. Koulutuksen tavoitteeksi nostettiin yrittäjiksi aikovien opiskelijoiden henkilökohtainen tukeminen ja kannustus. Yliopistossa annettavaa yrittäjyyskoulutusta pidettiin tärkeänä myös, koska se voi sytyttää kipinän opiskelijoissa, jotka eivät muuten harkitsisi yrittäjyyttä. Yrittäjyys esiinnostamalla siitä arvioitiin tulevan vaihtoehto työllistymistään pohtivalle akateemiselle. Ilman yrittäjyystietoudelle altistamista yrittäjyys ei välttämättä nouse relevantiksi vaihtoehdoksi akateemisille (as 1 Y, Y/P, P). Yliopistossa järjestettävän yrittäjyyskoulutuksen arvioitiin auttavan opiskelijaa havaitsemaan omat mahdollisuutensa yrittäjänä; yrityskoulutuksen uskottiin tasoittavan tietä itsenäiseksi ammatinharjoittajaksi. Yrittäjyydestä kiinnostuneiden opiskelijoiden tukemisen ja kannustamisen ohella yrittäjyyskoulutuksen arvioitiin myös monipuolistavan käsityksiä akateemisesta työllistymisestä. Yrittäjyyskoulutukselle asetetut toiveet ja odotukset voidaan kiteyttää tarpeeksi taata yrityksen perustamiseen ja ylläpitämiseen liittyvää tietoa, henkilökohtaisesti ja yksilöllisesti räätälöityä otetta sekä helpotukseksi akateemisten työllistymisvalintoihin. Akateemisuuden suhde yrittäjyyskoulutukseen arvioitiin yrittäjyyden esille nostamisen myötä mahdollisuuksia tarjoavaksi ja siten positiiviseksi.

Yrittäjyyskoulutuksen tarpeellisuutta perusteltiin myös yliopiston ja työelämän erillisyyden vähentämisellä. Tällöin ei niinkään arvioitu akateemisuuden ja yrittäjyyskoulutuksen tai yrittäjyyden suhdetta, vaan pikemminkin akateemisuuden ja työelämän erillisyyttä, jota yliopiston yrittäjyyskoulutuksen toivottiin vähentävän. Yliopisto-opintoihin haluttiin käytännönläheisempää otetta, yrittäjyyskoulutus arvioitiin askeleeksi tähän suuntaan. Eräs haastateltava peräänkuulutti yliopisto-opetuksen muuttamista ”yrittäjäkoulumaiseksi” siten, että opiskelijat harjaantuisivat aktiiviseen ja kriittiseen tiedonkäsittelyyn: yrittäjyyskoulutuksen tulisi läpäistä yliopisto-opinnot. Yliopisto-opinnot arvioitiin työelämästä ja arjen käytännöistä erillisiksi, mikä koettiin ongelmalliseksi

työelämään siirtymisen näkökulmasta; yrittäjyyskoulutuksen toivottiin helpottavan työelämään siirtymistä. Yrittäjyyskoulutuksen tarpeellisuutta ei siis perusteltu niinkään yrittäjyystiedolla tai yrittäjyyden lisäämisellä vaan tarpeella lähentää yliopistoa työelämään (as 2 Y, Y/P, P).

Väittämän torjuvassa kommentoinnissa korostettiin akateemisten kykyä itsenäisesti vapaa-ajalla etsiä ja omaksua yrittäjyystietoa (as 3 Y, Y/P). Yrittäjyysopinnot osana yliopisto-opintoja torjuttiin.

Kommentoinnin yhteys yrittäjyyskuvaan, yrittäjyysintention tarkastelu

Väittämän yhtyvässä kommentoinnissa käytettiin relationistista yrittäjyyskuvaa, kun yliopistossa annettavan opetuksen väitettiin vaikuttavan akateemisten nuorten työllistymisratkaisuihin. Yrittäjyyskoulutuksen myötä yrittäjyyden arvioitiin realisoituvan palkkatyön vaihtoehdoksi (as 1 Y, Y/P, P). Opiskelijoiden ei uskottu arvioivan yrittäjyyttä varteenotettavana työllistymisvaihtoehtona, koska yliopisto ei sitä sellaiseksi nosta. Yliopiston ja tarkemmin yliopiston opetushenkilökunnan ei väitetty kannustavan yrittäjyyteen (as 4 Y, Y/P). Yrittäjyyskoulutus arvioitiin myös jo olemassa olevia yrittäjyysaikeita tulevaksi. Yliopiston ja muun yhteiskunnan toimintatavat väitettiin erilaisiksi. Yliopisto-opintoihin sisällytettävän yrittäjyyskoulutuksen arvioitiin helpottavan työelämään siirtymistä. Yrittäjyyskoulutus arvioitiin siis työelämän toimintakulttuuria esiintuovaksi ja työelämään sopeutumista edistäväksi tekijäksi. Tässä tarkastelussa yksilö arvioitiin riippuvaiseksi niin nykyisen kuin tulevan toimintaympäristön tuntemisesta. Yrittäjyyskoulutusta tarpeellisena pitäviä löytyi kaikista intentioryhmistä (as 1 Y, Y/P, P; as 2 Y, Y/P, P). Relationistista yrittäjyyskuvaa ilmentävässä kommentoinnissa akateemisille suunnattu yrittäjyyskoulutus arvotettiin positiiviseksi, sitä vastoin yliopiston suhde yrittäjyyteen arvotettiin negatiiviseksi.

Yrittäjyyskoulutuksen tarpeellisuuden torjuvassa kommentoinnissa tarkastelun kohteena oli individualistisen yrittäjyyskuvan mukaisesti yksilö; akateemisen nuoren ei arvioitu tarvitsevan yrittäjyyskoulutusta, koska hän kykenee itse etsimään yrittäjyyteen tarvittavia tietoja. Yliopistossa järjestettävä yrittäjyyskoulutus torjuttiin (as 3 Y, Y/P). Akateemisille suunnattu yrittäjyyskoulutus määrittyi irrelevantiksi.

Seuraavaksi väittämien 9 - 12 kommentointeja tarkastellaan kokoavasti tulkintateorioiden näkökulmista. Ajzenin asenne - ja havaittujen vaikutusmahdollisuuksien ulottuvuuksilla haastateltavat ilmaisivat yleistettyä kommentointia (yrittäjyyttä / yrittäjiä yleisesti koskevat asenteet ja pystyvyysarviot) ja henkilökohtaista kommentointia (henkilökohtaiset yrittäjyysasenteet ja pystyvyysarviot – ts. haastateltavan arviot itsestä mahdollisena yrittäjänä). Subjektiivinen normi- ulottuvuudella jaottelu ei ole relevantti: haastateltavat esittivät käsityksiään toisten ihmisten yrittäjyystulkinnoista.

9.5 Asenne – ulottuvuus väittämissä 9 - 12, yhteys yrittäjyysintentioon

Väittämä 9: ”Saamani korkeakouluopetus on liian teoreettinen, että sopisin yrittäjäksi”
Väittämä 10: ”Akateemisen koulutuksen saanut voi pärjätä yrittäjänä siinä missä muutkin” + akateemisen yrittäjyyden vähäisyyttä käsittelevä kommentointi
Väittämä 11: ”Tietyt akateemiset ryhmät sopivat yrittäjiksi muita akateemisia paremmin”
Väittämä 12: ”Yliopisto-opetukseen tulisi sisällyttää enemmän yrittäjyyskoulutusta”

Väittämissä 9 - 12 esiinnousseet asenteet käsittelivät yrittäjyyttä akateemisuuden kontekstissa - minkälaiset lähtökohdat yliopisto ja akateeminen koulutus tarjoavat yrittäjäksi ryhtymiselle. Asenteissa yrittäjyys konstruoitui akateemisille mahdolliseksi eli relevantiksi tai vaikeasti toteutettavaksi eli epärelevantiksi työllistymiseksi. Yrittäjyysasenteissa eriteltiin etuja ja esteitä, joita akateemisuus ja tarkemmin yliopisto sosiaalisena kontekstina ja koulutusinstituutiona tarjoavat yrittäjäksi ryhtyvälle. Asenteet paljastivat kolmenlaista lähentymistä, joissa yrittäjyys rakentui omanlaiseksi. Ensinnäkin yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde määrittyi myönteiseksi - akateemisuus tulkittiin yrittäjyyden resurssiksi. Kielteiseksi arvottaminen paljasti kahdenlaisia asenteita. Ensinnäkin yrittäjyys arvioitiin akateemisille mahdolliseksi, vaikka akateemisuutta ei arvioitu yrittäjyyden voimavaraksi. Toiseksi yrittäjyyttä ei arvioitu akateemisille mahdolliseksi. Akateemisuus ja erityisesti yliopisto-opetus konstruoituivat sekä yrittäjyyden resursseiksi että esteiksi. Myös yksilön tarkastelua esiintyi. Yrittäjyysasenteet rakentuivat yleistetyiksi yrittäjyysasenteiksi (haastateltavan esittämät yrittäjyyden ja akateemisuuden suhdetta yleisesti käsittelevät asenteet) ja henkilökohtaisiksi yrittäjyysasenteiksi (haastateltavan esittämät henkilökohtaiset asenteet yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteesta). Erityisesti väittämän 9 yhteydessä palkkatyöhön tähtäävät (P) ja yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat käyttivät henkilökohtaisia yrittäjyysasenteita kommentointinsa retorisina resursseina.

Kun yrittäjyys määrittyi akateemisille relevantiksi työllistymiskeinoksi, yrittäjänä onnistumista selitettiin akateemisella koulutuksella. Yrittäjyyden ja ylipäätään työnteon voimavaraksi arvioitiin teoreettinen akateeminen koulutus. Akateemisen koulutuksen arvioitiin valmentavan oppimis- ja tiedonkäsittelytaitoihin, edistävän riskinhallintakykyä ja lisäävän ammatillista uskottavuutta. Teoriatiedon tuntemisen väitettiin helpottavan kokonaisuuksien hahmottamista ja luovien toimintamallien löytämistä. Akateeminen tieto ja osaaminen määrittyivät siis yrittäjyyttä edistäviksi – ei estäviksi. (väittämä 9: as 3 Y, Y/P – henk.koht.) (väittämä 9: as 4 Y/P – yleist.) (väittämä 10: as 2 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Storey 1994; Kupferberg 1998; Mäki & Vafidis 2000.) Akateemisten väitettiin menestyvän yrittäjinä jopa muita paremmin (väittämä 10: as 2 Y, Y/P – yleist.). Erityisesti yrittäjyyteen suuntaavien (Y, Y/P) haastateltavien mukaan akateeminen koulutus mahdollistaa yrittäjänä menestymisen. Yrittäjyyttä

tarkasteltiin akateemisille relevanttina, vaikkakin epätyypillisenä vaihtoehtona. Yrittäjyys arvioitiin kaikille akateemisille mahdolliseksi; akateemisten koulutusalojen ei väitetty eroavan yrittäjäksi soveltuvuudessa (väittämä 11: as 4 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Ristimäki 2004b.)

Yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen kielteiseksi konstruointi sai kahdenlaisia tulkintoja. Ensinnäkin yrittäjyys arvioitiin akateemisille tietyin ehdoin mahdolliseksi; akateemisten työllistymispolkujen ei arvioitu suuntaavan yrittäjyyteen. Toiseksi yrittäjyyttä ei väitetty akateemisille mahdolliseksi ja siten relevantiksi työllistymiskeinoksi muutamaa käytännönläheiseksi arvioitua akateemista alaa lukuun ottamatta. Ensin mainitussa tarkastelussa yrittäjyys siis konstruoitui akateemisille tietyin ehdoin mahdolliseksi, mutta kuitenkin samalla irrelevantiksi valinnaksi. Akateemisten yrittäjinä menestymisen mahdollisuuksia ei kiistetty (väittämä 10: as 1 P, Y – yleist.). Koulutustaustan ei kuitenkaan arvioitu määrittävän yrittäjänä onnistumista; akateemisten uskottiin menestyvän yrittäjinä siinä missä muidenkin. Toisaalta vähempikin koulutus riittäisi (väittämä 9: as 2 P – henk.koht.) (väittämä 10: as 1 P, Y – yleist.). Koska koulutustausta ei selitä yrittäjänä menestymistä, yrittäjyys konstruoitui akateemisesti kouluttautuneille irrelevantiksi. Koulutustaustan sijaan korostettiin yksilön merkitystä (väittämä 9: as 6 Y – henk.koht.) (väittämä 10: as 3 Y – yleist.) (väittämä 11: as 3 P, Y: henk.koht., Y/P: yleist.). Nimenomaan akateemisen koulutuksen teoreettisuus arvioitiin yrittäjyyden kannalta irrelevantiksi. Teoreettisten opintojen ei väitetty tarjoavan hyviä yrittäjyyden lähtökohtia. Koska yrittäjyys arvioitiin käytännönläheiseksi toiminnaksi, sitä ei heti valmistumisen jälkeen uskottu akateemisille mahdolliseksi ja siten relevantiksi työllistymisvalinnaksi muutamaa alaa lukuun ottamatta. Käytännön työkokemuksen myötä yrittäjyydestä saattaa kuitenkin tulla akateemisille mahdollinen; teoreettisen koulutuksen sijaan työelämän taidot ja kokemus nousivat yrittäjyyden voimavaroiksi. (Vrt. Saapunki 1993; Leskinen 1999; Pihkala 2008a, b.)

Toiseksi akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde konstruoitui kielteiseksi, kun yrittäjyyttä ei lähtökohtaisesti arvioitu akateemisille mahdolliseksi työllistymisvalinnaksi. Yrittäjäksi ryhtymisen esteeksi nousi teoreettisen akateemisen osaamisen tuotteistamisen vaikeus (väittämä 10: as 1 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 11: as 1 Y/P – yleist.). (Vrt. Mäki & Vafidis 2000; Olakivi 2008.) Osaamisen tuotteistaminen määrittyi akateemisten yrittäjäksi soveltuvuutta erittelevästi ja selittävästi tekijäksi. Erityisesti teoreettisilla aloilla osaamisen tuotteistaminen arvioitiin yrittäjäksi ryhtymistä vaikeuttavaksi ja estäväksi tekijäksi.

Myös työllistymisen perinteiden arvioitiin loitontavan akateemisia yrittäjyydestä sekä erottelevan akateemisia aloja yrittäjyyden näkökulmasta (väittämä 10: as 1 P – yleist.) (väittämä 12: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). (Vrt. Koskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000.) Työllistymiskäytäntöihin sosiaalistumisen arvioitiin kytkeytyvän koulutusalaan (väittämä 11:as 2 Y, Y/P, P – yleist.). (Vrt. Gibb 1993; Autio & Ulfstedt 1997; Havusela 1999; Ristimäki 2004b; 2008.) Yrittäjyyden ei arvioitu kuuluvan akateemiseen työllistymiseen (väittämä 9: as 1 P – yleist.) (väittämä 10: as 1 P – yleist.) (väittämä 12: as 1-4 Y, Y/P, P – yleist.). Koulutusalojen arvojen

väitettiin tarjoavan toisistaan poikkeavia näkökulmia työhön – myös yrittäjyyteen, minkä arvioitiin selittävän akateemisten eroja yrittäjiksi soveltuvuudessa (väittämä 11: as 2 Y, Y/P, P – yleist.).

Akateemisia koulutusaloja kategorisoitiin siis suhteessa yrittäjyyteen. Ne arvioitiin erilaisiksi yrittäjyyteen mahdollistaviin resursseihin vedoten. Helposti tuotteistettavien ja käytäntöön ohjaavien koulutusalojen arvioitiin tarjoavan muita paremmat yrittäjyyden lähtökohdat (väittämä 11: as 1 Y/P – yleist.). Akateemisten alojen yrittäjäksi soveltuvuudessa arvioitiin olevan eroja tiedon käytäntöön soveltamisessa: vahvasti tutkimukseen ohjaavilla aloilla yrittäjyys arvioitiin vaikeasti toteutettavaksi. Toisaalta juuri käytännön työkokemuksen myötä yrittäjyys voi realisoitua uravalinnaksi kaikille akateemisille (väittämä 9: as 2 P – henk.koht.). (Vrt. Saapunki 1993.) Yrittäjyyteen pätevöitymisen väitetään tapahtuvan työelämässä saatavan kokemuksen - ei akateemisten opintojen - myötä.

Kommentointi paljasti asenteita yliopiston ja yritysmaailman erillisyydestä ja yliopisto-opintojen kytkeytymisestä teoreettisuuteen. (Vrt. Gibb 1987; Leskinen 1999; Ristimäki 2004b.) Akateemisiin opintoihin sisällytettävän yrittäjyyskoulutuksen toivottiin muuttavan yliopisto-opintoja työelämän toimintakulttuuria huomioivammaksi (väittämä 12: as 2 Y, P – yleist.). (Vrt. Römer-Paakkanen 1999; 2001.) Yrittäjyyskoulutuksen uskottiin lähentävän yliopistoa työelämään sekä nostavan yrittäjyyden varteenotettavaksi vaihtoehdoksi perinteisten työllistymismallien rinnalle. Yrittäjyyskoulutuksen tarpeellisuutta perusteltiin myös opiskelijoiden vähäisellä tai virheellisellä yrittäjyystiedolla sekä yrittäjyyttä harkitsevien kannustamisella (väittämä 12: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). (Vrt. Leskinen 1999; Römer-Paakkanen 2001; Ristimäki 2004b; Aaltio 2007; Forsman 2007; Pihkala 2008a, b.) Toisaalta nykyisiä opintoja puolustettiin ja yrittäjyyskoulutuksen sisällyttämistä akateemisiin opintoihin vastustettiin (väittämä 9: as 1 P – henk.koht.) (väittämä 12: as 3 Y, Y/P – yleist.). Tutkintovaatimusten mukaisia opintoja ei haluttu muuttaa niiden sisällöllisen kiinnostavuuden ja laaja-alaisuuden vuoksi. Lisäksi yrittäjyyskoulutus arvioitiin opistotasoiseksi koulutukseksi ja vapaa-ajan toiminnaksi, ja siten yliopistoon sopimattomaksi. Akateemiset arvioitiin kyvykkäiksi itsenäisesti etsimään ja omaksumaan yrittäjyystietoa (väittämä 12: as 3 Y/P – yleist.).

Akateemisten keskuudessa keskeiseksi yrittäjäksi ryhtymisen voimavaraksi nostettiin yksilö; yrittäjäksi aikovan tulee olla aktiivinen (väittämä 9: as 6 Y – henk.koht.) (väittämä 10: as 3 Y – yleist.) (väittämä 11: as 4 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 12: as 4 Y, Y/P – yleist.). Akateemisten yrittäjäksi soveltuvuuden erittelyissä vedottiin myös yksilön arvoihin. Henkilökohtaisten arvojen ohjaamina nuorten väitettiin hakeutuvan tietyille koulutusaloille: kunkin tiedekunnan opiskelija-aines väitettiin jo lähtökohtaisesti omanlaiseksi. Opiskelualan valinta konstruoitui siten prosessiksi, jossa tietyille aloille hakeutuvien nuorten väitettiin omaavan samankaltaiset arvot (väittämä 11: as 3 P, Y - henk.koht., ja Y/P - yleist.). Yrittäjäksi soveltuvuutta arvioitaessa tämä voi erotella koulutusaloja. Toisaalta yrittäjyyden ei lähtökohtaisesti arvioitu kiinnostavan akateemisiin opintoihin hakeutuvia: yrittäjyyteen asennoiduttiin akateemisille irrelevanttina työllistymisenä. (Vrt. Mäki & Vafidis 2000.) Yhtä kaikki, yrittäjyyden torjuminen

itselle mahdollisena valintana (väittämä 9: as 1 P – henk.koht.) (väittämä 11: as 3 P – henk.koht.) tai sen omaksi työllistymiskeinoksi nostaminen (väittämä 9: as 6 Y – henk.koht.) (väittämä 11: as 3 Y – henk.koht.) arvioitiin henkilökohtaiseksi valinnaksi. Lisäksi yrittäjyysinnostuksen väitettiin voivan herätä kohdalle osuvan mahdollisuuden myötä joko kesken opintoja tai myöhemmin työelämässä (väittämä 11: as 4 Y, Y/P – yleist.).

9.6 Subjektiivinen normi – ulottuvuus väittämissä 9 - 12, yhteys yrittäjyysintentioon

Väittämä 9: ”Saamani korkeakouluopetus on liian teoreettinen, että sopisin yrittäjäksi”
Väittämä 10: ”Akateemisen koulutuksen saanut voi pärjätä yrittäjänä siinä missä muutkin” + akateemisen yrittäjyyden vähäisyyttä käsittelevä kommentointi
Väittämä 11: ”Tietyt akateemiset ryhmät sopivat yrittäjiksi muita akateemisia paremmin”
Väittämä 12: ”Yliopisto-opetukseen tulisi sisällyttää enemmän yrittäjyyskoulutusta”

Väittämissä 9 - 12 esiinnousseet subjektiivisen normin teemat käsittelivät sosiaaliseksi viiteryhmäksi konstruoituvan opiskeluyhteisön - yliopiston ja opiskelutovereiden - suhtautumista yrittäjyyteen akateemisille mahdollisena valintana. Kommentointi paljasti ensisijaisesti yrittäjyyden kielteiseksi arvottamista; yrittäjyysintentiosta riippumatta enemmistö haastateltavista arvioi akateemisen viiteryhmänsä arvottavan yrittäjyyden akateemisille irrelevantiksi valinnaksi. Tarkastelun keskeiset teemat käsittelivät arvoristiriitoja (väittämä 11: as 2-3 Y, Y/P, P – yleist.) (vrt. Kupferberg 1998), yrittäjyydestä poistyöntäviä työllisyysperinteitä (väittämä 10: as 1 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 12: as 4 Y, Y/P, P – yleist.) (vrt. Koskinen 1999; Uusitalo 2001) sekä akateemisen osaamisen tuotteistamisen ongelmia (väittämä 10: as 1 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 11: as 1 Y/P – yleist.) (vrt. Mäki & Vafidis 2000). Muita sosiaalisia viiteryhmiä (perhe, ystävät) mainittiin sivuavasti.

Akateemisten ei arvioitu kokevan omia arvojaan yhdenmukaisiksi yrittäjyydessä tärkeiksi oletettujen arvojen kanssa. Akateemisten arvioitiin nostavan keskeisiksi yrittäjyyden edellyttämiksi arvoiksi taloudelliset arvot ja yrittäjyydellä tavoiteltavan statuksen. Työntekoon motivoiviksi arvoiksi akateemisten keskuudessa nousivat työnteon sisällöllistä mielekkyyttä korostavat arvot (väittämä 10: as 1 Y – yleist.) sekä auttamisen halu (väittämä 11: as 3 P – yleist.). Opiskelijoiden ei arvioitu uskovan yrittäjyyden mahdollistavan näille arvoille sitoutumiseen. Valtiotieteellisessä tiedekunnassa opiskelevien ei arvoristiriitojen vuoksi uskottu olevan kiinnostuneita yrittäjyydestä henkilökohtaisena valintana (väittämä 11: as 3 P – yleist.) (väittämä 9: as 1 P – yleist.). Eräs oikeustieteilijä ilmaisi taloudellisille arvoille sitoutumisen olevan yhtenevä tiedekuntansa työnteon tavoitteiden kanssa. Viiteryhmän arvioitiin arvottavan yrittäjyyden myönteisesti

taloudellisiin arvoihin mahdollistavana työntekona (väittämä 11: as 3 Y – yleist.). Yrittäjyyden arvottamista ei välttämättä arvioitu yhteneväksi akateemisten keskuudessa. Koulutusalojen yrittäjyystulkinnat uskottiin hyvinkin erilaisiksi, ja omaan koulutusalaan sosiaalistumisen seurauksena opiskelijan yrittäjyysasenteiden oletettiin eroavan muiden akateemisten alojen opiskelijoiden yrittäjyysasenteista (väittämä 11: as 2 Y/P, P – yleist.). Akateemisten koulutusalojen työnteon arvot ja siten myös yrittäjyyteen asennoitumiset näyttävät siis vaihtelevan tiedekunnittain; koulutusala sosiaalistaa opiskelijansa tietylle yrittäjyystulkinnalle. (Vrt. Ylijoki 2003; Ristimäki 2004b.)

Syitä akateemisen yrittäjyyden vähäisyyteen haettiin myös työllisyysperinteistä. Työllistymiskäytäntöjen väitettiin ohjaavan sitä, miten varteenotettavaksi valinnaksi opiskelija arvioi yrittäjyyden. Yliopiston väitettiin vähintään implisiittisesti sosiaalistavan opiskelijansa työllistymisen reiteille, joihin yrittäjyys ei kuulu; akateemiset työllisyysperinteet ohjaavat yrittäjyyden sijaan toisaalle. Myös yrittäjyyden roolimallit puuttuvat (väittämä 10: as 1 P – yleist.; väittämä 11: as 2 Y, Y/P – yleist.). Lisäksi yliopiston ei väitetty tukevan yrittäjyydestä kiinnostuneita tai esittelevän yrittäjyyttä - yliopisto sosiaalisena viiteryhmänä ei nosta yrittäjyyttä akateemisten vaihtoehdoksi (väittämä 9: as 6 Y – yleist.) (väittämä 10: as 1 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 12: as 4 Y, Y/P – yleist.). Akateemisen viiteryhmän kannustuksen tai sen puutteen, arvioitiin vaikuttavan yrittäjäksi ryhtymisen todennäköisyyteen. (Vrt. Mäki & Vafidis 2000.) Yliopisto tulkitsee yrittäjyyden akateemisille irrelevantiksi työllistymisvalinnaksi.

Yliopisto-opinnoista puuttuvaan käytännönläheisyyteen vetoamalla akateemisen viiteryhmän väitettiin määrittävän yliopiston työelämästä erilliseksi (väittämä 12: as 2 Y, P – yleist.) (väittämä 12: as 4 Y, Y/P- yleist.). (Vrt. Leskinen 1999; Ristimäki 2004b.) Teoreettisen osaamisen tuotteistamisen ongelmallisuus arvioitiin kriteeriksi, jolla esim. valtiotieteellisen tai humanistisen tiedekunnan opiskelijan arvioitiin määrittävän yrittäjyyden itselleen irrelevantiksi työllistymiseksi. (Vrt. Olakivi 2008.) Osaamisen tuotteistamisen mahdollistamilla aloilla (oikeustiede, tietotekniikka, taloustiede) yrittäjyys arvioitiin mahdolliseksi (väittämä 11: as 1 Y/P – yleist.). Akateemisten nuorten arvioitiin asennoituvan positiivisesti opetuksen suuntaamiseen nykyistä enemmän kohti työelämää, vaikkakaan opintojen teoreettisuutta sellaisenaan ei tavallisesti torjuttu. Yrittäjyyskoulutus arvioitiin yliopisto-opetuksen kehittämistä mahdollistavaksi tekijäksi: sen uskottiin lisäävän yliopisto-opintojen käytäntöön lähentymistä (väittämä 12: as 2 Y, Y/P, P – yleist.). Yliopistokoulutukseen sisällytettävän yrittäjyyskoulutuksen arvioitiin purkavan mahdollisia yrittäjyyteen liittyviä ennakkoluuloja ja tietämättömyyttä (vrt. Römer-Paakkanen 2001; Pihkala 2008a, b); opiskelijoiden yrittäjyystieto arvioitiin vaatimattomaksi. Toisaalta yliopisto-opetuksesta vastaavien tahojen väitettiin vastustavan opetuksen muuttamista. Opetushenkilökuntaa ei luonnehdittu ”yrittäjähenkiseksi”, omakohtaisen kiinnostuksen puuttuminen arvioitiin esteeksi yrittäjyyskoulutuksen onnistuneelle toteuttamiselle. (Vrt. Ristimäki 1998; Leskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000.) Kommentointi viestittää näkemystä opetushenkilökunnan vähintään neutraalista tai torjuvasta yrittäjyyteen asennoitumisesta akateemisille varteenotettavana työllistymisenä (väittämä 12: as 4

Y, Y/P – yleist.). Yliopiston ei arvioitu kannustavan akateemisia yrittäjyyteen (väittämä 9: as 6 Y – yleist.) (väittämä 12: as 4 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Gibb 1993; Havusela 1999; Ristimäki 2004b; 2007; Olakivi 2008.)

9.7 Havaittujen vaikutusmahdollisuuksien ulottuvuudet väittämissä 9 - 12, yhteys yrittäjyysintentioon

Väittämä 9: ”Saamani korkeakouluopetus on liian teoreettinen, että sopisin yrittäjäksi”
Väittämä 10: ”Akateemisen koulutuksen saanut voi pärjätä yrittäjänä siinä missä muutkin” + akateemisen yrittäjyyden vähäisyyttä käsittelevä kommentointi
Väittämä 11: ”Tietyt akateemiset ryhmät sopivat yrittäjiksi muita akateemisia paremmin”
Väittämä 12: ”Yliopisto-opetukseen tulisi sisällyttää enemmän yrittäjyyskoulutusta”

Väittämissä 9 - 12 käsiteltiin yrittäjäksi soveltuvuuden ja yrittäjänä onnistumisen edellytyksiä akateemisuuden näkökulmasta. Tarkastelussa yrittäjäksi soveltuvuus tulkitaan pystyvyyttä erittelevälsi arvioksi: ihmisen arvio omasta yrittäjäksi soveltuvuudesta kytkeytyy siihen, millaiseksi hän arvioi pystyvyytensä ja mahdollisuutensa yrittäjänä. Keskeiseksi vaikutusmahdollisuuksia erittelevälsi teemaksi nousi se, selitetäänkö yrittäjäksi soveltuvuutta ja yrittäjänä onnistumista akateemisella koulutuksella vai yksilön tekijöillä. Akateeminen koulutus tulkitaan yksilön ulkopuoliseksi tekijäksi; haastateltavat tarkastelivat akateemista koulutusta kategorisesti tiettyä ryhmää homogenisoivana määritteenä – ei yksilön ominaisuutena. Tarkastelut yrittäjäksi ryhtymisen mahdollisuuksista ja valmiuksista kiteytyivät joko yleistetyiksi pystyvyysarvioiksi (haastateltavan esittämät arviot akateemisten pystyvyydestä yrittäjinä) tai henkilökohtaisiksi pystyvyysarvioiksi (haastateltavan esittämät arviot omasta pystyvyydestään yrittäjänä). Usein nämä limittyivät. Yleistetyssä arviossa tarkastelu sivusi subjektiivista normia, vaikka oli siitä erillinen. Nyt tarkastelun fokus oli haastateltavien omissa arvioissa akateemisten yrittäjyyteen pystyvyydessä. Subjektiivinen normi ilmensi haastateltavien näkemyksiä siitä, miten toiset ihmiset arvottavat yrittäjyyttä.

Ensinnäkin yrittäjyyteen soveltuvuutta ja pystyvyyttä selitettiin akateemisella koulutuksella. Akateeminen koulutus arvioitiin yrittäjyyden resurssiksi (väittämä 9: as 3 Y, Y/P – henk.koht. ja yleist.); akateemiset arvioitiin yrittäjinä pärjääviksi (väittämä 10: as 2 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Kupferberg 1998; Ristimäki 1998; Mäki & Vafidis 2000.) Sekä yleistettynä että henkilökohtaisena pystyvyysarviona akateeminen koulutus konstruoitui hyvät yrittäjyysmahdollisuudet takaavaksi koulutukseksi. Yleistettynä arviona akateemisen koulutuksen väitettiin antavat hyvät oppimis- ja tiedonkäsittelytaidot. Ne uskottiin hyödyllisiksi esim. yrittäjyysriskin hallitsemisessa - ja voidaan siten tulkita positiivisia pystyvyysarvioita synnyttäviksi resursseiksi, jotka vahvistavat luottamusta menestymisen mahdollisuuksiin. Lisäksi akateemisen koulutuksen väitettiin

lisäävän uskottavuutta, minkä niin ikään voidaan olettaa lisäävän akateemisen uskoa onnistumiseensa yrittäjänä. Henkilökohtaisena pystyvyysarviona teoreettisen akateemisen koulutuksen väitettiin valmentavan luovien toimintamallien ja ratkaisujen ideoimiseen – ja lisäävän työnteon, myös yrittäjyyden, valmiuksia. Yrittäjänä menestymisen resurssien arvioitiin kumpuavan yliopistokoulutuksesta saatavista valmiuksista. Vaikka yliopistokoulutus arvioitiin yrittäjyyden resurssiksi, yliopistoa koulutusinstituutiona ei arvioitu yrittäjyyteen kannustavaksi (väittämä 9: as 6 Y – henk.koht.) (väittämä 10: as 1 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 12: as 4 Y, Y/P – yleist.).

Kun akateeminen koulutus torjuttiin yrittäjäksi soveltuvuutta edistävänä ja määrittävänä, vedottiin koulutuksen teoreettisuuteen. Akateemista koulutusta ei arvioitu teoreettisuutensa vuoksi yrittäjyysvalmiuksia lisääväksi koulutukseksi; koulutuksen mahdollistamien puutteellisten resurssien vuoksi yrittäjyyttä ei arvioitu akateemisille mahdolliseksi uravalinnaksi heti valmistumisen jälkeen. Akateemisten kontrolli ja pystyvyys yrittäjinä määrittyi negatiiviseksi - yrittäjyys konstruoitui käytännön toiminnaksi (väittämä 9: as 2 P – henk.koht.). (Vrt. Mäki & Vafidis 2000.)

Yrittäjyyteen soveltuvuutta eriteltiin myös tiedekunnittain. Akateemiset kategorisoitiin lähtökohtaisesti erilaisiksi yrittäjyyteen soveltuvuudessa; akateemisia koulutusaloja partikularisoitiin pystyvyysarvioissa. (Vrt. Lempinen 1997.) Tiettyjen akateemisten salojen väitettiin takaavan toisia paremmat yrittäjyysresurssit tarjoamiensa valmiuksien ja mahdollisuuksien vuoksi (väittämä 10: as 2 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 11: as 1 Y/P – yleist.). Akateemiset alat lokeroitiin yrittäjyyteen sopiviksi (esim. kaupallinen ala, oikeustiede) tai sopimattomiksi (esim. humanistiset ja yhteiskuntatieteelliset alat); alojen yrittäjyyteen soveltuvuus ja siten aloilla opiskelevien pystyvyydet yrittäjyyteen arvioitiin positiivisiksi tai negatiivisiksi. Opintojen sisältämä yrittäjyystietous sekä osaamisen tuotteistaminen määrittivät pystyvyysarvioita (väittämä 11: as 1 Y/P – yleist.). On mahdollista, että yleisellä tasolla tapahtuvat akateemisten alojen erittelyt voivat osaltaan vaikuttaa yksilötason pystyvyysarvioihin: arviot koulutusalan mahdollistamista yrittäjyysvalmiuksista saattavat vaikuttavat henkilökohtaisten mahdollisuuksien havaitsemiseen ja arvottamiseen. Lisäksi akateemisia kategorisoitiin arvoilla (väittämä 11: as 3 Y, P – henk.koht.). Nuoren pohtiessa yrittäjäksi soveltuvuuttaan koulutusalan arvot saattavat ohjata omien yrittäjyysmahdollisuuksien havaitsemista ja arvottamista. Koulutusalojen arvot saattavat siten vaikuttaa siihen, millaiseksi yrittäjäksi soveltuvuus määrittyy yleistettynä, mutta myös henkilökohtaisena arviona. Perhetaustan vaikutuksia pystyvyyskäsitysten muodostumiseen käsiteltiin vain sivuavasti. (Vrt. Ylijoki 2003; Ristimäki 2004b.)

Yrittäjäksi soveltuvuutta ja pystyvyyttä selitettiin myös yksilön tekijöillä (väittämä 9: as 6 Y – henk.koht.) (väittämä 10: as 3 Y – yleist.) (väittämä 11: as 3 P, Y - henk.koht., Y/P - yleist.) (väittämä 11: as 4 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 12: as 3 Y, Y/P – yleist.). Erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y), mutta myös yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) haastateltavat korostivat yksilön merkitystä: kun yliopisto ei kannusta yrittäjyyteen, akateemisen nuoren täytyy omatoimisesti ja aktiivisesti

nostaa yrittäjyys henkilökohtaiseksi uravaihtoehdoksi (väittämä 9: as 6 Y – henk.koht.) (väittämä 10: as 3 Y – yleist.) (väittämä 12: as 3 Y, Y/P – yleist.). Omatoiminen yrittäjyystiedon etsiminen (väittämä 9: as 6 Y – henk.koht.) (väittämä 12: as 3 Y, Y/P – yleist.), motivaatio (väittämä 10: as 3 Y – yleist.) ja yksilön arvot (väittämä 11: as 3 Y – henk.koht.) määrittyivät positiivisten pystyvyysarvioiden resursseiksi – fokus oli yksilössä. Vastaavasti yrittäjyysmahdollisuuksien negatiiviseksi arvottamista perusteltiin yrittäjyysmotivaation ja kiinnostuksen puuttumisella (väittämä 9: as 1 P – henk.koht.) (vrt. Mäki & Vafidis 2000), arvoilla (väittämä 11: as 3 P – henk.koht.) (vrt. Kupferberg 1998) sekä myös haluttomuudella kohdata yrittäjyysriski (väittämä 10: as 1 P – henk.koht.) (vrt. Leskinen 1999; Pihkala 2008). Yksilön korostamisella vähintään implisiittisesti kyseenalaistettiin akateemisten alojen kategorisointi yrittäjäksi soveltuvuuden tarkastelussa. Koulutustaustan ei ylipäätään uskottu vaikuttavan yrittäjänä menestymiseen, akateemisilla arvioitiin olevan yhtä hyvät mahdollisuudet yrittäjinä kuin muillakin (väittämä 9: as 5 Y/P – yleist.) (väittämä 10: as 1 Y, P – yleist.) (väittämä 10: as 2 Y – yleist.) (väittämä 11: as 4 Y, Y/P – yleist.).

Lisäksi akateemisten yrittäjäksi soveltuvuuteen väitettiin vaikuttavan sekä yksilön toiminta että koulutustausta. Esim. akateemisten yrittäjäksi soveltuvuutta perusteltiin koulutuksen ohella käytännön työkokemuksella. Akateeminen osaaminen ja käytännön työkokemus yhdessä takaavat yrittäjänä onnistumisen (väittämä 9: as 4 Y/P – yleist.). (Vrt. Saapunki 1993.)

Yliopiston aktiivista roolia yrittäjyyden esille nostamisessa toivottiin (väittämä 9: as 6 Y – henk.koht.) (väittämä 12; as 1-2 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 12: as 4 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Leskinen 1999; Ristimäki 2004b; Römer-Paakkanen 1999.) Yrittäjyystiedon uskottiin auttavan opiskelijoita havaitsemaan ja ennakoimaan omia mahdollisuuksia ja yrittäjänä pystyvyyttä. Ilman yrittäjyystietoa yrittäjyysmahdollisuuksien positiiviseksi arvottamista ei välttämättä synny, ja yrittäjyys ei nouse varteenotettavaksi työllistymisvaihtoehdoksi. Pystyvyysarviot eivät siis ole staattisia vaan vuorovaikutuksessa syntyviä tulkintoja, joissa voi tapahtua muutoksia. Lisäksi koulutusalasta riippumatta yrittäjäksi ryhtymisen ja yrittäjyysmahdollisuuden positiiviseksi arvottamisen väitettiin voivan realisoitua sattumalta eteen tulevan yrittäjyyteen houkuttelevan tilaisuuden myötä (väittämä 11: as 4 Y, Y/P – yleist.). Yrittäjyysmahdollisuuksien havaitsemisen arvioitiin voivan siis muuttua tilannetekijöiden vaihtuessa; kyseessä ei ole pysyvä arvio. Pystyvyysarvioiden tilannesidonnaisuus ilmeni myös haluttomuutena tai kykenemättömyytenä yrittäjyyden edellyttämään taloudelliseen sitoutumiseen nimenomaan pian valmistumisen jälkeen (väittämä 10: as 1 P – henk.koht.). (Vrt. Mäki & Vafidis 2000.) Pystyvyysarvioita tulee tarkastella tilanne- ja aikasidonnaisina prosesseina, ei lopullisina staattisina määritteinä. (Vrt. Ajzen 1985.)

9.8 Yrittäjyyskuvat ja niiden kytkeytyminen Ajzenin asenneteorian ulottuvuuksiin sekä haastateltavien yrittäjyysintentioihin väittämissä 9 - 12

Väittämä 9: ”Saamani korkeakouluopetus on liian teoreettinen, että sopisin yrittäjäksi”
Väittämä 10: ”Akateemisen koulutuksen saanut voi pärjätä yrittäjänä siinä missä muutkin” + akateemisen yrittäjyyden vähäisyyttä käsittelevä kommentointi
Väittämä 11: ”Tietyt akateemiset ryhmät sopivat yrittäjiksi muita akateemisia paremmin”
Väittämä 12: ”Yliopisto-opetukseen tulisi sisällyttää enemmän yrittäjyyskoulutusta”

Väittämät 9 - 12 toivat esille asenteita, joissa Ajzenin ulottuvuuksilla yrittäjyys määrittyi akateemisille relevantiksi ja irrelevantiksi uravaihtoehdoksi. Argumentoinneissa käytettiin sekä yksilöä korostavaa individualistista yrittäjyyskuvaa että sosiaalista kontekstia korostavaa relationistista yrittäjyyskuvaa. Yrittäjyyskuvilla voitiin paikantaa ja määrittää yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen kontekstia. Individualistista yrittäjyyskuva käytettiin selitettäessä yrittäjäksi soveltuvuutta yksilön tekijöillä. Relationistista yrittäjyyskuvaa käytettiin selitettäessä yrittäjäksi soveltuvuutta akateemisuuteen kytkeytyvillä tekijöillä, taidoilla ja asenteilla – ts. ominaisuuksilla, joihin yksilö sosiaalistuu akateemisessa yhteisössä tai jotka hän omaksuu akateemisesta koulutuksesta. Relationistista yrittäjyyskuvaa ilmensi esim. pohdinta akateemisen osaamisen tuotteistamisesta sekä myös akateemisista opinnoista omaksuttujen asenteiden ja valmiuksien erittelyt. Varsinkin viimeksi mainitut voitaisiin toisenlaisessa tarkastelussa tulkita myös yksilön resursseja erittelevästi individualistiseksi yrittäjyyskuvaksi. Nyt kuitenkin kommentointia tulkitaan relationistisen yrittäjyyskuvan kautta, koska yrittäjyyttä tarkasteltiin nimenomaan akateemisen koulutuksen mahdollistamien valmiuksien näkökulmasta. Relationistisen yrittäjyyskuvan käyttämiseksi tulkitaan siten esim. akateemisen koulutuksen mahdollistamat taidot, jotka kontekstin sivuuttavassa tarkastelussa voitaisiin siis tulkita individualistiseen yrittäjyyskuvaan kytkeytyviksi. Lisäksi opiskelijatovereiden arvojen tarkastelut voitaisiin tulkita lukuisten yksittäisten henkilöiden arvottamisien tarkasteluiksi ja siten individualistiseen yrittäjyyskuvaan kytkeytyviksi. Nyt nämä argumentoinnit tulkitaan osoituksiksi tietyn viiteryhmän kollektiivisista arvoista ja siten relationistiseen yrittäjyyskuvaan kiinnittyviksi – tarkastelu kytkeytyi usein vähintään implisiittisesti viiteryhmän arvoille sosiaalistumiseen. (Vrt. Ylijoki 2003.)

Relationistista yrittäjyyskuvaa siis käytettiin, kun yrittäjyyttä tarkasteltiin akateemisuuden kontekstissa. Kun akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde arvioitiin positiiviseksi ja siten relevantiksi, ilmaistiin Ajzenin ulottuvuuksilla asenteita ja havaitun vaikutusmahdollisuuden erittelyitä, joissa painotettiin akateemista koulutusta yrittäjyyden resurssina. Akateemisen koulutuksen arvioitiin valmentavan oppimis- ja tiedonkäsittelytaitoihin, edistävän riskinhallintakykyä ja lisäävän ammatillista uskottavuutta; akateeminen osaaminen määrittyi yrittäjyyden

voimavaraksi (väittämä 10: as 2 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Storey 1994; Ristimäki 1998.) Teoreettisen koulutuksen arvioitiin niin ikään edistävän kokonaisuuksien hallitsemista ja luovien toimintamallien löytämistä. Teoreettinen koulutus arvioitiin asiantuntijayrittäjyydessä tärkeäksi (väittämä 9: as 3 Y, Y/P – henk.koht.). Akateemisen koulutuksen väitettiin mahdollistavan muita koulutusasteita paremmat yrittäjänä menestymisen mahdollisuudet (väittämä 10: as 2 Y, Y/P – yleist.). Akateemisten yrittäjyysmahdollisuuksien positiivisiksi arvottamisissa vedottiin koulutukseen resurssina - omaksumiskykyyn ja uskottavuuteen sekä tiedon ja osaamisen soveltamiseen (väittämä 9: as 3 Y, Y/P – henk.koht.) (väittämä 10: as 2 Y, Y/P – yleist.). Koulutuksen teoreettisuutta ei arvioitu yrittäjyyden esteeksi; akateemiset arvioitiin yrittäjinä pärjääviksi.

Akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde arvioitiin Ajzenin ulottuvuuksilla relationistista yrittäjyyskuvaa käyttäen kielteiseksi ja siten irrelevantiksi, kun painotettiin akateemisen koulutuksen yrittäjäksi ryhtymistä estäviä tekijöitä tai kun akateemista koulutusta ei arvioitu yrittäjyyden edellytykseksi. Tarkasteltaviksi nousivat seuraavat teemat: koulutuksen tarjoamat riittämättömät resurssit (väittämä 9: as 2 P – henk.koht.), tuotteistamisen ongelma (väittämä 10: as 1 Y, P – yleist.) (väittämä 11: as 1 Y/P – yleist.), yrittäjyysperinteiden vähäisyys (väittämä 9: as 1 P – yleist.) (väittämä 10: as 1 P – yleist.) (väittämä 12: as 1 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 12: as 4 Y, Y/P – yleist.), yliopisto ei kannusta yrittäjyyteen (väittämä 9: as 6 Y – henk.koht.) (väittämä 12: as 4 Y, Y/P – yleist.), yliopistokoulutus on liian korkea koulutus yrittäjyyteen (väittämä 9: as 5 Y/P – yleist.) (väittämä 10: as 1 P, Y – yleist.). Teoreettisuutta ei arvioitu yrittäjyyden voimavaraksi; akateemista koulutusta ei uskottu yrittäjyyteen valmentavaksi koulutukseksi. Ilman käytännön työkokemusta yrittäjyys arvioitiin mahdottomaksi uravaihtoehdoksi heti valmistumisen jälkeen (väittämä 9: as 2 P – henk.koht.) (väittämä 9: as 4 Y/P – yleist.). Pohdinnan keskiössä olivat yksilöstä riippumattomat ulkoiset olosuhteet. Tässä tarkastelussa yksilö voidaan väittää voimattomaksi omien yrittäjyysvalmiuksiensa määrittäjänä: koska koulutustausta ja sen tarjoamat mahdollisuudet määrittävät yrittäjäksi soveltuvuutta, yksilö ei lähtökohtaisesti voi vaikuttaa yrittäjäksi soveltuvuuteensa. Akateemisen yrittäjäksi soveltuvuutta määrittää homogeeniseksi tulkittu viiteryhmä. Esim. osaamisen tuotteistaminen koulutustaustasta määrittyvänä resurssina tuotiin selkeästi esille (väittämä 9: as 2 P – henk.koht.) (väittämä 10: as 1 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 11: as 1 Y/P – yleist.).

Relationistista yrittäjyyskuvaa käytettiin myös subjektiivista normia esille tuovassa tarkastelussa, kun yliopiston koulutusinstituutiona ja opiskelijayhteisönä – akateemisena viiteryhmänä – väitettiin määrittävän yrittäjyyden akateemisille irrelevantiksi työllistymisvaihtoehdoksi. Akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde arvioitiin negatiiviseksi. Yliopiston väitettiin sosiaalistavan arvoille ja käytännöille, jotka eivät kannusta yrittäjyyteen. Yliopiston ei väitetty esittelevän yrittäjyyttä työllistymisen vaihtoehtona (väittämä 9: as 6 Y – henk.koht.) (väittämä 10: as 1 Y, Y/P – yleist.) saati kannustavan yrittäjyyteen (väittämä 12: as 4 Y, Y/P – yleist.). Yliopiston väitettiin sivuuttavan yrittäjyyden varteenotettavana työllistymisenä, sen ei arvioitu auttavan opiskelijoita yrittäjyysmahdollisuuksien havaitsemisessa tai

havaintojen positiivisiksi määrittämisessä. Lisäksi yliopistossa toteutettavan yrittäjyyskoulutuksen onnistumista epäiltiin opetushenkilökunnan puuttuvaan ”yrittäjähenkisyyteen” vetoamalla (väittämä 12: as 4 Y, Y/P – yleist.). Niin ikään opiskelijatovereiden ei väitetty olevan kiinnostuneita yrittäjyydestä uravalintana (väittämä 9: as 1 P – yleist.) (väittämä 11: as 3 P – yleist.). Akateemisille tärkeiden työntekoon liittyvien ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa ilmentävien arvojen (esim. toive haastavasta työstä: väittämä 10: as 1 Y – yleist.) väitettiin olevan ristiriidassa utilitaristista yrittäjyyskuvaa ilmentävien yrittäjyydessä keskeisiksi tulkittujen taloudellisten arvojen kanssa. Niin ikään ”halu auttaa” arvioitiin sen kaltaiseksi työn arvoksi, jonka toteuttaminen ei mahdollistu utilitarististen arvojen vuoksi yrittäjyydessä (väittämä 11: as 3 P – henk.koht.). (Vrt. Kupferberg 1998.) Akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde määrittyi negatiiviseksi myös ekspressiiviseen yrittäjyyskuvaan vetoamalla: yrittäjyyden ei uskottu takaavan rutiinitehtävien vuoksi mahdollisuuksia sisällöllisesti mielekkääseen työhön (väittämä 10: as 1 Y – yleist.). Lisäksi akateemisten nuorten yrittäjyystiedon taso arvioitiin heikoksi (väittämä 11: as 1 Y/P – yleist.) (väittämä 12: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). (Vrt. Leskinen 1999; Römer-Paakkanen 2001; Pihkala 2008a, b.) Myös relationistiseen yrittäjyyskuvaan liittyvällä tarkastelulla työllistymisen perinteillä selitettiin akateemisten sijoittumista yrittäjyyden sijaan muualle (väittämä 10: as 1 P – yleist.) (väittämä 11: as 2 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Mäki & Vafidis 2000.)

Subjektiivista normia erittelevä tarkastelu toi esille vain vähän relationistista yrittäjyyskuvaa ilmentävää yrittäjyyden myönteiseksi arvottamista; subjektiivinen normi paljasti ensisijaisesti yrittäjyyden kielteiseksi arvottamista. Akateemisten yhteisöjen yrittäjyysasenteiden erittelyt toivat esille kuitenkin alakohtaisia eroja (väittämä 10: as 2 Y, Y/P) (väittämä 11: as 1 Y/P). (Vrt. Lempinen 1997.) Vaikka kommentointi kytkeytyi ensisijaisesti yrittäjyyden kielteiseksi arvottamiseen, se samalla vähintään implisiittisesti paljasti akateemisten koulutusalojen yrittäjyysasenteiden variaation; kielteiseksi arvottamisen lisäksi yrittäjyys on mahdollista tulkita toisin. Akateemiset tiedekunnat arvioitiin erilaisiksi arvoiltaan, työllistymisen perinteiltään, opintojen käytäntöön kytkeytymisiltään, opintoihin sisältyviltä yrittäjyystiedoiltaan sekä osaamisen tuotteistamisen mahdollisuuksiltaan. Taloudellisille arvoille sitoutuminen, työllistyminen professioihin, opintojen käytännönläheisyys ja yrittäjyystieto sekä akateemisen osaamisen tuotteistaminen nousivat kriteereiksi, joilla perusteltiin akateemisen viiteryhmän yrittäjyyden myönteiseksi arvottamista ja myös eroja tiedekuntakohtaisissa yrittäjyystulkinnoissa.

Individualistista yrittäjyyskuvaa esiintyi, kun kommentointi rakentui yksilön ominaisuuksien, arvojen ja asenteiden tarkasteluille. Yrittäjyysmahdollisuuksien positiivisiksi arvottamisia perusteltiin yksilön tekijöillä: motiivilla, aktiivisuudella ja arvoilla (väittämä 9: as 6 Y – henk.koht.) (väittämä 10: as 3 Y – yleist.) (väittämä 11: as 3 Y – henk.koht.) (väittämä 12: as 3 Y, Y/P – yleist.). Koska yliopiston ei arvioitu tukevan yrittäjyyteen, yksilön aktiivisuus ja tavoitteellinen toiminta arvioitiin ensiarvoisen tärkeäksi - yliopiston koulutusinstituutiona ei väitetty arvottavan yrittäjyyttä akateemisille relevantiksi. Akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde määrittyi negatiiviseksi. Yrittäjyyteen suuntaavat haastateltavat olivat

ammentaneet voimavaroja ja perusteita henkilökohtaisille yrittäjyysaikeilleen koulutuksen sijaan muualta. Viiteryhmänsä yrittäjyysasenteiden vastaisesti he olivat suuntaamassa yrittäjyyteen - akateemisen viiteryhmän vaikutus ei ole ollut esteenä yrittäjyyteen suuntaavien haastateltavien yrittäjyysaikeiden syntymiselle. Tarkastelun fokusoituminen yksilöön määritti yrittäjyyden myös akateemisille mahdolliseksi työllistymiskeinoksi: yksilön tekijät selittävät yrittäjäksi soveltuvuutta. Palkkatyöhön tähtäävät haastateltavat arvottivat yrittäjyyden henkilökohtaisena uravalintana negatiiviseksi ensinnäkin, koska he eivät olleet halukkaita kohtaamaan utilitaristiseksi konstruoitunutta yrittäjyysriskiä (väittämä 10: as 1 P – henk.koht.) (vrt. Leskinen1999) ja toiseksi, koska he eivät lähtökohtaisesti olleet motivoituneita tai kiinnostuneita yrittäjyydestä (väittämä 9: as 1 P – henk.koht.) (vrt. Mäki & Vafidis 2000) sekä kolmanneksi arvoristiriidoilla: yrittäjyyden edellyttämä utilitaristinen taloudellisille arvoille sitoutuminen torjuttiin ekspressiivisiin työn arvoihin vetoamalla (väittämä 11: as 2 P – yleist.) (vrt. Kupferberg 1998). Viimeksi esitetyssä perustelussa yrittäjyys määrittyi arvovalinnaksi, jossa esim. asennoituminen henkilökohtaiseen vaurastumiseen nousi tärkeäksi.

Kuten edellä on osoitettu, väittämien analyysit paljastivat individualistisen ja relationistisen yrittäjyyskuvan toisiinsa kytkeytymisiä; niitä ei ole tarkoitus tulkita vastakohdiksi. Henkilökohtaisten arvojen ja koulutusalan yrittäjyyteen liittämien arvojen yhteensovittaminen ilmensi tarkastelun kontekstista riippuen kumpaakin yrittäjyyskuvaa. Lisäksi yksilö on osaltaan luomassa ja todentamassa viiteryhmänsä arvoja ja toimintamalleja; perinteet saattavat muuttua – akateemiset työllistymispolut voivat eri aikoina saada uusia suuntia. Sosiaalisen viiteryhmän esiin nostaminen voi siten kytkeytyä yksilön tarkasteluun; yksilön toimintaa – yrittäjäksi ryhtymistä – suhteutetaan viiteryhmän toimintaan. Yksilön tarkastelun ja määrittämisen viitekehykseksi nousi akateemisuus. Akateemisen nuoren yrittäjyysvalmiuksien arviointia ei kuitenkaan siis tulkita individualistiseen yrittäjyyskuvaan liittyväksi yksittäisen yksilön valmiuksien tarkasteluksi vaan relationistista yrittäjyyskuvaa ilmentäväksi tietystä sosiaalisesta viiteryhmästä kumpuavien valmiuksien tarkasteluksi ja arvioinniksi. Akateemisen koulutuksen tai viiteryhmän merkitystä yksilön valmiuksien muokkaajana ei tavallisesti kielletty, sisälsiväthän jo väittämät itsessään akateemisten tyypittelyä.

10 Loppupäätökset ja keskustelu

Tutkimuksessa tarkasteltiin kvalitatiivisen asennetutkimuksen (Vesala1996; Vesala & Rantanen 2007) keinoin akateemisten nuorten yrittäjyysasenteita yleisenä ilmiönä ja eritellysti akateemisuuden kontekstissa. Teoreettisen valinnan ohjaamana asenne tulkittiin subjektin ja kohteen väliseksi vuorovaikutukseksi, relaatioksi - ei yksilön ominaisuudeksi. Empiirisenä tutkimusaineistona käytettiin lauseväittämiin (12 kpl) pohjaavia yksilöhaastatteluja (20 kpl), jotka rakentuivat argumentatiivisesti. Kommentointiaineistoa eriteltiin ja jäsennettiin laadullisen asennetutkimuksen keinoin; argumentaatiota luokiteltiin asenteiden hahmottamiseksi. Tarkastelun keskiössä oli se, miten yrittäjyys rakentuu akateemisten nuorten puheissa, mikä on kommentoinnin suhde yrittäjyysaikomuksiin sekä miten tutkimuksen kaksi tulkintateoriaa - yrittäjyyskuvat (Vesala 1996) ja Ajzenin (1985; 1991) suunnitellun toiminnan teoria - näkyvät yrittäjyyden konstruoinnissa.

Yrittäjyyskuvat tulkittiin puhetavoiksi ja merkityksenannoiksi, joilla haastateltavan näkökulmasta rakennettiin kommentointia, ja jotka tutkijan näkökulmasta selkeyttivät ja paikansivat yrittäjyyden konstruointia. Yrittäjyyskuvat tulkittiin ympäristötekijöiksi, niiden oletettiin muokkaavan yrittäjyyteen asennoitumista ja yrittäjyyden realisoitumista uravaihtoehdoksi. (Vesala 1996.) Yrittäjyyskuvia tarkasteltiin arvottamisen resursseina; keskeistä oli, miten ne näkyivät yrittäjyyden määrittämisessä ja arvottamisessa. Niin ikään Ajzenin teoria tarjosi välineen, jolla tarkasteltiin ja paikannettiin akateemisen nuoren yrittäjyyden arvottamista. Intention muodostumiseen vaikuttavia elementtejä - asennetta, subjektiivista normia ja havaittua vaikutusmahdollisuutta - tarkasteltiin laadullisen asennetutkimuksen mukaisesti siten, että niitä ilmentävät konstruoinnit tulkittiin asenteiden ilmauksiksi. Väittämät synnyttivät ko. ulottuvuuksilla asenteiksi tulkittavia yrittäjyyden arvottamisia.

Tulkintateorioilla pyrittiin täsmentämään yrittäjyyden arvottamisen tarkastelua ja tulkintoja. Tulkintateorioiden tulkintatasot olivat erilaiset: yrittäjyyskuvat kytkivät tarkastelun yrittäjyystutkimukseen, Ajzenin teoria yleisempään tarkasteluun. Yrittäjyyskuvat viittasivat puhetapoihin, joita käytettiin yrittäjyyden arvottamisessa, ne liittyivät arvoihin. Yrittäjyyskuvat tulivat esille ennen kaikkea arvottamisen perusteluissa, niitä käytettiin arvottamisen resursseina. Ajzenin teoriassa tarkastelu kohdistui intention muodostumiseen vaikuttaviin elementteihin. Tulkintateorioilla voitiin syventää yrittäjyyden arvottamisien tarkasteluja.

10.1 Tutkimustulokset

Tutkimus voidaan kiteyttää kysymykseen: ”minkälaiseksi yrittäjyys konstruoituu akateemisten nuorten ilmaisemissa asenteissa yleisenä ilmiönä sekä akateemisuuden kontekstissa” Seuraavaksi perehdytään, mitä analyysi paljasti

yrittäjyydestä arvottamisen kohteena. Lisäksi huomioidaan yrittäjyysintentio, Ajzenin teorian elementit, yrittäjyyskuvat sekä onko yrittäjyysasennetta rakennettu yleistetyllä vai henkilökohtaisella kommentoinnilla. Yrittäjyyden konstruointeja ja arvottamisia tarkastellaan kokoavasti esiinnousseilla teemoilla: 1) yrittäjyyden ideaali, 2) yrittäjyys taloudellisena toimintana sekä 3) yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde. Nämä teemat kattavat keskeisen osan kommentointiaineistoa. Ne sisältävät useita alateemoja ja ovat osittain limittäisiä.

10.1.1 Yrittäjyyden konstruointi yrittäjyyden ideaaliin vetoamalla – yrittäjyyden positiiviseksi arvottaminen

Haastateltavat tunnistivat individualistisen yrittäjyyskuvan tulkinnan yrittäjän itsenäisyydestä ja riippumattomuudesta. (Vrt. McClelland 1961; Peltonen 1986; Stevenson & Jarillo 1991; Vesala 1996; Ristimäki 2004b; Pihkala 2008a, b.) Yrittäjyyden ideaalin tarkastelua esiintyi erityisesti väittämissä 1-8. **Ensisijaisesti yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat arvottivat yrittäjyyden positiiviseksi yrittäjyyden ideaaliin vetoamalla.** Tarkastelun fokus oli toimintakontekstista riippumattomassa yrittäjässä, yrittäjän itsenäisen toimija-aseman korostamisessa. **Yrittäjyyden ideaali määrittyi Ajzenin asenne-ulottuvuudella yrittäjän vapaudeksi, riippumattomuudeksi ja työnteon sisällölliseksi mielekkyydeksi, ja havaitun vaikutusmahdollisuuden-ulottuvuudella yrittäjän kontrollin ja päätösvallan korostamiseksi.** Erittelyt olivat hienosyisiä ja limittäisiä, yksittäisessä kommentissa esitetyn yrittäjyyden määrittämisen - ja myöhemmin useammasta kommentista kiteytetyn asenteen - tulkittiin tavallisesti ilmaisevan sekä Ajzenin asenne- että havaitun vaikutusmahdollisuuden- ulottuvuutta. Tarkastelussa ei katsottu mielekkääksi ja usein mahdolliseksikaan rajata esitettyä kommenttia tiukasti yhteen Ajzenin ulottuvuuteen; erilaiset tulkinnat olivat mahdollisia. Yksittäisiä tapauksia lukuun ottamatta haastateltavat eivät kommentoineet subjektiivinen normi-ulottuvuudella.

Yrittäjä on individualistinen nimenomaan verrattuna palkkatyöntekijään; yrittäjyys määrittyi palkkatyötä houkuttelevammaksi työllistymisvalinnaksi. (Vrt. Vesala 1996.) Ensinnäkin yrittäjyydessä väitettiin mahdolliseksi ajankäytön, työn sisältöjen, yritystoiminnan volyymin ja riskin määrittäminen sekä nimenomaan yrittäjän kontrolli tässä määrittämisessä (väittämä 1: as 2 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 2: as 4 Y, Y/P, P – henk.koht.) (väittämä 3: as 2 Y, Y/P – yleist. ja henk.koht.) (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.). Riskin myötä yrittäjyyden ideaaliin kytkeytyi toinen keskeinen teema - yritystalous. Yrittäjä voi kontrolloida riskin määrää ja toteutumista - ei riskin olemassa oloa; talouteen pohjaavana toimintana riski on osa yrittäjyyttä. Yrittäjä ei voi välttää riskiä, mutta hän voi valita esim. pieniriskisen yrittäjyyden (väittämä 2: as 4 Y, Y/P, P – henk.koht.).

Toiseksi yrittäjyyden ideaaliin vetoamalla yrittäjyys määrittyi positiiviseksi ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa käyttämällä: yrittäjyys mahdollistaa sisällöllisesti mielekkään ja kiinnostavan työn (väittämä 1: as 2 Y, Y/P – yleist.) (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.). Myös yrittäjyysriskin hallinta arvioitiin henkisesti palkitsevaksi ja

motivoivaksi; riskin sävyttämä työnteko voi olla sisällöllisesti tyydyttävää. Riski kohtaamalla mahdollistuu tavoitteiden saavuttaminen (mielekäs työ, hyvä taloudellinen tilanne) (väittämä 2: as 6 Y, Y/P – yleist., Y - henk.koht.). Nimenomaan kuitenkin työn sisältö ja siitä saatava henkinen tyydytys arvioitiin keskeisiksi yrittäjyyden motiiveiksi, taloudelliset tekijät olivat toissijaisia vaikka niitä ei kiistetty. Työn sisällöllinen mielekkyys arvioitiin henkilökohtaisesti tärkeäksi tavoitteeksi tulevana yrittäjänä ja ylipäätään yrittäjien keskuudessa. Yrittäjyyteen motivoi työn haastavuus ja kiinnostavuus (väittämä 8: as 3 Y, Y/P – yleist. ja henk.koht.). Myös vapaus ja itsenäinen toimija-asema arvioitiin yrittäjyydessä taloudellisia arvoja tärkeämmiksi. Yrittäjyys työllistymisvalintana väitettiin itsenäiseksi ratkaisuksi (väittämä 5: as 1 Y, Y/P – yleist.). Ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa käyttämällä torjuttiin utilitaristinen yrittäjyyskuva - yrittäjä sitoutuu taloudellisten tekijöiden sijaan työn sisällöllisille tekijöille ja vapaudelle.

Tarkastelussa esiintyi viitteitä relationistisesta yrittäjyyskuvasta, kun pohdittiin riskin toteutumisen estämistä ja tarkemmin asiantuntijuutta ja osaamista riskinhallinnan välineinä: yrittäjän toimintaan tyytyväinen asiakas vaikuttaa yrityksen taloudelliseen menestymiseen (väittämä 3: as 4 Y – yleist.). Kommentoinnin fokus oli edelleen yrittäjässä: yrittäjä säätelee toiminnallaan asiakkaan tyytyväisyyttä. Yrittäjä arvioitiin keskeiseksi yrittäjyyden tueksi, uhaksi (väittämä 7: as 2 Y, P – yleist.) ja resurssiksi (väittämä 6: as 3 Y, P – yleist.) (väittämä 10: as 3 Y – yleist.). Utilitaristista uhkaa kontrolloidaan ekspressiivisillä tekijöillä. Yrittäjän toimija-aseman korostamisesta huolimatta konteksti huomioidaan vähintään implisiittisesti tärkeäksi - yrittäjyyden ideaaliin mahdutettiin viitteitä toimintakontekstista; yrittäjä kontrolloi yrittäjyyttä myös, kun sosiaalisen kontekstin vaikutusta ei kiistetä. (Vrt. Storey 1994; Ristimäki 1998; Mäki & Vafidis 2000.) Lisäksi yrittäjän sosiaalinen kyvykkyys arvioitiin tärkeäksi; piirreteoreettista painotusta esiintyi, kun yrittäjäksi aikova oletettiin sosiaaliseksi (väittämä 6: as 2 Y, P – yleist.). (Vrt. McClelland 1961.) Yhtä kaikki, individualistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä yrittäjä konstruoitui aktiiviseksi toimijaksi.

Pohdintaa yrittäjyyden ideaalin positiiviseksi arvottamisesta

Yrittäjyys arvotettiin positiiviseksi sisällöllisesti mielekkääseen työhön, itsenäisyyteen ja päätösvaltaan – ts. yrittäjyyden ideaaliin – vetoamalla. Yrittäjyyden ideaaliin vetoamista löytyi kaikista intentioryhmistä, sen ehdottomaan toteutumiseen ei kuitenkaan aina uskottu. Erityisesti yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat rakensivat yrittäjyyttä yrittäjyyden ideaalilla, mahdollisuus ideaalin toteuttamiseen nousi myös henkilökohtaisesti tärkeäksi yrittäjyyden motiiviksi. Yrittäjyyden ideaali määrittyi yrittäjyydessä tavoittelun lähtökohdaksi ja oletukseksi – idealistisen yrittäjyysinnostuksen sävyttämäksi perspektiiviksi. (Vrt. Vesala 1996.) Taloudellinen menestyminen arvioitiin toissijaiseksi tavoitteeksi: ekspressiivistä yrittäjyyskuvaa käyttämällä kyseenalaistettiin utilitaristinen yrittäjyyskuva.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin yrittäjyydessä kokemattomien akateemisten nuorten kommentointia. Haastateltavat olivat työuransa kynnyksellä. Heillä ei ollut pitkää työkokemusta yrittäjyyskokemuksesta puhumattakaan. Koska yrittäjyyden ja

individualismin kytkentä tulkitaan yleiseksi kulttuuriseksi puhetavaksi ja merkityksenannoksi, individualistisen yrittäjyyskuvan käyttäminen yrittäjyyden konstruoinnin retorisena resurssina on varsin luontevaa. On mahdollista, että yrittäjyyden stereotypiat, mielikuvat, toiveet sekä toisenkäden tiedot vaikuttivat kommentointiin. Yrittäjyyden konstruoinnin näkökulma erosi Vesalan (1996) tutkimuksen yrittäjyydessä sisällä olevien yrittäjien näkökulmasta. Pitkän yrittäjyyskokemuksen omaavat yrittäjät konstruoivat yrittäjyyttä sekä individualistisella että relationistisella yrittäjyyskuvalla. Relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä he mahduttivat tarkasteluun yrittäjyyden tavoittelussa tärkeät sosiaaliset suhteet. Vesalan mukaan relationismi oli lähempänä yrittäjien ”äidinkieltä” kuin individualismi. Individualismi vaikutti lähinnä ”edustuskieleltä”, jota osattiin käyttää, mutta jonka varassa yrittäjät eivät jäsentäneet ja tarkastelleet omaa toimintaansa. Nyt käsillä olevassa tutkimuksessa **yrittäjyyden positiiviseksi arvottamisessa ei juuri vedottu yrityksen sosiaalisiin suhteisiin tai ylipäätään yrityksen kontekstiin; positiiviseksi arvottaminen kytkeytyi ensisijaisesti yrittäjyyden ideaaliin**. Kun yrittäjyys määrittyi positiiviseksi relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä, vedottiin toimintakontekstiin yrittäjyyden taloudellisena resurssina ja yrittäjyysriskin madaltajana. Kaikissa intentioryhmissä tunnistettiin asiakassuhteiksi konstruoituvien sosiaalisten kontaktien merkitys yrittäjäksi ryhtymisen ja yrittäjyyden resurssina, vaikka kommentointi ei tavallisesti ollut kovin eksplisiittistä. Yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat arvioivat sosiaaliset kontaktit henkilökohtaisesti tärkeiksi. Näyttää kuitenkin siltä, että yrittäjyydessä kokemattomat akateemiset nuoret käyttivät yrittäjyyden konstruoinnissa, ja erityisesti yrittäjyyden positiiviseksi arvottamisessa, retorisena resurssina relationistisen yrittäjyyskuvan sijaan nimenomaan individualistista yrittäjyyskuvaa.

10.1.2 Yrittäjyyden konstruointi yrittäjyyden ideaali kyseenalaistamalla – irrottautuminen yrittäjyyden positiiviseksi arvottamisesta

Yrittäjyyden ideaali arvioitiin yrittäjyyden lähtökohdaksi; sitä rajoittavia tekijöitä tarkasteltiin ensisijaisesti kielteisesti. Yrittäjyyden ideaali kieltämällä yrittäjyydestä välittyi tavallisesti varsin lohduton kuva - yrittäjyys määrittyi negatiiviseksi. Yrittäjyyden ideaali tunnistettiin kaikissa intentioryhmissä. Intentioryhmät erosivat jossain määrin siinä, miten yrittäjyyden ideaalin toteutumiseen asennoiduttiin. Esim. väittämässä 5 yrittäjyyden ideaalin toteuttamista korostivat yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat, sen kyseenalaistivat yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) ja palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat. Tavallista oli, että argumentaatiossa polveili yrittäjyyden ideaalin kannattamisen ja kyseenalaistamisen dialogi: yrittäjyyden positiiviseksi ja negatiiviseksi arvottamista esiintyi. Yrittäjyyden ideaaliin otettiin etäisyyttä sekä individualistisella että relationistisella yrittäjyyskuvalla ilman, että se tavallisesti olisi täysin torjuttu; yrittäjyyden ideaalin rajattuun toteutumiseen uskottiin. (Vrt. Vesala 1996; Saxenian 2000.)

Yrittäjyyden negatiiviseksi arvottamisessa yrittäjän vapaus, päätösvalta ja itsenäisen toimija-aseman toteuttaminen kyseenalaistettiin ja torjuttiin. **Individualistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä yrittäjyys arvotettiin negatiiviseksi kaikissa intentioryhmissä; yrittäjyyden väitettiin velvoittavan suureen työmäärään, vähään vapaa-aikaan, epäkiinnostaviin hallinnollisiin työtehtäviin** (väittämä 1: as 4 Y, Y/P, P – yleist.) **ja riskinottoon** (väittämä 1: as 3 Y, Y/P, P – yleist.). (Vrt. Kupferberg 1998; Leskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000.) Yrittäjyysriski ja yrittäjän harteille lankeavat yritystoiminnan hallinnolliset tehtävät pakottavat yrittäjän loputtoman työtaakan äärelle; yrittäjyys partikularisoitiin palkkatyötä raskaammaksi. Yrittäjyys velvoittaa vastuuseen - yrittäjyyteen sitoutuminen ja tarkemmin taloudellisen riskin toteutumiseen kytkeytyvä yrittäjyysvastuu rajoittavat ja kyseenalaistavat yrittäjän vapauden ja itsenäisyyden. Yrittäjällä ei ole muuta mahdollisuutta, kuin sitoutua yritykseen.

Yrittäjyyden ideaali kyseenalaistettiin myös **relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä. Toimintakontekstiin vetoamalla irrottauduttiin yrittäjyyden ideaalin yksiselitteisestä ja ehdottomasta toteutumisesta.** (Vrt. Aldrich & Zimmer 1986; Carsrud & Johnson 1989; Vesala 1992; 1996; Koskinen 1996; Lindh de Montoya 2000; Swedberg 2000c.) **Toimintakonteksti määrittyi yrittäjyyden taloudelliseksi uhaksi tai resurssiksi.** Kontekstin väitettiin asettavan vaateita ja rajoitteita yritystoiminnalle sekä toisaalta olevan yrittäjyyden voimavara – viimekädessä tarkastelu kytkeytyi riskin toteutumisen estämiseen. (Vrt. Stevenson & Jarillo 1991; Huuskonen 1992; Koskinen 1996; Vesala 1996; Leskinen 1999; Swedberg 2000c; Pihkala 2008a, b.) Erityisesti palkkatyöhön tähtäävät (P) ja yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) haastateltavat arvottivat yrittäjyyden negatiiviseksi kontekstiin vetoamalla; tarkastelussa ei vedottu henkilökohtaisiin asenteisiin. Yrittäjän itsenäisyyttä rajoittavaksi tekijäksi arvioitiin yritystoiminnan kytkeytyminen rahoitustahoihin ja ennen muuta asiakkaisiin. Yrittäjänä toimiminen mahdollistuu toimintakontekstin taloudellisissa resursseissa. Yrittäjän on sitouduttava toimintaympäristön huomioimiseen estääkseen riskiä toteutumasta, viimekädessä riskiin vetoamalla konteksti määrittyi yrittäjyyden ideaalin uhaksi. Yrittäjä on pakotettu mm. yrityksen kasvattamiseen pärjätäkseen kilpailussa toisten yrittäjien kanssa; yrittäjä ei voi määrittää yritystoiminnan volyymia (väittämä 3: as 1 P – yleist.). Lisäksi asiakkaiden yritykseen kohdistamat odotukset velvoittavat yrittäjän pitkiin työpäiviin (väittämä 5: as 2 Y/P, P – yleist.). Tarkastelussa kontekstia ei arvioitu esim. uusia toimintatapoja tai resursseja mahdollistavaksi; yrittäjyyden suhde toimintakontekstiin arvioitiin negatiiviseksi.

Relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä yrittäjyys arvotettiin myös neutraaliksi ja positiiviseksi, ensin mainitussa tarkastelu oli toteavaa. Kaikissa intentioryhmissä ilmaistiin asennetta, jossa kysyntä - asiakkaiden ostopäätökset - määrittää tuotteen relevanttiuden (väittämä 4: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). Lisäksi sosiaaliseen kontekstiin vetoaminen mahdollisti yrittäjyyden määrittymisen positiiviseksi: uhan sijaan toimintaympäristö konstruoitui taloudelliseksi resurssiksi. Asiakassuhteiksi määrittyvät sosiaaliset kontaktit arvioitiin sekä henkilökohtaisesti (Y) että yleisesti (Y/P, P) keskeisiksi yrittäjäksi ryhtymisen voimavaroiksi (väittämä 6: as 1 Y - henk.koht., Y/P, P - yleist.).

Pohdintaa yrittäjyyden ideaalin kyseenalaistamisesta

Yrittäjyyden ideaali konstruoitui yrittäjyyden tavoitteeksi, se kyseenalaistamalla ja torjumalla yrittäjyys määrittyi kaikissa intentioryhmissä ensisijaisesti negatiiviseksi. Kun yrittäjyyden ideaali torjuttiin individualistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä, tarkastelun fokus oli yrittäjässä. Yrittäjyyden ideaali torjuttiin niin ikään relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä: toimintakonteksti - ennen kaikkea asiakkaat - konstruoitui yrittäjän vapautta rajoittavaksi. Erityisesti yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) ja palkkatyöhön aikovat (P) haastateltavat arvottivat yrittäjyyden negatiiviseksi relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä.

Vesalan (1996) tutkimuksessa yrittäjät kyseenalaistivat individualistisen käsityksen yrittäjän itsenäisyydestä ja riippumattomuudesta: relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä yrittäjät vetosivat kontekstiin. Myös käsillä olevassa tutkimuksessa yrittäjyyden ideaalista irtauduttiin relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä. Lisäksi yrittäjyyden ideaali kyseenalaistettiin myös individualistisella yrittäjyyskuvalla; yrittäjyydessä kokemattomat akateemiset nuoret eivät aina kovin selkeästi fokusoineet tarkasteluaan toimintakontekstiin. Yrittäjän vapaus katsottiin rajoitetuksi siis myös, kun eksplisiittisesti ei vedottu kontekstiin.

Erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat määrittivät yrittäjyyden positiiviseksi ja negatiiviseksi individualistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä. Yrittäjyyttä konstruoitiin ensisijaisesti yrittäjän toimija-asemasta käsin, tarkasteluun ei juuri mahdutettu kontekstia. Toisaalta yrittäjyyden positiiviseksi arvottamisessa käytettiin myös relationistista yrittäjyyskuvaa: toimintakonteksti arvioitiin yrittäjyyden taloudelliseksi resurssiksi.

Huomionarvoista on, että kumpaakaan yrittäjyyskuvaa käyttämällä **yrittäjyyden ideaalin yksiselitteiseen ja totaaliseen kieltämiseen ei tavallisesti sitouduttu**; yrittäjä voi toteuttaa itsenäisyyttä ja päätösvaltaa tietyissä yrittäjyyden tai kontekstin asettamissa resursseissa ja rajoissa. Individualistisen yrittäjyyskuvan mukainen tulkinta yrittäjyyden ideaalista siis tunnistettiin ja tietyin rajoituksin yleensä myös tunnustettiin. Yrittäjyyden ideaali kyseenalaistettiin – ei lopullisesti kielletty.

10.1.3 Yrittäjyyden konstruointi talouteen perustuvana toimintana – yrittäjyyden positiiviseksi, negatiiviseksi ja neutraaliksi arvottaminen

Yrittäjyyden määrittyminen talouteen perustuvaksi toiminnaksi sai laajaa kannatusta. (Vrt. Huuskonen 1992; Vesala 1996.) Ajzenin asenne-ulottuvuudella yrittäjyyttä tarkasteltiin talouteen perustuvana ja taloudellista riskiä sisältävänä toimintana. Havaitun vaikutusmahdollisuuden-ulottuvuudella tarkasteltiin taloudellisen riskin hallittavuutta. Subjektiivinen normi-ulottuvuutta ei esiintynyt yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta (kts. 10.1.4).

Yrittäjyyden vahva kytkeytyminen talouteen ja taloudellisten tekijöiden huomioimiseen kyseenalaisti yrittäjyyden ideaalin vähintään implisiittisesti; talouden väitettiin asettavan yritystoiminnalle selkeät rajat. Yrittäjyys määrittyi talouteen perustuvana toimintana positiiviseksi, negatiiviseksi ja neutraaliksi.

Neutraaliksi arvottamisessa yrittäjyys määrittyi vastikkeelliseksi työksi, tarkemmin rahallista korvausta vastaan tapahtuvaksi ansionhankinnaksi (väittämä 1: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). Myös taloudellinen riski arvioitiin osaksi yrittäjyyttä (väittämä 2: as 7 Y, Y/P, P – yleist.). Individualistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä yrittäjyys konstruoitui talouteen perustuvaksi toiminnaksi an sich. Äärimmäisen rikastumisen ja oman edun tavoittelun sijaan taloudellisille arvoille sitoutuminen konstruoitui kohtuullisen ansio- ja elintason tavoitteluksi sekä yrittäjyysriskin toteutumisen välttämiseksi. Yrittäjyydessä talouden huomioiminen on riskin toteutumisen estämiseksi itsestään selvää (väittämä 8: as 4 Y, Y/P, P – yleist.).

Kun yrittäjyys arvotettiin talouteen perustuvana toimintana kielteiseksi, tarkastelu kytkeytyi individualistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä ensinnäkin riskiin ja toiseksi arvoihin. **Riski arvioitiin yrittäjyyden ideaalia rajoittavaksi: yrittäjyys pakottaa vastuuseen ja riskiin** (väittämä 1: as 3 Y, Y/P, P – yleist.) **sekä riskin toteutumisen estämiseksi pitkiin työpäiviin** (väittämä 1: as 4 Y, Y/P, P – yleist.). Niin ikään yritystoiminnan kasvattaminen torjuttiin riskiin vetoamalla (väittämä 3: as 3 Y, Y/P – yleist.). Yrittäjyysriskiin ei haluttu henkilökohtaisesti sitoutua (väittämä 2: as 1 P – henk.koht.). (Vrt. Leskinen 1999; Holm 2000; Paakkunainen 2006; 2007.) Kun haastateltava torjui yrittäjyysriskin henkilökohtaisesti, hän saattoi olla epäuskoinen omiin kykyihinsä riskin kontrolloijana. Yrittäjän arvioitiin säätelevän riskin toteutumista ja yrityksen menestymistä asiantuntijuudella, hyvällä yritystalouden hoidolla sekä harkinnalla. Yrittäjyysriskiin sitoutuminen torjuttiin, kun vähintään kaksi ensimmäistä edellä mainituista taidoista arvioitiin henkilökohtaisesti riittämättömiksi (väittämä 2: as 2 Y, P – henk.koht.).

Toiseksi tarkastelu kytkeytyi arvoihin. (Vrt. Bellah et al. 1985; Vesala 1996.) Taloudellisille arvoille sitoutuminen torjuttiin epäeettisenä ratkaisuna; taloudelliseen voittoon tähtäävänä toimintana yrityskoon kasvattaminen määrittyi negatiiviseksi. **Yrittäjyyden edellyttämät taloudelliset ja volyymin kasvattamiseen kytketyt arvot torjuttiin henkilökohtaisesti** (väittämä 3: as 5 Y/P, P – henk.koht.). Yrittäjien arvioitiin sitoutuvan taloudellisille arvoille omaa ammatillista viiteryhmää voimakkaammin (väittämä 8: as 1 Y/P, P – yleist.). Toisaalta yrittäjyyden edellyttämä utilitaristinen taloudellisille arvoille sitoutuminen torjuttiin työnteon sisällöllistä mielekkyyttä korostavilla ekspressiivisillä arvoilla; ne arvioitiin yrittäjyydessä taloudellisia arvoja tärkeimmiksi. Yhtä kaikki, yrittäjyys määrittyi arvovalinnaksi, jossa tärkeäksi nousi asennoituminen sisällöllisesti mielekkään työn tavoitteluun ja toisaalta vaurastumiseen. Relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä yrittäjyys määrittyi talouteen perustuvana toimintana kielteiseksi, kun konteksti säätelee yrittäjyyden toteuttamista (väittämä 5: as 2 Y/P, P – yleist.), ja kun konteksti pakottaa yrityksen jatkuvaan kasvuun (väittämä 3: as 1 P – yleist.). (Vrt. Vesala 1996; Lindh de Montoya 2000.)

Individualistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä yrittäjyys arvotettiin talouteen perustuvana toimintana positiiviseksi ensinnäkin, kun yrittäjyydestä saatava korvaus arvioitiin hyväksi (väittämä 1: as 5 Y/P, P - yleist.; Y - henk.koht.). (Vrt. Bellah et al. 1985; Vesala 1996.) Utilitaristiseen yrittäjyyskuvaan vetoamalla

yrittäjyys konstruoitui hyvän korvauksen mahdollistavaksi elinkeinoksi. Riski kohtaamalla tavoitteiden saavuttaminen väitettiin mahdolliseksi (väittämä 2: as 6 Y, Y/P - yleist., Y - henk.koht.). Yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat arvottivat yrittäjyydellä tavoiteltavan hyvän korvauksen sekä mahdollisuuden tavoitteiden saavuttamiseen riski kohtaamalla henkilökohtaisesti tärkeiksi. Toiseksi tarkasteltiin yrittäjää riskin kontrolloijana; yrittäjä voi hallita riskiä asiantuntijuudella ja osaamisella (väittämä 2: as 2 Y, P – henk.koht.) (väittämä 4: as 2 Y, Y/P, P – yleist.) (väittämä 7: as 2 Y, P – yleist.) sekä harkinnalla (väittämä 2: as 4 Y, Y/P, P – henk.koht.). (Vrt. Brockhaus 1982; Aldrich & Zimmer 1986; Juhala 1998; Ristimäki 1998; Mäki & Vafidis 2000; Vesala 2005; Janney & Dess 2006; Kyrö 2006; 2008a, b; Kyrö & Tapani 2007.) Yrittäjyyden ideaalin mukaisesti yrittäjä arvioitiin yrittäjyyden keskeiseksi voimavaraksi (väittämä 6: as 3 Y, P – yleist.). Relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä yrittäjyys arvotettiin talouteen kytkeytyvänä toimintana positiiviseksi, kun toimintakonteksti määrittyi taloudelliseksi resurssiksi (väittämä 6: as 1 Y - henk.koht.; Y/P, P - yleist.).

Pohdintaa yrittäjyyden konstruoinnista talouteen perustuvana toimintana

Koska yrittäjyys on viimekädessä talouteen nojaavaa toimintaa, pohdinta taloudellista riskistä on perusteltua. Yritystoiminnan käynnistämisen edellyttämä rahallinen pääoma sekä alkuvaiheen lainanotto nousivat tarkastelun kohteiksi. Sosiaalisiin suhteisiin liittyviä riskejä (esim. toimimattomat asiakas- ja verkostosuhteet) ei käsitelty kuin sivuavasti. Ammatillisina riskeinä mainittiin asiantuntijuuden riittämättömyys, kontaktiverkoston kaventuminen sekä uskottavuuden menettäminen. Työtehtävien vähyyttä, loppumista tai sisällöllistä epätyydyttävyyttä ei eksplisiittisesti käsitelty. (Vrt. Vesala 1996.) Aineistossa olisi saattanut olla monipuolisempaa riskin erittelyä, mikäli haastateltavilla olisi ollut yrittäjyyskokemusta.

Talouteen perustuvana toimintana taloudelliseen riskiin asennoituminen voidaan arvioida tärkeäksi, vaikkakaan ei ainoaksi yrittäjyysaikeita selittäväksi tekijäksi. Kommentointi tukee näkemystä yrittäjyysintentiosta prosessina; yrittäjyys ja yrittäjäksi aikominen ei ole synnynnäisten ominaisuuksien summa, vaan kulloisessakin tilanteessa konstruoituva ratkaisu. Vaikka haastateltava arvioi omat yrittäjäksi ryhtymisensä voimavarat riittämättömiksi riskin torjumisen näkökulmasta, osaamisen karttumisen myötä tilanne voi muuttua. Yrittäjyysintention syntymiseen vaikuttavat henkilökohtaiset pystyvyysarviot, asenteet sekä kontekstin odotukset ja tarjoamat mahdollisuudet. Käsitykset omasta ammattitaidosta, asiantuntijuudesta ja vaikkapa henkilökohtaisesta taloudellisesta tilanteesta sekä toisaalta esim. yrittäjyyden asenteellisesti ja teknisesti mahdollistava tai torjuva konteksti vaikuttavat yrittäjyysintention muodostumiseen. Olosuhteet ja henkilökohtaiset tekijät liittyvät yrittäjyysintention muodostumiseen. Toimintaintentio - myös yrittäjyysintentio - on prosessi. Tämä on tärkeä näkökanta, kun tarkastellaan yrittäjäksi ryhtymistä tai tavoitellaan yrittäjyyden lisäämistä.

10.1.4 Yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen konstruointi – positiiviseksi ja negatiiviseksi arvottaminen

Väittämissä 9 - 12 keskeiseksi teemaksi nousi yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde ja sen arvottaminen. Yrittäjyys määrittyi akateemisuuden kontekstissa kahdella vastakkaisella tavalla. **Yrittäjyys työllistymisvalintana oli akateemisille relevantti, kun akateemisuus konstruoitui yrittäjyyden resurssiksi - ja irrelevantti, kun akateemisuus konstruoitui yrittäjyyden esteeksi, tarpeettoman korkeaksi koulutukseksi ja kun yrittäjäksi ryhtymistä selitettiin yksilön tekijöillä.** Yrittäjyyskuvat paikansivat ja määrittivät kommentoinnin kontekstia. Relationistista yrittäjyyskuvaa käytettiin tarkasteltaessa yrittäjäksi ryhtymistä ja soveltuvuutta akateemisuuteen kytkeytyvillä tekijöillä - taidoilla ja asenteilla, joihin yksilö sosiaalistuu akateemisessa yhteisössä tai jotka hän omaksuu akateemisesta koulutuksesta. Koulutuksen tarjoamat mahdollisuudet määrittävät yrittäjäksi soveltuvuutta, yksilö ei lähtökohtaisesti vaikuta yrittäjäksi soveltuvuuteensa. Individualistista yrittäjyyskuvaa käytettiin tarkasteltaessa yrittäjäksi ryhtymistä ja soveltuvuutta yksilön tekijöillä. Yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde määrittyi positiiviseksi relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä ja negatiiviseksi relationistista ja individualistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä. Ajzenin asenne- ja havaitun vaikutusmahdollisuuden-ulottuvuuksilla yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde arvotettiin sekä positiiviseksi että negatiiviseksi, subjektiivisen normin ulottuvuudella lähes yksinomaan negatiiviseksi.

Sekä Ajzenin asenne- että havaitun vaikutusmahdollisuuden-ulottuvuudella akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde arvioitiin relevantiksi ja siten positiiviseksi relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä. Akateemisten yrittäjinä menestymistä selitettiin akateemisella koulutuksella, ei yksilön tekijöillä. **Yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat arvioivat akateemisen koulutuksen yrittäjyyden resurssiksi.** (Vrt. Storey 1994; Kupferberg 1998; Mäki & Vafidis 2000; Pihkala 2008a, b.) Akateemisten uskottiin menestyvän yrittäjinä jopa muita paremmin: akateemiset arvioitiin yrittäjinä pärjääviksi (väittämä 10: as 2 Y, Y/P – yleist.). Akateeminen koulutus valmentaa asiantuntijayrittäjyydessä tärkeään tiedolliseen osaamiseen ja riskinhallintaan sekä tuo uskottavuutta (väittämä 9: as 3 Y, Y/P – henk.koht.) (väittämä 10: as 2 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Storey 1994; Ristimäki 1998; Kyrö 2006; 2008a; Kyrö & Carrier 2005.) Lisäksi **akateemisen yrittäjyyden ei arvioitu edellyttävän mittavaa riskinottoa** (väittämä 2: as 5 Y – henk.koht.). Yrittäjyyttä ei kuitenkaan arvioitu tavalliseksi akateemiseksi työllistymiseksi. **Yliopistossa järjestettävää yrittäjyyskoulutusta toivottiin, sen arvioitiin nostavan yrittäjyyden varteenotettavaksi ansionhankinnaksi** (väittämä 12: as 1 Y, Y/P, P – yleist.) **ja tuovan yliopisto-opintoja käytäntöön suuntaaviksi** (väittämä 12: as 2 Y, P – yleist.). (Vrt. Leskinen 1999; Carrier 2005; Kyrö 2006; 2008a; Kyrö & Carrier 2005; Pihkala 2008a, b.) Kommentointi tapahtui pääasiassa yleistetyllä tasolla.

Ajzenin asenne- ja havaitun vaikutusmahdollisuuden-ulottuvuudella akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde arvioitiin irrelevantiksi ja siten kielteiseksi

relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä, kun painotettiin akateemista koulutusta yrittäjäksi ryhtymisen esteenä tai kun yrittäjyyden ei arvioitu edellyttävän akateemista koulutusta. (Vrt. Leskinen 1999; Ristimäki 2004b; Pihkala 2008a, b.) **Akateemisen yrittäjyyden esteeksi nousi ensinnäkin osaamisen tuotteistaminen.** Teoreettisen osaamisen tuotteistamisen vaikeus koulutustaustasta määrittyvänä esteenä tuotiin selkeästi esille (väittämä 9: as 2 P – henk.koht.) (väittämä 11: as 1 Y/P – yleist.). (Vrt. Mäki & Vafidis 2000; Carrier 2005; Olakivi 2008.) **Toiseksi akateemisen yrittäjyyden esteeksi nousi yrittäjyysperinteiden vähyys** (väittämä 9: as 1 P – yleist.) (väittämä 10: as 1 P – yleist.) (väittämä 12: as 4 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Koskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000.) **Kolmanneksi yliopistokoulutus arvioitiin tarpeettoman korkeaksi koulutukseksi yrittäjyydessä** (väittämä 9: as 5 Y/P – yleist.) (väittämä 10: as 1 P, Y – yleist.). Akateemista koulutusta ei uskottu yrittäjyyteen valmentavaksi; sitä ei arvioitu yrittäjyyden voimavaraksi. Ilman käytännön työkokemusta yrittäjyys arvioitiin mahdottomaksi työllistymisvalinnaksi (väittämä 9: as 2 P – henk.koht.) (väittämä 9: as 4 Y/P – yleist.). (Vrt. Saapunki 1993.)

Kommentointi rakentui kahdessa tarkastelukontekstissa – yliopisto viiteryhmänä määrittyi joko koulutusinstituutioksi tai opiskelijayhteisöksi. Ensin mainitussa **yliopiston väitettiin sosiaalistavan akateemiset nuoret arvoille ja käytännöille, jotka eivät kannusta yrittäjyyteen**. Yliopisto ei nosta yrittäjyyttä varteenotettavaksi työllistymiskeinoksi (väittämä 9: as 6 Y – henk.koht.) (väittämä 10: as 1 Y, Y/P – yleist.) saati kannusta yrittäjyyteen (väittämä 12: as 4 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Gibb 1993; Havusela 1999; Ristimäki 2004b; 2008.) Yliopisto ei auta opiskelijoita yrittäjyysmahdollisuuksien havaitsemisessa ja positiiviseksi määrittämisessä. Akateemisten työllisyysperinteiden väitettiin ohjaavan yrittäjyyden sijaan muualle (väittämä 10: as 1 P – yleist.) (väittämä 11: as 2 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Mäki & Vafidis 2000.) Lisäksi yliopistossa toteutettavan yrittäjyyskoulutuksen onnistumista epäiltiin henkilökunnan puuttuvaan ”yrittäjähenkisyyteen” vetoamalla (väittämä 12: as 4 Y, Y/P – yleist.). (Vrt. Ristimäki 1993; Leskinen 1999; Mäki & Vafidis 2000.) Yrittäjyyskoulutus arvioitiin vapaa-ajan toiminnaksi ja opistotasoisena koulutuksena akateemisille irrelevantiksi (väittämä 12: as 3 Y, Y/P – yleist.).

Toisessa tarkastelukontekstissa eriteltiin opiskelijayhteisön työnteon arvoja ja yrittäjyyskäsityksiä. **Akateemisten opiskelijatovereiden ei väitetty olevan kiinnostuneita yrittäjyydestä työllistymisvalintana** (väittämä 9: as 1 P – hen.koht.). Heidän arvioitiin asennoituvan riskinottoon varovaisesti (väittämä 2: as 3 P – yleist.) (vrt. Leskinen 1999; Mäki 1999; Pihkala 2008a, b) ja torjuvan yrittäjyyden edellyttämän taloudellisille arvoille sitoutumisen (väittämä 11: as 3 P – henk.koht.) (vrt. Kupferberg 1998). Yrittäjien arvioitiin sitoutuvan taloudellisille arvoille akateemista viiteryhmää voimakkaammin (väittämä 8: as 1 Y - henk.koht., Y/P, P - yleist.). Akateemisille tärkeiden työnteon arvojen (esim. haastava työ: väittämä 7: as 3 Y/P – yleist.; väittämä 10: as 1 Y – yleist.) väitettiin olevan ristiriidassa utilitaristisen taloudellisten arvojen kanssa. (Vrt. Storey 1994; Ristimäki 2004b.) Yrittäjyys ei takaa rutiinitehtävien vuoksi sisällöllisesti

mielekästä ja haastavaa työtä (väittämä 10: as 1 Y – yleist.). (Vrt. Kupferberg 1998.)

Subjektiivista normia erittelevä tarkastelu toi siis esille vain vähän yrittäjyyden myönteiseksi arvottamista. Yksittäisessä kommentissa valtiotieteilijä (Y) arvioi akateemisten ystäviensä olevan kiinnostuneita yrittäjyydestä sen mahdollistaman työnteon itsenäisyyden vuoksi. Lisäksi akateemisten yhteisöjen yrittäjyysasenteiden erittelyt paljastivat alakohtaisia eroja (väittämä 11: as 1 Y/P – yleist.). (Vrt. Lempinen 1997.) Akateemiset tiedekunnat väitettiin erilaisiksi arvoilta, työllistymisperinteiltä, opintoihin sisältyvältä yrittäjyystiedolta sekä osaamisen tuotteistamiselta ja käytäntöön kytkeytymiseltä. Taloudellisille arvoille sitoutuminen, yritystieto, opintojen käytännönläheisyys, osaamisen tuotteistaminen ja työllistyminen professioihin nousivat tekijöiksi, joilla selitettiin tiedekuntien eroja suhteessa yrittäjyyteen. Vaikka yrittäjyys arvotettiin ensisijaisesti kielteiseksi, variaatio osoittautui mahdolliseksi vähintään implisiittisesti: yrittäjyys voidaan arvottaa myönteiseksikin. (Vrt. Lempinen 1997; Ylijoki 2003.) Koska akateemisten nuorten uskottiin toivovan yliopistossa järjestettävää yrittäjyyskoulutusta, heidän voidaan olettaa asennoituvan yrittäjyyskoulutukseen myönteisesti (väittämä 12: as 2 Y, P – yleist.). (Vrt. Römer-Paakkanen 1999; 2001; Kyrö 2006; 2008a, b.) Koulutukseen arvioitiin olevan tarvetta, koska nuorten yrittäjyystieto arvioitiin huonoksi (väittämä 11: as 1 Y/P – yleis.) (väittämä 12: as 1 Y, Y/P, P – yleist.). (Vrt. Leskinen 1999; Römer-Paakkanen 2001; Pihkala 2008a, b.) Lisäksi sen toivottiin lähentävän opintoja käytäntöön.

Kommentointi rakentui myös yksilön ominaisuuksien, arvojen ja asenteiden tarkasteluille - Ajzenin ulottuvuuksilla akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde määrittyi individualistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä negatiiviseksi. **Yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) haastateltavat perustelivat yrittäjyysmahdollisuuksien positiivisiksi arvottamisia yksilön motivaatiolla, aktiivisuudella** (väittämä 9: as 6 Y – henk.koht.) (väittämä 10: as 3 Y – yleist.) (väittämä 12: as 3 Y, Y/P – yleist.) **ja arvoilla** (väittämä 11: as 3 Y – henk.koht.) **sekä eteen tulevalla mahdollisuudella** (väittämä 11: as 4 Y, Y/P – yleist.). Yliopisto koulutusinstituutiona ei arvota yrittäjyyttä akateemisille relevantiksi, yksilön tavoitteellisen toiminnan tärkeyttä korostettiin. Osa haastateltavista (Y) aikoi yrittäjiksi vastoin viiteryhmänsä työllistymiskäytäntöjä – akateeminen viiteryhmä ei ole ollut esteenä yrittäjyysaikeiden syntymiselle. Kun tarkastelun fokus oli yksilössä, yrittäjyys määrittyi koulutustaustasta riippumattomaksi uravalinnaksi ja myös akateemisille mahdolliseksi: yksilön tekijät selittävät yrittäjäksi soveltuvuutta ja ryhtymistä ja siten akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde määrittyi negatiiviseksi.

Yksilön arvot nousivat yrittäjyyden esteiksi. Henkilökohtaisesti tärkeän työn arvon - halun auttaa - toteuttamista ei uskottu talouteen perustuvassa yrittäjyydessä mahdolliseksi (väittämä 11: as 3 P – henk.koht.). (Vrt. Kupferberg 1998.) Lisäksi palkkatyöhön tähtäävät haastateltavat arvottivat yrittäjyyden henkilökohtaisena valintana negatiiviseksi, koska he eivät lähtökohtaisesti olleet kiinnostuneita yrittäjyydestä (väittämä 9: as 1 P – henk.koht.). (Vrt. Mäki & Vafidis 2000.) Kommentointi ei tapahtunut akateemisuuden kontekstissa, haastateltavat olivat

torjuneet yrittäjyyden henkilökohtaisena mahdollisuutena jo ennen yliopisto-opintojen aloittamista.

Pohdintaa yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen positiiviseksi ja negatiiviseksi arvottamisista.

Akateemisuuteen tai koulutukseen kytkeytyvässä tarkastelussa yliopistokoulutus ja akateeminen viiteryhmä määrittivät yrittäjyyttä työllistymisvalintana sekä akateemisen nuoren yrittäjyyteen soveltuvuutta, yrittäjyysmahdollisuuksia ja niiden havaitsemista. Yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde arvotettiin relevantiksi ja positiiviseksi, kun akateeminen koulutus konstruoitui yrittäjyyden voimavaraksi (Y, Y/P); tarkastelu kytkeytyi ensisijaisesti Ajzenin asenne- ja havaitun vaikutusmahdollisuuden-ulottuvuuksiin. Akateemisen koulutuksen uskottiin mahdollistavan yrittäjänä menestymisen, se arvioitiin takeeksi tiedollisesta osaamisesta sekä kyvystä käsitellä laajoja asiakokonaisuuksia. Lisäksi sen arvioitiin tuovan uskottavuutta. Yrittäjyys arvotettiin riskin näkökulmasta positiiviseksi, kun akateeminen yrittäjyys partikularisoitiin pieniriskiseksi yrittäjyydeksi – akateemisessa yrittäjyydessä taloudelliseen riskiin sitoutuminen arvioitiin vähäiseksi (Y: henk.koht.). Lisäksi yrittäjän väitettiin voivan kontrolloida riskin toteutumista, oman alan asiantuntijuus arvioitiin riskin hallinnassa tärkeäksi (Y, P: henk.koht.).

Yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde arvotettiin negatiiviseksi ensinnäkin, kun akateeminen koulutus konstruoitui yrittäjyyden kannalta irrelevantiksi, toiseksi kun yliopisto joko koulutusinstituutiona tai sosiaalisena viiteryhmänä määritti yrittäjyyden akateemisille irrelevantiksi työllistymisvalinnaksi ja kolmanneksi yksilön tekijöihin vetoamalla. Ensimmäisessä ja kolmannessa kommentoinnin kontekstissa tarkastelu kytkeytyi ensisijaisesti Ajzenin asenne- ja havaitun vaikutusmahdollisuuden-ulottuvuuksiin, keskimmäisessä subjektiivisen norminulottuvuuteen.

Ensinnäkin akateemisen nuoren yrittäjäksi ryhtymisen esteeksi nousi koulutus, tarkemmin vaikeus teoreettisen osaamisen tuotteistamiseen. Muutamaa professioitunutta akateemista alaa lukuun ottamatta teoreettinen osaaminen arvioitiin vaikeasti tuotteistettavaksi. Palkkatyöhön aikovat (P) haastateltavat arvioivat opintojen teoreettisuuden henkilökohtaiseksi yrittäjäksi ryhtymisensä esteeksi, yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) kommentoivat yleisellä tasolla. Lisäksi akateeminen koulutus määrittyi tarpeettoman korkeaksi koulutukseksi yrittäjyyden kaltaisessa käytännön toiminnassa. Yrittäjyys ei edellytä tiettyä koulutusta; yrittäjyys konstruoitui käytännön toiminnaksi. Yrittäjyys arvioitiin akateemisillekin mahdolliseksi käytännön työkokemuksen myötä: akateeminen koulutus ei mahdollista yrittäjyyttä ja yrittäjyysriskin hallintaa (Y/P: yleist.).

Toiseksi akateemisen viiteryhmän työhön ja yrittäjyyteen liittämien arvojen, asenteiden sekä työllistymiskäytäntöjen ja perinteiden väitettiin ohjaavan akateemisia yrittäjyyden sijaan toisaalle. Kaikissa intentioryhmissä opiskelijoiden ja yliopistohenkilökunnan väitettiin asennoituvan yrittäjyyteen kielteisesti. Akateemisten työnteon keskeisten tavoitteiden (haastava ja kiinnostava työ, halu auttaa) toteutumista ei uskottu yrittäjyydessä mahdolliseksi: yrittäjyys konstruoitui käytännön rutiineihin kytkeytyväksi ja epäeettisiä taloudellisia arvoja sisältäväksi

toiminnaksi. Akateemisten arvioitiin vierastavan yrittäjyyttä, koska sen uskottiin pakottavan taloudelliseen riskiin; akateemiset arvioitiin riskinottajina varovaisiksi (P: yleist.). Erityisesti vastavalmistuneille riskin kohtaaminen arvioitiin mahdottomaksi (P: henk.koht.; Y/P: yleist.). Yrittäjien uskottiin sitoutuvan taloudellisille arvoille haastateltavien akateemisia ammatillisia viiteryhmiä voimakkaammin (P, Y/P: yleist.). Lisäksi yliopisto-opintojen ei uskottu auttavan yrittäjyysmahdollisuuksien havaitsemisessa. Työllistymiskysymyksiä ei juuri ollut käsitelty opinnoissa, yrittäjyyttä ei ollut esitelty varteenotettavana työllistymisvalintana kannustamisesta puhumattakaan (Y, Y/P: yleist.; Y: henk.koht.). Akateemisten nuorten yrittäjyystiedon taso arvioitiin huonoksi (Y, Y/P, P: yleist.).

Kolmanneksi yrittäjyyden ja akateemisuuden suhde arvotettiin negatiiviseksi yksilöön vetoamalla. Yrittäjäksi soveltuvuutta tai ryhtymistä selitettiin koulutustaustan sijaan yksilön tekijöillä, toiminnalla ja arvoilla (Y, P: henk.koht.; Y/P: yleist.). Erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat korostivat yksilön aktiivisuuden ja motivaation merkitystä. Koska yliopisto ei nosta yrittäjyyttä varteenotettavaksi työllistymisvaihtoehdoksi, akateemisen nuoren on itse niin tehtävä.

Yrittäjyyden konstruointi akateemisuuden kontekstissa kytkeytyi jossain määrin yrittäjyysintentioon. Positiivisessa yrittäjyysintentiossa käytettiin akateemisen koulutuksen määrittämistä yrittäjyyden voimavaraksi, negatiivisessa intentiossa tämä määrittäminen oli päinvastaista. Lisäksi positiivisen intention taustalta löytyi yksilön tekijöiden - aktiivisen toiminnan ja arvojen - määrittämistä yrittäjyyden voimavaroiksi. Negatiivisessa intentiossa yksilön arvot nähtiin yrittäjyydestä poistyöntäviksi. Yrittäjyyden arvottaminen akateemisena uravalintana sai intentioon kytkeytyviä tulkintoja nimenomaan Ajzenin asenne- ja havaitun vaikutusmahdollisen- ulottuvuuksilla. Sen sijaan subjektiivisen normin-ulottuvuudella kolmen eri intentioryhmän kommentointi oli yhtenevä: yliopisto koulutusinstituutiona ja sosiaalisena viiteryhmänä arvottaa yrittäjyyden akateemisena työllistymisvalintana negatiiviseksi. Tutkimuksessa ei kuitenkaan selvitetty haastateltavien halukkuutta toimia sosiaalisen normin esittämän näkemyksen mukaisesti; haastatteluaineisto kerättiin ennen kuin Ajzenin suunnitellun toiminnan teoria otettiin tutkimuksen tulkintateoriaksi. Emme siis tarkalleen tiedä kuinka tärkeäksi haastateltavat henkilökohtaisesti arvioivat akateemisen viiteryhmänsä yrittäjyysasenteet, ja kuinka halukkaita he olivat toimimaan niiden mukaisesti. Jotain voidaan kuitenkin päätellä. Koska yrittäjyyteen suuntaavat (Y, Y/P) - ja erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y) - haastateltavat ilmaisivat kiinnostuksensa yrittäjyyteen työllistymisvalintana, voidaan olettaa, että akateemisen viiteryhmän asenteilla ei ole ollut ainakaan ratkaisevaa merkitystä. Lisäksi on syytä muistaa, että varsinkin yrittäjiksi aikovat (Y) korostivat yksilön aktiivisuutta arvioidessaan yrittäjäksi ryhtymisen resursseja niin henkilökohtaisesti kuin yleisesti. On kuitenkin mahdollista, että akateemisen viiteryhmän negatiiviset yrittäjyysasenteet saattavat jossain määrin vahvistaa yrittäjyyden määrittymistä irrelevantiksi akateemiseksi työllistymisvalinnaksi, kun yrittäjäksi ryhtymisen resursseja etsitään koulutustaustasta – ei yksilöstä. Yhtä

kaikki, tarkasteltaessa yrittäjyyttä akateemisena työllistymisvalintana on mielekästä huomioida sosiaalisen normin ulottuvuus. Kun yksilöä ei nosteta yrittäjäksi soveltuvuutta selittäväksi tekijäksi, sosiaalisella normilla saattaa olla merkitystä esimerkiksi yrittäjyysmahdollisuuksien havaitsemisessa.

Onko akateemisuus ja eritellysti akateeminen koulutus relevantti yrittäjyydessä, onko siitä yrittäjyyden resurssiksi? Kun yrittäjyyttä tarkastellaan akateemisena työllistymisvalintana, ja kun tavoitteena on yrittäjyyden nostaminen marginaalista keskiöön, on tarpeen perehtyä akateemisten nuorten yrittäjyyskäsityksiin yleisesti ja eritellysti akateemisuuden kontekstissa – konstruoituuko akateemisuus ja esim. akateeminen koulutus yrittäjyyden perustaksi vai esteeksi. Kun tässä tutkimuksessa akateeminen koulutus määrittyi yrittäjyyden voimavaraksi, tarkastelun fokus oli käytännön taitojen tai konkreettisten yrittäjyysvalmiuksien sijaan abstrakteissa tekijöissä: yliopistokoulutus takaa uskottavuutta, kokonaisuuksien hallintaa, syys-seuraussuhteiden ymmärtämistä. Kun taas akateeminen koulutus määrittyi yrittäjyyden kannalta irrelevantiksi, koulutus arvioitiin varsin konkreettiseksi esteeksi yrittäjyydessä onnistumiselle: teoriatiedon tuotteistaminen on vaikeaa, koulutus ei valmenna yrittäjyydessä tärkeään käytännön osaamiseen tai tarjoa selkeitä välineitä yritystalouden hallintaan. Voidaan väittää, että kun yrittäjyys konstruoituu käytännön toiminnaksi - ja käytännön työkokemus määrittyy yrittäjyyden tärkeäksi resurssiksi - teoreettisen koulutuksen saaneen akateemisen nuoren voi mitä ilmeisimmin olla vaikea nostaa yrittäjyyttä henkilökohtaiseksi valinnaksi.

Akateemisten nuorten kommentointi tukee näkemystä toimintaintentiosta prosessina; yrittäjyys tai yrittäjäksi aikominen ei ole synnynnäisten ominaisuuksien summa, vaan ajassa ja tilanteessa konstruoituva ratkaisu. Henkilökohtaiset tekijät ja ympäristöolosuhteet vaikuttavat intention muodostumiseen; pystyvyysarviot, asenteet sekä toimintakontekstin odotukset ja tarjoamat mahdollisuudet muokkaavat intentiota. Koska yrittäjyys on talouteen perustuvaa toimintaa, on mielenkiintoista tarkastella asennoitumista taloudelliseen riskiin. Yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat arvioivat tavallisesti riskin itselleen sopivaksi. Toisaalta vain osa palkkatyöhön (P) tähtäävistä haastateltavista torjui riskin henkilökohtaisesti. Lisäksi näkemys henkilökohtaisesta kyvystä hallita yrittäjyysriskiä osoittautui ajassa ja tilanteessa konstruoituvaksi arvioksi. Haastateltava saattoi haastatteluhetkellä arvioida omat yrittäjäksi ryhtymisensä voimavarat riittämättömiksi riskin torjumisen näkökulmasta uskoen samalla tämän arvion voivan muuttua osaamisen karttumisen myötä. Yrittäjän uskotaan voivan kontrolloida riskin toteutumista, nimenomaan asiantuntijuus arvioitiin riskin hallinnassa tärkeäksi (Y, P: henk.koht.). Näyttää siltä, että yrittäjyysriskiin asennoitumisen kaltainen yksittäinen tekijä ei sellaisenaan selitä yrittäjyysintentiota. Vaikkapa työnteon tavoitteilla, arvoilla ja viiteryhmän esimerkillä ja tuella on merkitystä.

Tässä tutkimuksessa asenteiden kohteet ymmärretään sosiaalisesti konstruoituviksi ilmiöiksi, asenteet – myös yrittäjyysintentioon vaikuttavat asenteet – opitaan. On perusteltua olettaa, että tässä oppimisprosessissa yliopistolla viiteryhmänä on oma roolinsa. Sosiaalisella ympäristöllä, tietoisesti tai

tiedostamatta, tavoitteellisesti tai tavoitteettomasti, on vaikutusta. (Kts. Ylijoki 2003.) Kulttuurit ohjelmoivat yksilöt joko yrittäjiksi tai palkansaajiksi. Työllistymisvalinnan kannalta ei ole merkityksetöntä, millaisen tulkintataustan nuori saa. (Kts. Havusela 1999; Ristimäki 2004b, 180; Kyrö 2006; 2008a.) Yliopistoa on syyllistetty siitä, ettei se sosiaalista opiskelijoitaan yrittäjyyteen. Myös tämän tutkimuksen mukaan yliopisto voisi luoda paremmat edellytykset pystyvyysarvioiden positiiviseksi havaitsemiselle yrittäjänä onnistumisen näkökulmasta. Yrittäjyysaikeiden realisoitumisen kannalta on tärkeätä tarjota olosuhteet, joissa henkilö voi luoda realistisia käsityksiä onnistumisensa mahdollisuuksista. Tutkimukseen osallistuneiden akateemisten nuorten mukaan yliopisto henkilökunnaksi ja opiskelijatovereiksi konstruoituvana sosiaalisena viiteryhmänä torjuu yrittäjyyden akateemisille mahdollisena valintana; lähes johdonmukaisesti subjektiivisen normin-ulottuvuutta sisältävässä kommentoinnissa akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde määrittyi negatiiviseksi. Tarkastelu toi siis selkeästi esille akateemisen viiteryhmän yrittäjyysvastaista asennoitumista; akateemiselta nuorelta ei odoteta yrittäjyyteen työllistymistä. Tämä voi vaikuttaa yksilötason yrittäjyysasenteisiin ja yrittäjyysmahdollisuuksien havaitsemiseen. Ei näytä olevat yhdentekevää, minkälaisia käsityksiä nuorella ja hänen sosiaalisella viiteryhmällään on yrittäjyydestä ja yrittäjyydessä onnistumisesta. Yrittäjyys ei välttämättä konstruoidu työllistymiskeinoksi, jos sitä ei nosteta sellaiseksi.

Korkeakoulujen kaltaisten instituutioiden voidaan siis olettaa merkittävästi vaikuttavan työtä kohtaan kehittyviin asenteisiin, odotuksiin ja tulkintoihin. Yliopisto-opetus muovaa ja kehittää ammatillisia identiteettejä. (Kts. Ylijoki 2003; Aaltio 2007.) Aution ja Ulfstedtin (1997) tutkimuksessa havaittiin, että korkeakouluympäristön koettu tuki ja yrittäjyyden koettu imago työllistymisvaihtoehtona vaikuttavat henkilön vakuuttuneisuuteen yrittäjyysvaihtoehdon sopivuudesta omalla kohdalla. Tässä tutkimuksessa yliopistossa järjestettävää yrittäjyyskoulutusta toivottiin kaikissa intentioryhmissä (Y, Y/P, P). Sen uskottiin nostavan yrittäjyyden akateemisille varteenotettavaksi työllistymisvalinnaksi, tukevan olemassa olevia yrittäjyysaikeita sekä parantavan akateemisten heikoksi arvioitua yrittäjyystiedon tasoa. Yrittäjyyskoulutuksessa voitaisiin tarkastella akateemisten yrittäjyysmahdollisuuksia ja löytää resursseja ja rohkeutta yrittäjyyteen ja yrittäjyysriskin kohtaamiseen. Yrittäjyyskoulutus jo sellaisenaan viestittää vähintään implisiittisesti yrittäjyyden mahdollisuudesta. Lisäksi palkkatyöhön tähtäävät (P) ja yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat toivoivat yrittäjyyskoulutusta, koska sen uskottiin lähentävän teoreettisia opintoja käytäntöön. On helppo yhtyä Ristimäen (2004b) näkemykseen, jossa korkeakoulut voisivat toimillaan mahdollistaa sen, että opiskelijat entistä laajemmin huomioisivat yrittäjyyden työllistymisvaihtoehtona.

Yrittäjyyden nostamiseksi akateemiseksi valinnaksi tarvitaan konkreettisia esimerkkejä akateemisesta yrittäjyydestä ja akateemisesta koulutuksesta yrittäjyyden voimavarana - ylipäätään koulutuksen mahdollisuudesta yrittäjyyteen. Yrittäjäksi ryhtyminen on yksilön subjektiivinen päätös, joka perustuu mm. tietämykseen eri vaihtoehdoista. (Huuskonen 1995, 61.) Yrittäjyyden kanssa aikaisemmin tekemisissä olleiden ihmisten on osoitettu olevan muita tietoisempia

sen tarjoamista mahdollisuuksista ja havaitsevan nämä mahdollisuudet yrittäjyyteen muita herkemmin. (Mäki & Vafidis 2000, 26, 36.) Nyt käsillä olevan tutkimuksen mukaan yrittäjyysmahdollisuuksien havaitsemista ja esim. akateemisen koulutuksen arvioimista yrittäjyyden resurssiksi - ylipäätään yrittäjyyden määrittämistä mahdolliseksi työllistymiseksi - ei todennäköisesti tapahdu, mikäli yrittäjyyttä ei millään tavalla tuoda varteenotettavaksi palkkatyön vaihtoehdoksi. Koska yrittäjyys koetaan vieraaksi, tärkeätä olisi tutustua oman koulutusalan yrittäjyyteen ja roolimalleihin. Teoriatiedon lisäksi tulisi luoda mahdollisuus käytännön harjoitteluun oman koulutusalan yrityksessä. Käsitykset ja tulkinnat todellisuudesta eivät ole absoluuttisia - ne muodostuvat saatavilla olevasta tiedosta. Työllistymisen kaltaisessa tärkeässä ratkaisussa nuori todennäköisesti suuntaa tuntemattoman sijaan valmiiksi viitoitetulle reitille. Tietoa, roolimalleja sekä henkilökohtaista tutustumista ja ohjausta tarvitaan.

10.2 Valintojen ja toteutuksen arviointi

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin akateemisten nuorten yrittäjyysasenteita sosiaalipsykologisesta näkökulmasta ihmisen ja kohteen välisenä suhteena. Asenteet tulkittiin relaatioiksi; ne oletettiin sosiaalisiksi ilmiöiksi siten, että ne muotoutuvat ja vaikuttavat kommunikaatiossa, vuorovaikutuksessa ja ihmisten jakamassa kokemuksellisessa todellisuudessa. Teoreettinen oletus oli, että asenteiden ilmaisut ovat yksilötasolla potentiaalisesti moninaisia, mutta moninaisuudessa on mahdollista tunnistaa sosiaaliselle todellisuudelle ominaista järjestystä: kommunikoivia kaavoja tai hahmoja arvottamisessa eli asenteissa. (Kts. Pesonen & Vesala 2007, 32.) Tutkimuksen lähestymistapana käytetyssä retorisessa sosiaalipsykologiassa asenteet nähdään lisäksi argumentatiivisina eli kiistanalaisten kysymysten kannattamiseen ja vastustamiseen liittyvinä. Puheessa esitetyt kohdetta arvottavat kommentit tulkittiin asenteen ilmauksiksi; asennetutkimuksen kaksi yleistä lähtökohtaa eli kohteellisuus ja arvottavuus tarjosivat mielekkään lähtökohdan perehtyä puheessa esitettyihin asenteiden ilmauksiin. Kun asenteella siis ymmärrettiin puheen ja kielen kautta rakentuvaa arvottavaa tulkintaa jostain kohteesta jossain asiayhteydessä, oli kvalitatiivinen lähestyminen luonteva. Kohteen määrittyminen, arvottaminen ja sijoittaminen johonkin asiayhteyteen nivoutuivat toisiinsa. Nämä kaikki pyrittiin ottamaan huomioon selvitettäessä sitä, minkälaisista asenteista oli kysymys.

Tutkimuksen metodologisena lähestymistapana käytettiin siis laadullista asennetutkimusta, johon kuuluu sekä teoreettisia oletuksia että käytännön menetelmiä. Kvalitatiivinen tutkimus oli luonteva valinta, koska sen olennainen kriteeri on fokusointi kontekstiin. Retorisesta näkökulmasta asenteita olisi ollut miltei mahdotonta tutkia kvantitatiivisesti, koska olennaista on asenteiden variaatio, argumentointi ja asenteiden konteksti. (Kts. Billig 1987; Vesala 1996.) Valittu metodi muodosti tien, jota pitkin kulkemalla pyrittiin päämäärään. Sen avulla eriteltiin ja tulkittiin sitä, mitä akateemiset nuoret arvottivat kommentoidessaan

heille esitettyjä yrittäjyyteen liittyviä kiistakysymyksiä. Avoimeen kommentointiin perustuva puheaineisto ja sen kvalitatiivinen analyysi tarjosivat olennaista tietoa esimerkiksi siitä, minkälaiseen asiayhteyteen kommentoija asenteen kohteen liitti. (Kts. Vesala & Rantanen 1999; 2007.) Tutkimusta itsessään on niin ikään mahdollista tarkastella tiettyyn tutkimuskenttään eli kontekstiin kuuluvana. Vaikka käytetty aineisto muodostaa oman ainutlaatuisen kokonaisuutensa, siinä on havaittavissa tekijöitä, jotka linkittyvät aiempiin tutkimuksiin ja teoreettisiin näkökantoihin. Tämä tutkimus liittyy yrittäjyystutkimuksen alaan. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita akateemisten nuorten yrittäjyysasenteista. Tutkimus kytkeytyy selkeästi myös sosiaalipsykologiseen asennetutkimukseen.

Väittämän teemat tarjosivat luontevan rungon kommentoinnin konteksteiksi. Väittämissä 1 - 4 yrittäjyyttä tarkasteltiin työnä yleisellä tasolla, väittämissä 5 - 8 sosiaalisessa kontekstissa tapahtuvana työnä ja väittämissä 9 - 12 tarkastelu kohdentui yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteeseen. On syytä huomioida, että väittämä 8 (”yrittäjäksi ryhtyvät omistautuvat taloudellisille arvoille”) ei ollut ”luontevassa” paikassa. Se oli kuitenkin syytä säilyttää sekä analyysissä että tutkimusraportissa ”alkuperäisellä” paikallaan - olkoonkin, että se ei sinne selkeästi kuulu - näin siihen esitetty kommentointi tuli esitettyä siinä järjestyksessä ja kontekstissa, missä haastateltavat sitä kommentoivat. Tässä tutkimuksessa akateemisuus tarjosi keskeisen näkökulman asenteiden ilmaisemiselle sekä ilmaistujen asenteiden tarkastelulle. Erityisesti väittämissä 9 - 12 akateemisuus muodostui tärkeäksi asenteiden tarkastelun kontekstiksi. Tarkastelu jakautui kolmeen alakontekstiin: akateemisiin opintoihin, yliopistohenkilökuntaan sekä akateemisiin opiskelijoihin; akateemisuuden ja yrittäjyyden suhde arvotettiin positiiviseksi ja negatiiviseksi.

Niin ikään puheen retoriset resurssit määrittivät kommentoinnin kontekstia. Eräs konteksti oli omaan tai yleiseen mielipiteeseen vetoaminen; haastateltava puhui yleistetyllä ja henkilökohtaisella tasolla. On tosin mahdollista, että hän ei välttämättä tarkoittanut kommentointiaan näillä ulottuvuuksilla kovin selvärajaiseksi – esim. puhetyylistä johtuen ja siihen kytkeytyen yleistetyt asenteet saattoivat olla ilmauksia henkilökohtaisista asenteista. Lisäksi on syytä huomioida, että asennoituminen kytkeytyy subjekti-asemaan; erilaiset toimija-asemat ja toimintaympäristö määrittävät asenteen ilmaisun kontekstia. Haastateltavat kommentoivat väittämiä akateemisten opintojen loppuvaiheessa olevan opiskelijan tai vastavalmistuneen maisterin subjektiasemasta. Jossain toisessa ajassa tai tilanteessa hän olisi voinut kommentoida esitettyjä väittämiä jostain toisesta toimija-asemasta (esim. työnhakijana, palkkatyöntekijänä tai yrittäjän lapsena tai puolisona), jolloin suhtautuminen olisi saattanut olla erilaista. Lisäksi on syytä tiedostaa, että nyt käytössä ollut yksilöhaastattelu oli eräs asennoitumisen konteksti, ryhmähaastattelu olisi saattanut tuottaa erilaisia asenteita.

Analyysin tarkastelun tasolla ja kontekstissa tutkimukseen osallistuneet nuoret jakautuivat melko tasaisesti kolmeen intentioryhmään: yrittäjiksi aikoviin (Y), yrittäjyyttä harkitseviin (Y/P) ja palkkatyöhön tähtääviin (P). Ryhmien tasainen jakauma oli sattuma, siihen ei tietoisesti pyritty. Haastateltavalle ei kerrottu intentiojaottelusta, se ei siten haastattelutilanteessa ollut relevantti kommentointia

ohjaava tekijä tai konteksti. Intentiojaottelu suoritettiin vasta, kun kaikki haastattelut oli tehty. Yhtä kaikki, osa haastateltavista oli suuntaamassa yrittäjyyteen vastoin alansa työllisyysperinteitä. Koska tosiasiallisesti harva akateeminen työllistyy yrittäjäksi, yrittäjyydestä kiinnostuneiden nuorten osuus oli todennäköisesti yliedustettu. On mahdollista, että tutkimukseen osallistuminen innosti erityisesti yrittäjyyteen henkilökohtaisena uravalintana positiivisesti asennoituvia nuoria, vaikka tutkijan näkökulmasta positiivinen yrittäjyysintentio ei siis ollut tutkimukseen osallistumisen edellytys. Tämä yliedustus on hyvä tiedostaa tutkimustuloksia tarkasteltaessa, vaikka tietynlaisen yrittäjyysintention omaavien haastateltavien mukaan saaminen ei siis ollutkaan tutkimuksen oleellinen kriteeri - tilastollisen yleistettävyyden sijaan haetaan ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä.

Puheesta oli löydettävissä joitakin yrittäjyysintentioihin kytkeytyviä säännönmukaisuuksia. Positiivista yrittäjyysintentiota selitti yrittäjyyden ideaaliin sitoutuminen, omien vaikutusmahdollisuuksien (esim. kykyjen ja/tai akateemisesta koulutuksesta omaksuttujen valmiuksien) positiiviseksi arvottaminen – sekä viiteryhmän negatiiviset yrittäjyysasenteet. Yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat määrittivät akateemisten yrittäjäksi soveltuvuuden positiiviseksi ensinnäkin vetoamalla akateemiseen koulutukseen ja toiseksi yksilön tekijöihin. Yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) haastateltavat määrittivät yrittäjäksi soveltuvuuden sekä positiiviseksi että negatiiviseksi vetoamalla akateemiseen koulutukseen. Myös palkkatyöhön tähtäävät (P) haastateltavat tunnistivat yrittäjyyden ideaalin, vaikka eivät sitoutuneet siihen kuin yrittäjyyteen suuntaavien (Y, Y/P) haastateltavien tavoin. He (P) arvioivat akateemisen osaamisen yrittäjyydessä irrelevantiksi ja myös yrittäjyyden esteeksi. Kiinnostavana huomiona kaikissa intentioryhmissä yliopiston väitettiin määrittävän yrittäjyyden akateemisille lähes yksinomaan irrelevantiksi työllistymisvalinnaksi. Muutamaa alaa lukuun ottamatta yrittäjyys on epätavallinen akateeminen työllistymiskeino, sitä ei mielletä akateemiseksi ansionhankinnaksi eikä sitä juuri tunneta. Akateemisten nuorten keskuudessa näyttää kuitenkin löytyvän kiinnostusta yrittäjyyteen, haasteeksi jää yrittäjäksi ryhtyvien määrän kohottaminen piilevän potentiaalin tasolle.

Tässä tutkimuksessa käytettiin kahta tulkintateoriaa: yrittäjyyskuvia sekä Ajzenin asenneteoriaa. Ajzen teoria on monissa asennetutkimuksissa käytetty teoria, yrittäjyyskuvat liittyvät yrittäjyystutkimukseen. Aineiston analyysi koostui siis kahdesta päävaiheesta, joissa aineistoa luettiin toisistaan poikkeavien teoreettisten viitekehysten avulla. Molempiin tarkasteluihin sisältyi useampia alavaiheita ja osatavoitteita, jotka kiteytyivät samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien etsintään ja asenteiden konstruointiin. Teoreettisista taustaeroista huolimatta tai juuri siksi näitä tulkintateorioita oli kiinnostavaa ja antoisaa käyttää saman haastatteluaineiston tarkastelussa; kommentointien tulkinta oli mahdollinen kummallakin teorialla.

Tässä tutkimuksessa Ajzenin intentioon vaikuttavat elementit - asenne, subjektiivinen normi ja havaitut vaikutusmahdollisuudet - tulkittiin asenteiden ilmauksiksi. Vaikka tutkimuksessa ei metodologisista lähtökohdista johtuen ollut mahdollista ja tarpeellistakaan osoittaa kausaalisuhdetta toiminta-aikomuksen ja edellä mainittujen elementtien välille, tutkimus tukee näkemystä intentiosta

prosessina, johon nämä elementit vaikuttavat (esim. väittämä 2). On tärkeätä tietää, että Ajzenin asennetutkimus valittiin tutkimuksen tulkintateoriaksi vasta aineiston keruun jälkeen. Väittämiä ei siis ollut muotoiltu tämä teoria ja esim. intention muodostumiseen vaikuttavat elementit huomioiden. Tästä syystä subjektiivisen normin vahva esiintyminen väittämien 9 - 12 kommentoinneissa oli selkeä osoitus tämän elementin keskeisyydestä. On myös syytä todeta, että kommentointien tarkastelut ja jäsentämiset Ajzenin teorian elementtien näkökulmasta eivät tarkoituksellisesti olleet tiukkarajaisia. Tutkimuksessa ei siis pyritty jyrkkään ja väkinäiseen jaotteluun, vaan haluttiin mahdollistaa useanlaiset tulkinnalliset mahdollisuudet. Tarkasteltaessa esim. päätösvaltaa ja riskinhallintaa Ajzenin teoria toi esille kahdenlaista tulkintamahdollisuutta samasta kommentointisitaatista (väittämä 3 as 1 P): menestyäkseen kilpailluilla markkinoilla yrittäjän arvioitiin olevan pakotettu kasvattamaan toimintaansa. Yrittäjän päätösvallan ja vapauden torjumisen myötä yrittäjyys arvotettiin siten asenne-ulottuvuudella negatiiviseksi, samalla yrittäjän kontrollimahdollisuudet riskinhallinnassa arvotettiin vaikutusmahdollisuuden-ulottuvuudella positiiviseksi.

Tutkimuksessa sosiaaliseen normiin vetoamisia löytyi lähes yksinomaan väittämien 9 - 12 kommentoinneista. Mikäli samat väittämät olisi esitetty yrittäjille, subjektiivinen normi olisi mahdollisesti noussut esille yrityksen sosiaalista kontekstia käsittelevissä väittämissä 5 - 8. Subjektiiviseen normiin vetoamisissa tarkasteltiin eksplisiittisiä yksilöitä (tiettyjä opettajia tai opiskelijakavereita) sekä yleisiä toisia (yliopisto-opiskelijoita ja -opettajia). Subjektiiviseen normiin vetoamiset paljastivat mielenkiintoisia näkökantoja esim. siihen, odottaako korkeakouluopiskelijan käsityksen mukaan akateeminen viiteryhmä häneltä tiettyä työllistymistä. Tutkimuksen mukaan akateeminen viiteryhmä ei arvioi yrittäjyyttä akateemisen nuoren relevantiksi työllistymisvalinnaksi. Koska intentiosta huolimatta haastateltavien kommentointi subjektiivisen normin ulottuvuudella oli varsin yhtenevä, kommentointi ei erotellut haastateltavia ja tarjosi siten selkeän tulkintamahdollisuuden: intentiosta riippumatta haastateltavat jakoivat kokemuksen yliopiston kielteisistä yrittäjyysasenteista. Erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y) haastateltavat toivoivat yrittäjyyteen kannustusta. Sen uskottiin helpottavan henkilökohtaisten mahdollisuuksien arvioimista ja havaitsemista.

Toisen tulkintateorian - yrittäjyyskuvien - tarkastelu sai tässä tutkimuksessa uudenlaisia ulottuvuuksia ja erosi aikaisemmasta yrittäjyyskuvatutkimuksesta (Vesala 1996) ensinnäkin siten, että nyt yrittäjyyttä kommentoineet subjektit olivat akateemisia nuoria. Tarkastelun fokus ei siten ollut yrittäjien asenteissa vaan yrittäjyydessä kokemattomien akateemisten nuorten yrittäjyysasenteissa ja asennoitumisessa yrittäjänä toimimisen mahdollisuuksiin - esteisiin ja resursseihin - akateemisuuden kontekstissa. Toiseksi yrittäjyyskuvien käyttäminen retorisena resurssina erosi Vesalan tutkimuksen havainnoista, jossa yrittäjät hallitsivat sekä relationistisen että individualistisen yrittäjyyskuvan käyttämisen puheessa. Nyt pitäydyttiin ensisijaisesti individualistisessa yrittäjyyskuvassa, mikä oletettavasti selittyy haastateltavien vähäisellä yrittäjyyskokemuksella; onhan yrittäjyyden ja individualismin kytkentä yleinen kulttuurinen puhetapa ja merkityksenanto, jonka on oletettu muokkaavan myös yrittäjyyteen asennoitumista. (Vesala 1996.)

Erityisesti yrittäjiksi aikovat (Y) ja myös yrittäjyyttä harkitsevat (Y/P) haastateltavat vetosivat individualistista yrittäjyyskuvaa käyttäen yrittäjyyden ideaaliin. Individualistiseen yrittäjyyskuvaan sitoutumisesta kertoo sekin, että sillä saatettiin relationistisen yrittäjyyskuvan sijaan kyseenalaistaa individualistinen käsitys yrittäjän itsenäisyydestä. Yrittäjyys arvotettiin negatiiviseksi kaikissa intentioryhmissä, kun yrittäjyyden väitettiin velvoittavan suureen työmäärään, vähään vapaa-aikaan, epäkiinnostaviin hallinnollisiin työtehtäviin sekä ja riskinottoon; individualistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä yrittäjänä toimiminen ja menestyminen tulkittiin yrittäjään itseensä kytkeytyväksi ja hänestä itsestään riippuvaksi tekijäksi.

Kolmanneksi yrittäjyyskuvat tarjosivat kiinnostavan ja uudenlaisen viitekehyksen kommentoinnin keskeisen teeman – akateemisuuden ja yrittäjyyden suhteen – tarkastelulle. Relationistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä yrittäjyyden määrittäjäksi ja selittäjäksi nousi korkeakouluopiskelijoiden kontekstiksi tulkittu akateemisuus – ei aikaisemman yrittäjyyskuvatutkimuksen tavoin yrityksen konteksti. Kommentoinnissa yliopistokoulutus ja akateeminen viiteryhmä määrittivät yrittäjyyttä työllistymiskeinona, akateemisen nuoren yrittäjyyteen soveltuvuutta, yrittäjyysmahdollisuuksia ja niiden havaitsemista. Akateemisen nuoren yrittäjäksi soveltuvuutta ja ryhtymistä tarkasteltiin ja arvioitiin koulutusalan tarjoamiin resursseihin vetoamalla siten, että akateemisen viiteryhmän yrittäjyysasenteilla ja akateemisella koulutuksella väitettiin olevan merkitystä. Yrittäjyyskuvien tarkastelu kytkeytyi perinteiseen yrittäjyystutkimukseen, kun individualistista yrittäjyyskuvaa käyttämällä selitettiin yksilön tekijöillä yrittäjäksi ryhtymistä, soveltuvuutta ja yrittäjän toimimista.

Tutkimuksessa pyrittiin havainnoimaan luonnollista maailmaa läheltä ja yksityiskohtaisesti. Aineiston ja analyysin avulla pyrittiin vastaamaan keskeisiin tutkimuskysymyksiin. Eräänä kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteena voidaan pitää aineiston riittävyyttä ja analyysin kattavuutta. Keskeinen tekijä tutkimusprosessin luotettavuuden arvioinnissa on analyysin esittämistapa. Analyysi pyrittiin esittämään selkeästi, jotta lukijalle selviäisivät aineiston keruuseen, analyysitapoihin ja päättelyketjuihin liittyvät ratkaisut.

Kvalitatiivisen tutkimuksen objektiivisuutta arvioidaan sen havaintojen reliabiliteetin ja validiteetin mukaan. Objektiivisuuden käsite on ristiriitainen kvalitatiivisessa tutkimuksessa, koska sen takana on olettamus empiirisen todellisuuden maailmasta. Voidaankin todeta, että kvalitatiivinen tutkimus tuottaa tietyn näkökulman ilmiöstä, ei objektiivista totuutta. Lisäksi objektiivisuuden vaatimus voi muodostua ongelmalliseksi, koska tutkija on tutkimuksen keskeinen instrumentti. Koska tutkija siis toimii ja raportoi interaktiosta, objektiivisuuden tavoittelu ja määrittäminen on vaikeata ja täydellinen validiteetti mahdotonta. Eskola ja Suoranta (1998, 211) korostavat, että laadullisen tutkimuksen lähtökohtana tulee olla tutkijan subjektiviteetin myöntäminen. Tutkijalta edellytetään sisäistettyä ”tuntijuutta”. Kvalitatiivisen tutkimuksen ydin on merkitysten tutkiminen. Mitä enemmän tutkija on teoreettisesti perehtynyt ja tiedostaa oman viitetaustansa, sitä ”objektiivisemmin” hän voi tavoittaa merkitykset. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa siis oletetaan, että totuus on

moniulotteinen ja monikerroksinen. Tutkimus tuottaa tietyn näkökulman ilmiöstä; totuus riippuu tarkastelijan perspektiivistä. Tässä tutkimuksessa luotettavuutta pyrittiin parantamaan kytkemällä tarkastelu teoreettisiin käsitteisiin ja tulkintateorioihin. Jo keskeinen käsite - asenne - kytkeytyi selkeästi tähän tutkimukseen, koska haastateltavien puhe oli kohteita arvottavaa.

Validiteetti kytkeytyy paljolti siihen millaisena todellisuus käsitetään. Mikäli todellisuus oletetaan sosiaalisista käytänteistä irralliseksi, validiteetti kohdistuu siihen kuinka tästä todellisuudesta on onnistuttu hankkimaan tietoa. Sen sijaan, jos todellisuus mielletään konstruktionistisesti, validiteetti riippuu siitä, kuinka puhetta ja havaintoja on tulkittu, miten empiiriset havainnot ja teoria sopivat yhteen sekä kuinka kattavasti analyysi ja päättelyprosessi on esitetty. (Kts. Matikainen 2002, 41.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuus ei ole pelkästään tekninen kysymys, joka voidaan ratkaista erilaisin validiteetti- ja reliabiliteettitarkasteluin. Vaikka kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuus rakentuu siis osin eri tavoin kuin kvantitatiivisen tutkimuksen, sille tulee kuitenkin asettaa luotettavuuskriteereitä. (Kts. Peräkylä 1997; Pyörölä 1995; Vesala 1992.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on pyrittävä mahdollisimman laadukkaaseen ja totuudenmukaiseen lopputulokseen; keskeinen luotettavuuden elementti on sisäinen validiteetti eli tutkimuksen totuusarvo. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa validiteetti kohdentuu kahteen asiaan. Ensinnäkin keskeistä on osoittaa, että kyseisillä menetelmillä ja tutkimusasetelmilla voidaan vastata asetettuihin tutkimusongelmiin. Toiseksi on tärkeätä osoittaa tulkinnan paikkansapitävyys ja yleistettävyys. Kvalitatiivisen tutkimuksen validiteettia arvioitaessa tulee siis kiinnittää huomiota käsitteiden ontologiseen selkeyteen, aineistonkeruumenetelmän sekä analyysiperiaatteiden sopivuuteen ja tulkinnan uskottavuuteen. (Mason 1996, 148–152.) Kyse on ensisijaisesti siitä, että lukija pystyy vakuuttumaan tutkimuksessa sovellettavien periaatteiden pätevyydestä. Argumentatiivisen lähestymistavan ja laadullisen asennetutkimuksen käyttö on tässä tutkimuksessa aiheen näkökulmasta perusteltua. Lisäksi analyysiperiaatteet on pyritty esittämään selkeästi. Tulosten uskottavuutta on parannettu osoittamalla tuloksiin johtaneet päättelyketjut ja esittämällä johtopäätösten tueksi suoria lainauksia haastateltavien kommenteista. Lopullisen tulkinnan ja kokonaisuuden arviointi jää kuitenkin lukijan arvioitavaksi.

Reliabiliteetin ja validiteetin arviointi liittyy myös kysymykseen tutkimuksen yleistettävyydestä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkittavia kohteita ei tavallisesti oteta satunnaisotannalla, myöskään niiden määrä ei tavallisesti ole suuri. Vaikka pieni aineisto ei ainakaan suoraan kerro ilmiöiden yleisyyksistä ja levinneisyyksistä, sen perusteella voidaan löytää kulttuurisia malleja, jotka kertovat tietyistä mahdollisuuksista. Laadullisen tutkimuksen yleistettävyydessä keskeistä onkin ilmiöiden olemassaolon osoittaminen ja ilmiöiden mahdollisuuden yleistettävyys. Kyseessä on teoreettinen, ei empiirinen yleistettävyys. Perusidea on nähdä tutkittu tapaus esimerkkinä yleisestä. On myös todettava, että aineiston koon määrittämiseksi ei ole olemassa mekaanisia sääntöjä. Voidaan kuitenkin todeta aineiston saavuttaneen saturaatiopisteen, kun uuden aineiston kerääminen ei olisi paljastanut uutta tietoa. Aineiston tieteellisyyden kriteeri ei ole sen määrä vaan laatu. Yleistettävyyden kriteerinä on tällöin järkevän aineiston kokoaminen.

Olennaista on haastateltavien pätevyys tietyn subjektin - tässä tutkimuksessa ”akateemisen nuoren” - edustajana. Tutkimukseen otettiin mukaan useita haastateltavia, jotta varmistuttiin näytteen monipuolisuudesta ja mahdollisuudesta arvioida argumentatiivisia eroja. (Kts. Eskola & Suoranta 1998.) On myös syytä todeta, että yleistyksiä ei voida tehdä suoraan aineistosta, vaan siitä tehdyistä tulkinnoista. (Kts. Sulkunen 1990.) Lisäksi kvalitatiivisen aineiston tulkinta on viime kädessä sosiaalisten merkitysten tulkintaa; aineiston keruu ja tulosten raportointi tapahtuu kielen välityksellä. Kvalitatiivisen asennetutkimuksen validiteetti rakentuu viimekädessä sen mukaan kuinka puhetta johdetaan ja kuinka sitä tulkitaan. On myös muistettava, että reliabiliteetti ja validiteetti ovat mielekkäitä vain suhteessa johonkin teoriaan.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tulosten empiirinen yleistettävyys on siis toissijaista, pyrkimyksenä on selvittää arvoitus. Kvalitatiivisen tutkimuksen tulosten yleistettävyys ei siten liity siihen, että tutkimuksessa eritellyt asiantilat ovat samalla tavalla laajassa joukossa ihmisiä ja tilanteita, vaan siihen, että ne ovat mahdollisia. Oleellista on mahdollisuuden yleistettävyys; ideana on nähdä tutkittu tapaus esimerkkinä yleisestä. Tutkimalla kvalitatiivisilla menetelmillä akateemisten yrittäjyysasenteita voidaan osoittaa, että tietyt asenteet voivat olla mahdollisia myös suuremmassa joukossa akateemisia. Riittää siis se, että voidaan osoittaa tietyt asennoitumismallit ylipäätään mahdollisiksi. Lisäksi ulkoisen reliabiliteetin näkökulmasta on syytä todeta, että vaikka nyt tehty tutkimus on teknisesti mahdollista toistaa, sitä ei ole mahdollista tehdä samojen henkilöiden osalta - tosin vastaavissa tiedekunnissa ja vastaavan ikäisten ja opiskeluhistorian omaavien opiskelijoiden osalta kyllä. On kuitenkin syytä todeta, että aineistopohjaista teoriatutkimusta ei ylipäätään ole mahdollista ja mielekästä toistaa; teoria perustuu datan ja tutkijan luovien prosessien interaktioon. Tällöin on hyvin epätodennäköistä, että kaksi ihmistä päätyisi täysin samoihin lopputuloksiin. Kysymys toistettavuudesta ei ole relevantti: tarkoitus on tarjota uutta perspektiiviä, joka niin halutessa voidaan testata toisin menetelmin. (Peräkylä 1995.)

Usein tutkijat ilmoittavatkin ensisijaiseksi tarkoituksekseen mielenkiintoisen, syvällisen tiedon tuottamisen muutamista tapauksista - ei yleistämisen. Asennekyselyihin nähden laadullisen ja kontekstuaalisen asennenäkökulman ilmeisenä heikkoutena saatetaan siis nähdä empiirisen yleistämisen ongelmallisuus. Kontekstuaalisen painotuksen myötä yleisiä arvottavia tulkintoja ei voida katsoa olevan; olennaista on pyrkimys selittää ilmiö, tehdä se ymmärrettäväksi. Tarkasti ajatellen nyt esitetyt analyysit ja päätelmät koskevat siis vain tätä aineistoa. Tietyn ilmiön paikallisen selittämisen lisäksi ne voidaan kuitenkin suhteuttaa teoreettiseen viitekehykseen, mikä mahdollistaa yleisempien johtopäätösten tekemisen. (Alasuutari 1999.) Lisäksi vertaaminen toisiin saman alan tutkimuksiin voi tarjota yleistysmahdollisuuksia. Tämän tutkimuksen yhteydessä etsittiin ja saatiin tukea tehdyille tulkinnoille toisista alan tutkimuksista. Mahdollista on, että tutkimuksen empiirinen sisältö on yleinen myös muissa akateemisten nuorten parissa tehdyissä tutkimuksissa. Empiirinen yleistäminen koskee juuri tätä mahdollisuutta. (Kts. Bryman & Bell 2003; Eskola & Suoranta 1998.)

Masonin (1996) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen reliabiliteetti pohjautuu siihen, että aineiston keruu ja sen analyysi suoritetaan huolellisesti, perusteellisesti ja rehellisesti. Erityisen tärkeää kvalitatiivisen tutkimuksen reliabiliteetissa on analyysin arvioitavuus ja sen uskottavuus. Laadullisen asennetutkimuksen eräs vahvuus on siinä, että se tarjoaa valmiin strategian tutkimusprosessille. Tässä tutkimuksessa haastattelun pohjana toimineet lauseväittämät muodostettiin aiheesta käydyn keskustelun pohjalta, haastattelutilanne määrittyi tietyn ”skeeman” mukaisesti ja aineiston analyysia varten oli olemassa selkeät periaatteet. Asenteiden muotoileminen tapahtui tekstimassaksi puretusta nauhoitetusta puheesta. Päättelyn eteneminen, analyysi ja johtopäätökset on esitetty melko laajasti (samalla se valitettavasti on saattanut tehdä lukuprosessista raskaan!), jotta lukijalle tarjoutuu mahdollisuus tarkastella tutkimuksen uskottavuutta.

Reliabiliteettia heikentävää virhettä voi periaatteessa kuitenkin aiheutua monesta syystä. On mahdollista, että haastateltava muisti jonkin asian väärin tai ymmärsi kysymyksen toisin kuin tutkija. Lisäksi inhimillisen virheen vuoksi kommentointi on voinut tallennusvaiheessa muuttua tai kadota. Haastattelujen reliabiliteetti pyrittiin pitämään hyvänä siten, että tutkija esitti tarkentavia lisäkysymyksiä. Menetelmä mahdollisti siis tarkentavat jatkokysymykset, joiden avulla voitiin varmistua siitä, mitä haastateltava tarkoitti kommentoidessaan väittämää tietyllä tavalla. Oli tärkeää varmistua ensinnäkin siitä, miten haastateltava ymmärsi väittämän ja toiseksi siitä, että tutkija ymmärsi oikein haastateltavan kommentoinnin. Menetelmän ansiosta pystyttiin siis todentamaan se, että tutkija ja haastateltava puhuivat samasta ilmiöstä. Haastateltavien esittämät kommentoinnit saatiin tarkasti käyttöön, koska haastattelut nauhoitettiin ja purettiin sanatarkasti. Reliabiliteettiongelma ratkaistiin myös siten, että haastattelut luokiteltiin kahteen kertaan. Aikajänne luokittelujen välillä oli pitkä, mikä takasi sen, että jälkimmäinen luokittelu oli mahdollista toteuttaa ilman, että ensimmäinen luokittelu olisi sitä ohjannut - toisessa luokittelussa voitiin korjata esille tulleita puutteita ja virheitä. Koska haastattelijoita oli yksi, eri tutkijoiden keskinäisiä tulkinnallisia eroja ei voinut esiintyä. Toisaalta usean haastattelijan tekemiä päätelmiä, niiden johdonmukaisuutta ja yhdensuuntaisuutta ei niinkään ollut mahdollista arvioida. Lisäksi validiteetin kannalta oli olennaista, puhuiko haastateltava ”totta” - tai tarkemmin - kuinka hän esitti näkemyksiään haastattelijalle. Haastateltavan puhe on siis tutkijalle suunnattua, emmekä voi varmuudella sanoa kuinka hän olisi asennoitunut jossain toisessa tilanteessa. Toisaalta kyse oli aidosta haastattelutilanteesta, joka on eräs asennoitumisen konteksti. Haastateltava konstruoi asenteita, jotka hänen mielestään sopivat haastattelukontekstiin. Analyysia, tuloksia ja yleistettävyyttä on tarkasteltava haastattelukonteksti huomioiden. (Ajzen 1991b.) Yhtä kaikki, tutkimuksen voidaan katsoa tuoneen mielenkiintoisia aineksia akateemisten nuorten yrittäjyysasenteita koskevaan keskusteluun.

10.3 Jatkotutkimusehdotuksia

Akateemisen nuoren yrittäjyysintention syntymekanismit, pysyvyys sekä yrittäjyyteen tai muuhun toimintaan laukeaminen tarjoavat kiinnostavia jatkotutkimusmahdollisuuksia. Yliopisto- ja korkeakoulukontekstissa yrittäjyysintention synty- ja muutosprosessien ymmärtäminen luo pohjan niin opiskelijan yrittäjyysmotivaation tunnistamiselle, yrittäjyyskoulutuksen suunnittelulle kuin toteuttamiselle. Jatkotutkimusta tarvitaan selvittämään mm. tekijöitä, joiden seurauksena yksittäinen nuori muodostaa positiivisia ja/tai negatiivisia yrittäjyysasenteita ja arvioita omista yrittäjyyskyvyistään. (Kts. Pihkala 2008b.) Jatkotutkimuksella voitaisiin lisäksi selventää ja paikantaa niitä väliintulevia tekijöitä, joilla voidaan vaikuttaa akateemisten nuorten yrittäjyysasenteisiin ja omiin yrittäjyyskykyihin luottamiseen. Riskinoton ja epävarmuuden valmiuksien kehittyminen on esimerkki alueesta, jonka dynamiikan tuntemisesta tarvitaan nykyistä jäsentyneempää tietoa – olkoonkin, että nyt käsillä olevan tutkimuksen aineistonkeruun jälkeen tällä tutkimusalueella ja myös yrittäjyyskoulutuksen merkityksen ymmärtämisessä, suunnittelussa ja toteuttamisessa on otettu selkeitä edistysaskeleita. (Kts. Kyrö 2008a.)

Akateemisten nuorten parissa toteutettava opiskeluajan jälkeisiin vuosiin ulottuva pitkittäistutkimus mahdollistaisi kiinnostavan mahdollisuuden seurata ja tarkastella yrittäjyysintentioiden pysyvyyttä ja niissä mahdollisesti tapahtuvia muutoksia sekä löytää kumpaakin tilannetta ja prosessia selvittäviä tekijöitä. Lisäksi jatkotutkimuksissa on tärkeätä tiedostaa akateemisen sosiaalisen kontekstin merkitys yksittäisen nuoren asenteisiin ja arvioihin sekä perehtyä eri tiedekuntataustaiset akateemiset nuoret huomioivalla otannalla mm. erilaisten akateemisten kontekstien vaikutuksiin yrittäjyysintentioiden muodostumisprosessissa. Tärkeätä on tiedostaa, että perinteisten ja tavallisesti pitkälle professioituneiden akateemisten alojen opiskelijoiden lisäksi yrittäjyys kiinnostaa myös muun yliopistollisen koulutuksen saaneita opiskelijoita kuten tämä tutkimus osoittaa. Yhteiskuntarakenteiden uudistamisen ja globaalin kehityksen myötä akateemisten kiinnostus saattaa tulevaisuudessa herätä esim. sosiaalisia innovaatioita ja myös sosiaalista yrittäjyyttä kohtaan, joissa yhteiskunnallinen tavoite on tärkeä tekijä taloudellisen kannattavuuden rinnalla.

Tutkimuksessa mukana ollut yrittäjäksi aikova sosiaalipsykologinainen (Y) H6 toteaa:

> Just se akateeminen yrittäjyys. Jotenkin tuntuu, että siinä voisi olla paljonkin ideaa!

LÄHTEET

Aaltio, I. (2007) Yrittäjien uudet identiteetit talouselämän muuttuvassa toimintaympäristössä – koulutuksen näkökohtia. Teoksesta Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Abramson, L., Seligman, M. & Teasdale, J. (1978) Learned helplessness in humans: Critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 87, 49-74.

Aho, S., Kivimäki, R. & Koski, P. (1995) *Uusi, kestävä yrittäjyys? Tutkimus yrittäjäksi ryhtymisestä ja uusyrityskeskuksen toiminnasta.* Työpoliittinen tutkimus nro118. Työministeriö. Helsinki.

Aho, S. & Koski, P. (1995) *Yrittäjyyden rakennemuutos ja kasvualat.* Työpoliittinen tutkimus nro 106. Työministeriö. Helsinki.

Ajzen, I. (1985) From intention to action: A theory of planned behavior. Teoksesta Kuhl, J. & Beckmann, J. (toim.) *Action-control: From cognition to behavior*. Heidelberg: Springer.

Ajzen, I. (1988) *Attitudes, personality and behavior.* Milton Keynes, UK: Open University Press.

Ajzen, I. (1991a) The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, vol. 50, 2, 179-211.

Ajzen, I. (1991b) *Attitudes, personality and behavior*. Bristol: J. W. Arrowsmith Limited.

Ajzen, I. (1996) The directive influence of attitudes on behavior. Teoksesta Gollwitzer, P. & Bargh, J. (toim.) *The psychology of action: linking motivation and cognition to behavior*. New York: Guilford.

Ajzen, I. & Fishbein, M. (1977) Attitude-behavior relations: A theoretical analysis and review of empirical research. *Psychological Bulletin*, 84, 888-918.

Ajzen, I. & Fishbein, M. (2000) Attitudes and the attitude-behavior relation: reasoned and automatic processes. Teoksesta Stroebe, W. & Hewstone, M. (toim.) *European review of social psychology, volume 11.* West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.

Ajzen, I. & Madden, T. (1986) Prediction of goal-directed behavior: attitudes, intentions, and perceived behavioral control. *Journal of Experimental Social Psychology*, 22, 453-474.

Ajzen, I. & Sexton, J. (1999) Depth of processing, belief congruence and attitude-behavior correspondence. Teoksesta Chaiken, S. & Trope, Y. (toim.) *Dual process theories in social psychology*. New York: Guilford.

Ajzen, I. & Timko, C. (1986) Correspondence between health attitudes and behavior. *Journal of Basic And Applied Social Psychology*, 7, 259-276.

Akavalaiset työmarkkinat (1999) AKAVA ry. Helsinki.

Akavan työmarkkinatutkimus (2002). AKAVA ry. Helsinki.

Akola, E. & Heinonen, J. (2007) Kuinka tukea yrittäjän oppimista. Teoksesta Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia.* Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna 278-303.

Alasuutari, P. (1999) *Laadullinen tutkimus*. Kolmas uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Aldrich, H. & Zimmer, C. (1986) Entrepreneurship through social networks. Teoksesta Sexton, D. & Smilor, R. (toim.) *The art and science of entrepreneurship*. Cambridge, Mass.: Ballinger.

Amabile, T. (2001) How to kill creativity. Teoksesta Henry, J. (ed.) *Creative management*. London, Sage Publications.

Ansoff, H. (1979) *Strategic management*. London: The MacMillan Press.

Antonovsky, A. (1979) *Health, stress and coping.* San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Arenius, P. & Autio, E. (1999) Kansakuntien yrittäjyyspotentiaali: Kymmenen maan välinen vertaileva tutkimus, Suomen osaraportti. Helsinki: Edita.

Arenius, P., Autio, E. & Kovalainen, A. (2005) *Global entrepreneurship monitor. 2004 Finland Executive Summary*. Helsinki University of Technology. Department of Industrial Engineering and Management. Institute of Strategy and International Business.

Arrow, K. (2000) Innovation in large and small firms. Teoksesta Swedberg, R. (toim.) *Entrepreneurship. The Social science view*. New York; Oxford University Press.

Atkinson, J. (1964) *An introduction to motivation*. Princeton, NJ: Van Nostrand.

Autio, E. & Ulfstedt, T. (1997) Tekniikan alan korkeakouluopiskelijoiden yrittäjyysaikomukset: Kansainvälinen vertailututkimus Suomen, Ruotsin, Kaakkois-Aasian ja Yhdysvaltojen välillä. Tekniikan Akateemisten Liitto TEK. Helsinki.

Averill, J. (1973) Personal control over aversive stimuli and its relationship to stress. *Psychological Bulletin*, 80, 286-303.

Bandura, A. (1977) Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84, 191-215.

Bandura, A. (1982) Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37, 122-147.

Bandura, A., Adams, N. & Beyer, J. (1977) Cognitive processes mediating behavioral change. *Journal of personality and social psychology*, 35, 125-139.

Bandura, A., Adams, N., Hardy, A. & Howell, G. (1980) Tests of the generality of self-efficacy theory. *Cognitive therapy and research*, 4, 39-66.

Bargh, J., Chaiken, S., Raymond, P. & Hymes, C. (1996) The automatic evaluation effect: unconditionally automatic attitude activation with a pronunciation task. *Journal of Experimental Social Psychology*, 32, 104-128.

Bellah, R., Madsen, R., Sullivan, W., Swidler, A. & Tipton, S. (1985) *Habits of the heart. Individualism and social commitment in American life*. Los Angeles: University of Califormia Press.

Bergman, T., Elo, A., Siro, I. & Viljanen, L. (1980) *Pätevä yrittäjä*. Turun kauppakorkeakoulujen yhteiskunnallistaloudellinen tutkimusyhdistys ry, 3/1980.

Billig, M. (1982) Ideology and social psychology: extremism, moderation and contradiction. Oxford: Blackwell.

Billig, M. (1986; 1996) *Arguing and thinking. A rhetorical approach to social psychology*. Cambridge, G.B.: Cambridge University Press.

Billig, M. (1993) Styding the thinking society: social representations, rhetoric, and attitudes.

Teoksesta Breakwell, G. & Canter, D. (toim.) *Empirical approaches to social representations*. Oxford: Clarendon Press.

Billig, M., Condor, S., Edwards, D., Gane, M., Middleton, D. & Radley, A. (1988) *Ideological dilemmas. A social psychology of everyday thinking*. London: Sage.

Blackburn, R. & Curran, J. (1993) The future of the small firm: attitudes of young people to entrepreneurship. Teoksesta Atkin, R. Chell, E. & Mason, C. (toim.) *New directions in small business research*. New Castle upon Tyne: Athenaeum Press Ltd.

Bohner, G. & Schwarz, N. (2001) Attitudes, persuasion and behavior. Teoksesta Tesser & Schwarz, N. (toim.) *Blackwell handbook of social psychology: intraindividual processes*.

Brockhaus, R. (1982) The psychology of the entrepreneur. Teoksesta Kent, C., Sexton, D. & Vesper, K. (toim.) *Encyclopedia of entrepreneurship*. New Jersey.

Brockhaus, R. & Horwitz, P. (1986) The psychology of entrepreneurship. Teoksesta Sexton, D. & Smilor, R. (toim.) *The art and science of entrepreneurship*. Cambridge, Mass.: Ballinger.

Bryman, A. & Bell, E. (2003) Business research methods. Oxford: Oxford University Press.

Burt, R. (2000) The network entrepreneur. Teoksesta Swedberg, R. (toim.) *Entrepreneurship. The social science view*. New York; Oxford University Press.

Carrier, C. (2005) Pedagogical challenges in entrepreneurship education. Teoksesta Kyrö, P. & Carrier, C. (ed.) *The dynamics of learning entrepreneurship in a cross-cultural university context*. Entrepreneurship Education Series 2/2005, University of Tampere, Hämeenlinna.

Carsrud, A. & Johnson, R. (1989) Entrepreneurship: an social psychological perspective. *Entrepreneurship and Regional Development*, vol I, (1), 21-31.

Chell, E. (1985) The entrepreneurial personality: a few ghosts laid to rest? *International Small Business Journal* 3, 3, 43-54.

Davidsson, P. (1994) Allmänhetens bild av företagaren. Teoksesta de Geer, H. (toim.) *Skapade, skojare och skurkar*. Stockholm: Timbro.

Dellgran P. & Höjer, S. (2005) Privatisation as professionalisation? Attitudes, motives and achievements among Swedish social worker. *European Journal of Social Work*, 8 (1), 39-62.

Dewett, T. (2004) Employee creativity and the role of risk. *European Journal of Innovation Management*, 7 (49), 257-266.

Doll, J. & Ajzen, I. (1992) Accessibility and stability pf predictors on the theory of planned behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 754-765.

Eagly, A. & Chaiken, S. (1993) *The psychology of attitudes*. Fort Worth, TX: Harcourt Brace Jovanovich.

Ede, F. & Panigrahi, B. (1998) African American students' attitudes toward entrepreneurship education. *Journal of Education for Business*. May/Jun 1998, 73, 5.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

EVA (1995) Epävarmuuden aika. Matalla uuteen. Raportti suomalaisten asenteista. Elinkeinoelämän valtuuskunta. Helsinki.

EVA (2007) Satavuotias kuntotestissä. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2007. Helsinki: Yliopistopaino.

Evers, F., Rush, J. & Berdrow, J. (1998) *The Bases of Competence: Skills for lifelong learning and employability*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Fazio, R. (1990) Multiple processes by which attitudes guide behavior: The MODE model as an integrative framework. Teoksesta Zanna, M. (toim.) *Advances in experimental social psychology*, vol. 23. New York: Academic Press.

Festinger, L. (1957) *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Fishbein, M. & Ajzen, I. (1974) Attitudes toward objects as predictors of single and multiple behavioral criteria. *Psychological Review*, 81, 59-74.

Fishbein, M. & Ajzen, I. (1975) Belief, attitude, intention, and behavior: an introduction to theory and research. Reading, MA: Addison-Wesley.

Forsman, H. (2007) Yrittäjäksi aikova opiskelija tarvitsee tukea jo alkuvaiheessa. *Helsingin Sanomat*, Vieraskynä, 3.9.2007.

Garavan, T. & O'Cinneide, B. (1997) Literature review of problems associated with entrepreneurship education and training programmes. *Journal of European Industrial Training*, 11:22, 1-13.

Gartner, W. (1985) A conceptual framework for describing the phenomenon of new venture creation. *Academy of Management Review* 4, 696-706.

Gibb, A. (1987) Enterprise Culture. Its meaning and implications for education and training. *Journal of European Industrial Training* 11 (2), 1-38.

Gibb, A. (1993) The enterprise culture and education. *International Small Business Journal*, 11:3, 2-38.

Gibb, A. (2001) Yrittäjyyskoulutuksen mallintaja. Professori Allan Gibbin haastattelu Jyväskylässä 22.3.2001. *Aikuiskasvatus* 2, 173-175.

Gibbons, M. Gerrard, M. & Lane, D. (2003) A social reaction model of adolescent health risk. Teoksesta Suls, J. & Wallston, K. (toim.) *Social psychological foundation of health and illness*. Malden, MA: Blackwell.

Granovetter, M. (2000) The economic sosiology of firms and entrepreneurs. Teoksesta Swedberg, R. (toim.) *Entrepreneurship. The social science view.* New York: Oxford University Press.

Greenfield, S., Strickon, A. & Aubey, R. (eds.) (1979) *Entrepreneurship in cultural context.* Albuquerque, N.M.: University of New Mexico Press.

Gopakumar, K. (1995) The entrepreneur in economic thought: A thematic overview. *The Journal of Entrepreneurship*, 4:1, 1-17.

Gustafsson-Pesonen, A. (2009) Evaluating and assessing entrepreneurship education. Teoksesta Lahti, A. (toim.) *Liiketoimintaosaamisen ja yrittäjyyden pioneeri Suomessa.* Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja B-103, HSE Print.

Haahti, A. (1989) *Entrepreneurs' strategic orientation.* Modelling strategic behaviour in small industrial owner-managed firms. The Helsinki School of Economics and Business Administration, Helsinki, Acta Academiae. Econimicae Helsingiensis. Series A: 65.

Hannon, P. (2008) Korkeakoulupohjaista yrittäjyyttä edistämässä. Paul Hannonon haastattelijana Jarna Heinonen. *Aikuiskasvatus*, 3/2008, 223-225.

Harju, J., Mäki, K., Paasio, K. & Pukkinen, T. (2004) Turun kauppakorkeakoululaisten yrittäjyysmotivaatio. Teoksesta Hytti, U. (toim.) *Yrittäjyyden kipinä yliopistosta? Tapaus Turun kauppakorkeakoulu.* Turun kauppakorkeakoulu , PK-Instituutti, Esa Print, Tampere.

Havusela, R. (1999) *Kulttuuri – yrittäjyyden kehto*. Acta Wasaensia. No 66. Liiketaloustiede 25. Johtaminen ja organisaatiot. Vaasan yliopisto.

Heider, F. (1944) Social perception and phenomenal casuality. *Psychological review*, 51, 358-374.

Heikkinen, A. (2001) Pärjäämmekö me? *Aikuiskasvatus*, 2, 2001, 90–91.

Heinonen, J. (2001) Sisäinen yrittäjyys organisaation kehittämisen välineenä. *Aikuiskasvatus*, 2, 122–132.

Heinonen, J. (2004) Yrittävä yliopisto. Teoksesta Hytti, U. (toim.) *Yrittäjyyden kipinä yliopistosta? Tapaus Turun kauppakorkeakoulu. Turun kauppakorkeakoulu*, Pk-Instituutti, Esa Print, Tampere.

Heinonen, J. & Ruuskanen, P. (1998) *Polut yrittäjyyteen*. Euroopan sosiaalirahasto, Suomen tavoite 3-ohjelma. Helsinki: Edita.

Heinonen, J. & Hytti, U. (2008) Enterprising individuals from an entrepreneurial university: entrepreurship programmes in non-business and business schools. *Liiketaloudellinen aikakauskirja* 3/2008, 325-340.

Helkama, K., Myllyniemi, R. & Liebkind, K. (1998) *Johdatus sosiaalipsykologiaan.* Helsinki: Edita.

Helsingin yliopiston opiskelijarekisteri 1998, Hallintovirasto / Opintoasiainosasto.

Hietala, K. (1987) Yrittäjyyden edistäminen. Myyttejä, mielikuvia ja asenneilmastoja. Helsinki: Yliopistopaino.

Holm, P. (2000) *Yrittäjäksi ryhtymisen taloudelliset kannustimet.* SY-keskustelualoitteita. Suomen Yrittäjät. Helsinki.

Hull, C. (1943) *Principles of behavior*. New York: Appleton-Cnetury-Crofts.

Huuskonen, V. (1992) *Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu*. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A-2.

Huuskonen, V. (1995) Yrittäjyys ja yrityksen synty. Teoksesta Suokas P. (toim.) *Yrittäjyyden Studia Generalia. Uusi avaus korkeakouluopiskelijoiden yrittäjyyden opiskelulle*. Helsingin kauppakorkeakoulun pienyrityskeskuksen julkaisuja M-71.

Hyrsky, K. (2007) Yrittäjyyskasvatuksen mahdollisuudet ja yrittäjäksi kasvaminen käsi- ja taideteollisuusalalla. Teoksesta Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia.* Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 334-353.

Hytti, U. (2003) *Stories of entrepreneurs: narrative construction of identities*. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A-1:2003.

Hytti, U. (2004) Epilogi: yrittäjyysopinnot yliopiston tehtävänä. Teoksesta Hytti, U. (toim.) *Yrittäjyyden kipinä yliopistosta? Tapaus Turun kauppakorkeakoulu*. Pk-Instituutti, Esa Print, Tampere.

Hytti, U. (2005) Palkkatyön ja yrittämisen ero hiipuu. *Helsingin Sanomat*, Vieraskynä, 6.6.2005.

Hytti, U. & Kuopusjärvi, P. (2004) ”Minä pienyrityksen johtajana”? Opiskelijoiden näkemyksiä pienyrityksen johtamisesta ja yrittäjyydestä. Teoksesta Hytti, U. (toim.) *Yrittäjyyden kipinä yliopistosta? Tapaus Turun kauppakorkeakoulu.* Pk-Instituutti, Esa Print, Tampere.

Hytti, U., Paasio, K. & Pukkinen, T. (2004) Johdanto. Teoksesta Hytti, U. (toim.) *Yrittäjyyden kipinä yliopistosta? Tapaus Turun kauppakorkeakoulu.* Pk-Instituutti, Esa Print, Tampere.

Hägg, O. (2007) Yrittäjyys ja luova ammatti – näkökulmia yrittäjyyteen identifioimisen prosessista luovalla toimialalla. Teoksesta Kyrö, Lehtonen, Ristimäki (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia.* Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 354-377.

Ivancevich, J. (1991) A traditional facalty member’s perspective on entrepreneurship. *Journal of Business Venturing* 6, 1-7.

Janis, I. & Rodin, J. (1979) Attribution, control and decision making: Social psychology and health care. Teoksesta Stone, G., Cohen, F. & Adler, N. (toim.) *Health psychology – a handbook*. San Francisco, CA: Jossey-Bas.

Janney, J. & Dess, G. (2006) The risk concept for entrepreneurship reconsidered: new challenges to the conventional wisdom. *Journal of Business Venturing*, 21, 385-400.

Jaspars, J. & Fraser, C. (1984) Attitudes and social representations. Teoksesta Farr, R. & Moscovici, S. (toim.) *Social representations*. Cambridge: University Press.

Jokinen, A. (1999) Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksesta Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, V. & Salminen, P. (1993) *Jyväskylän ekonimiopiskelijoiden yrittäjyysasenteet ja –valmiudet.* Jyväskylän yliopisto. Taloustieteen laitos, julkaisuja n:o 88/1993. Jyväskylä.

Jonas, K., Broemer, P. & Diehl, M. (2000) Attitude ambivalence. Teoksesta Stroebe, W. & Hewstone, M. (toim.) *European review of social psychology, volume* 11. Chichester, West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.

Juhala, P. (1998) *Kontrolliodotus, yrittäminen ja akateeminen pienyrittäjätutkinto*. Helsingin kauppakorkeakoulun pienyrityskeskuksen julkaisuja M-81.

Kakkonen, M. (2008) Luovuus yrittäjyyskasvatuksen haasteena. *Aikuiskasvatus* 3/2008, 212-218.

Kalliola, S. (2001) Herbert Blumer – symbolinen interaktionismi. Teoksesta Hänninen, V., Partanen, J. & Ylijoki, O. (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. Tampere: Vastapaino.

Kanfer, F. & Hagerman, S. (1981) The role of self-regulation. Teoksesta Rehm, L. (toim.) *Behavior therapy for depression: present status and future direction*. New York: Academic Press.

Kanter, R. (2000) When a thousand flowers bloom: structural, collective, and social conditions for innovation in organization. Teoksesta Swedberg, R. (toim.) *Entrepreneurship. The social science view.* New York: Oxford University Press.

Katila, S. (2000) *Moraalijärjestelmän rajaama tila: maanviljelijä-yrittäjäperheiden selviytymisstrategiat.* Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis, A-174. Helsingin kauppakorkeakoulu.

Kelly, C. & Breilinger, S. (1995) Attitudes, intentions and behavior: a study of women’s participation in collective action. *Journal of Applied Social Psychology*, 25, 1430-1445.

Keskinen, S. & Virtanen, N. (2001) Yrittäjän muotokuva – persoonallisuus, taitaminen ja tilannetekijät yhdessä. *Aikuiskasvatus*, 2, 159–166.

Kets de Vries, M. (1977) The entrepreneurial personality: a person at the crossroads. *Journal of Management Studies*, 14 (1), 34-57.

Kets de Vries, M. (1991) *Yritysmaailman sankarit ja häviäjät*. Hämeenlinna: Weilin+Göös.

Kevätsalo, K. (2006) ”Väestön vauraus ei riipu yrittäjien määrästä”. *Helsingin Sanomat*, Sunnuntaidebatti, 26.2.2006.

Kilby, P. (1971) Hunting the Heffalump. Teoksesta Kilby, P. (toim.) *Entrepreneurship and Economic Development.* New York: The Free Press.

Kivikoski, M. & kevään 1996 viestinnän tutkimuskurssi. *Helsingin yliopisto mielikuvissa ja julkisuudessa.* Viestinnän laitoksen julkaisuja 2 C/1/1996. Helsingin yliopisto. Helsinki.

Klapper, R. (2005) The project entreprende an evaluation of an entrepreneurial project at a Grande Ecole in France. Teoksesta Kyrö, P. & Carrier, C. (ed.) *The dynamics of learning entrepreneurship in a cross-cultural university context.* Entrepreneurship Education Series 2/2005, University of Tampere, Hämeenlinna.

Kobasa, S. (1982) The hardy personality: toward a social psychology of stress and health. Teoksesta Sanders, G. & Suls, J. (toim.) *Social Psychology of health and illness*. NJ: Lawrence Erlbaum.

Koiranen, M. (1993) *Ole yrittäjä. Ulkoinen ja sisäinen yrittäjyys*. Tampere: TT-Kustannustieto Oy.

Koiranen, M. & Peltonen, M. (1995) *Yrittäjyyskasvatus. Ajatuksia yrittäjyyteen oppimisesta.* Tampere: Konetuumat Oy.

Koiranen, M. & Pohjansaari, T. (1994) Sisäinen yrittäjyys. Innovatiivisuuden, laadun ja tuottavuuden perusta. Tampere: Konetuumat Oy.

Koiranen, M. & Ruohotie, P. (2001) Yrittäjyyskasvatus: analyysejä, synteesejä ja sovelluksia. *Aikuiskasvatus*, 2, 102–111.

Koskinen, A. (1996) *Pienyrittäjän elämänkaaret ja areenat*. Helsinki: Helsinki School of economics and Business Administration. A-116.

Koskinen, M. (1999) Yrittäjyyskoulutus työvoimapolitiikan osana. Teoksesta Kyrö, P., Nurmi, K. & Tikkanen, T. (toim.) *Yrittäjyyden askeleita yhteiskunnassa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Kovalainen, A. (1997) Yrittäjyys, organisaatio ja sukupuoli – naisen työn muuttuva kuva. Teoksesta Aaltio-Marjosola, I. (toim.) *Organisaatio ja yrittäjyys*. Juva: WSOY.

Kovalainen, A. & Simonen, L. (1996) *Sosiaali- ja terveysalan yrittäjyys*. Juva: WSOY.

Kovalainen, A., Simonen, L. & Österberg, J. (1996) Sosiaalipalveluyrittäjän muotokuva. tutkimus sosiaali- ja terveysalan uusyrittäjistä ja vaihtoehtoisista palveluntuottajista. Stakes. Raportteja 194.

Krueger, N. & Carsrud, A. (1993) Entrepreneurial intentios: applying the theory of planned behaviour. *Entrepreneurship & Regional Development*, 5, 315-330.

Krueger, N., Reilly, M. & Carsrud, A. (2000) Competing Models of Entrepreneurial Intentions. *Journal of Business Venturing* 15, 5-6, 411-432.

Kupferberg, F. (1998) Humanistic entrepreneurship and entrepreneurial career commitment. *Entrepreneurship & Regional Development*, 10, 171-187.

Kuusinen, K. (1993) *Terveyspsykologia*. Porvoo; WSOY.

Kyrö, P. (1997) *Yrittäjyyden muodot ja tehtävät ajan muutoksessa*. Jyväskylä Studies in Computer Science, Economics and Statistics 38. Jyväskylän yliopisto.

Kyrö, P. (1999) Yrittäjyys, yhteiskunta ja markkinat. Teoksesta Kyrö, P., Nurmi, K. & Tikkanen, T. (toim.) *Yrittäjyyden askeleita yhteiskunnassa.* Helsinki: Yliopistopaino.

Kyrö, P. (2001) Yrittäjyyskasvatuksen pedagogisia lähtökohtia pohtimassa. *Aikuiskasvatus*, 2, 92–101.

Kyrö, P. (2006) Avauksia riskin oppimiseen ja opetukseen. Teoksesta Kyrö, P. & Ripatti, A. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia.* Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4/2006. Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna. 98-131.

Kyrö, P. (2008a) Riskinoton ja epävarmuudessa toimimisen valmiuksien oppimista tutkimassa. *Aikuiskasvatus*, 3/2008, 172-185.

Kyrö, P. (2008b) A theoretical framework for teaching and learning entrepreneurship. *International journal of business and globalisation*, 2,1, 39-55.

Kyrö , P. & Carrier, C. (2005) Entrepreneurial learning in universities: bridges across borders. Teoksesta Kyrö, P. & Carrier, C. (toim.) *The dynamics of learning entrepreneurship in a cross-cultural university context*. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja (2/2005), Tampereen yliopisto 2005.

Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, R. (2007) Yrittäjyyskasvatuksen suuntia etsimässä. Teoksesta Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, R. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kyrö, P., Mylläri, J. & Seikkula-Leino, J. (2008) Kognitiiviset, affektiiviset ja konatiiviset ulottuvuudet ja niihin liittyvät metavalmiudet yrittäjämäisessä oppimisessa. *Liiketaloudellinen aikakauskirja*, 3/2008, 269-296.

Kyrö, P. & Niemi, M. (2007) Uusia avauksia liiketoimintasuunnitelman mallintamiseen ja opettamiseen. Teoksesta Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia.* Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna.

Kyrö, P. & Nissinen, J. (1995) *Yritä itse. Murroksen jälkeen jälleenyrittäjäksi*. Työpoliittinen tutkimus nro 124. Työministeriö. Helsinki.

Kyrö, P. & Ripatti, A. (2006) Yrittäjyyden opetuksen uudet tuulet. Teoksesta Kyrö, P. & Ripatti, A. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia*. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4/2006, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna.

Kyrö, P. & Ristimäki, K. (2008) Expanding arenas and dynamics of entrepreneurship education. *Liiketalouden aikakauskirja*, 3/2008, 259-265.

Kyrö, P. & Tapani, A. (2007) Learning risk-taking competences. Teoksesta Fayolle (ed.) *Handbook of research in entrepreneurship education*. volume 1, Great Britain, MPG Books, 285-310.

Köppä, T., Laukkanen, J. & Santala, J. (2000) *Enemmän kuin yritys. Yhteisöllisen yrittämisen menestystekijät.* Helsinki: Edita.

Lahti, A. (1999) Suomalaisia nuoria tarvitaan yrittäjiksi. 27.1.1999. *Helsingin Sanomat.*

Lahti, A. (2001) Yrittämiseen kuuluvat riskit. *Taloussanomat* 10.2.2001.

Laitinen, M. & Nurmi, K. E. (2007) Aktiivinen kansalainen yrittäjänä. Teoksesta Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, R. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Langer, E. (1983) The psychology of control. Beverly Hills, CA: Sage.

Laukkanen, M. & Vesalainen, J. (1993) Uusperustanta ja yrityskannan kehitys. Teoksesta *Yrittäjyyden ulottuvuudet.* Sanomalehtiyliopistopaino. Täydennyskoulutuskeskus. Vaasan yliopisto. Vaasa.

Laukkanen, J. (2000) Osuuskunta yhteisöllisenä yrityksenä. Teoksesta Köppä, T., Laukkanen, J. & Santala, J. (toim.) *Enemmän kuin yritys – yhteisöllisen yrittämisen menestystekijät*. Helsinki: Edita.

Lazarus, R. & Folkman, S. (1984) Stress, appraisal and coping. New York: Springer.

Lefcourt, H. (1982) *Locus of control: current trends in theory and research*, 2nd edition. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Lehtipuro, K., Kangasaho, E. & Niemelä. T. (1999) *Uskalla sinäkin*. Keuruu: Otava.

Lempinen, P. (1997) *Opiskelijabarometri 1997. Kyselytutkimus korkeakouluopiskelijoiden elinolosuhteista ja asenteista.* Opiskelijoiden tutkimussäätiö Otus rs., Työpapereita. Working Papers n:o 11/1997.

Leskinen, P. (1999) "Yrittäjällä on koko elämä kiinni yrityksessä". Opiskelijoiden yrittäjyyskäsitykset ja niiden muutokset yritysprojektin aikana. Acta Wasaensia. No 71. Liiketaloustiede 27. Johtaminen ja organisaatiot. Vaasan yliopisto.

Leskinen, P. (2001) Yrittäjyyttä oppimassa – kouluyrittäjyyden paradoksi. *Aikuiskasvatus*, 2, 112-121.

Lindh de Montoya, M. (2000) Entrepreneurship and culture: the case of Freddy, the Strawberry Man. Teoksesta Sewdberg, R. (toim.) *Entrepreneurship. The social science view.* New York: Oxford University Press.

Liska, A. (1984) A critical examination of the causal structure of the Fishbein/Ajzen attitude-behavior model. *Social Psychology Quarterly*, 47, 61-74.

Littunen, H. (1996) Uusien yritysten menestymiseen vaikuttavat tekijät. Piirreteoreettisen ja kontingenssiteoreettisen lähestymistavan empiiristä koettelua. Jyväskylän yliopisto, Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus. Julkaisuja 137. Jyväskylä.

Lukes, S. (1973) Individualism. Key concepts in the social science. Oxford, UK: Basil Blackwell.

McClelland, D.C. (1961) *The achieving society*. Princeton, NY: Van Nostrand.

McGuire, W. (1985) Attitudes and attitude change. Teoksesta Lindzey, G. & Aronson, E. (toim.) *Handbook of social psychology. Vol. II Special fields and applications*. New York: Random House.

Manstead, A. (1996) Attitudes and behaviour. Teoksesta Semin, G. & Fiedler, K. (toim.) *Applied social psychology*. Sage Publications. MISSÄ

Marjosola, I. (1979) *Yrittäjyys tahtona ja mahdollisuutena*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Taloustieteen laitos, Julkaisuja n:o 49.

Mason, J. (1996) Qualitative Researching. London: Sage Publications.

Matikainen, J. (2002) *Tuoko se sitten bisnestä? Internetiin ja virtuaaliseen oppimisympäristöön asennoituminen pk-yrityksissä.* Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia, Tutkimuksia 7. Helsinki: Yliopistopaino.

Melin, K. (2001) Yrittäjyysintentiot ja niiden taustatekijät Virossa ja Suomessa. Vertailukohteina eräissä ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat nuoret kummassakin maassa. Acta Wasaensia, No 93, Liiketaloustiede 37, Johtaminen ja organisaatiot. Vaasan yliopisto.

Mielonen, J. (1994) Akateemisen yrittäjyyden omaehtoinen hoitaminen. Seurantatutkimus Kymen läänin Keino-projektista. Työpoliittinen tutkimus nro 74. Työministeriö. Helsinki.

Mäki, K. (1999) *Akateemisten työnhakijoiden yrittäjyysmotivaatiotutkimus.* Turku: Turun Kauppakorkeakoulu, Yritystoiminnan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Sarja B tutkimusraportteja B3/1999.

Mäki, K. & Vafidis, A. (2000) *Yrittäjyys ja sen edistäminen Turun kauppakorkeakoululaisten näkökulmasta*. Turun kauppakorkeakoulun, Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus, Sarja B (2) tutkimusraportteja. Painotalo Gillot Oy.

Mäkilä, A. (koonnut) (1996) *Asiakaspalautetta ekonimikoulutuksesta*. Suomen ekonomiliitto.

Mäkinen, V. (1977) *Yrityksen perustaminen. Teoreettinen tarkastelu*. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitos. Julkaisuja A 10. Tampereen yliopisto.

Niittykangas, H. (1992) *Maaseudun yritystoiminnan kehitysmahdollisuudet*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Niittykangas, H., Nenonen, T. & Tervo, H. (1992) *Yritystoiminnan muuttuva toimintaympäristö ja 1990-luvun pk-politiikka*. Keski-Suomen taloudellisen tutkimuskeskuksen julkaisuja 117. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Niittykangas, H. & Tervo, H. (1993) *Työttömyys ja uusien yritysten synty*. Keski-Suomen taloudellisen tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Nuorisobarometri 2004. *Oman elämänsä yrittäjät?* Wilska T-A. (toim.) Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 28. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 44. Opetusministeriö. Helsinki: Edita.

Nurmi, K. (1999) Yrittäjäksi kasvamisen oppimisprosesseja postmodernissa yhteiskunnassa. Teoksesta Kyrö, P., Nurmi, K. & Tikkanen, T. (toim.) *Yrittäjyyden askeleita yhteiskunnassa.* Helsinki: Yliopistopaino.

Nykysuomen sanakirja 3 (1989). Porvoo: WSOY.

Nyyssölä, K. (1996) Työvoimakoulutus ja akateeminen yrittäjyys. Relander-kurssien vaikuttavuus yrittäjyyden näkökulmasta. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, Turun yliopisto, raportteja 34.

Nyyssölä, K. (1997a) Korkeakoulututkinto tappaa yrittäjyysinnon. *Kauppalehti.* 27.2.1997.

Nyyssölä, K. (1997b) *Akateemiset yrittäjinä. Voidaanko korkeakoulujen työvoimakoulutuksella vaikuttaa yrittäjyyteen?* Alustus Ehlsingin yliopiston Apaja-toimintakeskuksen järjestämällä ”Tohtorin työmarkkinat III – Akateemiset yrityssektorilla” – kurssilla. 18.11.1997.

Nyyssölä, K. & Saarinen T. (toim.) (1997) *Näkökulmia korkeakoulujen tuloksellisuuteen.* Turku: Koulutussosiologian tutkimuskeskus, raportti 41, Painosalama Oy.

Olakivi, A. (2008) Selvitys vuosina 2002–2006 Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitokselta valmistuneiden maistereiden työhön sijoittumisesta. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen monisteita 1/2008.

Ouelette, J. & Wood, W. (1998) Habit and intention in everyday life: the multiple processes by which past behavior predicts future behavior. *Psychological Bulletin,* 124, 54–74.

Paakkunainen, K. (2006) Pulpettien pienyrittäjät. *Helsingin Sanomat*, 14.5.2006.

Paakkunainen, K. (2007) Yrittäjä kuin aktivisti. *Yliopisto*, 8, 2007.

Paasio, K., Nurmi, P. & Heinonen, J. (2005) *Yrittäjyys yliopiston tehtävänä?* Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiö 2005:10. Opetusministeriö, Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.

Paasio, K. & Nurmi, P. (2006) Yliopistolliset yrittäjyysopinnot Suomessa. Teoksesta Kyrö, P. & Ripatti, A. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia*. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4/2006, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 32-57.

Paasio, K. & Pukkinen, T. (2006) *Korkeasti koulutettujen ammatinharjoittajana ja yrittäjänä toimiminen.* Selvitys AKAVAn jäsenistöstä. AKAVA.

Parkkinen, K. (1999) *Yrittämisestä ammatti?* Helsinki: Edita.

Peltonen, M. (1986) *Yrittäjyys*. Keuruu: Otava.

Peltonen, K. (2007) Tiimiopetus yrittäjyyskasvatuksen ohjausmenetelmänä. Teoksesta Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 214-249.

Peltonen, K. (2008) Can learning in teams help teachers to become more entrepreneurial? The interplay between efficacy perceptions and team support. *Liiketaloudellinen aikakauskirja,* 3/2008, 297-324.

Peräkylä, A. (1995) Kvalitatiivisen tutkimuksen kohteet ja ihmiskuva. Teoksesta Leskinen, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla.* Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

Peräkylä, A. (1997) Reliability and validity in research based on tapes and transcripts. Teoksesta Silverman, D. (toim.) Qualitative research. Theory, Method and Practice. London: Sage.

Pesonen, H. & Vesala, K. (2007) *Seurakunnat maaseudun kehittäjinä. Uskonto paikallistason vuorovaikutuksessa.* Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 98. Tampere.

Petty, R. & Cacioppo, J. (1986) The elaboration likelyhood model of persuasion. Teoksesta Berkowitz, L. (toim.) *Advances in experimental social psychology*, vol. 19. San Diego, CA: Academic Press.

Pietikäinen, M. & Röning, J. (2007) Akateemista yrittäjyyttä syntyy itsenäisestä tutkimuksesta. *Helsingin Sanomat*, Vieraskynä, 21.10.2007.

Pihkala, J. (2007) Yrittäjyyskoulutuksen vaikutukset opiskelijoiden yrittäjyysintentioihin. Teoksesta Kyrö, P., Lehtonen, H.. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia.* Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 160-171.

Pihkala, J. (2008a) Ammattikorkeakoulutuksen aikaiset yrittäjyysintentioiden muutokset. Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. Opetusministeriön julkaisuja 2008:1.

Pihkala, J. (2008b) Näkökulmia yrittäjyysintentioihin. *Aikuiskasvatus*, 3/2008.

Pinchot, G. & Pinchot, E. (1996) *Älykäs organisaatio*. Tampere: Mermerus.

Pirttilä-Backman, A. & Helkama, K. (2001) Serge Moscovici – sosiaaliset representaatiot. Teoksesta Hänninen, V., Partanen, J. & Ylijoki, O. (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. Tampere: Vastapaino.

Pitkänen, S. & Vesala, K. (1988) *Yrittäjyysmotivaatio Kymen ja Vaasan lääneissä*. Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu, Tuotantotalouden osasto, tutkimusraportti 9. Lappeenranta.

Pitkänen, H. (2002) Voiko yrittämistä opettaa? *Helsingin Sanomat*, Vieraskynä, 14.11.2002.

Potter, J. & Wetherell, M. (1987) *Discourse and social psychology*. Beyond attitudes and behavior. London: Sage Publications.

Puhakka, V. & Mainela, T. (2007) Softankoodaajista ohjelmistoyrittäjiksi: yrittäjyyskoulutus tietoteollisuusalalla. Teoksesta Kyrö, Lehtonen, Ristimäki (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 354-377.

Pulkkinen, L. (1997) Oman elämän hallinnantuntu ja terveys. Teoksesta Pulkkinen, L. Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Pyörölä, E. (1995) Kvalitatiivisen tutkimuksen metodologiaa. Teoksesta Leskinen, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

Rae, D. (2006) Entrepreneurial learning: a conceptual framework for techology-based enterprise. *Technology Analysis & Strategic Management*, vol. 18, no. 1, 39-56.

Rainio, K. & Helkama, K. (1974) *Sosiaalipsykologian oppikirja*. Helsinki: WSOY.

Rantanen, T. & Vesala, K. (1999) Soveltuuko asenteen käsite myös laadulliseen tutkimukseen? *Psykologia* 5-6/99, 343–348.

Raunio, K. (2004) *Olennainen sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, K. (2009) *Olennainen sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus.

Rissanen, S. & Sinkkonen, S. (2005) Private social services in Finland. The effects on social work. *Nordisk sosialt arbeid*, 25 (4), 312-324.

Ristimäki, K. (1998) *Yliopisto ja yrittäjyyskasvatus. Yrittäjyys yliopistojen kasvatusohjelmissa*. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja, Selvityksiä ja raportteja 31.

Ristimäki, K. (2004a) Päätös yrittäjyydestä on tehtävä itse. *Helsingin Sanomat*, Vieraskynä, 4.10.2004.

Ristimäki, K. (2004b) Yrittäjäksi identifioituminen. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus nuorten yrittäjyyteen liittyvän identiteetin kehityksestä. Acta Wasaensia, No 130, Liiketaloustiede 51, Johtaminen ja organisaatiot.

Ristimäki, K. (2007) Yrittäjyyskasvatuksen osalliset. Teoksesta Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Ristimäki, K. & Vesalainen, J. (1997) *Arvioiva kartoitus suomalaisesta yrittäjyyskasvatusmateriaalista.* Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja tutkimusraportteja 22. Vaasa.

Rosa, P. (2003) ”Hardly likely to make the Japanese tremble”. Businesses of recently graduated university and college “entrepreneurs”. *International Small Business Journal*, vol. 21, no. 4, 435-459.

Rosenberg, M. (1960) An analysis of affective-cognitive consistency. Teoksesta Hovland, C. & Rosenberg, M. (toim.) *Attitude organization and change*. New Haven, CT: Yale University Press.

Rosenberg, M. & Hovland, C. (1960) Cognitive, affective and behavioral components of attitudes. Teoksesta Hovland, C. & Rosenberg, M. (toim.) *Attitude organization and change*. New Haven, CT: Yale University Press.

Rothbaum, F., Weisz, J. & Snyder, S. (1982) Changing the world and changing the self: A two-process model of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 5-37.

Rotter, J. (1966) Generalized expectancies for internal versus external of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80.

Routamaa, V. (1995) Yrittäjän eväät ja rahkeet. Teoksesta Suokas, P. (toim.) *Yrittäjyyden studia generalia – uusia avaus korkeakouluopiskelijoiden yrittäjyyden opiskelulle*. Helsingin kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskuksen julkaisuja, M-71, 71–86. Helsinki.

Roysum, A. (2004) Privatpraktiserende sosialarbeidere – i lys av profesjonell orientering og fagförståelse. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 24 (4), 303-317.

Ruskovaara, E. (2007) Opettajien yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatusasenteita. Teoksesta Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Ruuskanen, P. (1995) Maaseutuyrittäjyys puheina ja käytänteinä. Onko verkostoyrittäjyydessä vastaus suomalaisen maaseudun rakenneongelmiin. Jyväskylän Yliopisto. Chydenius-instituutin tutkimuksia 5/1995.

Räty. H. (1983) *Asenteet sosiaalipsykologiseen käsittelyyn*. Joensuun korkeakoulu. Kasvatustieteen selosteita ja tiedoteita 43.

Römer-Paakkanen, T. (1999) Yrittäjyyttä ja yrittävyyttä korkeakouluihin! Teoksesta Kyrö, P., Nurmi, K. & Tikkanen, T. (toim.) *Yrittäjyyden askeleita yhteiskunnassa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Römer-Paakkanen, T. (2001) Yrittäjyyskasvatusta korkeakouluissa. Tavoitteena aktiivinen ja yrittävä päättäjien, työntekijöiden ja yrittäjien sukupolvi. *Aikuiskasvatus*, 2, 142–152.

Römer-Paakkanen, T. (2007) Korkeakouluopiskelijoiden käsityksiä yrittäjän ammatista uravaihtoehtona. Teoksesta Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Römer-Paakkanen, T. & Pekkala, A. (2008) Generating entrepreneurship and new learning environment from students' free-time activities and hobbies. *Liiketaloudellinen aikakauskirja*, 3/2008, 341-361.

Römer-Paakkanen, T. & Stenberg, M. (2006) Yrittäjyys ja palkkatyö samalle tasolle. *Helsingin Sanomat*, 21.3.2006, C4.

Saapunki, J. (1993) Yrittäjyysominaisuudet. Teoksesta *Yrittäjyyden ulottuvuudet*. Sanomalehtiyliopisto. Vaasan yliopisto. Täydennyskoulutuskeskus. Vaasa.

Salonen, M. (2001) Michael Billig. Ajattelun retoriikka ja ideologisuus. Teoksesta Hänninen, V., Partanen, J. & Ylijoki, O. (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. Tampere: Vastapaino.

Santala, J. (2000) Yhteisölliset yritykset ja yhteisövaikutusanalyysi. Teoksesta Köppä, T., Laukkanen, J. & Santala, J. (toim.) *Enemmän kuin yritys. Yhteisöllisen yrittämisen menestystekijät*. Helsinki: Edita.

Sarver, V. (1983) Ajzen and Fishbein's "theory of reasoned action": a critical assessment. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 13, 155-163.

Saxenian, A. (2000) The origins and dynamics of production networks in Silicon Valley. Teoksesta Swedberg, R. (toim.) *Entrepreneurship. The social science view*. New York: Oxford University Press.

Schifter, D. & Ajzen, I. (1985) Intention, perceived control and weight loss: an application of the theory of planned behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49, 843-851.

Schumpeter, J. (1965) Economic theory and entrepreneurial history. Teoksesta Aitken, H. (toim.) *Explorations in enterprise*. Cambridge, Mass: Harward University Press.

Schumpeter, J. (2000) Entrepreneurship as innovation. Teoksesta Swedberg, R. (toim.) *Entrepreneurhip. The social science view*. New York: Oxford University Press.

Schwarzer, R. & Renner, B. (2000) Social-cognitive predictors of health behavior: action self-efficacy and coping self-efficacy. *Health psychology*, 19, 487-495.

Sherman, S. & Fazio, R. (1983) Parallels between attitudes and traits as predictors of behavior. *Journal of Personality*, 51, 308-345.

Silvennoinen, H. (1999) *Aikuiskoulutus ja työttömyys*. Tilastokeskus. Koulutus 1999/3. Helsinki.

Skinner, E. (1996) A guide to constructs of control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 549-570.

Snow, R., Corno, L. & Jackson, D. (1994) "Individual differences in affective and conative functions". Teoksesta Berliner, D. &Calfee, R. (toim.) *Handbook of educational psychology*. New York: Simon & Schuster Macmillan.

Sorsa, V. (2006) Globaali yhteiskuntavastuu on koko yhteiskunnan asia. *Helsingin Sanomat* 14.5.2006.

Stanworth, M. & Curran, J. (1976) Growt and the small firm - an alternative view. *The Journal of Management Studies*, May 1976, 95-110.

Stanworth, J., Stanworth, C., Granger, G. & Blyth, S. (1990) Who becomes an entrepreneur? *International Small Business Journal*, 8:1, 11-22.

Starr, J. & MacMillan, I. (1991) Entrepreneurship, resource cooptation and social contradicting. Teoksesta Etzioni, A. & Lawrence, P. (toim.) *Socio-economics. Toward a new synthesis*. New York: M. E. Sharpe.

Steiner, I. (1970) Perceived freedom. Teoksesta Berkowitz, L. (toim.) *Advances in experimental social psychology*. Vol. 5. New York: Academic Press.

Stevenson, H. & Jarillo, J. (1991) A new entrepreneurial paradigm. Teoksesta Etzione, A. & Lawrence, P. (toim.) *Socio-economics toward a new synthesis*. New York: M.E. Sharpe.

Storey, D. (1994) Understanding the small business sector. London: Routledge.

Stroebe, W. (2000) Social psychology and health. Buckingham: Open University Press.

Sulkunen, P (1990) Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksesta Mäkelä, K: (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 264–285.

Suokas, P. (1990) Nuoret ja yrittäjyys. Mikkeli: Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja M-44.

Suomen Yrittäjät (2004) Jäsenrekisteri. 1/2004. Helsinki

Sutton, S. (1987) Social-psychological approach to understanding addictive behaviors: attitude-behaviour and decision-making models. British Journal of Addiction, 82, 355-370.

Swedberg, R. (2000a) The social science view of entrepreneurship: introduction and practical applications. Teoksesta Swedberg, R. (toim.) Entrepreneurship. The social science view. New York: Oxford University Press.

Swedberg, R. (2000b) Entrepreneurship in a changing world. (New actors, new questions, new strategies). Teoksesta Swedberg, R. (toim.) Entrepreneurship. The social science view. New York: Oxford University Press.

Swedberg, R. (2000c) (toim.) Entrepreneurship. The social science view. New York: Oxford University Press.

Tajfel, H. (1982) (toim.) Social identity and intergroup relations. Cambridge & Paris: Cambridge University Press & Editions de la Maison des Sciences de l`Homme.

Tamminen, R. (1998) Jyväskylän ekonomiopiskelijoiden yrittäjyysvalmiudet. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteen laitos, julkaisuja n:o 76/1998. Jyväskylä.

Tolonen, M. (2007) Vastavalmistuneiden urapolut 2007. Vuosina 2005-2006 valmistuneiden Talentian jäsenten sijoittuminen työelämään. Helsinki: Talentia.

Triandis, H. (1977) Interpersonal behavior. Monterey, CA: Brooks/Cole.

Tuominen, P. (1999) Tulevaisuus avoin. Yliopisto, 15, 8-12.

Turunen, H. (1997) Yleisosaajista erikoistujiksi? Korkea-asteen ura- ja yrittäjyyskoulutuksen kehittämistutkimus. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja. Sarja A, n:o 15. Joensuu.

Uusitalo, R. (2001) Mistä on yrittäjät tehty? Aikuiskasvatus, 2, 176–177.

Uutela, A. & Härkäpää, K. (1993) Terveyskäyttäytymisen kognitiiviset teoriat ja mallit. Teoksesta Kuusinen, K. (toim.) Terveyspsykologia. Porvoo: WSOY.

Vainio-Korhonen, K. (2001) Suomalaisen naisyrittäjän historia – ruokaa, vaatteita ja hoivaa. Aikuiskasvatus, 2, 133–141.

Vesala, K. (1992) Pienyrittäjien kontrollipremissit. Sosiaalipsykologinen tarkastelu. Rauma: Acta Psychological Fennica, Soveltuvan psykologian monografioita 5.

Vesala, K. (1996) Yrittäjyys ja individualismi: relationistinen linjaus. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen julkaisuja 2/1996.

Vesala, K. (2001) Gregory Bateson. Relationistinen sosiaalipsykologia. Teoksesta Hänninen, V., Partanen, J. & Ylijoki, O. (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Tampere: Vastapaino.

Vesala, K. (2005) Asiakaskunnan rakenne ja yrittäjäidentiteetin rakennuspuut – monialaisten maatilayrittäjien vaikutusmahdollisuudet markkina-areenalla. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 1/2005.

Vesala, K. & Peura, J. (2002) Yrittäjäidentiteetti monialaisilla maatiloilla. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisuja 78. Mikkeli.

Vesala, K. & Rantanen, T. (1999) Pelkkä puhe ei riitä. Maanviljelijöiden yrittäjäidentiteetin rakentamisen sosiaalipsykologisia ehtoja. Helsinki: Yliopistopaino.

Vesala, K. & Rantanen. T. (2007) (toim.) Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa. Helsinki: Gaudeamus.

Vesalainen, J. (1993) Yrittäjyys ja yhteistyö. Teoksesta Yrittäjyyden ulottuvuudet. Vaasa: Sanomalehtiyliopisto, Täydennyskoulutuskeskus, Vaasan yliopisto.

Vesalainen, J., Ristimäki, R., Luoto, S. & Kohtamäki, M. (2006) Yrittäjyyden ja innovatiivisuuden edistäminen yliopistossa. Teoksesta Kyrö, P. & Ripatti, A. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4/2006. Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 58-95.

Vähätalo, K. (1998) Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Tampere: Gaudeamus.

Wallston, B., Wallston, K., Kaplan, C. & Maides, S. (1976) Development and validation of the health locus of control (HLC) scale. Journal of Counselling and Clinical Psychology, 44, 580-585.

Wallston, K. (1992) Hocus-Pocus, the focus isn't strictly on locus: Rotter's social learning theory modified for health. Cognitive Therapy and Research, 16, 183-199.

Ylijoki, O. (2003) Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisaatio. Tampere: Vastapaino.

Yrittäjyys ja alkavien yritysten liikeideoiden taso Suomessa (1995) Liiketaloustieteen tutkimuslaitos, Sarja B 117. Helsinki.

Yrittäjyyskatsaus 2008. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys. 25/2008.

LIITE 1

Hyvä vastaanottaja!

Olen valtiotieteellisessä tiedekunnassa sosiaalipsykologian jatko-opiskelijana ja teen tutkimusta akateemisten asenteista yrittäjyyttä ja itsensä työllistämistä kohtaan. Korkeakouluista valmistuvista hyvin pieni osa työllistää itsensä erilaisten yrittämisen muotojen kautta. Itsensä työllistäminen on kuitenkin selkeästi tulevaisuudessa kasvava mahdollisuus myös akateemisille.

Akateemisten yrittäjyysasenteita on tutkittu vähän. Nyt sinulle on mahdollisuus omalta osaltasi auttaa tilanteen korjaantumiseen. Tutkimuksessa on tarkoituksena vertailla myönteisesti ja kielteisesti / neutraalisti yrittäjyyteen suhtautuvien vastaajien asenteita keskenään. Olet siis erittäin tervetullut mukaan tutkimukseen, vaikka yrittäjyys ei sinua omakohtaisena työllistymisen vaihtoehtona kiinnostaisi lainkaan. Samoin myös itsensä työllistämisestä kiinnostuneet tai jo oman yrityksen perustaneet ovat yhtälailla tervetulleita. Mahdollisimman monen mukanaolo on siis ensiarvoisen tärkeätä tutkimuksen edustavuuden varmistamiseksi! Tutkimus suoritetaan yksilöhaastatteluna.

Ole ystävällinen ja vastaa seuraavalla sivulla oleviin muutamiin kartoittaviin kysymyksiin. Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan tutkimukseen, ilmoita myös yhteystietosi niin voin tavoittaa sinut ja sopia kanssasi tarkemmin haastattelun ajankohdasta.

Mikäli sinulla on kysyttävää tutkimuksesta, vastaan mielelläni.

Kiitos avustasi jo etukäteen!

Kirsti Tonttila
VTM
Puh.
kirsti.tonttila@xxx

*Ole hyvä ja vasta*a seuraaviin kysymyksiin:
Syntymävuosi_____

Missä tiedekunnassa opiskelet tai olet valmistunut:

1	Teologinen
2	Oikeustieteellinen
3	Lääketieteellinen
4	Humanistinen
5	Matemaattis-luonnontieteellinen
6	Kasvatustieteellinen
7	Valtiotieteellinen
8	Maatalous- ja metsätieteellinen
9	Eläinlääketieteellinen

Mikä tai mitkä seuraavista kuvaavat parhaiten tilannettasi tällä hetkellä:

1	Vakituisessa työssä
2	Määräaikaisessa työssä
3	Osa-aikaisessa työssä
4	Yrittäjä/itsenäinen ammatinharjoittaja
5	Päätoiminen opiskelija
6	Kotona
7	Työttömyysuhka
8	Lomautettu
9	Työtön työnhakija
0	Muu, mikä:

Pääaine tai koulutusohjelma_____
Valmistumisvuosi_____
Mikäli opiskelet, milloin arvioit valmistuvasi?_____
Oletko ajatellut työllistää itsesi nyt tai jatkossa:

	Tuskin tapahtuu	Saattaa tapahtuu	Todennäköisesti tapahtuu
a) toimimalla freelancerina	1	2	3
b) toimimalla itsenäisenä ammatinharjoittajana	1	2	3
c) perustamalla yrityksen	1	2	3

Toimiiko kukaan seuraavista yrittäjinä, freelancereina tai itsenäisinä ammatinharjoittajina?

	Kyllä	Ei
Perheenjäsen	1	2
Sukulainen	1	2
Ystävä	1	2

Olen halukas osallistumaan haastatteluun ja minuun saa ottaa yhteyttä

Nimi_____

Puhelin_____

Parhaiten minut tavoittaa klo_____

KIITOS!

LIITE 2

Väittämien 1 - 12 kommentoinneista nousseet asenteet

Tarkastelussa eritellään: arvottamisen suunta: positiivinen, negatiivinen, neutraali
yrittäjyysintentiot (Y, Y/P, P) sekä yleistetty / henkilökohtainen kommentointi
intention elementit (Ajzen): asenne, SN=subjektiivinen normi, HVM=havaitut vaikutusmahdollisuudet
yrittäjyyskuva (individualistinen / relationistinen) retorisena resurssina

Väittämät 1 - 4: Yrittäjyyden arvottaminen työnä

Väittämä 1: ”yrittäjän työ on työtä siinä missä jokin muukin työ”

(as 1) *”yrittäjyys on vastikkeellista työtä”*
yrittäjyyden arvottaminen: neutraali
Y, Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

(as 2) *”yrittäjyys mahdollistaa vapauden ja itsenäisyyden”*
yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen
Y, Y/P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

(as 3) *”yrittäjyys sitouttaa vastuuseen ja riskinottoon”*
yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen ja negatiivinen
Y, Y/P (positiivinen): yleistetty kommentointi
Y, Y/P, P (negatiivinen): yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

as 4) *”yrittäjyys edellyttää suureen työmäärään ja vähäiseen vapaa-aikaan sitoutumista”*
yrittäjyyden arvottaminen: negatiivinen
Y, Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

(as 5) *”yrittäjyys takaa hyvän korvauksen”*
yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen
Y/P, P: yleistetty kommentointi; Y: henkilökohtainen kommentointi
intention elementit: asenne
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

Väittämä 2: ”yrittäjyyteen sisältyvä riski ei sovi minulle”

(as 1) *”yrittäjyyteen sisältyvä riski ei sovi minulle”*
yrittäjyyden arvottaminen: negatiivinen
Y/P, P: henkilökohtainen kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

(as 2) *”asiantuntijuus ja/tai yritystalouden hallinta mahdollistaa yrittäjyysriskin hallinnan”*
yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen, (negatiivinen)
Y, P: henkilökohtainen kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva

(as 3) *”akateemiset ovat varovaisia riskinottajia”*
yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: negatiivinen
P: yleistetty kommentointi
intention elementit: SN, HVM
retorinen resurssi: relationistinen yrittäjyyskuva
(as 4) *”yrittäjyysriskin toteutumiseen voi itse vaikuttaa”*
yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen
Y, Y/P, P: henkilökohtainen kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva
(as 5) *”yrittäjyys ei välttämättä edellytä suurta riskinottoa”*
yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen
Y: henkilökohtainen kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva
(as 6) *”riskinotto mahdollistaa tavoitteiden saavuttamisen”*
yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen
Y, Y/P: yleistetty kommentointi; Y: henkilökohtainen kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva
(as 7) *”taloudellinen riski kuuluu yrittäjyyteen”*
yrittäjyyden arvottaminen: neutraali
Y, Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva
(as 8) *”yrittäjyysriski voi olla taloudellisen riskin lisäksi myös fyysistä ja/tai psyykkistä”*
yrittäjyyden arvottaminen: negatiivinen
Y, Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

Väittämä 3: ”yrittäjän on pyrittävä jatkuvasti kasvattamaan yritystoimintaansa”
(as 1) *”yritystä on kasvatettava, jotta se pärjäisi kilpailluilla markkinoilla”*
yrittäjyyden arvottaminen: negatiivinen ja positiivinen
P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: relationistinen ja individualistinen yrittäjyyskuva
(as 2) *”yrityskoko määrittyy yrittäjän tavoitteista”*
yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen
Y, Y/P, P: yleistetty ja henkilökohtainen kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva
(as 3) *”yritystoiminnan kasvattaminen lisää riskiä”*
yrittäjyyden arvottaminen: negatiivinen
Y, Y/P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva
(as 4) *”asiantuntijuus ja osaamisen kehittäminen ovat yrityskoon kasvattamista tärkeämpiä tavoitteita”*
yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen
Y: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva

(as 5) *”yrittäjyyden kasvattaminen on epäeettistä”*
yrittäjyyden arvottaminen: negatiivinen (kasvuyrittäjyys)
P, Y/P: henkilökohtainen kommentointi
intention elementit: asenne
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

Väittämä 4: ”yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ellei ole jotain uudenlaista tuotetta”

(as 1) *”tuotteen – uuden tai jo markkinoilla olevan - kysyntä on tärkeää”*
yrittäjyyden arvottaminen: neutraali
Y, Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: relationistinen ja individualistinen yrittäjyyskuva

(as 2) *”asiantuntijuus ja laadukas työnteko ovat kilpailuvaltteja”*
yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen
Y, Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: relationistinen ja individualistinen yrittäjyyskuva

(as 3) *”kaikille yrittäjyysaloille ei ole mahdollista tuoda uusia tuotteita”*
yrittäjyyden arvottaminen: neutraali
Y, Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: relationistinen yrittäjyyskuva

Väittämät 5 - 8: Yrittäjyyden arvottaminen sosiaalisessa kontekstissa tapahtuvana työnä

Väittämä 5: ”yrittäjänä on mahdollista olla itsenäinen, oma herransa”

(as 1) *”Yrittäjyys mahdollistaa itsenäisyyden”*
yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen
Y, Y/P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

(as 2) *”Yrittäjän itsenäisyys on rajattua”*
yrittäjyyden arvottaminen: negatiivinen ja positiivinen
Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva

Väittämä 6: ”yrittäjäksi ei kannata ryhtyä ilman riittäviä sosiaalisia kontakteja”

(as 1) *”asiakassuhteiksi konstruoituvat sosiaaliset kontaktit ovat keskeinen yrittäjäksi ryhtymisen resurssi”*
yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen
Y: henkilökohtainen kommentointi
Y, Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva

(as 2) *”yrittäjäksi ryhtyvän on oltava luonteeltaan sosiaalisesti kyvykäs”*
yrittäjyyden arvottaminen: neutraali
Y, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

(as 3) *”yrittäjä on keskeinen yrittäjäksi ryhtymisen resurssi”*
yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen
Y, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

Väittämä 7: ”yrittäjä näkee toiset ihmiset tukena tai uhkana yrittäjyydelleen”

(as 1) *”yrittäjä arvioi toiset ihmiset tueksi tai uhaksi yrittäjyydelle”*

yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen, negatiivinen, neutraali
Y, Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva

(as 2) *”yrittäjä on tuki tai uhka yrittäjyydelle”*

yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen ja negatiivinen
Y, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

(as 3) *”akateemiset eivät tavallisesti pidä yrittäjyyttä itselleen relevanttina työllistymisvalintana”*

yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: negatiivinen
Y/P: yleistetty kommentointi
intention elementit: SN
retorinen resurssi: relationistinen yrittäjyyskuva

(as 4) *”yrittäjä ei arvioi toisia ihmisiä tueksi tai uhaksi yrittäjyydelle”*

yrittäjyyden arvottaminen: neutraali
Y, Y/P, P: yleistetty arvio
intention elementit: asenne
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

Väittämä 8: ”yrittäjiksi ryhtyvät omistautuvat taloudellisille arvoille”

(as 1) *”yrittäjäksi ryhtyvät ovat muita enemmän taloudellisille arvoille sitoutuneita”*

yrittäjyyden arvottaminen: neutraali ja negatiivinen
Y: henkilökohtainen kommentointi
P, Y/P, Y: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, SN
retorinen resurssi: individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva

(as 2) *”yrittäjien taloudellisille arvoille sitoutuminen vaihtelee yritysaloittain”*

yrittäjyyden arvottaminen: neutraali
Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, SN
retorinen resurssi: relationistinen ja individualistinen yrittäjyyskuva

(as 3) *”yrittäjäksi ryhtyvät sitoutuvat taloudellisten arvojen sijaan ensisijaisesti työn sisällöllisille arvoille”*

yrittäjyyden arvottaminen: positiivinen
Y, Y/P: henkilökohtainen ja yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, SN, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

(as 4) *”yrittäjyys talouteen perustuvana toimintana sitouttaa talouden huomioimiseen”*

yrittäjyyden arvottaminen: neutraali ja negatiivinen
Y, Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

Väittämät 9 - 12: yrittäjyyden arvottaminen akateemisuuden kontekstissa

Väittämä 9: ”saamani korkeakouluopetus on liian teoreettinen, että sopisin yrittäjäksi”

(as 1) *”yrittäjyys ei kiinnosta akateemisia”*
yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: negatiivinen
P: henkilökohtainen ja yleistetty kommentointi
intention elementit: SN, HVM
retorinen resurssi: relationistinen ja individualistinen yrittäjyyskuva

(as 2) *”akateeminen koulutus on liian teoreettinen yrittäjyyteen”*
yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: negatiivinen
P: henkilökohtainen kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: relationistinen yrittäjyyskuva

(as 3) *”akateemisen koulutuksen teoreettisuus on yrittäjyyden resurssi”*
yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: positiivinen
Y, Y/P: yleistetty ja henkilökohtainen kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: relationistinen yrittäjyyskuva

(as 4) *”akateeminen tieto ja käytännön kokemus yhdessä ovat yrittäjyyden resurssi”*
yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: negatiivinen
Y/P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: relationistinen yrittäjyyskuva

(as 5) *”koulutustausta ei määritä yrittäjäksi soveltuvuutta”*
yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: negatiivinen
Y/P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: relationistinen ja individualistinen yrittäjyyskuva

(as 6) *”yliopisto ei tue yrittäjyyteen – yrittäjyys on itse nostettava työllistymisvaihtoehdoksi”*
yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: negatiivinen
Y: henkilökohtainen kommentointi
intention elementit: asenne, SN, HVM
retorinen resurssi: individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva

Väittämä 10: ”akateemisen koulutuksen saanut voi pärjätä yrittäjänä siinä missä muutkin”

(as 1) *”akateeminen koulutus on irrelevantti yrittäjyyden kannalta”*
yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: negatiivinen
Y, Y/P, P: yleistetty kommentointi; P: henkilökohtainen kommentointi
intention elementit: asenne, SN, HVM
retorinen resurssi: individualistinen ja relationistinen yrittäjyyskuva

(as 2) *”akateeminen koulutus on relevantti yrittäjyyden kannalta”*
yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: positiivinen
Y, Y/P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: relationistinen yrittäjyyskuva

(as 3) *”yksilön tekijät ovat keskeisiä yrittäjäksi ryhdyttäessä ja yrittäjyydessä onnistumisessa”*
yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: negatiivinen
Y: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

Väittämä 11: ”tietyt akateemiset ryhmät soveltuvat yrittäjiksi muita akateemisia paremmin”

(as 1) *”koulutusalan tarjoamat valmiudet erottelevat akateemisia yrittäjäksi soveltuvuudessa”*

yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: positiivinen ja negatiivinen
Y/P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, SN, HVM
retorinen resurssi: relationistinen yrittäjyyskuva

(as 2) *”koulutusalan arvot ja käytännöt määrittävät yrittäjäksi soveltuvuutta”*

yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: positiivinen ja negatiivinen
Y, Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, SN, HVM
retorinen resurssi: relationistinen yrittäjyyskuva

(as 3) *”yksilön arvot määrittävät yrittäjäksi soveltuvuutta”*

yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: positiivinen ja negatiivinen
Y, P: henkilökohtainen kommentointi; Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, SN, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

(as 4) *”yrittäjyys on mahdollinen kaikille akateemisille, koska yrittäjäksi soveltuvuuteen vaikuttaa moni tekijä – ei yksin koulutustausta”*

yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: negatiivinen
Y, Y/P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, SN, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

Väittämä 12: ”yliopisto-opetukseen tulisi sisällyttää enemmän yrittäjyyskoulutusta”

(as 1) *”Yrittäjyyskoulutusta tarvitaan, koska se nostaa yrittäjyyden akateemisille varteenotettavaksi työllistymisvalinnaksi”*

akateemisen yrittäjyyskoulutuksen arvottaminen: positiivinen
Y, Y/P, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: relationistinen yrittäjyyskuva

(as 2) *”Yrittäjyyskoulutusta tarvitaan, koska sen myötä yliopisto-opinnot tulevat lähemmäksi käytäntöä”*

akateemisen yrittäjyyskoulutuksen arvottaminen: positiivinen
Y, P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, SN, HVM
retorinen resurssi: relationistinen yrittäjyyskuva

(as 3) *”Yrittäjyyskoulutus ei kuulu yliopisto-opetukseen”*

akateemisen yrittäjyyskoulutuksen arvottaminen: negatiivinen
Y, Y/P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, HVM
retorinen resurssi: individualistinen yrittäjyyskuva

(as 4) *”yliopistossa yrittäjyys arvioidaan akateemisille irrelevantiksi työllistymisvalinnaksi”*

yrittäjyyden ja akateemisuuden suhteen arvottaminen: negatiivinen
Y, Y/P: yleistetty kommentointi
intention elementit: asenne, SN, HVM
retorinen resurssi: relationistinen yrittäjyyskuva